44! 8. 36.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
1 D
13

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

44
a
33.

Collegij Romani Societ. Jesu   Cat. inscr.

Ariſtotelis de Republica

LIBRI VIII. INTERPRETE & enarratore Io. Geneſio Sepulueda Cordubenſi.

Ad Philippum Hiſpaniarum Principem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS

Apud Vaſcoſanum, uia Iacobea, ad inſigne Fontis.

M. D. XLVIII.

Cum priuilegio Regis ad VI. Annos.

84 1-D-13

PRIVILEGII SENTENTIA.

CAVTVM *eſt authoritate* Regia*, ne quis alius præter* Vaſcoſanum*, hos* Ariſtotelis *de* Rep. *libros ab* Iohanne Geneſio Sepulueda *à græco in latinum conuerſos ac ſcholijs illuſtratos, ante ſexennium in hoc* Franciæ *regno imprimat, néue uendat: qui ſecus fecerit, libri illi publicabuntur, ac mulcta* Iudicis *arbitrio irrogabitur.* Datum Lutetiæ XII Cal. Mart. M. D. XLVIII.

Ex *Conſilio* *Guiot.*

AD PHILIPPVM HISPANIARVM
Principem Io. Geneſij Sepuluedæ in libros Ariſtotelis de Rep. à ſe conuerſos & enarratos,

PRAEFATIO.

QVI DE *ſcientiarum doctrinarumq; comparatione diſſerũt, Princeps clariſsime Philippe, horũ ut arbitror, nemo qui quidẽ uia & ratione philoſopharetur, dubitauit in earũ genere, quæ res agendas attingũt, ciuili facultati tribuere principatũ. Quæ licet pateat latiſsimè, & ad omnem moralem doctrinã pertineat, propriè tamen hæc eſſe intelligitur, qua reges & principes uiriq; prudentes inſtructi leges condunt, & regna reſpublicasq; gubernant, ut* Plato *docet, qui eandẽ ſolet modo ciuilem, modo regiam facultatem nominare*. Hanc *Ariſtoteles octo libris qui* Politica, *hoc eſt de* Rep. *inſcribuntur, complexus eſt: atque ita perſecutus, ut nihil ad ſummam prudentiam atq; doctrinam reliqui feciſſe uideatur.* Nam *primum ut uia & ratione commentatio procedat, diligenter de domo & domeſtica facultate, quæ græcè dicitur* Oeconomica, *ſimulque de parandæ rei familiaris multiplici ratione diſputat, & quæ ſit naturalis, quæ artificioſa, quæ honeſta, quæ turpis, quæ naturæ quoq; inimica, declarat. Deinde cum tres ſint ſtatus* Reip. *qui iure laudantur,* Regnum, *Status optimatum, & quæ cõmuni uocabulo* Reſpublica *dicitur, quomodo eorum quiſque conſtituatur, & per mores ac inſtituta conſeruetur, & quibus rebus uiciſsim pereat & labefactetur, diuina quadã facultate perſequitur: quod idem facit in tribus alijs generibus, tyrannide, paucorũ potentia, & ſtatu populari: quæ aberrationes, & quaſi peccata rerum publicarum appellat, ut harum turpitudine, atque incommodis explicatis, & artibus, ac dolis quos ad eas inſti-*

tuendas & conſeruandas callidi homines adhibere ſolent expoſitis, contrariarum honeſtas & commoditates ſint notiores. Ac eiſdem omnifariam conſulendi, & cupidorũ hominum & in bona repub. rebus nouis ſtudentium conatibus & fraudibus occurrendi ratio magis intelligatur, tum de ratione legum ferendarum, déque earum diuerſitate & iuſtitia, quæ cuique Reipub. ſint ſalutares, quæ uiciſsim pernicioſæ, quæ planè ac ſimpliciter iuſtæ, quæ pro ratione ſtatus conſtituti, diuinitus ediſſerit. Nec enim in eis quæ diximus omnibus tradendis & explicandis, ieiuna oratione & aculeatis contortiſque concluſiunculis uſus eſt, ut minuti quidam philoſophi ſolent, ſed per magnam copiam & ſermonis ubertatem omnia mirabili quadam & uaria doctrina, præceptiſque ad omne uirtutum genus, ipſamq; uitam beatam pertinentibus referſit tanto ingenio, tantáque ſolertia, ut in magna optimorum præceptorum frequentia nihil ferè tradat, in quo ad certiſsimam rationem non addat clara principum, gentium, ac rerump. in utranque partem exempla, ſæpe ex reconditis hiſtorijs ſumpta, altiſsiméque ex uetuſtate repetita. Hæc cum ita ſint, factum eſt tamen neſcio qua fortunæ ſiue temporum iniuria, ut tam præclarum opus interpretatione latina, quæ quidem iure nominetur, in hunc uſque diem penè caruerit. Vix enim eos in numero interpretũ habendos puto, qui uerbũ uerbo inepta quadam fidelitate reddunt: nec ſiquis parum in philoſophia & Ariſtotelica doctrina exercitatus, pleraque loca perperam, ut talibus neceſſe eſt, & præter auctoris ſenſum conuertat. Non dico ſi rudi hoc incultáque oratione faciat, ſed etiam ſi ſe diſertum eſſe profiteatur: cuius hominum generis ineptiæ cum aliena inuadunt, ſolent eſſe magis inſignes. Cum igitur huius diuini de repub. operis cõmodiorem interpretationem animaduerterem à pleriſq; nõ ſine magna cauſa deſiderari, otium ad conandum, ſiquid aptius hac in parte mea cura & opera

poſſet

poſſet efficere, quod ad publicam ſtudioſorum utilitatem pertineret, iam diu mihi dari cupiebam: ídque multis uiris grauibus, & philoſophiæ ſtudioſis cohortantibus, propter quandam ſcilicet de ſtudijs meis opinionem, quam ſe præcepiſſe dicebant ex quibuſdam eiuſdem philoſophi libris, quos Bononiæ, Romæque *in mea uiginti duorum annorum* Italica *peregrinatione latinitate donaueram. Conuerteram enim duos de ortu & interitu libros, quatuor* Meteorologiæ: *quorum alteros ad* Hadrianum Pontificem Max. *alteros ad* Carolum Cæſarem Imperatorem *inuictiſsimum patrem tuum miſi, & libellos illos ad animantium naturam pertinentes, qui uulgo parui naturales nominantur: prætereaque* Clementis Septimi *pontificis maximi uoluntate ac iuſſu, doctiſsimam* Alexandri Aphrodiſienſis *in duodecim Ariſtotelis de prima philoſophia libros enarrationem. Quæ cuncta opera iam pridem emiſſa, in lucem prodierunt. Sed cum optatum otium, de quo dixi, diu mihi neceſſariæ occupationes, & alia ſuſcepta ſtudia denegaſſent, nactus aliquando nonnihil laxamenti, negotium ſuſcepi, &* Ariſtotelis de Rebup. *libros non ſolùm è græco in latinum ſermonem ueterum & caſtigatorũ exemplarium fidem ſecutus conuerti, ſed eorum impeditiſsima quæque loca breuibus ſcholijs expedienda enarrandaq; curaui. Quod opus ad te mitto, eo maiore cura ſtudióq; elucubratum, ut quæ noſtrũ eſt, hac quoq; parte te dignũ exeat in manus hominum.* Neq; *uero mihi interpretanti conciliũ fuit, ut ſententias ſolùm more paraphraſtis exprimerẽ, ſed ut uetere meo inſtituto, uerba etiam quantũ ratio latini ſermonis pateretur cõſectarer.* Nec *enim meus eſſe, dũ aliena interpretor, nec in Ariſtotele exprimẽdo* Ciceronianus *magis q̃* Ariſtotelicus *uideri uolo.* Ma*gni enim refert* Græcos *rhetores, aut hiſtoricos, latinè reddas: quorũ eſt ut ſplẽdida & ornata oratio, ſic uerbis popularibus cõpoſita, perſpicua & ſimplex, & ad popularẽ ſenſum accõmo*

data: an philoſophos, præſertim Ariſtotelē, qui licet uirili quadā elegantia & proprietate excellat, tamē ut res tractat obſcuras & uulgo ignotas, ſic uerbis ſæpe neceſſario utitur nouis, aut populo inauditis, cæteriſq; doctis etiā hominibus inuſitatis. Et quod ueteres etiā annotarūt, obſcuritatē interdū affectat, ne philoſophia cōtēnatur, ſi tardis aut pigris hominibus optimarū rerū cognitio ſine labore cōtingat. Et dubias orationes ex induſtria facit, quæ in uarios ſenſus trahi poßint. Quas ſiquis interpres in ſingulos cōtrahat, ineptißime faciat, ablata ingenijs iudicādi libertate, quæ nō aliter relinquitur, q̃ ſi uerba etiā interpres latina tamē nō barbara fidelitate cōſectetur: & quā erat græcè, tā multiplicē orationē latinè relinquat. Quæ difficultates faciūt ut ſæpe interpres nō poßit Ariſtotelicus eſſe, & idē Ciceronianus, quāquā ego ſatis Ciceronianus mihi eſſe uiderer, ſi quod elaboraui fuiſſem aſſecutus, ut in hoc ſcribēdi genere, plana & perſpicua, quātū res patitur, oratione uterer. Res enim de quibus philoſophi diſſerūt, ut Cicero ipſe tradit, dicere ornatè uelle, puerile eſt: planè & perſpicuè expedire poſſe, docti & intelligentis uiri. Idemq; Cicero alio in loco. Dialecticorum, inquit, uerba nulla ſunt publica, ſuis utantur: & id quoque cōmune eſt omniū fere artiū: aut enim noua ſunt rerū nouarū facienda nomina, aut ex alijs transferēda. Quod ſi Græci faciūt qui in his rebus tot iam ſæcula uerſantur, quanto id magis nobis concedendū eſt, qui hæc nunc primū tractare conamur? Quæ Ciceronis præcepta ſatis ſuperq; declarant, qualis eſſe debet oratio philoſophi Ciceroniani, plana ſcilicet & dilucida ab omni fuco aliena, & res ſuis nominibus more philoſophorum appellās, ut ens exempli gratia, eſſentia, ſpecies & qualitas, & ſimilia nō magis refugiat, quàm qui de agricultura ſcribit porcas dicere, & liras atque lirare, quæ propria ſunt agricolarū uocabula. Vt ſiquis Ioannis Scoti ſententiā de relationibus explicare uelit, ineptiſ-

ſime

ſime faciat, & pueriliter, Ciceronis ſententia, ſi uerba noua quæ ille rebus nouis ætate inuentis impoſuit aſpernetur, & ſpineta uelit rhetoricis ſtragulis exornare. Cui ſimile faciũt qui Ariſtotelica interpretantes, de uerborum ornatu magis quàm de rebus ſoliciti, præpoſterã alieno loco eloquentiæ laudẽ pueriliter affectant, propria interdũ uocabula ineptis circuitionibus explicantes, nihil aliud quàm philoſophiæ uenerandã formam, & quaſi faciem fuco & calamiſtris ineptißimè deturpantes: quorũ eſſet tolerabilior ineptitudo, ſi hoc facerẽt ſaluis eius quem interpretantur philoſophi ſententijs: nec eas paßim pudendis lapſibus deprauarent, ut quidam nobis adoleſcentibus, cuius errores dicato etiam libello taxauimus: & alij poſtea eandem uiam nõ magis, ut uideo, feliciter ingreßi. Sed redeo ad noſtram horum de Repub. librorum interpretationem: de cuius editione iam mihi cogitanti, nuntiatũ eſt duas nouas interpretationes prodiuiſſe ab interpretibus emiſſas, qui ſe tũ diſertos & utraq; lingua peritos, tum diu in philoſophia exercitatos eſſe profiterentur. Quo nomine cũ ætati noſtræ de tanta felicitate gratularer, ac fore ſperarem ut horũ induſtria me reliquo labore, ac edendi cura liberaret: codices nactus cœpi diligẽter latina cũ græcis cõferre, ut meo quoq; ſenſu de interpretũ diligẽtia & uirtutibus iudicarẽ. Sed ne te teneã, non fuit lõge progrediendũ, ut ſtatuerem quantũ his interpretationibus tribuendũ eſſe putarẽ: tantumq; abfuit ut me à mearũ lucubrationũ editione deterrerẽt, ut fuerint potius ad edendum cohortatæ, exiſtimantẽ fore ut noſter hic labor Latinis philoſophis tanto magis utilis, atq; adeo neceſſarius eſſe uideatur, cum pleraque loca à nobis illuſtrata expeditaq; perſpexerint, in quibus noui iſti interpretes parum, niſi ego magis hallucinor, uidentes offenderunt: ac cæteros incurrere neceſſe eſt, qui alterutrum ſecuti fuerint, in tanta ductorum cæcitate. Nec ego nunc lapſus commemoro, qui poſſunt exemplaribus im-

preſsis aſsignari, quæ ipſi ſecuti ſunt multis locis deprauata: ſed in quibus nihil eſt tale, quo ſuam culpã transferre queant: quod facilè (ut arbitror) perſpiciet, ſiquis paulo modo doctior noſtram cum illorum interpretationibus ad græcam Ariſtotelis quaſi libram examinare & cõferre, noſtraque ſcholia legere tanti putauerit. Non igitur dubitauimus hos Ariſtotelis libros de repub. à nobis conuerſos ac enarratos emittere, tuoq; nomini dicare, dum te cuius ſtudiorum pater Carolus Auguſtus me adiutorem eſſe uoluerat, colere uellem eo munere, quod eſſet ad ſtudia quæ te maxime decent, ex omnibus accõmodatiſsimum. Scio enim multos magna doctrina uiros de Principis inſtitutione, adminiſtrationeque regni libellos edidiſſe: tamen certum habeo, ut in reliquis philoſophiæ partibus, ſic in hac quæſtione cæteros philoſophos ab Ariſtotele prudentia, copia & grauitate longè fuiſſe ſuperatos. Quicunq; igitur te tum pia patris ſapientiſsimi prouiſio, tum diligens prudentium & optimorum uirorũ cura, quos tibi ab ineunte ætate magiſtros morũ eſſe uoluit, in uiam qua itur ad omne genus uirtutis induxerint: & per eam tu pro tua maxima & præclara indole libentiſsime fueris progreſſus. Tamen hoc præclarum & prudentiſsimum de Rep. opus. ſi legere per otium nõ grauaberis, plurimum, mihi crede, cum ad omnem prudentiam, tum ad regiam facultatẽ iuuabit. Nam ut cæteras eius multas & magnas commoditates omittam, quæ ſit optima Principis educatio, quæ Regis dignitas, quod munus & officiũ, qui finis propoſitus, quæ optima ratio ciuitates & populos adminiſtrandi, & ſe ſibique ſubiectos mortales beatos & felices efficiendi, nuſquam ab aliquo philoſophorum nec pari grauitate & ſolertia traditum reperies, nec copioſius aut uberius explicatum. Vale.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA
Liber primus, interprete & enarratore Ioanne Geneſio Sepulueda Cordubenſi.

Caput I.

QVVM omnem ciuitatẽ ſocietatem quandam eſſe,omnémque ſocietatẽ boni cuiuſpiam cauſa conſtitiſſe videamus,(omnia nanque eius quod ſpeciem boni præfert gratia,omnes agunt.)dubitari non poteſt,quin omnes ſocietates ad bonum aliquod ſpectent,ſed ea maximè,& ad id quod in bonis principatum tenet, quæ cunctarũ eſt facile princeps, & alias omnes cõplectitur: hæc autem eſt ciuitas appellata, ciuilíſque communitas.Errant igitur, qui ciuilem, & regium hominem, itemq; patremfamilias, & dominũ,eundem eſſe putant, dum eos intereſſe non ſpecie, ſed multitudine & paucitate differre exiſtiment: vt ſi paucis præſit, dominus eſſe intelligatur: ſi pluribus, pater familias: ſi pluribus etiam nunc, ciuilis,aut regius:quaſi magnà domus nihil differat à parua ciuitate.Nec illud ſit diſcrimẽ inter ciuilem & regium, quod rex eſſe intelligatur,cum ipſe præeſt: ciuilis,cũ pro rationibus huiuſmodi doctrinæ, modò præeſt, modò paret imperio. Hæc autẽ nõ eſſe vera planius fiet,ſi priſtinam differendi rationem in hac quoque diſputatione tenuerimus. Nam vt in cæteris rebus neceſſe eſt compoſitum vſq; ad incompoſita ſecare, (hęc enim ſunt totius partes minimæ)ſic intuentes

ea,ex quibus ciuitas conſiſtit, horum inter ſe diſcrimina clarius perſpiciemus: & ſi dicta ſingula ad artem & præcepta reuocari poſſunt, non latebit. Siquis igitur ab initio res quomodo naſcãtur intueatur,vt in cæteris rebus, ſic optimè in his ea ratione philoſophabitur. Primùm igitur omnium marem & fœminam, quorum alter alterius indiget ſocietate,copulari neceſſe eſt procreandi cauſa:idque nõ conſilio,ſed natura,quemadmodum in cæteris animantibus,& ſtirpibus vſu venit, quibus natura inſitus eſt appetitus alterum ſui ſimile relinquendi. Sed eos conſociari neceſſe eſt ſalutis cauſa, quorum alter natura præeſt,alter paret: præeſt autẽ natura, ac dominus natura eſt,qui valet intelligentia præuidere:qui verò corpore hæc facere poteſt, is ſubiectus eſt atque natura ſeruus.quo fit vt idem domino ſeruóque conducat: itaque fœmina & ſeruus diſtincti ſunt natura. Nihil enim natura ſimile facit gladio Delphico,quem fabri ærarii faciunt ob inopiam:ſed vnum ad vnum. nam ita demum optimè perficitur inſtrumẽtum quodque,ſi non pluribus, ſed vni dũtaxat operi ſeruiat. Cæterum apud Barbaros mulier & ſeruus eodem habentur loco:propterea quòd inter illos nemo natura tenet imperiũ, ſed eorũ ſocietas eſt ſeruæ,& ſerui. quocirca poëtæ par eſſe dicũt, vt Græci Barbaris dominẽtur: quaſi Barbarus hoc natura ſit,quod ſeruus.Ex his igitur duabus ſocietatibus prior eſt domus: rectéq; Heſiodus poëta dixit:

Sit domus in primis, vxórque, & taurus arator.

Nam bos pauperibus pro ſeruo eſt. Societas igitur

naturalis

naturalis in conſuetudinem quotidianam conſtituta domus eſt, quos Charõdas ὁμοσιπύους quaſi ex eodẽ penu viuentes appellat: Epimenides autem Cretenſis ὁμοκάπνους velut vtentes eodem foco. Prima verò ſocietas vſus non quotidiani gratia ex pluribus domibus conſtituta vicus eſt. Vicus autem maximè ſecundum naturã colonia eſſe videtur ex domo deducta, quos quidã collactaneos vocant, filiáſque, natóſque natorum. Quocirca initio ciuitates regio imperio gubernabantur, & gentes etiã nunc, propterea quòd ex regio imperio parentibus conſtituebantur. Omnis enim domus ab eo qui maximus natu eſt, tanquã à rege gubernabatur, ac proinde coloniæ ob cognationẽ. Et hoc eſt illud quod Homerus ait:

Iure ſuos quiſque, vxores, natóſque gubernat.

Sparſim enim, & ad hunc modum antiquitus habitabant. ita cum homines partim etiam nunc, partim antiquitus Regibus parerẽt, factũ eſt, vt Deos quoque regio imperio gubernari omnes homines dicant, qui Deorum vt formas, ſic item vitas ſuis eſſe ſimiles arbitrabantur.

SCHOLIA IN LIBRVM ARISTOTELIS *de Republica primum, eiuſdem Io. Geneſii Sepulnedæ.*

Caput I.

CVM *ſtatuiſſemus hoc Ariſtotelis opus de Republicà à nobis è Græco in Latinum ſermonẽ conuerſum ſcholijs etiam breuibus enarrare: illud quoque uiſum eſt, non Latinorum ineptam conſuetudinem imitari, minutis & inutilibus partitionibus implendi chartas, ne parum multa dixiſſe uideãtur, ſed Græcorum commodiorem ratio-*

nem moremq; ſequi, præſertim eorum qui nõ omnia, nec pluribus uerbis, ſed quæ obſcuriora uidentur, & paucis ſolent explicare. quanquã nos erimus hoc etiam breuiores, tum quia multa ſunt quæ tam apertè & lucidè latinè reddenda curauimus, ut nihil indigeant enarratione: tum quia hæc noſtra ſcholia ut non doctiſſimis philoſophis ſcribimus, & omni humanitate perpolitis: ſic nec prorſus indoctis aut tardis, quibus ad hoc tanquam iter conficiendum non modò eſſent expediendæ ſalebræ, ſed uehiculum etiam molliter ſtratum ſuppeditãdum. nec tamen grauati ſumus locis opportunis, præſertim ad ſectionũ, quibus ſingulos libros diſtinguendos putauimus, capita paucis ſummatim complecti, quæ pluribus uerbis ab Ariſtotele diſſeruntur, ut hac quoq; ratione ſtudioſorum labori conſuleremus. Solent autem cum alij Græci enarratores, tum Aphrodiſienſis Alexander initio cuiuſcunque libri de authore diſputare, uero an falſo nomine & titulo Ariſtoteli tribuatur. Nam ut Homeri carminibus multi uerſus adulterini ſuppoſiti fuerant, quos Ariſtarchus magno iudicio reiecit: ſic Ariſtoteli multa opera falſò adſcripta, quæ tum ex doctrina & ratione philoſophandi dignoſci poſſunt, tum ex charactere: quæ omnia fecerunt, ut nemo (quod ſciam) de hoc opere, quod Politica, hoc eſt de Republica inſcribitur, Ariſtotelis eſſe dubitauerit: cum libros Ethicorũ quidam, quorum fuit Marcus Tullius, non Ariſtotelis, ſed filij Nicomachi opus eſſe putauerint. Initiũ tamen commentationis de Republica inde ſumit Ariſtoteles, ut ciuitatem doceat, ut eſt omnium ſocietatum ſeu communionum optima & perfectiſſima, ſic ad optimum finem referri: itaque diuerſam eſſe rationem domus adminiſtrandæ ab ijs, quibus ciuitas & regnum gubernatur: & item ab ea, qua dominus ſeruis imperat: & has omnes inter ſe differre ſpecie, nõ, ut Plato putauit, multitudine & paucitate ſubiectorũ.

Cum omnẽ ciuitatem ſocietatem quandã eſſe) quod græcè κοινωνία dicitur ab Ariſtotele, hoc interpres modò ſocietatem conuertit, modò communitatem, ſeu communionem: quoniam eadem eſt utriuſq; nominis uis & intelligentia. Omnem ſocietatem boni cuiuſpiam cauſa cõſtitiſſe uideamus) Omnis, inquit, ſocietas ſiue communitas propter bonum aliquem finem conſtituta eſt. Simili huic principio exorſus eſt libros Ethicorum. Omnis ars, & omnis diſciplina bonum quoddam appetere uidetur.) quod, ut obiter quorundam errorem refellamus, non

eſt ſic accipiendum, quaſi omnia unum, & idem bonum appetant, ut quidam falſò putant, ad ultimum finem ſummúmque bonum referentes, & ſic illud exponentes, Bonum eſt, quod omnia appetunt: quorum error conuincitur eiuſdem Ariſtotelis teſtimonio libro primo Ethicorũ eudemiorum, ubi ſic ſcriptum uidemus: Omnia, inquit, unum quoddam bonũ appetere nõ eſt uerum: nam ſuum propriumq́; bonum res quæq; appetit. Quod ſpeciem boni præfert,) id eſt, quod bonũ eſſe uidetur: non enim ſemper homines in agendo ad bonum finem ſpectant, cum fallantur nonnunquam errore mentis, aut morum uitio: ſemper tamen agunt ad aliquid, quod bonum eſſe uidetur ſpectantes. Vnde Ariſtoteles libro tertio de anima: Bonum, inquit, uel apparens bonum eſt appetibile. Et alias omnes complectitur.) Nam cum multæ ſint ſocietates, ut domus & uicus, omnes complectitur ciuitas, ſeu ciuilis cõmunitas.

Cum ipſe præeſt.) Cũ ciuitatẽ aut populos ſuo arbitratu moderatur: Nam cum ex præſcripto legum reſpublica geritur, non tam qui tenet imperium præeſſe ſiue imperare dicitur, quàm leges, ut eſt in tertio huius operis libro cap. xij. Deſignat autem hoc in loco Platonẽ, à quo hæc tradũtur in libro, qui Ciuilis inſcribitur. Pro rationibus huiuſmodi doctrinæ.) id eſt ciuilis facultatis. Rationes autẽ & leges uariæ, tum imperandi, tum imperio parẽdi: pro ratione reipublicæ multis in locis explicantur in hoc opere. Si priſtinam diſſerẽdi rationem) ſi qua uia & ratione in cæteris operibus ſolemus, hoc quoque in loco philoſophabimur. Similibus uerbis & ſenſu uſus eſt in huius libri capite ſexto. Solet enim Ariſtoteles in omnibus ferè diſputationibus à primis principijs rerum, quas tractãdas ſuſcepit, exordiri: ut in libris de phyſico auditu à materia & forma naturalem doctrinam exorditur. & de animalibus diſputaturus, prius de anima diſſerit, & partibus animalis.

Hæc enim ſunt totius partes minimæ) Nã totũ poteſt in partes cõpoſitas diuidi, ut animal in caput, pectus, atque pedes: & hæ rurſus in alias, donec ad prima elemẽta, quæ minimæ, id eſt ſimpliciſſimæ partes dicuntur. Sic ciuitas in uicos diuiditur: uicus in domos, domus in marẽ, fœminã, & ſingulares homines, qui partes ſunt incompoſitæ, non quidem ſimpliciter, & quatenus ſunt res naturales, ſic enim ſuas habent partes, ut cætera animalia, ſed quatenus ſunt ciuitatis partes: caput enim aut brachium, ciuis nõ eſt, nec dicitur pars ciuitatis. Si dicta) quæ

pertinent ad Regem,ad ciuilem hominem,ad dominum,& patrem familias.nam de his ſingulis ſeparatim præcipit, ad artémq; ſingula refert. Primum igitur omnium.) *Hucuſq; præfatus iam, ut doceat quid ciuitas ſit,eandémque declaret natura conſtare, & homines duce natura uiuendi cauſa dum alter alterius ope indiget,in unum locũ unámque ſocietatem conuenire,prius diſſerit de partibus ciuitatis,domo,& uico:porro quia domus perfecta ex liberis ſeruiſque conſtat,ſcilicet ex marito & uxore,patre & filijs,domino & ſeruis,has omnes ſocietates natura conuenire docet,& uicum eodem modo, qui domibus conſtat,& eſt tanquã colonia ex domo naturaliter deducta.Ita cum ciuitas ex uicis domibúſque conſtet, ſitque finis dictarum omnium,ſocietatem & communionem fieri tradit,ut ciuitas multo etiam magis natura conſiſtit, cum ſit finis illarum:natura enim cuiuſcunque rei in fine ipſius maximè ſita eſt atque cernitur.* In cæteris animãtibus & ſtirpibus.)*Non eſt hoc referendum ad copulationem maris & fœminæ, licet in quibuſdam arborum generibus ſimile quiddam fieri notetur, & mas in ipſis atque fœmina nominentur:ſed ad appetitum procreãdi,qui communis eſt ſtirpibus,hoc eſt plãtis,cum animalibus: quoniam appetitus naturalis,non ratio & conſilium uirum cum muliere cõiungit.Vt autem uirum & fœminam appetentia naturalis conſociat,ſic ſalutis ratio dominum natura,& natura ſeruum coniungit. Nam mutuo adiumento uiuere poſſunt,& utriuſq; ſaluti conſulere.Itaque utriuſq; commoditas & ſalus in eo conſiſtit, ut alter imperet, alter faciat imperata,pro adiumentis, quibus inſtructi ſunt à natura. Dominus enim ingenio ſolertiáque ualet, ſeruus uiribus corporis.* Intelligentia præuidere.)*Futura & conſentanea,& utilia proſpicere:quod pertinet ad prudentiam.* Hæc facere.)*Quæ dominus facienda eſſe præuiderit,atque imperauerit.* Gladio Delphico.)*Gladius delphicus erat ferreum inſtrumentum multibus uſibus accommodatum, qualia nunc circunferuntur,quæ ſimul gladij,ſimul ſtyli ſunt & acus,& item limæ.* Apud Barbaros.)*Græci cæteras omnes nationes Barbaros nominabãt:quæ diſtinctio licet propriè ad ſermonem initio referretur, tamen quia Græci omnium humaniſsimam ſuam gentem eſſe putabant, conſuetudo inualuit, ut appellatione Barbarorum incultos & inhumanos ſignificarent.* Ex his duabus ſocietatibus.)*Quarum altera eſt uiri,& uxoris:*

altera

altera domini & ſerui: prior eſt domus, id eſt quæ cōſtat uiro & uxore. Heſiodus poëta) in opere quod inſcribitur ἔργα καὶ ἡμέραι. Quos Charondas.) Catanenſis hic fuit, quæ ciuitas eſt in Sicilia, qui libro ſecundo inter legū latores nominatur. Epimenides autem Cretenſis, quo adiutore in condendis legibus Solon uſus fuiſſe traditur, & à nonnullis inter ſeptem ſapientes nominatur. Collactaneos interpres cōuertit, quod græcè eſt, ὁμογάλακτας, quaſi eodem lacte utētes, id eſt ab eadem ſtirpe procreatos. Colonia propriè intelligitur, cum ex aliqua ciuitate, nimiaſque multitudine pars deducitur ad alteram urbem ſiue oppidum incolendum. Vt Corduba colonia fuit Romanorum Patritia cognominata, propterea quod in eam nobiles tantum, & patritij deducti fuerunt. Cuius ſimile eſt, cum ex una domo redundante altera prodit, & item plures, quæ uicum efficiunt. Ac proinde coloniæ.) Qua ratione domus, quæ regio imperio ab eo, qui eſt natu maximus gubernatur, eadem colonia, id eſt quilibet uicus, qui eſt tanquā colonia domus, ab eo qui eſt natu maximus adminiſtratur, quaſi à rege: propter cognationem domorum, quæ ad unum principium refertur: Quod fit etiā nunc in Italia, præſertim in ea parte, quæ nunc dicitur Lombardia, antiquitus Gallia Ciſalpina, & maximè inter plebem ruſticanam. Fit enim ſæpe ut quaternæ, & quinæ, & interdum plures domus cognatorum à ſingulis natu maximis uelut regio imperio gubernentur.

Caput II.

COMPLVRIVM autem vicorū perfecta conſociatio ciuitas eſt, quæ iam ad omnis propemodum copiæ finem peruenit, quæ cū viuēdi fiat, tum recte viuendi gratia conſiſtit. Ita cum priores conſociationes per naturam incātur, efficitur, vt ciuitas omnis natura conſiſtat. Hæc enim eſt illarum finis: natura verò finis eſt: qualis enim res quæq; eſt generatione perfecta, talem eſſe dicimus eius naturam, vt hominis, equi, atq; domus. Præterea, id cuius gratia cætera fiunt, finiſque, res optima eſt: copia verò & finis eſt, & res optima: quo planum fit, ciuitatem na-

tura conſiſtere, & hominem natura eſſe ciuile animal. Et qui non fortuna,ſed natura alienus eſt à ciuitate,hunc aut improbũ eſſe, aut homine præſtantiorem. vt qui ab Homero per contumeliá dicitur:

Iure,tribúque domóque carens.

Nam ſimul ac talis quiſque natura eſt, bellandi cupidus eſt:velut expers cõiugii,vt in volucribus.Homo autẽ animal eſt omni ape , omníq; animãte gregali ciuilius : quod hinc intelligi poteſt, quoniá natura,quæ ſoli ex animãtibus homini ſermonem tribuit,nihil(vt ſæpe diximus)facit fruſtrá.Vox igitur quoniá doloris ac iucunditatis eſt nota,cæteris quoque animantibus data eſt.Hactenus enim ipſorũ natura proceſſit,vt moleſti atque iucundi ſenſum habeant,& hæc inter ſe ſignificare queãt. Sermo verò datus eſt homini ad vtile & inutile , ac proinde iuſtum & iniuſtum declarandum . Hoc enim præcipuum datum eſt homini præ cæteris animantibus, vt ſolus boni & mali,iuſti & iniuſti,& cæterorũ ſenſum habeat:quarum rerum communio,domum ciuitatemq; facit. Verũtamen ciuitas, quàm domus, & quiſque noſtrum prior eſt natura:nam totum neceſſariò prius eſt parte:quoniam ſi totũ pereat, nec pes erit,nec manus,pręter quàm nomine tenus:vt ſiquis lapidea quæ eſt,manum vocet:huic enim ſimilis fuerit emortua manus.Cuncta verò opere,ac poteſtate definiuntur.Itaque cum talia eſſe deſierint, non eadem eſſe dicenda ſunt,ſed idem nomen ſortita. Ciuitas igitur & natura eſt haud dubiè, & cuique noſtrum antecedit. Si enim quiſque ſeparatus ſibi nõ

ſufficit,

ſufficit,perinde ſe nimirum habebit in totum,ac cæteræ partes.qui verò eſſe in ſocietate nequit,aut nihilo indiget propter copiam,is pars ciuitatis non habetur.itaq; aut beſtia eſt,aut deus.Omnes igitur homines in hanc ſocietatem natura ſunt propenſi: quã qui primus conſtituit, is auctor extitit maximorum bonorum.Vt enim homo perfectionem nactus, animantium eſt optimus: ſic cum à lege iuſtitiáque diſceſſit, omniũ peſſimus habetur. Importuniſſima eſt enim armata iniuſtitia. at homo prudentia & virtute armatus eſt à natura, quibus maximè poteſt in res contrarias vti. Itaque impiè nefarius atque immaniſſimus abſque virtute fit: & in venerẽ & gulam turpiſſimus. Iuſtitia verò res eſt ciuilis. Ius enim ordo eſt ciuilis communionis:ius autem atque iudicium, iuſti diiudicatio.

Scholia in Cap. II.

COMPLVRIVM *autem uicorum.*) *Explicata domus uicique ratione, ciuitatem docet communionem eſſe perfectam ex compluribus uicis conflatam,iam per ſe ſufficientem, & copioſam,nihil aut per parum indigentem,externis,alienis'ue opibus ad uitam degẽdam. quæ cum finis ſit rerum natura exiſtentium,id eſt domus,& uici,ipſa multo etiam magis natura conſiſtit, cum natura cuiuſque rei in fine magis cernatur.Itaque homo natura propenſus eſt ut uiuat in ciuili ſocietate:ut indicat ſermo homini à natura datus,qui ſolitario ſuperuacaneus eſſet.A qua ſocietate ſiquis abhorreat,natura hunc improbum eſſe ait, & ſeditionum,bellique cupidum,authore Homero:cui tantum tribuere ſolet Ariſtoteles in omni ſermone,ut cum eius citat ſententias, non hominis teſtimonia,ſed dei cuiuſpiam oracula proferre uideatur.* Perfecta *conſociatio.*)*Non quæuis uicorum cõgregatio ciuitas eſt,ſed perfecta,quæ conſtat ex uarijs hominum ordinibus,diuitum & pauperũ: habetque agricolas & opifices, ut poſtea docebit: & copiam rerum,*

quæ faciunt ad uſus uitæ non ſolũ neceſſarios, ſed etiam liberales: hæc eſt enim quæ græcè dicitur αὐτάρκεια. Viuendi gratia fit) propter uſus uitæ neceſſarios coguntur homines in oppidum unum conuenire, quoniam alter alterius indiget auxilio. Rectè uiuendi gratia cõſiſtit) Finis eius proprius, & maximè naturalis eſt, ut in ipſa rectè uiuatur ac liberaliter, ut ipſe libro quarto declarabit. Hæc eſt enim illarum finis.) Ciuilis ſocietas eſt finis illarum ſocietatum, domus ſcilicet, & uici. Qualis enim quiſq; eſt.) Declarat id quod dixerat, natura finis eſt: idcirco enim natura dicitur cuiuſcũque rei finis, quoniam finis cuiuſcũque rei eſt, ut ad perfectionem in ſuo genere perueniat finita generatione. Generari autem & fieri res dicitur, donec augeſcere deſinit, ut in rebus naturalibus idem eſt finis & forma. de generatione animalium libro primo cap. 1. Forma autem cuiuſque rei perfectio eius eſt. Tunc igitur obtinet ſuam naturã, cum ad perfectionem peruenit. Nam ut eſt in primo libro Ethicorum, Vt res naturales ſe optimè habent, ſic ſe naturaliter habẽt. Puer enim quanquam ſit animal rationis compos, tamen cum non habeat perfectas corporis & animæ uires, nondum eſt adeptus naturam humanã, ut nunc loquimur: quippe quæ imperfectione conſiſtit. Vnde idem Ariſtoteles in libro de inceſſu animalium: Vt ſe inquit, res melius habet, ſic ſe habet per naturam. Et hominem natura eſſe ciuile animal.) Hac quoque ratione docet ciuitatem natura conſiſtere, quòd homo natura ciuilis eſt, id eſt propenſus, ut uiuat cũ multis, & in ciuili communitate, ut quædam animalia natura conueniunt, gregatimq; uiuunt, ut apes, formicæ & columbæ: quam hominis pronitatem probat ſermonis argumento, qui fruſtrà datus eſſet homini à natura, ſi non in communitate, ſed ſeparatim ei uiuendum eſſet. Qui non fortuna.) Vt ſiquis eſſet in ſolitudinem relegatus. Sed natura.) Id eſt pronitate naturali. Vt qui ab Homero.) Iliados libro nono. Velut expers cõiugij, ut in uolucribus.) In codicibus impreſsis ab Aldo mutilatus eſt hic locus: in emẽdatioribus uerò manu ſcriptis, quos ſecutus eſt interpres, ſic ſcriptum eſt, ἅπτερ ἄζυξ ὢν ὥσπερ ἐν τοῖς πετεινοῖς. Homo, inquit, ciuilem ſocietatem natura refugiens, aut præſtantior eſt homine, ut philoſophi quidam, qui contemplandi cauſa (quæ res uitam deorum imitatur: ut ipſe tradit Ethicorum libro decimo) in agros & ſolitudines ſecedebãt. Aut improbus.) id eſt maleficus natura & ſeditioſus.

ſiſtat, expoſuimus: neceſſe fuerit prius de ratione rei familiaris diſſerere. Omnis enim ciuitas ex domibus conſtat: domus verò partes, ſunt ea, ex quibus domus ſtatim conſiſtit. Domus autẽ perfecta ex ſeruis ac liberis conſtat. Sed quoniam in minimis de re quaque primùm inquirendũ eſt: Primæ verò ac minimæ partes domus ſunt dominus & ſeruus, maritus & vxor, patér atque filii: de his tribus quid & quale ipſorum quodque ſit, diſſerere cõuenit. Hæc autem ſunt herilis facultas & maritalis. (Nam fœminæ mariſq; cõſociatio nomine vacat.) Tertia, quòd filiorum effectiua facultas: nam & hæc non proprio vocabulo nominantur: vocentur tamẽ hæ tres, quẽadmodum eas appellauimus. Eſt autem pars quædam, quæ rei familiaris ratio quibuſdã eſſe videtur, aliis eius maxima pars: quæ res quomodo ſeſe habeat, conſiderandũ nobis eſt: de facultate dico, quæ pecuniaria nominatur. Sed prius de domino atque ſeruo diſſeramus, vt cognoſcantur tum ea, quę pertinent ad vſum neceſſarium, tum ſiquid ad intelligendum præcipi his de rebus poſſit commodius, q̃ quæ nunc homines opinantur. Nam quibuſdam dominatus ſcientia quædam eſſe videtur, atque eadem eſſe ratio rei familiaris, & herilis: itémque ciuilis & regia facultas, vt initio memorauimus. Alii verò dominari præter naturam eſſe exiſtimant: nam lege factum eſſe, vt hic ſeruus, ille ſit liber: cum nihil natura differant. ita cum ſit violentum, non eſſe iuſtum. Quoniam igitur res familiaris pars domus eſt, efficitur vt rei familiaris parãdæ ratio, pars ſit domeſti-

cæ rationis. Nã ſine rebus neceſſariis, nec viuere dà tur, nec rectè viuere. Vt autem in artibus definitis neceſſe eſt ad opus perficiẽdum, vt ſua cuiq; ſuppetant inſtrumenta: ſic res habet in iis, quæ rei familiaris partem attingunt. Inſtrumentorum autẽ quędam inanima ſunt, quædam animata: vt gubernatori clauus, inanimum inſtrumentum eſt: proræ curator, animatũ: in artificiis enim miniſter pro inſtrumento eſt. eodémque modo poſſeſſio inſtrumentũ eſt ad vitam agendam: & res familiaris inſtrumentorũ multitudo: & ſeruus ſuppellex animata: omníſque miniſter eſt velut inſtrumentum inſtrumentis præfectum. Nam ſi poſſet inſtrumentum quódque vel iuſſu alterius, vel ſuo antecedẽte ſenſu munus ſuum obire, vt de fabricis Dedali & tripodibus Vulcani memorãt, quos poeta tradit ſua ſpõte, ſuóq; motu in diuinum certamen proceſſiſſe: ſic radii per ſe texerent, ac plectra citharam pulſarent, haud ſane vel architecti miniſtros, vel domini ſeruos deſiderarent. Quæ igitur inſtrumenta vocantur, hæc faciendi ſunt inſtrumenta: poſſeſſio autem inſtrumentum agendi. Nam à radio quiddã aliud pręter vſum eius exiſtit: à veſte verò & lecto, vſus duntaxat percipitur. Præterea quoniam factio differt ab actione, & vtraque indiget inſtrumentis, idcirco neceſſe eſt, vt hæc eodem diſcrimine diſtent. Cum autem vita actio ſit, non factio, efficitur vt ſeruus adminiſter ſit ad actionem. Cæterum poſſeſſio perinde dicitur atque pars. Nam pars non ſolum alterius eſt pars, ſed omnino alterius, ac eodem modo poſſeſſio. Itaque

tioſus,ac bellandi cupidus, ut probat authore Homero, qui nono libro Iliados ſic loquentem Neſtorem facit. Iure,tribuq́ue,domoq́;,carens. Nam talem hominẽ ſeditioſum eſſe dicit. Velut expertẽ coniugij)id eſt ſolitarium. Vt in uolucribus.)Nam in hoc genere ſoliuagæ ſunt aues omnes maleficæ,ut aquila,& accipiter. Soli ex animantibus ſermonem tribuit.)Ex rebus à natura homini tributis,ad communitatẽ pertinentibus,probat hominem natura eſſe gregalem & ciuilem: alioqui fruſtrà ea fuiſſent ei tributa à natura, quæ tamen nihil facit fruſtrà. Quarum rerum.)Boni & utilis, atque iuſti. nam propter harum rerũ communionem & ſocietatem,homines tum in domum tum in ciuitatẽ unam conueniunt. Ciuitas quàm domus, & quiſq; noſtrũ prior eſt.) Docuit ciuitatem natura conſiſtere,hoc eſt per naturã homines in unã ciuitatem cõuenire.nunc eandem naturã potiorem eſſe declarat, quàm domum parteſq́; domus.Eſt igitur inquit prior,id eſt potior.nam perfectum prius eſt natura,quàm imperfectũ:primo de cœlo. & author rerum prius totum tanquam finem conſiderat,& ſibi proponit,quàm partes:quanuis efficiẽdo exordiatur à partibus. Nam quod generatione poſterius eſt, hoc prius eſt natura: De Phy.auditu libro octauo,& Metaphy.1. Nomine tenus.) id eſt equiuocè. Quibus maximè poteſt in res contrarias uti.)In bonum & in malum,oppoſitum alibi dicere uidetur:libro enim ſecundo magnorum moralium,Fieri inquit non poteſt,ut uirtute quiſque malè utatur: quod utique uerum eſt. uirtus enim,ſiquis ea uelit in malum abuti, uirtutis nomen amittit, ac eodem modo prudentia,quæ & ipſa uirtus eſt, ſed intellectualis pertinẽs ad intellectum practicum ſiue actiuum.Virtus enim aut ex uirtute factũ nihil eſſe poteſt,quod non habeat omnes ſuos numeros:hoc eſt res attributas,quæ uulgus philoſophorum circunſtantia uocat, ut ipſe docet Ethicorum libro ſecundo. Sed uirtus dupliciter intelligitur:uno modo propriè,ut definitur Ethicorũ ſecundo.Habitus electiuus in mediocritate ad nos uelata conſiſtens ratione definitus. Itaque uirtus nõ eſt, quæ à recta ratione diſcedit:& hoc modo nemo poteſt abuti uirtute in malum,& turpitudinem.Altero modo impropriè habitus quidã, quo qui præditus eſt,facilè poteſt ea facere,quæ uiri probi per uirtutẽ ueram faciunt.Vt abſtinere à uoluptatibus corporis,pecunias largiri, & pericula intrepidè ſubire,etiam ſi malo id animo faciat,& ad prauum

cap. 8. ab extr.

dominus ſerui dominus eſt duntaxat, non item eſt illius:ſeruus autem non tantum eſt domini ſeruus, verum etiam eſt omnino illius. Ex quibus plane intelligitur, quæ ſit natura facultáſque ſerui. Nam qui natura non eſt ſuus,ſed alterius, homo tamē,hic eſt natura ſeruus.eſt autem alterius homo, quicunque cū homo ſit,ab alio veluti ſuppellex poſſidetur.Suppellex autem inſtrumentum eſt actiuum,& ſeparatum. Cæterum ſit'ne quiſquam natura talis, an nemo prorſus,& vtrum cuiquam melius ſit,ac iuſtius vt ſeruiat, an ſecus : ſitq́; omnis ſeruitus præter naturam,deinceps diſſerendum eſt. Neque verò difficile fuerit tum ratione,tum vſu rerum quid in hac quæſtione verum ſit, perſpicere atque intelligere. Nam imperare,& parere, non in neceſſariis modò, ſed etiam in rebus vtilibus habentur:& ab ipſo ſtatim ortu quædam ita differunt, vt hæc ad parendū, illa ſint ad imperādum nata: multáque genera ſunt tum imperantium, tum etiam ſubditorū. porro imperium ſemper eo melius eſt,quo habetur in meliora.exempli gratia:Imperium quod in hominem habetur,melius eſt,quàm quod in belluam. nam opus eo potius eſt,quo perficitur à melioribus.Cum autem hoc imperat,illud paret,horum opus quoddam exiſtit.Nam quę ex pluribus conſiſtunt,dum quiddam vnū commune ſiue ex continentibus, ſiue ex partitis efficitur, in his omnibus tum quod præeſt, tum quod huic ſubiectum eſt,apparet, quod ex omni natura rebus animatis adeſt. nam in iis, quæ vitæ ſunt expertia,imperium quoddam velut concentus

ineſt. Sed hæc quæſtio alienior eſſe fortaſſis huic loco videatur. Animal verò primùm ex anima & corpore conſiſtit: ex quibus illa imperium habet à natura, hoc autem eſt ſubiectum. quid autem naturæ ratio poſcat, non ex corruptis & deprauatis æſtimandum eſt: ſed ex iis quæ naturam integriorem retinent. quocirca hominem tum corpore, tum anima rectiſſimè affectum ſpectare oportet, in quo id manifeſtè apparet. nam in vitioſis ſeu deprauatis ſæpe corpus in animam imperium habere videtur: propterea quòd malè, & præter naturam ſeſe habent. Vt igitur ſuprà memorauimus, primùm in animali imperium, tum herile, tum etiã ciuile intueri licet. nam corpori animal herili, appetitui verò mens imperio ciuili regióque præeſt. quibus in rebus dubitari non poteſt, quin naturale ſit, commodúmque corpori, vt animæ pareat: parti verò perturbationibus obnoxiæ, vt menti obtemperet, partíque rationem obtinenti: æqualitatem autem, vel oppoſitam imperandi rationẽ, omnibus eſſe pernicioſam. Rurſúsque in homine, & cęteris animantibus eodẽ modo. Nam cicures animantes natura ſunt feris potiores: eis tamen omnibus commodius eſt, vt hominis imperio pareant: hoc enim eſt ipſis ſalutare. Præterea ſi mas & fœmina conferantur, ille natura potior eſt, & imperãs: hæc deterior & ſubiecta. eodémque modo vt ſeſe res habeat in cunctis hominibus, neceſſe eſt. Qui ergo tanto ſunt inferiores, quãtum diſtat ab anima corpus, & ab homine bellua, hoc autẽ modo affecti ſunt, quorum opus eſt corporis vſus,

ex quibúſq; hic fructus maximus percipitur: hi ſunt natura ſerui, quibus optimũ eſt vt hoc imperio gubernẽtur, quẽadmodũ iis, quę ſuprà diximus. eſt enĩ natura ſeruus, is qui alterius eſſe poteſt, ac proinde alterius eſt: quíque hactenus rationis eſt particeps, vt rationem ſentiat tantum, nõ etiam habeat. Cætera enim animalia rationem nõ ſentiunt, ſed affectibus ſeruiunt. vſus autẽ parum differt. ab vtriſque enim, hoc eſt à ſeruis & à cicuribus animantibus, corpore iuuamur ad vſus neceſſarios. Sed licet natura velit corpora quoque liberorum diuerſa, ac ſeruorum facere: vt hæc robuſta, ſint ad vſus neceſſarios: illa recta & ad talia munera obeundum inutilia, ſed ad vitam ciuilem, quæ partim in bello, partim in pace verſatur accommodata. Sæpe tamen accidit oppoſitum, vt alii corpora, alii animos ingenuorum habeant. Neque verò dubium eſt, quin ſi corpore tantum excellerent quantum deorum imagines, omnium iudicio digni viderentur, quibus ſeruiretur ab iis, quibus ea corporis dignitas nõ cõtingeret. Quod ſi verum eſt in corpore, quanto id iuſtius ſtatuetur in animo. Sed non perinde facile eſt animi pulchritudinem perſpicere, ac corporis venuſtatem cernere. Non eſt igitur dubitabile, quin homines quidã ad libertatem nati ſint, alii ad ſeruitutem, quibus hoc ipſum vt ſeruiant commodum eſt atque iuſtum.

Scholia in Caput III.

SED *quoniam ciuitas.*) *Vt teneat ordinem inſtitutum, antequã de ciuitate diſſerat, de domo, & partibus eius diſputat: quæ partes tribus potiſsimum ſocietatibus facultatibúſque continentur, herili, mari-*

tali, & filiorum procreatrice. Sed primùm omnium de herili, quæ ad dominum ſeruumque pertinet. ad hanc enim pertinet res familiaris, & ſeruus, qui pars eſt rei familiaris, & utrunq; inſtrumentum ſeu inſtrumenta ad uitam agendam. De ratione rei familiaris.) De adminiſtratione domus, quæ græcè dicitur οἰκονομία. Domus uero partes ſunt.) Vetuſtorum exemplarium fidem ſecutus eſt interpres hoc in loco. nam impreſſa pro οἰκίας perperam habent οἰκονομίας. Nam fœminæ.) Tribus facultatibus contineri dicit rationem rei familiaris, herili, maritali, & filiorum procreatrice. quarum duas poſteriores proprio nomine carere dicit, licet ipſe docendi gratia alteram, γαμικὴν à nuptijs: alteram τεκνοποιητικὴν à procreandis filijs nouis uocabulis nominauerit. Eſt tamen hic locus deprauatus in codicibus impreßis: in uetuſtis uerò quos ſecutus eſt interpres, ſic ſcriptum eſt: ταῦτα δ' ἔστι δεσποτικὴ καὶ γαμικὴ. ἀνώνυμον γὰρ ἡ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς σύζευξις. καὶ τρίτον τεκνοποιητικὴ· καὶ γὰρ αὕτη. Eſt autem pars quædam.) Pecuniariam facultatem, quæ in parandis opibus uerſatur, quibuſdam idem eſſe uideri ait, quod œconomicam, Platonem deſignans: alijs potißimam eius partem, quam tamen ipſe poſtea docebit, aut non pertinere ad patrem familias, cuius officij magis eſt diuitijs uti, quàm parare, aut non eſſe partem potißimam domeſticæ facultatis. Quæ pertinet ad uſum neceſſarium.) In doctrinis practicis, hoc eſt ad res agendas pertinentibus. cuiuſmodi eſt omnis diſciplina moralis & ciuilis, pleraq; differuntur, & conſiderãtur agendi gratia, & propter uſum quem res neceſſario deſiderat: quædam ſciendi duntaxat, & contemplationis cauſa. Quorum utrunque ſæpe Ariſtoteles in his moralibus ciuilibúſque doctrinis facit: quanquam earum finis non eſt cognitio, ſed actio, ut traditur Ethicorũ primo. Recte uiuere.) Liberaliter, & ex uirtute uiuere. Artibus definitis.) Quæ in re certa & quaſi materia determinata uerſantur. Gubernatori clauus.) Gubernator propriè apud Latinos eſt, qui nauim clauo, hoc eſt temone, quaſi freno gubernat. Nam cæteri moderatores, per tranſlationem & huius ſimilitudinem, gubernatores uocantur. Poſſeßio.) Res poſſeſſa, ut non ſolùm prædiũ quodq;, ſed etiam ſuppellex intelligatur. nam κτῆμα uerbum græcũ, quod interpres poſſeßionem uertit, utrũque ſignificat, ut κτῆσις totam rem familiarem ſeu patrimonium. Quæ inſtrumenta uocantur.) Com-

muni

nuni conſuetudine: nam prædia & ſupellectilia, licet re uera ſint agē di inſtrumenta, non tamen ſolent inſtrumenta uocari. Factio ſpecie differt ab actione.) *Diſcrimen agendi & faciendi in fine conſiſtit, ut apertius magnorum moralium libro primo declaratur. nam faciēdi finis aliud eſt præter factionem, ut domus finis eſt ædificandi: agendi uerò nihil niſi actio ipſa. Vt canendi uoce aut fidibus, finis nihil aliud eſt, quàm ipſe cantus.* Dominus ſerui dominus eſt.) *Id eſt ratione ſerui dicitur dominus, ad ſeruúmque refertur: & ut philoſophi quidam loquuntur, eſt correlatiuus ſerui, non tamen eſt res ſerui, quaſi à ſeruo poſſeſſa. Vt ſeruus eſt res domini, quemadmodum equus, aut domus.* Actiuum & ſeparatum.) *Pertinet ad agēdum, & eſt ſeparatum ab agente, nec enim coniunctū eſt, ut pars inſtrumentaria, ut pes aut manus.* Cæterum ſit'ne quiſquam.) *Poſtquam ſeruus quid ſit definiuit, quærere aggreditur, num ſit quiſquam tali conditione natus, ut ipſum natura ad ſeruiendum genuerit: prius tamen in uniuerſum docet, multas eſſe & uarias imperādi, & parendi rationes: aliter enim rex imperat præéſtque: aliter ciuilis magiſtratus: aliter dominus: & has differentias nō ſolùm eſſe hominibus inter ipſos, ſed etiam per horum ſimilitudinem in alijs, ut animæ, & corpori, rationi, & appetitui: quin etiam formæ & materiæ in rebus inanimatis: tum quoſdam homines eſſe ad ſeruiendum natos docet, cum declarat eos eſſe natura ſeruos, qui ſunt ingenio tardiſſimi, nihil habentes ſolertiæ, corpore tamen ualidi ad obeunda miniſteria neceſſaria: ut domini natura & ad imperandum nati, qui ualent ingenio atque ſolertia, & ſunt imbecilli corpore, quorum utriſque idem conducit: ſcilicet ut qui ualet ſolertia, imperet: qui corpore, is faciat imperata.* Vſu rerum) *Rebus ipſis, quæ fie ri in uita hominum cernuntur.* Non in neceſſarijs modò.) *Non ſolùm neceſſarium eſt ad uitam degendam, ut dominus imperet res neceſſarias, ſerui faciant imperata, ſed etiam eſt utriſque commodum & utile.* Ex omni natura.) *Animal multifariam conſiderari poteſt, ut ſubſtantia quædam, ut corpus naturale, ut res animata, quæ ſunt diuerſæ naturæ: quocunque igitur modo conſideretur, & ex quacunque natura, apparebit in eo imperās, & huic ſubiectum: quia in omni re ex materia, & forma compoſita. Forma eſt quaſi tenens imperium, materia uelut ſubiecta: quæ res armoniam, ſiue cōcentum imitatur. in quo con-*

centu uox aliqua cæteris dominari dicitur, ut in accentibus acutus dóminâs appellatur, aut ex omni natura: dicit, ut ſubaudiamus maximè. Nam cum id in cæteris quoque naturis notetur, maximè tamẽ apparet in natura animalis. In cunctis hominibus.) *Etiã uiris inter ipſos.* Qui ergo tanto ſunt inferiores.) *Cæteris ſcilicet prudentioribus.* Quoniam ijs quæ ſuprà diximus.) *Corpori & belluæ: ut hæc homini, illud obtemperet animæ. Nam ſimilis eſt utrorunque ratio.* Alterius eſſe poteſt.) *Qui æquo animo ſe alterius poteſtati ac imperio permittit ſalutis cauſa, ut illius ſolertia & ingenio, ſuo uerò labore uiuat: quæ ratio facit, ut alterius ſit. Eſt enim natus, ut ſit in alterius poteſtate.* Rationẽ ſentiat.) *Sentit atque intelligit, quid ſibi faciendũ ab intelligente per ſolertiam imperetur, quod belluis non contingit: non tamẽ habet tantum rationis, quantum ſatis eſt, ut ſuo cõſilio & arbitratu commodè poſsit uitam agere.* Sæpe tamen accidit oppoſitũ.) *Non enim ſemper natura quod uult petitque, aſſequitur: quia quandoq; incommoda materia, alijsq; difficultatibus impeditur, ut cum hominem gignere conata, mõſtrum edit.* Alij corpora.) *Duntaxat ſcilicet, non animam homini libero conuenientem, qui nec ad imperandum, nec ad ſeruiendũ ſunt apti.* Alij animos.) *Prudentiam, & intelligẽtiam: corpus autem deforme.* Deorum imagines.) *Pulcherrima ſigna. Solent enim fictores, pictoréſque in deorum ſignis & imaginibus fabricandis aut pingendis omnem Symmetriæ atque commenſus, & pulchritudinis rationẽ tenere, quantum ingenio & arte conſequi poſſunt. quam pulchritudinis & proceritatis rationem Aethiopes ſequi in mandandis imperijs, ſeu magiſtratibus, & Indos in regibus deligendis traditum eſſe à quibuſdam, ipſe refert in quarto & ſeptimo huius operis libro.*

Caput IIII.

NEQVE verò difficile eſt intelligere, qui his contraria tradunt, eos quoque rectè quodam modo ſentire. Nam ſeruire & ſeruus bifariam dicitur: quidam enim lege ſeruus eſt, & lege ſeruit. Nam lex cõuentum quoddam eſt, ſeu publicus conſenſus, quò quę bello ſuperantur, hæc uictorũ eſſe dicuntur. Sed hoc iuſtum à pleriſque legum peritis tanquã orator

de

de lege contra leges lata in ius vocatur, velut per-
graue ſit,& iniquũ: vt qui vim afferre poteſt, ac vi-
ribus præſtat, huius ſeruus ſubiectúſque fiat is, cui
fuerit vis allata. Sed hoc in loco alii aliter ſentiunt,
etiam ex ſapiẽtibus,cuius cõtrouerſiæ ac rationũ di
uerſitatis cauſa in eo eſt, quòd virtus adiumẽtis in-
ſtructa vim afferre maximè poteſt,& ſemper quod
vincit,id bono quodam excellit:itaque nõ ſine vir-
tute vis afferri,ſed cõtrouerſia de iure duntaxat eſſe
videtur.Idcirco enim quibuſdam beneuolentiã ius
eſſe:aliis hoc ipſum,vt qui ſuperior eſt,imperium te
neat,iuſtum eſſe videtur.Nam ſi hæ rationes diſiun
gantur,alterę nec vim habẽt,nec probabilitatẽ:qua-
ſi qui virtute præſtat, hunc non oporteat imperium
tenere ac dominari. Ad ſummã, nonnulli iure quo-
dam,vt ſibi videntur,pertinaciter innitentes(lex e-
nim ius quoddam eſt) ſeruitutem ex bello natam
iuſtam eſſe ſtatuunt,non tamen omnino dicũt:tum
quia fieri poteſt vt bella ſint ab iniuſtis initiis pro-
fecta,tum quoniam qui ſeruitute indignus eſt,hunc
eſſe ſeruum nemo dixerit. Alioquin vſu veniret, vt
qui nobiliſſimi eſſe videntur,ſerui eſſent, ſeruorúm-
que filii, ſi forte capti venderentur. Eis igitur non
nos,ſed barbaros ſeruos dici placet. qui cum ita diſ-
ferunt,nihil aliud quærunt,quàm natura ſeruum,de
quo nobis eſt ab initio ſuſcepta diſputatio. Eſt enim
neceſſe dicere,nonnullos eſſe,quorum quidam vbi-
que ſunt ſerui,alii nuſquam:Ac eodẽ modo de no-
bilitate differunt:ipſos enim non domi tantùm no
biles eſſe putant, ſed vbique : Barbaros autem domi

dũtaxat eſſe nobiles. Tanquã ſit genus quoddã hõminũ in quo alii nobiles & ingenui ſimpliciter habeãtur, alii nõ ſimpliciter. vt Helena Theodectis ait:

Vtrinque diuum ſtirpe me quis heu ſatam
Seruam vocare poſſit, aut dignum putet?

Quod cum dicũt, nulla re alia ſeruitutem ac libertatem, itémque nobiles, & ignobiles, quàm virtute, & vitio definiunt. Nam vt ex homine hominem, ex belluis belluam: ſic ex bonis bonum generari putãt. At hoc efficere vult quidem natura ſæpe, nõ tamẽ poteſt. quo plane intelligitur, rem nõ temere in cõtrouerſiam veniſſe, & quoſdam non eſſe natura ſeruos, nec alios liberos: ſed in quibuſdam id eſſe definitum, quorum vt hic ſeruiat, ille dominetur, vtriq; conducit & iuſtum eſt: oportétque vt hic ſubiectus ſit: ille imperio, quod vtrique natura conuenit, fungatur, ac proinde etiã herili: quod ſi prauè fiat, inutile fuerit ambobus. Nam parti, ac toti, itemq; corpori, & animæ, idem cõducit. Seruus autem pars quædam domini eſt, vt pars quædam corporis animata, ſeiuncta tamen. quo fit, vt communis quædam vtilitas & amicitia ſeruo cum domino ſit, quibus quidẽ ea cõditio eſt à natura tributa. Nam qui nõ eo modo, ſed lege, aut vi ſerui ſunt, aut viciſſim domini, in his contrarium vſu venit. Quo intelligitur, non hoc eſſe dominatum, quod principatum ciuilem, nec omnia imperia (vt quibuſdam placet) idem eſſe inter ipſa: hoc enim eſt in liberos natura, illud in ſeruos. Et domeſtica adminiſtratio, quæ græcè œconomica dicitur, mornarchia eſt: quippe ab vno domus

mus quæq; gubernatur. Ciuilis aut gubernatio imperium eſt in liberos, & pares. Dominus igitur non ſcientia,ſed eo quòd talis ſit, cenſetur: nec item ſeruus, aut liber, quanquam eſt ſcientia quædam herilis, & quædam ſeruilis. Seruilem dico, qualem Siracuſanus ille docebat. Quidam enim Siracuſis mercede pueros vulgaria miniſteria docebat: quorum inſtitutio patet latius: pertinet enim ad coquorum artem, & cætera talia miniſtrãdi genera. Nam ſunt alia honoratiora, alia magis neceſſaria. & (vt eſt in prouerbio) ſeruus ſeruo præſtat, & dominus domino. Tales igitur artes omnes ſunt ſeruiles. Herilis autem ſcientia eſt, quæ ſeruis vtitur. Nam dominus non eò cenſetur, quòd ſeruos paret, aut habeat, ſed quòd ſeruis vtatur, cuius ſcientia nihil magnum, nihil gloriandum habet. Nam quæ ſeruus facere, hæc dominus vt imperare ſciat, oportet. Quare quibus a moleſtia carere licet, hi procuratori honorẽ hunc tradũt, ipſi Reipublicæ adminiſtrationi ſeſe dedũt, aut philoſophia vacant. Ars autem parandi opes, diuerſa eſt ab hac vtraque facultate, vt iuſta quædam belli gerendi ratio, ſeu venatoria: ac de ſeruo quidem, dominóque hactenus.

Scholia in Caput IIII.

NEQVE *uerò difficile eſt.)* *Quanquam ſunt nonnulli natura ſer-* ,*tamen non temere (ut docet) à quibuſdam traditum eſt, Seruitutem ſe rem uiolentam.* Nam *cum ſeruus dupliciter dicatur, natura, ut de-aratum eſt, & lege: ſiquis bello captus ſit, qui ſeruitutem uiolentam m eſſe tradunt, hi de hac poſteriore diſſerunt, quæ iniuſta eſſe uideatur, cum ius non ex ui exiſtere uideatur, ſed ex beneuolentia & uolunte eorum, qui ſe ſalutis & commoditatis gratia uirtute præſtantibus*

committunt, atque ſubijciunt. Cæterum lex illa eo iure defenditur ab alijs, quoniam qui uincit, is uirtute quadam præſtat. Eſt autem rationi & naturæ conſentaneum, ut qui uirtute ſuperior eſt, is uirtute inferioribus imperet, ac præſit. Sed hæc ratio infirma eſt, quia fieri poteſt, tū ut bellum ex iniuſtis cauſis fuerit ſuſceptum, ac proinde ſeruitus inde nata ſit iniuſta: tū ut uictor una bellica uirtute hoc eſt fortitudine præſtet, ac ſuperet, & multis ac potioribus ſuperetur, ut iuſtitia, humanitate, ac prudentia, quæ uirtutes potiores ſunt & magis imperio dignæ.

Quidam enim lege ſeruus eſt.) Lege ciuili, aut gentium, non nata ex conditione cuiuſque naturali. Quæ bello ſuperantur.) Oppida & homines. Tanquam orator.) Solent oratores interdum in republica, populo perſuaſo, legem ferre iniquam, & contrariam iuſtis inſtitutis, moríque maiorum, præſertim cum facti fuerint duces, & aſſentatores populares, qui græcè δημαγωγοὶ nominantur, de quibus multa in hoc opere fit mentio. Vt igitur hos quidam interdum reos faciunt, obijciúntque eis in iudicio, quòd legem iniquam contra iuſtas leges tulerint: Sic quidam legum periti id iuſtum, ſiue ius accuſant, quo lex inducta eſt, quæ bello uictos & captos ſeruos eſſe ſancit uictorū capientiū. Quibuſdam beneuolentia ius eſſe uidetur.) Nam cum reges magiſtratus ſuffragio populorum deliguntur, atque eis propter excellentem uirtutem, quæ ſua ſponte amabilis eſt, populorum uoluntate imperium defertur: aut homo hebes, & natura ſeruus, ſalutis cauſa ſe ſubijcit prudentiori, & natura domino ad ſeruiendum, ipſa populorum hominúmque beneuolẽtia ius facere uidetur. Id enim ius eſt, quod ciuitatibus populiſque & hominibus placet conſenſu quodā, qui ſæpe à natura proficiſcitur. Si hæ rationes diſiungantur.) Vt ſit uis à uirtute ſeparata. hoc enim certum eſt oportere, ac iuſtum eſſe, ut qui uirtute præſtat, is teneat imperium, & ſit dominus. Non tamen omnino dicunt.) In uulgatis exemplaribus deprauatè legitur ἅμα δ' οὔ φασὶ, pro ὅλως δ' οὔ φασὶ, ut in uetuſtis legitur: eſt autem ſenſus, Qui ſeruitutem ex bello natam iniuſtam eſſe dicunt, iure quodam peculiari nituntur (lege uidelicet, quæ ius quoddam eſt) & una uirtute. Non tamen omnino dicunt, id eſt non nituntur iure uniuerſali, & quod habeat omnes numeros, ſitque omni ex parte iuſtum. nam quatenus lege nituntur, iuſtum eſſe uidetur: quatenus uerò legi obſunt, alia grauiora, non eſt iuſtum. Vt ſi-

quis in

quis in republica imperium ſibi deberi dicat, ut præſtantiori, propterea quòd diuitijs aut genere præſtet: hic enim non uniuerſo, ſed iure quodã nititur. Nam qui locupletior eſt, aut nobilior, is potior ac præſtãtior eſt, hac quidem parte, non tamen omnino ac uniuerſe: nam fieri poteſt, ut uirtute ſuperetur, aut prudẽtia, quæ maiorem habet dignitatem, atque præſtantiam, ut ipſe declarabit. Non hos, ſed barbaros.) Qui cum nobiles eſſent, & natura domini, ad imperandúmque nati, bello capti fuerunt: ij non ſerui ſunt iſtorum ſententia, ſed illi duntaxat, qui hebetes tardíque ſunt, & imperio inepti, cuiuſmodi barbari homines habẽtur.

Tanquam ſit genus quoddam hominum.) Homines uidetur in duas partes, quæ genera uocat, diſtribuere: alteram mediocriter intelligentiũ & prudentium: alteram eorum, qui inſigniter ſunt uel ſolertes, & ingenioſi, uel tardi & obeſi. in quo genere poſteriore ſolertes & ingenioſos ubique nobiles ac dominos eſſe iſtis placebat, etiã ſi fuiſſent bello capti: hebetes autem & barbaros domi tantum, id eſt in ſua quæq; ciuitate nobiles haberi, ſcilicet qui natus ſit honeſto loco, non tamẽ extra patriam, præſertim, ſiquis bello fuiſſet in ſeruitutẽ redactus. Helena Theodectis.) Helena apud Theodecten, qui fuit poeta tragœdiarum ſcriptor, Platonis & Ariſtotelis diſcipulus. Nam ut ex homine.) hoc dicit propter Helenæ exemplũ, quæ dum ſe diuina ſtirpe procreatam eſſe dicit, maioribus ſe ſimilẽ eſſe uideri uult. Quoſdam non eſſe natura ſeruos.) Sic enim græcè legitur in emendatis exemplaribus, καὶ οὐκ εἰσιν. Eſt autem ſenſus, quoſdam nec ſeruos, nec dominos eſſe natura, ſcilicet qui mediocrem habent intelligentiam: in alijs id eſſe definitũ, in ijs uidelicet qui egregiè ſunt uel hebetes uel intelligentes, quórum alteri natura ſerui ſunt, alteri domini. Seiuncta tamen.) Non ut crus aut brachium, quod non eſt à corpore ſeparatum. His contrariũ uſu uenit.) Eſt enim mutuũ odium inter ipſos, & utilitas diuerſa. Vt quibuſdam placet.) Platonem deſignat in libro de regno. Monarchia eſt.) Ac proinde in impares. Alia magis neceſſaria.) Non enim opera & munera hoc ſunt honoratiora & nobiliora, quo magis neceſſaria, ſed contrà: ut in ſcientijs nobiliſſima quæque minus eſt neceſſaria, ut habetur primo libro de prima philoſophia. Hunc honorem.) Officiũ & curam ſeruis imperandi, quod licet non magnum ſit, tamen non uacat honore. Iuſta quadam belli gerendi ratio.) Nam qui per bellum iniuſtum opes quærit, is non bellum, ſed latrocinium exercet.

d

Caput V.

SED iam vniuerſè de omni re familiari, & pecuniaria, ſiue quęſtuaria ratione inſtituto nobis modo diſſeramus. Seruus enim pars quædam rei familiaris eſt. Primùm igitur omnium illud in controuerſiam vocari poteſt, vtrũ quæſtuaria ratio eadem ſit, atq; rei familiaris adminiſtratio, an quędam ipſius pars, vel eiuſdẽ adminiſtra. Tum ſi adminiſtra, num quemadmodum ars efficiendi radios textorum arti, ſic ipſa ſeruit rei familiaris adminiſtrationi, an vt ęraria ſtatuariæ. Non enim eodem modo vtraque miniſtrat, ſed altera inſtrumenta, altera materiam ſuggerit: voco autem materiam, ſubiectum, ex quo opus conficitur, vt textori lanæ quaſi materia, ſubiiciuntur: æs autem ſtatuario. Non igitur hoc eſt rei familiaris adminiſtratio, quod quæſtuaria facultas: huius enim munus eſt opes parare: illius, vt paratis vtatur. Nam quæ facultas domeſticis opibus vtetur, niſi quę rem familiarem adminiſtrat? Sit autẽ illa pars quædam huius facultatis, an in genere alio cõſiſtat, non vacat controuerſia, cum ſit munus eius, qui parãdis opibus ſtudet, vnde petendæ ſint opes conſiderare. Quæſtus autem atque diuitiæ, multas partes complectantur. quare primùm quæritur, Num agricultura, ac in vniuerſum cibariorum prouiſio & comparatio, pars quædam ſit quæſtuariæ rationis, an genere quodam alio contineatur? verũtamen cibariorum multa ſunt genera, vnde multæ viuendi rationes, tum cæterorum animantium, tum etiam hominum extiterunt. Nam cum ſine cibo viuere non

detur,

letur,ciborum diſcrimina varias animantiũ viuendi rationes effecerunt.Belluarũ enim quædam gregatim viuunt,aliæ diſperſæ vagãtur,prout ciborum ratio poſtulat.propterea quòd aliȩ carnibus animaium, aliæ fructibus, quædam omni cibatu viuunt. itaque natura (prout ratio poſtulat) facilè parandi cibum quem genus quodque animantium conſectatur,vitas eorum diſtinxit. Sed quoniã non idem eſt cuique iucundum,ſed aliis alia, idcirco tum carniuora,tum quȩ fructibus viuunt,varias inter ſe viuendi rationes ſequuntur, atque homines eodẽ modo.Horum enim vitæ multis diſcriminibus euariãt: quorum qui pigerrimi ſunt,hi pecori ſtudẽt,& vita gaudẽt paſtorali, propterea quòd eis cibus ex placidis animantibus, in otio ſine labore cõtingit: qui cum pecora paſtionis gratia loca neceſſariò mutẽt, ipſi quoque eadem affectare coguntur,tanquam viuam agriculturam exercentes.Quidam ex venatione viuunt: ſed alii ex alia, hoc eſt, quidam prædas agendo,alii piſcando,qui lacus ſcilicet & paludes,ac fluuios accolunt, maréve piſcationibus accommodatum.Sunt qui aucupio alãtur, aut ferarum venatione: ſed maxima pars hominũ è terra viuit,& fructibus vrbanis.Itaque viuendi rationes,quȩ quidem inſitam operationem habẽt, nec per commercium, aut mercaturam victum ſuppeditãt,hæ ferè ſunt paſtorum,agricolarum,prædonum,piſcatoria, item & venatoria:nonnulli tamen temperatam ex his generibus vitam cum iucunditate degunt,indigentiam vitȩ,qua maximè deficit,ne quid deſideretur,explẽ-

tes:vt quidam paſcendo pecori dant operam,ſimúlque prædantur:alii terram colunt, & venationibus exercentur, cæteráſque viuendi rationes, prout eſt vſus,perſequuntur. Atque hæc quidem ratio parandi opes,cunctis à natura tributa eſſe videtur, vt in ipſa ſtatim prima generatione:ſic cum ad perfectam ætatem peruenerunt, quoniam in ipſa generatione prima quædam animalia ſimul pariunt alimentum, quantum ſatis ſit, donec quod genitum eſt, ipſum ſibi cibum parare queat,vt in vermiparis,ouiparisve fieri notamus:quæ verò animal pariunt,hæc in ſe cibum habent lactis ſcilicet, vocati naturam, quò filii modò geniti ad tẽpus aliquod alantur,vt liceat eodem modo de adultis iudicare,putaréque ſtirpes animalium, tum cæteras animantes hominum cauſa fuiſſe procreatas cicures, vt his homines tũ ad alios vſus,tum ad cibum vtãtur. Feras autẽ ſi non omnes, at certè pleraſque,vt eis alantur, iuuentúrque, tum ad veſtes, túm ad inſtrumenta cætera comparanda. quòd ſi natura nihil imperfectum,nihil temerè fruſtráque facit: ipſas omnes feras hominũ cauſa factas, natura fuiſſe neceſſe eſt. quo fit, vt opes bello etiam parandi ratio à natura quodammodo proficiſcitur. Nam eius pars eſt venatoria facultas, qua vti conuenit,cum in belluas,tum in eos homines, qui cum ſint ad parendum nati, imperium recuſant:eſt enim huiuſmodi bellum natura iuſtũ. familiaris igitur adminiſtrationis pars eſt genus vnum quæſtuariæ,qua opes conuenienter naturæ cõparantur,quę vel ſuppetere debet, vel res ab ipſa comparari, quæ condi,

reponíque ſolent neceſſariæ ad vitam,& ad ciuitatis, aut domus ſocietatem tuendam accommodatæ. Ex his enim veræ diuitiæ conſtare videntur:quippe quarum copia non eſt ad rectè viuendum infinita: vt Solon ait in carminibus:

Finis opum poſitus non eſt mortalibus vllus.

Eſt enim poſitus vt cæteris artibus,quoniam nullius artis inſtrumentum infinitum eſt, vel numero, vel magnitudine.diuitiæ autem multitudo eſt domeſticorum,& ciuilium inſtrumẽtorum.Ac eſſe quidem naturalem quandam parandi opes facultatem, tum patribusfamilias, tum ciuitatum præfectis, & quam ob cauſam,explicauimus.

Scholia in Caput V.

SED *iam uniuerſè de re familiari & pecuniaria ſiue quæſtuaria facultate inſtituto nobis modo diſſeramus.*) Hactenus de ſeruo,qui pars eſt rei familiaris,diſſeruit.iam de tota re familiari diſputare aggreditur,ac de opes quærendi facultate:dubitari enim poteſt, num ratio parandi diuitias eadẽ ſit,quæ ratio rei familiaris adminiſtrandæ,aut pars eius,an diuerſa quidem,ſed adminiſtra,atq; ei ſuppeditans res aliquas neceſſarias:& ſi ſuppeditat,utrum inſtrumenta ſuggerat,an materiã. Docet autem ut opes ſiue diuitiæ ſint diuerſæ,ſic opes quærendi uarias eſſe rationes:quarum una eſt quæ in cibis parandis uerſatur, eadémq; multiplex,pro magna cibariorum uarietate. quæ uarietas ut in cæteris animantibus,ſic in homine uarias efficit uiuendi rationes,uariáque ſtudia quærẽdi opes.Sed omnis hæc quæſtuaria ratio,qua cibus uariis modis comparatur,omnibus eſt à natura tributa. *Inſtituto nobis modo.*) Inſtitutum modum hic dicit,quod ſuprà cap.primo priſtinã diſputandi rationem,qua ſcilicet uſus fuerat in libris ſuperioribus, ut à ſimplicibus ad compoſita procedat:hanc enim ſe tenere docet, cum ſubiicit,ſeruus enim pars quædam eſt rei familiaris.Cum igitur de ſeruo,qui pars eſt,diſputatum ſit,inſtituta ratio ſeu modus poßit, ut de re familiari,

quæ totum eſt diſſeratur. Vocat autem pecuniariam facultatem rationem parandi rem familiarem, quæ res familiaris ut latinè pecunia, ſic græcè χρήματος nomine, ut habetur Ethicorũ quarto, continetur. quãobrem interpres initio poſt uerbũ pecuniaria, adÿcit ſiue quæſtuaria, expoſitionis gratia, & alÿs in locis χρηματιστικὴν modò pecuniariã, modò quæſtuariam rationem ſeu facultatẽ conuertit. Nam ut pecuniaria, ſic quæſtuaria ratio eſt facultas numos, & quicquid numis eſtimari poteſt, parandi. Lacus & paludes.) Lacus dicitur, qui fluuios aut perennes riuos excipit, ac emittit. palus & lacuna, quæ collectiuam ex pluuÿs aquam ſtagnantem, torpentemque continet. Quæ quidem inſitam.) Propriam, & penè naturalem: commercia enim, quò referuntur opificia, & artes ſordidæ (Sutor enim calceum pro numo commutat, ut ipſe paulò pòſt capite ſexto declarabit) ac item mercatura, non habent inſitam & naturalem, ſed artificioſam operationem. Temperatã ex his generibus.) Miſtam ex uarÿs uiuendi & quærendi rationibus.

Vermiparis, ouiparisue.) In ÿs quæ uermem, aut ouum pariunt: uermis enim æditus augetur, tranſitque in oui formam: & cum pars ſuperior prius formetur, huic augeſcenti alimentum ab inferiori parte ſuggeritur, tum ex reliquo alimẽto pars inferior articulatur: de genere animal. libro tertio circa finem. Similiter ex oui parte animal gignitur, ex parte alitur, ut habetur de generatione animalium libro ſecundo cap. primo. Origo enim pulli in albumine eſt: cibus per umbilicum ex luteo petitur: de hiſtoria animaliũ libro ſexto cap. tertio. Nihil imperfectum.) Quod non referatur ad aliquem finem: res enim quæque ſuo fine perficitur: Metaphy. x. Familiaris adminiſtratiõis) Rationis domeſticæ, quæ græcè dicitur œconomica. Quæ uel ſuppetere debet.) Aut hæc quæſtuaria facultas adeſſe debet patrifamilias, atque homini ciuili, ut per eam res neceſſariæ ab ipſis cõparentur, aut certe per eam res neceſſariæ comparari debent ab eo, cuicunq; tribuatur. Nam licet quæſtuaria facultas non ſit pars œconomicæ, tamen per eam parandæ ſunt facultates, uel ab ipſo patrefamilias utraque inſtructo facultate, uel ab alio à quo paterfamilias accipiat, ut poſtea declarabit.

Caput VI.

SED eſt aliud quæſtuariæ rationis genus, quæ maximè

maximè omniũ,& quidem meritò pecuniaria nuncupatur,per quam diuitiarum, & parandi opes finis nullus eſſe videtur: hanc multi vnam,& eandẽ eſſe putãt, atque eam de qua ſuprà memorauimus, quia confinis eſt ei:ſed nec eadẽ eſt,nec ab ea procul abhorret.Ipſarum tamẽ altera naturalis eſt,altera non natura : ſed magis per quandam peritiam & artificiũ exercetur,de qua hic diſſerere exordiamur.Rerum quæ poſſidentur cuiuſque duplex eſt vſus, per ſe quidem vterque, non tamen ſimiliter per ſe, ſed alter rei proprius, alter non item proprius. exempli cauſa:Calceus tum induendo, tum permutando in vſum venit:nam vterque vſus calcei eſt:quoniã qui calceum pro numo aut cibo permutat, cum eo qui calceo indiget:is calceo,quo calceus eſt,vtitur,non tamen vſu proprio:calceus enim non factus eſt permutandi gratia.quæ ratio eadem eſt cæterarum rerum quæ poſſidentur : quippe rerum omnium permutatio. primùm quidem ab initio naturali profecta eſt, eo quòd homines quarundam rerum pluſquam ſibi ſatis eſſet, quarundam minus poſſiderent. Quo planè intelligitur mercaturam non natura,ad pecuniariã pertinere. Alioquin neceſſe erat,vt quatenus eis ſatis eſſet,commutatiònibus vterentur. In prima igitur ſocietate,hoc eſt in domo, nihil huiuſmodi commutatio requiritur, in ampliore tamen communitate deſideratur. Nam qui domo vna continentur,his cuncta cõmunia ſunt:qui verò ampliore communitate,hi multa rurſus diuerſaq; poſſident ſeparatim, quorum eſt pro indigentiis mutua com-

mutatio neceſſaria,quemadmodum etiam nũc barbarorum bona pars rerũ permutationibus facit, res ad vſum vitæ accõmodatas, alias pro aliis,nec præterea quicquã permutantes,vt vinum pro frumento,& cætera talia dantes,& accipientes. Hæc igitur permutandi ratio,nec abhorret à natura, nec in genere pecuniariæ continetur:pertinet enim ad copiã rerum naturalem explendam.Ex hac tamen illa per rationem nata eſt,quoniam cum ſubſidium extrinſecus peteretur importandis iis, quorum eſſet ipſis inopia,& viciſſim quæ ſupereſſent exportãdis, neceſſitas ipſa numorum vſum induxit. Nam cum res quæquæ neceſſaria non facilè poſſet vltro & citro comportari, publico gentium cõſenſu conſtitutum eſt,ad permutationes faciendas,vt tale quidam inter ſe darent, & acciperent: quod cum eſſet ipſum ex genere rerum commodarum ad vſum vitæ,facilè tractari poſſet:cuiuſmodi eſt ferrum & argẽtum, & ſiquid aliud eius generis habetur, quod initio magnitudine ac pondere ſimpliciter erat definitum. poſtremo etiam charactere fuit percuſſum, vt homines liberi eſſent à ſolicitudine examinandi. Nam charactere quantitas numi ſignificatur. Numo igitur ex permutatione neceſſaria inducto,genus aliud exſtitit rationis pecuniariæ,quæ mercatura dicitur. Hoc cũ initio ſimpliciter fortaſſis exerceretur,poſtea per experientiam factũ eſt artificioſius,accedente ſolertia, vnde & quo modo permutationibus faciundis plurimus quæſtus contingeret. Quare ratio quæſtuaria in numo potiſſimum verſari videtur,atq;

eius

eius officium eſſe, vnde pecuniarum copia contingat conſiderare:diuitiarum enim,& pecuniarum efficiens eſſe videtur. Nam ſæpe diuitiæ in numorum multitudine ponuntur,propterea quòd quęſtus faciēdi ratio, & mercatura in numis verſatur: interdum verò nugæ, ac omnino lex numus eſſe videtur, non natura cōſiſtere, propterea quòd mutatis qui vtuntur,numus nihil valet, nec vtilis eſt ad vſum aliquē vitæ neceſſarium:ac fieri poteſt,vt quiſquam numis locuples ſit, idémque careat cibo neceſſario. At eſt abſurdum eas eſſe diuitias, quibus abūdè ſuppetentibus diues fame cōficiatur:vt de Mida illo propter inexplebilem cupiditatem fabulantur:cui quicquid veſcendum apponebatur, fiebat aurum. Quare qui rectè parandis opibus ſtudent,in alias diuitias,aliam parandi rationē quærunt. Alia eſt enim parandi ratio,aliæq; diuitiæ, quæ à natura proficiſcuntur: & hæc quidem eſt œconomica:mercatura verò pecuniarum eſt efficiēs,non tamen modis omnibus, ſed permutando, in numíſque verſari videtur: numus enim principium eſt: & finis eius permutationis, & diuitiæ quæ hac ratione parantur,nullis finibus continentur.Nam vt medicina infinitè fertur in ſanitatem,& artes ſuum quæque finem ſine modo petāt, quippe quē maximè volunt efficere: quæ verò conducunt ad finem, in ea non infinitè feruntur. nam ſuus cuiq; finis modum imponit: ſic huius pecuniariæ rationis finis nullo termino continetur. Eſt autem finis eius tales diuitiæ, & pecuniarum comparatio:œconomicę verò, nō pecuniariæ terminus eſt,

nec enim hoc eſt officiũ œconomicæ. Hac igitur ratione apparet, neceſſariũ eſſe diuitiis omnibus modum imponere. Sed contrarium in vita vſu venire videmus. nam qui parãdis opibus ſeruiunt, hi cuncti numos in infinitum augẽt, cuius cauſa eſt vicinitas earum facultatum: vſus enim vtriuſque pecuniariæ facultatis cum ſit eiuſdem rei, alter pro altero ſumitur. Nam pecuniarũ comparatio ad eũdem vſum pertinet, nõ tamen eadem ratione: ſed huic, aliud eſt propoſitum: illi verò, vt pecunias augeat: quo fit, vt hoc quidam œconomicæ officium eſſe putent, nec finem faciant, vt oportere exiſtimant, conſeruandi aut ſine termino augendi numorum diuitias. Qui quòd ita ſint animati, cauſa in eo eſt, quòd hos viuendi cura ſolicitat, non rectè viuendi: ita cum fine careat ea cupiditas, efficitur vt expetitarum rerũ efficientia ſine numero concupiſcant: quibus verò id etiam curæ eſt, vt bene viuant, hi corporearum voluptatum efficientia quærunt: quæ cum in diuitiis conſiſtere videantur, nullum eos ſtudium, præterquam pecuniarum parãdarum exercet: vnde aliud extitit rationis pecuniariæ genus: nam cum modo careat voluptatum fruitio, rationem quærunt, quæ voluptatum immodicè fruẽdarum facultatem præbeat. Quam ſi nequeunt per rationem pecuniariam, per aliam cauſam, vt aſſequantur, emittuntur, quibúſque facultatibus ad quæſtũ abutentes. Nec enim fortitudinis munus eſt parare opes, ſed audacter pericula ſubire: nec eius facultatis, qua dux belli, quaq; medicus cenſetur, ſed alterius partes ſunt, vt victoriam

riam:alterius, vt ſanitatem pariat. Iſti verò cunctas pecuniarias faciunt, tanquam hic finis ſit propoſitus,& ad finem cuncta referri debeăt. Ac ratio quidem opes parandi non neceſſaria, quæ ſint,& quam ob cauſam hac indigeamus,explicuimus: itémq; neceſſariam huic eſſe diuerſam,& œconomicam naturalé,quæ in cibariis parandis verſatur, non vt ipſam infinitam eſſe, ſed terminis contineri declarauimus.

Scholia in Caput VI.

SED eſt alind quæſtuariæ rationis genus.) *Duplex eſt opes parădi ratio,altera prorſus naturalis,de qua eſt hucuſq; diſputatũ,ut agricultura,uenatio,piſcatio:altera,in cõmutatione uerſatur. quæ & ipſa duplex eſt:aut enim res ipſæ inter ſe cõmutantur,ut frumẽtum pro lana, uinũ pro oleo,quæ ratio à naturali neceßitate orta eſt:aut res pro numo,quæ ratio ſi non procederet ultra uſus uitæ neceſſarios,& liberales,poſſet hac parte ipſa quoque dici naturalis:ſed quum ſit ad quæſtũ non neceſſarium, ut mercatura, iam non naturalis eſt, ſed artificioſa, multúmque ab œconomica, officióque patrisfamilias abhorret.* *Finis nullus eſſe uidetur.*) *Pertinet enim non ad explendas neceßitates naturales,nec ad liberaliter uiuendum, quæ res certis finibus continentur: & res familiaris terminata magnitudine contenta eſt, ſed ad congerendam pecuniam,quod infinite procedit, nec certo aliquo fine terminatur.* *Ipſarum tamen.*) *Quæ in hoc genere continentur, quod poteſt uniuerſaliter commutatiuum appellari.Ratio enim uinum pro frumento & ſimilia commutandi ad uſus neceſſarios ab initio naturali profecta eſt:quæ autem numo fit ad quæſtum non neceſſarium, hæc non eſt naturalis.ſed artificioſa.* *Per ſe quidem uterque.*) *Id eſt quatenus res talis eſt, ut calcei qua calceus eſt: duplex eſt uſus,commutari & indui:calceus enim & corium & calceus eſt:qui cum commutatur numo,non qua corium eſt commutatur, ſed qua calceus:nam emptor non corio indiget,quo fortaßis abũdat, ſed calceo .cæterùm hic commutationis uſus non eſt calcei proprius. Nam proprius cuiuſque rei uſus eſt is,cuius gratia res ipſa facta eſt:calceus autem non commutandi gra-*

tia ſit ex ſua quaſi natura, & propria ratione, nec idcirco initio factus eſt, ſed ut induatur pedi, licet ſutor eo ad commutationẽ abutatur. Ab initio naturali.) Non quòd commutatio eſſet earum rerum uſus naturalis, oppoſitũ enim paulò antè dixit, ſed quia neceßitas naturalis commutationem rerum neceſſariarum & commodarum induxit. Alioquin neceſſe erat.) Tunc nec aliter mercatura naturaliter ad pecuniariam pertineret, hoc eſt eſſet ratio naturalis parandi opes, ſi non ultra res ad uſus neceſſarios & liberales uitæ eius qui mercatur, commodas progrederetur. Per rationem nata eſt.) Per ſolertiam & conſiliũ, non per neceßitatem naturalem: nam ex rerum neceſſariarum, numiq; commutatione, quam neceßitas naturalis induxit, per rationem quandam, atque ſolertiam extitit mercatura. De genere rerum commodarum.) Quibus homines ad uitam degendam utuntur. Nam ferrum non ſolùm in numo & commutationibus eſt utile humanæ uitæ: ſed multo etiam magis in ferramentis ad arandum, cædendámque materiam, ut argentum ad pocula, cateráque uaſa conficienda. Atque eius officium eſſe.) Mercaturæ officiũ eſſe: eſt enim officium proprium mercatoris conſiderare, atque diſpicere, quibus ex rebus quamplurimum lucrifacere poßit. Lex numus eſſe uidetur.) Lege conſiſtere, ac ſuam uim retinere, non natura. Mutatis qui utuntur.) Mutata uolũtate utentium numo, ut numum ualere nolint. De Mida fabulantur.) Mida Rex Phrygiæ fuiſſe traditur auarißimus, cuius fabula nota eſt, & Ouidij carminibus uulgata. Alias diuitias quærunt.) Vt agros conſitos, paſcuos, & frumentarios, prædiáque ruſtica, & urbana, & greges.

Aliam parandi rationem.) Vt agriculturam & uenationem. Numus principium eſt, & finis.) Quia numus ab initio inſtrumentum eſt mercaturæ, idemque finis: huc enim ſpectat cõmutatio numi, quæ mercatura dicitur, ut numos quamplurimos congerat. Nam ut medicina.) Ars medicorum ſine fine cupit ſanitatem afferre: nec enim ſatis habet ad priſtinam ſanitatem ægrotantem reſtituere: ſed cupit etiam, conatúrque ſanitatem quàm maximam poteſt ingenerare, nec confirmare ſolùm, ſed etiam augere ſanitatis cauſas. cæterùm ſi quod petit, una ratione, unóue medicamento ſit aſſecuta, hoc contenta eſt, nec alias uias inquirit: quæ ratio eadem eſt artium cæterarum. Oeconomicæ uerò non pecuniariæ terminus eſt.) Non tam lege œconomica opes & pecuniam

cuniam quærendo procedit, quàm facultas pecuniaria: quia non eſt hoc œconomicæ, ſeu domeſticæ facultatis officium, ut numos ſine fine pararet, ſed ut partis utatur, aut quantum ſatis eſt compareret. aut eſt ſenſus, œconomica certis terminis quærenda re familiari continetur: pecuniaria facultas ſine fine quærit opes, ſeu numos. Vſus enim utriuſque pecuniariæ facultatis.) In uetuſtis & emẽdatioribus exẽplaribus ſic habet hic locus: ἐπαλλάττει γὰρ ἡ χρῆσις τοῦ αὐτοῦ οὖσα ἑκατέρας τῆς χρηματιστικῆς. Eſt autem ſenſus: Cum utriuſque pecuniariæ facultatis, tum eius qua utitur paterfamilias, tum eius qua mercator, uſus, id eſt opus & officium, uerſetur in eadem re, in parandis ſcilicet per numum rebus utilibus, efficitur ut alter pro altero accipiatur: id eſt, ut idem uſus & officium eſſe uideatur. Nam pecuniarum, hoc eſt rei familiaris comparatio, ad eundem uſum pertinet: id eſt, re idem opus eſt, non tamen eadem ratio: id eſt, non tamen pertinet eodem, nec ad eundem finem refertur: huic enim patrifamilias aliud eſt propoſitum & finis, ſcilicet ut emendo paret res cõmodas ad uſus uitæ neceſſarios & liberales, illi mercatori, ut numos, & rem familiarem infinitè augeat: quo fit, ut hoc ipſum, ut pecunias augeat: œconomicæ quoq; pecuniariæ finis eſſe quibuſdam uideatur, propter cognationem, quam habent inter ſe hæ duæ pecuniariæ. Viuendi cura ſolicitat, non rectè uiuendi.) Qui congerendis pecunijs ſtudent, his ferè ut uiuant tantùm cura eſt: nam pecunias, quaſi ad uiaticum uitæ neceſſarium, ne unquam deeſſe poßit, congerunt: nec eis utuntur ad rectè liberalitérque uiuendũ. Ex petitarum rerum efficientia.) Pecuniarum parandarũ rationes. Corporearum uoluptatum.) Quæ ſenſu aliquo percipiuntur, ut ueneris, & gulæ, quæ ad tactum & guſtatũ pertinent: in quibus moderandis temperantia uerſatur: item audiendi, uidendi, odorandi, uoluptates corporeæ ſunt. nam his quoque corpus afficitur, ut mens intelligendi, ſciendi, & contemplandi uoluptatibus. Ethicorum ſecundo. Vnde aliud extitit rationis pecuniariæ genus.) Ex intemperantia, dum homines cupidè res uoluptatum corporearũ efficientes, quæ res ferè pecunia comparantur, quærerent: genus aliud quærendi pecunias natum eſt, in quo qui naturales uirtutes, & facultates ſeu potentias, mercenarias faciũt, uerſantur, eis ad quæſtum pecuniarum, ut per eas uoluptatibus potiantur, quod infinitè procedit abutentes. Hæc autem ratio multùm abhor-

ret ab œconomica, cuius œconomicæ, alioquin munus eſt non tam diuitias parare, quàm paratis aut ſuppetentibus rectè in adminiſtratione domeſtica uti. Opes autem optima & naturali ratione petuntur ab ipſa natura, hoc eſt à terra, mari, fructibúſque, & animalibus: totius uerò pecuniariæ rationis illa peßima eſt, quæ in fœnore uerſatur, & maximè odioſa, & præter naturã. eſt igitur aliud genus: nam differt à duobus prædictis, tum fine, qui eſt in hoc fruitio uoluptatũ: tum quærendi ratione, dum pecunias non per cõmutationem numariam, ſed per facultatum, & uirtutum naturalium abuſum quærit: nam δυνάμεις, hoc eſt facultates, uocat tum artes & ſcientias, tum uirtutes naturales atque potentias. Tanquam hic finis ſit.) Quaſi uoluptas corporea, eiúſque fruitio ſit ultimus finis humanæ uitæ propoſitus. Quam ob cauſam hac indigeamus.) Scilicet ut immoderatam habendi cupiditatem expleamus.

Caput VII.

NEC verò difficile eſt controuerſiã initio propoſitam diiudicare, opes parandi ratio ad patremfamilias & ciuitatis præfectum pertineat, an non ſit eius muneris, ſed opes ſuppetere ſit neceſſarium. Vt enim ratio ciuilis non efficit homines, ſed à natura ſibi traditis vtitur: ſic cibum à natura, hoc eſt à terra, vel mari, vel alio quodã tradi oportet. Ex his autem quomodo hæc diſpenſare conueniat, ad curam pertinet, officiúmque patrisfamilias: nec enim munus eſt artis textoriæ lanas facere, ſed lanis vti: & quæ vtiles, & aptæ, quæq; viciſſim prauæ & ineptæ ſint, cognoſcere. Nam quærat aliquis, cur pecuniaria ratio pars ſit domeſticæ gubernationis, medicina non item. cum perinde valetudo in domeſticis, atque vita ipſa, vel aliqua res alia neceſſaria deſideretur. Sed quoniam tum patrisfamilias, tum ciuitatis præfecti quodammodo munus eſt, curam agere valetudinis,

aliàs verò hæc cura non ad ipſum, ſed ad medicum pertinet. Sic opes parare quodámodo patrisfamilias munus eſt, aliàs non, ſed rationis adminiſtræ: veruntamen maximè oportet (vt ſuprà memorauimus) opes à natura ſuppeditari. eſt enim officium naturæ, cibū generato ſuggerere. Nam cuique cibus eſt, id, quod ſupereſt eius, ex quo generatur. Itaque opes naturaliter ex fructibus, & animalibus comparantur: quæ parandi ratio cum ſit, vti diximus, duplex, altera in qua mercatores verſantur, altera qua patresſamilias vtuntur: & hæc ſit neceſſaria & laudanda, illa quæ commutationibus conſtat iure vituperetur: propterea quòd non eſt naturæ conueniens, ſed eò pertinēs, vt homines alii ex aliis lucrentur, fit vt optimo iure ſit fœneratorum ars odioſa: propterea quòd lucrū ex ipſo numo captat: nec ſequitur eū finem, cuius gratia numus fuit inductus: ad faciendas enim permutationes repertus eſt: nam fœnus ipſum auget, vnde nomē apud Græcos ſumpſit, quoniam quæ pariunt, ſimilia ſunt iis, quæ ipſa gignūt: in fœnore autem numus numum parit. Itaque ex omnibus artibus quæſtuariis, hæc eſt maximè præter naturam. Sed quoniam quæ pertinēt ad cognitionem, ſatis ſunt à nobis definita, cōmodum fuerit de iis, quæ vſum attingunt, diſputare. Nā huiuſmodi rerum tum contemplatio digna eſt homine libero, tum peritia neceſſaria. Pecuniariæ verò facultatis partes vtiles ſunt, peritum eſſe, quæ res ex iis, quæ in poſſeſſionem veniūt, & vbi, & quomodo ſint maximè fructuoſç: vt equorū, boum, vel ouium

poſſeſſio, qualis ſit: ac cæterorum animantium eodem modo. Oportet enim vt peritiam habeat, qua poſſit his inter ſe collatis, quæ ſint fructuoſiſſima dignoſcere, & quę quibus in locis: alia enim aliis in regionibus feliciter proueniunt. Pręterea vt vſum habeat in agricultura, quò agrorum conditiones ſiue nudi ſint, ſiue conſiti, cognoſcat: nec reliquorū animalium natantium, ſeu volātium, quæ vſui eſſe poſſint, naturam ignoret. Artis igitur pecuniariæ maximè propriæ hæ ſunt partes, ac munera prima. Eius verò quæ in permutationibus conſiſtit, primum locum tenet mercatura, quæ tribus partibus conſtat: aut enim nauibus merces inuehuntur: aut iumentis ſeu carris apportantur: aut in eodem loco emuntur, atque venduntur. Hæc autē mercaturæ genera differunt inter ſe, quod aliud tutius eſt, aliud quæſtuoſius. Secundū locum tenet fœneratio. Tertium ratio mercenaria, quę partim in ſordidis artibus verſatur, partim in operis, quæ ſine arte, ſolo corpore vtiliter dantur. Tertium, pecuniariæ rationis genus inter hanc & primam eſt interiectū: participat enim tum naturali, tum ea quæ in permutationibus verſatur: quod genus omnes artes complectitur, quæ lucrum à terra, & ex terra genitis petunt, non fructibus, ſed rebus aliis, quæ ad uitæ vſum accōmodantur: cuiuſmodi eſt eorum ars, qui in materia cædenda verſantur, & quæcunque pertinet ad effodienda metalla. Hęc autē artificia in multiplici genere ſunt, pro magna metallorum, quæ à terra petuntur, varietate, quibus de rebus vniuerſè à nobis eſt hoc in loco

loco diſputatum. Singulas enim partes accuratius perſequi, eſt illud quidem vtile ad opificia, moleſtū tamen, vt diutius teneat philoſophantes. Sunt autem opificia hoc magis artificioſa, quo minus eſt in eis fortunæ locus: illa ſordidiſſima, quibus corpora maximè fœdantur: maximè verò ſeruilia, vbi plurimus eſt corporis vſus: minimè generoſæ, quæ virtutis minimum requirunt. Sed quoniam his de rebus ſcriptores quidam præcepta tradiderunt, vt Chares Parius, & Apollodorus Lemnius de agricultura & agris tum nudis, tum etiam cōſitis, & alii de aliis rebus conſcripſerunt, illinc poterit, quæ quiſque ſcire curabit, aſſumere. Proderit etiam documenta ſeparatim tradita congerere, quibus quidam rem familiarē, cui ſtudebant, auxiſſe feruntur: hæc enim cuncta commoda ſunt iis, qui artem pecuniariam colūt, quale illud eſt quod de Thalete Mileſio memoratur. Eſt enim ingenioſum quoddam inuentum parandis facultatibus accōmodatum: quod quanquam in illum confertur ad commendationem ſapientiæ, eſt tamen præceptum quoddam vniuerſale. Nam Thaletem memorant cum ei ſtudium philoſophiæ tanquam inutile obiiceretur, præcognito ex Aſtrologia olearum magno prouentu nondū elapſa hyeme, ex paucis ſuppetētibus pecuniis arrabone dato, omnes mileſias, Chiáſq; olearias officinas paruo, vt pote cum nemo contrà liceretur, conduxiſſe: tēpore autem multis ſimul ac ſubito quærentibus, quanti voluit, locaſſe: eáque ratione magna vi pecuniarum congeſta, docuiſſe, facile philoſophis eſſe ſi velint

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

locupletari:ſed non eſſe hanc rem in qua ſibi elaborandum putent. Thales igitur in hunc modum ſapientiam oſtẽtaſſe memoratur. Hæc autem parandi ratio vniuerſalis eſt, vt diximus, ſiquis ſibi valeat monopolium inſtituere, vnde nonnullæ ciuitates in publica pecuniarum inopia huiuſmodi vectigal inſtituunt, monopolium rerum venalium faciẽtes. In Sicilia quidam, apud quem fuerat pecunia depoſita, ferrũ omne ex ferrariis officinis coẽmit:deinde cum ex mercatoribus mercatores veniſſent, ſolus vendebat,nec admodum aucto precio,ad quinquaginta tamen talenta centum adiecit. Quod cum Dionyſius reſciuiſſet,hominem,facta exportandæ pecunię facultate,Syracuſis tamen excedere iubet, propterea quod quæſtus inueniret ſuis rationibus inutiles, quanquam homo hic idem, quod Thales ſpectauit. Nam vterque quomodo monopolium faceret,artificioſè excogitauit. Quarum rerum cognitio vtilis eſt etiam iis qui Rempublicam adminiſtrant. Nam multis ciuitatibus quæſtuaria ratione, & quæſtibus huiuſmodi opus eſt,vt domui,ſed magis.Quo fit vt quidam in hac ſolùm parte ciuilis adminiſtrationis ſint occupati.

Scholia in Caput VII.

NEQVE verò difficile eſt controuerſiam.) Facultas, inquit, pecuniaria ſiue quæſtuaria,de qua ſuprà quærebamus,non propriè ad patremfamilias, nec ad ciuitatis præfectum pertinet. Itaque diuerſa eſt, tum à familiari, tum à ciuili poteſtate: cæterùm oportet ut quẽadmodum ciuitatis præfectus, ſic paterfamilias det operam,ut opes quibus utatur,adſint:& his non ſuppetentibus,uel ne ſuppetere deſinant,aliquem debet huic parandi opes muneri præficere, qui per quæſtuariam

facultatem

facultatem pecunias opéſque compareret, ut magiſtrum pecoris & uillicum: quo munere ſi ipſe per ſe fungatur, hoc non ut paterfamilias faciet, ſed ut pecuniariæ rationis, quæ adminiſtra eſt œconomicæ peritus: opes autem naturali & honeſta ratione, ex fructibus & animalibus parantur: commutationibus uerò mercium inter ipſas, uel rerum aliarum numo, ut fit à mercatoribus, non perinde honeſtè, per fœnus uerò turpiſſimè. Ex his autem quomodo diſpenſare conueniat.) *Quomodo cibos ex terra uel mari, uel aliunde petitos diſtribuere familiæ conueniat.* Sed rationis adminiſtræ.) *Facultatis pecuniariæ, quæ uelut ancilla eſt domeſticæ & ciuilis adminiſtrationis, ut ars frenos efficiendi, adminiſtra eſt equeſtris facultatis.* Nã fœnus ipſum auget.) *Id eſt munus per fœnus numum auget: unde Græci fœnus, per ſimilitudinem* τόκον, *id eſt partum uocant: ut enim quæ pariuntur ſimilia ſunt ijs, à quibus generantur, ut humano partu ædita ſimilia ſunt ſuis parentibus, nam utraque ſunt homines, ſic in fœnore quod gignitur, & quod gignit, numus eſt. Quidam hunc locum ſic uertunt, ut græcè* αὐτὸ καὶ αὐτὰ *aſpiratum utrunque legiſſe uideantur, quod ſic erat interpretandum, & exponendum.* Fœnus ſeipſum auget.) *Id eſt numus per fœnus numum auget, & item.* Similia ſunt ijs, quæ ſeipſa generant.) *Id eſt animalibus, quæ partum ſui generis ædunt, ut homo & equus: nihil enim poteſt ſeipſum idem numero generare, ut habetur ſecundo de anima. ſed quædam ſui diſſimilia pariũt, ut aues ouum: quædam ſimilia, ut homo & equus: quæ idcirco ſeipſa generare quodammodo dici poſſunt, quia quod gignit & quod gignitur, idem eſt non numero, ſed ſpecie. commodior tamen eſſe uidetur ſcriptura & intelligentia prior, quem ſequutus eſt interpres.* Sed quoniam quæ pertinẽt ad cognitionẽ.) *Expoſuit diſcrimen œconomicæ & pecuniariæ facultatis, quam eandem quæſtuariam interdum appellat: & quæ ratio parandi opes ſit maximè naturalis & laudanda, & quæ uiciſſim maximè præter naturam & uituperanda, quod pertinet ad mentis cognitionẽ: deinceps ut quæ faciunt ad uſum memoret, tria genera tradit pecuniariæ, ſeu quæſtuariæ facultatis. Primum quod in parandis naturalibus diuitijs, & ad uitæ uſum pertinentibus uerſatur: cuius primæ partes & officia ſunt ex animalibus, quæ & quibus in locis maximum fructum afferunt: & omnis generis agrorum naturas dignoſcere. Se-*

Secundum genus eſt, quod cõmutationibus continetur: cuius tres partes numerantur: mercatura, qua merces pro mercibus, uel merces pro numo: fœneratio, qua parua pecunia cum expectãdi tempore pro maiore: & artes mercenariæ ac ſordidæ, quibus opera pro pecunia cõmutantur. Tertium, quodquod his duobus eſt interiectũ: quærit enim res naturales, quæ tamen non ad uictum aut ueſtitum ipſæ accommodantur, quibus deinde commutandis, ſeu uẽdendis, ſibi res ad uitam neceſſarias paret: explicat deinde gradus ſordidarum & mercenariarum artium, & faciendi pecuniã perutilem rationem monopolium eſſe tradit. Quæ pertinet ad cognitionem.) Doctrina moralis, & item ciuilis, quanquam potiſsimum & ſuapte natura ad agendum pertinent, & ad inſtituẽdam uitam humanam, illa priuatim, hæc publicè, & idcirco practicæ ſiue actiuæ nominantur: non enim ut ſciamus quid ſit uirtus, de uirtute diſſerimus, ſed ut boni efficiamur. Ethicorum primo. tamen multa in utraque doctrina tractantur à philoſophis, quæ non actionem uſumq́; uitæ, ſed mentis cognitionem attingũt: cuiuſmodi eſt illud, facultas pecuniaria pars œconomicæ ſit, an ſecus. Pecuniariæ facultatis partes utiles ſunt.) Id eſt ad uſum pertinẽtes. Siue nudi ſint.) Sine arboribus, quales eſſe ſolent frumentarij, & paſcui. Natantiũ.) Aquatilium, quod pertinet ad piſcationem, de qua ſuprà memorauit. itémque ad piſcinas. Volantium.) Auium, ut columbarum, & quæ per aucupium cibo parari queunt: hæc enim uſui eſſe poſſunt. Artis igitur pecuniariæ maximè propriæ.) Id eſt maximè naturalis: hac enim maximè parãtur opes ad uſum uitæ neceſſariæ, & modo quodam per naturalem neceſsitatem inducto. Nam quæ in commutationibus præſertim non neceſſarijs uerſatur, ut mercatura, hæc plus artificij & rationis habet. Vocat autem hãc, commutationem, quia numo res cæteras commutat, nec finem cũmutandi facit. Nam quæ per numum facit commutationem, non tamen ultra procedit, quam ratio rei familiaris poſcit, hæc non à natura abhorret: quæ uerò commutando non utitur numo, hanc ſuprà dixit non eſſe pecuniariam: ſcilicet cum ſit uſus neceſſarij gratia. Nam ſi merces importatæ exportandis commutantur, quod ſæpe à mercatoribus cõpendij cauſa fit, hoc nihilo ſecius ad quæſtuariam rationem pertinet, quàm ſi merces cum numis commutentur.

Tertium genus inter hanc & primam eſt interiectum.) Tria genera, ut

as,ut diximus,pecuniariæ rationis facit. Primum quod pertinet ad patremfamilias,& parandas res uitæ neceſſarias. Secundũ quod in continuis cõmutationibus uerſatur: cuius tres partes enumerauit, & quo referri poteſt genus illud facultatibus & uirtutibus,quaſi mercenarijs ad quæſtum abutentium ut uoluptatibus fruantur. Tertium genus pecuniariæ facultatis inter hæc duo genera interiectum, & medium eſſe dicit, quoniam utriuſque particeps eſt. Illa ſordidiſſima.) Sordidas artes Latini uocant,quas Græci βαναύσους, quo nomine licet propriè opificia intelligantur,quæ fornacibus utuntur, ut græcum nomen indicat,ab incendenda fornace deductum,conſuetudo tamen ad cuncta opificia tranſtulit: & omnes artes,quas uulgus mechanicas,Cicero,politioréſque, ut dixi,ſordidas uocant: quippe quibus artificum corpora ſordeſcunt,fœdantúrq;, præſertim qui fornacibus utuntur,propter carbonem,& fuliginem: quæ artificia idcirco dicuntur eſſe ſordidiſſima.

Separatim tradita.) Dum de rebus alijs memoratur in libris nõ huic ſtudio quæſtuario dicatis. Eſt tamen præceptum uniuerſale.) Quo poteſt quiſque uti. Nondum elapſa hyeme.) Nondum florentibus arboribus,quod uere fit,ut ex his poſſit futurã copiã præcognoſci. Omnes olearias officinas.) Loca ſeu torcularia ubi oleum confractis,preſſiſque oliuis conficitur, cui rei trapeta, ſeu molæ, praláque adhibentur. Non enim oliuas omnes coemptas eſſe dicit,aut oleũ à Thalete, ut falsò putant omnes,quos mihi uidere contigit hunc locum explicantes, ſumpta fortaſſis occaſione errandi ex traditis à Cicerone primo libro de diuinatione,qui ſic de Thalete ſcripſit: Thales, inquit, Mileſius, ut obiurgatores ſuos conuinceret, oſtenderétque etiam philoſophum, ſi commodum eſſet, pecuniam facere poſſe, omnem oleam antequam florere cœpiſſet in agro mileſio coemiſſe dicitur, animaduertens fortaſſe quadam ſcientia olearum ubertatem fore. Hæc igitur Ciceronis uerba feciſſe uidentur,ut hic Ariſtotelis locus in eandem ſententiam perperam traheretur, quaſi non idem factum uariè ſoleat ab authoribus tradi. Cum etiam Plinius lib. XVIII. naturalis hiſtoriæ.cap. XXVIII. idẽ commentũ aliter tradat, & alteri auctori, hoc eſt Democrito tribuat: quẽ præuiſa olei non ubertate,ſed charitate & inopia,oleũ omne,non oleas coemiſſe tradit: at Ariſtoteles nõ ἐλάας,aut ἐλαιῶνας,nec ἔλαιον dixit,hoc eſt oleas, aut olueta,nec oleum,ſed ἐλαιουργεῖα: qua uoce

oleariæ officinæ propriè & apertè ſignificantur: ut ὑαλυργεῖον officinam nitriariam ſignat, nec ὠνησάμενον dixit, ſed μισθωσάμενον, hoc eſt non emiſſe, ſed cõduxiſſe. Præterea quod ait, ἐπειδὴ δ' ὁ καιρὸς ἧκε, id eſt cum tẽpus aduenit, ſcilicet oliuitatis, ſeu conficiendi oleum, multis ſimul quærentibus quanti uoluit locaſſe officinas, trapetáque, & prela, quæ ubique locari ſolent, aptiſſimè conuenit: in oleum emptum ineptiſſimè. ſuffragatur huic ſententiæ Hieronymus Rhodius, qui ut Diogenes Laertius refert, ἐμισθώσατο, inquit, ἐλαιουργεῖα, id eſt conduxit olearias officinas, uſus eiſdem uerbis, quibus Ariſtoteles. Eſt autem Miletus urbs Cariæ, caput Ioniæ. Chios urbs altera Chariæ, non procul ſcilicet à Mileto: nec enim hic cõuenit Chion inſulam, quæ & ipſa Ionium eſt, cum urbe cognomine intelligere. Quatuor enim urbes auctore Stephano hoc nomine ſunt appellatæ: duæ, quas diximus: tertia in Cherroneſo: quarta in Euboea. Monopolium inſtituere.) Efficere, ut ſolus ipſe aliquod genus rerum uenalium uendat. Cum ex mercatibus mercatores ueniſſent.) Cum mercatores qui ferri mercandi cauſa ad nundinas proceſſerant, re infecta ſine ferro rediuiſſent, ſolus ipſe mercatoribus uendebat. Cum Dionyſius reſciuiſſet.) Cum Dionyſius cognouiſſet, qui tyrannus Siracuſanorum erat. duo fuerunt Dionyſii Siracuſani, pater, filiúſque, ambo tyranni, ambo Platonis auditores. Vt domui.) Quemadmodum paterfamilias, cum res neceſſariæ ad alendam familiam, tuendámque domum non ſatis ſuppetunt, quærere per facultatem pecuniariam cogitur. Sic item præfectus ciuitatis in ciuitatis inopia: ſed eo magis quò pluribus indiget ciuitas, quàm domus: Quare in quibuſdam ciuitatibus quoſdam magiſtratus eſſe dicit, huic duntaxat officio quærendæ pecuniæ præfectos.

Caput VIII.

TRES ſunt, vt diximus, œconomicæ partes: vna, herilis facultas, de qua ſuprà memorauimus: altera paterna: tertia maritalis. Nam paterfamilias & vxori præeſt & filiis, vtriſque quidem vt liberis, non tamẽ vt eiuſmodi imperium teneat in vtroſque, ſed in vxorem ciuile, in filios verò regium: mas enim quàm

quàm fœmina, niſi vbi præter naturam conſtiterũt: & ſenior atque præfectus, quàm iunior: & imperfectus principatu dignior eſt lege naturæ. Quanquam igitur in ciuilibus imperiis magna ex parte eſt imperandi & parẽdi viciſſitudo (nam auiũ natura equalis eſſe debet) nec differre quicquam: tamen cum hic prçeſt, ille ſubeſt imperio, diſcrimen tum in ornatu, tũ in ſermonibus & honoribus requiritur, vt Amaſis de Solio dixit: mas autem ſemper ſic ſe habet in fœminam. Imperium in filios idcirco regiũ eſt, quoniam pater tum beneuolentia, tũ maioris ætatis iure præeſt, quod genus eſt imperii regii. Rectè igitur Homerus hominum deorúmque patrem, Iouem appellauit, qui rex eſt eorum omnium. Nam rex natura differre debet, ſed idem eſſe genere: quod ſeniori accidit in iuniores, & patri in filiũ. Quo planè intelligitur, rationem familiaris adminiſtrationis poſcere, vt plus operæ atque curæ in homines, quàm in rerum inanimatarum poſſeſſionem ponatur: & in hominum virtutem, quàm in virtutem rerum poſſeſſarum, quas diuitias vocamus: & in liberorũ magis, quàm in ſeruorum. De ſeruis igitur quærat aliquis, ſit'ne aliqua ſeruorũ virtus, præter inſtrumentarias & adminiſtra his diuerſa & honoratior, vt tẽperantia, fortitudo, & iuſtitia, aliúsve talis habitus? an nulla virtus in ſeruum cadat prçter corporeas, & quæ miniſteriis accommodantur? Quoniam vtrinque cauſam habet dubitandi: nam ſi qua virtus eſt talis, quæ tandem erit ſeruorum ac liberorum differentia? Nullam autẽ eſſe, probari non poteſt, cum

ſerui homines ſint, & rationis compotes: ac eodem ſerè modo de muliere & puero quæritur: num horum ſint aliquæ virtutes, & mulier temperans eſſe debeat, fortis & iuſta: ſitq; puer intemperans, & temperatus, an ſecus. Hoc quoque in vniuerſum de eo qui ſubiectus eſt natura, & eo qui præeſt, quæri conuenit, num eadem ſit eorum virtus, an diuerſa. Nam ſi vterq; particeps excellentis virtutis eſſe debet, quæ cauſa eſt, cur hic præeſſe debeat, ille ſemper eſſe ſubiectus? Nec enim fieri poteſt, vt pluris & minoris ratione differãt: nam ſubeſſe atque præeſſe ſpecie differunt, plus & minus non item. Neque verò probabile eſt, virtutem in altero requiri, eandem in altero non deſiderari. Nam ſiue is qui tenet imperium, temperantia vacet atque iuſtitia, quomodo rectè imperabit? ſiue is qui ſubeſt imperio, quomodo rectè faciet imperata? Fac enim eſſe intemperantem, aut timidum: nihil eorum efficiet, quæ ratio poſtulabit. quo planè intelligitur vtrunque neceſſario participem eſſe virtutis, ſed virtutes eſſe diuerſas. Quemadmodum earum rerum quæ ſunt natura ſubiectæ, quod in ipſa ſtatim anima declaratur: quippe in anima pars altera natura tenet imperium, altera eſt imperio ſubiecta: quarum diuerſas virtutes eſſe dicimus: eius dico, quæ ratione prædita eſt, & eius, quæ ratione vacat, vt intelligatur eodem modo eſſe de cæteris rebus ſtatuendum. Pleraque igitur natura imperium tenent, & ſunt imperio ſubiecta. Aliter enim liber imperat ſeruo, aliter mas fœminæ, virque puero, & omnibus inſunt animæ partes,

tes, variæ tamen inſunt. Nam ſeruus omnino vacat vi conſultandi: mulier & puer habent quidem eam facultatem, ſed illa infirmam, puer imperfectã. Quæ ratio vt eodem modo in virtutibus moralibus valeat, neceſſe eſt omnes ſcilicet participes eſſe virtutum moralium, oportere non tamen eodem modo: ſed quatenus quiſque deſiderat, ad opus ſuum obeundum. Ergo qui tenet imperium, hunc perfecta virtute morali præditum eſſe conuenit, quoniam eius officium ſimpliciter eſt architecti: ratio autẽ architectus eſt: cæterorum verò pro cuiuſque operis ratione. Quo planè intelligitur in omnes ſupradictos virtutem moralem cadere: nec eandem eſſe mulieris & viri vel temperantiam, vel fortitudinem, & iuſtitiam, vt Socrates opinabatur: ſed viri fortitudinem principalem eſſe, mulieris adminiſtram, ac cæteras eodem modo: quod planius, ſi per partes potius cõſideretur, apparebit. Nam qui vniuerſè præcipiunt, hi ſeipſi fallunt: vt ſi quis virtutẽ animæ bonum habitũ aut opus bonum eſſe dicat, vel aliquid tale: multo enim melius differunt, qui virtutes enumerant, vt Gorgias, quàm qui eo modo definiunt. Vt igitur Poëta de muliere dixit, ſic rem ſeſe in cæteris habere putare conuenit.

Fert grande fœminæ decus ſilentium:
At non perinde fortis hoc viri decus.

Cum autẽ puer ſit imperfectus, efficitur vt eius virtus non ad ipſum referatur, ſed ad perfectum, & ductorem: & perinde ſerui ad dominum. Poſitum eſt autem ſeruum vtilem eſſe ad vſus neceſſarios, quò

intelligitur exigua illi virtute opus eſſe, quæq; ſatis ſit, ne propter intemperantiam, aut timorem officiũ deſerat. Quo in loco, quærat aliquis, num qua virtus in opificibus deſideretur, quos ſępe intemperantia ab operibus ceſſare cogit? an ſit maximũ diſcrimen: nam cum ſeruo vita communicatur: opifex longius abeſt, & virtutis eſt, quatenus ſeruitutis particeps. Nam ſordidi opificii artifex, determinatè cuidam ſeruituti addictus eſt: nec vt ſeruus natura ſit, ſic ſutor, aut alius quiſquam opifex. Itaq; huiuſmodi virtutis cauſa ſeruo dominus eſt, nõ qui doctrinam herilem rerum efficiẽdarum habet. Errat igitur, qui ſeruos ratione vacare, & imperata eos duntaxat facere tradunt, cum ſerui multo etiã magis, quàm pueri admonendi ſint, & caſtigãdi: ſed de his hactenus. De viro autẽ & vxore, déque filiis & patre, & ipſorum cuiuſque virtute, & mutua conſuetudine, & vſu, quid rectè, & quid ſecus fiat: vtq; oporteat virtutem atq; officium ſequi, vitia vitare: tum erit neceſſario diſputandum, cum de ratione rerum publicarum diſſeremus. Nam vt domus quæquæ pars eſt ciuitatis: ſic ea, de quibus modo diximus, partes domus. partis autem virtus, totius virtutem ſpectare debet. Quo fit, vt puerorum, itémque mulierum inſtitutio, neceſſario ſit ad Rempublicam dirigẽda. Siquid vt ciuitas proba ſit, pueros eſſe probos intereſt, & mulieres probas: intereſt autem neceſſariò. Nam mulieres dimidia pars ſunt liberorũ capitum. Ex pueris autem exiſtunt ii, quibus adminiſtratio Reipublicæ communicatur. Quoniam igitur his de

rebus

rebus diſſeruimus, & de cæteris eſt aliis in locis diſſerēdum: ſit huic diſputationi, quaſi ad finem deductę modus, & alio ſumpto principio, reliqua aggrediamur: & primum omnium quę de optima Republica ab aliis tradita ſunt, diſpiciamus.

Primi libri finis de Repub.

Scholia in Cap. VIII.

TRES *ſunt, ut diximus, œconomicæ partes.*) *Ex tribus œconomicæ partibus, de herili ſuprà diſputauit: nūc de maritali diſſerit, & paterna, uirúmque in uxorem ciuile imperium tenere docet, ducta ſimilitudine, non à paritate uiri & uxoris, nec imperādi uiciſsitudine, quod utrunque abeſt, ſed ex eo quòd uir ut potior eſt, ſic ornatu ſermonisq́; grauitate, & honoribus uxori præſtat, ut priuato præfectus, quandiu magiſtratui præeſt. Patrem uerò in filios regium imperium tenere tradit, tunc iure ætatis perfectæ tum uoluntate filiorum, qui libenter parentibus obtemperant: deinde docet ut præfectorum, ſic ſubditorū uirtutes eſſe morales, ſed ſpecie diſtinctas. Exempli gratia, mulieris fortitudinem ſpecie à fortitudine uiri differre, & ſerui à domini, ut partis inferioris, animæ uirtutes ſpecie ſunt à uirtutibus partis ſuperioris diuerſæ.* Herilis facultas.) *Qua dominus utitur in ſeruos: paterna, qua pater in filios: maritalis, qua maritus in uxorem, quæ omnes congruunt in patrefamilias: nam idem dominus eſt, idem pater, idem maritus.*

Mas enim quàm fœmina.) *Patremfamilias naturaliter imperium in uxorem & filios tenere confirmat, ob eam rationē, quòd præſtantior, principatúque dignior eſt utriſque lege naturæ: nam potiorem præeſſe deteriori eadem natura uult.* Niſi ubi præter naturam conſtiterunt.) *Vt ſi mas imperfectior, quàm pro ſua natura genitus fuerit, ſic ut corporis ac mentis uiribus à fœmina perfecta ſuperetur: & fœmina contrà ſic nata ſit, ut proximè ad uirile corporis & mentis robur accedat. Quod utrunque raro efficitur, & præter naturam.* Quanquam igitur in ciuilibus imperijs.) *Imperium ciuile inter pares habetur: quo fit, ut qui modo magiſtratui præerat, iam priuatus ſit: & pareat imperio alterius, qui nuper erat priuatus: & hac quidē ratione uir in uxo-*

rem non tenet imperium ciuile, quia nec paritas nec imperandi uiciſsitudo eſt inter uirum & uxorem: ſed uir potior eſt uxore, & ſemper ei praeeſt. Hanc *tamen ſimilitudinem habet imperium maritale cum ciuili, quod uir ornatu & cultu, ac honore & ſermonis grauitate præſtat: quemadmodum præfectus ciuitatis quandiu præeſt priuatis, ornatu & cultu differũt: ut* Senatores Romani *lato clauo, quod genus erat ueſtis, ab alijs diſtinguebantur: alijque magiſtratus alijs inſignibus & ſermonibus: aliter enim magiſtratus ſubiectos alloquitur: aliter priuatus pares, & aliter honoratur.* Vt Amaſis *de ſolio dixit.*) Solium *eſt uas balnearium ad lauandos pedes.* Amaſis *rex fuit* Aegypti, *qui cũ ex populari* Aegyptiorum *uoluntate factus eſſet rex, ab ipſis priſtinã eius humilitatem recordantibus, contemnebatur.* Quorum *errori hac ratione medẽdum ſtatuit.* Erat *ei ſolium quoddam aureum, quo & ipſe & conniuæ pedes lauabant: ex hoc, dei cuiuſdam ſignum ſiue ſtatuam confecit: quam cum in loco urbis maximè opportuno ſtatuiſſet, ciues confluentes egregiè uenerabantur.* Hoc *cognito* Amaſis, & Aegyptiorum *coacta concione, ſtatuam ex ſolio factam fuiſſe docet: in quod* Aegyptij *uomere, meiere, & pedes lauare ſoliti eſſent: tum ſolio ſimile quiddam ſibi accidiſſe dixit: qui cum prius popularis fuiſſet, iam factus eſſet ipſorum rex: itaque eadem ratione ſe colendum eſſe, ac uenerandum.* Hoc *igitur ſolij exemplo,* Amaſis Aegyptios, *ut ſe regia ueneratione colerent, induxit. quod* Amaſis *commẽtum factúmque refert* Herodotus *in* Euterpe. Vt *igitur illud aurũ cum ſolium eſſet, uas erat inhonoratum: idem dei ſignum, ſiue ſtatua factum, diuinis honoribus colebatur: ſic idem ciuis in magiſtratu, quàm in uita priuata plus colitur, & honoratur.* Pater *tum beneuolentia.*) Id *eſt uolũtate filiorum ab amore profecta.* Rex *natura differre debet.*) Præſtare *perfectione naturali, ut ipſe docet libro tertio, ſed idem eſſe genere.* Nec *obeſt* Homeri *teſtimonium, qui* Iouem *facit nõ deorum modò patrem, ſed etiam hominum: nam licet deus ſit genere ab hominibus diuerſus, idem tamen eſſe uulgari hominum opinione credebatur: qui dijs, ut ſuprà dixit, eandem quam ſibi, & formam, & uiuendi rationem tribuebant.* Ad *quam opinionem* Homeri *dictum accommodatur.* In *hominũ uirtutem, quàm in uirtutem rerum poſſeſſarum.*) Quo *res quæque bona efficitur atque perficitur, id eius uirtus eſſe dicitur.* Ethic. *primo.* Eſt

igitur

igitur ſenſus : Maiori *curæ debet eſſe patrifamilias,ut homines ſuæ curæ cōmiſſi, uxor,filij,& ſerui,totáque familia probi fiant,& uirtute præditi, quàm ut equus, aut ager bonus efficiatur.* Inſtrumentarias *& adminiſtras.)* Quæ *ſeruo conueniunt, quatenus eſt bonum inſtrumentum domini,& miniſter,& rerum imperatarum executor.* Vt *differant pluris, & minoris ratione.)* Vt *ſit,exempli gratia,prudens uterq;:ſed alter altero prudentior.* Quemadmodū *earum rerum quæ ſunt natura ſubiectæ.)* Vt *in rebus,in quibus naturaliter eſt alterius in alterum imperium:alia eſt uirtus naturalis,qua imperans: alia qua obtemperans, commendatur : ſic in uirtutibus moralibus, & intellectualibus accidit,ut alia ſit imperantis prudentia, exempli gratia,alia parentis.* Quarum *diuerſas uirtutes eſſe dicimus.)* Nam *partes animæ ratione præditæ uirtutes ſunt, quæ intellectuales nominantur, ut prudentia,ſapientia, & ars, de quibus in ſexto* Ethic. *diſputatur.* Partis *autem quæ rationis eſt expers, quæ morales nominantur : nam omnes morales uirtutes,etiam iuſtitiam in parte irrationali, quæ appetitus dicitur,generari docet* Ariſtoteles,*magnorum moralium lib. primo.* De *cæteris rebus.)* Quarum *altera in alterā natura tenet imperium.* Pleraque *igitur natura tenent imperium.)*Magna *pars earum rerum quæ præſunt aut ſubiectæ ſunt, habent alterutram conditionem imperandi uel parendi à natura,pro diuerſitate uirtutum, & facultatum,quæ diuerſa imperandi genera faciunt:aliter enim,hoc eſt alia ratione,aliaq; uirtute ſeu facultate liber imperat ſeruo, alia mas fœminæ:nam omnibus inſunt animę partes,ratio ſcilicet & appetitus,uariè tamen,id eſt diuerſis uirtutibus inſtructæ.* Nam *ſeruus omnino uacat ui conſultandi.)* Hæc *uerba ſic quidam exponunt:*Seruus *qua ſeruus eſt,non habet facultatem conſultandi : nam conſultatio ſeu deliberatio eſt de rebus, quæ ſunt in conſultantis poteſtate.*Ethicorum *ſexto.* Seruus *autem cum ipſe alterius ſit,nihil habet in ſua poteſtate:ſed ipſe & quæcunque habet,in domini poteſtate ſunt.*Non *igitur habet deliberandi facultatem.* Veruntamen *hic ſenſus ad ſeruilem conditionem,quæ naſcitur ex iuregentium uoluntario,magis quàm ad uim & facultatem naturalē eius qui natura ſeruus eſt,de qua hoc in loco diſputatur,pertinere uidetur.* Nam *qui natura,non lege uoluntaria ſeruus eſt,huic non deeſt ius deliberandi, cum ſit alioquin liber, & ſui iuris : ſed uis animi & intelli-*

gentia. Idcirco igitur, ut arbitror, natura ſeruus omnino ui & facultate deliberandi carere dicitur: quoniam licet non ſit omnino expers rationis, ex qua deliberatio proficiſcitur, omnino tamen caret ſolertia deliberãdi propter nimiam tarditatem & hebetudinem naturalem, qua ſeruus natura definitur. Cuius ratio hactenus procedit, ut rationẽ ſentiat imperantis, ut ſuprà dictum eſt, non ut ipſe poßit deliberare, quod pertinet ad prudentiam, ſiue ſolertiam: nam mulier ingenioſa facultatem, id eſt ſolertiam ad conſultandũ habet, ſed debilem & infirmam: puer imperfectam, ſed quæ paulatim augeſcat, & perficiatur: ſeruo autem natura talis facultas atq; ſolertia neutro modo tributa eſt, propter inſitam (ut dixi) tarditatem: quæ niſi nimia ſit, non efficit natura ſeruum. Vt enim ſuprà dixit capite quarto, qui tanto ſunt prudentibus ſolertia inferiores, quãtum diſtat ab anima corpus, & ab homine bellua, & corpore duntaxat utiles exiſtunt, hi ſunt natura ſerui. Eodem modo in uirtutibus moralibus.) Quæ pertinent ad partem rationis expertem, ut in ijs, quæ ad rationis compotem. Ratio autem architectus eſt.) Architecto ſimilis: eſt enim architecti munus & facultas, de faciendis operibus deliberare, & deliberata operarijs artificibus imperare: quod idem facit ratio, prudentiáque in rebus agendis. Vel temperantiam, uel fortitudinem.) Nam ſi uir ita fortis eſſet, ut fortis mulier, timidus eſſet: & mulier, ſi tam tẽperans, & modeſta eſſet, quàm uir temperans & modeſtus, intemperans eſſet, & garrula. ut ipſe docet libro tertio. Vt Socrates opinabatur.) Vt Platoni uiſum eſt in libris de Republica. Plato enim qui ferè per dialogos Philoſophiam tradidit, in omni colloquio Socratem inducit diſſerentem, cuius perſonam maximè probat: hunc enim quaſi auctorem facit omnis ſuæ diſciplinæ, licet nihil affirmare uideatur. Nam qui uniuerſè præcipiunt.) Vt diſcrimen appareat inter mulieris & uiri, pueri & uiri perfectæ ætatis, ſerui & domini uirtutes, non de uirtute ipſorum in uniuerſum diſſerendum eſt, ſed priuatim de fortitudine. exempli gratia, & temperantia, quarum quælibet in puero ſpectari debet referendo ad uirum perfectæ ætatis, in ſeruo ad dominum: ut ſic uterque ſit uirtute inſtructus, ut facilè per eam poßint, hic imperio domini parere, ille patris ſeu magiſtri morum monitis, & præceptis obtemperare. Eadem eſt opificis ratio, qui cum ſit quaſi publicus ſeruus, certæ tamẽ ſeruituti addictus, ea

duntaxat

duntaxat uirtute indiget, quatenus quidem opifex eſt, quæ ſatis ſit ad ipſum in officio & opere ſuo continendum. Nam ſerui cum ſint rationis compotes, uirtutis quoque ſunt participes. Puerorū autem educatio, & mulierum inſtitutio ad Reipublicæ rationem eſt dirigēda: nam partium uirtutes ad uirtutem totius referri debent. Hi ſeipſi decipiunt.) Qui quæſtiones uniuerſaliter tractant, hi ſua doctrina facilè labuntur in errorem. Qui uirtutes enumerant.) Qui ſingulas uirtutes perſequūtur, ut Gorgias apud Platonem in libro ſeu dialogo de uirtute. In hoc enim Meno ex doctrina Gorgiæ uirtutes uiri, mulieris, pueri, liberi, ſerui, ſingulatim explicat. Sic rem ſeſe in cæteris habere.) Quemadmodum ſilentium in muliere quaſi uirtus laudatur, non autem in uiro: ſic putare conuenit in cæteris, ut in puero, & ſeruo uarias eſſe uirtutes, quibus commendantur, quæ uiros & dominos non decent. Sed ad perfectum.) Ad uirum patrémq;, ut ei pareat, & præceptis & monitis eius obtemperet. Officium deſerat.) imperata iuſſaque domini non exequatur. An ſit maximum diſcrimen.) Inter ſeruū & opificem. Vita communicatur.) Communiter uiuitur in eadem domo, & ex eadem re familiari, opifex longius abeſt à domo, nec eo domeſticè & familiariter utimur. Quatenus uirtutis eſt particeps.) Opifex, qui eſt quaſi ſeruus publicus, non ad omnia, ſed ad certum ſeruile munus obeundū, hactenus eſt particeps uirtutis ſeruo, ſcilicet cōuenientis, quatenus ſeruus eſt. Non quia doctrinam habet herilem.) Hic Platonem taxare uidetur, qui ſic de uirtute diſſerit in Mēnone, ſeu libro de uirtute, ut ei uirtus nō exercitatione, ſed doctrina comparari uideatur. Non igitur uerbis à docente in ſeruo uirtus ingeneratur, ſed à domino, per exercitationē, quæ oportet imperante, & in officio continente. Errant igitur.) Seruus, inquit, natura non adeo hebes ac ſtupidus eſt, ut non modo ſolertia & ui conſultandi careat, ſed etiam rationis uſu, ut quidam falſò putāt: alioqui fruſtra monita & caſtigationes, hoc eſt reprehenſiones adhiberentur, quæ in hos plus etiam quàm in pueros adhiberi debent: quarum admonitionum non eſſent capaces, ſi omnino rationis uſu carerent, ut furioſi. Ea de quibus modo diximus.) Mulier ſeruus & pueri, ſeu filij. Neceſſariò ſint ad Rempublicam dirigenda.) Aliter enim & pueri, & mulieres educari debent in Republica populari: aliter in paucorum potentia, pro ut ratio poſtulat utriuſque Reipublicæ finis, in

quem partes omnes Reipublicæ ſpectare debent, ut ipſe poſtea apertius latiúſque declarabit. De optima Republica.) De optima forma & ſtatu Reipublicæ.

Finis Schol. in primum librum de Republica.

ARISTOTELIS LIBER SECVNdus de Republica, interprete & enarratore Io. Geneſio Sepulueda.

Caput I.

QVONIAM de ciuili ſocietate diſſerere conſtituimus, quę ſit cunctarum optima, iis, quibus quammaximè ex ſententia viuere licet: non erit ab re cæteras Reipublicæ rationes diſpicere, quibus vtuntur quędam ciuitates, quæ rectè legibus eſſe inſtitutæ dicũtur: & ſi quæ ſunt ab aliquibus dictæ, quæ rectè ſeſe habere videantur: vt quod rectum, quódque commodũ eſt, appareat: nec aliud præterea quærere hominis eſſe videatur, vani & oſtentationi ſeruientis: vtq; homines intelligãt, idcirco nos hanc poſt alios pręcipiendi rationem, atque curam ſuſcepiſſe: quoniam quæ nunc habẽtur Reſpub. parum rectè ſunt inſtitutæ. Exordiemur autem ab eo, quod eſt huius diſputationis commodiſſimum principium. Neceſſe eſt enim, vt omnibus ciuibus, aut omnia communia ſint, aut nihil, vel quædam ſint cõmunia, aliqua non item: vt autem nihil ſit commune, haud dubiè fieri

non

non poteſt:nam Reſpublica communitas quædam eſt, & locus vnus eſt vnius ciuitatis, & ciues ſunt vnius ciuitatis participes. Sed quęritur, vtrum in ciuitate rectè inſtituenda ſeu gubernanda, cuncta quæ poſſunt, præſtet omnibus eſſe communia, an quædam, & quædam ſecus? Nam filii & vxores, & patrimonia poſſunt ciuibus inter ipſos eſſe communia, vt in Repub. Platonis: illic enim Socrates oportere tradit, vt filii & vxores, poſſeſſionéſque communes ſint. Quæritur ergo, vter ſtatus commodior ſit, hic, quo nunc ciuitates vtuntur, an ille, ſiquis traditæ in ea Republica legi conuenienter inſtitueretur? Nam vxores omnibus eſſe cõmunes, cum alias multas difficultates habet, tũ propter cauſam à Socrate traditam, cur ſic lege ſanciri debeat, ex rationibus non efficitur. Præterea ad finem, cuius gratia id fieri debet in ciuitate, vt quidem nũc dictum eſt, fieri non poteſt. Quomodo autem explicari debeat, nihil eſt diffinitum, vt ſit inquam tota ciuitas vna, tanquam hoc ſit ſummum bonum: id enim poſitum eſt à Socrate. At ſi ciuitas huc progrediatur, vt fiat magis vna, haud dubiè non amplius ciuitas erit. Ciuitas enim natura multitudo quædam eſt: quæ ſi fiat magis vna, fiet ex vrbe domus, homo autem ex domo. Nam domum quàm ciuitatem magis vnam eſſe dicimus, & vnum hominem, quàm domum. Itaq; ſi vel maximè hoc fieri liceret, tamen non eſſet faciendum: id enim eſſet ciuitatem tollere. Neque verò ſolùm ex compluribus hominibus ciuitas exiſtit, ſed etiam ex ſpecie diuerſis: nec enim ex ſimilibus

ciuitas efficitur. Nam belli ſocietas diuerſa eſt à ciuitate. quippe quæ ſocietas vtilis eſt multitudine, quãquam ſit eadem ſpecie. Nam mutui auxilii gratia orta eſt, vt ſi pondus magis trahat, tali etiam diſcrimine ciuitas à gente diſtrahit, cum non ſunt homines vicatim multitudine diſperſi, ſed more Arcadum. Ex quibus autem vnum fieri debet, hæc ſpecie ſunt diuerſa: quo fit, vt æqualis compenſatio ciuitates conſeruet incolumes, vt ſuprà dictum eſt in libris de moribus. quæ compenſatio in liberis quoque & paribus eſt neceſſaria: cum fieri nequeat, vt ſimul omnes magiſtratus gerãt, ſed per vices annuas, alióve ordine, ſeu tẽpore: qua ratione fit, vt omnes præſint magiſtratibus, perinde ac ſi ſutores & fabri variarẽt: nec ſemper iidem ſutores eſſent & fabri. Sed quoniam præſtat hoc modo inſtitutã eſſe rationem ciuilis communitatis, ſatius eſſet haud dubiè, ſi fieri poſſet, vt ſemper iidem gererent magiſtratus, in quibus tamen non licet: propterea quòd omnes ſunt pares natura, ſimúlque iuſtum eſt, vt ſiue bonum ſit, ſiue malum imperare, id omnibus communicetur: in his ſatius fuerit viciſſitudinem imitari, vtq; pares cedant, quemadmodum fecere primi. Quoniam ad hunc modum hi tenent imperium, illi viciſſim ſubiecti ſunt, tanquam alii effecti. Ad eundem igitur modum qui tenent imperium, alii alios magiſtratus gerũt: quò planè intelligitur, præter ciuitatis naturam eſſe, vt ſic fiat vna, quemadmodum quidam tradiderũt: & quod ſummum eſſe bonũ in ciuitatibus dicunt, id exitiũ afferre ciuitatibus: at ſuo res quęque bono

bono cõſeruatur. Eſt & alia ratio, quæ declarat, non eſſe melius vt ciuitas nimium ad vnitatem redigatur. Domus enim maiorem neceſſariarum & commodarum rerum copiam habet, quàm homo ſingularis: & ciuitas, quàm domus: & tunc eſſe ciuitas intelligi ſolet, cum huiuſmodi copiam ſocietas multitudinis nacta eſt. Si ergo copioſius præferri debet, efficitur, vt quod minus vnum eſt, hoc ei, quod magis eſt vnum, ſit præferendum.

SCHOLIA EIVSDEM GENESII IN SECVNdum librum Ariſtotelis de Republica.

Caput primum.

QVONIAM *de ciuili ſocietate differere conſtituimus.) In primo libro de domo & partibus eius, déq; domeſtica facultate, quæ dicitur œconomica, & officio patrisfamilias, & ſimul de quæſtuaria ratione, & eius partibus diſputauit. Iam hic incipit de ciuitatis ordine, & adminiſtratione, quæ Reſpublica nominatur, differere: & ex omnibus, quibus tunc utebãtur ciuitates, quæ optimè adminiſtrari putabantur, & quæ traditæ fuerant, ſiue ab ingenioſis hominibus excogitatæ, nullam eſſe docet, quæ non indigeant correctione, in ſingulas ſigillatim differendo. Sed primum in Platonis Rempublicam, quæ tunc, ut eſt probabile, in ore omnium propter nouitatem erat. Nam uxores & filios, fortunáſq; communes faciebat, ut hac ratione ciuitas maximè una fieret, eſſetque ſumma inter ciues omnes beneuolentia. Quem ſtatum Reipublicæ non ſolum incommodiſſimum eſſe docet Ariſtoteles: ſed etiam nulla ratione inſtitutum, nec ex auctoris rationibus effici, quod ipſe uolebat: ſed cõtra nimia ciuitatis unione ciuitatem tolli, uxorum & filiorum communitate minui potius ciuium beneuolẽtiam: itémque ex patrimoniorum communione odia & contẽtiones exiſtere.*

Quæ ſit cunctarum optima ijs, quibus quammaximè ex ſentẽtia uiuere licet.) Non enim Reipublicæ ſtatus, qui ſimpliciter optimus eſt, cunctis ciuitatibus eſt optimus, ut declarabit, ſed ijs duntaxat, quibus ſuppetunt adiumenta omnia ad uiuendum ex ſententia, id eſt ut maximè uelint: quibus adiumentis ſic quædam ciuitates deſtitutæ ſunt, ut aliam Reipublicæ formam ſequi cogantur, tanquam ſibi magis conuenientem, non eam, quæ ſimpliciter eſt optima. Nam legumlatoris officium eſt, ut ipſe tradit libro quarto, non modo quæ ſimpliciter ſit optima Reſpublica conſiderare, ſed etiam quæ ſit optima ijs, quibus leges condit, quæ dicitur optima expoſitione, ſeu ſuppoſitione, id eſt pro natura hominum, & ratione rerum ſuppetentium. *Quædam ciuitates.)* Vt Lacedæmonij, Cretenſes, & Carthaginienſes: harum enim trium ciuitatum Reſpublicas cæteris omnibus longè præſtare ipſe teſtatur, huius libri capite undecimo. *Quæ nunc habentur Reſpublicæ.)* Quibus nunc ciuitates utũtur, & quæ traditæ ſunt ab auctoribus: nullam enim ex omni parte probat. *Et locus unus eſt unius ciuitatis.)* Sic enim legitur in emendatioribus exemplaribus, ὡς ὁ τ', non ἰσότης, ut in impreſſis & deprauatis. Nam ſi nihil aliud eſſet ciuibus omnibus commune, locus tamẽ id eſt urbs ipſa, uel oppidum, quo continentur, eſt neceſſariò communis. *Præſtet omnibus eſſe communia.)* Melius ſit publicè ab omnibus, quàm priuatim à ſingulis poſſideri. *Hic quo nunc ciuitates utuntur.)* Vt quiſque ſuos filios & uxorem habeat, & ſuum patrimoniũ priuatim poſſideat. *An ille.)* Traditus à Platone, ſi forte conuenienter illi legi de rerum omnium communione inſtitueretur: nam Reſpublica à nulla ciuitate in uſum eſt recepta. *Tum propter cauſam à Socrate traditam.)* Ex rationibus, inquit, quibus Plato in perſona Socratis utitur in libris de Republica, nõ efficitur, non concluditur, oportere res omnes eſſe communes propter cauſam, cur ille hanc legem ferendam eſſe tradidit: quaſi dicat, etiam ſi eſſet ea lex ob alias cauſas ferenda, tamen propter eam, quam Socrates affert, ferenda non eſſet.

Præterea ad finem, cuius gratia.) Fieri non poteſt, ut ex eo quòd ſint omnia communia, finis contingat, cuius gratia omnia uult eſſe communia, ut ſit tota ciuitas una, & ſumma charitate coniuncta. *Vt quidem nunc dictum eſt.)* Quantum eſt in rationibus à Socrate dictis, & allatis. *Quomodo autem res explicari debeat.)* Quomodo efficiatur, ut ciui-

ut ciuitas ſit magis una, ſi ſint omnia communia. Vt ſit, inquam, tota ciuitas una.) Declarat qui finis ſit per Platonem, cur debeãt eſſe omnia communia. Id enim poſitum eſt à Socrate.) Nam Socrates ut rem indubitatam poſuit, ſiue ſtatuit ſummum bonum ciuitatis eſſe, ut ſit maximè una. Ciuitas enim natura multitudo quædam eſt.) Ad rationem ſeu definitionem & ſubſtantiã ciuitatis pertinet, ut ſit multitudo quædam, id eſt non quæuis, ſed perfecta & copioſa ex uarijs ordinibus, hominúmque generibus conſtans. Nam belli ſocietas.) Non eſt eadem ratio ciuitatis, quæ ſocietatis belli: hæc enim cum mutui auxilij gratia iniri ſoleat, & hinc ortum habuerit, ut populi alij alijs ſubſidium ferant inter ſe, utilior eſt, quò maior hominum copia, licet hi homines ſint omnes eiuſdem generis, ſiue ordinis, ut militaris. Vt ſi pondus magis trahat.) Quemadmodum quæ pondere ualent atque libra examinantur, ut metalla & aliæ multæ merces, hæc eo habentur utiliora & maioris pretij, quo maius pondus in altera lance poſitum trahunt, id eſt quo ſunt grauiora: ſic in ſocietate belli, & auxilijs bellicis multitudo ſpectatur hominum, quæ hoc utilior eſt, quo maior: nec refert eiuſdem generis ſint, an diuerſi. Quod non ſit in ciuitate, quæ uaria genera uarios hominum ordines deſiderat. Tali quodam diſcrimine.) Gens, inquit, quæ non per caſtella & uicos diſtributa eſt, ut diuiſos habeat magiſtratus: ſed ſparſas per agros domos habitat, ut olim Arcades, nunc etiam agricolæ in Italia circum Padana. Talis, inquam, gens cum habet ſcilicet communes magiſtratus, hoc diſcrimine, id eſt multitudine differt à ciuitate, propriè ſcilicet loquendo: nam interdum talis gens ciuitas ſolet ab auctoribus nominari, ut à Cæſare in commentarijs, ciuitas Heluetia in quatuor pagos diſtributa eſſe dicitur. Ex quibus autem.) Vt res naturales conſtituuntur ex elementis, & domus conficitur ex rebus ſpecie diuerſis: ſic eſſe debent diuerſa hominum genera, & ordines, ex quibus ciuitas conſtituatur. Aequalis compenſatio.) Bonorum & malorum, ut ſuis quiſque meritis paria referas præmia: ſi bene meritus fuerit de Republica, aut aliqua uirtute, præſtet: pœnas ſi malè, aut ſi damno quenquam affecerit, uel contumelia. de qua compẽſatione ſuprà, inquit, dictũ eſt in libris Nicomachi, de moribus ſcilicet libro quinto. Hic locus apertè declarat illos libros Ethicorum, non ad Nicomachum auctorem Ariſtotelis filium referendos eſſe, ut Cicero falſò pu-

rauit, ſed ad ipſum Ariſtotelem, qui in gratiam filij, ut ſic nomen eius celebraretur, ab eius nomine Nicomachi cognominari noluit: ut Eudemi, ab Eudemo amico: & artem rhetoricam Theodectis, à Theodecto: non ut ab illis tanquam auctoribus proditi libri uiderentur, ſed ut ea ratione ipſorum nomina Ariſtotelicis libris inſerta, ut dixi, celebrarentur, cuius rei gratia ſolent alij ſuos libros amicis nuncupare, quominus eſt quorundam leuitas & ignorantia ferenda. Quos Valerius Maximus ſequutus, ſic de Ariſtotele ſcripſit: Ariſtoteles, inquit, Theodecti diſcipulo oratoriæ artis libros, quos ederet donauerat: moleſtè poſtea ferens titulum eorum, ſic illi ceßiſſe, proprio uolumine quibuſdam rebus inſiſtens planius ſibi de his in Theodectis libris dictum eſſe adiecit, quorum maligna interpretatio hoc loco conuincitur, ubi Ariſtoteles eodemmodo citat ut ſuos morales libros, quos ex filij nomine Nicomachios inſcripſerat, ſiue libros Nicomachi de moribus: ac ſi diceret opus Ariſtotelis de moribus ad Nicomachum. Sed quoniã præſtat hoc modo.) Vt nunc ſeſe res habet in ſutoribus & fabris, ut ijdem ſemper ſint ſutores, ijdem fabri, quàm illo, id eſt, ſi mutarentur. Siue bonum ſiue malum ſit.) Siue res bona commodáque ſit imperare, ſiue mala, & incommoda. Quemadmodum fecere primi.) Quemadmodum initio alij conceſſerunt ipſis, ut gererent magiſtratus: ſic nunc ipſi debẽt alijs imperium tradere: nec enim ciues omnes ſimul gerunt magiſtratus, ſed per uices. Tanquam alij effecti.) Nam qui ex priuato magiſtratus efficitur, aut contrà, alius atque diuerſus fit. Ad eundem igitur modum.) Per hanc tradendi uiciſsitudinem, & quandam diuerſitatẽ, alij alios magiſtratus gerunt, ut omnes muneribus publicis fungãtur, ut ſit quidam ædilis, alter conſul, alius prætor. exempli gratia, quæ omnia declarant etiam magnam uarietatem, & diuerſitatem in ciuitate deſiderari. Sit præferendum.) ut minus copioſo.

Caput II.

SED quanuis optimum eſſet ſocietatem eſſe q̃ maximè vnam, hoc tamen non videtur ea ratione demonſtrari, ſi omnes ſimul dicant, meum & non meum: hoc enim Socrates argumentum eſſe putabat perfectè vnitæ ciuitatis. Nam verbũ, omnes, duplicem

plicem habet intelligentiam. Igitur ſi omnes vt ſinguli dicerent,fortaſſe magis quod Socrates vult, efficeretur:tunc enim vnuſquiſq; eundem filiū ſuum appellaret,& eandem vxorem,ac patrimonium, & accidentium quodque eodem modo. Nunc non ita loquerentur, quibus eſſent vxores & filii communes,ſed dicerent quidem omnes,non tamen vt eorum quiſque,& ſimili ratione facultates omnes ſuas diceret,non tamen vt ſinguli. Quo palàm fit,paralogiſmum eſſe in verbo,omnes: nam omnes,& ambo paria,& imparia ſunt,quia dupliciter dicūtur, & ratiocinationes faciunt in ſermone litigioſas.Itaque omnes,idem ſuum dicere,vno modo bonū,& commodum eſſet, ſed fieri non poteſt: aliter nihil facit ad animos conciliādos.Præterea hoc incommodum ex ratione memorata cōſequitur,quod rebus, quæ ſunt plurimis communes,curę minimum impenditur. Nam ſuarum quiſque rerum maximam curam gerit:communes minus curātur,quàm cuiuſque officium poſſit,cū ob alias cauſas, tum quòd eas quiſque ab alio curari exiſtimans,curam ipſe hoc magis remittit: vt in famulorum miniſteriis, plures ſerui peius interdum, quàm pauci famulantur. Præterea cum ciuibus ſingulis naſcantur mille filii, hi tamen non vt ſingulorum filii ſunt,ſed vt quilibet cuiuſlibet. quo fit vt ab omnibus pari ratione cura ipſorū negligatur. Ad hæc ſecūda vel aduerſa fortuna vtētem ciuem,quotuſquiſq;numero fuerit,meum quilibet ſic appellabit,hic meus eſt,aut alterius cuiuſpiam:eodémque modo,quilibet ex mille, aut ſi quo

alio numero ciuitas conſtet, nuncupabit, idque dubitans, incertum eſt enim, cui contigerit, vt filius generaretur, & genitus conſeruaretur. Sed vtrum ſatius eſt rogo, ſic meum à quoq; dici eundé ex mille, aut decem millibus appellante: an quemadmodum nunc in ciuitatibus meum dicũt, in quibus eundem hominem, hic filium ſuum, ille fratrem vocat, quidam fratris filium, aut ſecundum aliam propinquitatem, vel à ſanguine, vel à contracta neceſſitudine, & affinitate à ſe quod primum eſt, vel à ſuis, alium præterea tribulem. Præſtat enim propriè filium eſſe fratris, quàm hoc modo filium. Cæterum nec vitari poteſt, quin aliqui fratres, & filii, ac patres & matres eſſe putentur: quoniam ex parentum ſimilitudinibus, quæ filiis ingenerantur, vt alii de aliis inter ſe fidem capiant, neceſſe eſt, vt vſu venire teſtãtur auctores quidam, qui de ſitu orbis conſcripſerunt. Tradunt enim in regione quadam Africæ ſuperioris vxores eſſe communes: filios tamen per ſimilitudines diſcerni. Sunt autem mulieres quædã, & in aliis animantium generibus fœminæ, vt equæ & vaccæ, aptiſſimæ natura ad filios patribus ſimiles procreandos, vt equa illa pharſalica, quæ Iuſta nominabatur. Præterea qui talem ſocietatem inducere moliũtur: difficultates quaſdam effugere nequeunt, vt vulnera, neces, quæ tum à volentibus, tum ab inuitis inferuntur: item certamina & cõtumelias, quorum nihil poteſt abſque nefario ſcelere in patres aut matres admitti, aut in genere propinquos, vt in lõgè remotos. Quæ flagitia frequentius perpetrari neceſſe eſt, ſi igno-

ſi ignorētur, quàm ſi fuerint notæ neceſſitudines: & ſi fuerint admiſſa, expiari poſſunt iuſtis ſolutis, ſi nota fuerit neceſſitudo: ſin aliter, nō poſſunt. Illud autem abſurdum eſt, qui filios fecerit communes, ab hoc amantium concubitum dūtaxat tolli, amorem non prohiberi, nec cæteras conſuetudines, quas parentibus eſſe cum liberis, & fratribus cum ſororibus, turpiſſimū habetur, quum ipſe per ſe libidinoſus amor nihil honeſtatis habeat. Sed nec illud probari poteſt, concubitus ob eam duntaxat cauſam, quòd vehementiſſima voluptas conſequatur, tolli: & in nullo diſcrimine ponere, ſint néc ne pater hic, vel filius, illi frater & ſoror inter ſe. Cæterùm commodius eſt vt agricolis vxores & filii ſint communes, quàm vt cuſtodibus: nā minus erit amicitiæ ſi filii ſint & vxores communes, quales eſſe oportet ſubiectos, vt imperata faciant, & ab ſtudio rerum nouarum abhorreant. Ad ſummam ex huiuſmodi lege contrarium effici neceſſe eſt earum rerum, quarum cauſas eſſe conuenit leges rectè conſtitutas, & oppoſitum eius cauſæ, propter quam Socrates putauit ſic eſſe de filiis & vxoribus ſtatuēdum. Nam ſummum bonum ciuitatibus in amicitia ponendū eſſe cenſemus. Hæc enim ſi adſit, nihil fuerit ciuilis diſſenſionis, vel Socrate ipſo auctore, qui dum maximè probat laudátque vnam eſſe ciuitatem: quæ res, inquit, amicitiæ opus eſſe videtur, quemadmodū dixiſſe ſcimus Ariſtophanē in ſermonibus amatoriis. Cupiunt, inquit, amantes propter vehemētem amorem congredi, & ex duobus effici vnus. Hic igitur vel vtrunque, vel

alterum interiuiſſe neceſſe eſt. In ciuitate verò vt quaſi aquoſa & diluta fiat amicitia, neceſſarium eſt propter huiuſmodi communionem, vtq; pater non dicat meum filium, vel filius patrẽ: quoniam vt exiguum dulce cum aqua multa commiſtum, temperaturam facit quæ in ſenſum non cadit, ſic efficitur vt mutua neceſſitudo quę ex his nominibus exiſtit, minimè, vt erat neceſſe, curæ ſit in tali ciuitate, vel patri vt filiorum, vel filio vt patris, vel fratribus inter ipſos. Duo ſunt enim quæ homines inter ſe curare & diligere faciunt, proprietas, & amor, quorum neutrũ poteſt adeſſe habẽtibus ſic inſtitutã ciuitatẽ. Sed nec filiorum trãſlatio partim ex agricolis & artificibus in cuſtodes, partim ex his in illos, quomodo fieri debeat, caret magna confuſione: & qui tradunt atque transferunt, his notum ſit neceſſe eſt quos quibus tradant. Præterea crimina quæ ſuprà diximus, inter hos magis admitti neceſſe eſt, vulnera dico, amoréſq; libidinoſos, & neces. Nam qui ſunt in diuerſos ciues tranſlati, hi non amplius cuſtodes, fratres & filios, patres & matres appellant: nec rurſus qui apud cuſtodes verſabantur, alios ad quos tranſlati fuerunt, his nominibus vocãt, vt tale quidpiam admittere propter conſanguinitatem caueant. Sed de filiorum atq; vxorum cõmunione hactenus.

Scholia in Caput II.

SED *quanuis optimum eſſet.*) *Infirmat refellitque Socratis argumentum, & ut propoſitum tanquam uerum, quod tamen eſt falſum, non efficiat nec concludat, exponit.* Si *omnes ut ſinguli.*) *Cum dupliciter omnes aliquid facere dicãtur, diſtributiuè, & collectiuè, ut uulgò*

philoſophi

philoſophi loquuntur, ſi omnes, inquit, diſtributiuè, id eſt ita ut quilibet eorum dicere poſſet meum. Nunc non ita loquerentur.) *Si hoc modo ut Socrati placet, filij eſſent communes & uxores.* Sed dicerent quidem omnes.) *Collectiuè, id eſt omnes ſimul, non ut quiſque non diſtributiuè.* Et accidentium quodque.) *Accidentia uocat bona & mala quæ uxori & filijs accidunt, quo nomine in eandem intelligẽtiam uſus eſt Ethicorum primo libro, ubi res uel ſecũdas uel aduerſas quæ noſtris liberis aut amicis accidũt, nos etiam attingere teſtatur: ut pater quemadmodum filium ſuum uocat, ſic bona uel mala filijs accidentia, ſua nominare poſſit: quæ ratio eadem eſt eorum quæ uxori aut poſſeſſionibus accidunt. Adiuuat hunc ſenſum, quod ipſe paulò pòſt in hoc ipſo eapite dicit, Ad hæc ſecunda uel aduerſa fortuna utentem ciuem, meum quilibet ſic appellabit.* Nã omnes & ambo paria & imparia ſunt.) *Poſt omnes adiecit ambo, quia utrunque dupliciter dicitur, & in eandem intelligentiam, niſi quòd utraque, ſiue ambo, de duobus tantùm, omne de pluribus dicitur, ut ipſe teſtatur primo de cœlo. omnes igitur & utrique interdum pares ſunt, & impares numero, exempli gratia ſint duodecim homines, qui terni conſtiterint, hos omnes uerè dixeris pares eſſe numero, & eoſdem omnes impares. Nam ſimul & collectiuè accepti, pares numero ſunt, quia duodecim: ſeparatim ut terni conſtiterunt, omnes impares. ac eodem modo, ſex ſi bifariã diuiſi terni conſtiterint, utrique pares numero ſunt ſimul accepti, ſeparatim uerò utrique impares. Hæc autem dicta ſunt ab Ariſtotele, ut exemplo doceret uerbum omnes, duplicem & ambiguam intelligentiã habere, & quæ interdum in partes oppoſitas trahatur.* Ratiocinationes litigioſas.) *Sophiſticas & captioſas argumentationes.* Vno modo.) *Diſtributiuè, quòd fieri non poteſt ut quiſque ſuum quenque nominet.* Aliter.) *Altero modò collectiuè, ut omnes ſimul noſtrum uel noſtros dicant: quæ ratio parum aut nihil ad amicitiam ingenerandam facit.* Præterea hoc incommodum.) *Docuit ex Socratis rationibus non effici ut res omnes debeant eſſe communes. Iam explicare aggreditur incõmoda quæ extiterent ex rerum omnium communione.* Sed ut quilibet cuiuſlibet.) *Ignotus ignoti.* Ad hæc ſecunda uel aduerſa fortuna utentem ciuem.) *Vt iuuari ab eo poſſit pater, aut ei ſubuenire debeat, eiúſque fortuna ut ſua delectari, uel dolere.* Quotus quiſque numero ſit.) *Siue ſit unus*

ex mille filijs, ſiue ex decem millibus, aut alio quouis numero. Incertum eſt enim.) *Nemini exploratũ eſt, an ex ſuo concubitu mulier conceperit: & ſi conceperit, an filius ſit in lucem editus, ac ſeruatus & enutritus.* A ſe quod primum eſt.) *Affinitas poteſt contrahi cum aliquo, ſi quis ipſe illius ſororem ducit, exempli gratia. Quæ prima & grauiſsima ratio eſt amicitiæ per affinitatem initæ, poteſt etiam, ſi frater germanus, aut patruelis ducat eandem.* Propriè filium eſſe fratris.) *Certa & explorata conſanguinitate.* Tradunt enim.) *Exemplo Garamantum docet poſſe filios communium uxorum, per notas aliquas à patribus, & ſui ſimilitudinem dignoſci. Quod ſi fiat, horum filij à cæteris non habebuntur pro ſuis, nec ſui uocabuntur. Garamantes enim hoc in loco deſignat Ariſtoteles, de quibus ea tradũtur à Geographis. Vt Pomponius Mela in eorum mentione, Nulli, inquit, certa uxor eſt, ex his qui tam confuſo parentum coitu, paſsim incertiq́ue naſcuntur: quos pro ſuis colant, formæ ſimilitudine agnoſcunt. Vocat autem ſuperiorem Africam, partem Africæ interiorem, & à mari noſtro remotiorem. ut enim mari regio quæque proxima eſt, ſic habetur infima: nam mare, infima & caua terræ ſuperficie continetur, ac inferius eſt ſicca & aperta terra, ut indicat aquarum decurſus, quæ natura deferuntur ad inferiora, & Ariſtoteles ſecundo Metereologicorum libro docet, magno uulgi philoſophantium errore, qui non intelligunt mare, ut ſuperius eſt ſuperficie terræ, qua continetur, ſic inferius oris maritimis, ac proinde remotioribus ab ipſo regionibus, unde flumina naturali curſu delabuntur.* Equa Pharſalica.) *Pharſalus urbs eſt in Theſſalia, & Pharſalici campi equis nobiles, unde Bucephalus Alexandri Magni equus, & equa illa fama hominum celebrata, quæ fœtus edebat genitoribus ſimiles, ac propterea fortaſsis Iuſtæ nomen obtinuit, quòd ea ratione ſuum cuique redderet, quod eſt proprium iuſtitiæ.* Iuſtis ſolutis.) *Factis legitimis ſacrificijs, aut conſuetis ceremonijs.* Cæteras conſuetudines.) *Vt amplexus & oſcula.* Et in nullo diſcrimine ponere.) *Nihil intereſſe putare. Plato enim idcirco duntaxat coitus cognatarum euitandos eſſe dicebat, non quòd nefas eſſet, patrem cum filia, fratrem cum ſorore coire, ſed quia ex tali coitu uehementiſsima uoluptas exiſtit.* Cæterum commodius eſt, ut agricolis.) *In optimè inſtituta Republica non placet Ariſtoteli opifices & mercatores, nec agricolas magi-*

ſtratibus

ſtratibus præfici,ut poſtea declarabit:nec his tribus hominum generibus imperia rectè committi putat,quod ipſum Platoni quoque uidetur. Cum igitur hoc in loco agricolas dicit,eadem ratione intelligi uult cæteros etiã omnes qui ſemper debent eſſe ſubiecti. Quàm cuſtodibus.) *Cuſtodes uocat uerbo Platonico principes & magiſtratus:ſic enim Socrates uocandos eſſe dicit,libro quinto de Republica, & ſic ferè ſemper in libris illis appellat.Igitur commodius eſſet, inquit,ut filios communes haberent,qui ſemper debent eſſe ſubiecti, nec propriè ſunt partes ciuitatis, ut agricolæ, quàm qui propriè ciues ſunt, & magiſtratibus præſunt.Nam qui ſubiecti ſunt,hos ciuitatis intereſt nec amicitiam habere,nec concordiam inter ſe,quod ex uxorum & filiorum communione fit:ſic enim minus uirium ac facultatis habebunt ad imperiũ detrectandum,minúſque mutuæ beneuolentiæ occaſione freti, rebus nouis ſtudebunt,minúſque in Rempublicam quicquam ſiniſtri molientur, alij alijs diffidentes.* Contrarium earum rerum.) *Concordiæ & amicitiæ.* Amicitiæ opus eſſe.) *Effectus ab amicitia proficiſcens,ut Ariſtophane auctore,& amantium exemplo docet,de quo eſt apud Platonem in cõuiuio,ſeu libro de amore, ubi Ariſtophanes talia de amore diſſerens inducitur.* Hic igitur uel utrunque, uel alterum.) *Quia fieri non poteſt,ut ex duobus fiat unum,niſi uel utrunque intereat,& tertium quiddam efficiatur,ut ſi ex mare & fœmina efficeretur Androgynus,quod de Salmace & Hermaphrodito fabulantur: quemadmodum animal ex quatuor pereuntibus elementis generatur:uel certe alterum,ut in alterius naturam tranſeat,ut ex uino & aqua uinum fit,ſi minimum aquæ commiſceatur.* Aquoſa & diluta.) *Tenuis & imbecilla,ut uinum,unde tranſlatio ſumpta eſt, ſi multum ei aquæ infundatur,commiſceaturq́;.* Patri ut filiorum.) *Quanuis enim neceſsitudo & amicitia communis quæ ſolet eſſe ciuibus unius ciuitatis inter ipſos,non tollatur,tollitur tamen amicitia & pietas,qualis eſſe ſolet patris in filium, aut filij in patrem.* Sed nec filiorum tranſlatio.) *Nam pueros Platoni placebat in tertio de Republica,pro cuiuſque indole in diuerſos ordines transferri,cuſtodum,aut uiciſsim agricolarum,uel opificum.*

Caput III.

PROXIMVM eſt, vt de patrimoniis, quo-

modo ſtatuere in optimo ſtatu Reipublicæ conueniat, differamus, communia hæc eſſe, an ſecus oporteat. Quæ quæſtio ſeparatim haberi poteſt ab eis quæ de filiis & vxoribus ſunt lege conſtituta: de iis dico quæ pertinent ad rem familiarem: num licet illa ſeparatim habeantur, quẽadmodum nunc omnibus habentur, bona tamen atque eorum vſus ſic eſſe cõmunia præſtet, vt prædia ſeparatim poſſideantur, fructus autem ad vtendum conferatur in commune, vt mos eſt quarundam gentium: vel ediuerſo vt prædia communia ſint, colantúrque publicè, fructus autem ad priuatos vſus diſtribuantur: qua ratione bona quibuſdam barbaris communia eſſe feruntur: aut ſic, vt tum agri, tum etiam fructus ſint cõmunes. Igitur ſi diuerſi ſint qui colunt agros, alius fuerit faciliórque modus. Sin autem ipſi ſibi colant, complures difficultates ex patrimoniis exiſtant neceſſe eſt. Nam cum in fruendo & ſubeundis laboribus paria paribus non ferãtur, qui minus fructus, & plus laboris capiũt, hos expoſtulare neceſſe eſt cum his qui fruuntur, & plura ſibi vendicant, cum minus elaborent. Ad ſummam difficile eſt ſimul viuere, & quaſcunque res humanas habere cõmunes, ſed maximè tales, vt indicant eorum ſocietates, qui ſimul peregrinantur, quorum plerique magna ex parte diſſident inter ſe vilibus & paruis rebus offenſi. Prętere a famulorũ iis maximè offendimur, quibus maximè vtimur ad communia miniſteria. Patrimoniorum igitur communio, has & alias huiuſmodi difficultates affert. Modus verò quo nũc homines vtũtur,

tur,probis moribus & rectis legibus correctus, multo fuerit commodior.habebit enim vtriuſque rationis commoditatem, id eſt tum eius quæ poſſeſſiones facit communes,tum alterius quę priuatas.quodammodo enim communes eſſe oportet,ſed omnino priuatas.Nam partitæ curæ non dabunt occaſiones inter ſe incuſandi,quin potius ipſos augebunt, dum ſuis quiſque rebus aſſiduam operam impendent,propter virtutē autem erunt ad vſum res amicorum,vt eſt in prouerbio, communes. Cuius viuendi rationis adūbrata quædam ſpecies eſt in quibuſdam ciuitatibus, vt appareat id non eſſe impoſſibile:& maximè in rectè inſtitutis partim ita fit,partim fieri nō magno negotio poſſet. Nam cum ſuum quiſque priuatúmque patrimonium habeat, tamen quædam tribuit amicis ad vſum, quibuſdam vtitur vt communibus, vt mos eſt Lacedæmoniis, qui ferè alter alterius ſeruis,item equis & canibus,penè vt ſuis vtuntur, & viatico ad eundem modum, ſi quis in agris per regionem indigeat. Non eſt igitur dubium, quin ſatius ſit priuata eſſe patrimonia, vſu tamen fieri communia:ſed qua ratione talia fiant,ad curam propriè officiúmque pertinet legumlatoris. Præterea dici non poteſt quanti ad delectationem referat,proprium ac ſuum quicquam eſſe exiſtimare. Nec enim ſine cauſa erga ſe quiſque habet amicitiam,quin potius hoc eſt naturale. nam licet amantem eſſe ſui, iure vituperetur, id tamen non eſt ſeipſum amare,ſed plus quàm oportet amare: quéadmodum eſſe pecuniarum amantem. nam talia quęq;

omnes ferè amát. Sed & amicis gratificari, & hoſpitibus, & aliis (quod efficitur, ſi bona ſint priuata) iucundiſſimum eſt, quæ officia non contingunt iis qui ciuitatem nimis vnam faciunt: ad hæc duarum virtutum officia perſpicuè tollunt: temperantiæ, qua parte de communicãdis vxoribus ſancitur, eſt enim honeſtum opus ab vxore aliena propter temperantiam abſtinere: liberalitatis autem, qua de patrimoniis, nec enim liberalis qui fuerit cognoſcetur, nec fungetur vllo officio liberalitatis, cum officium liberalitatis in vſu pecuniarum conſiſtat. Hæc igitur ſanctio ſpeciem quãdam probitatis humanitatiſque præfert: libenter enim audientibus probatur concepta opinione, fore omnibus erga omnes mirificam quandam amicitiam, præſertim cum aliquis inuehitur in ea mala, quibus noſtri temporis ciuitates laborant, tanquam ex eo, quòd bona non ſint cõmunia, proficiſcantur: lites dico, quas de cõtractibus homines inferunt inter ſe, & falſorum teſtimoniorum iudicia, & locupletum adulationes. Quorum tamẽ malorum nullum ex eo quòd bona non ſint communia, ſed ex hominum nequitia naſcitur, cum videre liceat eos quibus communia ſunt patrimonia, multò magis inter ipſos diſſidentes, quàm qui bona poſſident priuatim. Sed idcirco paucos de communitate diſſidentes videmus, quoniam cum multis eos priuatim bona poſſidentibus conferimus. At æquum erat, non ſolum quot malis per bonorum communicationem priuarentur, ſed etiam quot bonis, explicare: quanquam hæc viuendi ratio prorſus impoſ-

impoſſibilis eſſe videtur. Sed caput erroris Socrati fuiſſe exiſtimandum eſt, quòd rectum putauit poſuítque, quod rectum nõ eſt: quia tum domum, tum etiam ciuitatem vnam quodammodo, non tamen prorſus vnam eſſe oportet. Nam modo quodam augeſcente vnitate, non erit ciuitas: alio erit quidem, ſed cum non longè abſit ab eo ne ſit ciuitas, peior ciuitas erit: vt ſi quis ex concentu vocum æqualitate, vel ex rythmo ingreſſum vnũ faciat. Cæterum cum multitudo ſit, eam, vt ſuprà diximus, communem atque vnam facere per diſciplinam oportet. Quam diſciplinam ſi quis inducere velit, per eam fore probam ciuitatem ratus, errat ſi talibus inſtitutis ciuitatem dirigendã eſſe putat, & non potius moribus & philoſophia atque legibus: queadmodum Lacedæmone, & in Creta legum conditor comeſationibus communia fecit patrimonia. Sed ne hoc ipſum ignorare oportet, magni intereſſe, longi temporis & multorum annorum memoriam replicare: in quibus ſi recta hæc & commoda eſſent, non latuiſſent. Cuncta enim ferè inuenta ſunt, ſed quędam in conſuetudinem non inducta, quædam ab expertis repudiata: quod tunc magis intelligatur, ſi quis operibus talem Rempublicam conſtituendo, conſideret. Non enim ciuitatem cõſtituere valeat, niſi ea diuidat & per comeſationes, curias, & tribus partiatur. Itaque nihil aliud ex inſtituta lege, quàm ne cuſtodes in colendis agris occupati ſint, efficitur: quod nunc Lacedæmonii facere conantur. Cæterum forma totius Reipublicæ, quæ tandem futura eſſet iis,

qui res omnes in commune poſſiderent, nec Socrates dixit, nec eſſet facile dictu. Atqui multitudo ciuitatis ferè in aliorũ ciuium multitudine conſiſtit, de quibus nihil eſt definitum, num agricolis etiam patrimonia debeãt eſſe communia, an cuique propria, itémq; vxores, & filii. Nam ſi eodem modo ſint omnibus omnia communia, quod tandem erit inter hos & cuſtodes diſcrimen? aut quod præmium eſt Rempublicam adminiſtrãtibus propoſitum, quáve ratione ducti magiſtratus ſuſcipiunt, niſi ſi quid tale quale Cretenſes excogitent? Illi enim ſeruis cætera eadem permittentes, exercitamentis duntaxat vti, armáque habere vetant. Sin autem eodẽ modo, quo in aliis ciuitatibus hæc fuerint apud ipſos conſtituta, qui erit communitatis modus, cum in vna ciuitate duas ciuitates eſſe neceſſe ſit, & eas inter ſe ſubcõtrarias? Cuſtodes enim tanquam præſidium: agricolas verò & artifices, & alios, tãquam ciues facit: quibus nec querimoniæ, nec lites, nec aliud quoduis malum aberit, ex iis quibus Socrates cæteras ciuitates conflictari dicit. Quanquam ille fore negat, vt multæ leges deſiderentur propter diſciplinam: quippe nec ædilitias, nec eas quæ pertinẽt ad annonam, nec huius generis, cæteras fore neceſſarias, cum tamen cuſtodes duntaxat inſtruat diſciplina. Ad hæc agricolas qui tributa conferant, dominos poſſeſſionum facit: quos probabile eſt moleſtos & inſolentes fore, multò etiam magis, quàm quorundam ilotias, peneſtias, ac ſeruitutes. Cæterũ hæc ſint necne eodẽ modo neceſſaria, nihil nunc quidem eſt definitum, nec

illa

illa quæ proximè ſequuntur:quæ ſit horum Reipublicæ ratio, quæ diſciplina, quæ leges: quod non eſt inuentu facile,nec parui refert quales iſti ſint ad cuſtodum ſocietatem tuendam.Sed nec illud explicatur, ſi fiant agricolis vxores communes, bona verò priuatim poſſideātur, ſiue ſint vtraque communia, quæ mulier rei domeſticæ curam geret,quemadmo dum rerum agreſtium viri?Nec verò probari poteſt quod præcipitur,vt mulieres eiſdem muneribus fungantur, quibus viri:ſumpta à belluis ſimilitudine, quæ tamen non ſunt domeſticæ rationis participés. Neq; verò tuta eſt ratio, qua Socrates vtitur mandandi magiſtratus:quippe cui eoſdem ſemper magiſtratum gerere placet, vnde ſeditiones etiam inter ignauiſſimos quoſq;, nedum inter animoſos & bellicoſos viros oriuntur: nam ex eius decreto ſemper imperium neceſſariò penes eoſdem fore,non eſt dubitale.Nec enim nunc horum, nunc illorum animis admiſtum eſt aurum munere dei,ſed ſemper eiſdem. In ipſa enim ſtatim generatione aliis aurum,aliis argentū,iis verò qui artifices & agricolæ futuri ſunt, æs atque ferrum admiſtum fuiſſe tradit. Præterea cum tollat cuſtodum felicitatē,tamen oportere tradit,vt legumlator felicē faciat totam ciuitatem. At fieri nō poteſt vt beata ſit ciuitas vniuerſa,quin pleriſque,aut omnibus partibus,aut quibuſdam,felicitas adſit:non enim horum eſt eſſe felices,quorū eſſe pares numero: nam fieri poteſt vt par ſit numerus vniuerſus,cuius neutra pars ſit par:quod in felicitate vſu vnire non poteſt. At ſi cuſtodes beati non

ſunt,qui tandem felices erunt? nec enim artifices,& operariorum vulgus felices habentur.Itaque Reſpublica de qua Socrates diſſeruit,his & aliis non minoribus difficultatibus eſt impedita.

Scholia in Cap. III.

PROXIMVM *eſt ut de patrimoniјs.*) *Primum incommoda quæ ex uxorum & liberorum communione contrahuntur, exponit: deinde nihilo commodius eſſe docet ut bona ſint communia, ſiue omnia, ſiue prædia dūtaxat:non fructus,aut èdiuerſo:& uarias inde querelas & contentiones exiſtere: itaque multò ſatius eſſe,ut ſimpliciter priuatim poßideantur:ſed quodammodo per uſum ſcilicet ac liberalitatem poßidentium fiant communia:hoc enim & uirtutem augere, & eſſe iucundū.* Num licet illa ſeparatim omnibus habeantur.) *Quanuis uxores & filij ſeparatim omnibus ordinibus habeātur, id eſt principibus ciuitatis & popularibus agricolisq́ue,at ijdem nunc ſuam quiſq; uxorem,ſuóſque filios ſeparatim habent.* Fructus autem ad utendū conferantur in commune.) *Vt prædia ſeparatim à quibuſdam poßideantur,colanturque:fructus autem in commune conferantur,fieri poteſt in hunc modum, ſi agri fuerint ab initio ea conditione quibuſdam diſtributi, ut quiſque dimidiam partem aut amplius fructuum Reipublicæ pendat,unde magiſtratus, & milites, & pauperes, imbecilliq́ue alantur.* Si diuerſi ſint,qui colunt agros.) *Vt apud Lacedæmonios & Cretenſes,quibus uicini ruſtici agros colebant,Ilotes, & Periœci nominati: erant enim ipſorum penè ſerui.* Et maximè tales.) *Quæ pertinent ad uſum quotidianum.* Quin potius ipſos augebunt.) *Virtute ac diuitijs.*

Adumbrata quædam ſpecies eſt.) *Forma quædam non ſatis expreſſa cunctis bona communicandi. Eſt autem ſumpta tranſlatio à pictoribus, qui primis lineamentis ductis imaginem adūbraſſe dicuntur,quod Græcè dicitur* ὑπογράφειν. Quibuſdam utitur ut communibus.) χρῆται ὡς κοινοῖς, *ſic enim legitur in codice uetuſto.* Nec enim ſine cauſa.) *Idcirco ſe quiſque amat,ut ſe ſuáque maximè curet, & ipſis maximè delectetur, unde Plato in tertio de Republica: Curat, inquit, maximè quiſque, quæ maximè diligit: maximè autem diligit eum, cui conferre eadem,quæ ſibi putat.* Nam talia quæq;.) *Bona tum inſita,tum etiam*

externa

externa. Nec enim liberalis qui fuerit cognoſcetur.) Poterit, inquit, animo & uolũtate liberalis eſſe, non tamen dignoſcetur. nam uirtutes operibus indicãtur. Ethicorum decimo. Neceſſe perfectè liberalis, quoniam uirtutis perfectio in uoluntate, ſimul atque opere conſiſtit. ut ipſe docet ibidem Ethicorum decimo. Ex concentu uocum æqualitatem.) Si cantum ex diuerſis uocibus muſica ratione temperatum redigat in unam uocem omnium æqualitatem, ac eodem modo ſaltationem numeroſam in ſimplicem unum ingreſſum reuocet. Comeſationibus communia fecit.) Comeſationes uocabantur quotidianæ cœnæ, ad quas ciues gregatim certo numero per uaria loca cõueniebant: de quibus multa fiet in his libris mentio. Cuncta ſint inuenta.) Excogitata & tradita. Operibus conſtituendo conſideret.) Si quis non ſolum leges huiuſmodi conſideret, ſed ipſam totam Rempublicam ſic mente fabricet, quaſi re uera conſtitueret, atque eodem modo cũcta diſpiciat: non enim poterit huiuſmodi Rempublicam cogitatione cõſtituere, quin opera & ciuitates in partes diuerſas diuidat, ut in comeſationes, quia non cuncti ſimul ad comeſandũ conueniebant, ſed quinideni, aut alio certo numero, & in curias, aut tribus. In aliorum ciuiũ multitudine.) Opificum & agricolarum, qui diuerſi ſunt à cuſtodibus ſeu magiſtratibus: nunc enim ciues uocat, quicunque ciuitate continentur, ſiue poſſint, ſiue non poſſint magiſtratibus præeſſe. Aut qua ratione ducti.) τί παθόντες, ſic enim emendatè legitur in codicibus antiquis, non μαθόντες. Cuſtodes tanquam præſidium facit.) Hoc non ſic accipiendum eſt, quaſi Plato cuſtodes uocet eos qui militari duntaxat officio ad urbem armis tuendam fungũtur, quũ idem apertè in libris tertio & quinto de Repub. ſe cuſtodes principes & rectores ciuitatis appellare profiteatur: propterea ſcilicet, quòd tum armis, tum conſilio ciuitatem tueantur, ut ciues nolint, hoſtes malum moliri nequeant. Sed hoc dicit Ariſtoteles ſic Rempublicam à Socrate cõſtitui, ac ſi urbs & ciuitas quædam externo præſidio teneretur, cuius præſidij præfectorũmque uolũtate cuncta gererentur, ut cuſtodes in Platonis Repub. tanquam præſidium impoſitum eſſe uideantur, cæteri tanquam ciues, quorum opibus præſidiũ alatur per mutuum odium, quod ſolet inter oppidanos, & præſidium impoſitum exiſtere. Quorundam ilotias, peneſtias, ac ſeruitutes.) Ruſtici qui agros Lacedæmonijs colebant, Ilotes dicebantur, ut Peneſtæ, qui

Theſſalis,& alij id genus,alijs ſeruitutis nominibus apud alios nominabantur,ut ipſe poſtea commemorabit. Sint'ne eodem modo neceſſaria.) *Vtrum hæc incommoda perinde ac ſuperiora neceſſario ex iſta lege conſequãtur.* Quales iſti ſint.) *Quomodo affecti & animati ſint cæteri ciues,ut in officio & cuſtodum ſocietate contineantur.* Sumpta à belluis ſimilitudine.) *Vt ex canibus pecuarijs.Plato inquit non ſolum mares, ſed etiam fœminæ contra lupos , & cæteras maleficas feras in pugnam procedunt: ſic non uiri tantum , ſed etiam mulieres in bellum prodire debent.quæ ratio idcirco infirma eſt, quoniam in belluas ratio rei familiaris non cadit : nec beſtiæ hac facultate funguntur,ut homines. Quæ diuerſitas facit,ut mulieres cuſtodiæ domeſticarũ rerum addictæ domi ſeſe debeãt continere,non autem belluæ.* Admiſtum eſt aurum.) *Plato in tertio de Repub.Socratem inducit,qui per fabulam & ſimilitudinẽ quandam homines à deo ſic genitos eſſe tradit,ut qui apti futuri eſſent ad imperandum,ijs aurum admiſceret:qui uerò his futuri eſſent auxilio,eis argentum:æs autem & ferrum futuris agricolis & opificibus : quod ad ingenium potiſsimum & uirtutes naturales referendum eſt.qua ratione effici dicit Ariſtoteles, ut ijdẽ ſemper per Platonem imperium tenere debeant,quibus ſcilicet aurum eſt à prima generatione inſitum . Nec enim aurea illa natura mutatur, ex alijſque in alios tranſit.* Cum tollat cuſtodum felicitatem.) *Cum eam conditionem cuſtodibus tribuat,in qua non poſſunt eſſe felices.* Non enim horum eſt eſſe felices,quorum eſſe pares numero.) *Non eſt eadem ratio felicitatis,quæ numeri paris.Par numerus ut definit Euclides ele.7.eſt numerus qui bifariam diuiditur,id eſt in duas partes æquales.fieri ergo poteſt ut totus numerus ſit par,cuius nulla pars ſit par:ut numerus duodecim,ſi in quatuor æquas partes , quæ ternis hominibus exempli gratia conſtent , diuidatur , quum partium in quas diuiſus eſt nulla ſit par,totus tamen numerus par eſt,quod in ciuitate nõ accidit:non enim omnis ciuitas felix eſſe poteſt,quin ex partibus,in quas diuiſa eſt, aliqua felix habeatur.*

Caput IIII.

CAETERVM quia ferè in legibus quę poſtea fuerunt conſcriptæ,ſimiliter ſeſe res habet, ſatius fuerit

fuerit de Republica, quæ hic traditur, pauca diſſerere: quoniam in Republica Socrates de paucis omnino, hoc eſt de vxorum & filiorum, & patrimoniorum communitate, déque ordine Reipublicæ diſputauit. Nam incolentium multudiné in duas partes diſtribuit, quarum altera eſt agricolarum, altera eorum qui bellum propulſant: ex his autem tertia conſultorum exiſtit, & quorũ arbitrio Reſpublica gubernatur. Veruntamen agricolæ & artifices nullo an aliquo imperio fungi debeant, tenere arma, & ſimul bellum gerere, an ſecus, nihil Socrates definiuit: mulieres tamen ei bellum gerere, & eadem qua cuſtodes diſciplina inſtitutas eſſe placet. Cæterum diſputationé extrinſecus allatis ſermonibus repleuit, & qualis eſſe debeat cuſtodum diſciplina, commemorauit: opus autem de legibus, maxima ex parte leges ſunt. De Republica pauca diſputauit: quam dum vellet communiorem ciuitatibus facere, paulatim in alteram Rempublicam vertit. Nam excepta vxorum & bonorum communione, cætera eadem vtrique Reipublicæ tribuit: quum eandem diſciplinam eſſe cẽſeat, & operum neceſſariorum vacationem: eodémque modo de comeſationibus decernit, niſi quòd in hac oportere ait, vt ſint etiam mulierum comeſationes, & illam quidé mille hominum arma tenentium, hanc verò quinque millium. Itaq; omnes Socratis ſermones nimis elaborati ſunt & compti, & qui tum rerum nouarum, tum inquirendi ſtudium præ ſe ferant: ſed difficile fortaſſis eſt, rectè omnia præſtare. Nam multitudinem quantam

modo memorauimus, quis nõ videat Babyloniam, vel immẽſam aliam regionẽ deſiderare, vnde quinque millia ocioſorum virorũ, & alia præterea multis partibus maior mulierum ſeruorúmque turba ali poſſit. Sic igitur optare ac ponere oportet, vt tamen nihil ponatur impoſſibile. Duo legumlatori in legibus cõdendis ſpectanda eſſe tradit, regionem, & homines: at nihilo ſecius addere oportuit, vt rationem vicinorum locorum habeat, ſi ciuitati vita eſt agenda ciuilis. nec enim ſolum armis vti neceſſe eſt, quæ vſui ſint in ſuis finibus, ſed quę ad externa loca poſſint accommodari. quòd ſi quis talem vitã nec ſingulorum priuatum, nec publicæ ciuitatis probet, tamen nihilominus hoſtibus oportet non ſolùm cum fines inuadunt, ſed etiam cum abierint, eſſe formidabiles. Quod verò pertinet ad patrimoniorum magnitudinem, videndum eſt ne ſatius fuiſſet aliter, hoc eſt apertius definire. Nam oportere ait tantum ſuppetere patrimonii vt temperáter viuatur, quod perinde eſt ac ſi quis dicat, vt bene viuatur: hoc enim eſt magis vniuerſale. præterea fieri poteſt, vt tẽperatè quidem, calamitoſè tamen viuatur. At commodius definiſſet, ſi temperatè & liberaliter dixiſſet: quorum hoc per ſe delitioſæ, illud laborioſæ vitæ comes eſt. Nam ex habitibus hæ duntaxat virtutes in vſu pecuniarum verſantur: quoniam manſuetè exempli gratia, vel fortiter vti pecuniis non licet: temperanter & liberaliter licet: ac proinde vſus in pecuniis ipſis verſari neceſſe eſt. ſed & illud eſt abſurdum, æquationẽ bonorũ inducere, & de ciuium multi-

multitudine nihil conſtituere, ſed indeterminatam relinquere filiorum procreationem, quaſi quocunque numero generentur:tamen per mulierum ſterilitatem multitudo ſit ad ęqualitatem reditura, propterea quòd in ciuitatibus id nunc vſu venire videatur. Atqui res non perinde adamuſſim ſeſe habere poteſt in illa, & in his quibus nunc vtimur ciuitatibus. Nũc enim nemo idcirco egenus eſt,quòd bona in quotcunque partes diuidantur:tunc autem bonis indiuiſis,qui extra ordinem ac numerum exiſterent, ſiue plures, ſiue pauciores,hi vt nihil haberent,neceſſe eſſet: itaque de filiorum procreatione magis etiam quàm de bonis conſtitui oportere non temerè dicas,ne filiorum multitudo certum numerum excedat. Quam multitudinẽ ſi quis ponat ſpectata fortuna, ſi forte accidat eorum qui geniti fuerint aliquos mittere, & hoc habita mulierum ſterilitatis ratione,vt in aliis ciuitatibus permittat:neceſſe fuerit hoc cauſam eſſe ciuibus paupertate laborandi, quæ paupertas ſeditiones & maleficia parit. Phidon Corinthius legumlator vetuſtiſſimus,vt domus æquales permanerent,oportere cenſuit, atque item ciuium multitudo,quãuis ab initio cuncti fuerint patrimonia inæqualia magnitudine ſortiti: cuius contrarium in his legibus habetur. Cæterum de his quomodo nobis commodius ſtatui poſſe videatur,poſtea diſſeremus.Illud quoque quod magiſtratus attingit,in his legibus eſt omiſſum,quomodo qui magiſtratibus præeſſe debent, ſubiectis erunt præſtantiores. Nam vt ex alia lana ſtamen quàm trama

conficitur:ſic,inquit,qui tenent imperium, ſubiectis comparati ſeſe habeant oportet. Cæterum cum totum patrimonium ad quintuplum augeſcere ſinat, quid tandem eſt cauſæ,cur hoc in agris quadam tenus fieri non permittat? Vidēdum eſt etiam ne non ſatis commodè ad rei familiaris adminiſtrationē domorum areæ diuidantur: nam binas areas ſingulis in partitione diſtribuit. at difficile eſt duas domos inhabitare.Pręterea vniuerſa Reipublicæ ratio,nec ſtatus popularis eſſe videtur, nec paucorum potentia, ſed horum media forma, quam Rempublicam appellant,cum ex iis qui arma tenent,conſtituatur. Si hanc igitur Reipublicę formam velut ciuitatibus omnium communiſſimam conſtituit, rectè fortaſſe dixit:ſin autem vt optimam poſt primam, non rectè ſtatuit.Nam fortaſſe Laconicā iuſtiorem laudem ferat,vel ſi qua eſt alia, quæ magis ad ſtatum optimatum accedat.Quidam igitur ſic optimam Reipublicæ formā fore confirmant,ſi fuerit ex omnibus formis temperata.Quapropter Lacedęmoniorū Rempublicam laudibus efferunt:hanc enim nonnulli ex paucorum potētia, & vnius imperio, & ſtatu populari conſtare tradunt.Nam regium imperium vnius eſſe principatum,Senatorum autem paucorum potentiam: ſtatum verò popularem in Ephoris conſiſtere, propterea quòd Ephori ex populo deligātur. alii verò cum Ephororum imperium tyrannidem eſſe confirment,ſtatum popularem in comeſſationibus,& reliqua vita quotidiana cōſtituunt.Sed in his legibus oportere traditum eſt, vt optima Reſpub.

ex populari forma atque tyrannide conſtet: qui duo ſtatus aut nō ſunt Reſpub.aut ſunt ex omnibus deterrimæ. Vt melius præcipiant ii quibus ex pluribus temperari placet: potior eſt enim ex pluribus conflata Reſpublica. Præterea Socratis Reſpublica nihil quod vnius principatum attingat, habere videtur,ſed cuncta ad paucorum potentiam & ſtatū popularem pertinentia: ita tamen vt in paucorum potentiam magis inclinare videatur: quod ratio ipſa mandandi magiſtratus declarat. Nam licet hoc ſit vtrique ſtatui cōmune, vt ex ſuffragio delectis ſorte deligantur: tamen vt locupletiores neceſſario in concione deliberent, & in creandis magiſtratibus ſuffragium ferant, aut alio publico munere fungantur: alii ſint ab hac neceſſitate liberi, hoc ad paucorum pertinet potentiam: & item conari, vt qui magiſtratibus præeſſe debent, horum pars maior ſit ex numero locupletum, & maximi quíque magiſtratus primi cenſus locupletibus mādētur. Sed & conſilii delectum paucorum potentiæ conuenienter facit. Cuncti enim neceſſario deligunt, ſed ex primo cenſu, deinde rurſus totidem ex ſecunda claſſe, tum ex terti[illegible] niſi quòd nō omnes tertiæ & quartæ claſſis neceſſario ſuffragiū ferunt. Porrò ex quarta claſſe deligere iis ſolum neceſſe eſt ex quatuor qui primæ ſunt, & ſecundæ claſſis: deinde ex his parem numerum ex ſingulis claſſibus deligendum eſſe præcipit. Itaque plures & potiores ex maximis cenſibus erunt, propterea quòd nonnulli populares non deligunt, quia deligere non cogūtur. Non igitur opor-

tere vt huiuſmodi Reſpublica ex populari ſtatu, & vnius imperio conſiſtat, tum ex his palàm fit, tum ex eis quæ poſtea dicentur, cũ res poſcet, vt de huiuſmodi Reipublicæ diſſeramus. In creandis verò magiſtratibus, ex delectis delegi, periculoſum eſt. Nam ſiqui mediocri numero cõſpirare velint, ſemper delectus pro ipſorum voluntate fiet. quæ igitur pertinent ad Rempublicam, de qua eſt in libro legum, ad hunc modum ſeſe habent.

Scholia in Caput IIII.

CAETERVM *quia ferè in legibus.*) *Plato poſt opus de Republica libros de legibus conſcripſit, in quorum quinto alteram Reipublicæ formã diuerſam ab ea quam tradiderat in libris de Repub. tradit. & ſecundam Rempub. appellat, in quam deinceps Ariſtoteles diſſerit, ut hactenus in illam, quam uocat primam, de qua eſt in libris de Republica: & inter primam & ſecundam nihil propemodum intereſſe docet, præter uxorum, filiorum, & patrimoniorum communionem quæ in prima non item in ſecunda ſancitur. Et illud quod in prima Repub. mille homines eſſe placet qui arma teneant ad urbis cuſtodiam, in ſecunda quinque millia & quadraginta, quam multitudinem otioſorum uirorum adiunctis ſeruis & mulieribus nimiam dicit Ariſtoteles. Item in legibus condendis non ſolum hominum, id eſt oppidanorum & regionis, ſed etiam uicinorum habendam eſſe rationem dicit: nec ualde uniuerſaliter præcipiendum, nec unius uirtutis, aut unius partis felicitatis legumlatori habendam eſſe rationem, ſed omnium. De Repub. quæ hic traditur.*) *In libris de legibus. Quoniam in Republica.*) *In libris de Repub. Nam incolentium.*) *Hic eſt quaſi epilogus eorum quæ in prima Repub. tradũtur, uſque ad illa uerba. Opus autẽ de legibus maxima ea parte leges ſunt.*) *Opus de legibus maxima ex parte conſumitur in tradendis legibus. Cõmuniorem facere ciuitatibus.*) *Qua plures ciuitates uti poſſunt. Nam ut ipſe docebit, quædam ſunt formæ Reipub. quæ non conueniunt multis ciuitatibus, nec cadere niſi in pauciſſimos poſſunt. Vertit in alteram Rempublicam.*) *id eſt ſecundam*

dam

dam Rempublicam ſimillimam primæ, ſiue eandem facit. *Operum neceſſariorum uacationem.)* Vt qui Rempub. tuentur & adminiſtrāt, ij nec agros colant, nec ſimilibus operibus, quæ ad uſus uitæ neceſſarios pertinent, fungantur. *Hanc uerò quinque millium.)* In ſecunda Repub. Platoni ciuitatē ex quinque millibus & quadraginta qui eam tueantur & moderentur, conſtare placet: in quo numero myſticum quendam ſenſum ſecutus eſſe uidetur: ſed Ariſtoteles quadraginta ut paruū exceſſum, cauſa breuitatis omittit. *Omnes Socratis ſermones.)* Omnia Platonis ſcripta, in quibus Socrates inducitur. Plato enim ornatus, & orationis elegātiæ tam ſtudioſus fuiſſe traditur, ut ſcripta ſua pectinare diceretur: qui cum in cæteris libris Socratem nominatim inducat, tamen in libris de legibus ipſum nō Socratem, ſed hoſpitē Athenienſem uocat, ut apertè hoc in loco Ariſtoteles interpretatur. *Quis non uideat Babyloniam.)* Babylonia regio eſt latiſſimè patens bonam partem Meſopotamiæ & Aſſyriæ cōplectens, cuius & Chaldaicarum gentium caput fuit Babylon, urbs miræ magnitudinis. *Optare ac ponere.)* Is optare ac ponere dicitur, qui quod maximè uellet, id uerū eſſe ſtatuit. *Si quis talem uitam.)* Si quis uitam ciuilem nec in ſingulis priuatim probet, nec publicè in ciuitate. *Sed etiam cum abierint.)* Vt ſi hoſtes iniuriam agros uaſtando, aut incurſionibus infeſtando, ac prædas agendo per occaſionem intulerint, metuāt tamen, ne poſtea illis inias perſequentibus pœnas luant. *Si temperanter & liberaliter dixiſſet.)* Si oportere dixiſſet, ut tantum adeſſet patrimonij, quantum ſatis eſſet ad temperatè & liberaliter uiuendum. *Hoc per ſe.)* Liberaliter uiuere conſequitur uitam delitioſam, ut temperanter laborioſam: nam qui uiuit in laboribus, tēperāter uiuere cogitur. *Ac proinde uſus.)* Quemadmodum ex habitibus duæ illæ uirtutes uerſantur in pecunijs, ſic item ipſarum actiones: nam uirtus eſt habitus electiuus, Ethicorū ſecūdo: & quo pertinet habitus, huc quoque actio & uſus eiuſdē pertinere ac referri debet. *Sed & illud eſt abſurdum, æquationem bonorum.)* Plato in libro quinto de legibus non ſic æquat patrimonia, ut nullus ciuis plus altero poſſideat. Nam quatuor claſſes pro cenſuum diſcrimine facit, tamen in prima ciuitatis inſtitutione, & agrorum atq; opum partitione, pares ſortes ciuibus omnibus tribui iubet, quam Ariſtoteles bonorum æquationem uocat: deinde permittit ut ea ſors in du-

plum, triplum, & quadruplum augeatur: qui gradus cenſuum diſcrimina claßéſque faciunt. Sed & illud ſanciendum eſſe dicit, ne quis aut minus poßideat prima illa ſorte, aut plus quadruplo: quæ alia ratio eſt æquandi patrimonia, quæ omnia certis terminis contineri placet. Tunc autem bonis indiuiſis.) Nam & illud Socrati placebat, ut ne bona ſingulorum ciuium in filios diſtribuerentur, ſed pater omnia relinqueret uni filio, quem magis probaret, uel amaret: quo fieri neceſſum eſſe ait, ut qui extra numerum definitum quinque millium naſcerentur, inopia laborarent: Itaque numerum etiam procreandorum filiorum præſcribere oportuit: nec id fortunæ committere, ſi forte accidat ut ex generatis tot intereant, ut multitudo ciuium ſic ad numerum æqualem primo redeat: nec putare quarundam mulierum ſterilitate poſſe aliarum fœcunditatem compenſari, & ſic quoque numeri æqualitatem rediturum. Cuius contrarium.) Nam Phidoni ſic patrimonia æquari placebat, ut etiam ſi in prima ciuitatis inſtitutione homines cum patrimonijs inæqualibus conuenirent, hæc tamen æquanda eſſent, ne plus altero alter poßideret. Plato cum ſortes & prima patrimonia paria eſſe uelit, tamen ut in quadruplum uſque augeantur, & habeantur inæqualia permittit. Sic ſe habeant.) ut qui tenent imperium, quaſi trama quæ fit ex meliore lana, ſubiecti quaſi ſtamen ſint. Ad quintuplum augeſcere.) Mirum eſt Ariſtotelem ad quintuplum dicere, cũ in libro quinto de legibus Plato ad quadruplum dicat: niſi forte quòd ſuſpicor uitio librariorum factum eſt, ut in Ariſtotelicis exemplaribus πενταπλασίας ſcriptum ſit, pro τετραπλασιάς, quintuplum pro quadruplo. Domorum area.) Area domus eſt ſpacium terræ, ſolúmue, in quo domus ædificatur. Rempublicam appellant.) Communi uocabulo quaſi proprio.

Conſtat enim ex ijs qui arma tenent.) Quibus & principes & populi continentur, quorum utriſque magiſtratus communicãtur: quæ res facit Rempublicam communi uocabulo nominatam, ſi publica commoditas ſit, quaſi finis propoſita. Ciuitatibus omnium communißimam.) Quæ omnium rerum publicarum maximè ſit ciuitatibus communis, id eſt poßit pluribus ciuitatibus conuenire. Vel ſi qua eſt alia.) Quaſi dicat, quælibet Reſpub. optimatum melior eſſet, quàm hæc Reſpubli. Platonis. Nam ſtatus optimatum ut regno poſtponitur, ſic toto genere Reipub. communi uocabulo nominatæ præfertur, ut ipſe libro tertio docet.

cet. Nam regium imperium.) *Reſpub.Lacedæmoniorum binos reges perpetuos habebat, quinos Ephoros, qui magiſtratus erat annuus & ex omni populo, ac idcirco ſæpe ex plebe deligebatur, licebátque à Regibus ad Ephoros prouocare.* Nam licet hoc ſit.) *Hæc erat communis ratio deligendi magiſtratus apud Platonem, ut aliquot certo numero deligerentur ſuffragio: deinde ad pauciores ijdem ſortibus redigerentur, quorum alterum ut ſuffragio deligantur, pertinet ad paucorum potentiam: pauci enim erant, & hi magna ex parte ex locupletibus qui ſuffragio delecti Rempub. gerere debebant. quod uerò delectus ad ſortes deducatur, populare eſt, ut ipſe poſtea declarabit.* Vt locupletiores neceſſario.) *Paucorum potentia, quæ græcè dicitur* ὀλιγαρχία. *eſt Reſpublica ubi pauci diuites ſuo arbitratu Rempub. moderantur, de qua multa diſſerit libro quarto, ubi commenta quædam & fraudes commemorantur, quibus diuites popularium animos ad confirmandam ſuam potentiam eludunt: quarum fraudum & technarum una eſt, ut magnis pœnis neceßitatem diuitibus, ut conſultationibus ac magiſtratuum creationibus, & cæteris publicis muneribus interſint, imponant: pauperibus ſummam libertatem, & publicorum munerum uacationẽ, ſi uelint, concedant: hac enim ratione fit ut pauci diuites Rempub. non inuitis pauperibus gerãt: quod cum fieri in hac Republica lege ſanciatur, declarat ipſam ad paucorum potentiam inclinare.* Conſilij quoq; delectum.) *Conſultorum, ſiue ſenatorum deligendorum: hæc erat ratio in ſecunda Platonis Repub. ut quotannis trecẽti ſexaginta ex omnibus claßibus quæ quatuor erant, deligerentur: ex unaquaque nonageni, in hunc modum, ut primum ex primi cenſus claſſe nonaginta omniũ cuiuſque claßis ſuffragio deligerentur, pœna conſtituta, ſi quis ſuffragium non tuliſſet: deinde totidem ex ſecũda eodem modo: tum ex tertia claſſe item nonaginta, ſed ita ut in hoc tertio delectu liberum eſſet ijs qui eſſent ex ultima claſſe ſuffragiũ ferre uellent, an ſecus: poſtremo ut ex quarta claſſe itidẽ nonaginta deligerentur, ſed ita ut ex prima claſſe & ſecunda omnes ſuffragium neceſſario ferrent: ex tertia uerò & quarta qui uellent, tum hi trecenti ſexaginta eodem modo per ſuffragia ex ſingulis claßibus ad dimidium, hoc eſt ad centum octoginta, & hi poſtremo ſortibus ad nonaginta Senatores ſeu conſultores redigerẽtur. hæc ex ſexto libro de legibus, quæ Ariſtoteles hoc in loco*

breuius & obſcurius commemorat. Niſi quod non omnes tertiæ & quartæ claßis.) Nam in delectu ex tertia claſſe faciēdo non omnes ex tertia & quarta claſſe liberi erāt.ut in delectu ex quarta, ſed ij ſolum, qui erant quartæ. Iis ſolum neceſſe eſt ex quatuor.) In emendationi-bus ſcilicet exemplaribus τεττάρων legitur, nō τετάρτων. ex quatuor igitur claßibus prima & ſecūda neceſſario ſuffragium in quarto de-lectu ferebant: tertij uerò & quarti ſi nollent, nulla pœna ferre coge-bantur. Deinde ex his parem numerum.) Ex ſingulis claßibus in ſe-cundo delectu, ex trecentis ſcilicet ſexaginta, parem numerum ex ſin-gulis, id eſt quadragenos quinos ex ſingulis, ut in centū octoginta, de-inde ſortibus in nonaginta redigantur. Itaque plures.) Ii ſcilicet quo-rum ſuffragio & uoluntate Senatus ſiue conſilium deligitur: quæ ſuf-fragatio & delectio magna pars Reipub. adminiſtrationis eſſet, cum fieret ſingulis annis, hunc enim magiſtratum annuum, non perpetuum eſſe placebat.

Caput V.

SVNT aliæ Reſpublicę partim ab indoctis ho-minibus, partim à philoſophis & viris ciuilibus cō-ſtitutæ, quæ omnes propius his duabus ad eas qui-bus nunc homines vtuntur, accedunt. Nemo enim alius per ſtudium rerum nouarum communitatem filiorum & vxorum, nec mulierum comeſationes induxit, ſed à rebus neceſſariis potius exordiuntur. Quibuſdam enim totius negotii caput eſſe uidetur, vt rectè de patrimoniis ſtatuatur, de his enim ſedi-tiones cūctis exiſtere: itaque Phaleas Chalcedonius hoc primus induxit, qui ciuium patrimonia æqua-lia eſſe oportere tradidit, quod in ipſa ſtatim ciuita-tis oncſtitutione non putat eſſe factu difficile. con-ſtituta igitur ciuitate maius eſſe negotium, poſſe ta-men celerrimè ad æqualitatem hac ratione reuoca-ri, vt diuites dotes prębeant, nec accipiant: pauperes è di-

è diuerſo. Cæterũ Platoni dum leges ſcriberet, bona quadã tenus augeri permitti placuit, plus tamen minimi patrimonii quintuplo quenquam ciuem, vt ſuprà memorauimus, poſſidere vetat. Cæterum qui leges huiuſmodi ferunt iis, quod nunc ignoratur, cognitum eſſe debet, qui patrimoniorum magnitudinem conſtituit, huic filiorum numero terminũ eſſe præſcribendum. Nam ſi filiorum numerus patrimonii magnitudinem excedat, legem diſſolui neceſſe eſt. & illud præterea malum cõſequetur, quòd multi fiẽt ex diuitibus egeni. quod hominum genus difficile factu eſt, non eſſe rerum nouarum ſtudioſum. Aequationem igitur bonorum vim quãdam ad ſocietatem ciuilem habere, veterũ etiam quibuſdam cognitum fuiſſe videtur. vt Solon lege ſanciuit, & apud alios lex eſt, quæ agri quantum cuique libeat, poſſideri vetat. Et pari ratione patrimonia vẽdi legibus prohibẽtur, vt apud Locros lege cautum eſt, ne cui ſua bona vendere liceat, niſi docuerit ſeſe in manifeſtam calamitatem incidiſſe, vtq; vetera patrimonia ſalua retineãtur. Cuius legis neglectus Leucade Rempublicam nimis popularem effecit, cum iam à definitis cenſibus magiſtratus obire non daretur. Cæterum fieri poteſt vt patrimonia ſint paria, hæc tamen vel tam abundè ſuppetant, vt delitioſè viuatur: vel tam parcè, vt ſordida vita ſit, ac illiberalis. Itaque non ſatis eſt à legumlatore æquari patrimonia, niſi etiam ad mediũ ſpectetur. Sed nec patrimonia ad mediocritatem redigere prodeſt, niſi cupiditatibus magis etiam quàm patrimoniis modus

m

imponatur.quod fieri non poteſt, niſi ciues diſciplina legum quantũ ſatis ſit,erudiantur.Sed dicat fortaſſe Phaleas hæc à ſe fuiſſe tradita, qui duarum rerum fortunarum, & diſciplinæ æqualitatem ciuitatibus adeſſe oportere cenſeat. At ea diſciplina quænam ſit,explicare oportuit: nec prodeſt vnã & eandem eſſe diſciplinam.Fieri enim poteſt vt ſit vna & eadem,ſed huiuſmodi, vt homines ex ea fiant ad ſibi vel pecuniarum vel honoris, vel vtriuſque plus iuſto vendicãdum procliues. Præterea ſeditiones non modo propter fortunarum, ſed etiam propter honorum inæqualitatem exiſtunt, ſed diuerſa vtrobique ratione. Vulgus enim de bonorum inæqualitate: qui verò aliqua virtute ſeu facultate præſtant, ii de honoribus diſſident,ſi pares tribuantur. vnde illud,

Improbus atque probus pariter donãtur honore. Neque verò ſolum propter res neceſſarias ad iniuriam inferendam homines impellũtur,quorum medicinam eſſe putat in bonorũ æquatione, ſcilicet ne frigore & fame furari cogantur: ſed etiam vt potiantur voluptatibus,nec concupiſcant. Nam ſi cupiditas vltra res neceſſarias procedit, iniuriam inferunt,vt ei cupiditati medeantur.Nec ſolum medendi gratia ad iniuriam impelluntur, ſed etiam ſi cupiant, vt voluptatibus dolore carentibus potiantur. Quæ igitur erit horum trium medicina? nempe illis primis tenue patrimonium, ac vt in opere ſint occupati: ſecundis temperantia: tertiam verò medicinam, ſi quis velit per ſe ſolus frui voluptate,

non

non aliunde petat, quàm à philoſophia. Nam cæteræ tales voluptates cum à philoſophia diſceſſeris, ſine hominibus non contingunt. Cæterum maximæ iniuriæ non rerum neceſſariarum cauſa, ſed propter immodicas cupiditates inferuntur: vt tyrannides occupantur non frigoris effugiendi gratia. quo fit vt magni honores diſcernantur, non ſi quis furem occidat, ſed ſi tyrannum de medio tollat. Itaque Reipublicæ ratio quam Phaleas inſtituit, ad paruas duntaxat iniurias repellendas eſt accommodata. Præterea hoc agit magna ex parte, vt inſtituta tradat, quibus inter ſe ciues rectè ſeſe in ciuili ſocietate gerant, cum tamen idem in vicinos & externos omnes præſtare cõueniat. Itaque Rempublicam ſic inſtitutam eſſe oportet, vt vires habeat, & belli gerendi facultatem, de qua ille nihil præcepit. Eadem eſt pecuniarum ratio, quę non ſolum ad vſus ciuiles, ſed etiã ad externa pericula ſuppetere debent. igitur nec tam magnæ debẽt eſſe diuitiæ, vt à vicinis & potentioribus appetantur, poſſeſſores verò nequeãt inuadentes repellere: nec tam exiguæ, vt ad bellum etiam ſi ab æqualibus numero & ſimilibus inferatur, propulſandum non ſufficiant. Ille igitur nihil definiuit, cum tamen ignorare non oporteat quantas diuitias ciuitatibus adeſſe conueniat quarum fortaſſis hæc fuerit optima finitio, ne potẽtioribus vtile ſit bellum ciuitati propter eius nimias opes inferre, ſed ita vt etiam ſi non tantopere diuitiis affflueret, bellum tamẽ eſſet inferendum. Quemadmodum Eubolus Authophradatem

Atarnéa oppidum obſidione cingere molientem; tempus & ſumptus quibus opus eſſet ad oppidum recipiendũ conſiderare iuſſit: quippe intellecturũ ſe minore præmio adduci poſſe, vt Atarnéa relinqueret. quibus verbis effecit, vt Autophradates facta ſecum æſtimatione, obſidione deſiſteret. Eſſe igitur ciuibus ęqualia patrimonia, nonnihil ad tollendas occaſiones inteſtinæ ſeditionis conducit: hoc tamen nullam propè dixerim facultatem habent, qua magnopere poſſit ſeditionibus occurri. Nam qui virtute præſtant, iniquo animo ſibi indigniores æquari paterentur: quamobrem ſæpe conſpirare, & ſeditiones commouere notantur. Ad hæc hominum improbitas inſatiabilis eſt. & qui primum binis obolis réque tenui contenti fore videbátur: cum hoc iam factum fuerit hæreditarium, ſemper plura deſiderant, infinita quadã & inexplibili appetentia ſollicitati: cum natura cupiditatis, in qua explẽda vita vulgi eſt occupata, nullis finibus cõtineatur. Principium igitur & quaſi caput huiuſmodi negotii eſt nõ tam æquatio bonorum, quàm prouiſio vt probi natura ſic afficiantur, vt plus iuſto ſibi vendicare nolint: improbi, vt nequeant. Quod ita demum fiet, ſi praui ſint quidem inferiores, iniuria tamen non afficiantur. quanquam nec de bonorum quidem æquatione rectè Phaleas cõſtituit: qui cum ſeruis etiam & pecoré, numíſque, & magno ſupellectilis inſtrumento diuitiæ conſtent, ipſæ tamen agrorum duntaxat poſſeſſiones æquandas eſſe cenſuit: vel omnia igitur æquanda, & in mediocrem ordinem redigenda ſunt,

vel

vel cuncta miſſa facienda. Videtur autẽ ex ipſa condendarum legum ratione exiguam ciuitatem cõſtituere: ſiquidem artifices publici eſſe, nec ad ciuitatis complementum pertinere debet. At ſi publicos eſſe oportet, qui in publicis operibus elaborãt, Epidamnus imitandus: atque ratio tenenda eſt quam olim Athenis Diaphantes inſtituit, ac Phaleæ quidem Reſpublica rectè an ſecus inſtituta fuerit, ex his ferè exiſtimare licet.

Scholia in Caput V.

SVNT *& aliæ Reſpublicæ.) Poſtquã in utranque Platonis Rempub. diſſeruit, alias aggreditur, ſed eam primùm, quam Phaleas inſtituit, ſiue tradidit: cui placuit in primis ut paria eſſent ciuium patrimonia: nec tamen de numero procreandorum filiorum quicquam ſtatuit. qui ſi plures fuerint quàm pro ratione patrimoniorum, fore ait Ariſtoteles ut lex diſſoluatur, utpote iniqua: & multi fiant ex diuitibus pauperes. Quod genus hominum rebus nouis ac ſeditionibus ſtudere ſolet: & parum eſſe æquari patrimonia, niſi mediocritas etiam patrimoniorum conſtituatur: nec hoc ſatis eſſe, niſi cupiditatibus modus per diſciplinam & legem imponatur. Quæ omnia cum adſint, fieri tamen poſſe ut ex honorum inæqualitate ſeditiones exiſtant. quibus malis à Phalea non eſt prouiſum, qui leges etiam tradit, quibus paruæ iniuriæ, nõ quibus magnæ repellantur: & quæ pertinent ad mutuã ciuium inter ipſos conſuetudinem, non habita uicinorum, nec externorum ratione: nec terminum opibus ſtatuit, quas optimè hoc termino finiri ait Ariſtoteles, ſi non tam longè proceſſerint, ut eis inuitati potentiores bellum inferant: ſeditiones autem non tam æquatione bonorum tolli dicit, quàm ea prouiſione, ut qui natura ſunt ad uirtutem propenſi, ſic inſtituãtur, ne plus iuſto concupiſcant: improbis autem facultas aliena inuadendi tollatur.*

His duabus.) A Platone traditis. Phaleas Chalcedonius.) Ex urbe Chalcedone, quæ eſt in Bithynia contra Bizantium. Multi fient ex diuitibus egeni.) Qua ratione fieri dictum eſt ſuprà in Platonis ſecunda Repub. Nam ex patre locuplete ſi multi oriantur filij, uno excepto ad

quem totum patrimonium peruenerit, reliquos ex diuitibus parẽtibus, & locuplete familia pauperes fieri neceſſe eſt. Vt Solon lege ſancinit.) *Non ut paria eſſent patrimonia, ſed ut certo fine patrimonia contmerentur. Quatuor enim claſſes ex cenſibus conſtituiſſe à Plutarcho traditur. Quarum prima eſſet quingentorum medimnorum cẽſus. Erat autem medimnus menſura rerum ſiccarum, ut frumenti, quæ ſenos modios Romanos capiebat, ut uiri docti & diligentes rationem inierunt.*

Vt apud Locros.) *Locri gens eſt Aetolis proxima Plinio, & item altera, quæ olim Leleges dicebatur, & tertia ad fretum Syculum in Italia.* Leucade Rempub.) *Leucas oppidum eſt in Leucadia peninſula Epiri, ubi cum contra legem uetera patrimonia uenderentur, & ſic diuiſa ad plures perueniſſent, lex quoque uiolata eſt, qua definiti erant cenſus, quibus magiſtratus tribuebantur. Itaque Reſpub. nimis popularis facta eſt, cum à paruis cenſibus & fortaſſe nullis, magiſtratus generentur.* Qui aliqua uirtute ſeu facultate præſtant.) *χαρίεντες ſolent ab Ariſtotele uocari, qui uel doctrina & ingenio, uel prudẽtia & uirtute præſtant: quæ omnia uirtutis & facultatis nomine complexus eſt interpres. Hi ergo propter bonorum & magiſtratuum diſtributionem diſsidere ſolent. Si pares honores uirtute aut facultate imparibus tribuantur, quod eſt contra iuſtitiam diſtributiuam, de qua eſt in Ethi. quinto.* Medicinam eſſe putat.) *Exiſtimauit Phaleas.* Vt ei cupiditati medeãtur.) *Dolori quem affert cupiditas, quoniam omnis cupiditas cum dolore eſt, ut ipſe teſtatur Ethic. Eude. lib. ij.* Voluptatibus dolore carentibus.) *Quæ nullo aut quàm minimo cupiditatis antecedente dolore contingunt, ut quæ ex doctrinis, quæque auditu, uiſu, & odoratu capiuntur, ut ipſe declarat Ethic. x. Eas enim uoluptates quæ per tactum & guſtatũ fiunt, fames aut ſitis antecedit: ut uenereas quæ pertinent ad tactum uehemens quædam appetitio: quæ non accidunt ſine dolore.* Horum trium.) *Cupiditatum rerum neceſſariarum, uoluptatum cum dolore, uoluptatum ſine dolore.* Secundis temperantia.) *Nam temperantia in temperãdis uoluptatibus, quæ ad tactum & guſtatum pertinent uerſatur, Ethic. iij.* Cæteræ tales.) *Vt quæ ex auditu & colloquio, & honore habito percipiuntur, quæ uni homini ſine aliorum conſuetudine non cõtingunt, cum philoſophari uel maximè uni in ſeceſſu & ſolitudine liceat.* Optima fuerit finitio.) *Optimus terminus,*

nius, quo diuitiarum magnitudo contineatur, ſiue ratio qua debeat conueniens magnitudo & modus diuitiarum explicari, ut potentiores ad bellum inferendum non inuitētur utilitate ex magnitudine diuitiarum percipienda: ſed ita inferant, ut etiam ſi ciuitas non eſſet tam opulenta, nihilo ſecius eſſent illaturi. Atarnéa oppidum.) Inter Myſiam & Lydiam. Eubolum autem Athenienſem fuiſſe comœdiarum ſcriptorem Suidas eſt auctor. Caput huius negotij.) Potiſsima ratio ſeditionum occiſiones tollendi. Praui ſint inferiores.) Improbi minus potentiæ ac uirium habeant. Vel cuncta miſſa facienda.) Aut nullius partis diuitiarum æquatio facienda. Artifices publici eſſe debent.) Si opifices futuri ſunt ſerui publici. Nec ad ciuitatis complementū pertinere.) Non debent partes eſſe ciuitatis. Epidamni mos eſt imitandus.) Vt artifices non ſint pars ciuitatis, ut Athenis olim ſanxerat Diophantus, & nunc mos eſt Epidamni. Eſt autem Epidamnus oppidum in ora Macedoniæ, quod Romani deducta colonia Dyrrachium appellarunt, mutato nomine, quod inauſpicatum eſſe uidebatur.

Caput VI.

HIPPODAMVS Mileſius Euriphontis filius, qui ciuitatum partitionem inuenit, & Piræum abſcidit, quíque dum ambitioni ſeruiret tam curioſè vixiſſe traditur, vt quibuſdam luxurioſius viuere videretur, prolixa coma & ornatu pretioſo, tum comæ, tum etiam veſtis, quam pretioſam quidem, ſed calidam non hyeme ſolum, ſed etiam æſtate geſtabat. Hic igitur Hippodamus dum nullam naturæ partem vellet intactā relinquere, primus omnium qui non ſunt in Reipublicæ adminiſtratione verſati, aliquid de optimo ſtatu Reipublicæ diſſerere conatus eſt. Sic autem ciuitatē conſtituit, vt hominum decem millibus conſtaret, eſſetq́; tripartito diuiſa. Nam vnam partē opifices fecit, alterā agricolas, tertiam eos qui armis vrbem tuerentur. Agrū quo-

quæ in tres partes diuiſit, quarũ vna ſacra, altera publica, tertia priuata eſſet. Sacra, vnde iuſta ſacrorum diis immortalibus fierent: publica, vnde præſidium vrbis aleretur: priuata, quæ agricolarũ eſſet. Legum tria tantum eſſe genera exiſtimabat: nam de quibus iudicia ferantur, hæc totidem eſſe numero, cõtumeliam, damnum, & cædem. Conſtituebat autẽ vnum tribunal, cuius eſſet ſumma poteſtas, & quo cauſas omnes quæ non rectè diiudicatæ fuiſſe viderentur, referri oporteret: idque ex quibuſdam deligendis ſenibus conſtituebat: neque verò ei ſententias in tribunalibus per calculos ferri placebat, ſed vt tabella ſuam quiſque ſentẽtiam declararet inſcripta, ſi ſimpliciter dãnaret: vacua, ſi ſimpliciter abſolueret: ſin partim damnaret, partim abſolueret, vt hoc ipſum explicaret. Nũc enim haud rectè ſancitum eſſe cenſebat. Cũ hæc aut illa iudicantes peierare ſit neceſſe, legem quoque tulit vt præmium eſſet propoſitum, ſi quis aliquid quod eſſet commodum ciuitati compeiſſet: vtq; filii eorum qui in bello mortem oppetiſſent, de publico alerentur, nondum ſcilicet erat hoc apud alios inſtitutum. Nunc enim & Athenis & in aliis ciuitatibus lege ſancitum eſt, & cum magiſtratuum delectum populi ſuffragio permittat, populum tres illas partes ciuitatis facit, qui magiſtratus delecti rerum communium, & earũ quæ ad peregrinos & orbos pertinent, curam gerant. Hæc igitur ferè ſunt maxima & potiſſima inſtituta, quibus Hippodamus in ordinanda Repub. vſus eſt. Sed in multitudinis ciuium partitionẽ illud primum abiici

poſſe

poſſe videtur: quòd artificibus, agricolis, & iis qui arma tenent,cunctis deniq; generibus Reſpub.communicatur.Sed vt agricolæ non habeant arma:artifices nec agros,nec arma, vt penè ſerui armatorum efficiantur. vt igitur iis omnes honores communicentur,fieri non poteſt. Nam bellorum duces,& ciuium cuſtodes,ac omnes ferè qui maximis magiſtratibus præſint,ex iis deligi,penes quos arma ſunt,neceſſe eſt. Quòd ſi opificibus & agricolis communicatio Reipublicę negatur,quomodo hi poſſunt amicos animos in Rempublicam gerere? Veruntamen oportet vt armati vtraque parte potentiores ſint: quod difficile factu eſt, niſi magno numero ſint. Quòd ſi ita eſt,quid attinet cæteris Rép. cõmunicari,aut ipſorũ arbitrio creari magiſtratus?Ad hęc agricolæ qua in re poſſunt vſui eſſe ciuitati? Nam artifices adeſſe neceſſarium eſt:quippe cum in omni ciuitate deſiderentur, & poſſint ex artificio viuere, vt in aliis ciuitatibus fit. Agricolæ verò ſi arma tenentibus victum ſuppeditarent,meritò in parte ciuitatis haberentur. nunc agros habẽt priuatos,eóſque priuatim colunt. Præterea ſi agri publici alendis militibus deſtinati,ab ipſis militibus colẽdi ſunt, pars militaris non erit ab agrorũ cultoribus diuerſa, vt eſſe placet legumlatori.Sin autem ab aliis qui ſint tum ab iis qui priuatos agros colunt, tum à militibus diuerſi,iam hæc quarta pars erit ciuitatis,cui nihil communicetur,ſitq; à Republica aliena. Quod ſi eoſdem eſſe placet qui priuatos, quíque publicos agros colãt,primum fructus,ex quibus duas quiſque

domos alat, multitudini non ſufficient. deinde cur non ſtatim ex eodem agro, ac ſortibus eiſdem & ſibi ſumant, & in militibus alimentum ſuggerant? Hæc igitur omnia valde turbulēta ſunt. Illud quoque de iudiciis perperam lege ſancitum eſt, vt cauſa ſimpliciter intenta cognitor ſententiam diuidat, ex iudiceque fiat arbiter. quod licet in arbitrio pluribus etiam qui de iudicio faciēdo ſermones inter ſe conferunt facere liceat, in tribunalibus tamen non permittitur. Sed contra plerique legumlatores ne conſilia inter ſe iudices conferant, interdicunt. Deinde qui poteſt iudicium non eſſe turbulentum, ſi iudex deberi quidem, ſed non quātum litigator exiſtimet, qui viginti minas exempli gratia dicit, cum iudex decem duntaxat deberi iudicet, aut hic plus, ille minus, alius quinque, alius quatuor, & in hūc modum diuiſionem faciant, quidam verò cuncta, alii nihil omnino? Quis igitur modus erit iudicia diſcernendi, & numerandi? Præterea nemo peierare cogit iudicem, qui ſimpliciter abſoluit vel condemnat, ſi lis iure fuerit ſimpliciter intenta. Nam qui abſoluit, is non iudicat nihil deberi, ſed non deberi viginti minas: ille peierat qui viginti minis quas nō deberi putat, reum condēnat. Quod verò ad legem præmium ſi quis rem ciuitati cōmodam inuenerit proponentem pertinet, eſt illa quidem auditu ſpecioſa, plena tamen periculi: quippe quæ calumniandi, & forſitan mutandi Rempuplicam occaſiones præbet. Incidit autem in aliam quæſtionem, & commentationem. Queritur enim à quibuſdā inutile ſit, an ciuitatibus leges

leges à maioribus acceptas,ſi qua ſit alia melior,mutare cōducat. Itaque nō facile eſt decretum,de quo diximus,probare,ſi non eſt vtile mutare leges.Nam fieri poteſt vt aliqui legū antiquationem, mutationémve Reipub. tanquam bonum publicum afferāt. Qua de re qui in hanc mentionē incidimus, non fuerit alienū pauca breuiter diſputare: nec enim vacat (vti diximus)cōtrouerſia.& leges mutare ſatius eſſe videri poteſt.Certè in aliis diſciplinis hoc feciſſe cōmodū fuit, vt Medicina,& itē Gymnaſtica:ad ſummā omnes artes & facultates mutatis veteribus inſtitutis profecerunt. Quibus cū ſit doctrina ciuilis annumeranda, neceſſario de ipſa fuerit eodē modo ſtatuendū. quod ipſum argumento quoq; rerū confirmari non temerè dicas.Nam vetuſtæ leges nimis erāt ſimplices atq; barbaricæ:Græcis enim armatos incedere,& vxores emere alterū ab altero mos erat. cæteraq; inſtituta priſca,plurimū inſcitiæ, ac ruditatis habebāt. vt Cumis lex erat de rebus capitalibus, vt ſi accuſator ex ſuis cognatis teſtium certum numerum protuliſſet,rei capitalis reus damnaretur.Ad ſummam omnes nō quid traditum ſit à maioribus, ſed quid bonum ſit,quærunt. Eſt autē probabile primos homines,ſiue fuerint ex terra geniti, ſiue ex aliqua internitione ſeruati, ſimiles fuiſſe vulgaribus & inſipientibus, quēadmodū de terrigenis memoratur, vt minimè in ipſorū decretis permanere deceat. Adhæc ſcriptas leges immotas relinquere nō cōducit,qui vt in cęteris artibus, ſic in doctrina ciuili fieri nō poteſt,vt omnia perfectè ſcripta ſint.

Nam leges vniuerſè ſcriptas eſſe naceſſe eſt:actiones autē in ſingulis verſantur. quo palam fit leges quaſdam & quandoque vtiliter mutari. Cæterum aliter reputātibus magna forſitan cautione opus eſſe videatur. Nam cum parua cōmoditas inuitauerit, quia nocet Reipub . vt ciues aſſueſcant facilè leges antiquare, haud dubiè ſatius fuerit peccata quædam legumlatorum & magiſtratuū permittere. Nec enim tantum legis mutatio profuerit, quātum conſuetudo imperantibus non parendi nocebit. Nec vera eſt artium cum legibus comparatio. Non enim hōc eſt artem, quod legem mutare: nam tota vis parendi legibus in more poſita eſt: qui mos niſi longo tempore non ingeneratur. Itaque ex prioribus legibus in nouas mutatio, legis potentiam infirmat. Pręterea ſi mutādæ ſunt, dubium eſt vtrum omnes, & in omni Repub. mutari debeant, an ſecus: & vtrum à quouis, aut à quibus, magni enim refert. quaòbrē quæſtionē hanc cū huius loci non ſit, miſſam faciamus.

Scholia in Caput VI.

HIPPODAMVS *Mileſius.)Hippodamus hanc Reipub. formam excogitauit, ut ciuitas ex hominum decem millibus conſtituta, in tres partes diuideretur: quarum una eſſet opificum, altera agricolarum, tertia militū. Regionem quoque, id eſt agros, in tres partes diuiſit: ſacram, quæ ad dei cultum neceſſaria ſuggereret: cōmunem, unde milites alerentur: priuatam, quæ eſſet agricolarum. Tria quoque tribunalia conſtituit: de contumelia, de damno, de nece. præterea unum ſummum ad quod eſſet ex cæteris prouocatio. Placuit etiam ut occiſſorum in bello filij ex publico alerentur: magiſtratus deligerentur totius populi ſuffragio. In hæc inſtituta diſſerit Ariſtoteles: Primum in diuiſionem ciuitatis, quòd cum artifices & agricolas partes ciuitatis eſſe uellet, tamē eam*

eam conditionem opificibus & agricolis tribuit, ut nullum penè magiſtratum gerere poßint. qua facultate & munere ciuis à non ciue propriè diſtinguitur, ut tertio libro declarat: & qua negata animorum à Republica alienationem exiſtere neceſſe eſt. Agros præterea incommodè diuiſos eſſe docet, ſiue à militibus pars communis, ſiue ab agricolis, ſiue ab alijs qui ſint ab utriſque diuerſi coli debeat, cum uel milites agricolæ fiant, ut agricolæ intolerabili onere grauentur, uel alia pars ciuitatis, quæ quarta ſit inducatur. In iudicijs modo partiendi ſententias damnato, communem & uſitatum meliorem eſſe declarat.

Qui Piræum abſcidit.) Piræus portus erat Athenarũ, cum uico ſuburbano, quem abſciſſum, id eſt muro ab urbe diuiſum ab Hippodamo fuiſſe tradit. Fuit enim Hippodamus etiam architectus, nõ ſolum legum ſcriptor: à quo Hippodamius ædificandi modus, de quo eſt in libro ſeptimo, cap. xi. Ornatu pretioſo tum comæ.) Cicadis forſitan aureis more Athenienſiũ, ex quibus olim locupletiores per luxum cicadis aureis capillos ornabãt: quem modum inde traxere Iones Aſiatici propter conſanguinitatem coloniarum illuc ab Athenięſibus ex Attica, ut Thucydides libro primo refert, deductarũ. Caria enim regio eſt Ioniæ Aſiaticæ, quæ nomen ab Ionia Europæ id eſt ab Attica ſumpſit. Pretioſam quidem ſed calidam.) εὐτελοῦς μὲν ἀλεεινῆς δέ. Sic habetur græcè in omnibus exemplaribus quæ mihi uidere contigit: ſed ſuſpicor mendam ſubeſſe librariorum, & pro ἐντελοῦς obrepſiſſe εὐτελοῦς, quod uerbum communi conſuetudine rem uilem & abiectam ſignat: quæ intelligentia hoc in loco ab Ariſtotelis ſenſu longè uidetur abhorrere: aut igitur per errorem in eius locum ſucceßit, aut in eiuſdem intelligentiã eſt accipiendum, ut non uilem & abiectam, ſed pretioſam & honoratã ueſtem ſignificet, quemadmodum interpres conuertit, παρὰ τὸ εὐτελεῖν, unde εὐτελία, id eſt felicitas dicta eſt, auctore Suida: niſi forte cum ipſa per ſe ueſtis eſſet parui pretij, pretioſis pellibus ornabatur, fiebátque ueſtis gauſapina, quam Hippodamus ambitioſè etiam in æſtate oſtentationis gratia geſtabat, ut Bacchara ille de quo Martialis,

Et dolet & quæritur ſibi non contingere frigus
Propter ſexcentas Bacchara gauſapinas.

Quibuſdam exemplaribus illud ἔτι δὲ, quod in cæteris habetur abeſt, ut prolixitas ad capillos, ſumptus ad ueſtem duntaxat referatur: quod

ſic eſſet conuertendum prolixa coma, & ornatu pretioſo ueſtis. Dum nullam naturæ partem) qui non ſolum domos & urbes ædificãdi arte, ſed etiã ciuitates & Reſpub. cõdendi, & legibus conſtituẽdi prudẽtia & facultate pollere uoluit. Iuſta ſacrorũ.) Sacrificia lege aut more cõſtituta. Quo cauſas omnes.) Ad quod eſſet à cæteris tribunalibus prouocatio. Nunc enim haud rectè ſancitũ.) More quo nũc uulgo ciuitates utuntur in iudicijs. Tres illas partes.) Opifices, agricolas, & milites. Ciuiũ cuſtodes.) Nomẽ id erat magiſtratus, quo Hippodamus utebatur in ſua Repub. Nũc agros habet priuatos.) Ex inſtitutione Hippodami. Primũ fructus.) Si agricolæ non ſolum agros ſuos priuatos, ſed etiã publicos, unde milites alantur, colunt: fructus agrorũ priuatorũ alẽdæ cuiq; agricolarũ bipartitæ multitudini, quæ ad binos fundos colẽdos neceſſaria eſt, non ſufficient: uel duas domos dicit duas familias, alteram agricolarum, alteram militũ, cui quiſq; agricolarũ frumentũ fructúſq; ſuggerere debet: ſed prior ſenſus magis placet. Simpliciter intẽta.) Vt ſi actor ſimpliciter ſibi uiginti minas deberi cõtendat. officiũ iudicis eſt ſimpliciter etiã conſtituere, & iudicare debeãtur an non uiginti minæ, nõ de numero minarũ arbitrari. quod fit in iudicio arbitrario, ſiue unus iudex ſit, ſiue plures ſententijs & cõſilijs cõmunicatis, quod in tribunalibus quibuſdã nõ permittitur. Quod uerò pertinet ad legem.) Sũpta occaſione ex Hippodami lege, qua ijs qui aliquid utile Reipub. excogitaſſent, præmium proponebatur: quoniam legũ mutatio tanquam utilis Reipub. afferri poſſet, diſputationẽ inducit, conducat necne leges & inſtituta maiorũ mutare: & leges quæ perſpicuè barbaræ & incõmodiſsimæ ſunt, mutãdas eſſe docet. Sin autẽ cõmoditas parua cõſequatur, non idcirco mutãdas eſſe, ne homines non parere legibus aſueſcant: ut enim legibus pareatur, magna uis eſt in parẽdi legibus cõſuetudine. Itaq; legũ potentiam & auctoritatẽ ualde minuit, qui leges mutat. Legum antiquationẽ.) Abrogationẽ legum. Argumento rerum.) Rebus ipſis & factis. Primos homines.) Aliquem hominem fuiſſe primum, ante quẽ nullus homo fuerit, ut homini Chriſtiano ex ſacris literis oraculisq; diuinis non eſt dubitabile, ſic abhorret ab Ariſtotelica diſciplina. Ariſtoteles enim cum alijs in locis, tũ in octauo libro de phyſico auditu mundum generatum fuiſſe negat, itaq; mundũ & cuncta genera animãtium ſempiterna eſſe, nec initiũ habuiſſe, nec habitura finẽ falſò uidelicet exiſtimauit. Primos igitur homines uocat, qui poſt aliquã ma-

ximam

ximam peſtem, aut internitionem, uel alluuionẽ ex terra geniti fuerint, ut interdum mures, uel ſi qui pauci ſeruati ſint, ex quibus quaſi primis rurſus genus humanũ procrearetur. Videbat enim Ariſtoteles initium *quoddã hominũ fuiſſe. nec id inficiari poterat, ſed ut ſibi cõſtaret in errore, cũ genus humanũ incepit, tunc renodatũ eſſe uideri uolebat.* Siue *fuerint ex terra geniti.*) Vt *quidã ſcilicet tradiderũt, de quibus meminit lib. iij. de generatione animaliũ, circa finẽ, ubi explicat quomodo è terra ex illorũ opinione gignerẽtur.* Nam *ipſe nõ affirmat, quare addit illud, quod ipſe magis putabat, ſiue ex aliqua internitione ſeruati, ut factũ eſt in alluuione uniuerſali, de quo eſt in hiſtoria ſacra.* Adhæc *leges ſcriptas immotas relinquere nõ conducit.*) *Non hic de abrogatione aut mutatione legis loquitur: nã quod leges uniuerſæ præcipiũt, cum hoc omnibus bonis & malis cõmune ſit, nulla cauſa eſt cur antiquari debeãt uel mutari.* Eſt *tamẽ cauſa neceſſaria, cur ſint aliquãdo per diſpẽſationes appellatas relaxãdæ, quod fit cũ æquitas ſummo iuri præfertur, quæ ſumma iniuria dicitur, hoc eſt ſcripto legis, ut* Ethic. V. *declaratur.* Imperantibus *nõ parere.*) Legibus *non obtẽperare.* Nam *ut in regno princeps ipſe imperat qui cũcta gerit arbitratu ſuo: ſic in cæteris rebuſpub. ubi leges ſeruãtur, leges imperare dicuntur.* Pol. iij. Ethic. V. Vtrum *à quouis, aut à quibus.*) Dubium *eſt, inquit, ſi leges mutandæ ſunt, num à quocunq; mutari debeãt, & ſi nõ à quouis, tũ quæritur, à quibus debeant mutari: nã græcè τίσι legitur in correctioribus exẽplaribus nõ τισὶ.*

Caput VII.

DE Lacedæmoniorũ & Cretenſium, & ferè aliis Rebuſpub. duplex eſt conſideratio: vna rectè an ſecus aliquid ſit ad optimã Reipub. formam ſpectãtibus inſtitutam: altera num contra q̃ finis & modus ipſis propoſitæ Reipub. poſtulat, ſit aliquid ſancitũ. Illud igitur inter omnes conſtat, rectam Reip. rationem neceſſariorũ operum uacationẽ requirere: hæc autem quomodo cõtingat, non eſt facile cõſtituere. Nam ſæpe Theſſalorum peneſtia in Theſſalos, ilotes in Lacones tanq̃ imminentes ſemper ipſorum calamitatibus conſpirarunt. Cum nihil hucuſque tale

Cretenſibus acciderit: fortaſſe quia vicinarum ciuitatum etiã ſi bellum gerant inter ſe,nulla propterea quod cum ipſi quoque periœcos habeãt, eis non conducit,deficiẽtibus opitulatur. Laconibus autem quicunque vicinas regiones incolebãt Argiui,Meſſeni,& Arcades, hoſtes erãt:nam & à Theſſalis initio peneſtæ adſciuerant,quia bellũ etiã nunc Theſſali cum finitimis Achęis,& Perrhæbis, Magneſiiſq; gerebant. Cæterum ſi nihil aliud, at ipſa cura quomodo id genus hominum tractari debeat, plena laboris & ſolicitudinis eſſe videtur.Nam ſi indulgentius habeantur,petulantes fiunt, & cum dominis exæquari volunt: ſinautem laborioſè in malíſque viuant,inſidiantur,odióque habent. Palàm eſt igitur, quibus hoc accidit, ab ilotia his optimam tractandi rationem non eſſe compertam. Pæterea mulierum licẽtia tum ad propoſitam Reipub.rationẽ, tum ad rectam ciuitatis inſtitutionem officit.Nam vt vir & mulier domus partes ſunt: ſic haud dubiè ciuitatem in duas æquas ferè partes, virorũ mulierũmque diuiſam eſſe putare cõuenit.In quibus ergo rebus publicis,quod ad mulieres pertinet, perperã ſancitum eſt,in his dimidium ciuitatis praue inſtitutum eſſe putari debet,quod Laconibus accidit.Nam cum legumlator temperantem eſſe totam ciuitatem vellet,hanc voluntatem in viris manifeſtè declarauit: mulierum curam neglexit: quæ tam intemperãter ac luxurioſè degunt, vt nullo non genere intemperantiæ ſit ipſarum vita contaminata.quo circa diuitias in tali ciuitate in honore eſſe neceſſe eſt,præſertim

tim

tim ſi viri ſint in mulierum conſuetudinem procliues, qualia pleraque ſunt militariū, ac bellicoſorum virorum genera, præter Gallos, & ſi qui alii palam ſunt amoribus puerorum dediti. Nō enim ſine cauſa qui primus fabulam commentus eſt, Martē cum Venere cōiunxiſſe videtur: propterea quòd totum hoc hominum genus conſuetudini puerorū vel fœminarum deditum eſſe cernitur. Vnde hoc malum Lacones etiam inuaſerat, in quorum imperio multa ſunt à mulieribus adminiſtrata: quanquam quid intereſt mulieres imperium teneant, an viris imperantibus mulieres imperitent, cum vtroque modo eadem incommoda conſequantur? Porrò cum audacia ad vſus quotidianos nullam commoditatem habeat, ſed ſi quid prodeſt, in bello proſit: tamen hac quoque in parte Laconum mulieres multum offecerunt: cuius rei clarum documentum in Thebanorum inuaſione dedere, quo tempore non modo nulli vſui fuerunt, vt in cæteris ciuitatibus, ſed tumultum & turbam maiorē etiam quàm hoſtes excitarunt: quanquam initio nō ſine cauſa liberior viuendi ratio à viris fuit mulieribus Lacænis permiſſa. Cum diu militiæ cauſa domo abeſſent, bellum cum Argiuis, deinde cum Arcadibus Meſſeniiſq; gerentes, ſed in pace & otio ipſi præparatos ſe ac dociles legumlatori præbuerunt, propter vitam militarem, quæ multas habet virtutis partes. At mulieres legibus ſubiicere tentaſſe quidem Licurgus, ſed cū ipſæ reniterentur, incepto deſtitiſſe traditur. Hæc igitur ſunt eorum quæ facta fuerūt, ac proinde huius pec-

cati cauſæ. Nos tamen non cui venia dari, aut viciſſim negari debeat, ſed quid rectè, quid nō rectè ſeſe habeat, quærimus. Nā ſi quid ad mulieres pertinet perperam fuerit inſtitutum, hoc, vt ſuprà diximus, non ſolum Rempub. ipſum per ſe nonnihil deformare, ſed ſimul etiam pecuniarum cupiditatem parere videtur. Adhæc enim patrimoniorum inęqualitas improbanda fortaſſis cuipiā eſſe videatur. Nam cum quidam eorum maxima patrimonia poſſideāt, alii nimia rei familiaris tenuitate laborant, propterea quod ager in paucorum poſſeſſionem conceſſit: de quo perperam eſt legibus ſancitum. Quanquam enim patrimonia emere aut uendere in rebus turpibus haberi voluit, & iure voluit, donare tamē vel teſtamento relinquere ſi quis vellet, non interdixit: cum tamen vtraque ratione hoc incōmodum euenire ſit neceſſe. Sunt autē mulierum ex quinq; partibus agri ferè duæ, tum quia ad multas orbas puellas omnia paterna bona hæreditate peruenerunt, tum propter dotum, quæ largitur dicuntur magnitudinem. at erat commodius aut nullam, aut exiguam, vel certè mediocrē eſſe diffinitam. Nunc autem puellam orbam cuicūque dare licet, & ſi is qui hęres fuerit relictus, inteſtatus deceſſerit: hic cuicūq; velit, tribuit. Quibus rebus factum eſt, vt cum ager mille quingentis equitibus, & armatorum triginta millibus alendis ſufficiat, in eam paucitatem redigerentur, vt mille numerum non explerēt. Itaque res ipſa inſtituti huius errorem & prauitatem declarat. Nec enim vnam plagam ciuitas accepit, ſed funditus

propter

propter hominum paucitatem corruit, cum etiã regum ſuperiorum tẽpore peregrinos à Lacedæmoniis in ciuitatem adſcitos fuiſſe memorẽt, ne diuturnis bellis confecti ad paucitatem hominum redigerentur, cum tamen olim Spartani (nam & hoc traditum eſt) decem millium numerum explerent. Cęterum ſeu uera hæc ſunt, ſiue cõmentitia, certè commodius eſſet ęquatis patrimoniis vrbẽ viris replere. præterea lex de filiis procreandis nonnihil eſt horũ malorum emendatio in contraria. Nam legumlator Spartanos quamplurimos eſſe cupiẽs, præmiis ciues ad plurimos filios procreandos inuitat. eſt enim lex apud ipſos, vt qui tres liberos genuerit, cuſtodiæ vacationem: qui quatuor, rerum omniũ immunitatem habeat. at ſi multi fuerint procreati, cũ ager ſit quẽadmodũ diximus, partitus, neceſſe eſt multos inopia laborare. Iam verò quæ pertinent ad ephoriã, nihilo ſunt commodius inſtituta: nam cum hic magiſtratus maximarum rerum inter ipſos ſummã poteſtatẽ habeat, tamẽ omnes Ephori ex populo deligũtur: quo fit vt ſæpe homines pauperrimi ad imperiũ adciſcantur, qui propter egeſtatem venales ſiũt, vt ſępe cum ſuperioribus tẽporibus, tũ noſtra memoria in Andriis declaratum eſt. Nam pecunia corrupti quidam Ephori Rẽpub. quantum fuit in ipſis, euerterunt. & quoniã ipſorum imperiũ nimis magnũ eſt, & par tyrannidi, Reges quoq; gratiam ipſorũ captare cogebãtur: itaq; hac quoq; ratione Reſp. lędebatur. nam ex optimatum imperio in principatũ popularem mutabatur. Cæterũ hoc imperii genus Rempublicam

conſeruat. Nam plebs quieſcit, propterea quod ei ſummus magiſtratus cõmunicatur, qui ſiue legumlatoris prouiſione, ſiue fortunæ beneficio inductus fuit, certè eſt Reipub rationibus. Nam vt Reſpublica conſeruetur, vt ipſam omnes eius partes ſaluam, & cũcta in eodem ſtatu permanere velint, oportet. Contéti ergo ſunt præſenti ſtatu reges propter ſuã dignitatem: viri excelléti virtute, propter Senatum. Nam Senatorium imperium, pro præmio eſt virtuti propoſitum: plebs, propter Ephoriam: ex omnibus enim cõſtituitur. qui magiſtratus erat quidẽ ex omnibus deligendus, non tamen modo, quo nunc fit: eſt enim valde puerilis. Præterea cũ ſint homines nulla egregia virtute præditi, tamen magna iudicia ipſorum arbitrio permittuntur. Itaque ſatius erat vt ex ſcripto & legibus, quàm vt pro ſuo ſenſu iudicarẽt. Ephororum quoque vita cum ciuitatis voluntate parũ conuenit: nam ipſi valde diſſolutè viuũt. Cum cæteri excedant potius vitæ duritia & ſeueritate, vſque adeo vt ferre nequeant, & clàm legem tranſgredientes corporis voluptatibus fruantur. Sed nec ea rectè ſunt Lacedæmoniis inſtituta, quæ Senatorum imperium attingunt: quanquam enim ſi probi ſint, & quantum ſatis eſt, ad perfectam virtutem inſtituti, ciuitati commodum eſſe videri poſſit, vt magna iudicia ipſorum arbitrio permittantur: tamen vt hæc poteſtas perpetua eiſdẽ ſit, ac vitæ æqualis, ancipitem rationem habet. quippe vt corpus, ſic item mens ſuum habet ſenium. Si autem fuerint ad hũc modum inſtituti, vt ipſe legumlator eis tanquam viris non

ris nõ probis diffidat,periculoſum eſt.Præterea cum muneribus corrumpi,qui huic magiſtratui præſunt, & multa de rebus communibus largiri cernantur, vtique cõmodius erat,vt idem à correctione liber atque ſolutus non eſſet,quod nunc abeſt. Videri autem poteſt Ephororum magiſtratum, cæteros magiſtratus corrigere,quod eſt maximum Ephoriæ munus.Sed non ad hunc modũ ipſos corrigendos eſſe dicimus. Præterea Senatorum delectus, tum ferendis ſuffragiis puerilis eſt, tum ea ratione improbandus, quòd magiſtratum petit,qui magiſtratu dignus haberi debet. Nam qui imperio dignus eſt, hic velit nolit,vt imperio præficiatur oportet. Nũc legũlator idem quod in cæteris Reipub. partibus agere videtur.Vt enim ciues ambitioſos redderet, hanc Senatores diligẽdi rationem iniuit, cum nemo non ambitioſus imperio ſe præfeci petat. At pleraque voluntaria crimina ex ambitione & pecuniarum cupiditate inter homines oriuntur. De regno ſit nécne ciuitatibus cõmodũ per Reges gũbernari,alia quæſtio eſt,ſed certè commodius eſſet,vt ex ſua quiſque vita reges æſtimarentur,quàm vt nunc fit.Non putaſſe verò legumlatorem eos à ſe poſſe ad perfectam virtutem perduci, in promptu eſt intelligere: nam eis vt non ſatis bonis viris diffidit: itaq; legatos eos ſimul mittebant, qui hoſtili odio diſſiderent, & regum diſcordiam ciuitati ſalutarẽ fore putabant.Sed nec ea ſunt rectè à primo inſtitutore ſancita,quæ ad concænationes pertinent,quæ phiditia nominãtur. Nam ex publico potius conuentum fieri oportuit,

quemadmodũ in Creta. Apud Lacones enim ſuam quiſque partem conferre debet, cũ tamen ſint nonnulli tanta paupertate depreſſi, vt ne hanc quidem impenſam facere valeant. Itaque rei euentus legumlatori voluntati contrarius eſt: hic enim comeſationum inſtitutionem popularẽ eſſe vult. ipſa verò minimè popularis efficitur ad hunc modũ ſancita: qui nimia paupertate præmitur, particeps eſſe non facile poſſit. Sic autẽ ipſis Reſpub. definita eſt more maiorum, vt qui tributum id conferre nequeat, huic Reſpub. non communicetur. Præterea lex de claſſis præfectis, ab aliis etiam eſt, & quidem merito vituperata: eſt enim ſeditionis cauſa. Nã regibus perpetuam rei naualis præfecturã addere, id demum eſt, aliud propemodum regnum conſtituere. Propoſitum quoque legumlatoris, non iniuria reprehendes, vt eſt in legibus à Platone vituperatum: nã tota legum ferendarum ratio ad partem virtutis, hoc eſt ad bellicam refertur. Hæc enim vincendo eſt accommodata. itaque Lacedæmonii dum bellum gererẽt, incolumes manebant: imperio petiti, perierunt, propterea quòd quieſcere neſciebant, nec aliam exercitationem quæ bellica potior eſſet, obierãt. Nec minor eſt hoc ille alter error, quòd res bonas & dignas de quibus contendatur, fieri cẽſent virtute magis q̃ vitio. quanquam enim hoc rectè ſtatuunt, errant tamen in eo, quòd hæc virtute potiora putant. De publica quoque pecunia perperã eſt apud Spartanos ſancitum. Nam cum magna bella gerere cogantur, tamen nihil eſt in commune ad publicos ciuitatis
vſus

vſus deſtinatum,ſed tributum ab ipſis,& quidē perperam confertur. Nam cum agrorū maxima pars ſit ipſorum Spartanorū, collationes tributi alter alterius non diligenter examinant : nec legumlator commoditatem quam petebat eſt aſſecutus, ſed in contrarium potius ei recidit. Nam ciuitatē inopem, ſingulos ciues pecuniarū cupidos efficit. ſed de Repub. Lacedæmoniorum hactenus. Hæc enim ſunt quæ in ea maximè reprehendi poſſe videntur.

Scholia in Cap. VII.

DE Lacedæmoniorum & Cretenſium.) In Lacedæmoniorum Rempub. quæ ex omnibus erat laudatiſsima, multis in locis diſputat: ſed hic potiſsimū eius Reipub. ſtatum, nec optimum eſſe docet ſimpliciter, nec optimum pro ratione propoſiti finis. Nam primum quod optimæ cuiq; Reipub. adeſſe debet, ut ciues non ſint occupati in operibus neceſſarijs, id non erat rectè Lacedæmonijs inſtitutum. Cum ilotes qui agros ipſorū colebant ſæpe in eos conſpiraſſent: cui ſimile Theſſalis à ſuis agricolis acciderat. Præterea quod ad mulieres pertinet, quæ pars eſt prope dimidia ciuitatis, peſsimè erat inſtitutū, cum diſſolutiſsimè uiuerēt, & penè uiris ob ipſorum ſalacitatē imperarent: nec erat utile Reipub. ut ad audaciam mulieres inſtituerentur, ne in bello quidem, nedum in pace, ubi audacia multum obeſſe ſolet. Vacationem requiri.) Vt ciues operum neceſſariorum uacationem habeant, ciues autem in quaque Repub. intelliguntur, quibus facultas gerēdi magiſtratus adeſt, quæ in bona Repub. opificibus, agricolis, mercenarijsq; negatur. ut poſtea lib. iij. docebit. idcirco igitur ciues qui propriè intelliguntur, oportere negat ut ſint operibus quæ pertinēt ad parādas res uitæ neceſſarias implicari. Theſſalorum peneſtiæ.) Ruſtici qui penè ſerui agros Theſſalis colebant, peneſtæ dicebantur, & eorū multitudo peneſtia, ut ilotes, & ilotia apud Lacedæmonios, & Periœci apud Cretenſes. Imminentes ipſorum calamitatibus.) Obſeruantes calamitates, ut ſi fuerint bello ab alijs appetiti, hac occaſione ad lædendos dominos abutantur. Socia ſcilicet arma hoſtibus adiungenda. Nulla uicinarum ciuitatum.) Ex ipſa ſcilicet inſula: nā Creta multas habebat ciuitates. Argiui, Meſſenij, & Arcades.)

populi ſunt in Peloponneſo, ut Lacedæmonij. Theſſali cum finitimis.) Theſſalia regio eſt Macedoniæ finitima Plinio. Pomponius Mela Macedoniæ partem dicit. Huic finitimi ſunt Achæi, qui Myrmidones & Hellenes ab Homero nominantur. Et Perrhæbi, qui populi ſunt in Aetolia, & Magneſij, quos quidã partem Theſſaliæ faciunt. Petulantes fiũt.) Superbi & arrogantes. Ad propoſitam Reipublicæ rationem.) Pro ratione finis, quo ſumma Reſpub. fertur. Cum uellet legũlator.) Lycurgus: hic enim leges Lacedæmonijs ſiue Spartanis dedit, qui Lacones etiam à regione nominantur. In uiris declarauit.) Nam uiri Lacedæmonij frugaliſsimè uiuebãt legibus Lycurgi. Diuitias eſſe in honore.) Vt per eas uiri libidinoſi mulieribus potiantur: quæ licentia & luxus, Veneriſq́ue cupiditate uenales fiunt. Præter Gallos.) Olim ſcilicet Galli hac infamia laborabant, qui tamen iampridem, ut uicini hinc Hiſpani, illinc Germani, hoc flagitium maximè deteſtantur. Porrò cum audaciam.) Audaciam dicit quæ uitium eſt, non fortitudinem, quæ uirtus. In Thebanorum inuaſione.) Poſt Leutricam pugnam, qua Lacedæmonij à Thebanis amiſſo rege Eleombroto, & cum ipſo fortiſsimo quoque Spartanorum deſiderato, uicti ſunt. Epaminundas Thebanorum dux cum magno exercitu Laconicam regionem hoſtiliter inuaſit, & uſque ad urbem ipſam Lacedæmonem proceſsit. Ageſilao altero rege ſuos diligenter intra urbem continente, quem regem Plutarchus non minorem dolorem atque moleſtiam cepiſſe refert ex tumultu ac trepidatione & clamore defectæ ætatis uirorum & mulierum quæ amentes præ timore per urbem diſcurrebãt, quàm ex hoſtilibus minis & conuitijs, quibus uehementer inceſſebantur. Cum diu militiæ cauſa domo abeſsent.) Vt in obſidione Meſseniæ decẽ continuos annos conſumpſerunt ob execrationem, qua ſe ob ſuas uirgines in Meſseniorum conuiuio ſtupratas obſtrinxerant, non ſe prius reuerſuros, quàm Meſſenam expugnaſsent. Itaque ad reparandam prolem iuuenes legunt ex ijs, qui poſt iuſiurandum in ſupplementum uenerant, quibus Spartam remiſsis promiſcuos omnium fœminarum concubitus permiſerunt, ut refert Trogus Pompeius. itaque neceſsitate ducti Lacedæmonij, eam licentiam mulieribus præbuere: ſed non quæritur, num huius & factorum ſimilium uenia danda ſit Lacedæmonijs, ſed quid rectè factum ſit & inſtitutum, & quod ſecus diſputatur. Ad hæc patrimoniorum.)

In

Inæqualitatem patrimoniorũ apud Lacedæmonios, quæ Reipub. nocet, culpa legumlatoris extitiſſe docet: qui quáuis patrimonia uendere prohibuerit, donare tamen & teſtamento relinquere cuicunq; liberet, permiſit. unde eadem incōmoda quæ ex uéditione ſequuntur. Quæ inæqualitas hoc etiam mágis improbāda eſt, quòd ferè dimidium fortunarum ad mulieres, tum per hæreditates peruenerat, tum per dotes magnas: quas dotes aut nullas, aut exiguas, uel certè mediocres dandas eſſe dicit. His enim rebus & inopia rei familiaris factum eſſe, ut Lacedæmonij ad magnam paucitatem redigerentur: ad quorum malorum remedium non ſolum non iuuat, inquit, ſed potius aliquid obeſt, multos filios procreari: nam quo fuerint maiore numero, hoc plures egeſtate laborabunt. Sed nec ea, inquit, rectè ſunt inſtituta, quæ magiſtratum Ephororum attingunt, qui cum ſæpe pauperrimi deligantur, quæſtui Rempub. habent: & cum nimis magnam poteſtatem obtineant, reges etiam ſibi aſſentari cogunt, qua item ratione Reſpub. popularis efficitur: habet tamen hanc cōmoditatem Ephoria, quòd Rempub. conſeruat. Nam cuncti ordines præſenti ſtatu contenti ſunt, reges propter ſuam dignitatē: optimates propter Senatus imperiũ, quod uirtuti propoſitum eſt: plebs autem, quoniam Ephori ex omni populo, ac proinde magna ex parte ex plebe diliguntur. Orbas puellas.) *ἐπικλήρους, Græci uocant puellas huiuſmodi, de quibus ſæpe Ariſtoteles mētionem facit, & item Plutarchus, quo nomine propriè intelliguntur puellæ, ad quas cum nullas habeant fratres, omnium paternorum bonorum hæreditas redit.* Nunc autem puellam orbam.) *Licet patri filiam unicam ad quam totum patrimonium redit, in matrimonium cui uelit, dare: & hunc cum filia hæredem conſtituere hac quoque conditione, ut ſi gener inteſtatus aut ſine filijs deceſſerit, ea bona ad alterum ab eodē patre nominatum & hæredem conſtitutum, eadem hæreditas perueniat.* Regum ſuperiorum tempore.) *Cleomenes rex Lacedæmoniorũ hanc legem tuliſſe memoratur, ut ex peregrinis delecti in ciuitatem ad ſupplendam paucitatem aſciſcerentur, ac ex uicinis ſubiectis delectum habuiſſe, & ciuitatem confectis armatorum quatuor millibus ſuppleuiſſe.* Decem millium explenerint.) *Plutarchus Spartanorum ciuium ſortes in diuiſione agrorum à Lycurgo facta ad nouem millia fuiſſe tradit:* Quæ pertinent ad Ephoriam.) *Annui magiſtratus, Ephoria nomē eſt: nam Ephori*

quinque numero ſingulis annis creabantur, ad quos erat à regibus prouocatio: qui Ephori ex omni populo, tum ex optimatibus, tum ex plebe deligebantur, ut ipſe infrà teſtatur. In Andrÿs.) *In comeſationibus, in quo uetere uocabulo uſus eſt. Nã cœnæ illæ quotidianæ, ad quas gregatim conueniebant, à Lacedæmonÿs etiam olim Andria, ut à Cretẽſibus dicebantur. Poſtea enim Lacedæmonÿ Phiditia nominabant, ut infrà teſtatur idem Ariſtoteles & Plutarchus in Lycurgo.* Ex optimatum imperio.) *Quoniam Lacedæmoniorum Reſpub. ſi Ephororum poteſtas modum teneret: ſtatus erat optimatum, cum Regum & Senatus conſilio gubernaretur.* Siue legumlatoris prouiſione.) *Dubitare uidetur Ariſtoteles, num Ephori lege Lycurgi, an caſu uel fortuna quadã fuerint conſtituti: quanuis ipſe libro huius operis quinto apertè Ephoros à Theopompo rege inſtitutos fuiſſe dicat. quod licet à pleriſq; tradatur, tamen Herodotus in Clio à Lycurgo conſtitutos fuiſſe tradit, & itẽ Satyrus auctore Diogene Laertio in Chilone. Sed Cleomenes rex in concione Lacedæmoniorum, ut refert Plutarchus, aliam Ephororũ originem fuiſſe affirmauit, à regibus diuturno bello Meſſenenſi occupatis: quoſdam ex amicorũ numero fuiſſe delectos, qui pro ipſis regibus ius Lacedæmonÿs dicerent, Ephoros nuncupatos, diúque conſuetudinem ut Ephori pro miniſtris regum haberentur, permãſiſſe, qui paulatim poſtea omnem poteſtatem in ſe tranſtuliſſent. Xenophon autem Ephoriæ poteſtatem inductam fuiſſe à proceribus ciuitatis eſſe probabile dicit, nihil tamẽ pro certo affirmat. Itaq; aliter ab alÿs Ephororum origo memoratur. Niſi fortè legumlatorem hoc in loco Theopompum regem appellat, cuius lege Ephoros fuiſſe conſtitutos, plerique, & in ÿs idem Ariſtoteles, ut dixi, tradũt. Et ſic fortunæ beneficium ad id quod Cleomenes dixiſſe memorauimus, referri poteſt. Nam ſi legumlatorem Lycurgum dicit, beneficium fortunæ ad Theopompi factum referendum eſt.* Ex omnibus enim conſtituitur.) *Ephori ex omnibus ordinibus, Senatorio, equeſtri, & plebeio deligebantur.* Eſt enim ualde puerilis.) *Similis uidelicet Senatorum delectui, de quo infrà memorabimus.*

Ex ſcripto & legibus.) *Ex literis legis: nam utroq; modo Latini dicunt, quod Ariſtoteles, κατὰ τὰ γράμματα, quod fit cum iudices à uerbis ipſis ſcriptæ legis non diſcedunt.* Quàm pro ſuo ſenſu.) *Quàm prout rectius ipſis eſſe uideatur.* Cum cæteri.) *Cũ reliqui ciues tam frugaliter*

galiter uiuant inſtituto ciuitatis,ut quidam tam durũ morem ferre nequeuntes præter legẽ,clàm corporeis uoluptatibus fruantur. Non enim oppiparè,ut Ephori in communibus epulis, quas comeſationes dicebãt, ſed frugaliſſimè ciues cæteri cœnabant,quidam tamen ſuæ quiſque domi in occulto,gulæ & Veneri præter legem indulgebant. *Sed nec ea rectè inſtituta ſunt à Lacedæmonijs.*) Docet Lacedæmoniorum Rempublicam eſſe perperam inſtitutam. Primum Senatorum ratione, quorum arbitrio maximarum rerum iudicia non rectè committi putat,nec probat quòd hic magiſtratus ſit perpetuus,nec geſti muneris rationem reddat, & quod puerili quadam ratione & per ipſorum ambitionem Senatores deligebantur: deinde reges non ex genere, ut mos erat, ſed ex ſua quenque uirtute æſtimari, ac deligi ſatius fore confirmat. Præterea comeſationes non ex publico fieri damnat, & quòd præter reges qui nihil aliud propemodum quàm perpetui duces erant, nauium præfecti ad uitam etiam crearentur. Adhæc quòd legumlator leges omnes non ad omne uirtutum genus, ſed ad bellicam dũtaxat uirtutem dirigebat: quódq; uectigalia publica ad bellũ & publicos uſus nulla eſſent,ſed ciues tributum conferre cogerentur. *Quanquam enim ſi probi ſint.*) Duo damnat in Senatoribus,primum,quòd ipſorum iudicio & arbitrio iudicia de maximis rebus permittantur,de morte ſcilicet & infamia,ut Plutarchus refert: Nã licet hoc optimis & prudentibus uiris rectè permitti poſſe uideatur,tamen niſi ex ſuis legibus tales fore legumlator exploratum habeat, periculoſum eſt committere. ſecundum quòd Senatores ſint ad hæc munera ſeu iudicia obeũda perpetui. Nam licet optimi eſſent & prudentes,tamen affectæ ætate, cum uires non ſolum corporis, ſed etiam mentis & iudicij deficiant, remouendi eſſent à magiſtratu. *Non eſſet à correctione liber.*) Hoc quoq; improbat in Senatoribus,quòd cum eſſent perpetui,non corrigebãtur, id eſt non poſcebatur ab eis geſti muneris ratio. *Cæteros magiſtratus corrigere.*) Nam ex cunctis magiſtratibus prouocatio erat ad Ephoros. Sed corrigere magiſtratus quod græcè dicitur εὐθύνειν dupliciter intelligitur: uno modo per prouocationem, ut ſuperius tribunal, uel princeps,aut populus iniquas iudicum ſententias corrigat: altero cum ab ijs qui iam abierint magiſtratu,ratio geſti muneris repoſcitur: & hoc modo corrigẽdos eſſe magiſtratus Ariſtoteles dicit,non priore tantum,

quoniam utroſque magiſtratus ἀνυπεύθυνος, id eſt ſine correctione intelligere licet. Delectus Senatorum in ferendis ſuffragijs puerilis eſt.) Hic enim erat deligendi modus: Coacta concione uiri delecti ad notandum clamores qui pro ſuffragio erant, in proximam domum concludebantur, qui nec uidebant propter parietem interpoſitum populares, nec uidebantur ab eis, ſed clamorem duntaxat concionis audiebant: nam ut cæteras controuerſias Lacedæmonij, ſic eam clamore dijudicabant. Competitores igitur non ſimul omnes, ſed ſinguli ſortibus, qui ſilentio per concionē incederent, inducebantur. Igitur qui concluſi erāt, per ſingulos competitores clamoris magnitudinem tabellis notabant, ignari cui acclamaretur, præterquam quòd primum, aut ſecundum, aut tertium eſſe, aut quouis alio numero ſciebant: cui autem à plurimis & plurimum fuiſſet acclamatum, hunc Senatorem renuntiabant, qui coronatus templa deorum multis pueris aſſectantibus, & laude in cœlum efferentibus adibant. Hæc igitur Senatores deligendi ratio quæ in Lycurgo à Plutarcho traditur, puerilis eſſe Ariſtoteli uidetur. Quàm ut nūc fit.) Quàm ex genere & iure hæreditario. Nam reges Lacedæmoniorum ex Heraclidarum genere iure hæreditario regnabant. Satius igitur, inquit, eſſet, ut ex uita & rebus geſtis uirtus & dignitas eius qui regno præficiendus eſſet, quàm ex genere, ut nunc fit apud ipſos, iudicaretur. Ex publico conuentum fieri.) Conuentum uocat comeſationem, ſeu cōcœnationem, ad quam gregatim quinideni circiter conueniebant. Suam quiſque partem.) Vnuſquiſque de ſuo in commune in ſingulos mēſes farinæ medimnum unum, uini choas duas, caſei quinque minas, ficorum ſemiminas quinque, & certam pecuniā ad obſonia conferebant. Vt ne hanc quidem impenſam.) Qui non poßit ea quæ modo diximus ad comeſationem ſeu concœnationem conferre, huic non licebat magiſtratum gerere: hoc eſt enim participem eſſe Reipub. Hæc enim uincendo eſt accommodata.) Id eſt utilis ad uincendū. Nam quod Plato dixerat omnem morem Lacedæmoniorum inflammatum eſſe uincēdi cupiditate, hoc Ariſtoteles ſic interpretatur: Lacedæmonijs auctore Platone omnia ad bellicam uirtutem dirigi, cuius interpretationis ut rationem reddat, illud addit: Hæc enim bellica ſcilicet uirtus utilis eſt ad uincendum, quo uerbo uſus eſt Plato. Fieri cenſent.) Faciēda & quærenda eſſe ſtatuunt. Errant tamen.) Rectè cenſent in eo quòd uictoriam,

riam, de qua maximè contendendum putant, ut de maximo bono per uirtutem, non per dolum malum parandum eſſe ſtatuunt: ſed errant in eo quòd uictoriam anteponunt uirtuti: Nam uictoriæ cauſa tãquam finis, uirtutem probant. Ipſorum Spartanorum.) Lacedæmoniorũ, quoniam in ſuâ regione Laconicâ nòn habebant clientelas, ſed ilotes quaſi ſeruos, qui ipſorum agros colebant.

Caput. VIII.

CRETENSIVM Reſpub. cum ab hac non longè diſcrepet, tamen pauca non prius, ſed pleraq; habet minus ſcitè conſtituta. Quoniam Laconica Reſpub. vt videtur & narrãt, maxima ex parte Cretenſem eſt imitata. Sunt autem pleraque omnia vetuſta minus expreſſa, minúſque perfecta recentioribus. Nam Lycurgum memorãt, cum relicta Charilai regis tutela peregrè profectus eſſet, diutiſſimè in Creta fuiſſe commoratũ propter cognationem. Quoniam Lyctii à Laconibus fuerant in Coloniam deducti. qui autem in Coloniam venerunt, inſtituta legéſque eorum acceperunt, qui tunc Cretam incolebant. Itaque periœci ad eundem modum etiam nunc eis vtuntur, vt minus ea legum decreta primus inſtituiſſe videatur. Inſula verò ipſa ſitum habere videtur probum, & ad Græciæ imperium accommodatum: imminet enim omni mari, cum Græci ferè omnes oram maritimam inhabitent. Nam Creta breui interuallo hinc à Pelopõnẽſo, illinc ab Aſia, & eo loco qui eſt circa Triopium, & Rhodum dirimitur. quo factum eſt vt Minos maris imperio potiretur, & inſulas partim in ditionem redigeret, partim incolẽdas curaret. qui poſtremò Siciliam aggreſſus, ibi ad Caminum è vita migrauit. Cretẽſium autem

inſtituta & mores Laconicos æmulantur. Nam vt ilotes Laconibus, ſic periœci Cretenſibus agros colunt: & ſunt apud vtroſque comeſationes, & antiquitus Lacones non Phiditia, ſed Andria, quemadmodum Cretenſes nominabant. quo palam fit, illinc ad Lacones perueniſſe. In ordine quoq; Reipub. eſt quædam æmulatio: nam Ephori eandem habēt poteſtatem, quā qui Coſmi dicuntur: niſi quòd Ephori ſunt quinque numero, Coſmi verò decem. Senatores autē pares ſunt Senatoribus, quos Conſiliū Cretenſes appellant. Regnū cum prius fuiſſet apud Cretenſes, poſtea ſublatum eſt: & Coſmi ſunt bellorum duces: ad popularem verò cōſultationem omnes admittuntur, nihil tamen geritur cōcionis arbitrio, niſi quòd Senatorū & Coſmorū decreta ſuffragio conſciſcit. Ceterū comeſationes rectius ſunt apud Cretēſes, quàm apud Lacones inſtitutæ: nam Lacedæmone per capita quiſque partem conſtitutam tribuit, ſin aliter lege, vt ſuprà diximus, Rempub. capeſſere vetatur: apud Cretenſes communior eſt ratio. Nam ex prouentu fructuum atque pecorum, & ex publicis vectigalibus & tributis, quæ à periœcis conferuntur, pars eſt tum ad deos & publica munera, tum ad comeſationes conſtituta. Itaq; omnes aluntur ex publico, mulieres, pueri, atque viri: multa etiā legumlator ad victus parcitatem tanquam rem vtilem pertinētia philoſophatus eſt. Ad mulierum autem diſiunctionem, ne multi filii procrearētur, conſuetudinem maſculorū induxit, rectè, an ſecus, alius erit diſputandi locus. Comeſationes igitur melius

eſſe

eſſe Cretéſibus inſtitutas, quàm Laconibus, certum eſt: ſed quæ pertinent ad Coſmos, peius, quàm quæ ad Ephoros. Nam quæ mala ex Ephororum, eadem ex Coſmorum imperio naſcuntur. Cum enim fiant hic quoque vulgares homines, commoditas tamen quam illic capit Reſpublica, nulla eſt apud Cretenſes: illic enim plebs quoniam cum Ephori ex omnibus creentur, ſummi magiſtratus eſt particeps, ſaluam eſſe Rempublicam vult. Hic non ex omnibus Coſmi, ſed ex generibus quibuſdam cooptantur: & Senatores ex iis qui Coſmi cum magiſtratum geſſerint, de quibus perinde poſſumus, ac de iis quæ in Lacedæmonios cadũt, diſputare. Vt enim ſine correctione magiſtratum gerãt, vtq́; in eo tota vita permaneant, maius eſt ipſorum dignitate. & illud periculoſum, vt imperio non ex legis ſcripto, ſed ſuo iudicio & arbitratu fungantur. Nam quòd populus expers eius magiſtratus quieſcat, nullum eſt argumentum rectè inſtitutæ Reipublicæ. Nec enim vt Ephoris, ſic Coſmis eſt occaſio, vt venalem magiſtratum habeant, cum inſulam incolentes longè à corruptoribus abſint. Neque verò probanda medicina eſt, qua huic errori medentur: quippe quæ non ciuilis eſt, ſed dynaſtiæ potius accommodata. Quoniam ſæpe Coſmi à conſpirantibus vel collegis, vel priuatis hominibus exiguntur. Sed interim Coſmis ipſis magiſtratu ſeſe abdicare licet: quæ omnia rectius ex lege, quàm ex voluntate hominum quæ periculoſa norma eſt, efficerentur. Sed vincit omnem prauitatem ea

rerum perturbatio, quam potentiores inferunt, cum iudiciorum pœnas dare nolũt: quo item declaratur, ciuitatis ordinem quo Cretenſes vtũtur, aliquid habere Reipub, non tamen eſſe Rempublicam, ſed potius dynaſtiam, qui ſciſſo populo, amicíſque rem ad vnius imperium deferre ſolẽt, tumultuantéſque inteſtino bello diſſidere. At quid intereſt, tale quiddã fiat, an ad tẽpus quæ talis eſt, ciuitas eſſe deſinat, diſſoluta ciuili ſocietate? Eſt autẽ periculoſa ciuitas eorum, qui turbam ac iniuriã inferre & velint & poſſint. Cæterũ, vt diximus, beneficio loci conſeruatur, qui externorum hoſtium inuaſiones excludit. quo fit, vt periœci in officio Cretenſibus contineantur, cum ilotes ſæpe numero deſciſcant. quoniam Cretenſes externum imperium nullum habent, bellum tamen quod inſulæ nuper fuit extrinſecus illatum, infirmitatem legum ipſius declarauit, ſed de Republica Cretenſium hactenus.

Scholia in Caput VIII.

CRETENSIVM Reſpub. cum ab hac non longè diſcrepet.) Multa Cretẽſium inſtituta ſimillima eſſe dicit Lacedæmonijs, propterea quòd Lycurgus qui leges dedit Lacedemonijs, diu uerſatus in Creta inſula, quæ centum urbibus olim habitabatur: multa inde fuerit mutuatus ex legibus à Minoe datis, qui olim in Creta regnauit: quam inſulam occaſione loci, magnam facultatem habere dicit ad Græciæ imperio potiundũ. ſunt autem his duabus rebus publicis hæc ſimilia, quòd ut ilotes Lacedæmonijs, ſic periœci Cretenſibus agros colunt: & quòd utrique comeſationibus utuntur, item quòd Ephoris Lacedæmoniorum eadem eſt poteſtas, quæ Coſmis apud Cretenſes, niſi quòd hi ſunt decẽ, Ephori quinque numero, & Senatores totidem numero ſunt utrobiq;. Comeſationes eo differunt, quòd Cretenſibus ex publico fiũt, quòd eſt commodius,

commodius, Lacedæmonijs ex priuato ſuam ſingulis partem conferentibus. Sed econtrario Ephororum ratio cõmodior eſt quàm Coſmorum. Nam Ephori ex omni populo deliguntur, Coſmi ex certis hominum generibus, & Senatores ex ijs qui Coſmi fuerint. Senatores perpetui ſunt, quemadmodum apud Lacedæmonios: & ſine correctione & controuerſiis dijudicant, non ex legum ſcripto, ſed ſuo iudicio. Vnde eadẽ incommoda conſequũtur, quæ apud Lacedæmonios. Itaque Reſpub. Cretenſium non legum, ſed loci beneficio conſeruatur. Lycurgum memorant.) Lycurgus Eunomi Lacedæmoniorum regis filius fuiſſe traditur, minor natu Polidecte fratre, ex quo Charilaus poſthumus natus eſt. igitur Polidecte mortuo, qui patri in regnum ſucceſſerat, Lycurgus regnum ſuſcepit. Sed cum fratris uxorem grauidam fuiſſe relictã cognouiſſet, palam profeſſus eſt ſe fratris filio, ſi mas fuiſſet natus, regnum traditurum: & interim ſe nõ regem, ſed regni procuratorem fore. Nato Charilao cum menſes octo regnum adminiſtraſſet, uitandæ inuidiæ & ſuſpicionis cauſa, ſi quid infanti humanitus accidiſſet, omiſſa procuratione, urbe diſceſſit, & in Cretã nauigauit, tam diu abfuturus, do nec hæredem regni Charilaus genuiſſet. Sic enim uocabatur, nomine ſumpto à populari gaudio, quod magnum fuit cum ipſe naſceretur, non Charillus, ut perperam eſt in codicibus Ariſtotelicis ſcriptum. Quoniam Lyctij.) Qui Lyctum Cretæ urbem habitabant. Propter cognationem igitur quæ Lacedæmonijs erat cum Lyctijs (hi enim à Lacedæmonijs qui Lacones quoque & Spartani ſeu Spartiatæ nominantur, fuerant in Coloniã deducti) Lycurgus apud ipſos fuit, in Creta commoratus. Itaque periœci.) Periœci ſi quis ad uerbum interpretetur, ſunt uicini circumiecti: aut igitur periœcos dicit Cretenſes, alios qui oppida Lycto circumiecta inhabitabant, aut agricolas qui ciuibus Cretenſibus agros colebant. nam in Creta hoc erant periœci, quod ilotes apud Lacedæmonios: qui periœci non ſerui, ſed uectigales erant, de quorum tributis infrà mentionem facit. Cum igitur hi periœci incolæ uetuſtiſſimi Cretæ legibus illis uterẽtur, probabile eſt eas leges antiquiſſimas eſſe, & à Minoe datas. Ex generibus quibuſdam.) Ex certis ordinibus.

Longe abſint à corruptoribus.) Cretẽſes Coſmi propter interiectum mare lõgè ab hoſtibus abſunt, à quibus poſſint muneribus corrumpi, non tam propter magnum interuallum, quàm propter nauigandi diffi-

eiuſdem. Dynaſtiæ potius accommodata.) Dynaſtia eſt extrema & peßima ſpecies paucorum potentiæ, de qua diſſeritur lib. iiij. Non eſſe Rempublicam.) Nullo genere Reipub. propriè contineri, quia Reſpub. eſt ordo urbem incolentium, ut ipſe definit lib. iij. Hic autem nullus penè ordo eſt, & ubi leges non imperant, ut ipſe ait lib. iiij. non [a] Reſp. id eſt ciuilis communio. quoniam igitur Reſpub. Cretenſium non tam legibus quàm potentiorũ libidine geritur, idcirco ipſorum nõ eſt prorſus Reſpub. ſed potius dynaſtia. Nam licet dynaſtia inter ſpecies Reipub. quæ dicitur paucorũ potentia, numeretur: tamen iam impropriè dicitur paucorum potentia, ut ultima ſpecies Reipub. popularis, quæ huic ſimilis eſt, non propriè dicitur Reſpub. popularis, aut omnino Reſpub. quia iam deſinit eſſe ordo ciuilis, ut ipſe teſtatur lib. iiij. Quo fit ut perioeci.) Quoniam interiectũ mare hoſtes à Creta ſubmouet, perioeci non habent deficiendi occaſionem, ut Ilotes: qui cum eſſent in cõtinente, uicinorum hoſtium fauore & auxilio in Lacedæmonios arma ſumebant.

Caput IX.

CARTHAGINIENSIVM verò Reſp. rectè inſtituta eſſe, & cæteras multis in rebus excedere videtur, ſed quibuſdam inſtitutis Laconicã potiſſimum æmulari. Nam hæ tres finitimę ſunt inter ſe, longéque cæteris præſtant, Cretẽſis, Laconica, & quę tertio loco memorata eſt Carthaginiẽſis: & multa ſunt apud ipſos probè conſtituta. Rectè autẽ eis inſtitutam eſſe Rempublicam argumento eſt, quòd cum plebem habeat, retinet tamẽ ordinem Reipub. nec ſeditiones in ea, quæ quidem memorabiles ſint, nec tyrannides extiterunt. Hęc autem habet quibus Laconicam Rempub. ęmulatur, ſodalitatum comeſationes, quæ Phiditiis ſunt ſimilia: centum quatuor virorum imperium, quod Ephoris reſpondet, niſi quòd hoc habẽt melius inſtitutum: illi enim ex quibuſuis gregariĩſque ſunt. hoc autem imperium optimo

mo cuique mādatur. Sed reges habent & Senatum Carthaginiēſes, Laconicis Regibus & Senatoribus reſpondentes: & hoc quoque commodius eſt, reges non ex eodem genere, nec ex quouis deligere, aut ſi quod genus eſt præſtantius aliis, ex hoc ei regnum deferre, qui virtute, non qui ætate cæteros antecedat. Nam cum magnarum rerum ſummam poteſtatem reges accipiant, ſi ſint ignaui, magnis incommodis ciuitates afficiunt, vt iam Lacedæmoniorum ciuitatem affecerunt. Pleraque igitur quæ quia vitioſa ſunt, vituperantur: communia ſunt cunctis, de quibus diximus, Rebuspublicis. Ex iis verò quæ ad ſtatus optimatum & Reipublicæ rationem referuntur, quædam ad popularem ſtatum, quædam ad paucorum potentiam magis inclinant. Nam quæ velint ad populum referre, quæ ſecus, in arbitrio regum eſt & Senatorum. qui ſi quid omnes communi conſenſu decreuerint, id ratum eſt: ſin aliter, hoc etiam pertinet ad iudicium populare. Quæcunque autem referuntur, ea non ſolum audiendi populus, ſed etiam ſtatuendi ſummam poteſtatem habet. & ſi quis contra relata dicere velit: licet quod in aliis Rebuspublicis negatur. Cæterum à ſeipſis deligi quinque viros, quorum arbitrio multæ res & magnæ geruntur, & centumuiralem magiſtratum, qui maximus eſt, hos deligere, & hos diutius imperare quàm alios: quippe cum & ante, & poſt geſtum magiſtratum imperium teneant: hæc inquam omnia pertinent ad paucorum potentiam. Quòd autem ſine mercede magiſtratus gerunt, quòd non ſorte cre

antur, & ſi quid aliud habetur huiuſmodi, conueniens eſt ſtatui optimatū: & item quod cauſas cunctas qui tenent imperium, non quemadmodū apud Lacedæmonios, alii alias cognoſcūt. Cæterum apud Carthaginienſes ſic habet optimatum ſtatus, vt maximè ad paucorum potentiam deflectat, ex quadam quę vulgo probatur exiſtimatione. Nō enim ſolum virtutem, ſed etiā diuitias ſpectari in magiſtratibus mandandis oportere cenſuit, propterea quod fieri non poſſit vt egenus rectè obeat imperium, & magiſtratui gerēdo vacet. Cū igitur vt diuitiæ creandis magiſtratibus ſuffragentur ad paucorum potentiam, virtutem autem ſpectari ad optimatum imperium pertineat, hæc eſſe tertia quędam ratio conſtitutæ Reipublicæ apud Carthaginienſes videri poteſt. Nam hæc duo ſpectantes magiſtratus creant, præſertim maximos, reges dico, ac bellorum duces. Hunc autem errorem ab optimatum ſtatu deflectendi, legumlatoris peccatum fuiſſe putare conuenit. Nam hoc ab initio prouidere neceſſarium in primis erat, vt virtute præſtantes in otio abſq; vlla fœditate degere poſſent, non ſolum in magiſtratu, ſed etiam in vita priuata. Quòd ſi propter otium diuitiarum eſt habenda ratio, tamen turpe eſt maxima imperia regnum & ductum militarem facere venalia. Hęc enim lex diuitiis quàm virtuti maiorem dignitatem tribuit, & in omnem ciuitatem auaritiam inducit. Quicquid autem Reipub. principes in honore habent, in eo neceſſe eſt vt cæteri ciues ipſorum ſententiam ſequantur. Porrò in quā Republi-

ca

ca virtus non eſt maximè omnium in precio, in hac optimatum imperium ſtabilitatem habere non poteſt. Nam qui magiſtratus emerint, hos quęſtibus aſſueſcere probabile eſt, cũ facto ſumptu imperia ſint aſſecuti. Nec enim credibile eſt fore, vt vir egenus quidem, probus tamen quæſtui Rempublicam habere velit: deterior qui ſumptus fecerit, non velit. Qui ergo magiſtratus ex virtute gerẽdi facultatem habẽt, hos fungi magiſtratibus oportet. Quod ſi iam proborum egeſtatem legumlator contẽnebat, oportuit tamen otio magiſtratuum cõſulere. Illud quoque improbandum eſſe videtur, quod tamen apud Carthaginiẽſes glorioſum habetur, eundem pluribus magiſtratibus pręeſſe. Nam vnum opus ab vno optimè perficitur. quod vt fiat, munus eſt legumlatoris prouidere, nec iubere vt tibia canat quiſquam, & idem calceos conficiat. Itaque niſi parua ſit ciuitas, ciuile eſt & magis populare, vt pluribus magiſtratus communicentur. eſt enim, vt diximus, communius, & eorum quodque melius, celeriúſque perficitur, vt tum in bellicis rebus, tum in nauticis appa ret. Nam vtrobique per omnes ferè commeat imperandi & parẽdi viciſſitudo. Sed cum Reſpublica ad paucorum imperium ſit redacta, optimè tamen incommodum effugiunt, ſemper aliquam plebis partem quam in oppida mittunt, ditãtes: hoc enim medentur, & ſtabilem Rempublicam faciunt. At hoc fortunę opus eſt, & beneficium, cũ tamen diſſidendi occaſiones ſublatas eſſe oporteat legũlatoris prouiſione. Nunc ſi reflante fortuna, qui ſub imperio

tiones, aut etiam tyrannides exiſtant. Sodalitatum comeſationes.) Non enim tota ciuitas erat in comeſationes diſtributa: ut apud Lacedæmonios, ſed ſodalitates quædam & collegia comeſationibus utebantur: nam fortaſsis quinqueuiri ſimul cœnabant, & item centumquatuoruiri, quæ ſocietates poſſunt ἑταιρεῖαι Græcè, Latinè ſodalitates, ſiue collegia nuncupari: hæ uerò comeſationes ſimiles erant Lacedæmoniorum comeſationibus, Phiditijs nominatis. Illi enim ex quibuſuis.) Ephori ex plebeis & uulgaribus magna ex parte creabantur. Reges deligere.) Ratio, inquit, reges deligendi commodior eſt Carthaginienſibus, quàm Lacedæmonijs: his enim ex uno Heraclidarum genere reges erant, qui hæreditario & ætatis iure regnum à patribus traditum accipiebant. Carthaginienſes autem non ex uno genere ſiue familia, ſed nec ex quouis genere, ſed ex optimis & præſtantibus generibus, ut uiſum eſſet, reges diligebant. Quòd ſi genus aliquod maximè probabant, ex hoc non ei qui maximus natu eſſet, ſed qui uirtute præſtaret, regnum deferebant. Vt iam Lacedæmoniorum ciuitatem affecerunt.) Quia non ex uirtute & rebus geſtis delectos Reges accipiebant, ſed qualeſcunque nati eſſent iure hæreditario. in quibuſdam exemplaribus non Lacedæmoniorum legitur, ſed Carthaginienſium: quod ſi rectè habet, eo pertinet, ut Carthaginienſes intelligantur magna incommoda ex Regum ignauia pertuliſſe, ſi quando pretio aut amore corrupti prauum Regem conſtituiſsent. Nam quæ uellent.) Locus eſt difficilis, dictio græca in hunc modum habet: τοῦ μὲν ἢ τὰ μὲν προσάγειν, τὰ δὲ μὴ προσάγειν πρὸς τὸν δῆμον οἱ βασιλεῖς κύριοι μετὰ τῶν γερόντων, ἂν ὁμογνωμονῶσι πάντες. εἰ δὲ μή, καὶ οὗτος ὁ δῆμος. Quod eſt Latinè penè ad uerbum, ut hæc ad populum referantur, illa ſecus in arbitrio Regum eſt & ſenatorum, ſi conſenſerint omnes: ſin minus, etiam hæc pertinent ad populum. quòd ſi ſic accipiatur, ut à pleriſque poſſe Reges & Senatores quæ uelint ad populum referre, ſi tamen omnes conſenſerint, eſſe referendum, ſenſus ineptus eſſe uidetur & perplexus. Hoc enim modo cuncta ad iudicium & arbitrium populare pertinerent: quia ſi conſentiunt omnes ut referatur, tum ea dicit ad populi iudicium pertinere: ſi non conſentiunt omnes, referri oportet: ſi autem referatur, iam earum rerum iudicium populo permittitur.

dioſos eſſe oportet ad ſummos magiſtratus emendos, ſi uenales ſint.

Qui ſumptus fecerit.) Vel emẽdo magiſtratum initio, uel ipſum ſuis ſumptibus gerendo ſine mercede publica. Si proborum egeſtatem.) ἀπορίαν. Sic enim legitur in exemplaribus emendatis, non ἀπορείαν. quamuis, inquit, non conſuleret proborum hominum egeſtati in uita priuata, tamen prouidendũ erat, ut poſſent otium habere ad gerendos magiſtratus, propoſita eis publica mercede, aut alia ratione. Niſi ſit parua ciuitas.) Nam cum ciuitas parua eſt, neceſſitas & paucitas hominum idoneorum cogit plures magiſtratus uni uiro mandare, & ueru lucernas facere, ut ipſe declarabit lib. quarto, cap. decimoquinto. Optimè incommodum effugiunt.) Vitant plebis ſeditiones. Quam in oppida mittũt.) In oppida Carthagini ſubiecta, ut eis præſint, & ex præfecturis diteſcant: hac enim ratione optimè effugiunt ſeditiones, quæ à plebe poſſent excitari paucorum potentiam indignante.

Caput X.

QVI de Republica præceperunt, horum quidam nullis omnino publicis muneribus functi ſunt, ſed vitam priuatam perduxerunt, de quibus ferè omnibus ſi quid memorandum tradidere, ſuprà eſt à nobis diſputatum. Alii Rempublicam ipſi gerentes partim ſuis ciuitatibus, nonnulli externis leges ſcripſerunt, quorum quidam legum duntaxat fuerunt auctores. Alii Rempublicam quoque fundarunt, vt Lycurgus, & Solon: hi enim leges & Rempublicã condiderunt. De Lacedęmoniorum igitur Republica ſuprà diſſeruimus. Solonem quidam probum legumlatorem fuiſſe putãt, qui paucorum imperio intemperanter abutentium dominatum ſuſtulerit, & ſeruientem populum in libertatẽ vendicauerit, ſtatúmque popularem rectè Republica temperata in morem maiorum conſtituerit. Nam conſiliũ Areopagi ad paucorum potẽtiam pertinere tradũt, quòd

autem ſuffragio magiſtratus mandentur,ad optimatum imperium: tribunalium verò rationem popularem eſſe. Solon autem, vt videtur, illa quæ prius erant,non ſuſtulit,conſilium dico & magiſtratuum delectionem:populum autem per iudicum ex omnibus aſciſcendorum tribunalia conſtituit.Itaque non defuere qui factum Solonis accuſarét,quòd alteram Reipublicæ partem ſuſtuliſſet, rebus cunctis ad tribunalis quod ſorte legebatur, arbitrium reuocatis. Nam poſtquam hoc inualuit, populo quaſi tyranno gratificantes, Rempublicam in ſtatum popularem quo nunc eſt, induxerunt.Areopagi conſiliũ Ephialtes & Pericles compeſcuit, eiúſque auctoritatem minuit. iudicibus mercedem Pericles idem conſtituit. & ad hunc modum duces aſſentatoréſque populares, populi potentiam augentes Rempublicam in hunc popularem dominatum deiecerũt:id tamen non Solonis voluntate,ſed caſu potius factum fuiſſe videtur. Nam populus cum naualis victoriæ auctor Medorũ bello fuiſſet,magnos ſpiritus & arrogantiá ſumpſit, habuítq; prauos duces curæ popularis captatores,bonis ciuibus contra nitétibus. Quoniam Solon,vt videtur, poteſtaté populo maximè neceſſariam,mandandi & corrigendi magiſtratus tribuit: quę poteſtas ſi populo denegetur,ſeruum eum eſſe neceſſe eſt,& hoſtili odio diſſidere. Magiſtratus verò cunctos nobilibus & locupletibus mandari voluit, ex iis videlicet, quorum cenſus eſſet quingentorum medimnorũ, & ex Zeugitis, & item ex cenſu tertio equeſtri nominato.Quartus autem cenſus

erat

erat Theticus, à mercenariis dictus, cui nullus magiſtratus communicabatur. Cōditores quoque legum fuere Locris Epizephyriis Zaleucus: Chorondas Cataneus ciuibus ſuis, & cæteris Chalcidicis Siciliæ, & Italię ciuitatibus. Quidam Onomacritum fuiſſe primum qui condendarum legum ſolertiam habuerit, colligere conati ſunt: eundémque ad Cretam, cum eſſet Locrenſis, in ea ſe facultate exercuiſſe, dum ibidem diuinandi artem profitendo peregrinaretur, atque huius diſcipulum Thaletem, Thaletis Lycurgum & Zaleucum, Zaleuci Charondam auditores fuiſſe tradunt, temerè tamen, nec temporum rationi congruenter. Philolaus quoque Corinthius Thebanis legum cōditor fuit. Erat autem Philolaus ex Bacchiadarum genere, qui Dioclis Olympionicæ amore captus, cū hic matris Alcionæ amorem peroſus vrbem relinqueret, ipſum eſt Thebas ſequutus, atque ibi vterque vita functus eſt, quorum ſepulchra monſtrantur etiam nūc eo ſitu, vt alterum ex altero videri queat, ſed ita vt in Corinthiorum agrum, ex altero proſpectus ſit, ex altero non item. Sic enim fabulantur ſepulturam ipſos conſtituiſſe, Dioclem propter dolorem acceptæ calamitatis, ne Corinthius ager à tumulo proſpiceretur: Philolaum, vt proſpiceretur. Tali ergo cauſa vt apud Thebanos morarentur, inducti fuiſſe memorantur, quibus Philolaus, cum de rebus aliis leges tulit, tum de filiorum procreatione, quas leges illi theticas appellant, quaſi poſitiuas. Illud autem propriè ab eo ſancitum eſt,

vt numerus patrimoniorum ſeruaretur. Charondæ nullum eſt proprium inſtitutum, præter iudicia de falſis teſtimoniis. Hic enim primus his de rebus conſiderauit, fuitque accurata leges condendi ratione, huius etiam temporis legumlatoribus argutior. Philolai propria eſt patrimoniorum inæqualitas. Platonis vxorum & filiorum, bonorumq; communitas, & mulierum comeſationes. Præterea lex in ebrietatem, vt ſobrii conuiuiis præficiantur: ac de bellicis exercitationibus, vt meditando fierent milites ambidextri: nec enim oportere vt altera manus vſui ſit, inutilis altera. Draconis extant quidem leges, quas tamen dedit Reipublicæ iam conſtitutæ, in quibus legibus nihil eſt proprium, quod quidem ſit memoriæ prodendum, præter ſeueritatem ob pœnæ magnitudinem. Pittacus quoque legum ſcriptor fuit, non tamen Reipublicæ conditor. Huius fuit propria lex, vt ebrii ſi quem pulſaſſent, grauiori pœna, quàm ſobrii plecterētur. Nam quia plures temulenti quàm ſobrii contumeliam inferunt, non ad veniam ſpectauit, quę potius eſt danda temulento, ſed ad vtilitatem. Andromachus quoque Rheginus leges Thraciæ Chalcidenſibus condidit, cuius extant leges de re capitali, & de puellis orbis ad quas parētum bona peruenerint. Nihil tamen eſt quod ab hoc propriè ſancitum eſſe dicere queas, ſed de Rebuſpublicis, tum quæ propriè intelliguntur, tum de quibus quidam conſcripſere hactenus.

Scholia in Caput X.

QVI de Republica præceperunt.) Explicat legumlatorum diſcrimina

mina, quorum aliquos uitam priuatam perduxiſſe, alios Reipub. muneribus functos fuiſſe tradit, & horum quoſdam leges duntaxat tuliſſe, alios Reſpublicas etiã inſtituiſſe. Deinde Athenienſis Reipublicæ rationem paucis cõmemorat, ut fuerit ex uarijs Reipub. generibus à Solone omnium ordinum habita ratione conſtituta, ut poſtea corrupta à popularibus hominibus, & in popularem formam redacta, tum multos diuerſarum gentium legumlatores & philoſophos, qui leges ſcripſerint recenſent: & quid propriè quiſq; ſanxerit, commemorat. Legum duntaxat fuerunt auctores.) *Non condiderunt ſiue conſtituerunt Rempublicam, ſed iam conditæ leges tulerunt.* In morem maiorum.) *Non in eum quo nunc Athenienſes utuntur deprauato & diſſoluto, ſed ita ut propriè Reſpub. & eſſet & nominaretur ex uarijs generibus Reipub. temperata, ut ſtatum popularem conſtituiſſe ab his Solon diceretur: nõ quod ſtatum popularem inſtituiſſet, quæ forma eſt Reipub. deprauata, ſed quod populum à paucorũ dominatu liberaſſet, & participem Reipub. feciſſet.* Areopagi conſilium.) *Senatum: eſt enim Areopagus curia ſiue locus Athenis, ubi Senatores conſultabãt, unde Senatores Areopagitæ dicebantur.* Populum autem conſtituit.) *Habuit rationem populi, atque ei magiſtratus communicauit.* Quod alteram Reipublicæ partem ſuſtuliſſet.) *Partem locupletum, & optimatum.*

Populo quaſi tyranno.) *Tres Reſpublicas deprauatæ inter ſe cognatæ ſunt, & ſimillimæ, ut ipſe declarabit: in monarchia, tyrãnis: in paucorum potẽtia, Dynaſtia: in populari, extremus ſtatus popularis. Vt autem tyranno adulatores, ſic extremo populo quaſi tyranno homines populares blandiũtur, qui græcè δημαγωγοί nominãtur, à quibus Rempublicam Athenienſium in eum ſtatum quo tunc erat, deductam eſſe dicit.* Areopagi conſilium Ephialtes & Pericles compeſcuit.) *Senatorum auctoritatem & potentiam minuit. Ephialtes autem fuit, ut refert Plutarchus, Periclis adminiſter in augenda populi potentia, ut per hãc ipſe Pericles Athenienſium Reipublicæ dominaretur.* Nam populus cum naualis uictoriæ fuiſſet cauſa Medorum bello.) *In eo bello quod Xerxes Medorum & Perſarum rex, cum infinito pedeſtri & nauali exercitu Græciæ intulit. Victus enim fuit ad Salaminem inſulam prælio nauali uirtute Græcorum, ſed potiſſimum Athenienſium, idque omnium iudicio, ut refert Trogus Pompeius, ex qua uictoria populus*

Athenienſis magnos ſpiritus, magnámque arrogantiam ſumpſiſſe ab Ariſtotele dicitur. In omnibus græcis exemplaribus quæ mihi uidere contigit, hoc in loco τῆς ναυαρχίας ſcriptum eſt, quæ uox non uictoriam naualem, ſed nauium præfecturam ſignificat. Nec facilè poteſt ad aliquem huc conuenientem ſenſum accommodari. quare cum hic perſpicuè prælium nauale ſignificet Ariſtoteles, quo Medi uicti ſunt à Græcis, mēdum ſubeſſe ſuſpicari mihi uenit in mentem, & pro ναυαγίας ſuppoſitum fuiſſe uitio librariorum, ναυαρχίας, facillimo ſcilicet lapſu: ναυαγία enim naufragium ſonat propriè, & per tranſlationem quencunque caſum ſeu cladem, auctore Suyda, ut hoc uerbo clades Medorum naualis & Græcorũ uictoria ſignificetur. qua ratione ductus non nauium præfecturam, ſed uictoriam naualem conuerti: nam utrocunque modo legatur, ſenſus in hanc intelligentiam eſt reuocandus. Hoſtili odio diſsidere.) A gerentibus Rempublicam. Quorum cenſus eſſet quingentorum medimnorum.) Solon, ut refert Plutarchus, maximum primúmque cenſum quingentorum medimnorum eſſe uoluit: ſecundum trecentorum, tertium ducentorum, quartum extremum, in quo opifices & mercenarij continebantur. Quorum qui ſecũdum cenſum habebant, equites: qui tertium, zeugitas uocari Plutarchus idem tradit. Quod ſi uerum eſt, Ariſtoteles non ordine magnitudinis, ſed ut uenit in mentem cenſus numerauit, cum equeſtrem ordinem tertio loco poſuit. Locris Epizephyrijs.) Ternos Locros memorant auctores, Locros Ozolos Aetolis proximos, Locros Epicnemidios, qui olim leges di cebantur, per quos Cephyſus amnis defertur. Locros Epizephyrios in Italiæ parte, quæ magna Græcia dicebatur à zephyrio promontorio, ut refert Plinius, cognominatos. Cæteris Chalcidijs Siciliæ & Italiæ ciuitatibus.) Erant ſcilicet populi non modo in Sicilia, ſed etiam in Italia Chalcidici cognominati, qui à Choranda leges acceperunt. Hæ autem omnes ciuitates ſiue populi originem ab Eubææ Chalcidēſibus traxiſſe uidentur. Certe Hellanicus Theoclem memorat, cum Chalcidenſibus & Naxijs urbes in Sicilia condidiſſe. Chalcis autem urbs eſt in Eubœa. Nec temporum rationi congruenter.) Non his temporibus uixere philoſophi, & legumlatores memorati, ut poſſent hoc ordine alij aliorum eſſe diſcipuli. Ex Bacchidarum genere.) Bacchidarum familia nobiliſsima fuit Corinthi, genus à Baccho ducens, ut Heraclidæ

ab Her-

ab Hercule. Sepulturam ipſos conſtituiſſe.) Eorum exemplarium fidem ſecutus eſt interpres, in quibus ταφὴν *legitur, in alijs enim* γραφὴν*, id eſt ſcripturam habetur. Sed illa lectio magis placuit: eſt enim ſenſus ſic utrunque illorum conſtituiſſe ſuam ſepulturam. Quas leges illi theticas appellant.) Fortaſſe quia erant uelut fundamenta Reipublicæ. Nam* θέσις *interdum, ut* ὑπόθεσις *fundamentū ſignificat. quòd uerò ait de filiorum procreatione, ad ritum nuptiarum referendum eſſe uidetur. Vt numerus patrimoniorum ſeruaretur.) Vt patrimonia manerent indiuiſa: nam per diuiſionem numerus creſcit. Huius temporibus legumlatoribus argutia.) Platonem deſignare uidetur, quo Charondam dicit argutiorem, id eſt ſolertiorem in ferendis legibus fuiſſe.*

Reipublicæ iam conſtitutæ.) Reipublicæ Athenieñſium, quæ iam ante Dacronem fuerat inſtituta. Ob pœnæ magnitudinem.) Omnibus enim criminibus, etiam leuiſſimis, capitis pœnam Draco conſtituit: ut rectè Demades Draconem leges non atramento, ſed ſanguine ſcripſiſſe dixerit. Quamobrem omnes latas ab eo leges, præterquam de homicidio, Solon antiquauit. Pittacus quoque.) Mitylenæus hic fuit inter ſeptem ſapientes connumeratus, qui imperium à ſuis Mitylenæis delatum, cum decem annos tenuiſſet, datis legibus ſponte depoſuit, & paruo contentus, dimidium dicebat plus eſſe quàm totum, ex Diogene Laertio. Sed ad utilitatem.) Vt magnitudine pœnæ homines ab ebrietate deterrerentur. Andromachus quoque Rheginus.) Ex Rhegio urbe Italiæ ad fretum Siculum, & magnam Græciam. hic igitur fuit ex ijs quos ſuprà dixit, alienis ciuitatibus leges dediſſe. Dedit enim Chalcidenſibus Thraciæ, quorum urbs Chalcis erat ad montem Athon, qui licet ab alijs in Macedoniæ parte numeretur, tamen Ariſtoteles eum Thraciæ tribuere uidetur, quam olim latiſſimè patuiſſe docet Pomponius Mela, dum Thraciam à ponti lateris fronte uſque in Illyricos penitus immiſſam eſſe tradit. Quæ propriè intelliguntur.) Quibus utebantur aliquæ ciuitates. Nam Reſpublica Platonis & ſiqua eſt alia ab aliquo philoſophorum deſcripta, non tamen à ciuitate quapiam accepta, non propriè dicitur Reſpublica.

Finis libri ſecundi de Republica.

ARISTOTELIS DE REPVBLIca Liber tertius,interprete & enarratore Io.Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

QVI de Repub. quæ & qualis quæque ſit commentatur, huius prima ferè conſideratio eſt de ciuitate, vt quid tādem ciuitas ſit,intelligatur. Nunc enim contentiones exiſtunt, quibuſdam rem à ciuitate,aliis non à ciuitate,ſed à paucorū potentia, vel à tyranno acta eſſe confirmantibus.Cęterum viri ciuilis legúmque latoris munus totū videmus in ciuitate verſari. Eſt autem Reſpublica ordo quidam vrbem incolētium. Sed quoniam vt quoduis aliud totum, & ex multis partibus cōſiſtens,ſic ciuitas eſt de numero compoſitorum.Cum ciuitas ſit ciuium multitudo,oportet haud dubiè vt primū omnium de ciue diſſeramus. quem igitur oporteat ciuem appellare, & quis ciuis ſit, conſiderandum eſt: nam ſæpe ciuis in quæſtionem venit, nec omnes eundem eſſe ciuem conſentiunt: ſæpe enim qui ciuis eſt in populari principatu,is non eſt ciuis in paucorum potentia.Omiſſis igitur iis qui alia quadam ratione hoc nomen ſortiuntur,vt ciues factitii, ciuis non loci habitatione cenſetur:hæc enim inquilinis quoque & ſeruis eſt cum ciuibus communis.Sed ne ii quidem ſunt in ciuibus habendi, qui fori ius ſic habent, vt eis tribunal adire,ac ius petere liceat.Hæc enim facultas iis quoque tri-

buta eſt,qui cum ciuibus cōtrahunt,habentq; commercium:nam & hæc eis permittuntur:de quorum hominum numero,inquilinis multis in locis talis ſocietas non perfectè communicatur, qui non ſimpliciter planè,ſed quodammodo ciues appellādi ſunt, vt pueri, qui propter ætatem nondum ſcripti ſunt, & ſenes,qui iam munerum vacationem habēt:nam hos non ſimpliciter , ſed cum additamento , alteros imperfectos,alteros effœtos ciues,aut tale quiddam appellamus:nihil enim refert, modo quod dicimus, intelligatur:quærimus enim ciuē ſimpliciter, & qui nulla tali exceptione repelli valeat . nam ſimilia & obiici poſſunt,& refelli,de infamibus & iis qui miſſi fuerint in exiliū.Ciuis igitur nulla re alia magis definiri poteſt, quàm quòd ſit iudicii & imperii particeps,ſed imperia ſeu magiſtratus quædam ſunt tempore determinata,vt aliqua bis eundem obire prorſus non liceat,aut non aliter quàm certis temporibus interiectis:quædam verò indefinita, cuiuſmodi ſunt iudex & conſultator. ſed fortaſſe dicat aliquis, neque hos imperare , neque idcirco eſſe participes imperii . at ridiculum eſſet penes quos eſt maximarum rerum poteſtas , hos cum imperio eſſe negare: ſed in nullo ponamus diſcrimine,cum ſit de nomine controuerſia . nam quod eſt conſultori cum iudice commune,nomine vacat,nec eſt vocabulum quod vtrique conueniat:diſtinctionis tamen gratia imperium indefinitum nominetur. Quibus igitur imperium ad hunc modum communicatur,eos ciues eſſe conſtituimus , atq; huiuſmodi quidem ferè eſt ciuis

definitio,quę in omnes qui ciues nuncupantur,maximè conueniat. Intelligendum eſt tamen in quibus rebus ſubiecta ſic ſpecie differũt,vt hoc ſit primum, illud ſecundũ, aliud tertiũ:in his aut nihil omnino, quia talia ſunt,aut vix aliquid eſſe commune· Reſpub. autẽ ſpecie inter ſe differre, & has poſteriores, illas priores eſſe videmus. Nam deprauatas & à recta norma deflectentes, rectis & incorruptis poſteriores eſſe neceſſe eſt: quomodo autem à recta norma digreſſas dicamus, poſtea declarabimus. Itaque cum ciuis alius in alia Repub. neceſſario ſit, efficitur vt quem diximus,is in populari potiſſimum Repub. ciuis habeatur: vt verò in aliis fieri quidẽ poſſit,non tamen ſit neceſſe: in quibuſdam enim nec populus eſt,nec legitima concio, ſed Senatores & per partes cauſas cognoſcunt, vt Lacedæmone de contractis pactiſq; rebus cauſas Ephori,ſed alius aliam diiudicant: capitales autẽ Senatores, & fortaſſe alius quidam magiſtratus alias. eodẽmq; modo fit Carthagine. Quidã enim magiſtratus cauſas omnes cognoſcunt. Eſt tamen quod corrigi poſſit in ciuis definitione:in aliis enim Rebuſpub. non indefinitus magiſtratus cõſultor eſt & iudex,ſed qui fuerit pro magiſtratus ratione definitus: nam iis aut omnibus aut quibuſdam deliberare & iudicare de rebus omnibus,vel de parte permittitur. Ciuis igitur quis ſit,facilè eſt ex iis quæ diximus,intelligere. Nam cui deliberandi & iudicãdi in quaq; ciuitate facultas adeſt, hunc ciuem eius eſſe definimus: & ciuitatem talium hominum multitudinem,cui, vt ſummatim loquar,

copia

copia ſuppetit earum rerum quę pertinent ad vitam degendam. Sunt etiam qui ad vſum ciuem eſſe definiant, qui non patre aut matre tantum, ſed vtroque parente ciue ſit procreatus: quidam vlterius etiam, ad auos duos, tréſve, aut plures etiam procedunt. Quibus ſic ciuiliter ac breuiter definitis, quidam de tertio illo, & quarto, quomodo ſit ciuis habēdus, exquirunt. Gorgias Leontinus partim fortaſſe ambigendo, partim per ironiam dixit, vt mortaria ſunt, quæ facta fuerint à mortariorum artificibus: ſic Lariſſæos eſſe, qui facti fuerint ab artificibus ſuis. Nam eſſe quoſdam Lariſſæorū effectores, quod multum habet ruditatis: nam ſi eſſent Reipublicæ participes, eſſent vtique ciues ex dicta definitione: nec quod de patre ciue, aut matre dicunt, id poteſt in eos qui primùm vrbem vel incoluerunt, vel condiderunt conuenire: ſed de iis fortaſſe magis quærendum ſit, qui forma Reipublicæ mutata ad eius communitatem ſunt recepti, vt Athenis factum eſt auctore Cliſthene, tyrānis exactis: nam is in tribus multos peregrinos ſeruóſq; aduenas diſtribuit. Cęterum de his non quis eorum ciuis ſit, ſed iuſtè an ſecus facti ſint ciues, quæritur. quo in loco illud præterea in quæſtionem venire poteſt, num ſi quis iniuſtè ciuis eſt, is protinus non ſit in ciuibus habendus, quaſi eadem ſit vis iniuſti & falſi. ſed cum quoſdam iniuſtè imperantes videre liceat, quos imperare quidem dicimus, tamē iuſtè imperare negamus, & ciuis imperio quodam definiatur: nam cui tale imperiū communicatur, hunc ciuē eſſe dicimus. dubitari non debet, quin hi quoq;

ſint in ciuibus habendi:ſed illud iuſtè an iniuſtè facti ſint, ad quæſtionem ſuperiorem pertinet. Ambigūt enim nonnulli, quando ciuitas, quando non ciuitas egit. vt cum ex paucorum dominatu, vel tyrannide facta eſt Reſpub. popularis, tūc enim quidam pactis, quaſi ea non à ciuitate, ſed à tyranno inita ſint, ſtare nolunt: nec alia multa huius generis ſeruare, quaſi quædam Reſpublica vi non propter publicam commoditatem conſiſtant. Si ergo quidam rem populariter adminiſtrāt, hoc modo perinde acta huius Reipublicæ dicenda ſunt acta huius ciuitatis, & quæ ex paucorum dominatu, & tyrannide acta ſint.

Scholia in Caput I.

QVI *de Repub. quæ & qualis ſit commentatur.*) *Quia Reſpub. eſt ordo urbem inhabitantium, id eſt ordo ciuitatis, præſertim magiſtratuum, ut lib. iiij. declaratur, cap. i. & item quia Reſpub. eſt uita ciuitatis, ut eſt in eodem libro iiij. cap. xi. idcirco ut Reipub. rationem intelligamus, neceſſe eſt quid ſit ciuitas intelligere: & quia ciuitas eſt ciuium multitudo, cum de partibus priuſquam de toto ſit more & inſtituto noſtro diſſerendum, primum omnium de ciue diſputare conuenit, qui cum alius ſit in alia Reipub. forma, tamen ciuis in uniuerſum iudicandi, & deliberandi facultate cenſetur, quod utrunque magiſtratus indefinitus nominatur: & hominum, quibus ſic Reſpub. communicatur, multitudo: cui ſuppetat rerum neceſſariarum & commodarum copia, ciuitas eſſe definitur. Nūc enim contentiones exiſtunt*) *Non conſtat inter omnes quæ ſit ciuitas appellanda: nam mutata Reipublicæ forma exempli gratia, ex paucorum dominatu, aut ex tyrānide in popularem, cum de fœderibus ſuperioris temporis, atque pactis ſtandum ſit, an ſecus, deliberatur. quidam fœdera & pacta inita eſſe dicunt à ciuitate, & propterea ſeruāda: alij negant, ſed à paucis, uel à tyrāno, ac idcirco non ſeruāda, ſed acta omnia reſcindenda eſſe contendunt: quæ controuerſia facilè dirimetur, ſi ciuitas quid ſit, definierimus. Sed quoniā, ut quoduis*

ũt quoduis aliud totum ex multis partibus conſiſtens)Vt omne totum ex partibus diuerſi generis conflatum. Is non eſt ciuis in paucorum potentia.) Vt qui liber eſt minimo tamen cenſu, huic enim Reſpub. in ſtatu populari communicatur, in paucorum potentia non item: quare illic ciuis eſt, hic non habetur pro ciue. Vt ciues factitij.) Ciuitate donati, qui non tam re ſunt, quàm priuilegio ciues. Nam & hæc eis permittuntur.) Mercatoribus, & qui in urbe negotiantur, ius petere licet, & legibus agere, ſi quid detrimenti per iniuriam accipiant. Talis ſocietas.) Iudiciorum communitas: coguntur enim in quibuſdam ciuitatibus inquilini patronum ciuem adhibere, nec per ſe licet eis litigare: quo fit, ut non perfectè ſint iudiciorum participes, ut declarant uerba, quæ uetus ad uerbum interpretatio hoc in loco adijcit: nam poſt illud, Talis ſocietas non perfectè communicatur, addit hoc, ſed neceſſe eſt tribuere aſſitorem: quare imperfectè aliqualiter participant tali communione, ut græcum exẽplar quod interpres ille ſequitur, ſic habuiſſe uideatur, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὑποδῦναι παραστάτην διὸ ἀτελῶς πως μετέχουσι τῆς τοιαύτης κοινωνίας, quod ſiue gloſſema eſt in dictionem à librarijs trãſlatũ, ſiue in alijs codicibus deſideratur, illũ ſenſum habet, quẽ initio propoſuimus. Nondũ ſcripti ſunt.) In albo, ſeu libro & catalogo ciuium. Munerum habent uacationem.) Immunitatem publici muneris gerendi. Effœtos ciues.) Vtpote quibus uires iam aut corporis aut mentis, quæ & ipſa ſuum ſenium habet, ut ſuprà dictum eſt, lib. ij. non ſuppetunt ad gerendos magiſtratus, & munera publica obeunda: non quod anima intellectualis quæ immortalis eſt, ſeneſcat, ſed quia deficientibus corporeis inſtrumentis, ſenectutis uitio, uſus quoque rationis & intellectus attenuatur, & quaſi ſeneſcit, unde natum eſt prouerbium bis pueri ſenes. Nulla tali exceptione.) Qualis eſt inquilinorum conditio. Sed imperia ſeu magiſtratus.) quod græcè eſt ἀρχὴ, hoc latinè tum magiſtratus, tum imperium dicitur: quare interpres unum uocabulum duobus declarauit. Tempore determinata.) quod græcè eſt διῃρημένας, determinata conuertit interpres: ſic enim locus poſtulat, & uerbum διαιρέομαι, ſæpe ab Ariſtotele in hanc intelligẽtiam uſurpatur, ut διαιρεῖσθαι dicat tum diſputare & differere, tum conſtituere, & ratione determinare. Iudicij & imperij.) Iudicandi. quod fit etiam ferendo ſuffragium in mandandis magiſtratibus, &

conſultandi in conuentu populari. Magiſtratus igitur ſiue imperia quædam ſunt definita tempore, non perpetua quædam indefinita. Vt iudex & conſultator.) Poteſtas iudicandi præſertim ferendis ſuffragijs: hæc enim iudicandi ratio ad plurimos pertinet, & deliberandi in conuentu populari. Nam ferre ſuffragium κρίνειν ſolet Ariſtoteles dicere, id eſt iudicare, ut ſuprà libro ſecundo de electione regum Carthaginienſium, κατὰ τὸν αὐτοῦ βίον ἕκαστον κρίνεσθαι τὴν βασιλέων. Nam per ſuffragium iudicium inter competitores fertur, quare ipſam ſuffragiorum lationem κρίσιν, id eſt iudicium appellare ſolet, ut in eodem libro, & capite κατὰ τὴν κρίσιν ἐστὶ παιδαριώδης. Præterea poſcere geſti magiſtratus rationem, ſiue ex prouocatione corrigere, quod græcè eſt εὐθύνειν, ad iudicium pertinet, quod in multis Rebuſpublicis populo permittitur, ac omninopermitti debet, ut ipſe dixit libro ſecundo, capitulo ultimo. Conſultorum autem ſiue conſultatorem conuertit interpres, quod græcè eſt ἐκκλησιαστὴς, quaſi concionator, quoniam ſic Ariſtoteles paßim omnes qui in concione, id eſt in conuentu populari deliberant, appellat. itaque hoc ipſum deliberare modo ἐκκλησιάζειν dicit, modo βουλεύεσθαι, ut paulò infrà hoc eodem capite. Sed fortaſſe dicat aliquis.) Cæteri magiſtratus, ut conſul, cenſor, imperator, ſiue dux belli, haud dubiè tenẽt imperium. at iudex qui nihil aliud eſſe uidetur, quàm legis adminiſter, & executor & deliberator, cuius partes ſunt quid optimum factu ſit, cõſiderare, & conſtituere, habere imperium nõ uidentur: at eorum nullum eſſe imperiũ, qui maximam rerum poteſtatem habẽt in ciuitate, iudicum ſcilicet, & conſultatorum abſurdum dictu eſſe uidetur. Sed in nullo ponamus diſcrimine.) Nihil noſtra interſit, nec ea nos curas ſollicitet. Quod eſt conſultori.) Nullum eſt nomen commune, quo conſultor & iudex nominentur, ut homo & equus, communi animalis nomine nuncupantur.

Ad hunc modum.) Iudicando & conſultando. Nam deprauatas.) Quemadmodum totum natura prius eſt parte, & ciuitas domo, ut dictum eſt in primo libro, id eſt potior, & melior: ſic recta Reſpublica prior eſt, quàm deprauata. Vt quem diximus.) Ciuis quemadmodum diximus definitus, ſcilicet qui iudicandi & deliberandi facultatem habet, quoniam in Republica populari nullus unquam ciuis à concione ſeu deliberatione populari excluditur, nec à iudicio ſaltem ab eo,

quo

quo dijudicantur competitores, hoc eſt à ferendo ſuffragio. quod quanquam fieri poßit eodem modo in alijs Rebuſpublicis, exempli gratia in paucorum potentia, ubi populus habet ferendi ſuffragium, & deligendi poteſtatem, ſed ex magnis cenſibus, & de quibuſdam rebus in concione deliberandi: tamen fieri poteſt, ut nec iudicare ullo modo, nec deliberare, niſi certis & definitis magiſtratibus liceat. Nec populus eſt, nec legitima concio.) Nihil per communem popularium conuentum deliberatur aut iudicatur. De contractis pactiſque rebus.) Contrahere cum altero dicitur, qui emit, uendit, locat, conducit, paciſcitur, aut aliud ſimile facit: qui cõtractus & pacta, συμβόλαια græcè nominantur. omnia autem iudicia, ut Cicero teſtatur, aut diſtrahendarum controuerſiarum, quod pertinet ad res contractas & pactas, aut puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt: cuius generis poſterioris cauſæ à Græcis φονικαὶ δίκαι dicuntur, id eſt capitales, quia ſæpe in his de capite reus periclitatur: aut de exilio, quæ mors ciuilis nominatur, uulgo criminales dicuntur. Et fortaſſe alius magiſtratus alias) Nam utrunque genus cauſarum poteſt in partes diuidi, & diuerſorum magiſtratuum cognitioni tribui. Cui copia ſuppetat.) Quæ multitudo eiuſmodi ſit, ut mutuo auxilio & facultatibus ciuium uniuerſa ciuitas copiam rerum neceſſariarum, & commodarum ad uitam degendam habeat. Sunt etiam qui ad uſum ciuem eſſe definiant.) Alteram ciuis definitionem proponit & refellit: nam quidam ciuem eſſe definiunt, qui utroque parente, aut etiam ciuis ciuibus natus ſit. quæ definitio nec in urbis conditores conuenire poteſt, nec in eos qui primi urbem inhabitarunt: quoſdam etiam iniuſtè ciues eſſe factos docet, qui tamen ueri ſunt ciues, & ciuitatem tamdiu manere eandem, quamdiu manet eadem Reipublicæ forma. Ad uſum.) In hac doctrina ciuili, ut libro primo declaratum eſt. quædam cognitionis & contemplationis, pleraque uſus & actionis gratia differuntur. Superior igitur ciuis definitio magis ad cognitionem & partem ſpeculatiuam pertinet: hæc uſum & partem actiuam magis attingit. Ciuiliter.) Prout pertinet ad uſum, & adminiſtrationem ciuitatis. Partim fortaßis ambigendo, partim per ironiam.) Nam ut ciuem definiret Gorgias, cuius parentes fuiſſent ciues, fortaſſe dubitando & quærendo fecit, quod uerò mortariorum ſimilitudine uteretur per ironiam

quæ latinè dicitur diſſimulatio: quanquam uerbum ipſum ironia iam eſt in latinam conſuetudinem receptum. Eſt autem ironia, ſiue diſſimulatio, cũ aliquis de ſe minora ſuis uirtutibus, uel doctrina prædicat, aut dicit: ut Socrates, qui ſe cuncta ignorare dicebat, præterquam quòd nihil ſciret. Gorgias igitur utitur exemplo mortariorum abiecto, & nimis uulgari, nec conueniente magno philoſopho, uelut innuẽs ſe uulgarem & indoctum eſſe, quod pertinet ad ironiam, de qua pluribus uerbis diſſerit Ariſtoteles lib. iiij. Ethicorum ad Nicomachum. aut ironiam dixit pro ioco: nam εἰρωνεύεσθαι, quo uerbo uſus eſt Ariſtoteles, interdum iocari ſignificat, ut apud eundem in artis rhetoricæ, lib. ij. καὶ τοῖς εἰρωνευομένοις πρὸς τοὺς σπουδάζοντας καταφρονητικὸν γὰρ ἡ εἰρωνεία. Iraſcuntur, inquit, homines ijs, qui ſecum ſerio agentibus iocantur: nam iocus ad contemptum pertinet. Vtitur autem Gorgias exẽplo Lariſſæorum, quæ ciuitas eſt Theſſaliæ: quanquam Lariſſæ multæ etiam aliæ nominantur. Qui primi urbem incoluerunt, uel condiderunt.) Vt qui primi in aliquam iam conditam urbem coloni deducti ſunt, uel ipſi urbem condiderunt. Nam cum eſſent ipſi primi ciues eius ciuitatis, non poterant ab alijs ciuibus eiuſdem ciuitatis eſſe procreati: tunc enim eſſent ciues priores primis, quod fieri non poteſt. Tyrannis exactis.) Victi magna ſtrage Atheniẽſes à Lacedæmonijs, non aliter pacem ab ipſis impetrare potuerunt, quàm ut triginta rectores ciuitatis acciperent, ex ipſis tamen Athenienſibus ut Reſpub. ex populari paucorum potentia fieret, quod ubique facere Lacedæmonij conabantur, qui triginta accepto imperio pro rectoribus tyrannos egerunt, duce tamen & auctore Thraſibulo triginta tyranni exacti, & in exilium miſſi ſunt, ſuffectis decem, qui Rempub. adminiſtrarent, qui eandem crudelitatis uiam ingreſſi, eodem modo in exiliũ miſſi ſunt. Cum bellis igitur ſuperioribus, & tyrannorum ſæuitia Athenienſes ad magnam paucitatem fuiſſent redacti, auctore Cliſthene, multos externos, & inquilinos, & ſeruos manumiſſos in ciuitatem ad ſupplendam ciuium paucitatẽ receperunt.

Eadem ſit uis iniuſti & falſi.) Quaſi idem ſignificat iniuſtum & falſum, idémque ſit quempiam iniuſtè ciuem eſſe, quod falſo ciuem dici. Tale imperium.) Ius deliberandi & iudicandi. Pactis ſtare.) Διαλύειν gracè propriè diſſoluere ſignificat. ſed quia per pacta & fœdera diſcordiæ diſſoluuntur ac dirimũtur, idcirco tum fœdus ferire

&

& paſciſci, tum fœderibus & pactis ſtare, eodem uerbo Græci ſignificant, ut ſæpe Ariſtoteles, qui hoc in loco pro ſtare fœderibus pactiſq; dixit, ut interpres conuertit. Si ergo quidam rem populariter adminiſtrant.) Quemadmodum, inquit, acta populi in Repub. populari ſunt acta huius ciuitatis, quæ populariter adminiſtratur: ſic acta à tyranno dicenda ſunt acta ciuitatis, quæ tyrannicè gubernatur. Sed mutata Reipublicæ forma ex tyrannide exẽpli gratia, in popularem, in hac tyrãni acta negari poſſunt ab hac ciuitate, acta non tamen ſimpliciter à ciuitate: non enim hoc eſt à ciuitate agi, quod agi ab eadem ciuitate. quando uerò eadem ciuitas dici debeat, proximo capite declarabitur.

Caput II.

CAETERVM ſermo propriè ad hanc quæſtionem pertinet, qua tandẽ ratione ciuitas eadem aut nõ eadem, ſed diuerſa eſſe dici debeat? Huius autem dubitationis facillima quæſtio in loco & hominibus verſatur: fieri enim poteſt, vt locus & homines diuidantur, & alii alium inhabitent. ſed hæc quæſtio idcirco facilior eſt iudicanda, quoniam cum ciuitas multifariam dicatur, non eſt difficile veritatem inueſtigare. Pari ratione de ciuitate hominum eundem locum incolẽtium dubitatur, quando vna eſſe putari debeat: nec enim ex mœnibus æſtimáda eſt: nam Peloponneſum vno muro circũdare liceat, cuiuſmodi fortaſſis eſt Babylon, & quęcunque gentis magis quàm vrbis ambitum habet: qua Babylone ab hoſtibus capta, triduo partem ciuitatis id non ſenſiſſe ferunt. Sed de his rebus commodius alio in loco diſputabitur: nam de magnitudine vrbis homini ciuili quãtam, & vnam multitudinem, an plures eſſe oporteat, compertum eſſe debet. Sed eiſdem hominibus eundem locum incolentibus quæritur,

num ciuitas tandiu ſit vna dicẽda, dum idem ſit genus incolẽtium, quanuis perpetua viciſſitudine alii intereant, alii rurſus procreentur? vt fluuios & item fontes eoſdem dicere ſolemus, licet aqua profluens altera ſublabente ſuccedat altera: an homines ſimilem ob cauſam eoſdem dicere oportet, ciuitatẽ non item? Nam ſi ciuitas eſt ſocietas quædã, ſocietas autem ciuium, vtique ſi Reſpublica altera fiat ſpecie cum ſit Reſpublica diuerſa, neceſſarium eſſe videri poteſt ciuitatem quoque non eſſe eandem: vt chorus, qui modò comicus eſt, modò tragicus, licet ſæpe eiſdem hominibus conſtet, diuerſus tamen eſſe dicitur. Eodémque modo quãlibet aliam ſocietatem & compoſitionem diuerſam eſſe dicimus, ſi ſpecies compoſitionis ſit diuerſa: vt concentum earundem vocum diuerſum eſſe diceremus, ſi nunc Doricus eſſet, aliàs Phrygius. Quod ſi ita eſt, ſatis intelligitur ciuitatem ad Reipublicę formam ſpectantibus eſſe dicendã: quæ tum diuerſa, tum eadem dici poteſt, ſiue ab eiſdem hominibus, ſiue à prorſus diuerſis incolatur. Sed vtrum ciuitas forma Reipub. mutata, ſtare pactis debeat, an ſecus, alia quæſtio eſt.

Scholia in Caput II.

CAETERVM *hic ſermo propriè pertinet.*) *Mutatione facta in ciuitate quæri ſolet, maneat eadem ciuitas, an ſecus. ſed huius quæſtionis non eſt difficilis ſolutio: nam ſi locus duntaxat mutetur, erit urbs alia, non alia ciuitas. ſi homines duntaxat mutentur manente* Reipub. *forma, manet eadem ciuitas. ſed ſi forma* Reipub. *mutatur, alia ciuitas efficitur.* Vt *locus & homines diuidantur.*) *Id eſt urbs & ciuitas: ut ſi ducto muro per medium urbis alij hanc partem, alij illam inhabitarent.*

tarent. Cum ciuitas multifariam dicatur.) πόλις græcè, nunc urbem, id eſt locum, mœnia ac ædificia: modò ciuitatem, id eſt homines urbem inhabitãtes ſignificat: quæ diſtinctio facilem quæſtionem reddit. poteſt enim manere eadem urbs mutatis hominibus: & forma Reipub. ac uiciſſim urbe diruta & ſolo æquata, poteſt manere ciuitas eadem, id eſt ſocietas ciuilis: quæ etiam ſi in alium locum tranſeat, erit eadem ciuitas, unde poëta, Veios habitante Camillo, Illic Roma fuit. Nam Peloponneſum.) Peloponneſus peninſula eſt Græciæ, in cuius iſthmo Corinthus eſt, quæ regio latè patẽs, ut mari penè tota circunfuſa eſt: ſic poſſet uno muro cingi, & tunc multæ gentes & uariæ eſſent una ciuitas, ſi propter unum murum ciuitas diceretur una: quod planè falſum eſt, uel eſſet una urbs, non tamen una ciuitas, cum ſint ciuiles ſocietates complures & diuerſæ. Cuiuſmodi fortaſſis eſt Babylon.) Chaldaicarũ gentium caput eſt Babylon, urbs ſexaginta millia paſſuum amplexa, muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in ſingulos pedes ternis digitis menſura ampliore quàm Romana, ut Plinius refert, quam Euphrates fluuius interfluit. Chorus, qui modò comicus eſt, modò tragicus.) Chorus dicitur, quando multæ perſonæ ſimul loquentes, ſeu canentes inducuntur in comœdia uel tragœdia. fieri autem poteſt ut ijdem homines nunc comicum, aliàs tragicum chorum conſtituant: ſemper tamen comicus chorus forma diuerſus eſt à tragico, licet materia idem ſit chorus. à forma uerò res quæque nominatur, cum forma ſit cuiuſque ſubſtãtia ratio, ſecundo de generatione.

Caput III.

POST hæc proximum eſt vt viri ac boni ciuis eadẽ ſit virtus an diuerſa, diſſeramus. Ad quã quæſtionem diiudicandã, operæprecium fuerit quænam ſit ciuis virtus, primum omnium ſummatim conſtituere. Vt igitur nauta vnus quidam eſt nauigandi ſociorum, ſic item ciuis vnus eſſe dicitur eorum qui ciuilem ſocietatem habent. Nautæ verò licet facultate ſint diſſimiles, hic remex, ille gubernator, quidam curator proræ, & alius alia quadam tali appel-

latione cēſeatur, haud dubiè tamen perfectiſſima cuiuſque ratio propria fuerit virtutis eius, ac eodē modo communis quædam ratio omnibus accommodabitur. Nam cunctis ipſis nauigationis ſalus propoſita eſt: hanc enim expetit eorū quiſque. Eadem igitur ratione ciuibus, quanquam diſſimiles ſint, tamen omnibus eſt communitatis ſalus propoſita: cōmunitas autem eſt Reſpub. quo fit, vt neceſſario ciuis virtus ad Rempublicam accōmodetur. Si ergo Reipublicæ cōplures ſunt formæ, haud dubiè fieri non poteſt, vt vna ſit ciuis probi perfecta virtus. Perſpicuum eſt igitur, probū ciuem eſſe poſſe quenquam, qui non ſit idem virtutem, qua vir bonus cenſetur, cōſequutus. Cæterum alio quoque modo differentibus, licet eadem ratione in optima Republica vti. Nam cum ciuitas ex probis omnibus conſtare nequeat, oporteátque rectè ſuo quenque officio fungi, quod à virtute proficiſcitur, nec ciues omnes poſſint eſſe ſimiles, non erit vtiq; vna boni ciuis & viri probi virtus. Nam virtutem boni ciuis cunctis ciuibus adeſſe oportet, cum hoc neceſſario optimæ ciuitatis ratio poſtulet. Vt autē viri probi virtus omnibus adſit, fieri non poteſt, ſi non eſt neceſſe vt probi viri ſint ciues omnes qui ſunt in ciuitate proba. Præterea cum ciuitas ex diſſimilibus conſtet, vt enim animal protinus ex anima & corpore, anima ex ratione & appetentia, domus ex viro & vxore, poſſeſſio ex domino & ſeruo: ſic ciuitas ex his omnibus, & aliis præterea diſſimilibus generibus cōſiſtit: profectò neceſſe eſt non eſſe vnam ciuium omniū virtutem,

tutem,quemadmodum in choro non eadem eſt virtus ducentis chorũ, & eius qui proximus eſt ab eo. His igitur planum fit,non eandẽ ſimpliciter eſſe ciuium omnium virtutem: ſed illud vidẽdum eſt, an cuiuſpiam boni ciuis virtus eadẽ ſit, quæ boni viri. Nam qui probè imperat,hunc bonum & prudẽtem eſſe dicimus: vnum autem ciuilem prudentem eſſe neceſſe eſt. & quidam ſtatim diuerſam eſſe dicunt principis inſtitutionẽ,& regum filios equeſtribus & bellicis inſtitutis erudiri videmus,& Euripides ait:

Nec verò ſpecioſa,ſed requirit
Quæ Reſpublica.hæc mihi.

ceu quędã ſit principis educatio ac inſtitutio. Quod ſi eius qui rectè imperat,& viri boni eadem eſt virtus,eſt autem is quoque ciuis qui paret imperio,non fuerit vtique eadem ſimpliciter ciuis atque viri virtus, ſed cuiuſdam ciuis,cum principis nõ eadem ſit, quæ ciuis. Ac fortaſſis idcirco Iaſon ſe quòd nõ regnaret,fame confici dicebat, quaſi priuatus eſſe neſciret. veruntamen & imperare,& imperio rectè parere laudi datur. Si ergo boni viri virtutem imperatricem eſſe cõſtituimus, ciuis autem virtutẽ vtrunque,non eodem modo vtrunque laudabitur. Sed quoniam interdum vtrunque videtur non eadem ſcilicet imperanti & parenti dicenda eſſe,ciuem autem oportere vtrũque ſcire, vtroque participare ex his quæ ſubiecimus,quomodo ſeſe res habeat intelligetur. Eſt enim imperium, quod herile nuncupatur,quod qui tenet,hic vt res quæ neceſſariæ dicuntur, facere nouerit, nihil eſt neceſſe, ſed vt eis vti

ſciat: nam illud alterum ſeruile eſt, id eſt vt huiuſmodi operum ſeſe miniſtrum exhibere poſſit. Cæterum ſeruorum genera complura ſunt, cum opera ſeruilia ſint complura, in quorum vno genere operarii verſantur: hi verò ſunt, vt vocabulum declarat, qui manibus victum quærunt, de quorum numero artifices illiberales habentur. quare apud quoſdam antiquitus, antequam extremus populus fieret, imperium cum opificibus non cõmunicabatur. Eorum igitur opera quibus ad hunc modum imperatur, diſcere nec vir bonus debet, nec ciuilis, nec omnino ciuis probus, niſi forte ad ſuũ ipſius vſum: tunc enim non efficeretur vt alter dominus eſſet, alter ſeruus: ſed eſt aliud imperium quo ſimilibus genere, ac liberis hominibus imperatur. Sic enim ciuile imperium definimus, quod parendo diſcitur ab eo qui debet imperare: vt eques equitatus præfecto, miles duci parendo equitatum, exercitúmque ducere diſcũt. Item milites dum in acie curantis & inſidias collocantis imperata faciunt, his muneribus præeſſe docentur. Rectè igitur fieri poſſe negant, vt bene quis imperet, qui non fuerit imperio ſubiectus. Sed cũ horum virtus diuerſa ſit, tamẽ bonus ciuis ſcire ac poſſe debet tum imperata facere, tum etiam imperare: virtúſque ciuis eſt imperium liberorum noſſe in vtranque partem: boni ergo viri eſt vtrunque, quanquam temperantiæ & iuſtitiæ imperatricis ſpecies eſt diuerſa. Nam qui ſubiectus eſt, liber tamen, eius haud dubiè non eſt vna virtus, exempli gratia, iuſticia: ſed ſpecies habet per quas imperet, imperatáque faciat,

vt viri ac mulieris diuerſa eſt temperantia & fortitudo. Nã vir ſi ſic fortis eſſet, vt fortis mulier, timidus haberetur: & mulier garrula, ſi ſic eſſet moderata, vt vir probus. Nam & cura rei familiaris alia viri eſt, alia vxoris: viri enim munus eſt parare, vxoris cuſtodire. Sed virtutum ſola prudentia eſt imperium obtinentis propria. nam cæteræ neceſſariò cõmunes eſſe videntur imperantibus cum iis quibus imperatur. eius certè cui imperatur virtus, non eſt prudentia, ſed vera opinio: cui enim imperatur, is ſimilis eſt tibiarum artifici: qui imperat, is tibicinem tibiis vtentẽ æmulatur. Ac virtus quidem vtrum eadem ſit boni viri ac probi ciuis, an diuerſa, & quomodo eadem, & quo diuerſa, ex his planũ efficitur. Sed ſupereſt etiam nunc quæſtio alia de ciue, num verè is ciuis ſit, cui aditus ad imperia patet, an etiam opifices ſint in ciuibus habendi. Nam ſi ſic ſtatuerimus hos quoque ciues eſſe quibus imperia magiſtratúſve non communicantur, non poterit talis virtus cuiuſlibet eſſe ciuis, cum hic ciuis habeatur: ſin autem nemo talis ciuis eſt, qua in parte horum quiſque ſtatuetur? cum neque inquilinus ſit, neque peregrinus. An nullum ex hac ratione incõmodum euenire putandum eſt? nam neque ſerui neque libertini quicquam ex iis quæ diximus ſunt. Illud enim verè dicitur, non omnes, ſine quibus ciuitas cõſtare nequeat, pro ciuibus eſſe habendos, cum ne pueri quidẽ perinde ciues ſint, atq; viri: ſed hi ſimpliciter, illi verò ex ſuppoſitione: ſunt enim ciues, ſed imperfecti. Olim igitur apud quoſdam opifices aut ſerui erant, aut

peregrini. itaque multi nunc quoque tales ſunt. & profectò ciuitas optima nunquam opificem ciuem facit. Quòd ſi opifex quoq; in ciuibus eſt habẽdus, nimirum ciuis virtus quam diximus, non cuiuſuis, nec liberi duntaxat dicenda eſt, ſed eorum qui ſunt operum neceſſariorum immunes: in quibus qui vni priuatim miniſtrant, famuli: qui publicè, opifices & mercenarii nuncupantur. Cęterum ſi paulò diligentius quæ deinceps dicemus conſideres, in promptu erit hæc quomodo ſeſe habeãt, intelligere: nã quod diximus, rerum vſus declarat. Neceſſe eſt enim cum Reipublicæ complures ſint formæ, ciuis quoq; ſpecies eſſe multas, eius pręſertim qui ſubiectus eſt imperio: vt ſit neceſſe in quadam Reipublicæ forma tum opificem, tum mercenarium eſſe ciues: in quibuſdam fieri nequeat, vt in ea, ſiqua eſt, quæ dicitur optimatum, in qua honores pro ratione virtutis, & pro dignitate conferuntur. Nam qui vitam in arte ſordida mercenariáq; degit, hic non poteſt in ea quę virtutis ſunt, curam & operam impendere. Cæterum in paucorum dominatu vt mercenarius ſit ciuis, fieri non poteſt: magnis enim cenſibus magiſtratus tribuũtur: vt opifex ciuis ſit, nihil prohibet, cum multi artifices ſint locupletes. Thebis qui iam decimum annum à mercatura non abſtinuiſſet, is gerere magiſtratũ lege vetabatur. Sed in multis Rebuſpublicis lex peregrinorũ minus latè patet. Nam licet in quibuſdam popularibus ciuis eſt qui ex matre ciue fuerit procreatus: eodémque modo Spurii apud pleroſque: tamen quia legitimorum ciuium inopia

tales

tales ciues faciunt,& in magna hominum paucitate ſic legibus utūtur. Vbi copia ſuppetit,paulatim reiiciunt,primum ex ſeruo, ſeruáve progenitos: deinde eos qui ex matribus tantum ciuibus nati ſint:poſtremo eos modò ciues faciūt, qui vtroque parente ciue fuerint procreati. Quibus rēbus planè intelligitur,ſpecies ciuis eſſe cōplures, & eum potiſſimum eſſe ciuem, qui honorum ac magiſtratuum eſt particeps,vt fecit Homerus.Sed ſicubi quiddam tale cælatur,hoc fit cohabitantes fallendi gratia, vt'que inhonoratum externumq; reiecit.Nam velut inquilinus eſt is cui honores non communicātur.Ac virtus quidem vtrum eadem ſit quæ virum bonū, & quæ ciuem probum efficiat, expoſuimus: cuiuſdam ciuitatis ciuem eadem virtute qua virum bonum commendari,alterius nō item:nec illum omnem,ſed qui ciuilis eſt,& penes quem,aut ſolum, aut cū aliis poteſtas eſt Rempub.adminiſtrandi.

Scholia in Caput III.

POST *hac proximum eſt.*) *Vt eadem uirtus ſit, an diuerſa uiri boni,ac boni ciuis intelligatur, primum quæ ſit uirtus boni ciuis ſtatuere oportet:ſed cum multæ ſint* Reipub. *formæ,& uirtus ciuis ad* Reipub. *rationem ſit referenda, efficitur ut non poßit una uirtus omnium ciuium eſſe in omnibus ciuitatibus.* Præterea *cum ciuitas non poßit ex cunctis uiris probis conſtare , omnes tamen boni ciues ciuilem uirtutem habere debeant, hac ratione non eadem uiri boni uirtus quæ boni ciuis eſſe uidetur:& item quia ciuitas ex dißimilibus conſtat,cum dißimilium diſpares ſint uirtutes , efficitur ut non eadem ſit ciuium omnium uirtus.* Cæterum *in optima* Repub. *eadem eſt boni ciuis, quæ boni uiri uirtus:uirtus tamen in utroque duplex eſt,altera qua rectè pareat,altera qua rectè imperet,quæ maior & perfectior eſt priore:ergo ad re-*

V

ctè parendum fortitudine, exempli gratia, & temperantia opus eſt: diuerſis tamen ſpecie à fortitudine & temperantia quæ in rectè imperāte requiritur: ſed utriſque, bonus tum ciuis, tum uir præditus eſſe debet. quanquam bonus propriè dicitur uterque perfectiore uirtute: ſed ex uirtutibus propria imperantis eſt prudentia: nam ad parendum, prudentia non deſideratur. Perfectiſſima cuiuſque ratio.) *Propria cuiuſque uirtus intelligitur, ut optimè fungatur officio ſuo, ut uirtus gubernatoris, eſt poſſe optimè & perfecta ratione nauim dirigere, remigis, optimè remigare.* Ac eodem modo communis quædam ratio omnibus accommodabitur.) *Illud eſt rationi cuiuſq; uirtutis nauticæ pariter addendū, ut id fatiat incolumis nauigationis gratia: ratio enim finis omnibus debet eſſe communis: nec quicquam facere uirtus aut officium eſt, quod ad ſuum propriūmque finem non referatur.* Probum ciuem eſſe poſſe.) *Fieri poteſt, ut ſit quiſquam bonus ciuis, qui nō ſit idem uir probus: quoniam in praua Repub. bonus ciuis dicitur, qui bene inſtructus eſt ad eam Rempub. conſeruandam, ut bonus latro, bonus fœnerator, bonus leno dicitur, qui ſolertiam habent ad ea ſcelera patranda.* Quod à uirtute proficiſcitur.) *Vt quiſquam rectè fungatur officio ſuo, ex uirtute manat. Itaq; uirtus hoc in loco, ut in multis alijs apud Ariſtotelem, non intelligitur propriè, ut ſecundo Ethicorum libro definitur, ſed pro quocunque habitu ſeu facultate inſita natura, uel uſu parata, qua rectè aliquid fit, id eſt conuenienter propoſito fini, quamuis malus ſit finis.*

Viri probi uirtus.) *Virtutem boni uiri uocat eam, quæ propriè uirtus intelligitur, ut temperantia, fortitudo, & iuſtitia.* Non eadem eſt uirtus ducentis chorum.) *Id eſt Coryphæi, qui præcentor & præſultor à quibuſdam conuertitur. eſt autem is qui primum locum in choro tenet, & quem cæteri ſequuntur: cui proximus eſt is qui παραστάτης, quaſi adſiſtens nominatur, tum τριτοστάτης, de quibus meminit Ariſtoteles in lib. iiij. de prima philoſophia. Quēadmodum igitur ex his maior uirtus, ſeu facultas in coryphæo quàm in proximo, & quaſi adiutore, & in hoc, quàm in tertio deſideratur: ſic in ciue qui magiſtratum gerit, perfectior uirtus quàm in priuato requiritur, & in magiſtratibus pro ratione & diſcrimine imperiorum quibus funguntur.* Sed illud uidendum eſt, an cuiuſpiam boni ciuis uirtus.) *Quoniam ex ſupradictis intelligitur, non eadem eſſe uirtus cuiuſq; ciuis & boni uiri, iam uidendum*

eſt, num ciuis cuiuſpiam eadem ſit uirtus quæ boni uiri: docetque uirtutem ciuis in optima Repub. gerentis magiſtratum, aut imperiũ eandem eſſe, ac boni uiri: hanc autem eſſe ſtatum optimatum ipſe declarat lib. iiij. cap. ſeptimo his uerbis, In ſola, inquit, optimatum Repub. idẽ eſt uir bonus, & bonus ciuis, ſed ex duobus imperijs herili, atque ciuili: ad eũ qui herili fungitur pertinere ait, nõ ut opera neceſſaria facere ſciat, ſed ut rebus neceſſarijs uti nouerit: tum ſeruorũ multa genera eſſe dicit, quorum uno artifices ſordidi continentur, quibus negat antiquitus Rempub. ſolitam fuiſſe communicari. Ciuile autẽ imperium id eſſe ait, quo ſimilibus genere ac liberis hominibus imperatur, cuius fungẽdi facultas & diſciplina parẽdo & obtemperando comparetur. Itaq; eandem eſſe boni ciuis imperãtis, & boni uiri uirtutem in optima Repub. ſed utriuſque ciuis duplicem eſſe, alteram quæ ad imperandum pertinet, alterã quæ ad parendum: prudentiam autem propriam eſſe uirtutem imperantis. ° Virum autem ciuilem.) Vir ciuilis tum ab Ariſtotele, tum à Platone uocari ſolet, qui facultate & uirtute inſtructus eſt ad ciuiliter imperandum, ut regius, qui ad regnãdum: interdum etiam qui prudentia & facultate præditus eſt, leges & Rempub. cõdendi. Veruntamen laudi datur.) Id eſt uirtus eſt: habitus enim laudabiles uirtutes uocamus, ut ipſe ait in fine libri primi Ethicorum. Non eodem modo utrunque laudabitur.) Non erit eadem uirtus. *Ex his quæ ſubijciemus.)* Declarant enim in herili imperio non eadem eſſe imperanti, & parenti diſcenda, in ciuili autem utrunque eadem diſcere oportere.

Quæ neceſſariæ dicuntur.) Quæ pertinent ad uſus uitæ neceſſarios.

Vt uocabulum declarat.) χερνῆτες, *quod ex manibus nandoque componitur, ſumpta, ut arbitror, tranſlatione ab ijs qui non lyntu aut equo, ſed manibus natando ob egeſtatem flumen traijciunt. Artifices illiberales.)* Sordidi opifices, ut fabri, textores atque ſartores. *Antequam extremus populus fieret.) Priuſquam fierent Reſpub. populares corruptiſſimæ: nam cum multa ſint Reipub. popularis genera, ut traditur quarto libro, quæ omnium deprauatiſſima eſt, ea extremus populus nominatur. Tunc enim non efficeretur.)* Si quis uſus ſui gratia *ſordidum opificium diſcat, ut Alfonſus dux Ferrarienſis, qui ſingulari induſtria & artificio ænea tormenta bellica conficere ſciebat, is quia ſibi, non alteri ſeruit, non debet ſeruus more artificum appellari.* Sed

cum horum uirtus.) imperantis & parentis. In utranque partem.) Ad imperandum & parendum. Boni ergo uiri eſt utrunque.) Vt tum imperare, tum etiam parere ſciat: ſed imperandi uirtus quæ perfectior eſt, bonum uirum magis attingit, quàm parendi: nam ut ſuprà dixit, in exemplo nautarum, perfectiſsima cuiuſq; ratio propria eſt eius uirtutis. Cum igitur iuſtitia, fortitudo, temperātia, uirtutes, ſint boni uiri, earum cuiuſque perfectiſsima ratio propria fuerit boni uiri. Quanquam temperantiæ & iuſtitiæ imperatricis ſpecies eſt diuerſa.) A temperantia & iuſtitia ſubiecti, & liberi, quatenus eſt ſubiectus: nam & hic duplicem habet uirtutem, alteram ad parendum, alteram ad imperandum. In græcis exemplaribus ſcriptum eſt, δῆλον ὅτι οὐ μία αὖ ἂν τοῦ ἀγαθοῦ, id eſt non unam eſſe uirtutem boni: in quibuſdam illud τοῦ ἀγαθοῦ, id eſt boni non habetur, ſed idem eſt utriuſque ſcripturæ ſenſus, ut uirtus duplex eſſe intelligatur, in ſubiecto libero, ſi bonus eſt, altera imperandi, altera parendi. ſed quia uirtus non poteſt eſſe niſi in bono, idcirco illud τοῦ ἀγαθοῦ, uidetur eſſe ſuperuacaneum. Et mulier garrula.) In quibuſdam exemplaribus corruptè ſcriptum eſt γυνὴ ἄλλως, in aliīs γυνὴ ἄλλος, rectius tamen in quibuſdam γυνὴ λάλος, quam ſcripturam ſequutus eſt interpres, quia commodior eſt & aptior Ariſtotelis doctrinæ, qui in primo huius operis libro propriam uirtutē mulieris eſſe dixit taciturnitatē, cum uiri ac mulieris uirtutes diuerſas eſſe doceret: eſt igitur ſenſus, quēadmodum uir timidus eſſet, ſi fortis eſſet muliebri fortitudine, ſic mulier eſſet loquax & garrula, ſi ea moderatione loquendi uteretur, qua uir probus & modeſtus, quia non eadem eſt utriuſque loquendi menſura & modus, unde Paulus, mulier in ſilentio diſcat: & alio in loco, mulieres, inquit, in eccleſiīs taceant. Sed uera opinio.) Prudentis officium eſt de rebus agendis deliberare, quod maximè imperantis munus attingit: obtemperantis autem non eſt deliberare, ſed ueram opinionem de rebus deliberatis habere, ut imperata rectè poſsit obire. Sed ſupereſt etiam nunc quæſtio alia de ciue.) Alia ratione de ciue diſſerit, & multos eſſe docet, ſine quibus ciuitas conſtare non poteſt, qui tamen non ſunt ciues, ut mercatores, opifices, & mercenarios in optima Repub. tamē in uniuerſum eos propriè ciues eſſe intelligit, quibus imperia ſiue magiſtratus in ſua ciuitate communicantur. Quicquam ex his quæ diximus ſunt.) Nec ſunt inquilini, nec peregrini.

regrini. Ex ſuppoſitione.) Quoniam ſi uiri futuri ſunt ciues, pueros eſſe neceſſe eſt, qui cum ad perfectam ætatem peruenerint, ſint ciues: itaque nunc ciues imperfecti ſunt. Virtus quam diximus.) Boni ciuis ad imperandum, parēdúmque inſtructi, quæ cum in ciuilibus muneribus obeundis parendo diſcatur, ac ingeneretur, non poteſt ijs contingere quos opera neceſſaria ſubmouent à ciuilibus officijs. Vt in ea ſi qua eſt.) Nam licet quædam Reſpub. prope ad Rempub. optimatum accedāt, utpote in quibus ratio uirtutis in magiſtratibus mādandis habeatur, tamen rariſſima eſt, ubi uirtus maximè dominetur, quæ propriè dicitur optimatum Reſpub. Thebis qui iam decimum annum.) Propterea ſcilicet quia nihil eſt, quod gerētibus magiſtratus magis obſit quàm auaritia, quæ mercatoribus penè inſita eſt, & familiaris: ſed & artifices eodem modo, niſi certo tempore abſtinuiſſent ab arte ſordida Rempub. gerere apud eoſdem Thebanos lege uetabātur, ut ipſe tradit libro ſexto. Nouem urbes memorantur ab Stephano in uarijs regionibus, quæ Thebæ dicerentur, hic tamen eam deſignari puto, quæ erat in Bæotia Græciæ regione, cuius ciuis fuit Epaminundas. Vt fecit Homerus.) Libro iliados decimo. Sunt autem uerba Achillis ad Aiacem de iniuria, ſibi ab Agamemnone illata expoſtulantis. Cuiuſdam ciuitatis.) Quæ optimè habet inſtitutam Rempublicam.

Caput IIII.

HIS rebus declaratis, ſequitur vt Reſpub. vna ſit ſtatuenda an plures, diſſeramus: & ſi plures, quæ & quot, diſcrimináque ipſarum explicemus. Eſt autem Reſpublica ordo ciuitatis cum aliorum magiſtratuū, tum eius maximè cui tradita eſt ſumma rerum omnium poteſtas & arbitrium: eſt enim vbique ciuitatis ſumma poteſtas penes adminiſtrationē ciuilem: adminiſtratio verò ciuilis eſt Reſpub. exempli gratia, in Rebuſpublicis popularibus ſumma poteſtas eſt penes populum: in paucorum dominatibus è contrario penes paucos. his autem Rempublicam

diuerſam eſſe dicimus,quæ eadem eſt cæterarum ratio. Sed primum omnium cuius rei gratia ciuitas fuerit conſtituta, & quot ſint genera principatus inter homines,ac in vitæ ſocietate ſtatuẽdum,eſt. Quanq̃ igitur huius commentationis initio cum de ratione rei familiaris & herili imperio diſceptaretur, hominem eſſe natura ciuile animal expoſuimus,ac perinde homines etiam ſi ope mutua nihil indigeant, tamen nihilo ſecius ad conuictum eſſe procliues: tamen publica quoque commoditas facit,vt homines in locum vnum conueniant, prout quiſque poteſt rectè viuendi particeps eſſe.Hic igitur maximè tum publicè, tum etiam priuatim hominibus eſt conueniendi finis. Conueniunt tamen etiã ob hoc ipſum, vt viuant:nam forſitan honeſti pars quædam ineſt, & ciuilem vel viuendi duntaxat ſocietatem conſeruant, niſi ea communio in vita maximis calamitatibus confli&etur. Nec dubium eſt,quin multi homines magnas ęrumnas viuendi cupiditate perpetiantur,velut in ipſo viuere iucunditas quædam inſit,ac dulcedo naturalis.Neq; verò difficile eſt imperii modos appellatos diſcernere: de his enim ſæpe in externis ſermonibus diſſeruimus. Nam herile imperium quanuis natura ſerui & natura domini re ſit eadem commoditas, tamen ad domini vtilitatem refertur, non item ad ſerui,præterquã ex accidenti.Nam pereunte ſeruo, dominatus ſaluus eſſe nõ poteſt.Imperium autem in filios,& vxorem,totámque domum, quam domeſticam gubernationẽ vocamus, aut eorum in quos eſt imperium,commoditatem ſibi proponit,

ponit,aut eam certè quę ſit vtriſque communis,per ſe tamen ad ſubiectorum vtilitatem ſpectat: quemadmodum in cęteris artibus vſu venire cernimus,vt in medicina & arte gymnaſtica.Quáquam ex accidente ipſorum quoque commoditas peti queat,fieri enim poteſt vt ipſe exercitator interdum ex eorũ numero ſit,qui exercentur, vt gubernator vnus de numero nautarum eſt:igitur exercendi magiſtro vel gubernatori bonum eorum in quos imperium habet, propoſitum eſt. Sed cũ ipſe vnus horum efficitur,ex accidẽti tuta nauigatione participat:hic enim de numero nauigantium eſt, exercitator verò vnus eorum qui exercentur efficitur: quamobrem ciuiles magiſtratus, cum ciuitas per æqualitatem ſimilitudinémque ciuium eſt conſtituta,viciſſim obire cenſent. Olim certè æquũ eſſe quiſque cenſebat,quemadmodum natura fert, vt alter viciſſim laborem ſuſciperet, rurſúſque ipſius commodis proſpiceret, vt ipſe prius cum magiſtratui pręerat,curam geſſiſſet illius commoditatis. Nunc autem propter commoda quæ ex publicis rebus, quæque ex magiſtratu capiunt,continenter præeſſe vellẽt,perinde ac ſi ſemper in magiſtratu rectè valerẽt:qui ſunt infirma valetudine, tunc enim fortaſſis expetendi eſſent magiſtratus. Quibus igitur Rebuſpub. commune bonum eſt propoſitum,hę rectæ ſunt & ſimpliciter iuſtæ:in quibus autem qui præſunt ſuam quiſque duntaxat commoditatem ſequuntur, hæ cunctæ deprauatæ ſunt,& à rectis Rebuſpublicis aberrationes: ſunt enim velut imperia dominorum in ſeruos,ciuitas au-

tem ſocietas eſt liberorum hominum.

Scholia in Caput IIII.

HIS *rebus declaratis ſequitur ut Reſpub. una ſit.) Quot, & quæ ſint genera Reipub. iam hinc incipit explicare, earúmque diſcrimina in diuerſa ratione adminiſtrandæ ciuitatis conſiſtere docet: & ciuitatem tum uiuendi, tum etiam rectè uiuendi gratia conſtitutam fuiſſe declarat. Et cum ſint iuſtorum imperiorum uaria genera, cũcta ad ſubiectorum bonum & commoditatem potiſſimum, ex accidenti uerò ad imperantium utilitatem ſpectare, præter imperium herile cuius eſt cõtraria ratio. Itaque omnes deprauatas Reſpub. herile imperium imitari.*

Penes adminiſtrationẽ ciuilem.) Quæ πολίτευμα græcè dicitur, quo nomine ſignificantur hi qui ſumma poteſtate ciuitatẽ adminiſtrant. hæc autem adminiſtratio Reſpub. dicitur. His autem Rempub. diuerſam.) Quæ communi uocabulo Reſpub. dicitur, hæc idcirco diuerſa eſſe dicitur à populari & paucorum potentia, quoniam à diuerſis cum ſumma poteſtate adminiſtratur, eadémque ratione cæteræ Reſpub. inter ſe differunt: aut eſt ſenſus, his, id eſt populo & paucis imperantibus diuerſa eſt Reſpub. id eſt alia eſt Reſpub. popularis, alia paucorum propter diſcrimen imperantium in utraque & ſummam poteſtatem obtinentium. Huius cõmentationis initio.) In primo huius operis libro. Prout quiſque poteſt rectè uiuendi particeps eſſe. Hoc quiſque magis ſocietatem ciuilem expetit, quo plura ſeu maiora adiumẽta ad rectè degendum, hoc eſt liberaliter uiuendum habet: nam rectè uiuere dicitur ab Ariſtotele, non ſolum qui ex uirtute uiuit, ſed etiam qui liberaliter & iucundè, ac ut decet ingenuum hominem. Hic igitur maximè.) Vt rectè uiuatur. In externis ſermonibus.) In libris alijs extractos de Repub. deſignat autem libros de moribus, ſeu libros Ethicorum ad Nicomachum, in quorum octauo de omni genere Reipub. & diuerſis imperandi rationibus edifferit: externos enim ſermones, ſiue exotericos ſolet Ariſtoteles libros eos appellare, quicũque ſunt extra id opus, in quo tunc uerſatur, ut iure pontificio periti conſueuerunt: non enim exoterici ſermones, ſeu libri certo aliquo genere continentur, ut eſt publicus error, in quo & Plutarchus fuit, & plerique poſteriores. Sed ante ipſum etiam Marcus Tullius, qui duo eſſe genera librorũ Ariſtotelis tradunt, unum leuioris operæ ac populariter ſcriptum quod exotericũ, alterum

limatius,

limatius, & reconditioris doctrinæ, quod acroamaticum diceretur, quaſi auſcultatorium, propterea quòd habeat tam difficiles explicatus, ut ſine uoce magiſtri intelligere ſit difficillimũ. Cuius erroris occaſio, ut arbitror, ex Alexãdri & Ariſtotelis epiſtolis nata eſt, in quibus fit acroamaticorum librorũ mentio, quos Ariſtoteles eſſe difficillimæ intelligentiæ teſtatur. A quo cum quidam uiderẽt quoſdam libros exotericos nominari, hoc alterum genus librorũ eſſe populariter ſcriptorum, & leuioris operæ putauerunt, non animaduertẽtes exotericos ab eodem eos interdum appellari, qui ſunt omnium difficillimi, ut libros de anima, in primo libro Ethicorũ ad Nicomachum, ubi diſſerit de partibus animæ: & libros de prima philoſophia, qui & τὰ μετὰ φυσικὰ inſcribuntur, ut in primo libro de moribus ad Eudemũ, in quæſtione de ideis, ubi ait, ſed de hac opinione multifariã diſputatũ eſt in exotericis ſermonibus, quiq; habiti ſunt de philoſophia. Ariſtoteles enim philoſophiã, primam philoſophiã, & theologiam, ac interdũ ſapiẽtiam uocare ſolet eam doctrinã, de qua diſſeritur in libris quos inſcripſit τὰ μετὰ τὰ φυσικά: & in hoc opere de Rep. exotericos uocat, ut dixi, eoſdẽ libros de moribus ad Nicomachũ, in quibus ipſis, libros exotericos citauerat. Accedit quod Diogenes Laertius qui uitã Ariſtotelis ex antiquorũ monumentis ſcribit, ac eius ſcripta commemorat, & ipſorum partitionẽ in quatuor genera librorũ diligẽter perſequitur, nullam omnino mentionem exotericorum & acroamaticorum facit, quod in primis oportuit, ſi omnes Ariſtotelis libri in illa duo genera diuiderentur: ſed nec illud uerum eſt acroamaticos nuncupari omnes libros reconditioris philoſophiæ. hanc enim appellationem eis duntaxat libris tribuit Ariſtoteles, quibus titulum fecit περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt de phyſico auditu. Ipſorum quoque commoditas.) Imperantium & præfectorum. Per æqualitatem & ſimilitudinem.) Cum in conſtituenda Repub. paritatis potiſsimum ratio habita fuiſſet inter ciues, ut cum nulli ſcilicet magnopere eminerent, omnes in iuris æquabilitate cõtinerentur. Olim certè.) Cum magiſtratus ſine mercede gererentur, nec auaritia homines inceſsiſſet, ut quæſtui Rempub. habere uellent. Propoſitum eſt commune bonum.) Rectæ Reſpub. ſunt, in quibus adminiſtrandis tanquam finis publica commoditas ſpectatur, ut regnum, ſtatus optimatum, & Reſpub. In quibus autem qui Reipub. præſunt, priuatam cõmoditatem ſequun-

X

tur, hæ deprauatæ ſunt, ut tyrannis, paucorum potentia, & ſtatus popularis: quippe in quibus imperium in liberos ſubiectos, tãquam in ſeruos exercetur.

Caput V.

HIS rebus conſtitutis, ſequitur vt Reipub. formę quot numero, & quę ſint, ediſſeramus. Sed prius rectas tractabimus: his enim explicatis, non poterit de aberrationibus dubitari. Cum autem Reſpublica & ciuilis adminiſtratio idem ſignificent, ſitq; adminiſtratio ciuilis id cuius arbitrio ciuitates adminiſtrantur: ciuitates autem neceſſario vnius, vel paucorum, vel multorum arbitrio gubernantur: has rectas eſſe Reſpublicas neceſſe eſt, in quibus vnus vel pauci, vel multi Rempublicam ad communem vtilitatem ſpectantes gerunt: illas verò aberrationes, in quibus vnus, pauci, vel multitudo imperio ad propriam vtilitatem abutuntur: aut enim qui Republica participant ciues eſſe negandi ſunt, aut cum his debet vtilitas communicari. Cæterum Reſpublica quę ad communẽ vtilitatem ſpectat, ſi pręeſt vnus, Regnum appellari conſueuit: ſi pauci, plures tamen vno, Optimatum imperium, vel quia optimi quique imperant, vel quoniã ad id quod ciuitati & iis quibus ciuitas communicatur, optimum eſt, imperium refertur: cum verò multitudo imperium ad bonum publicum dirigens rem cõmunem adminiſtrat, communi omnium vocabulo Reſpub. dicitur, & quidem meritò. Nam vnum aut paucos virtute præſtare, facile eſt: vt autem plures perfectè omni virtute pręditi ſint, difficile, ſed maximè bellica: nã hæc

in mul-

in multitudine fit. Itaq; in hac Republica ſummam imperii propugnatores potiſſimum tenēt, eáque arma tenentibus communicatur. Aberrationes autem ſunt tyrannis à regno: paucorũm potentia ab optimatum adminiſtratione: popularis gubernatio à Republica. Nā tyrannis vnius principatus eſt, qui principis commoditate dirigitur: paucorum potētia, locupletum vtilitatem: popularis gubernatio, tenuiorum commodum ſequitur: nec harum aliqua publicam commoditatem conſectatur. Cæterum quæ ſit harum Rerum publicarum quæ'que, paulò latius explicare oportet. Hic enim locus eſt quibuſdam difficultatibus impeditus, ſed qui in doctrina quaque philoſophatur, neque ad actionem duntaxat ſpectat, huius officium eſt non negligenter agere, nec quicquam omittere, ſed quid in ſingulis rebus verum ſit, explicare. Tyrannis igitur, vti memorauimus, eſt vnius herile in ciuilem ſocietatem imperium: paucorum verò potentia, cum penes opulentos eſt ſumma Reipublicæ poteſtas: popularis Reſpublica ecōtrarió, cum non diuites, ſed egeni tenent imperii ſummam. Eſt autem prima de definitione controuerſia. Nam ſicubi forte ſumma ciuitatis poteſtas penes plures, eoſdémque locupletes eſſet: rurſuſq; alibi penes egenos, qui numero pauciores eſſent quàm diuites, ſed potētiores: cum Reſpub. popularis ſit, in qua ciuitas eſt in arbitrio multitudinis, viciſſimq; paucorum potētia, vbi pauci tenent imperii ſummam, nimirum Reſpublicæ haud commodè definitæ eſſe viderētur. Cæterum ſi quis

paucitatem cum opulentia,& cum tenuitate multitudinem coniungens, ſic Reſpublicas definiat, vt paucorum potentiam eſſe dicat, in qua diuites qui pauci numero ſint: ſtatum verò popularem,in quo pauperes, quorum eſt magna copia,imperiũ tenent. illa iam occurret dubitatio,quo nomine ſint eędem, quibus ſuprà diximus Reſpublicæ cẽſendæ, eam dico, in qua plures ſunt locupletes, & illa altera, in qua pauci tenuiores, & vtrique ſummam imperii in ſua Republica tenent,ſi pręter memoratas nulla eſt alia Reſpublica. Ratio igitur ipſa declarat accidens eſſe, vt pauci ſint, aut plures ii, quibus imperii ſumma permiſſa eſt. Accidit enim paucorum potẽtiis,vt pauci ſint,qui Reipublicæ cũ ſumma poteſtate pręſunt:ſtatibus verò popularibus, vt multi, propterea quòd vbiq; pauci ſunt locupletes,egeni verò complures. Itaque non fit,vt quas diximus eſſe,ſint diuerſitatis cauſæ: ſed paupertas atque diuitiæ diſcrimina ſunt, quibus inter ſe Reſpublica popularis, & paucorum potentia diſtant:& vbicunq; diuitiis imperia tribuuntur, ſiue pauci ſint, ſiue plures, paucorum eſſe dominatum neceſſe eſt: Rempub. verò popularem,vbi tenuiores imperium tenent. Sed accidit,quemadmodum diximus, vt alteri pauci ſint, alteri complures: pauci enim ſunt locupletes, liberi verò complures, quas ob cauſas vtrique de principatu ciuitatis contendunt.

Scholia in Caput V.

HIS *rebus conſtitutis, ſequitur ut* Reipub. *formæ.*) R*erumpublicarum diſcrimina in ſumma adminiſtratione cõſiſtunt,id eſt in ijs,quorum*

rum arbitrio Reſpub. *gubernatur: quorum cum ſit triplex differentia, tria genera* Rerumpub. *rectarum, totidémque aberrationes exiſtunt: nam uel unius, uel paucorum, uel multorum arbitrio* Reſpub. *ad ſubiectorum utilitatẽ gubernatur.* Si *unius, regnum eſt: ſi paucorum, ſtatus optimatum dicitur latinè, græcè ariſtocratia: ſi multorum, communi uocabulo* Reſpub. *nominatur.* Quod *ſi ad imperantium commoditatem* Reſpub. *geratur, imperium unius tyrannis uocatur: paucorum autem, paucorum potẽtia græcè oligarchia: multorum ſtatus, popularis, græcè democratia, quæ aberrationes ſunt rectarum* Rerumpub. Eſt *autẽ paucorum potentia, ubi locupletes dominantur: ſtatus popularis, ubi egeni: illis enim accidit, ut pauci ſint: his ut multi, quanquam magna ex parte accidit.* Non *poterit de aberrationibus dubitari.*) Quoniam *aberrationes ſunt contrariæ rectarum* Rerumpub. Cõ*trariorum autem eadem eſt diſciplina, octauo* Phyſicorum, & Ethicorum *quinto.* Sed *maximè bellica.*) Multi *autem ſolent eſſe præditi, cum ſit difficile ut multi uirtute omni ſint egregiè perfectéque præditi: tamen ex omnibus uirtutibus, bellica maximè multitudo ſolet excellere: nã hæc uirtus, ut ipſe ſubiecit, in multitudinem cadit: aut eſt ſenſus, difficile eſt multos excellere omni uirtute, hoc eſt qualibet uirtute: ſed maximè difficile eſt multos excellere uirtute bellica, id eſt fortitudine, quæ licet non ſit uirtutum optima, tamen ob hanc homines plurimum honorantur in ciuitatibus, quia multum eis indiget* Reſpub. *ut ipſe teſtatur in problemate: uel quia uirtus bellica, alias etiam uirtutes complectitur, nõ modo fortitudinem: & alioquin difficillimũ eſt mortem in periculis contemnere, quod eſt proprium fortitudinis.* Publicam *commoditatẽ conſectatur.*) Publicum *bonum ſibi tanquam finem proponit.* Qui *in doctrina quaque philoſophatur.*) More *philoſophorum contemplatur, ut non ſolùm commodis ſtudeat, ſed etiam ueritati: ut qui non modò quærit, exempli gratia, utrum ſit commodius ciuitati ab uno gubernari, an à pluribus, quod pertinet ad actionem & utilitatem, ſed etiam imperium tyranni ciuile ſit, an herile, quod pertinet ad contemplationem, & ueritatem.* Vbicunq; *diuitijs imperia tribuũtur.*) In *quácũq;* Rep. *magiſtratus à magno cẽſu diuitibus mandãtur.* Liberi *uerò cõplures.*) Hoc *dicit quoniã in* Rep. *populari, non diuitiæ, nec nobilitas, nec uirtus, ſed ſola libertas requiritur ad* Rẽp. *gerẽdã, cuius libertatis etiã egeni cõpotes ſunt.*

Caput VI.

SED primum paucorum potentia,& Reſpublica popularis quomodo definiãtur,& quid ſit vtriuſque iuſtum,videndũ eſt.Omnes enim iuſtum quoddam attingunt, ſed quadam tenus procedunt: nec dicunt totum,quod propriè iuſtum eſt:ad hunc modum æquale videtur eſſe iuſtum:eſt enim nõ tamen omnibus,ſed paribus: item diſpar iuſtum eſſe videtur:eſt enim iuſtum,non tamen cunctis,ſed imparibus.Cæterum,quidam illud quibus auferentes perperam iudicant,propterea quòd de ſeipſis iudicium ferunt. Homines autem ferè in ſua quiſq; cauſa mali iudices ſunt.Ita cum iuſtum aliquibus ſit iuſtum, & æquale ſit eodem modo diuiſum,tum in rebus,tum quibus hominibus,vt ſuprà in libris de moribus fuit declaratum,de rerum æqualitate conſentiunt: quibus autem hominibus controuerſia eſt, propterea quod malè, vt modo dixi, de ſe iudicant. Præterea vtrique cùm iuſtum quoddam aliquatenus dicant, iuſtum ſimpliciter ſe dicere putant: alteri enim ſi re quapiam diſpares ſint, exempli cauſa,diuitiis, prorſus ſuperiores ſe eſſe exiſtimant.alteri ſiqua re pares ſunt,vt libertate,omnino ſe pares eſſe putant.quod autem potiſſimum eſt non dicũt:nam ſi opes parandi gratia ſocietatem iniuiſſent,ac in vnum locũ conueniſſent:quàm quiſque opulentus,tam eſſet particeps ciuitatis: & eorum qui ſtudent paucorum potentię ratio vim habere videretur. Nec enim iuſtum eſt,vt ex centum minis qui vnam attulit,partem capiat ei parem qui reliquum omne contulerit: nec ex

ſorte,

ſorte,nec ex iis quę per lucrum accreuerint.At non viuẽdi modo gratia homines in ciuilem ſocietatem conuenerunt,ſed magis vt rectè viuerẽt:aliter enim ſeruorum quoque, & aliorum animantium ciuitas eſſet:quod nunc abeſt, propterea quòd nec felicitatis compotes ſunt, nec ad ſuam voluntatem viuere queunt. Sd neque bellicæ ſocietatis cauſa homines, vt à nullo iniuria afficiantur, nec propter commercia,& vſum mutuũ conuenerunt,alioquin Tyrrheni,& Carthaginienſes,ac omnino cuncti,quibus inter ipſos commercia ſunt,velut vnius ciuitatis ciues haberẽtur. Sunt enim ipſis de rebus importãdis pacta, ne alteri alteros lædant: fœdera, & conditiones ſcriptæ de belli ſocietate. Cæterũ eis nulli ſunt de his rebus communes omnibus magiſtratus, ſed alii alios habent: nec quales alteri eſſe debeãt alteris eſt curæ: nec qua ratione fiet, vt fœderatorum nemo ſit iniuſtus:nemo vitiis inquinatus laborant:ſed huc omnia pertinent, vt prorſus tuti à mutuis iniuriis reddantur.Cum autem qui bonis legibus ſtudẽt,hi ciuilis virtutis contrariique vitii primam rationem habeant,dubitari non debet: quin quæ ciuitas verè non nomine tenus appelletur,hæc de virtute in primis debeat eſſe ſollicita.Hac enim omiſſa cura,ciuilis communio belli ſocietas efficitur, quæ loco tantum differat ab aliis,qui cum longè abſint inter ſe, ſocii tamen belli ſunt:& lex pactũ eſt,atque (vt Lycophron ſophiſta dixit) ſpõſor & vas in officio mutuo permanendi,non tamẽ huiuſmodi,vt ciues bonos ac iuſtos reddere queat.quòd autem ſic ſeſe res,

habeat, hinc quoque licet perſpicere. Nam ſi loca ſic in vnum conferas, vt Megarenſium & Corinthiorum vrbes inter ſe mœnibus contingăt, non tamen ſit vna ciuitas, non ſi matrimoniis iungătur inter ſe, quanuis hoc ſit ex iis quæ propriè ciuilem communionem attingunt: eadem ratione, ne tum quidem eſſet vna ciuitas, ſi qui ſeparatim habitarent, ſed non tam longè, vt conſuetudo & vſus mutuus excluderetur, & leges haberent ne iniuriæ inter ipſos in cõmutationibus inferrentur, in hunc ſcilicet modum, vt hic faber eſſet, ille agricola, quidam ſutor, alius aliud quiddam huiuſmodi, eſſentq́; numero quamplurimi: ſed tamen eiuſmodi rebus exceptis, hoc eſt commutatione, ac belli ſocietate, nullius præterea rei communicatione vterentur, ne ſic quidem eſſet ciuitas. Quid ita? non enim propterea quòd nõ propè ſit communio. Nempe quoniam ſi ad hunc modum communicantes conuenirẽt, vterentur tamen ſua quiſque domo, vt ciuitate, & inter ſe aduerſus iniurias inferentes duntaxat velut ſocii bellorũ mutuo auxilio iuuarent: nec ſic quidem ciuitas eſſe diligenter intuẽtibus videretur: nam ſimilis eſſet mutuus eorum vſus & conſuetudo, cum ſic conueniſſent, ac ſic habitarẽt ſeparatim. Ciuitas ergo nec loci communio eſt, nec mutuas iniurias repellẽdi, commerciorúmque gratia cõſtituta fuit: ſed ſi futura eſt ciuitas, hæc vt adſint, neceſſe eſt: non tamẽ ſi omnia hæc adſint, protinus erit ciuitas, ſed ciuitas eſt rectè viuendi communio domibus, atque generibus perfectæ & copioſæ vitæ gratia conſtituta. hoc autem

niſi

niſi eundem locum incolentibus,& cōnubiis vtentibus non continget. Itaque affinitates,ſodalitates, ſacrificia,& familiares conſuetudines conuictus gratia ſunt in ciuitates inductæ: conuictus autem opus eſt amicitiæ: nam velle cum altero viuere, amicitia eſt:finis ergo ciuitatis eſt rectè viuere:illa verò finis cauſa ſuſcipiuntur. Ciuitas autem eſt generum, vicorúmq; communio perfectę & copioſæ vitę:quod eſt,vt diximus,rectè,beatéque viuere. Non igitur vt ſimul homines viuāt,ſed vt honeſtis actionibus fungantur,ciuitas eſt conſtituta. Ita quo plus quíque in hanc ſocietatem conferunt,hoc ſunt ciuitatis magis participes quàm cæteri,qui cum libertate aut genere his pares aut ſuperiores ſint, virtute ciuili ab eiſdem ſuperātur: aut cum ſint diuitiis ſuperiores, virtute vincuntur. Ex iis ergo quę diximus,planum fit, qui de Rebuſpublicis contendunt, hos omnes iuſti partem aliquam dicere.

Scholia in Caput VI.

SED *primum paucorum potentia,& Reſpub. popularis.*) *In duābus deprauatis Rebuſpub. paucorum & populari, quæ ſunt quodammodo contrariæ,ius quoddam citatur:nam utrique iure quodam nituntur:pauci, quia diuitijs aut genere ſuperiores ſunt, ſimpliciter ſe ſuperiores eſſe,ac proinde maiorem Reipub. partem ad ſe pertinere cōtendunt:imparibus enim imparia debere: populares autem cum libertate ſint diuitibus & nobilibus pares, pariter ſibi Rempub. communicandam eſſe confirmant:paribus enim paria deberi. Neutri tamen probādi ſunt: non enim qui diuitijs ſunt aut genere ſuperiores, ij ſimpliciter ſuperiores ſunt: nec rurſus ſimpliciter pares, qui ſunt pares libertate: quoniam nemo ſuperior ſiue potior, ſimpliciter eſt,niſi qui uirtute præſtat: ac eodem modo æqualis ſimpliciter eſt, non qui libertate, ſed qui*

uirtute eſt æqualis:non enim ſolum ut ſimul uiuerẽt homines,ſed multo magis ut rectè uiuerent,in unam ciuitatẽ conuenerunt:ad quod quia plurimum conferunt qui optimi ſunt & uirtute præſtãtes, idcirco uirtuti eſt maior ciuitatis pars tribuenda. Omnes enim iuſtum quoddam attingunt.) Iuſtum eſt enim,quod populares dicunt,ut æquale omnibus tribuatur, ſi adderent æqualibus: & quod pauci iactant, ut inæquale tribuatur,ſi adderent inæqualibus. Sed quiddam illud quibus auferentes.) Cũ æquale dicũt,non addunt æqualibus,nec inæqualibus:cum dicunt inæquale, id eſt non uerè dicunt, nec eos æquales eſſe ſtatuunt, qui uerè ſunt æquales: nec alteri inæquales, hoc eſt potiores, qui uerè ſunt potiores:nam hoc eſt quod ait,& perperam indicant,quoniam de ſe quique iudicant. Iudicium autem perperam fieri cuique ſolet in ſua cauſa.Nam iuſtum in diſtributionibus, ut ipſe ait in quinto Ethicorum, omnes fieri debere ſecundum dignitatem quandam,ſeu meritum confitentur. Cæterum de dignitate non omnes uno modo ſentiũt,ſed qui ſtatui populari ſtudent,hanc eſſe dicunt libertatem:qui uerò paucorũ potentiæ,diuitias aut nobilitatem:qui ſtatui optimatum,uirtutem. Tum in rebus,tum quibus hominibus.) Aequum,ſiue æquale,hoc eſt rationis æqualitas,quæ proportionalitas geometrica dicitur,non ſolũ in quibus rebus,ut in pecunijs, uel honoribus, ſed etiam quibus hominibus conſideratur:qualis enim ratio ſiue proportio eſt inter homines,quibus fit diſtributio,id eſt inter hominum dignitates, & merita,talis eſſe debet inter res quæ diſtribuuntur. Vt ſuprà in libris de moribus.) In quinto libro Ethicorum ad Nicomachum. De rerum æqualitate conſentiunt.) Quæ res,quibus rebus æquales ſint,non eſt controuerſia,ſed tota diſſenſio eſt de hominum æqualitate & imparitate,quia male de ſe homines iudicant,dum alij ſe pares,alij ſe ſuperiores eſſe falſo iudicant. Si re quapiam diſpares ſint.) Id eſt ſuperiores ſiue potiores. Si opes parandi gratia ſocietatẽ inijſſent.) Si cõmunio ciuilis eſſet, quaſi mercatorum ſocietas ad quæſtum inſtituta. Non uiuendi modò gratia.) Ad quod neceſſariæ ſunt opes, & in ipſis poſita eſt maxima uiuendi facultas. Alioquin Tyrrheni.) Itali Tyrrheni maris accolæ,qui Thuſci alio nomine uocantur. Lex eſt pactũ.) Si ciuitas non eſſet conſtituta rectè atq; ex uirtute uiuendi gratia, ſed ut homines mutuo auxilio ab externorum iniurijs tuti eſſent, ciuitas nihil eſſet aliud, quàm

ſocietas quædam bellica: & lex inter homines eiuſdem urbis eſſet pactum, quale fieri ſolet inter ſocios belli, ut lege tanquam ſponſore & uade uterentur, fore ut inter ſe mutuũ officiũ præſtarent. Lycophron *ſophiſta.)* Fuit enim alter tragœdiarum ſcriptor. Vterentur *ſua quiſque domo, ut ciuitate.)* Si *homines in unum oppidum coacti, eam inter ſe conſuetudinem haberent, quam qui ſeparatim in diuerſis oppidis uiuunt, nõ eſſet illa ciuitas, ſed unuſquiſque uteretur ſua domo, quaſi una ciuitate, ut tot ciuitates eſſe uiderentur, quot domus: cum inter ipſas domos non eſſet una communis ciuilis ſocietas, non magis quàm inter diuerſa oppida quæ inter ſe bellicam ſocietatem habent.* Hæc *ut adſint neceſſe eſt.)* Vt *homines in unum locum conueniant, connubijs iungantur, ſint inter ſe auxilio, & mutuam conſuetudinem in commercijs habeant, non tamen ſi hæc adſint omnia, efficitur, ſiue ſequitur, ut ciuitas ſit, quoniam præterea ut hæc omnia rectè beateq; uiuendi gratia fiant oportet.* Quo *plus quique in hanc ſocietatem conferunt.)* Quo *quiſq; magis iuuat ad hunc finem, qui poſitus eſt in uirtute, id eſt quo quiſque magis uirtute præſtat.*

Caput VII.

NEQVE verò controuerſia vacat, cuius arbitrio ciuitatem adminiſtrari conueniat, multitudinis, an locupletum, an bonorum virorum, an vnius, qui ſit optimus omnium, an tyranni. Sed hæc omnia vidētur eſſe difficultatibus impedita. Quid enim ſi pauperes, quoniam plures ſunt, bona locupletũ partiantur? an hoc non ſit iniuſtũ, propterea quòd ſummam imperii tenenti iuſtè ſic viſum fuerit? extremá igitur iniuriam quid appellare oportet? Rurſus ſi ex omni multitudine plures paucorũ bona inter ſe patiātur, nónne hoc ciuitati manifeſtam perniciem afferat? At virtus nunquá ſe habenti pernicioſa eſt, nec iuſtum ciuitati interitum importat: quò planè intelligitur, legem hanc iuſtá eſſe non poſſe. Item eodem

modo cuncta tyranni acta iuſta eſſe neceſſe fuerit: nam vt multitudo diuitibus, ſic ipſe cum ſit potentior, vim affert ciuitati. An vt pauciores diuitéſque imperium teneant, iuſtum eſt? Si ergo diuites etiam talia faciant, & bona multitudinis loco prædæ habeant, atque diripiāt, hoc quoq; iuſtum fuerit? quod ſi ita eſt, illud quoque alterum erit iuſtum. At hæc omnia praua eſſe & iniuſta, nō poteſt dubitari. An penes viros probos imperium, & rerum omnium arbitrium eſſe oportet? at tunc cæteros omnes inhonoratos eſſe neceſſe fuerit: vtpote cum nullis ciuilibus imperiis ſeu magiſtratibus honorarentur: Imperia enim atq; magiſtratus honores eſſe dicuntur. eiſdem autem hominibus ſemper imperium tenētibus, alii neceſſariò honoris expertes erunt. Sed illud, inquis, ſatius eſt, vt vnus imperium teneat, qui cæteris longè virtute præſtet. at hoc magis etiam ad paucorum potentiā accedit: plures enim inhonorati relinquentur. Nō rectum eſt, inquis, hominem quem affectus animi ſollicitant, & non potius legem, in Republica dominari. At ſi lex fuerit paucorū potentiæ, vel populari Reipublicæ cōſentanea, quid tandem interfuerit ad eas controuerſias, quas propoſuimus dirimendas, cum eodem modo incommoda de quibus ſuprà diximus, eueniant? Aliorum igitur ſit alia ratio. oportere autē vt multitudo potius domina ſit, & moderatrix, quàm optimi quíq;, ſed tamen pauci: ſolui poſſe videtur, & quandam habere controuerſiam, ac forſitan etiam verum eſt: fieri enim poteſt, vt multi, quorum quiſque non eſt vir probus, ſi conue-

conueniant,ſint paucis illis optimis potiores,nó ſinguli ſingulis collati,ſed omnibus omnes,vt cœna ex multorum cõtributione inſtructa lautior eſſe ſolet, quàm quæ fuerit ex vnius ſumptu parata:ſunt enim multi,& ſuam quiſque partem habet virtutis atque prudentiæ: & fieri poteſt, vt cũ fuerint in vnũ congregati, multitudo fiat quaſi vnus homo multipes, vt ita loquar, & multi manus, ac multis ſenſibus, multíſque moribus & intelligentiis præditus. Quo fit,vt de operibus, tum muſicæ, tum etiam poëtarum multi rectius iudicium ferant: nam alii de alia parte,omnes de omnibus iudicant:ſed viri probi ſic præſtant vulgo, quando ſinguli cum ſingulis conferũtur. Vt pulchros nó pulchris præſtare dicimus, veris rebus imagines ex arte depictas, nimirũ quod ſeparatim diſperſa in vnũ congeruntur: nam,ſi partes ſingulorum hominũ cum partibus imaginis comparentur,pulchrior erit huius oculus,& alterius cuiuſpiam altera pars. Sed vtrum hoc inter multos & paucos viros probos diſcrimen cadere in omnẽ populum omnémque multitudinem poſſit,in incerto eſt. Sed fortaſſe per Iouem in quibuſdam fieri non poſſe, non eſt dubitabile: quippe in belluas quoque eadem ratio conueniret, & profecto quidam homines nihil propè dixerim à belluis differunt:ſed in aliqua multitudine id quod diximus, verum eſſe poteſt. Per hæc igitur dirimi poſſet ſuperior controuerſia,& item illa quę huic finitima eſt.Quænã res arbitrio & poteſtati liberorum hominũ, & ciuium multitudini,qui neque diuitias habent,nec vlla vir-

tute cenſentur,permitti debeãt.Nam licet his ſummi magiſtratus non rectè cõmittantur,quoniam iniuſtitia & imprudentia facilè modò in iniuriam,modò in errorem impellerẽtur. Tamẽ nihil eis tribuere,nihil cõmunicare, res eſt plena periculi:quoniam ſi multi & egeni honorum expertes ſint, vrbem hoſtibus eſſe plenam neceſſe eſt.Supereſt igitur,vt conſultationes eis ac iudicia communicẽtur.Quo circa Solon & quidam alii legumlatores huiuſmodi ciuibus magiſtratus deligendi & corrigendi facultatem tribuũt:vt autem ſeparatim per ſe magiſtratum gerant,non permittunt. Nam omnes congregati ſatis habent ſenſus: & cum melioribus mixti ciuitatibus opitulãtur:vt cibus impurus cum ſyncero temperatus totum alimentum vtilius facit pauco, licet horum ciuium quiſque imperfectus ſit ad iudicandum:quanquam hic ordo Reipublicæ controuerſia non vacat.Primum quoniã cuius hominis eſt ægrotanti mederi, ac preſente morbo laborãtem explicare, eiuſdem eſſe videtur iudicium ferre,quis rectè curauerit:hic autem eſt medicus:ac eodem modo in cæteris doctrinis & artibus vſu venit.Vt igitur medicus medicis ſui officii rationem reddere, & ab eis corrigi debet,ſic cæteri à ſui ſimilibus. Eſt autẽ medicus,tum opifex,tũ architectus,tum peritus in arte medicinã.Sunt enim quidam huiuſmodi in omnibus ferè artibus. Iudicium autẽ tribui peritis, nihilominus quàm ſcientibus ſolet,atq; eadem ratio delectionis eſſe videtur: nã rectè deligere munus eſt cognitionem habẽtium,exempli cauſa,geometram:rectè deligere

deligere, eorum eſt qui geometrica nouerũt: vt gubernatorem ii rectè deligunt, qui gubernare ſciunt. Nam licet indocti nonnulli de quibuſdam operibus atque artibus iudicare poſſint, melius tamen iudicãt qui cognitionẽ habẽt, vt hac ratione magiſtratuum nec dilectio nec correctio multitudinis arbitrio permittẽda eſſe videatur. Sed hæc fortaſſe non omnia rectè dicuntur, tum propter rationẽ ſuprà poſitam, ſi multitudo ſit non admodũ ſeruilis. Nam licet horum quiſque peius quàm ſcientes iudicet, omnes tamen in vnum coacti, aut melius, aut certè non peius iudicabunt: tum quia in nonnullis rebus effector, nec ſolus, nec melius cęteris omnibus iudicat. Qui opera cognoſcunt, nec artem habent, vt domũ cognoſcere, non eius modò eſt qui eam ædificauit, ſed id melius etiam iudicabit, qui domo vtitur, hoc eſt paterfamilias, & gubernator, quàm faber lignarius. De temone, de epulis, conuiua melius quàm coquus iudicabit. atque hæc quidem dubitatio ſatis ad hũc modum ſolui poſſe videtur. Sed eſt alia huic finitima quæſtio. Nam malorum quàm bonorum arbitrio res maiores committere, abſurdum eſſe videtur. Res autem maxima eſt correctio & delectio magiſtratuũ, quæ, vti diximus, in quibuſdam Rebuſpublicis populo committuntur. Cõcilium enim populare omnium rerum huiuſmodi ſummam poteſtatem habet, ac populariter conuenire, cõſultare, & iudicare, tenui cenſu, & quacũque ætate hominibus permittitur. Quæſturę verò ac ductus exercitus, ac omnino maximi magiſtratus, ex magnis cenſibus mandantur.

Hæc igitur controuerſia ſimili ratione fortaſſe dirimatur: nam fortaſſis hæc rectè ſunt conſtituta, non enim iudex, nec Senator, nec qui in concione deliberat, magiſtratum aut imperium tenet, ſed tribunal & Senatus, & populus. Illorum autem quos diximus, quiſque hoc eſt Senator, popularis, conſultor & iudex pars horum habetur. Itaque iure maximæ res poteſtati & arbitrio multitudinis permittuntur: ex multis enim tum populus, tum Senatus, tum etiã tribunal conſiſtit: & horum omnium cenſus maior eſt, quàm eorum qui vel ſingulatim, vel cum paucis magnis magiſtratibus, imperiíſve præſunt. Atq; hæc quidem hactenus. Cæterum ex ſuperiore quæſtione nihil æquè declaratur, ac rectè ſancitas leges dominari oportere. Qui autẽ imperium tenent ſiue vnus, ſiue plures, horum arbitrio res eas permitti, de quibus leges perfectè conſtituere nequeunt, propterea quòd vniuerſè de omnibus explicare, non facile eſt: quanquam rectè conditæ leges. Cuiuſmodi eſſe debeant, nondum eſt declaratum, ſed manet etiã nunc priſtina dubitatio. Veruntamen neceſſe eſt, leges pro ratione rerum publicarum malas vel bonas eſſe, iuſtas aut iniuſtas. Sed illud nõ eſt dubitabile, leges eſſe ad Rempublicam accommodãdas. quod cum ita ſit, planè intelligitur, leges rectis Rebuſpub. conuenientes neceſſario iuſtas eſſe, deprauatis iniuſtas.

Scholia in Caput VII.

NEC *uerò controuerſia uacat, cuius arbitrio ciuitatẽ adminiſtrari conueniat.*) *Quæ ſit commodiſſima ratio Rempub. adminiſtrandi, magna quæſtio eſt: nan ſiue multitudinis, ſiue paucorum, ſiue unius arbitrio*

trio gubernetur, res non uacat difficultatibus & controuerſijs. & ſi bonis uiris ſemper eſſe imperium deferendum dicas, illud ſtatim occurrit, quòd cæteri relinquerentur inhonorati: imperia enim & magiſtratus honores uocantur. Item ſi legem quæ uacat affectibus non hominem dominari oportere contendas, ne hoc quidem eſt omnino probandum: nam fieri poteſt ut lex ſit populari aut paucorum potẽtiæ accommodata, eritque idem in lege, quod in homine malum ſiue incõmodum. Cæterum multi, quorum nemo probus & prudens ſit, an pauci optimi melius Rempub. gubernent, ſi quæras, quæſtio ſic ſolui poteſt, ſi multi omnes peßimi ac imprudentißimi, & mãcipiorum ſimiles ſint, melius à paucis optimis Reſpub. gereretur: ſin autem, mediocres commodius à multis talibus, quàm à paucis optimis adminiſtrabitur. Itaque imperia ſeu magiſtratus qui à ſingulis aut cum paucis geruntur, optimis uiris mandari: cæteri qui à multis ſimul, multitudini permitti debent, ut ſuffragio ferre magiſtratus, eoſdémque corrigere, & geſti muneris rationem poſcere. Poſtremò leges quoad fieri poßit, in Repub. dominari oportet: nec aliud eorum qui tenent imperium arbitrio permitti, quàm id de quo legibus caueri non poteſt. Bona locupletum partiantur.) Diuidant inter ſe. Extremam igitur iniuriam quid appellare oportet?) Quaſi dicat, ſi hoc non eſt iniuſtum, efficitur ut iuſtum eſſe dicatur id, quo nihil fieri poteſt iniuſtius. Præterea cuncta tyranni acta.) Si quicquid efficitur à potentiore iuſtum eſt, acta igitur tyrãni iuſta ſunt. At ſi lex fuerit.) Si lex ea fieri præcipit, quæ homines cupidi & importuni ad tuendum paucorum potentiam, aut Rempub. popularem facerẽt.

Ac forſitan uerum eſt.) Melius à multis non probis nec prudentibus Rempub. geri, quàm à paucis optimis & prudẽtißimis, ſcilicet ſi multi illi nec peßimi, nec imprudẽtißimi ſint. Multipes & multimanus.) Habens multos pedes, & multas manus, ut ſit corporis & animi uiribus tam potens, quàm multi homines ſimul. Separatim diſperſa in unum congeruntur.) Partes quæ in pluribus hominibus pulchræ ſunt, in unam imaginem à pictoribus conferuntur, ut Zeuſim pictorem tradunt cõductum à Crotoniatis, ut formoſißimam Helenæ imaginem depingeret, ab ipſis petiuiſſe, ut uirgines omnes in unum locum conducerent, quo facto, & pictori data poteſtate, quam uellet eligẽdis Zeuſis elegit quinq;, nec enim omnia quæ quæreret ad uenuſtatem uno in cor-

pore ſe reperire poſſe exiſtimauit. In quibuſdam fieri non poſſe.) In improbis & barbaris,& parum à belluis diſtãtibus hominibus. Iniuſtitia & imprudentia.) Prauitate morum & mentis hebetudine: ut enim iuſtos appellare ſolemus homines omni uirtute præditos, ſic iniuſtos uitioſos & improbos,quoniam iuſtitia, ut ipſe docet Ethicorum libro quinto,omnes uirtutes complectitur. Modò in iniuriam, modò in errorem.) Iniuriam uocat quod conſulto fit,& prauo animo: errorem, quod per imprudentiam. Vt autem ſeparatim per ſe.) Vt ſinguli per ſe gerant magiſtratum. Satis habent ſenſus.) Id eſt intelligẽtiæ:nam ut uidere interdum dicũtur qui intelligunt, ſic etiã ſentire:uidere enim ſentire eſt,& ſenſus perſpicacia ſæpe ad mentem transfertur. Cibus impurus cum ſyncero.) Cibus commodus cum incommodo mixtus melior eſt ad alendum corpus,ſi quantũ ſatis eſt ſuppeditetur,quàm paucus cibus licet optimus ſit. Laborantem explicare.) Aegrotantem ſanare. Eſt autem medicus,tum opifex,tum architectus,tum peritus in arte medicina.) Opificem medicinæ uocat,qui medicamenta cõficit,& exequitur præcepta eius qui ſcientiam habet medicinæ,hũc autem architectum: nam ut architectus operarijs artificibus facienda præſcribit,ſic ſcientia & arte medicina præditus,medicamentorum confectoribus & miniſtris adhibentibus medicamenta: peritos autem appellat eos qui experti ſunt in re medica,ſuis aut aliorũ morbis edocti, non per ſcientiam & artem:nam quos græcè Ariſtoteles πεπαιδευμένους dixit,hos interpres peritos conuertit,quaſi uſum aliquem habẽtes in medicina,quod ex ſubiectis illis uerbis declaratur:Iudicium,inquit,tribuimus nihilominus peritis,quàm ſcientibus, id eſt nihilominus uſum & experientiam habentibus quàm ſcientia & arte præditis:unde in primo libro Ethicorum puerũ negat eſſe probum auditorem doctrinæ moralis,quoniam nõ eſt πεπαιδευμένος,id eſt rerum peritus,quod expònens ſubijcit,quoniam eſt uitæ actionum imperitus.Ad ſummã cum dupliciter homines erudiantur,literis aut uoce præceptoris, atque uſu rerum & conſuetudine : qui hoc poſteriori modo ſunt eruditi , hos ferè πεπαιδευμένους ſolent cum auctores cæteri, tum maximè Ariſtoteles nuncupare,quos nos peritos dicimus,aut uſu peritos. Nec delectio magiſtratuum,nec correctio.) Deligere magiſtratum eſt publicum munus cui uiſum fuerit, ſuffragio mandare:corrigere autem , quod græcè dicitur

citur ἐϕύνειν, eſt uel cauſas à magiſtratu iudicatas ex prouocatione cognoſcere, uel geſti magiſtratus rationem poſcere. Propter rationem ſuprà poſitam.) Quia multi ſimul congregati, communicatisque conſilijs multum habent ſenſus & intelligentiæ. Concilium enim populare.) Conuentus popularium, quæ cõcio alio nomine dicitur, græcè autem ἐκκλησία. Quacunq; ætate hominibus.) Non quòd pueris etiam pateat ad deliberandum & iudicandum aditus, cum perfecta ratione & arbitrio careant, Politicorũ primo, uſqueadeò, ut nec ſponte, nec uoluntariè facere dicantur, Ethicorum tertio: nec poßint operari ex uirtute, Ethicorum primo. Sed quia tam iuuenes quàm ſenes populariter conſultant & iudicant, cum ſint quidam magiſtratus qui pro ipſorum ratione ſeparatim his ætatibus mandentur. Horum arbitrio res eas permitti.) Vt de his ſtatuendi arbitrium & poteſtatem habeant.

Caput VIII.

SED quoniam in omnibus diſciplinis & artibus finis eſt bonum, maximum verò & maximè in ea quæ omnium eſt facilè princeps, quæ quidem eſt ciuilis facultas. Eſtq; bonum ciuile iuſtum ipſum, hoc autem eſt publica cõmoditas: & iuſtũ omnes exiſtimãt æquale quiddã eſſe, & quadamtenus aſſentiunt præceptis philoſophię, quę data ſunt in libris de moribus. Nam iuſtũ aliquid, & aliquibus, & æqualibus, æquale eſſe oportere confitentur: idcirco videndum eſt qualium rerum æqualitas, & qualium inæqualitas ſit. Nec enim hoc vacat controuerſia, nec eſt à ciuili philoſophia alienũ: nam fortaſſe dicat aliquis, pro cuiuſque boni præſtantia magiſtratus & imperia inæqualiter eſſe diuidenda. Si cæteris in rebus omnibus pares habeãtur, diſparibus enim diuerſum eſſe iuſtum, & quod eis pro dignitate debetur. At ſi hoc verum eſt, quo quiſque colore aut proceritate

alióve quocunque bono præſtabit,hoc ſibi plus ciuilium iuſtorum vendicabit,quod eſt manifeſtò falſum,vt fieri cæteris in ſcientiis atque facultatibus animaduertimus.Ná ex tibicinibus arte paribus non ſi qui erunt nobiliores, protinus his plus tibiarũ erit tribuendum:non enim generis præſtantia maiorem ſuggerit tibiis canẽdi facultatem: at oportet vt quo quiſque ſuperior eſt opere,hoc ei plus inſtrumentorum tribuatur: quod magis in progreſſu declarabitur,ſi nondum ſatis quod dicimus intelligitur.Nam ſi quis arte tibiarum excellat,ſit autem genere aut forma longè inferior,quáuis horum quódque,id eſt nobilitas & pulchritudo maius bonũ tibiarum arte ſit, & longè plus proportione tibiarum artem excellat,quàm ille præſtet tibiarum arte,huic tamen pręſtantiores tibiæ tribuendæ ſunt: nam diuitiarum & nobilitatis præſtátia ad opus iuuare debet,quod nũc abeſt.Item eadem ratione omne bonum cum omni bono conferri poſſet:nam ſi præſtat quod aliqua magnitudine excellit,omnino magnitudo poterit cum diuitiis & libertate cóferri . Si ergo hic plus magnitudine quàm ille virtute excellit, ac omnino plus magnitudo virtutem ſuperat, vtique omnia inter ſe conferri poterũt. Nam ſi tanta magnitudo maior eſt quàm tanta,ſine dubio tanta fuerit æqualitas:ſed cũ hoc fieri nó poſſit,meritò in rebus ad ciuitatem pertinentibus nó per omnem inæqualitatem de imperiis & magiſtratibus cótenditur. Nam ſi alteri lenti eſſent, alteri veloces,non ob eam rem his plus eſſet, illis minus tribuendum: licet huic præſtátiæ honos

in

in gymnicis certaminibus tribuatur. Sed quibus ex rebus ciuitas conſiſtit, de his oportet eſſe contentiones. Itaque meritò nobiles & ingenui atque locupletes honorem ſibi vendicãt: nam liberi ſint oportet & qui tributum pendant:non enim ciuitas conſtaret,ſi omnes eſſent egeni, non magis quàm ſi ſerui.Porrò ſi eiuſmodi homines ciuitati adeſſe oportet, haud dubiè iuſtitia quoque & bellica virtus deſideratur: nam ſine his ciuitas nihilo magis conſtare valeat,niſi quòd ſine prioribus nullo modo,ſine his rectè vrbs habitari non poteſt.Vt igitur ciuitas ſit, hæc omnia,aut certè horum quædam meritò videri poſſunt contendere: ſed ad rectè viuendum diſciplina & virtus optimo iure, vt ſuprà diximus, contendant. Sed quoniam vno aliquo duntaxat pares non ſibi debent ex omnibus æqualem partem vendicare, nec maiorem qui vno ſunt potiores, idcirco neceſſe eſt omnes huiuſmodi reſpublicas aberrationes eſſe:omnes igitur,vt ſuprà diximus,iuſtè quodámodo contendunt:iuſtè ſimpliciter,non omnes diuites contendunt,quoniam ipſi plus agri obtinent, qui ager cõmunis eſt. Pręterea quia diuitibus magna ex parte ad comercia & fœdera maior fides habetur,ingenui verò atque nobiles qui inter ſe finitimi ſunt, quia nobiliores ignobilibus magis ſunt ciues. Nobilitas autem apud quoſque domi honorata eſt,propterea quòd ex melioribus meliores procreari probabile eſt: nobilitas enim eſt virtus generis:eodem igitur modo virtus iure cõtẽdere dici poteſt. Nam iuſtitiam quam cæteræ neceſſariò cõſequun-

tur,ſocialis virtus eſſe dicitur.Sed & plures non iniuria cum paucioribus contendunt,propterea quòd potentiores ditiores ac meliores ſint, ſi plures cum paucioribus conferantur.Si ergo cunɖi,hoc eſt boni viri locupletes atque nobiles eſſent in vna ciuitate, & item alia quædam multitudo ciuilis, vtrum eſſet contentio quos potiſſimũ oporteret imperio fungi, an nulla eſſet controuerſia?In ſingulis igitur Rebuſpublicis, de quibus diximus, indubitatum eſt iudicium quos oporteat imperare, cum illarũ inter ipſas diſcrimen in iis conſiſtat, penes quos eſt imperii ſumma, id eſt quòd hæc à diuitibus, illa à viris probis adminiſtratur,ac cæteræ eodem modo.Hoc tamen quærimus,cum hæc eodem tempore ſuppetũt, quomodo ſit ſtatuẽdum. Si virtute præditi numero ſint omnino pauci,quomodo ſit ineũda ratio: num ad opus ſpectare oporteat,ſi ciuitatem adminiſtrare præ paucitate nequeant, an videndum, tótne numero ſint,vt ex eis ciuitas conſiſtat. Cæterum quæſtio quædam eſt in omnes qui de ciuilibus honoribus contendunt.Nam qui diuitias iactant,& ob eas imperium ſibi depoſcũt,ii nullum ius afferre videntur,non magis quàm qui genere nituntur:quoniam ſi quis vnus viciſſim omnium eſſet ditiſſimus, eodem iure imperium in omnes ſibi poſtularet: ac eodem modo ſi quis nobilitate cæteros ingenuitate contendentes ſuperaret.atque idem forſitan virtuti in optimatum Repub. contingat. Nam ſi quis vnus cæteris viris probis qui in adminiſtratione Reipublicæ verſantur,virtute præſtet,is eodem iure ſummam

mam ſibi vendicet Reipublicæ poteſtatem. Item ſi multitudini ob id ſūma poteſtas deferri debet, quoniam multi quàm pauci potentiores ſunt: eadem ratiōne ſi vnus aut vno plures, pauciores tamē quàm multi, cæteris ſint potentiores, his potius eſſet, quàm multitudini ſumma imperii deferenda. Ex his ergo cunctis planè intelligitur earum cauſarum quas afferunt, cur ipſi imperare, cæteri omnes ſub ipſorum imperio eſſe debeant, nullam eſſe rectam. Nam pari ratione multitudines ius quoddam opponere poſſent, tum iis qui virtute, tum iis qui opibus nitentes ſummam imperii ſibi depoſcunt: fieri enim poteſt vt paucis multi, non ſinguli, ſed vniuerſi meliores ſint & opulentiores. Quorundam igitur dubitationi atque quæſtioni hoc modo occurri poteſt: quæritur enim à nonnullis, num legum conditor in rectiſſimis legibus ferēdis ad meliorum commodum debeat, an ad plurium vtilitatem ſpectare, cū id quod diximus, vſu venit. Nam fortaſſe quod rectum eſt ſuſcipi debet. forſitan autem rectum eſt, vt totius ciuitatis commodum & ciuium commune bonum legumlator ſibi proponat. Eſt autem ciuis communiter quidem is qui modò imperat, modò paret imperio, ſed in quaque Republica diuerſus. Cæterum in optimo ſtatu is demū ciuis eſt, qui poteſt & vult tum parere, tum ad vitam ex virtute degendam imperare.

Scholia in Caput VIII.

SED *quoniam in omnibus diſciplinis & artibus.*) *Cum ciuilis facultatis finis ſit iuſtitia, quæ in conſulendo publicæ commoditati verſa-*

tur,iuſtum uerò æquale quiddam ſit, quærendum eſt in quarum rerum æqualitate iuſtitia conſiſtat:non enim quarumcunque rerum,ſed earum modò quæ pertinent ad opus ſeu finem eius rei de qua contenditur : æqualitas uel inæqualitas ad iuſtitiam facit . Itaq; non omnium rerum, ſed earum duntaxat quæ bonum publicum attingunt, æqualitatem & præſtantiam ſpectari oportet in Repub.communicanda,eiuſque honoribus & commodis diſtribuendis . In optima igitur Repub . cum finis ſit ex uirtute degere,æqualitas & præſtantia in uirtute potiſsimũ ſpectari debet. Maximum autem & maximè.) In omnibus, inquit, facultatibus & artibus finis eſt bonum quoddam , ſed maximè in ciuili facultate finis bonum eſt,& id bonum eſt maximũ bonum,iuſticia uidelicet,quæ bonis omnibus cunctiſque uirtutibus antefertur. Eſtque bonum ciuile iuſtum ipſum.) Finis ciuilis facultatis eſt ipſa iuſtitia: & iuſtitia eſt publica commoditas,id eſt iuſtum eſt quod publicæ commoditati eſt aptum & conueniens. In libris de moribus.) Quinto Ethicorũ:ibi enim de iuſticia,iuſto & æquo pluribus uerbis diſputatur: & iuſtitia diſtributiua declaratur in quadã rationis æquabilitate cõſiſtere,quæ proportio ſiue proportionalitas geometrica dicitur,& in quatuor minimũ terminis contietur,ut in duobus præmijs exẽpli gratia,A B, & in duorum hominum dignitatibus.C D: nam ſi diſtribuendo ea ſit proportio A ad C,quæ B ad D, iuſta fuerit diſtributio. Itaque iuſtum non dicitur abſolutè ut temperatũ uel forte,ſed ad aliud refertur, & per comparationem quandam cernitur:hoc eſt enim quod ait, Iuſtum aliquid eſt,& aliquibus. Ciuilium iuſtorum.) Præmiorum ciuilium, ſiue honorum qui iuſtè & pro dignitate diſtribuuntur. Superior eſt opere.) Quo magis inſtructus eſt facultate ad fungendum opere. Genere aut forma.) Nobilitate & pulchritudine. Ad opus iuuare debet.) Adiumento eſſe debet ad tibiarum cantum nobilitas & diuitiæ, ut iure ipſarum eo plus ſibi quiſquam tibiarum poſtulet , quo nobilior ſit & opulentior. Nam ſi præſtat quod excedit aliqua magnitudine.) Si ad ciuilem dignitatem obtinendam comparatur, ut potior cum diuite aut nobili,qui quamuis magnitudine uincit,ut uenuſtatis aut proceritatis,ea magnitudo,id eſt res qua excedit,& magis eſt talis,quæcunque fuerit,poterit cum libertate & diuitijs cõparari,quod eſt falſum: comparatio enim non fit inter ea quorum eſt diuerſa natura phyſic. 7.

nec comparabilia ſunt, quæ genere differunt, metaphy. x. eſt autem hic locus græcè perobſcurus: ſic enim habet, εἰ δὲ μᾶλλον τὸ τὶ μέγεθος, καὶ ὅλως ἂν τὸ μέγεθος ἐνάμιλλον εἴη πρὸς πλοῦτον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν, quod eſt ad uerbum, ſi autem magis quod aliqua magnitudine omnino fuerit magnitudo comparabilis cum diuitijs & libertate, id eſt ſi magis ſcilicet tale eſt, quod aliqua magnitudine eſt magis tale, exempli gratia, ſi magis hic pulcher, qui pulchritudinis magnitudine eſt magis, ſiue præſtat. Si ergo hic magis pulcher eſt quàm ille diues aut nobilis, quemadmodum hi homines comparantur inter ſe: ſic ipſæ magnitudines, id eſt pulchritudo & diuitiæ aut libertas, erunt comparabiles inter ipſas, & ita quælibet res cum qualibet comparari queat, quod eſt falſum: quem ſenſum ſatis commodè interpres uidetur expreſſiſſe latinè. Si tanta magnitudo maior eſt quàm tanta.) Exempli gratia, ſi tres partes uirtutis maior magnitudo eſt quàm quatuor pulchritudinis, eædem tres partes uirtutis erunt, uerbi cauſa, quinque pulchritudinis æquales, ac proinde ſex partes pulchritudinis præſtabūt tribus uirtutis: huiuſmodi autem comparatio inter res natura diuerſas fieri non poteſt, ut declarauimus. Nam liberi ſint oportet, & qui tributum pendant.) Non immunes tributorū & ſtipendiarios dicit, ſed non ſeruos, aut etiam nobiles & diuites, qui ſuis bonis poſſunt Rempub. in neceſſitatibus ſubleuare, quod interdum fit tributis pendendis: unde ſubiecit, non enim ciuitas conſtaret, ſi omnes eſſent egeni. Sine prioribus nullo modo.) Sine locupletibus & liberis hominibus ciuitas eſſe non poteſt, quia communio ſine his eſt imperfecta, cū careat rebus neceſſarijs. Ciuitas autem ſocietas perfecta eſt, ut primo libro docuit: ſine iuſtitia uerò & bellica uirtute eſſe quidem poteſt, ſed prauè & incommodè. Omnes huiuſmodi Reſpub.) In quibus homines de Repub. contendētes diuitijs aut nobilitate ſeu ingenuitate nitūtur, quorum quodque iuſtum quoddam eſt, non tamen ſimpliciter iuſtū: hoc enim in uirtute potiſſimum conſiſtit. Qui inter ſe finitimi ſunt.) Hic enim ingenuos ſiue liberos appellare uidetur, qui liberaliter uiuunt extra ſordidas & neceſſarias artes. Socialis uirtus eſſe.) Maximè cerni ac uerſari in ſocietate ciuili. Iuſtitia enim eſt uirtus ad alterum, in qua cū uirtutes omnes intelligantur, hoc tamen differt à uirtute, quòd iuſticia dicitur quatenus eſt ad alterum: uirtus autem ſimpliciter, quatenus eſt

talis habitus:itaq; uirtus & iuſtitia cum re ſint idem,ſola ratione differunt,Ethicorum quinto. Cum illarum inter ipſas diſcrimen.) *Non dubium eſt,inquit,penes quos imperium eſſe debeat,in quoque Reipublicæ genere,cum ipſarum diſcrimen faciãt ij,penes quos eſt imperium: ut pauci diuites faciunt paucorum potentiam:multitudo egentium cum tenet imperium,Rempub. popularem: & cæteras eodem modo:in quibus ſingulis fieri poteſt,ut non ſint cuncta hominũ genera,ſed ſint diuites,exẽpli gratia,non tamen uiri probi,aut liberi, non tamen nec boni,nec locupletes.* Nunc igitur quæritur *ſi ſint in eadem ciuitate cuncta hæc hominũ genera,& multitudo popularis,ut ſit locus dilectui, quibus ſit imperium deferendum , ut ſit rectè inſtituta Reſpub .* Quomodo ſtatuẽdũ ſit.) *Qua ratione ipſorũ paucitas eſſe & ſtatui debeat. An quia tam pauci ſunt,ut nequeant ciuitatem adminiſtrare , quod eſt ad opus ſpectare:an quia tam pauci,ut ciuitas ex eis conſtare nequeat.*

Nullum ius afferre uidentur.) *Non quòd uel diuitiæ uel nobilitas nihil debeant ſuffragari.nam oppoſitum paulò antè dixerat, meritò nobiles,ingenuos,& locupletes honorem ſibi uendicare : ſed quia nec diuitiæ per ſe,nec nobilitas ius perfectum præbent ad imperandũ,ut ſoli, uel diuites,uel nobiles imperent.* Atque idem forſitan uirtuti.) *De diuitijs & nobilitate ſimpliciter eſt locutus:de uirtute cũ temperamento forſitan,quia fortaſſis in uirtute per ſe non eſt ius perfectum ad imperandum, ſi uir probus nobilitatis aut diuitiarum ſit penitus expers, quanquam uirtus per ſe cæteris omnibus bonis eſt præferenda, & facilè poteſt beneficio Reipub. diuitijs,quantum ſatis eſt augeri, & parare ſibi nobilitatem,aut potius quod de uirtute dubitat,& cætera iura referenda ſunt ad hoc, quod ſubiecit.* Ex his ergo cunctis, &c.) *Nam nullam ex ſuprà memoratis cauſis rectam eſſe dicit, & ſatis iuſtam,ut qui ea nituntur,ſoli debeant imperare: nam ne in optima quidem Repub. omnes magiſtratus uiris probis deferri debent,ſed maximi, & in quibus ſumma Reipub. magis uerſatur, quique per ſingulos præfectos,aut cum paucis adminiſtrantur, ne ſi cæteri inhonorati, & expertes Reipub. relinquantur,ciuitas ſit hoſtium plena,hoc eſt hominum,qui cum non ſint præſenti ſtatu contenti, rebus nouis ſtudeant, ut declaratũ eſt capite ſuperiore.* Cum id quod diximus uſu uenit.) *Cum in eadẽ ciuitate ſunt uarij ordines hominum, locupletum, nobiliũ,proborum,*

borum, & multitudo popularis. Vt totius ciuitatis cōmodum, & ciuium commune bonum.) Vt in quibuſdam legibus ferendis ſpectet ad commodū totius ciuitatis, in qua uulgus omne continetur, & multi qui non ſunt in numero ciuium, in alijs eorum bonum intueatur, qui propriè ciues eſſe intelliguntur. Qui poteſt, & uult.) Qui uirtutē habet boni ciuis, tum ad parendum, tum ad imperandum in uita ex uirtute degenda: nam qui habitu præditus eſt, qui uirtus nominatur, is & poteſt facilè ſcilicet propter habitus facultatem, & propter pronitatem, uult rectè agere: agit enim cum uoluptate.

Caput IX.

CAETERVM ſi quis vnus exiſtat, aut plures vno, ſed non tot numero, vt totam ciuitatē complere poſſint, qui virtutis præſtantia tantopere excellant, vt cæterorum omnium virtus, facultáſque ciuilis, non ſit cum illorum, ſi plures ſint, aut cum illius, ſi vnus, virtute comparanda, profectò hi nō ſint in parte ciuitatis ponendi: Nā cæteri iniuſtè facerēt, ſi ſibi paria iis poſcerent, à quibus tantopere virtute & facultate ciuili ſuperantur: nam vir talis tanquam Deus eſſet in hominibus habēdus. Quo perſpicuè intelligitur, leges neceſſariò in genere & facultate pares ferendas eſſe: in huiuſmodi autem viros lex non eſt, ipſi enim ſunt lex. Meritò enim rideretur, ſi quis in eos leges ferre tentaret, atque ea forſitan audiret, quæ leones (vt memorat Antiſthenes) leporibus retulerunt, cum ii concione coacta, æquam partem omnibus tribuendam eſſe cenſerent. Ciuitates igitur quæ populariter adminiſtrantur, ob ſimilē cauſam oſtraciſmum conſtituunt: hæ nanque maximè omnium æqualitatem ſectari videntur. Quo circa qui opibus aut gratia ſeu clientelis, aliáve ciuili

facultate plurimum poſſe videntur,hos per oſtraciſmum ciuitate pellere,& ad certa tempora exterminare ſolét.Cui ſimilis cauſa Argonautorum fabulæ locũ feciſſe videtur , à quibus idcirco Herculem relictum eſſe narrant, quòd nollent eum in naui Argo cũ cæteris vehi, qui nauigantibus multũ excelleret. Ergo qui tyrannidé & cóſiliũ à Periandro Thraſybulo datum vituperãt, horũ improbatio nõ ſimpliciter recta exiſtimari debet.Nam Periãder caduceatori per quem Thraſybulus conſilium eius exquirebat,nihil reſpondiſſe fertur, ſed ſpicis eminentibus ſublatis,ſegetem adæquaſſe:quo Thraſybulus à caduceatore qui facti cauſam ignorabat, renunciato,tollendos eſſe de medio cognouit viros,qui præter cæteros excellerent: quod non ſolùm tyrannis cõducit,nec ſolùm ab eiſdem factitatur, ſed eodem modo in paucorum dominatu,& in adminiſtratione populari fit. Nam oſtraciſmus eandem vim habet quodammodo, quam præſtantium virorũ prohibitio & relegatio.Idémque per vrbes & gentes faciunt ii qui rerum potiuntur, vt Athenienſes in Samios, Chios, & Lesbios:qui cum primùm habuere firmatum imperium,ipſos præter pacta & conuenta depreſſerunt. Et rex Perſarum ſæpe Medos & Babylonios & cæteros propterea quòd imperium aliquando tenuiſſent,inſoleſcentes extenuauit. ſed nos de cunctis rebus publicis etiam rectis in vniuerſum quærimus.Nam licet hoc etiam faciãt priuati compendii gratia, quæ à recto deflexerunt,idem tamé fit in iis etiam rebus publicis, quæ communem vtilita-

tem

tem ſequuntur: ſed hoc ipſum in aliis quoque artibus & ſcientiis declaratur. Neq; enim pictor pedem maiorem quàm commenſus, aptáque membrorum compoſitio poſtulat, in animali probaret, etiam ſi pulcherrimus eſſet: nec nauium ædificator puppim, aut aliam partem nauis iuſto maiorem ferret, quanuis pulchritudine præſtaret: nec ſiquis maius pulchriuſque quàm totus chorus ſonaret, hunc chori magiſter in choro verſari ſineret. Ob hoc igitur fieri poteſt, vt monachæ cum ciuitatibus concinant, ſi hoc faciant, cum proprium ipſorum imperiū eſt vtile ciuitatibus. itaque in eas de quibus conſtat excellentias, iure quodam ciuili nititur oſtraciſmi ratio. Satius eſt igitur vt legumlator ab initio ſic Remp. conſtituat, vt nullum tale medicamentum deſideret. Cæterum ſi accidat, ſecunda nauigatio fuerit, tale quoddam remedium adhibere, quod factum non eſt in ciuitatibus: non enim ad publicum ſuæ Reip. bonum ſpectabant, ſed ſeditioſe oſtraciſmis vtebantur. Hoc igitur priuatim commodum, ac iuſtum eſſe in deprauatis rebus publicis certum eſt. Sed fortaſſe hoc non eſſe ſimpliciter iuſtum nihilo magis eſt dubitabile. Cæterū in optimo ſtatu Reip. magna quæſtio eſt, non ſiquis cæteris bonis, vt potentia, diuitiis, gratiâque & clientelis præſtet, ſed ſi virtute excellat, quid conſilii ſit capiendum: neque enim eiiciendus vir talis, in exiliúmque mittendus eſſe videtur: ſed neque imperio ſubiiciendus, quod perinde eſſet, ac ſi partitis imperiis etiam Iouem ſub imperio eſſe cenſerent. Supereſt igitur id quod iu-

ſtum eſſe videtur lege naturæ, vt omnes huiuſmodi viro libenter pareant, ſic vt tales viri perpetui reges ſint in ciuitatibus.

Scholia in Caput IX.

CAETERVM *ſi quis unus exiſtat, aut plures uno.)* *Quid conſilij capiendũ ſit ediſſerit, ſi unus aut pauci tantopere uirtute in ciuitate præſtent, ut cæterorũ omnium uirtus cum huius uel horum uirtute non ſit comparanda: & hunc aut hos affirmat iuſtum eſſe, ut ſemper imperiũ in alios teneant. Alia ratio eſt, ſi opibus, genere, aut clientelis excedant: nam ubi talibus bonis imperia tribuuntur, Reſpub. ſunt deprauatæ: ſed omnino in quauis Repub. bona uel mala commodum eſt non eſſe inter ciues maximam inæqualitatem, idq́ue legibus prouidendum eſſe tradit. Virtus facultáſq; ciuilis.) Facultatem ciuilem uocat, quicquid opis in homine eſt, quod faciat ad ciuilem ſocietatẽ iuuandã, tuendámque, ſiue adminiſtrandam. Leges in genere & facultate pares ferendas eſſe.) Genus tribus modis dicitur, ut eſt in prædicabilium capite primo: Vno, ut eſt collectio aliquorum quodãmodo inter ſeſe habentium. Altero, ut eſt principium cuiuſque generationis: Tertio, id cui ſubijciuntur ſpecies. Hic primo modo capitur genus: nam qui uirtutibus & facultate ciuili æqualiter præſtant, ij ſunt genus quoddam hominum diuerſum à diſsimilibus. Dicitur autem genus hoc per tranſlationem & ſimilitudinem eorum quæ propriè ſunt in genere, ut animalia. Ipſi enim ſunt lex.) Lex ut habetur Ethicorum quinto, ſecundum omnem uirtutem uiuere iubet, & prohibet contrarium. Cum igitur uiri optimi & ipſi uiuant ex uirtute, uitia uitantes: & cæteris ut idem faciant, tũ uerbis, tum exẽplos præcipiant: meritò ipſi lex eſſe dicuntur, unde Paulus ad Romanos: ipſi, inquit, ſibi ſunt lex. Quæ leones, ut memorat Antiſthenes.) Hæc hiſtoria ſeu fabula non extat, quòd ſciam, ſed probabile eſt, leones in hanc ſententiam leporibus reſpondiſſe, docete uos, ſi poteſtis, omnes animantes inter ſe uirtute, ac robore, & cæteris facultatibus eſſe pares, & tunc omnes honoribus, & commodis exæqua-*

ri.

ri,ut nobis ſuffragantibus poſtulaſte. Oſtraciſmum conſtituunt.) O-ſtraciſmus exilij genus erat, quo maximè Athenienſes uſi fuiſſe memorantur, quorum erat Reſpublica popularis: nam ſi quis eſſet ciuitati ſuſpectus, propterea quòd uel gloria, uel diuitijs, uel potentia, aut alia facultate magnopere cæteros excelleret, hunc ad decennium in exilium mittebant: non enim pœna id criminis erat, ſed prouiſio ne quid inde mali in Rempublicam oriretur. nomen autem ſumptum eſt à fragmentis fictilium, quibus nomen eius inſcribebant, qui eſſet in exilium mittendus: nam oſtracon græcè, latinè eſt teſta. *Conſilium à Periandro Thraſybulo.)* Periander tyrannus Corinthi fuit, Thraſybulus Mileti, quorum & dati conſilij Herodotus in Terpſichore meminit: ſed conſilium à Thraſybulo Periandro datum fuiſſe tradit, contra ſcilicet, quàm Ariſtoteles memorat, ſed utro modo referatur, ad ſenſum nihil intereſt. *Horum improbatio non ſimpliciter recta.)* Non quod conſilium non eſſet improbum, iniuſtum, & tyrannicum: hac enim ratione rectè improbatur, ſed quia Thraſybuli tyranni rationibus conueniebat, idcirco rectum quodammodo uideri poteſt conſilium, hoc eſt ſolers, & aſtutum. Similis huic eſt euangelica parabola de uillico iniquitatis, Lucæ decimoſexto, cuius non factum dominus, ſed ſolertiam & aſtutiam, quæ prudentiam imitatur laudauit, hoc eſt ingenium, quoniam excogitauit qua commodè poſſet ad id quod ſibi propoſuerat peruenire. *Samios, Chios, & Lesbios.)* Samos inſula eſt obiecta Cariæ, Parthemia prius dicebatur. Chios inſula Ionum cum urbe cognomine, à qua Lesbos inſula ſexaginta quinque millia paſſuum abeſt, auctore Plinio. *Medos & Babylonios.)* Regnum in Aſia ab Aſsyrijs, quorum erant Babylonij. Arbaſtus ſublato Sardanapalo ad Medos tranſtulit, à Medis Cyrus ad Perſas deuicto Aſtyage auo. *Inſoleſcentes)* Superbientes, magnóſque ſpiritus ſumentes. *Sed nos de rebus publicis etiam rectis.)* In tyrannide, & paucorum potentia: itémque in ſtatu populari. Qui aliqua facultate excellunt, eiiciuntur urbe, non quia iuſtum & rectum ſit, & ex bono publico, ſed quia ſic eſt priuatis eorum rationibus utile, quorum libidine reſp. gubernatur. Nos autem quærimus, quid in tales uiros ſtatuere oporteat, etiam in optimè inſtituta republica, cuius adminiſtratio ad bonū publicū ſpectat. Nā etiā in hoc ge

nere ratio eodem modo ualere uidetur, quod exemplo reliquarum artium & facultatum probat. Ob hoc igitur fieri poteſt, ut monarchæ cum ciuitatibus concinant. Ex hac ratione quam exemplo & teſtimonio artium expoſuimus, declaratur fieri poſſe ut præſtantium uirorum deiectio ab aliquo monarcharum facta, non ſolùm ipſi monarchæ ad imperij firmitudinem, ſed etiam ciuitatibus ad publicam pacem & quietem conducat, ſi monarchæ imperium ſit utile ciuitatibus, id eſt, ſi monarchia nō ſit tyrannis, ſed iuſtum regnum. Vt ſiquis in ciuitate aut regno uirtute, prudentia, gratia & opibus tantopere præſtet, ut periculum ſit, ne ipſius occaſione magnæ ſeditiones & fortaſſe conſpirationes in regem exiſtant, quibus neceſſe eſt publicam pacem & otium conturbari: hunc ſi rex ſuis finibus eijciat, aut aliqua ratione deprimat & extenuet, ſui ſimul imperij perpetuitati, ſimul populorum otio & quieti conſulat. Clarum præcepti huius exemplum nobis adoleſcentibus Hiſpania uidit, cum Ferdinandus rex proauus tuus optimus & ſapientiſſimus princeps, Gonſalum magnum decus & gloriam noſtræ gentis inuitus, ut opinor, ſed propter cauſas memoratas, ſibi regnóque cauens depreſſit, ac extenuauit: qui non modò ipſum Diui Iacobi equitum magiſtrum in Hiſpaniam reuerſus, ut ei fuerat ad Neapolim pollicitus non conſtituit, ſed etiam per cauſam noui belli gerendi, atque delectus habendi: ad cuius famam omnis fere iuuentutis Hiſpanæ nobilitas propter ducis præſtantiam, & cum omnium uirtutum, tum liberalitatis opinionem excita fuit, fruſtra magnas opes conſumere, atque etiam æs alienum contrahere pro magna ipſius in omnes ordines effuſionem coegit. Iure quodam ciuili nititur.) Quia pertinet ad ſtatum ciuitatis tuendum. Cæterum ſi accidat, ſecunda nauigatio fuerit, tale quoddam remedium adhibere.) Primum eſt ut Reſpub. ſic legibus inſtituatur, ut hoc incommodum accidere nequeat, ſed proximum: ut ſi quid tale acciderit, huiuſmodi remedium adhibeatur. Vſus eſt autem prouerbio dicens, ſecunda nauiganio: nauigantibus enim primùm & maximè optandum eſt, ut nauigent ſecundo uento, & hæc eſt prima nauigatio, id eſt, primùm optanda: Secunda uerò, id eſt ſecundo loco expetenda, ut liceat remis nauim impellere aduerſis flatibus, non impedientibus: quod ſic abiuit in prouerbium, ut quod proximum eſt optimo, Secunda nauigatio dicatur. Quod factum non eſt in ciuitatibus

Athenien-

Athenienſes hoc in loco deſignare uidetur, qui multos per oſtraciſmū in exilium miſere, non ob eam cauſam, propter quam oſtraciſmus eſt inductus, de qua ſuprà dictum eſt, ſed per factiones ſeditioſè. Itaq; ad improbos etiam & humiles deſcenſum eſt, quorum poſtremus fuit Hiperbolus homo abiectus, auctoribus Alcibiade & Nicia, cuius rei indignitatem pertęſus populus Athenienſis, oſtraciſmum antiquauit. Si partitis imperijs Iouem ſub imperio eſſe cenſerent) Simile, inquit, eſſet, ac ſi Dĳ ſtatuerent inter ſe, ut ſic per omnes aut aliquos ipſorū iret imperandi uicißitudo, ut Iuppiter modò imperium teneret, modò eſſet ſub imperio, quod eſſet abſurdißimum, cum ſolus Iuppiter plus uirtutis & potentiæ haberet, quàm cæteri omnes Dĳ deæq; ſimul, ſapientium hominum opinione, ut declarat homerica illa cathena, de qua memorat Ariſtoteles in libro de motu animaliū. Quo planè intelligitur, omnes ferè ſapientes philoſophos unum tantum Deum agnouiſſe, quanuis plurimos nominarent: ut declarat idem philoſophus, qui in libro de mundo ad Alexandrū, ſic ſcriptū reliquit: Deus, inquit, cum unus ſit, multis tamē nominibus appellatur, quæ homines ei ab ipſius operibus indiderunt: à quo uero Deo cum diſcederetur, cæteros omnes non eſſe, ſed per quandam ſimilitudinem Deos uocari ſapientes intelligebant, ut idem Ariſtoteles teſtatur in libris de prima philoſophia, qui cum multos Deos in eodem opere ſæpe nominaſſet, quos alio nomine intelligentias appellat, libro tamen duodecimo unum tantum Deum eſſe confirmat. Deus enim niſi ſummus, optimus, maximus, nullus eſſe ualet, quod in plures cadere non poteſt. Itaq; ex creatura mundi, ut Paulus ſcribit ad Romanos, ideſt duce natura, Deum cognoſcebant, ſempiternam quoque eius uirtutem & diuinitatem: ne quis putet quicunque plures Deos nominabant, eos omnes fuiſſe idolorum cultores. Nemo enim niſi inſanus, cui eſſe unum tantum Deum cognitum eſt, plures poteſt colere pro Dĳs.

Caput X.

HIS quęſtionibus explicatis, operæprecium fortaſſe fuerit ad diſputationem de regno tranſire: ex rectis enim rebus publicis hanc vnam eſſe cōſtituimus. Conſiderandum eſt autem, num ad rectum, honeſtúmque ciuitatis ac regionis ſtatum conducat, vt

regio imperio gubernetur,an cōmodior ſit alia ciuitatis moderandæ ratio, an quibuſdam commodũ ſit, aliis inutile regibus parere. Sed primum omniũ videndum eſt,num genere vno regna contineantur, an ſint pluribus diſcriminibus diſtincta. Sed cōplura eſſe genera,nec omnium regnorũ vnum eſſe modum facilè eſt intelligere. Regnum enim Laconicæ Reipublicæ, maximè legitimum regnum eſſe videtur. Rex tamen non habet ſummam rerũ omniũ poteſtatē,ſed extra regionem ſummā imperii in bello gerendo tenet. Præterea reges diuinis rebus procurandíſque ſacrificiis præſunt. Itaque Regnum quaſi ductus militaris eſt,cũ ſumma poteſtate, & perpetuus:non enim vitæ ac necis poteſtatem habet,præterquam in quodam regno,vt more veterum in bellicis expeditionibus lege prebente poteſtatem,vt declarat Homerus,apud quem in conciliis Agamemnon,cum maledictis & conuitiis inceſſeretur, contumeliam ferebat, ſed in bello gerendo interimendi ius & poteſtatem habebat. ſic enim ait:

Prælia vitantem,ſi quem fortaſſe carinas
Ad curuas ſediſſe ſciam,non ille caninos,
Non volucrum effugiet morſus, ritúſque voraces,
Me penes arbittium cum ſit.

Hęc igitur eſt vna regni ſpecies,vt tota vita dux belli ſit. Sed hæc regna quædam ſunt ex genere hæreditaria,quædam voluntate, ac ſuffragio populorum deferuntur. Eſt aliud monarchiæ genus, qualia ſunt apud quaſdam nationes regna barbarorum,quæ regna cuncta poteſtatem habent tyrannicæ proximā,

legitima

legitima tamen & hęreditaria ſunt. Nam cum ex gentibus Barbari quàm Græci natura ſint ad ſeruiendū procliuiores, & qui Aſiam quam qui Europam tenent, idcirco tales æquo animo imperium herile ferunt. Sunt igitur huiuſmodi regna tyrannica, illa quidem ob eam cauſam, ſed tamen tuta, quoniam hęreditaria & legitima, & eorum cuſtodia regia eſt, non tyrannica, eadem ex cauſa. Reges enim ciuium armis, tyranni externo præſidio cuſtodiuntur, cum alteri lege, volentibúſque imperitent, inuitis alteri. Itaque reges à ciuibus cuſtodiuntur, tyranni cōtrá: ciues præſidio muniuntur: atque hæc quidem ſunt duo monarchiæ genera. Eſt aliud, quod olim apud Græcos tenebant, qui Aeſymnetæ dicebātur, quæ, vt ſummatim loquar, tyrānis eſt ſuffragio delata: differt autē à regno barbarico, non quòd ſit præter legem, ſed eo duntaxat, quòd non traditur iure hæreditario. Hoc imperium quidam ad vitam, alii ad certa tempora, vel ad certas res gerendas tenebant, vt olim à Mityleneis Pittaco aduerſus exules, quibus Antimenides & Alcæus poeta præerant, delatum eſt. Nam pro tyrāno delectum fuiſſe Pittacū Alcęus ipſe declarat, qui quodam obliquorum, furioſorūq; carminum loco Mitylęnis obiicit, quòd Pittacū infimo loco natum, tolerātis ac infelicis ciuitatis tyrannum feciſſent, magnis eum per conuenticula laudibus efferentes. Hæc igitur imperia, ſunt & fuerūt herilia, quoniam tyrānica: regia verò, quoniam ſuffragio & voluntate ciuium deferebantur. Quartū regni genus eſt quo regna heroicorum tēporum vo-

luntaria hæreditariaq; ex lege continentur. Primi enim voluntate populorum, quos artibus aut bello demeruiſſent, ſeu diſperſos in vnum congregaſſent, vel agros, ſedéſque ad habitandum tribuiſſent, reges fiebant: eadémque regna poſteris hęreditario iure tradebantur: & reges imperii ſummá dum bellū gererent, habebant, præerantq́; ſacrificiis, quæcunq; ad ſacerdotes non pertinebant: & cauſas diiudicabant, quidam iniurati, alii dato iureiurando: erat autem iuiurandum, erectio ſceptri. Reges igitur antiquitus tum in ciuitatem & populos, tum extra fines continenter imperium tenebant. Poſtea verò quædam remittentibus regibus ipſis, alia populis auferétibus, ſola ſacrificia regibus relicta ſunt in aliis ciuitatibus: vbi verò regnum meritò vocari poſſet, imperium duntaxat externorum bellorum tenebant.

Scholia in Caput X.

HIS *quæſtionibus explicatis, operæpretium fortaſſe fuerit, ad diſputationem de regno transſire.)* *Quatuor hic regni genera memorantur, Primum id, quo regnum Lacedæmoniorum olim continebatur, nunc regnum Arragonenſium. Alterum, quo regna Barbarorum, quæ cum lege nitantur, & ſint hæreditaria, herile tamen imperium excercent, cuiuſmodi nunc eſt regnum Turcarum. Tertium genus eſt eorum, quos Græci Aeſymnetas uocabant, ab imperando, quòd ſuffragio deferebatur, non hæreditate, partim ad uitā, partim ad tēpus, qualis erat apud Romanos Dictatura. Quartum genus heroicorum temporum: quæ regna initio non per uim erant occupata, ſed populorum uoluntate deferebantur. Deinde ex lege poſteris hæreditate tradebātur, qui Reges in bello imperium cum ſumma poteſtate tenebant. & quibuſdam ſacrificiis præerant.* Quibuſdam commodum ſit, aliis inutile.) *Nam quidam homines natura ſunt apti, ut pareant imperio regio, alij ut ciuili, alij etiam ut herili.* Laconicæ Reipub.) *Lacedæmoniorum: nam Laconia*

regio

regio eſt,cuius caput urbs Lacedæmon. Maximè legitimum.) *Ex lege maximè,quia nõ ſolùm per legem ex* Heraclidarum *familia* Reges *ſuccedebant,ſed legibus etiam, non ſua uoluntate regnum adminiſtrabant,præterquam in bello,ubi ſummam poteſtatem habebant.* Ductus militaris cum ſumma poteſtate.) *Nam reges* Lacedæmoniorum *qui bini regnabant,nihil aliud erãt,quàm belli duces perpetui,ſed ita ut eorum quiſque cũ ſumma uitæ & necis poteſtate bellum gereret:hoc eſt enim quod ait.* In quodam regno.) *Id eſt in parte quadam regiæ adminiſtrationis, ſcilicet in bellica.* Lege præbente poteſtatem.) *In uulgatis græcis exemplaribus ſcriptum eſt,* ὑποχειρὸς νόμῳ, *id eſt in manus lege:ſed corruptè,ut opinor:uetus interpres promptus, potens conuertit, quo intelligitur in exemplari græco unde trãsferebat,fuiſſe* ἔγχειρος νόμῳ, *hoc eſt lege poteſtatem habens, ſenſu commodiſsimo : nam tali* Regi *non ex illis regni natura, ſiue conditione, ſed ex lege* Reipub. *in bello pœna capitali afficere licebat.* Cõuitijs inceſſeretur.) *Ab* Achille, *de quo iurgio eſt in* Iliados *lib.ij.* Ex genere.) *Iure generis & familiæ hæreditario.* Poteſtatem habent tyrannicæ proximam.) *Quia rem arbitrio ſuo gerunt,& imperium propemodum herile in ſubiectos exercent:ſunt tamen legitima, quia ex lege poſteris traduntur.* Inuitis alteri.) Tyranni : *nam ſi uolentibus imperarent tyranni , iuſtum eſſet ipſorum imperium:uolentibus enim,ut eſt in quinto* Ethicorum, *non fit iniuria.* Aeſymnetæ.) *Ii dicebantur quaſi rectores ſeu iuſſores , quales erant,ut diximus,*Dictatores *apud* Romanos, *qui ſuffragio ad aliquod negotium,aut bellum conficiendum ad tempus deligebantur:interdum etiam ad uitã,ut* Sylla & Iulius Cæſar , *qui facti ſunt perpetui* Dictatores *nomine ſcilicet:nam reuera tyrãni erant.* Nam Dictatoris *ſumma erat & ſine prouocatione, uitæ & necis ac rerum omnium poteſtas, & regno ſeu tyrannidi ſimilis* Vt olim.) *A* Mitylenæis Pittaco *delatum eſt.*) Pittacus *ab urbe* Mitylenæ *inſulæ eiuſdẽ nominis* Mitylleneus *cognominatus, unus fuit de ſeptem ſapientibus:huic propter uirtutem ciuitatis imperium fuit à ſuis ciuibus delatũ:quo tamen ipſe ſponte ſua poſt decennium ſeſe abdicauit,ut refert* Diogenes Laërtius. Alcæus.) Poeta *nobilis hic fuit,de quo meminit etiam* Diogenes. Herilia, quoniam tyrannica.) *Sic legitur in græcis exemplaribus , quæcunque mihi uidere contigit:ſed lectio uidetur eſſe tranſpoſita,quæ commodius ha-*

bitura uideretur, ſi ſic eſſet: tyrannica, quoniã herilia: hic enim regnum cum tyrannide comparatur, quanquam utriuſque ſcripturæ uerus eſt ſenſus: eſtque imperium omne tyranni cum herile: Tyranni enim Rempub. adminiſtrando, non ſubiectorum, ſed ſuam utilitatẽ ſpectant, quod eſt proprium herilis imperij. Sola ſacrificia Regibus relicta ſunt.) *Vt apud Romanos: quoniam quædam ſacrificia à ſolis Regibus olim fieri ſolita erãt, quæ Regibus exactis impediri uidebãtur: idcirco Iunio Bruto & Marco Valerio Cõſulibus creatus eſt ſacerdos, qui rex ſacrorum, & idem rex ſacrificulus dicebatur, qui tamen erat pontifici maximo ſubiectus: itaque nomen regis in ſacris duntaxat erat relictum.* Vbi meritò regnum uocari poſsit.) *Nam rex ſacrorum impropriè, alienóq; nomine rex appellabatur: hic autem ultimo loco memoratus, ad Laconicum genus refertur: quod & ipſum non ſatis propriè dicitur regnũ, ut ipſe delarabit.*

Caput XI.

HAEC igitur ſunt regni genera quatuor numero: Primum illum heroicorum temporum, quo volentibus quidem, ſed certis quibuſdam in rebus imperabatur: Rex enim Dux erat in bello, & iudex, & in iis quæ ad cultum Deorum pertinerent, ſummam poteſtatem habebat: Secundum genus barbaricum eſt, quod hæreditario iure poſteris eiuſdem familiæ traditur: Tertium quod æſymnetiam vocant, eſtq; tyrannis ſuffragio delata: Quartũ laconicũ, quod eſt, vt ſummatim loquar, hæreditaria & ex genere perpetua exercitus præfectura: hæc igitur regna ad hunc modum inter ſe differũt: Quintum regni genus eſt, cum vnus ſumma rerum omnium poteſtate fungitur, quemadmodum gens, aut ciuitas quæque rerum communium poteſtatem habet, quod regnum adminiſtrationis domeſticæ ordinem æmulatur. Nam vt

dome

domeſtica gubernatio eſt regnum quoddam domus: ſic regnū eſt domeſtica ciuitatis,& gentis vnius,aut plurium adminiſtratio. Cæterum duo ferè ſunt regni genera,de quibus eſt nobis diſſerendū:hoc quod modò diximus,& laconicum.Nam cætera ferè his interiecta ſunt: aut enim reges paucioru rerū quàm in pleno regno,aut plurium,quàm in laconico arbitriū habent.Itaq; tota ferè diſceptatio in duobus verſabitur.Primum,an ſit ex vſu ciuitatum eſſe Ducem perpetuum, & hunc per familias,an per ſingulares homines,an ſecus:Secundū expediat,an non,vnum eſſe reorum omnium dominum. Cæterum de tali Duce quærere,ad legum magis,quàm ad Reipublicę rationem pertinere videtur, cum hoc fieri in omni ſtatu ciuitatis poſſit. Priore igitur omiſſo, de altero regni modo,cum ſpes Reipublicæ ſit diſſerere,& huius loci difficultates paucis verbis expedire conuenit; cuius quæſtionis caput eſt,vtrum cōmodius ſit optimi viri,an optimarum legum imperio Rēpublicam adminiſtrari.Qui ergo regium imperium probant, his leges vniuerſale duntaxat præcipere,non autem ad ea quæ accidunt,præcepta dare exiſtimātur. Itaque in qualicunque arte ad legum præſcriptum imperare,ſtultum eſſe dicunt,vt in Aegypto medicis poſt diem quartum mouere permittitur, intra id tempus ſine ſuo periculo non licet: quo planè intelligitur, non eſſe optimè inſtituta Reſpub. quæ literis & legibus adminiſtratur,ob eandem cauſam. Atqui ratio illa vniuerſalis Rempub. moderantibus adeſſe debet·quod autem omnino caret affectibus,potius eſt,

quàm cui natura ſunt inſiti: quod malũ,vt legibus abeſt,ſic humanis omnibus animis adeſſe neceſſe eſt. Sed pro lege,inquis, cõmodius de rebus ſingulis cõſultabit. At ipſum haud dubiè legum eſſe conditorem oportet,& leges adeſſe,quarum auctoritas in rebus cæteris rata ſit, qua verò parte à recto deflexerint infirma. Cæterum quibus de rebus lex,aut omnino aut certe rectè ſtatuere non poteſt,in his vtrũ magis è re fuerit vnum optimum virum tenere imperium, an multitudinem, controuerſia eſt. Nunc enim ad cauſas cognoſcendas,ad conſultandum, ad magiſtratus deligendos plures conueniunt. Hæc autem omnia decreta de ſingulis rebus ſunt: vnus igitur quicũque fuerit ſeparatim multitudini comparatus,minus valet. Ciuitas autem ex pluribus conſiſtens,ſimilis eſt conuiuio ex contributione multorũ inſtructo,quod ſplendidius eſt, quàm ſimplex, & ſumptu vnius apparatũ: quocirca multitudo melius multa,quàm quiuis vnus iudicat. Præterea multitudo minus eſt corruptioni opportuna,quàm pauci: vt aqua quo eſt copioſior,hoc magis à corruptione tuta. Nã vnus ille ſiue ira,ſiue alio affectu teneatur,iudicium neceſſariò corrumpitur: hic autem difficile factu eſt,vt omnes iraſcantur,& errent. Sed fac multitudinem liberis hominibus conſtare, qui nihil præter legem agant, præterq̃ vbi lex neceſſariò deficit: aut ſi hoc difficile factu eſt in multis inuenire, ſint plures boni tum viri,tum etiam ciues,vtrũ vnus ille imperiũ tenens incorruptior erit,an hi plures numero? ſed omnes boni, nónne plures ipſi minus corruptioni

ruptioni patebant? Sed inter hos, inquis, ſeditiones & diſſidia naſcentur, vnus autem à ſe diſſidere non poteſt. At viri probi animo erunt tanquam vnus ille. Si ergo complurium qui omnes viri probi ſint, imperium ſtatus optimatum eſt, vnius verò regnum: nimirum ciuitates optimatum gubernationem regno præferre debent, ſiue cum poteſtate ſit imperiū, ſiue ſecus: vtique ſi plurium copia perinde ſuppetat. Nam fortaſſis olim regibus idcirco ſe ciuitates ſubiiciebant, quoniam raro viri magnopere virtute præſtantes inueniebantur, præſertim cum exiguas tunc vrbes habitarent. Præterea ob accepta beneficia reges conſtituebant, quod eſt bonorum virorū opus. Poſtea verò multorum virtute ſimilium copia ſuppetente, non amplius regna tolerabant, ſed commune quiddam quærentes rempublicam conſtituerunt. Cæterum cum in deterius labentes cæpere Rempub. habere quæſtui, credibile eſt huic cum diuitiæ eſſent in honore, paucorum principatus extitiſſe: hi autem primùm in tyrannides tranſierunt, tum tyrannides in popularem adminiſtrationem. Nam cum quæſtui turpiter ſtudentes rem ad pauciores ſemper deducerent, multitudinem potentiorem reddebant: qua in eos conſpirante, populares principatus extiterunt: ſed fortaſſe ciuitatibus magnitudine auctis, alium ſtatum effici quàm popularem, difficile eſt. Cæterum ſi ciuitates regio imperio gubernari optimum eſſe ſtatuas, quæ tandē erit eorum qui à regibus procreati fuerint conditio? Num eam quoq; ſtirpem ſiue familiam regnare oportet?

At ſi filii à virtute paterna degenerauerīt,his regnū nō ſine ciuitatis magno incōmodo tradetur. Pater, inquis,cū habeat omnia in ſua poteſtate, regnū filiis non tradet? At hoc cum difficile ſit,& maioris quàm quæ cadat in naturam humanam virtutis,probabile non eſt.De potentia quoque ambigitur , num regi vires adeſſe conueniat, quibus cogere poſſit parere nolētes,aut quomodo imperium obire valeat: nam licet legitimum imperium teneat , nec quicquam ſua voluntate pręter leges agat,tamen facultas adſit neceſſe eſt,qua leges tueatur. Sed fortaſſis de huiuſmodi rege conſtituere non eſt difficile : habeat enim potentiam oportet, ſed huiuſmodi, vt ſingulorum aut vno plurium facultatem ſuperet,à viribus tamē multitudinis ſuperetur:quales cuſtodias veteres tribuere ſolebant,cum ad aliquem æſymnetam,aut tyrannum ciuitatis imperium deferebant: & Syracuſanis quidam vt cuſtodiam petēti Dionyſio cuſtodes, eo numero darent,conſuluit.

Scholia in Caput XI.

HAEC *igitur ſunt regni genera.*) *Quatuor regni generibus commemoratis,quintum addit, quod proprijſsimè regnum dicitur,cum uoluntate & arbitrio unius Reſpublica ad ſubiectorum commoditatem gubernetur:quod regnum ſimile eſt gubernationi domeſticæ.Nam paterfamilias domum arbitrio quidem ſuo,tamen ad utilitatē familiæ moderatur.Sed in quæſtione de regno,de duobus potiſsimum eſt diſputandū,de Laconico, & quinto genere,quæ ſunt extrema. De Laconico diſſerendum eſt,num ciuitatibus Ducem perpetuum habere conferat:item ſuffragio deligi debeat cuiuſque uirtutibus ſpectatis, an ex eodem genere iure hæreditario ſuccedere.Sed quoniam huiuſmodi regnū in omne Reipub. genus cadere poteſt, nec ipſum per ſe facit genus Reip. idcirco*

co hæc quæſtio legum magis, quam Reipublicæ rationem attingit. Itaque tota ferè quæſtio de regno in uniuerſali ſeu pleno, & quinto illo genere uerſabitur. Quæritur igitur, utrum legibus iuſtis, an unius optimi uiri arbitrio commodius Reſpub. gubernetur. nam leges dominari, & ex ipſarum ſcripto Rempub. adminiſtrari, incommodum eſſe uidetur, cum legibus non quod perpetuò, ſed quod magna ex parte iuſtum eſt, ſanciatur: nec enim aliud rerum agendarum natura & inconſtantia patitur, quamuis rationem legis uniuerſalem notam eſſe conueniat Rempublicam adminiſtranti. Rurſus cum lex affectibus careat, quibus humanus animus agitatur, commodius eſſe uidetur leges dominari: ſed cum utrunq; uerum ſit, caput quæſtionis eſt, utrum in his rebus de quibus lege caueri non poteſt, ſatius ſit unum optimum uirum tenere imperium, an multitudinem, de quo diſputat in utranque partem. Quartum Laconicum.) Quod in ſuperiore diuiſione primum fecerat, id nunc facit quartum, dum ſequitur ordinem non naturalem, aut dignitatis, ſed uoluntarium. Quemadmodum gens, aut ciuitas quæque.) Cum uir unus ſic habet res communes, ipſamq; Rempub. in ſua poteſtate, ut tota ipſa gens uel ciuitas. Et adminiſtrationis domeſticæ ordinem æmulatur.) Vt quemadmodum in domo paterfamilias rerum omnium poteſtatem habet, & ſic domum adminiſtrat, ut non tam ſuam, quàm ſuorum commoditatem ſpectet: ſic rex cunctarum rerum communium ſummā poteſtatem habeat, & earum adminiſtrationem ad publicam commoditatem dirigat. In regno pleno.) Regnum plenum interpres conuertit, quod græcè eſt παμβασιλεία, quod intelligitur, cum rex cuncta arbitrio ſuo moderatur, ſed ad bonum publicum ſpectans, ut in Caſtella, tum Gotthorum tempore, tum poſt Arabum & Maurorū inuaſionem, cum ſublato ab hoſtibus rege Roderico, & rebus in extremum diſcrimen adductis, populares plenum regnum Hiſpaniæ Pelagio uiro optimo & fortiſſimo detulerūt, cuius poſteri iure hæreditario annos iàm plus octingentos continenti ſucceſſione regnant in Caſtella. Cuius imperium hac memoria Carolus quintus Romanorum Imperator pater tuus, quo iure diximus tenet, ſed longe & latè propagatum, imperátq; toti Hiſpaniæ excepta Portugallia, ut interim externa imperia in Gallia Belgica, in Italia, Sicilia, & pleriſque maris noſtri inſulis, & in Africæ ora maritima taceamus, & quod latiſſime tenet ad torridam plagam,

& ultra in plurimas gẽtes, & ueteribus mortalibus, ne ſama quidem cognitas nationes. Per familias.) Vt ex eodem genere reges ſuccedãt, ut apud Lacedæmonios ex genere Heraclidarum. An per ſingulares homines.) An per eos qui ſpectatis cuiuſque uirtutibus deligantur.

Vnum eſſe rerum omnium dominum.) Vt omnia gerantur unius arbitrio. Cum hoc fieri poßit in omni ſtatu ciuitatis.) Cum in omni genere Reipub. populari, paucorum, uel optimatum poßit huiuſmodi regnum conſtitui: quinetiam rex plenus in ſuo regno regem huiuſmodi, qui re uera nõ eſt rex, ſed dux perpetuus habere poßit. Species Reipub. ſit.) Nam tria ſunt rectæ Reipub. genera, ſiue ſpecies, regnũ quod ad hunc modum intelligitur, ſtatus optimatum, & Reſpub. Ad ea quæ accidunt.) Quæ rarò cõtingunt, & præter legis rationem. Ad legum præſcriptum imperare.) In rebus gerẽdis, à legum ſeu præceptorum ſcripto non diſcedere. In Aegypto medicis poſt diem quartũ mouere permittitur. Quoniam ſæpe accidũt morborũ initia, quæ per quietem & inediam à natura ipſa depellũtur, idcirco apud Aegyptios cautum erat, ne quis medicus ante quartum diem adhiberet purgãtia medicamenta, quæ ſæpe importune adhibita, ualetudini nocẽt. Ita cum lex magna ex parte recta & commoda eſſet, tamen quia morbi nonnunquam uehementes, periculoſiq́ue inuadunt, quibus niſi protinus occurratur, ægrotus de ſalute periclitetur: ſatis intelligitur non eſſe commodum, ut ſemper ſcripto huius legis pareatur. Quæ ratio, perinde in cæteris præceptis atque legibus ualet, quæ non poſſunt eſſe perpetuæ rectitudinis, propter rerum agendarum inconſtantiam. Ratio illa uniuerſalis.) Lex ipſa, legiſq́ue ratio, uniuerſaliter præcipit, ut non ſine ratione ab ipſa diſcedatur. Quod malum legibus abeſt.) Affectuũ agitationem uocat malum. At ipſum legum eſſe conditorem oportet.) Vt princeps leges ferat, quæ tamen leges, cum aliquid accidit contra legis rationem, ſeruari nõ debẽt, ſed per decretum & interpretationem, quæ uulgo diſpenſatio dicitur relaxari: quod pertinet ad ſummam poteſtatem, quæ ſumma poteſtas penes quẽ eſſe debeat quæritur, penes unum, an penes multitudinem. Hæc autem omnia.) Cauſas cognoſcere, conſultare, & magiſtratus deligere, ſunt decreta & iudicia de rebus ſingularibus. Vbi lex neceſſariò deficit.) Vbi deficit ratio legis, ut interdum propter rerum uarietatem, & inconſtantiam euenire neceſſe eſt.

Animo erunt tanquam unus ille.) Si probi ſunt, omnium erit una uoluntas, & ſententia, ut eſt in actis Apoſtolorum, multitudo credentium erat cor unum, & anima una. Siue cum poteſtate ſit imperium, ſiue ſecus.) Imperium uocat conſultandi, ſiue iudicãdi facultatem, ſiue cum poteſtate ſit, ut non ſolum deliberandi facultatem habeant, ſed etiam poteſtatem deliberata imperandi & perficiendi: ſiue ſint conſultores tantum, uidetur melius à multis probis, quàm ab uno conſiliũ iniri, aut iudicari: aut poteſtatem uocat potentiam militarem, qua improbos poſſint ad iuſtitiam, & legum obſeruationem compellere, ut infrà. Hi autem primum in tyrannides.) Ex optimatum Repub. facta eſt per auaritiam paucorum potentia: ex hac per factiones, & unius potẽtiam extitit tyrannis: ex tyrannide, cum populus inualuiſſet, factus ſæpe eſt ſtatus popularis. Maioris uirtutis: quàm quæ cadat in naturam humanam.) Virtutis heroicæ, de qua diſſeritur in ſeptimo libro Ethicorũ. Cuſtodes eo numero darent.) Vt non eſſet potentior uniuerſo populo.

Caput XII.

VERVNTAMEN nobis nũc de rege, qui omnia ſuo arbitratu moderatur, inſtitutus eſt ſermo, déque ipſo diſputandũ. Nam qui rex legitimus nominatur, is, vt diximus, ſpeciem regni non conſtituit, cum in omnibus rebus publicis dux belli perpetuus eſſe queat, vt in ſtatu populari, & in optima tum Republica: Et multi ſummã gubernationis poteſtatem vni concedunt, cuiuſmodi magiſtratus eſt Epidamni, & item Opunte, cum minore tamẽ poteſtate ex parte, ſed de regno, quod plenum dicitur. Hoc autem eſt quo ſua voluntate cuncta rex moderatur, quibuſdã vt vnus principatũ teneat, in ciues omnes: vbi ciuitas ex ſimilibus conſiſtit, præter naturã eſſe videtur. Nam qui natura ſimiles ſunt, hos neceſſe eſt eodem iure, eadémque dignitate eſſe lege naturæ. Vt igitur corporibus pernicioſum eſſet

ſi cibo aut veſte pari homines impares vterentur ſic eſt de honoribus ſtatuẽdum. Eodem igitur modo præter ius naturæ fuerit, vt paribus impar tribuatur. Itaque pares vt imperio non præſint, magis quàm ſubſint, ſed ſit inter eos imperandi & parendi viciſſitudo, iuſtum eſt. hoc autem iam lex eſt, cum ordo lex ſit. Præſtat igitur legem dominari, quàm vnum quempiam ex ciuibus: eadémque ratione ſi quos imperare ſatius eſt, hi legum cuſtodes & adminiſtri conſtituendi ſunt. Nam magiſtratus quoſdam eſſe neceſſe eſt: vt autem hic vnus ſit, cum omnes ſimiles habeantur, iuſtum eſſe negãt. Cæterum quę conſtituere lex non poſſe videtur, hæc ne homo quidem cognoſcere valeat. Lex tamen ſciẽter cum rectè hominem inſtituerit, magiſtratibus iuſtiſſimo iudicio cætera iudicanda & adminiſtrada relinquit, tradita præterea facultate, ſi quid rerum vſus præſentibus legibus commodius oſtenderit corrigẽdi. Ergo qui legem imperare iubet, is deũ & leges iubet imperare: qui vero hominem, belluam adiungit: huic enim ſimilis eſt cupiditas: & ira magiſtratus etiam optimos viros peruertit. Itaque lex eſt mens ſine appetẽtia: Exemplum enim ab artibus ſumptũ mendax eſt & ineptum: non rectas eſſe curationes, quæ ex medicinæ ſcriptis præceptis fiant, commodius eſſe artẽ habentibus vti. Nã medici nihil amore ducti præter rationem faciunt, ſed cum ægrotantes ſanitati reſtituerint, mercedem capiunt At in ciuilibus imperiis multa ſolent homines odio aut gratiæ indulgẽtes facere: nam ſi medici in ſuſpicionem
venirent,

venirent,eos muneribus ab hoſtibus corruptos pro ſalute mortem afferre:tunc homines curationem ex præceptis ſcriptis præoptarent. Cæterum medici cum ipſi ægrotāt,alios medicos ad ſui curationem: & exercitatores cum ipſi exercentur, alios eius generis artifices vocant, velut ipſi verum iudicare nequeant, propterea quòd de ſuis rebus iudicant, & affectibus tenētur. Quo intelligitur,qui iuſtū quærūt,hos medium inquirere. Lex enim medium eſt. Præterea leges, quæ moribus quàm quæ literis continentur,maiorem auctoritatem habēt, & de rebus grauioribus ſunt.Tutius eſt igitur hominis quàm legum ſcriptarum imperium,non tamē quàm legum quæ moribus cōſiſtunt. Sed eū ab vno cuncta prouideri non facilè ſit.Plures eſſe magiſtratus oportebit ab ipſo conſtitutos.quod cum ita ſit,quid intereſt,vtrum hoc ſtatim ab initio fiat, an vt ab illo vno ad eundem modum conſtituātur? Adhæc ſi quemadmodum ſuprà diximus,idcirco iuſtum eſt,vt viro probo deferatur imperium,quoniam melior eſt:vtique duo viri probi meliores vno ſunt:hoc eſt enim illud Homericum:

Aſt duo congreſſi,

Et huc pertinet optatum illud,atque preces Agamemnonis.

Conſilio tales mihi ſi bis quinque fuiſſent.

Sunt autem hoc quoque tempore magiſtratus, qui de rebus quibuſdam arbitratu ſuo iudicāt, vt iudex de iis quæ lege definiri nequeunt,vt lex non optimè imperare,ac iudicare poſſe videatur:nam quæ con-

ſtituere lex poteſt, de his ambigit nemo. Sed quoniã res quaſdam leges complecti poſſunt, quaſdam non poſſunt: hinc controuerſia & dubitatio naſcitur, vtrum optimarum legum, an optimi viri imperio ciuitatem adminiſtrari præſtet: nam de quibus rebus deliberatur, hæ ſunt de quibus leges ferri non poſſunt: non eſt igitur dubium, quin hominem eſſe neceſſe ſit, qui de rebus huiuſmodi iudicium ferat. Sed illud quæritur, vnus eſſe debeat an plures: magiſtratus enim quiſque edoctus à lege rectè iudicat: ſed in credibile fortaſſe videatur, quẽquam melius videre duobus oculis, & duabus auribus iudicãdo, & duobus pedibus, duabus'q; manibus agẽdo, quàm multos multis. Nam principes ac reges nunc quoque multos ſibi oculos, multas aures, multas itẽ manus atque pedes faciunt: quoniam qui præſenti ſtatu contenti, & ipſorũ amici ſunt, hos imperii participes efficiũt: nõ igitur qui ab imperio & principe alienos animos gerũt, hi ex principis volũtate faciẽt, ſed amici: amicus autẽ par eſt, & ſimilis. Quod ſi prĩcipis iudicio hi quoq; ſunt imperio digni, eiuſdẽ profecto ſentẽtia pares & ſimiles imperare oportet eodem modo. Atq; hęc quidẽ ferè ſunt quibus regiũ imperium à diſſentienbus oppugnatur: ſed fortaſſis in quibuſdã ita ſeſe res habet, in quibuſdã ſecus: Natura enim quoddam hominum genus procliue eſt, vt imperio herili gubernetur, aliud vt regio, aliud vt ciuili: & horum imperiorũ cuiuſq; aliud eſt ius & alia commoditas. Tyrannicum autem imperium, ac cæteræ Rerumpublicarum aberrationes, non ſunt ſecundum

cundum naturam,cum hæc abhorreāt à natura. Sed ex his,quæ diximus, planè intelligitur, non eſſe neque commodum,neque iuſtum, vt inter ſimiles & pares vnus omnibus dominetur: ſiue leges nullæ ſint, & ſit ipſe tanquam lex, ſiue leges adſint: nec bonus bonis,nec improbus malis: non ſi ille ſit virtute præſtantior,præterquam certo modo. Qui modus quamquam ſuprà fuit ex parte declaratus,latius tamen exponendus eſt,ſi prius qui homines regio, qui optimatū,qui Reip.imperio gubernari apti ſint, explicuerimus. Hæc igitur multitudo regno eſt accommodata, quæ natura eſt habilis vt ferat genus virtute præſtans ad ciuilem principatum:optimatū verò imperio,quæ nata eſt & apta,vt ferat imperantem multitudinē, poſſitq́; ingenuorum imperio ab his qui virtute excellunt,gubernari:ad imperium ciuile multitudo Reip. conueniens eſt, in qua effici natura poteſt,vna multitudo bellica,quæ parere, & viciſſim imperare queat, per legē qua pro dignitate diuitibus magiſtratus mandantur. Si quod igitur genus totum,aut vir vnus ſingularis virtute tantopere præſtet,vt virtus eius ſit omnium aliorum virtute maior,tunc iuſtum fuerit, vt genus hoc regium ſit, & hic vnus regno cum ſumma rerum omnium poteſtate,potiatur. quod fiet,vt ſuprà diximus,non ſolum eo iure, quod rerum publicarum conditores præferre ſolent, qui optimatum imperium, quíque paucorum potētiam, & qui viciſſim popularē principatum inſtituunt, qui omnes pro ratione præſtantiæ cenſent imperium eſſe deferendum,quanuis

alii aliam excellẽtiam,ut memoratum eſt,ſequãtur, ſed ea quoq; ratione:quia nõ decet vt vir talis morte aut exilio afficiatur,aut per oſtraciſmũ extermine tur,nec vt viciſſim aliquãdo pareat natura,quę partẽ toti pręferri non ſinit,repugnãte:quod accideret ei, ſi quis ea virtutis magnitudine cæteris antecederet. Supereſt igitur modo, vt huic cæteri pareant, & idẽ nõ viciſſim,ſed ſimpliciter dominetur. Ac de regno quidem hactenus, cuius differẽtias explicuimus,& vtrum incommodum ſit ciuitatibus regium imperiũ, an vtile,& quibus, & quo modo,declarauimus. Sed cum rectas Reſp.tres eſſe ſtatuamus,quarũ eam optimam eſſe neceſſe eſt,in qua vel vnus vir omnibus,vel totum genus, aut multitudo virtute præſtat,& bene beatéque viuendi gratia,hi parendi, illi imperandi facultatem habent. Cúmque boni viri,& ciuitatis optimæ ciuis neceſſariò eandem eſſe virtutem ſit ſuprà declaratum,dubitari non poteſt , quin eodem modo,et per eaſdem res,vir probus fiat,& ciuitas conſtituatur,quæ vel optimatum adminiſtrationem,vel regio imperio gubernetur .Itaq; eadem erit educatio,iidem ferè mores,qui virum probum faciant,quique facultatem prębeant,tum ad Remp. tum ad regnum moderãdum. Quibus rebus conſtitutis,ſequitur vt de optima Rep. quomodo fieri & conſtitui quodammodo apta ſit,ediſſeramus:de hac enim hoc in loco neceſſe eſt,vt res poſcit diſputare.

Scholia in Caput XII.

VERVNTAMEN *nobis nunc de rege, qui omnia ſuo arbitratu.) De regno quod plenum nominatur,græce autẽ* παμβασιλεία, *hoc loco*

loco diſputãdum eſt:nam cætera non propriè dicuntur regna, ubi princeps non habet ſummam rerum omniũ poteſtatem. Quæritur ergo ſit nec ne iuſtum regium imperium, de quo in utranque partem diſputatur: nam ubi multi ſunt uirtute pares, iniuſtum eſſe uidetur. Cur enim hic potius quàm quiuis æqualis imperium teneat? cum paribus imparia tribuere lege naturæ prohibeatur. itaque iuſtior eſſe uidetur imperandi uiciſsitudo, utq́ue leges quatenus fieri poſsit, dominẽtur. Sed ubi lex deficit, iuſtius eſſe, ut multi, quàm ut unus teneat imperium de quodum diſſeritur, quædam ſcitu pulcherrima de natura legum tradũtur, quarum quæ moribus continentur, his maiorem auctoritatem ineſſe dicit, quàm ſcripis, quæ ſcriptæ cum deficiunt, melius à multis quàm ab uno quid ſtatuere oporteat, conſideratur: quod princeps ipſe declarat, qui multos ex amicis adhibet ad res dubias ſtatuendas: ſed contrà uidetur pro natura hominum imperia eſſe ſtatuenda, quorum ut quidam ſunt apti, ut ciuili imperio gubernentur, ſic alÿ ut regio: denique ſi quis homò ſingularis, aut genus aliquod tantopere uirtute præſtet, ut eius uirtus maior ſit cæterorum omnium uirtute, hunc iuſtum eſſe tradit, ut in cæteros omnes imperium teneat. Rex legitimus nominatur.) *Qui rem gerit non ſuo arbitratu, ſed ex præſcripto legum.* Multi tribuunt uni ſummam gubernationis poteſtatem.) *Ad tempus ſcilicet liberam, uel perpetuam, ſed ad legum præſcriptũ, cum cætera ſint uel Senatus, uel populi conſilio ſtatuenda, ut Veneti ſummum magiſtratum habẽt, quem Ducem appellant, & item Genuenſes.* Epidamni & Opunte.) *Epidamnũ oppidum eſt in ora Macedoniæ, quo fuit Colonia ciuium Romanorum, poſtea deducta nomine, quod inauſpicatũ uidebatur, in Dyrrhachium mutato. Opus oppidum eſt in Locris Epicnemidÿs cognominatis, unde Opuntinus ſinus.* Minore tamen ex parte.) *Nam ſummus ille magiſtratus pauciorum rerum ſummam poteſtatem habebãt apud Opuntinos, quàm Epidamni.* Vbi ciuitas ex ſimilibus conſiſtit.) *Vbi cæteri ciues ſimiles ſunt, regiq́ue uirtute pares.* Qui natura ſimiles ſunt.) *Virtutibus naturalibus pares.* Hoc autem iam eſt lex.) *Vt ciues uiciſsim modò teneant imperium, modò pareant.* Hæc ne homo quidem cognoſcere ualeat.) *Lex enim cum uniuerſalis quædã ratio ſit, de ſingulis conſtituere non poteſt: quæ ſingularia, ne homo quidem, id eſt legumlator, ratione cõplecti poteſt: nam ſingularia infinita ſunt, &*

non poſſunt ſcientia contineri, primo Rhetoricorum: *nec in artem ſiue præcepta cadunt,* Ethicorum *ij.* Lex tamen ſcienter.) *Id eſt legiſlator, cum legem ſtatuit, qua magiſtratum doceat, quod magna ex parte iuſtum ſit: intelligit quidẽ aliqua fore ſingularia, in quibus lex illa ſeruari non debeat, de quibus per legem uniuerſalem prouideri nõ poteſt. Scienter tamen, hoc eſt non per ignorantiã, ſed quia fieri aliter non poteſt: reliqua, quæ ſcilicet ſunt extra legis rationem, magiſtratibus ſeu principibus diſcernenda, & conſtituenda relinquit. Nã lex, ut ipſe tradit* Ethicorum *quinto, quod magna ex parte fit, complectitur: nec peccatum ſiue defectum ignorat, & nihilominus eſt recta, quia peccatum non eſt in lege, nec in legiſlatore, ſed in natura rerum: talis eſt enim natura rerum agẽdarum, quæ tamen lex hominem inſtituit, atque docet, dum quid magna ex parte fieri oporteat, & quid plerunq; iuſtum ſit, & cuncta eſſe ad bonum publicum referenda declarat.* Corrigendi.) *Legem corrigere dupliciter accidit, per abrogationem, dum prior antiquatur, & altera commodior conſtituitur, quod ſine maxima & manifeſta ratione & commoditate fieri non debet, ut ipſe docuit lib. ij. uel per decretum, cum ſalua lege aliquid à principe uel* Repub. *iuſtis ſeu æquis ex cauſis præter legem decernitur, quod ſæpe neceſſariũ eſt, de quo ſic diſſerit,* Ethicorũ *quinto,* Cum *lex, inquit, uniuerſaliter præcipit, & aliquid accidit in his rebus præter uniuerſale, id quod deficit corrigendum eſt, quod ipſe legiſlator, ſi adeſſet, corrigendum eſſe diceret, & ſi cognouiſſet, ſtatuiſſet.* Deum & leges.) *Rationem & leges:* Deus *enim ſumma ratio eſt ſine appetẽtia, quippe in quem non cadit affectus, quare nec habet uirtutes, ſed quiddam præſtantius, ſeptimo* Ethicorum: *nec indiget uirtutibus moralibus, quæ in tẽperandis affectibus uerſantur,* Ethicorum *decimo. unde idem* Ariſtoteles *in libro de mundo ad* Alexãdrum: Deus, *inquit, eſt lex æquabiliter in nos fuſa, nec correctionem, nec mutationem ullam recipiens.* Belluam adiungit.) Propter *appetitum, quò belluis ſunt homines ſimiles.* Mens, ſiue appetentia.) Tanquam *ratio non impedita ſollicitante appetitu: appetentia, ſiue appetitus, quòd græcè eſt ὄρεξις, cupiditatem & irã complectitur, quæ græcè ſunt ἐπιθυμία, & θυμὸς, quam iram idcirco dicit uiros etiam optimos peruertere, quia ira ſæpe accidit ſine uitio, & magis naturalis eſt quàm uoluptatum exuperantia, & minus eſt turpis*

pis quàm uoluptas, cum ſcilicet ineſt turpitudo, quia qui per libidinem agit, gaudet: qui uerò per iram, dolet. Ethicorum ſeptimo. Exercitatores.) Qui adoleſcẽtis palæſtris & talibus certaminibus exercent. Lex enim medium eſt.) Quia lex eſt quaſi menſura iuſtitiæ. Iuſtitia uerò, ut ipſe tradit Ethicorum quinto, medium eſt inter afficere iniuria & affici, quoniam alterum eſt habere plus iuſto, alterum minus: ipſa uerò iuſtitia mediocritas eſt. Leges quæ moribus conſiſtunt, maiorem auctoritatẽ habent.) Quia ſunt firmatæ populi cõſenſu & approbatione uel potius leges naturæ deſignat, quibus ius ipſum maximè cõtinetur, de quo ſic ipſe ſcripſit in rhetorica ad Alexan. Ius, inquit, eſt cunctorũ aut plurimorũ hominũ mos non ſcriptus, honeſta & turpia diſcernens, tum poſitis quibuſdam exemplis. hæc, inquit, ſtatim lege non ſcripta, ſed communi conſtituuntur. Nam leges naturæ leges communes ſolent ab Ariſtotele uocari, quippe cum ſint cunctis gentibus communes. Ab initio fiat.) In ipſa Reipub. inſtitutione. Illud Homericũ, Aſt duo congreſſi.) Ex decimo libro Iliados ſumptum eſt: ſunt autem Diomedis uerba, qui cum negotium hoſtilia caſtra ſubeundi explorandi gratia ſuſcepiſſet, in prócerum cõcilio ſocium ſibi dari poſtulauit. Nam duo, inquit, ſimul procedentes plus habent animi & conſilij. Conſilio tales.) Ex ſecundo Iliados. Verba ſunt regis Agamemnonis ad Neſtorẽ, cui decem ſimiles cõſiliarios optabat: quod ſi contigiſſet, non dubitabat ſe facilè poſſe Troiam expugnare. De his nemo ambigit.) Cũ lex eſt manifeſta, nec deficit ratio legis. Hæ ſunt, de quibus leges ferri non poſſunt.) Singularia ſcilicet quæ nec in artem nec in ſcientiã cadunt. Præſenti ſtatu contenti.) Qui præſentem ſtatum Reipub. probant, & ſunt principis amici. Amicus par eſt, & ſimilis.) Amicitia enim eſt æqualitas quædam & ſimilitudo, Ethicorum octauo. Vt imperio herili gubernetur.) Vt barbari & natura ſerui. Non ſunt ſecundũ naturam.) Adhibent enim in homines natura liberos, imperiũ herile, quod in ſeruos conuenit, cum ad imperantium, non ad parentium cõmoditatem imperent. Præterquam certo modo.) Si unus cæteros omnes ſimul uirtute & prudentia ſuperet. Ingenuorum imperio.) Liberis hominibus conueniente, ad commoditatem ſubiectorum potiſſimum ſpectante.

Quanuis alij aliam excellentiam dicant.) Alij enim diuitiarũ, alij generis, alij uirtutis præſtantia nitũtur: iure igitur præſtãtiæ huic regnum

eſt deferendum: & item illo iure, quia non decet ut uir talis morte aut exilio afficiatur, nec ut per uices aliquando ſit imperio ſubiectus, quod eſſet partem toti præficere: nam quicunque alius imperaret, huic eſſet quaſi huius pars, quoniā eius uirtus cum huius ſummi uiri uirtute comparata, pars eius eſſet, & quidem parua. Vnus.) Suffragio delectus, ipſius uirtutibus ſpectatis: uel totum genus, cum ex una familia ortis hominibus iure hæreditario regnum defertur. Eadem erit educatio.) Vt iuſtis honeſtiſque rebus ad ſummam omni generi uirtutum homines & ciues aſſueſcant, ut habitum nacti, talibus rebus oblectentur, libentérque uirtutibus fungantur, in quarū uſu felicitas conſiſtit, quæ in hac uita poteſt mortalibus contingere.

Finis enarrationis tertÿ libri de Republica.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA Liber quartus, interprete & enarratore Io. Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

IN cunctis artibus atque ſcientiis perfectis, quæ non in parte, ſed in toto aliquo genere verſantur, vnius & eiuſdem munus eſt, quid cuiq; generi congruat, conſiderare. Vt in exercitatione corporis, quæ cui conueniat, & quæ ſit omniū optima, (Nam qui eſt optimè naturalibus adiumentis inſtructus, huic neceſſe eſt vt optima exercitatio conueniat.) & quæ exercitatio vna ſit, pleriſque omnibus corporibus accommodata. Nam & hoc officiū eſt artis gymnaſti-

cæ.

cæ. Præterea ſiquis non ad iuſtam rationem habitũ aut ſcientiam eorum quæ pertinent ad palęſtrã, deſideret: tamen nihilominus qui pueros inſtituit, exercendíque magiſter, debet hanc facultatem comparare. Eodémque modo in medicina, & naues ædificandi, ac veſtes conficiendi, cęteríſque artibus fieri notamus. Quo intelligitur, ad eãdem diſciplinã pertinere, quæ ſit optima Reip. forma videre, & qualis eſſet maximè optanda, ſi nulla re extrinſecus impediretur, & quæ quibus cõueniat, conſiderare. Multi enim ſunt qui forſitan optimæ Reipublicæ compotes eſſe non poſſunt. Itaque legũ lator, & qui ciuili facultate verè pollet, tum quæ Reipublicæ forma ſimpliciter optima ſit, tum quæ ſit optima pro ratione rerum ſuppetẽtium, nouiſſe debet. Deinde tertio loco, quæ ſit ſuppoſitioni maximè conſentanea. Nam facultate præditum eſſe oportet intelligendi, data reſp, quomodo cõſtitui ab initio poſſit, & qua ratione poſtquam fuerit cõſtituta, diuitiſſimè conſeruari, vt ſiqua ciuitas ſit, quæ non optima ratione gubernetur, rebus neceſſariis non ſuppetentibus, nec in eam Reip. formã, in quam ex rebus ſuppetentibus poſſet, ſed in aliam deteriorem conſtituta ſit: & adhæc omnia nota eſſe debet Reipublicæ ratio, quæ cunctis ciuitatibus maximè conueniat. Nam pleriſque eorum qui de Republica conſcripſere, cum alia rectè tradant, tamen à rebus commodis aberrãt. Nec enim ſolum Reſp. quæ optima ſit conſiderari debet, ſed etiam quæ conſtitui poſſit: præterea quæ facilior, & cunctis ciuitatibus communior habea-

tur. Nunc autem quidam ſummam Rempublicam & quæ multis indigeat adiumentis quærunt. Alii de communi quadam potius differentes, damnatis quæ nunc exſtant, Laconicam, aut aliam quampiam probant, ac laudibus efferũt. Oportet autem eum ordinem inducere, quẽ ex ſuppetentibus facilè homines adducantur, & poſſint in publicum vſum admittere, quoniã non minus negotii eſt rempublicam emendare, quàm ab initio conſtituere: vt dedoceri nihilo facilius eſt, quàm à principio diſcere. Igitur præter ea quæ dicta ſunt, ciuilis hominis eſt, vt facultatem habeat rebus publicis, quæ nunc in vſu ſunt, vt ſuprà diximus opitulandi: quod facere non poteſt, ſi quis quot genera Reipublicæ ſint, ignoret. Nunc autem ſtatum popularem vnum eſſe quidam falſo exiſtimant, & vnam paucorum potentiam. Itaque diſcrimina quibus inter ſe Reſpublicæ differunt, & quot modis componantur, non decet ignorare: & cũ hac ipſa prudentia leges optimas, & quæ cuique Reipublicæ conueniant, nouiſſe oportet. Nã leges ad Reſpub. accommodari debent, & ab omnibus accommodãtur, non ad leges Reſpublicę. Eſt enim Reſpublica ordo magiſtratuũ in ciuitatibus, quomodo diſtributi ſint, & penes quẽ ſit ſumma Reipublicæ poteſtas, & quis finis cuiuſque communitatis ſtatuatur. Leges autem ſeiunctæ ſunt ab iis quæ Rempublicam declarant, ad quarum legum præſcripta magiſtratus ſuis muneribus fungi debent, & ne ab aliis violetur cauere. Quo intelligitur oportere etiã ad leges ferendas, vt diſcrimina & numerus cuiuſque Reipu-

Reipublicæ teneantur: non enim poſſunt eædem leges rebus publicis omnibus quæ paucorũ imperio gubernantur, nec omni ſtatui populari conuenire: ſi multiplex eſt, non ſimplex ſtatus popularis, & item paucorum dominatus.

Scholia in Caput I.

IN *cunctis artibus atque ſcientijs perfectis, quæ non in parte.*) *Doctrinarum & artium exemplo, declarat ad ciuilem doctrinam pertinere, ut doceat non ſolùm quæ ſit omnium optima Reipublicæ forma, ſed etiam quæ quibus hominibus maximè conueniat. Sunt enim quædam ciuitates, quæ & ſi maximè uelint, uti tamen optima Reipublicæ forma ſiue ſtatu non poſſunt, rebus ſcilicet ad optimam Rempublicam neceſſarijs non ſuppetentibus: tali ergo ciuitati, quæ Reſpublica conueniat, ſtatuere officium eſt hominis ciuili facultate pollentis. Præterea nouiſſe debet quæcunque Reſpublica fuerit propoſita, exempli gratia, popularis, uel paucorum potentia, quomodo ea inſtitui debeat ab initio, & qua ratione, & quibus legibus gubernari. Item quæ ſit omnium communiſſima ratio, id eſt, quæ plurimis ciuitatibus conuenire poßit. Adhæc cuiuſque generis Reipublicæ partes, ſeu ſpecies quot ſint, & quæ leges cuique Reipublicæ conueniant. Non in parte, ſed in toto aliquo genere uerſantur.*) *Qui pila duntaxat exercere nouit, non etiam palæſtra, & cæteris id genus ludis, is in parte gymnaſticæ artis uerſatur, non in toto genere: ac eodem modo qui uni duntaxat morbi generi medetur, ut morbo Gallico, is non in arte perfecta medicinæ, ſed in parte uerſatur. Qui eſt optimè naturalibus adiumento inſtructus.*) *Qui ualetudine, robore corporis ac uelocitate ualet. Nam & hoc officium eſt artis gymnaſticæ.*) *Vt nouerit quæ ratio exercendi ſit omnium maximè communis, id eſt quæ pleriſque conueniat. Si quis non ad iuſtam rationem.*) *Iuſta ratio dicitur, quæ eſt in ſuo genere perfecta, ut iuſta magnitudo epiſtolæ, uel orationis dicitur, quæ non minor eſt iuſto, & conueniente modo, ſed nec maior quidem: ſunt enim quidam, quorum tenuior ualetudo, & uirium imbecillitas non patitur optimam exercendi rationem, ut in*

arte medicina, pro diuerſitate corporum atq; uirium medicamenta & curandi rationes adhibentur. Si nulla re extrinſecus impediretur.) Vt natura hominum, & regionis: ut ſi homines ſint natura ſerui, aut ſi non ſuppetant neceſſaria ad liberaliter, & ex uirtute degendum: nam hæc omnia extra rationem Reipub. ſunt, quæ tamen uel adiuuant, uel impediunt. Quæ ſit poſitioni maximè conſentanea.) Fini propoſito conueniens, ut ſi propoſitum ſit Rempub. popularem conſtituere, aut conſtitutam conſeruare. Data Reſpub.) Quæcunque Reſpublica proponatur: quæ phraſis eſt mathematicis familiariſsima, ut datũ angulum per æqualia ſecare, triangulum æquilaterum ſupra datam lineam rectã collocare: quæ ſunt theoremata ix. & i. propoſitionis primi elementorum. Vt ſi qua ciuitas.) Explicat duos modos, quibus poteſt eſſe incõmoda & imperfecta Reſpublica: quorum alter eſt cum inopia rerum neceſſariarum ciuitas optimam Reipub. formam habere non poteſt: alter cum deteriorẽ habet, quàm pro ratione rerum ſuppetẽtium: & utrique malo ſubueniendi facultate præditum eſſe oportere dicit hominem ciuilem, ut poßit diu Reſpublica conſeruari. Cunctis ciuitatibus maximè conueniat.) Ideſt maxima ex parte, hoc eſt, que forma pleriſque cõueniat. A rebus utilibus aberrant) Quæ optima eſſent & pulcherrima, docẽt: ſed cũ ea non ſint tali ciuitati accõmodata propter inopiam rerum quæ ſunt ad optimum illum ſtatum Reipublicæ, de quo ipſi diſputant, neceſſariæ, errant in eo, quòd ciuitati nec cõmodum, nec conuenientem formam Reipublicæ tradunt. Cunctis ciuitatibus communior.) In eumdem ſenſum dictum eſt hoc, atque illud modo à nobis explicatum, quæ cũctis ciuitatibus maximè conueniat. Summam Rẽpub. quærunt.) Quæ ſit omniũ optima. De communi quadam.) Quæ plurimis accõmodari & conuenire poßit. Laconicam, aut aliam quãpiam probant. Thibronem deſignare uidetur, à quo lib. ſeptimo Lycurgũ laudari ſolitum fuiſſe memorat, qui tã bonis inſtitutis & legibus Remp. Lacedæmoniorũ cõſtituiſſet. Quẽ ex ſuppetẽtibus.) Eum, inquit, ordinẽ ſeu formam Reip. oportet ad incommodæ Reip. iam conſtitutæ opitulandum afferre, qui ordo non multum ab ijs ordinibus & inſtitutis, quibus ciuitas utitur, abhoreat, ut homines facilè ut eum recipiant, adducantur, & item, ut recipiendi facultas adſit. Statum popularẽ unum eſſe:) Vno dunxtaxat genere ſtatũ popularem contineri, cum tamẽ ſint

multa

multa genera ſiue ſpecies ſtatus popularis, & item paucorum potentiæ. Quomodo diſtributi ſunt,& penes quem eſt.) His uerbis quid ordinem magiſtratuum uocet, declarat. Nam pro differentia tum eorum quibus magiſtratus mandentur, præſertim quorum arbitrio ciuitas gubernatur, tum finis, ſunt uaria Reipublicæ genera. Vt reſpublica optimatum hoc à paucorum potentia differt, quòd in hac ſummi magiſtratus diuitibus mandantur, & penes hos eſt ſumma poteſtas. & finis eſt priuata paucorum commoditas. In Republica optimatum, optimi quique tenent imperii ſummam, & maximos magiſtratus in publicã utilitatem gerunt. Nam bonum publicum in hac eſt finis, quo tota gubernatio refertur, quanquam hæc finis ratio rebuſq; omnibus rectis eſt communis, ut ad bonum publicum tota moderatio dirigatur. *Leges autem ſeiunctæ ſunt ab ijs, quæ Rempub. declarant.)* Leges non declarantur, ſeu definiuntur ijs uerbis, quibus Reſpub. definitur, id eſt alia eſt legis, alia Reipub. definitio. *Ad quarum legum præſcripta.)* Magiſtratus in adminiſtranda Repub. legum præcepta ſeruare, & ut ab alijs ſeruentur, curare debent.

Caput II.

SED in libro ſuperiore cum de Reipub. formis ac diſcriminibus ageremus, tres rectas eſſe Reſpublicas declarauimus. Regnum, Optimatũ adminiſtrationem, & Rempublicam: & tres harum digreſſiones ſiue aberrationes, tyrannidem, quæ à regno degenerat: paucorum dominatum, qui ab optimatum imperio: ſtatum popularem, qui à Republicã. Ex quibus de optimatum adminiſtratione, & regno diſſeruimus. Nam de optimo ſtatu Reipublicæ diſſerere, nihil eſt aliud quàm de his nominibus diſputare: quoniam vtraque debet ſecundum virtutem copia rerum neceſſariarum & commodarum inſtructam cõſtitui. Expoſuimus etiã ſuprà quid inter optimatum imperium, atque regnum interſit, & quãdo re-

gnum eſſe cenſeri debeat. Sequitur vt de Republica, quæ communi vocabulo nominatur, ac de cæteris Reipublicæ formis, paucorũ dominatu, ſtatu populari, & tyrãnide diſſeramus. Harum igitur digreſſionum quæ peſſima ſit, quæ ſecũdo loco vituperetur, perſpicuum eſt. Nam quæ à prima & maximè diuiũa degenerat, hanc eſſe deterrimam neceſſe eſt. Regnum verò aut nomine tenus regnum eſt, non autem re: aut propter magnam regnantis præſtantiam regnum eſſe neceſſarium eſt: ac proinde tyrannidẽ, cũ ſit deterrima, plurimũ abeſſe à Reip. ratione: proximè ab hac paucorum dominatũ, quippe à quo longiſſimè optimatum adminiſtratio abeſt: ſtatum verò popularẽ, ex omnibus maximè mediocritatem tenere: quod quidã etiam prodidit ante nos, ſed aliorſum ſpectans, quoniam ille ſic ſtatuit, omnium bonarum Rerũpub. peſſimum eſſe ſtatũ popularem, id eſt optimã paucorum potentiã, & aliis peiorem, improbarum verò optimũ. Nos autẽ has prorſus velut peccata quædã eſſe dicimus Rerũpub. Itaq; paucorũ potentiam aliã alia meliorem eſſe non rectè dicitur, ſed minus malã. Hoc tamen in loco hac omiſſa quęſtione, explicãdum nobis eſt, primùm quot ſunt Rerumpub. differentiæ: ſiquidem plura ſunt ſtatus popularis genera, & itẽ paucorũ potentiæ: deinde quę ſit maximè cõmunis & ſecũdum optimam maximè expetenda Reipublicæ ratio, & ſiqua eſt alia optimatum Reſpub. & rectè conſtituta, quæ tamen ſit, quæ plurimis ciuitatibus cõueniat, tum ex aliis, quæ quibus ſit expetenda. Nam fortaſſe quibuſdam ſtatus popu-

popularis eſt magis neceſſarius,quàm paucorum potentia, aliis ediuerſò.Præterea quomodo debeat,ſi quis velit has reſpublicas conſtituere,ſtatus dico populares, per ſingula genera, ruſuſq; paucorum potẽtias,poſtremo cum breuiter de his omnibus,quatenus licebit, breui memorauerimus, quæ res interitũ afferant, & quæ viciſſim rebus publicis ſint ſalutares,tum communiter, tum etiam per ſingula genera,& quæ ſint interitus,atque ſalutis earum potiſſimè cauſæ,explicare tentabimus.

Scholia in Caput II.

SED in libro ſuperiore cum de Reipublicæ formis ac diſcriminibus ageremus.) Cõmemoratis breui epilogo ijs de quibus iij. libro diſputatum fuit,deinceps diſſerendum eſſe ait de Repub. communi uocabulo nuncupata, & de Rebuſp.deprauatis, ex quibus tyrannidem cunctarum peſſimã eſſe dicit,propterea quod ab optima Repub.hoc eſt à Regno deſciuerit: proximè à tyrannide paucorũ potẽtiam in uitio eſſe, quia longiſſimè diſtat ab optimatum Repub.Rempub.uerò popularem in malis medium tenere, id eſt eſſe mediocriter & toleranter malam, quia eſt oppoſita Reipub. cõmuni uocabulo dictæ,quæ ultimum locum tenet inter rectas. *Quàm de his nominibus diſputare.)* De rebus quæ his nominibus regno,& optimatum Repub. ſignificantur. *Vtraque conſtitui debet.)* Vtrunque genus Reipub. regnum,& optimatũ imperium. *Secundum uirtutem copiam rerum neceſſariarum,& commodarum inſtructam.)* Quia tum in regno deferendo in priore,tum in mandandis magiſtratibus in poſteriore genere Reipub. uirtutis potiſſimum eſt habenda ratio, quæ tamen uirtus ſit rerum neceſſariarum & commodarum adminiculis fulta:felicitas enim in uſu uirtutis ſic inſtructæ poſita eſt,ut ipſe Ethic.x. declarat. *Plurimùm abeſſe à Reipub. ratione.)* Quia tyrannica adminiſtratio non ſolùm eſt omniũ peſſima,ſed uix poteſt inter Reſpub. etiam deprauatas numerari, ut ipſe docet libro quinto. *Mediocritatem tenere.)* Non quòd ſtatus popularis ſit recta Reſpub. ſed quia eſt malorũ maximè tolerabilis, uel quia eſt

in confinio rectarum & prauarum Rerumpub. quoniam,ut ait Plato, nec magnum bonum,nec magnum malum habet. Quod quidã etiam prodiderunt ante nos.) Platonem deſignat in libro qui ciuilis inſcribitur,ſiue de regno. Sed aliorſum ſpectans.) Quoniã Ariſtoteles idcirco ſtatum popularem mediocritatem tenere dicit, quia mediocre malum eſt, & cæteris tolerantius: Plato,quia uelut in confinio poſuit rectorum & deprauatorum generum Reipub. Nam popularem Rempub. bonarum peßimam,malarum optimam eſſe dixit,quod perperam traditum eſſe Ariſtoteles ait, quoniam ex prauis Rebuſpub. non licet aliam alia meliorem eſſe dicere,ſed minus malam. Nam ſi alia melior eſt alia,efficitur ut utraque ſit bona, ſed non æquè bona. Secundum optimam maximè expetenda.) Poſt optimam maximè deligenda. Si qua eſt alia optimatum Reſpub.) Si non unum, ſed plura ſunt optimatũ Reip. genera. Eſt magis neceſſarius.) Magis conueniens pro ratione rerum ſuppetentium. Quæ res interitum afferant.) Quibus rebus Reſpublicæ pereant, & quibus conſeruentur.

Caput III.

VT ſint igitur complures Reſpub. cauſa eſt,quòd partes cuiuſque ciuitatis complures numero ſunt. Nam primùm ciuitates omnes ex domibus cõflatas eſſe videmus,deinde ex hac multitudine, alios diuites eſſe neceſſe eſt,alios egenos,quoſdam verò medios: tum ex diuitibus & pauperibus partem eſſe armatã, partem inermem: & plebẽ aliam ex agricolis cõſtare notamus,aliã ex forenſibus,aliam ex opificibus. Sunt etiam nobilium diſcrimina,ex diuitiis & magnitudine fortunarum: exempli gratia,æquorum alendorum, quod facere niſi diuites nulli poſſunt. Quamobrem antiquitus ciuitates, quarum erat in equitatu robur, omnes paucorum arbitrio adminiſtrabantur: equis autem vtebãtur in vicinos hoſtes, vt Eretrienſes & Chalcidenſes, & Mæãdri fluminis

accolæ, Magneſii, & præterea multi Aſiatici populi. Item, præter diuitiarum diſcrimina, eſt alia differentia ex genere, alia ex virtute, & ſi quid aliud tale partem eſſe diximus ciuitatis, cum de optimatū ſtatu diſſereremus: illic enim ex quot partibus neceſſariis omnis ciuitas conſtet, explicuimus. Nam hæ partes nunc omnes Reipub. ſunt participes, nūc pauciores, interdū plures. Quo planè intelligitur neceſſariò complures eſſe Reſpublicas, quæ genere diſcrepent inter ſe, propterea quòd hæ ipſarum partes genere differunt. Eſt enim Reſpublica, ordo magiſtratuum, quem omnes ſpectata eorū quibus communicatur, potētia, aut quadam ipſorum communi æqualitate diſtribuunt, egenorum dico, vel locupletum, aut vtriſque communi. Itaque tot eſſe Reſpublicas neceſſe eſt, quot ſunt ordines, ſecundū exceſſus, & partium diſcrimina. Sed maximè videntur eſſe duæ. Nam vt ventos aiunt alios aquilonios eſſe, alios auſtrales, cęteros horū digreſſiones. Sic eſſe duo rerum publicarum genera, populum, & paucorum potentiam. Quoniā ſtatum optimatum ſpeciem eſſe paucorum potentiæ ſtatuunt, tanquam ſit quædam paucorum potētia: & Rempublicam communi vocabulo nuncupatā, popularem ſtatum eſſe confirmāt, vt ex ventis Fauonium ad Aquilonem referunt, Vulturnum ad Auſtrum. Atque eodem modo nonnulli de concentu diſſerunt, eius eſſe duo genera, Doricè ac Phrygiè canere, cæteros concentus ex his temperatos, partim Doricos appellant, partim Phrygios. Ad hunc igitur maximè modū de Reipb.

rationibus diſſerere conſueuerunt: verius tamen & commodius dictum eſt, quemmadmodum ipſi diſſeruimus, ſiue duæ, ſiue vna ſit recte conſtituta Reſpublica, cæteras eſſe digreſſiones ab optima, vt in ſonorum ratione à probè temperato concentu, & quę ſeueriores ſunt, & magis heriles ad paucorum potentiam pertinere, remiſſas verò & mitiores ad ſtatum popularem.

Scholia in Caput III.

VT ſint igitur cōplures Reſpub. cauſa eſt.) Vt ſint non modò complura Reipub. genera, ſed cuiuſque generis complures ſpecies, in cauſa eſt, quòd cuiuſq; ciuitatis cōplures ſunt partes. Alij enim diuites ſunt, alij pauperes, alij mediocres facultates habentes: quidam armati, & militares, alij inermes: item agricolæ, mercatores, opifices, mercenarij, & uaria nobilium genera: quoſdā enim diuitiæ, alios genus, alios uirtus, alios doctrina nobilitat. Nam cum Reſpub. ſit ordo magiſtratuum, & hæ partes nunc omnes, nunc pauciores, módò plures ſint Reip. participes, neceſſe eſt tot eſſe Reipub. genera & ſpecies, quot ſunt huiuſmodi ordinis diſcrimina: quarum Rerumpub. quæcunq; à rectis diſceſſerunt, omnes ſunt, ut ſuprà dictum eſt, aberrationes, ſed ita, ut ex his ſeueriores & magis heriles ad paucorum potentiam, remiſſæ uerò & mitiores ad popularem referantur. Aliam ex Forenſibus.) Forenſes appellat mercatores, inſtitores, & tabernarios, ut ipſe paulò pòſt capite quarto declarabit. Quod facere niſi diuites.) Vt equos alant. Vt Eretrienſes, & Chalcidēſes.) Fretria urbs eſt Euboeæ inſulæ, & item Chalcis, unde Eretrienſes & Chalcidenſes. Vtriuſq; urbis meminit Homerus. Eſt & altera Eretria in Theſſalia. Chalcidis autē nomine octo urbes nominat Stephanus. Magneſia urbs eſt & regio Ioniæ in Aſia, Mæandro flumini impoſita, unde Magneſia, ad Mæandrum cognominatur orta, ut Plinius refert à Theſſalica Magneſia. Mæander amnis crebris ſinuoſus flexibus, Apamænam primùm regionem, mox Eumeneticam, ac inde Bargylieticos campos, poſtremò Cariam peruagatus, non longè à Mileto exit in mare. Et ſi quid aliud tale.) Vt ex doctrina.

Nobilium

Nobilium enim quatuor genera ſunt, quæ his diſcriminibus diſtinguntur, diuitijs, genere, uirtute, doctrina, ut ipſe declarat hoc eodem libro, cap. iiij. Cum de optimatū ſtatu diſſereremus.) In tertio libro: ibi enim de optimatum ſtatu, ac de regno diſſerit, explicátque partes ciuitatis, quanquam etiam in ſecundo libro, ubi multas Reſpub. quæ optimè rationem non attingerent, refellit, ſed maximè in Platonis Remp. diſputans, memorat partes ciuitatis, & ſe de optimo ſtatu ciuitatis diſſerere profitetur, ut capite illius ſecundo, ſed aliorum Reſpublicas refellens. Cæterùm in ſeptimo libro ex ſua ſententia accuratius de optimo ſtatu Reipub. diſſerit, multáque præcepta dat. Quadam ipſorum communi æqualitate.) Libertate, quæ locupletibus cum egenis eſt cōmunis. Sed maximè uidentur eſſe duæ.) Quibuſdā ſcilicet: ipſi enim hæc ratio non placet, ut paulò pòſt declarabit. Tanquam ſit paucorum potentia.) Quaſi optimatum Reſpub. ſpecies ſit paucorum potentiæ. Fauonius ad Aquilonem.) Fauonius qui græcè eſt zephyrus, ab occaſu æquinoctiali flat: Aquilo, qui Boreas, à Septētrione: ut Auſter a meridie, qui & Notus dicitur: Vulturnus, qui & Eurus ab ortu brumali, ut auctor eſt idē Ariſtoteles methereologicorum lib. ij. Cæteros concentus.) Septem eſſe concentus genera muſici tradunt, doriū, hypodorium, lydium, hypolydium, Mixolydium, hypophrygium, & phrygium: quinque igitur media, partim ad dorium referri aiunt, partim ad phrygium. Et quæ ſeueriores ſunt.) Ex deprauatis ſcilicet, quæ plus crudelitatis habent, & ſubiectos magis ſeruiliter tractant.

Caput IIII.

NEQVE verò debet, vt à quibuſdam ſolet, ſtatus popularis ſimpliciter ſtatui, vbi ſumma poteſtas eſt penes multitudinē: cum etiam in rebus publicis, vbi pauci tenent imperium, & vbique penes maiorem partem ſit ſumma poteſtas. Nam ſi eſſent omnes mille trecēti, & horum mille locupletes, qui trecentis pauperibus & liberis, & cætera ipſorum ſimilibus imperium non communicarent, nemo tamem horum Rempub. populariter adminiſtrari di-

ceret. Et pari ratione,ſi pauci eſſent egeni, tamẽ diuitibus pluribus numero potentiores, nemo hanc paucorum potẽtiam nominaret:nec ſi qua eſſet alia talis,in qua diuitibus honores non communicarentur. Sic igitur potius dicendum eſt popularem eſſe Rempub,cũ penes liberos eſt ſumma poteſtas:paucorum potentiam,cum penes diuites. Accidit autẽ vt alteri plures ſint,alteri pauci,quoniam liberorum magnus eſt numerus,locupletum verò paruus. Eo-quidẽ modo ſi proceritatis, vt in Aethiopia fieri nõ nulli narrant, aut pulchritudinis ratio in mandandis magiſtratibus eſſet habẽda,paucorum hæc eſſet potentia,propter eorum qui pulchri, aut proceri ſunt paucitatem. Veruntamen ne his quidem rebus has Reipub.formas definiri ſatis eſt.Sed cum partes tum popularis ſtatus,tum paucorum potentiæ complures ſint, ſtatuere oportet non protinus eſſe ſtatum popularem, ſi liberi homines pauci numero in plures & non liberos imperium teneant, vt Apolloniæ fit,quæ eſt ad Ionium mare,& in Thera,quoniam in hac vtraque ciuitate qui præſtant nobilitate, quíque primi colonias inhabitarunt,cum pauci ſint,tamen in multos tenent imperium. Sed neque eſſet ſtatus popularis ſi imperium penes diuites idcirco eſſet,quoniam multitudine numeroq; vincerent,vt antiquitus Colophonii, vbi maior ciuitatis pars ante bellum quod cum Lydis geſſerunt, magna patrimonia poſſidebat.Sed ſtatus popularis eſt,cum liberorum,& pauperum(qui plures numero ſunt) arbitrio & voluntate geritur Reſpub:Paucorũ verò potentia,

tentia,cum diuites, & genere nobiliores (qui pauci ſunt)Reipub.præſunt, & ſua voluntate moderãtur. Ac eſſe quidem complures reſpublicas,& quam ob cauſam, explicuimus. Iam plures ne ſupradictis ſint, & quæ,& quã ob rem,ſumpto,quod ſuprà diximus principio,diſſeramus. Conſtat enim omnis ciuitatis non vnam ſed plures eſſe partes. Similis eſt igitur Reipub.& animalis ſpecies cõſtituendi ratio. Nam ſi animalis ſpecies ſumere libeat, primùm omnium partes quas adeſſe neceſſe eſt animantibus, ſeiungimus, vt ſenſoria quædam, & qua conficitur, quáq; cibus excipitur, os dico & ſtomachum: deinde eas quibus animal quodq; mouetur. Si ergo ſpecies tot modo ſunt numero, diſcriminibus autem ſeiunctæ, ideſt, ſi oris complura genera ſint, atque ſtomachi, & ſenſoriorum, & item partium mouẽtium:numerus copularum,quæ hic ex partibus exiſtunt,neceſſariò efficiet animantium genera. Nec enim fieri poteſt vt animal idem complures oris vel aurium differentias habeat. Sumptis igitur harum partiũ quotquot fieri poſſunt cõiunctionibus,animalium ſpecies conſtituentur,quæ tot erunt numero, quot copulę partium neceſſariarum. Atque eodẽ modo Rerumpublicarum(de quibus ſuprà memorauimus)genera conſtituentur:quoniam,vt ſæpe diximus,nõ vna, ſed multis partibus ciuitates conſiſtunt. Eſt igitur vna pars multitudo, quæ in cibo parando eſt occupata,quos agricolas appellamus: Altera opificũ, qui exercent artificia,ſine quibus vrbs habitari non poteſt:quamquam ex his artibus quædam ad vſus ne-

ceſſarios in vrbe deſiderantur,quædam ad iucũdos, & liberales. Tertia pars eſt forẽſium, ideſt ementiũ & vendentium,mercatorúmque,& tabernariorum multitudo. Quarta mercenariorum. Quintum genus eſt propugnatorum, quod his nihilominus eſt ciuitati neceſſarium, niſi debet bellum inferentibus ſeruire. Nam fortaſſe fieri non poteſt,vt quæ natura ſerua eſt,digna ſit nomine ciuitatis. Ciuitas enim ipſa ſibi ſufficit:quod autem ſeruitute præmitur,id ſibi non ſufficit. Itaque in Repub.luculenter quidem diſputatum eſt,ſed ita vt aliquid deſideretur. Socrates enim ex quatuor maximè neceſſariis ciuitatem conſtare tradit,textore,agricola,ſutore,ac ſtructore. Sed rurſus tanquam hi non ſatis ſint, addit fabrum ærarium, & eos qui curam habent pecoris neceſſarii:itémque mercatorem & tabernarium, híſq; omnibus expleri primam ciuitatem facit. Quaſi rerum neceſſariarum, & non potius honeſti cauſa ciuitas omnis conſiſtat,& ſutoribus æquè ac agricolis indigeat. Propugnatorum verò partem nõ antè tribuit ciuitati,quàm auctis finibus,& ad vicinorum vſque regionem dilatatis, bellum fuerit conflatum. At in quatuor & quotcunque ſint participes ciuitatis,aliquem eſſe neceſſe eſt qui ius dicat,cauſaſque diiudicet. Igitur ſi anima pars potius animalis eſſe quàm corpus exiſtimari debet, vtique & tales ciuitatum partes potius eſſe putandæ ſunt,quàm quæ pertinẽt ad vſum neceſſariũ,partem dico militarem,& quæ iuſtitiæ iudicialis eſt particeps, & item quæ conſultandi numere fungitur,quod eſt officium ciuilis intelligentiæ:

telligentiæ: nec ad rationem intereſt, hæc ſeorſum in quibuſdam, an in eiſdem habeātur. Nam ſæpe accidit, vt idem & milites ſint, & agros colant: itaque ſi & has & illas partes eſſe ciuitatis ſtatuere oportet, non dubium eſt quin genus militare ſit pars neceſſaria ciuitatis. Septima pars eſt eorū qui opibus Rēp. iuuāt, ideſt locupletum. Octaua eorum, qui publicis muneribus funguntur, magiſtratúſque gerentes ſuū officium præſtant: ſiquidem ciuitas eſſe abſque magiſtratibus non poteſt. Quoſdam igitur eſſe neceſſe eſt, qui magiſtratus gerere poſſint, & hoc officiū, aut continenter aut per vices ciuitati præſtent, & cæteros, de quibus modò diſſeruimus, conſultores ſcilicet, & qui litigantium controuerſiā diiudicēt: quæ ſi fieri debeant in ciuitatibus, ac rectè & iuſtè fieri, vtique neceſſe eſt vt aliqui ſint virtutis res ciuiles attingentis compotes. Alias igitur facultates eiſdem adeſſe, multis fieri poſſe videtur, vt iidē milites ſint, iidem agricolæ & opifices, itemq; conſultores & iudices, omnéſque virtute ſeſe præditos eſſe profitentur: & pleroſque magiſtratus gerere poſſe ſibi perſuadēt: vt autem iidem pauperes ſint, & locupletes, fieri non poteſt. Quam ob rem hi potiſſimum (diuites inquam & pauperes) partes ciuitatis eſſe videntur. Et quoniā magna ex parte illi pauci ſunt, hi plures, idcirco videntur hæ contrariȩ partes eſſe ciuitatis. Itaque ex horum exceſſibus Reſpub. conſiſtunt, eſſeq; vidētur duo genera Reipublicȩ, popularis, & paucorum potentia. Eſſe igitur Reipub. complura genera, & quas ob cauſas, ſuprà diſſeruimus. Iam eſſe

ſtatus popularis complures ſpecies,& item paucorũ potentiæ,doceamus:quod ipſum planè poteſt ex ſu pradictis intelligi. Plebis nanq;, & eorũ qui nobiles vocantur,multa genera ſunt:vt plebis vnum genus eſt,agricolæ:alterũ opiſices:aliud forẽſes,qui emptiones & venditiones exercent: aliud, qui verſatur in mari,qui rurſus in alias ſpecies ſecantur. Nam quidam eorũ militiæ vacant,alii quæſtui,alii ſunt nautæ, alii piſcatores.Nam multis in locis magna turba eſt horum cuiuſque generis,vt Tarenti & Bizantii piſcatores, claſſici milites Athenis, mercatores in Aegina & Chio, nautæ in Tenedo. Eſt præterea aliud genus plebis mercenariorum tam tenui patrimonio,vt otioſis eſſe non liceat. Adhæc genus eorum qui liberi ſunt,non tamen ex vtroque parente ciue procreati: & ſi quod aliud tale genus eſt alterius multitudinis. Nobilium autem genera conſtituunt diuitiæ,generis honeſtas,virtus,atque doctrina, & quæ his ſimilia ſecundum eandem differentiã dicuntur.Prima igitur Reſpub popularis eſt,quæ dicitur maximè ſecundũ æqualitatem. Nam æqualitatem notat lex huiuſmodi Reipub. popularis,qua ſancitum eſt,vt nihilo magis vel pauperibus,vel diuitibus adſit,néue penes alterutros ſit ſumma poteſtas,ſed ſimilis habeatur vtrorunque conditio. Nam ſi libertas & æqualitas maximè eſt, vt quidam exiſtimant,in Repub.populari, ſic demum maximè fuerit,ſi omnibus maximè ſimiliter Reſpub.communicetur. Sed quoniam populus numero ſuperior eſt,& quod pluribus placet,id ratum habetur,id circo hãc

eſſe

eſſe Rempub. popularẽ neceſſe eſt. Atque hoc quidem vnum eſt genus ſtatus popularis: aliud, quum à cenſibus, exiguis tamen, magiſtratus mandantur: ſed ita vt bona poſſidenti, magiſtratum gerere liceat: eidem ſi bona amiſſerit, non liceat. Aliud ſtatus popularis genus eſt, vt omnibus ciuibus qui modò nequeant exceptione repelli, Reſpub. communicetur, lege tamen dominante. Aliud, vt cuius magiſtratũ gerere liceat, dum modò ſit ciuis, ſed ad legis præſcriptum. Aliud, vt cætera ſint eadem, multitudo tamen, non lex dominetur. hoc autem fit, cum decreta dominantur, non lex: quod propter duces populares accidit. In ſtatibus enim popularibus, vbi leges habẽt robur, huiuſmodi duces populares nõ exiſtũt, ſed optimus quiſque primum locum in Repub. tenet: vbi verò leges non habent ſummam auctoritatem, hic duces populares fiunt: populus enim princeps quidã efficitur vnus ex multis conſtitutus. Nã multi non vt ſinguli, ſed vniuerſi ſummam poteſtatem obtinent. Homerus autem quem multorũ dominatum damnet, hunc, an vbi multi tanquam ſinguli tenent imperium, incertum eſt. Talis igitur populus cũ ſit quaſi princeps vnicus, quia non eſt legi ſubiectus, ſolus vult Rempub. ſuo arbitrio temperare, & herilem principatũ exercet. Quo fit, vt aſſentatores in prætio ſint: & talis populus ex monarchiis tyrannidem æmuletur: itaque mores iidem ſunt: & vtraque Reſpub. dominatum in meliores exercet: & popularia decreta ſimilia ſunt tyrannicis imperatis: & dux popularis, hoc eſt, quod aſſentator, & eius

æmulus:& vtriq; multum valent,aſſentatores apud tyrānos,populares duces apud huiuſmodi populos, qui duces auctores fiunt,vt decreta legibus præferantur,in populum cuncta redigentes: efficiunturq; magni, propterea quòd omnia ſunt in arbitrio populi, & populi arbitrium in horū volūtate:his enim obtemperat multitudo. Præterea magiſtratibus obtrectantes,oportere aiunt,vt populus decernat:populus autē admonitionem libenter admittit:qua ratione magiſtratus omnes diſſoluūtur, vt meritò inuectus eſſe videatur,qui hunc ſtatum popularē Rēp. eſſe negat.Nam Reſp.nulla eſt vbi leges non tenent imperium: oportet enim vt lex rerum omniū imperium habeat:magiſtratus autem & Reſpub. de ſingulis decernat. Quare ſi ſtatus popularis vnum Reip. genus eſt,haud dubiè talis conſtitutio in qua decretis omnia gubernantur, non eſt propriè ſtatus popularis:nullum enim decretum poteſt eſſe vniuerſale,ſed de generibus ſtatus popularis hactenus.

Scholia in Caput IIII.

NEQVE *uerò debet,ut à quibuſdam ſolet, ſtatus popularis ſimpliciter ſtatui.) Reiectis quibuſdam definitionibus, ſtatum popularem ſic eſſe definiendum tradit. Status popularis eſt Reſpub. in qua penes liberorum multitudinem eſt ſumma poteſtas:Paucorum potētia,in qua penes diuitum paucitatem. Deinde exemplo animalis docet, quomodo ſint ſpecies Reipub.conſtituendæ.Tum partes ciuitatis octo commemorat,agricolas,opifices,forenſes,id eſt mercatores omnis generis,mercenarios,militares,conſultores,iudices,& magiſtratus.Sed duæ ſunt,inquit,maximæ partes,diuites,& pauperes.Rurſus plebs in multas partes ſecatur:nobilitas in quatuor,diuitijs,genere,uirtute,doctrina diſtinctas.Ex dictarum partium copulis diuerſis,diuerſæ Reſpub.conficiuntur.*

tur. Prima ſpecies Reipub. popularis eſt, ubi pariter omnibus Reſpub. communicatur. Secunda cum cenſuum habetur ratio, qui tamen exigui ſint. Tertia ubi Reſpub. cunctis, ſed qui non poßint exceptione repelli, communicatur lege dominante. Quarta, ubi cuiuis communicatur, qui modo ciuis ſit, lege dominãte. Quinta, ubi cætera ſunt eodem modo, ſed multitudo, nõ lex dominatur: quæ ſpecies non eſt propriè Reſpub. Vbi enim leges non tenent imperium, non eſt Reſpub. Penes maiorẽ partem.) Eorum qui tenent imperij ſummam. Et cætera eorum ſimilibus.) Vt nullum ſit diſcrimen præterquam diuitiarum. Pauci egeni, tamen potẽtiores.) Vt accidit ubi nobiles etiam egeni gratia ualent, & clientelis. Cum penes liberos eſt ſumma poteſtas.) Penes eos qui ſola libertate cenſentur, uel potius ubi ſola libertas ſpectatur in mandandis magiſtratibus, & communicanda Repub. Nam eo quidem modo.) Si eſſet paucorum potentia, ubicunque pauci Rempub. magiſtratúſque gerũt. Quod uerò refert de Aethiopia, idem fieri apud Indos, auctorem eſſe Scylacem tradit libro ſeptimo, proceritatem ſcilicet, & pulchritudinem apud ipſos ſpectari in regnis deferendis. Et non liberos.) Et non liberos ſolùm, ſed etiam diuites: uel eos dicit non liberos, qui operibus neceſſarijs ſeruiunt, cuiuſmodi ſunt agricolæ, opifices, & mercenarij. Thera inſula eſt inter Sporades numerata cum urbe cognomine.

Apolloniæ quæ eſt ad Ioniũ mare.) Nã multæ aliæ urbes hoc nomine ſunt uocatæ, quarũ nonnullas memorat Plinius: nam Stephanus uigintiquinq; in diuerſis regionibus recenſet. Hæc autem quam deſignat Ariſtoteles, eſt, ut Plinius refert, in cõfinio Ionij & Adriatici maris in Græcia, oppoſita Hydrunto Italiæ, cẽtum millium paſſuum interuallo intercurrentis freti. Qui primi colonias inhabitarunt.) Apollonia enim colonia Corinthiorum fuit, ut refert Stephanus. Thera etiam, ut uidetur, Græcorum fuit colonia, quam inſulam Olympiadis CXXXV. anno quarto enatam fuiſſe auctor eſt Plinius, priúſque Calliſtem à pulchritudine fuiſſe nominatam, ſed poſt à Thera conditore urbis, qui genus à Polynice ducebat, nomẽ accepiſſe Strabo refert, auctore Callimacho. In his ergo duabus ciuitatibus pauci generis nobilitate & antiquitate præſtantes, etiam ſi eſſent pauperes, cæteris imperabant: his enim duntaxat magiſtratum gerere licebat. Vt antiquitus Colophonij.) Colophon urbs eſt Ioniæ, ſiue Cariæ, non procul Epheſo, quam alluit Haleſus

amnis, Plinio. Sed ſtatus popularis eſt.) Hæc eſt plena deſcriptio ſtatus popularis, ut proxima paucorum potentiæ. Quod ſuprà diximus principio.) Vt ex partium ciuitatis copulis, ſeu coniunctionibus diuerſis, diuerſas Reipub. ſpecies conſtituamus. Senſoria quædam.) Senſoria uocantur inſtrumenta ſentiendi, ut oculi & aures. Quibus animal quodq; mouetur.) Vt crura, ſiue pedes, & alæ uolucrum, & pinnæ natantium, de quibus accuratè ipſe in libro de inceſſu animalium edifferit. In cibo parando.) Agricola enim dicitur, quicunque terram colit fructuum gratia, ſiue frumenta ſint, ſiue legumina, & olera, ſiue arborum fructus. Ad neceſſarios uſus.) Vt ſutores & ſartores. Ad iucundos & liberales.) Vt argenti & auri cælatores, & aulæorũ artifices. Forenſium.) Forenſes, à foro rerum uenalium dicti ſunt mercatores & tabernarij. Itaque in Repub. luculenter quidem diſputatum eſt.) In opere Platonis de Repub. ſcitè & eleganter his de rebus diſſeritur, non tamen omnia perfectè traduntur. Qui curam habent pecoris neceſſarij.) Paſtores, qui pecus alunt, & armenta ad uitam hominum neceſſaria. Atque his omnibus expleri primam ciuitatem.) Quam Plato in libris de Repub. cõſtituit. Hæc enim prima ciuitas appellari ſolet, ut illa ſecunda, quam in libris de legibus, ut uidere licet in libro huius operis ſecũdo. Taxat autem Socratem, quem Plato differentem facit, quòd eas duntaxat partes ciuitatis induxerit, quæ ſunt ad uiuendum neceſſariæ, omiſſis quæ ad rectè & liberaliter uiuẽdum conferunt, cuiuſmodi ſunt militares homines, iudices, & cõſultores. Quod eſt officium ciuilis intelligentiæ.) Proprium munus ciuilis facultatis eſt conſultare. Seorſum in quibuſdam, an in eiſdem habeantur.) Siue militare munus, & conſultandi ac iudicãdi officia diuerſis tribuantur ſeparatim, ſiue ita, ut iidem diuerſis fungantur officijs. Continẽter aut per uices.) Vt perpetuos gerant magiſtratus, aut annuos, ſiue ad aliud tempus alijs uiciſſim tradentes. Virtutis res ciuiles attingentis.) Facultatis ciuilis. Alias igitur facultates.) Fieri poteſt ut alia munera & officia idem homo præſtare poſſit: poteſt enim & miles eſſe, & idem agricola, idem iudex, & conſultor: ut autẽ diues ſit quiſquam, & idem egenus, fieri non poteſt. Hi potiſſimum partes ciuitatis eſſe uidẽtur.) In duas potiſſimũ partes ciuitas diuiſa eſſe uidetur, in diuites & pauperes. Ex horũ exceſſibus.) Prout alteri alteris potentiores ſunt, præferun-

feruntúrque in adminiſtratione Reipub. Quidã militiæ uacant.) Milites claſſici. Alij quæſtui.) Vt mercatores, qui merces nauibus important, aut exportant. Tarenti & Byzantij piſcatores.) Tarentum oppidum eſt in Italia maritimũ, unde ſinus Tarentinus, poſt bellum Meſſenium à Parteniјs Lacedæmoniјs conditum. Fuit igitur primum Lacedæmoniorum colonia, ubi Architas & Pythagorici cæteri floruerunt, poſtea coloniam Romanorum recepit, ut auctor Strabo eſt. Byzantium urbs eſt Thraciæ caput, quæ poſtea Coſtantinopolis fuit à principe Romanorũ appellata. Nihilomagis uel pauperibus, uel diuitibus adſit.) Vt nec paupertas nec diuitiæ ſuffragentur, aut uiciſſim obſint in mandandis magiſtratibus. Cum accenſibus.) Cum magiſtratus non cunctis promiſcuè patent, ſed ijs qui certum habent cenſum, qui tamen cenſus ſit exiguus. Qui modo nequeant exceptione repelli.) Quibus nihil obijci poſſit, quid ad genus ſcilicet pertineat: ſic enim ipſe declarat capite ſexto, exempli gratia, quod ſit patre aut matre, non ciue natus, aut ſit generis libertini. Lege dominante.) Vt Reſpub. ex legum præſcriptis adminiſtretur. Dummodo ſit ciuis.) Dũmodo ſit liber: hic enim ſola libertas ciuem facit, ut ipſe capite ſexto declarat. Ad legis præſcriptum.) Ex legum præceptis. Decreta dominantur, non lex.) Decreta uocat plebis ſcita, quæ de rebus ſingulis fiũt: nam leges præcepta uniuerſalia ſunt. Propter duces populares.) δημαγωγοὶ græcè uocantur hi qui ſe duces & aſſentatores præbẽt multitudini. Populus enim princeps quidam efficitur.) Populus fit quaſi unus tyrannus. Non ut ſinguli.) Non ita multi dominantur, ut unuſquiſque teneat imperium, ſed ut ſimul uniuerſi. Homerus autem quem multorum dominatum damnet.) Vlyſſes apud Homerum in libro Iliados ſecũdo, populares increpans, quòd ſuo arbitrio præter regis uolũtatem ad naues properantes ferrentur, negat multorũ imperium probum eſſe, ſed unus his uerbis imperium haud multis rectè cõmittitur, unus ſit rex, & princeps. Multi autem tanquam ſinguli imperiũ tenere dicuntur, cum plures uno pari poteſtate ciuitatem aut regnum ſic adminiſtrant, ut quilibet per ſe ius & auctoritatẽ habeat imperandi, ut olim Gratianus & Theodoſius, & poſt eos Arcadius & Honorius. Herilem principatũ exercet.) Tyrannicum imperium in ſubiectos alios populos, & in meliores ciues exercet, dum eis quaſi ſeruis imperat: non enim ſubiectorum

commoditatem ſpectat, ſed ſuam, quod eſt proprium herilis imperij. Ex monarchijs tyrannidem æmulatur.) Ex imperijs quæ unius arbitrio exercentur. Tyrãnidi hæc Reſpub. popularis, quam Ariſtoteles extremum populi interdum uocat, reſpondet. Nam ut tyrannis peſsima eſt ex monarchijs, ſic ex Rebuſpub. quæ pluſquam unius imperio adminiſtrantur, deterrima eſt hæc ſpecies Reipub. popularis, & multa habet illi ſimilia. Decreta legibus præferantur.) Vt maiorem auctoritatem plebiſcita de ſingulis rebus habeant, quàm leges quæ uniuerſaliter præcipiunt, licet nihil extra rationem legis uniuerſalem accidat. In populum cuncta redigentes.) Omnia reuocantes ad popularem conſultationem. Magiſtratibus obtrectantes.) Incuſantes Conſules, exempli gratia, & Senatores, ut Romæ ſeditioſi Tribuni faciebant, quam licentiam populus adeptus, omnem poteſtatẽ magiſtratibus ſubtrahit. Qui hunc ſtatum popularem.) Platonem deſignare uidetur, qui cum non Rempub. ſed mercatum eſſe dicebat, tanquam inordinatum & confuſum congreſſum hominum, & turbam. Nam Reſpub. nulla eſt, ubi leges non tenent imperium.) Itaque nec tyrannus nec Reſpub. popularis proprie ſunt in Rebuſpublicis numerandæ, quia in his leges non tenent imperium, id eſt non obtemperatur legibus. Sed dicat aliquis, hac igitur ratione ne regnum quidem Rebuſp. erit annumerandum, cum in pleno regno, quod græcè dicitur παμϐασιλεία, non leges dominentur, ſed cuncta fiant principis arbitrio, ut in tertio libro declaratum eſt. Hãc obiectionem ſic quidam diſſoluunt, ut etiam in regno leges non quidem ſcriptas, ſed in animo principis impreſſas à ratione & prudentia manantes, imperium tenere dicant. Has enim rex iuſtus in adminiſtratione Reipub. ſequitur, & his obtemperat, quod quanuis ſit uerum, ut eſt, tamen hæc lex rationis & prudentiæ in omni Repub. æquè dominatur, & Ariſtotelis, ut arbitror, ſententia aliorſum ſpectat, & de legibus ſcriptis memorat, non de naturalibus. Ipſe enim etiam in pleno regno leges ſcriptas dominari oportere cenſet, non ſecus atq; in ſtatu optimatum, & Repub. Nam ſuperiore libro Rempub. omnem recte inſtitutam, ſiue unius, ſiue pluriũ arbitrio adminiſtretur, probis legibus fundatam eſſe oportere docuit: à quarum iuſſu nõ diſcedatur in ijs, de quibus lege caueri poteſt. Quæ autem lege prouideri nequiuerunt, & extra legis rationem accidunt, hæc in regno principis, in ſtatu optimatum,

& Repub. ſummorum magiſtratuum arbitrio & iudicio relinquēda eſſe dixit: atque ita fieri in plenis etiam regnis uidemus. At rex, inquit, legibus eſt ſuperior, & eas poteſt arbitrio & iudicio ſuo temperare: at idem poſſunt ſummi magiſtratus ſeu Reſpub. in ſtatu optimatū & Repub. Nec enim minus Reipub. in ſua ciuitate in leges abrogandas, aut temperandas licet, quàm regi in ſuo regno. Itaq; in quaque harum Rerumpub. leges tenent imperium, aut in nulla. In cunctis enim parendum eſt legibus, niſi qua parte deficiunt. Nam ſi temerè ab eis diſcedatur, iam id fiet præter regni iuſti, & rectæ Reip. rationem. Nullum igitur, inquis, diſcrimen erit inter Regem plenum & Laconicum, cum uterque legibus parere debeat: imò uerò maximam. Nam Rex Laconicus imperium legibus præſcriptum ac definitum certis in rebus habet: & arbitrium temperandarum legum non penes ipſum eſt, ſed penes Rempub. Rex autem plenus ipſe poteſtatem habet, uicémque totius Reipub. gerit. Oportet enim ut lex omniū imperium habeat.) Oportet ut legi in omnibus quæ uniuerſaliter lege cauentur, pareatur, & præceptis eius uniuerſalibus obtemperetur. Magiſtratus autem & Reſpub. de ſingulis decernat.) In magiſtratu & Repub. rex etiam intelligitur, qui eodē modo in adminiſtratione ſequi leges & debet, & ſolet, ut magiſtratus & Reſpub. De ſingulis autem rebus quæ præter uniuerſalem legis rationem accidunt, & legibus comprehēdi non poſſunt, magiſtratus, Reſpub, princeps, ſeu rex, quod iuſtū eſſe, & ad bonum publicum, interdum etiam ſingulorum pertinere uideatur, decernere. Nullum enim decretum poteſt eſſe uniuerſale.) Lex autem uniuerſalis eſt, quo declaratur, qui decretis Rempub. adminiſtrāt, hos non uti legibus, nec in ea ciuitate leges dominari, cū decreta non ſint leges.

Caput V.

EX paucorum potentiæ generibus vnum eſt, vt ex cenſibus mandentur magiſtratus tantis, vt pauperibus, qui plures numero ſunt, aditus ſit ad Rēp. gerendam intercluſus: quæ tamē pateat omnibus, qui ad eam ſenſus magnitudinem peruenerint. Alterum genus eſt, cum ex cenſibus exiguis magiſtra-

tus creantur,& qui deſiderantur, hos ipſi cooptant. Quòd ſi ex his omnibus facerēt, ad optimatū potius Rempub. pertinere videretur: ſinautem ex certis ac definitis,magis eſt paucorum potentiæ. Tertiū paucorum potentiæ genus eſt, cum filius in patris locū ſuccedit. Quartum cum adeſt quod modò dictum eſt, & Reſp. geritur non legibus, ſed magiſtratuum voluntate: quod genus in paucorū imperiis perinde ſe habet, ac tyrannis in monarchiis: in popularibus verò extrema,de qua diximus,popularis.Hęc autem paucorū potentiæ forma dynaſtia nominatur. Paucorum igitur potentiæ,ac ſtatus popularis,tot genera numerantur. Intelligendum eſt autem multis in locis vſu venire,vt Reſpub.ex legibus non ſit popularis, moribus tamen, & viuendi ratione populariter adminiſtretur:apud alios ediuerſò,vt ex legibus ſit magis popularis, vſu tamen & moribus paucorū potius arbitrio gubernetur. quod maximè in Rerūpub.mutationibusaccidit:nec enim ſtatim homines mutantur,ſed prioribus contenti ſunt,alii alios paruis rebus ſuperantes. itaque manent priores leges, vincunt tamen qui Rempublicam mutant.

Scholia in Caput V.

EX *paucorum potentiæ generibus, unum eſt,ut ex cenſibus mandentur magiſtratus.*) *Paucorum potentiæ quatuor eſſe genera docet. Primum,cum magiſtratus mandantur mediocriter diuitibus,& tantas modò facultates habentibus, quantæ ſatis ſint ad pauperes excludendos. Alterum genus eſt,cum mandantur ex paruis etiam cenſibus, ſed paulò maioribus, & iidem magiſtratus deligunt ſibi ſucceſſores, aut numero deficientes. Tertium genus eſt,cum à maioribus etiam nunc cenſibus*

cenſibus mandantur, & filij patribus ſuccedunt. Quartum, cum à maximis cenſibus magiſtratus mandantur, nec paretur legibus, ſed omnia geruntur arbitrio & libidine paucorum, quæ cuncta capite ſexto accuratius explicantur. Ex cenſibus tantis.) *Ea duntaxat magnitudine, quæ ſit ſatis ad egenos repellendos.* Cum ex cenſibus exiguis.) *Maioribus tamen quàm priores erant, ut ipſe capite ſexto declarat.* Qui deſiderantur, hoc ipſi cooptant.) *Ipſi qui magiſtratum gerũt, deligunt eos qui morte, aut alia ratione numero deſunt.* Quod ſi ex his omnibus facerent.) *Si ex omni multitudine hunc cenſum habente deligerent eos qui ſufficiendi ſunt.* Cum adeſt quod modò dictum eſt.) *Cum non ſolum diuitiarum copia eſt, & filij patribus ſuccedunt, ſed omnia non ex legum præceptis, ſed ex libidine paucorum gerũtur.* Perinde ſe habet.) *Hæc tria genera ſimilia ſunt inter ſe. Hæc ultima paucorum potentia, quæ dicitur dynaſtia, & tyrannis, & ultimus ſtatus popularis.*

Non mutantur.) *Non mutant mores ſtatim.* Sed prioribus contenti ſunt.) *Inſtitutis & moribus.* Alijs alios paruis rebus ſuperantes.) *Qui uicerunt, ſatis habẽt, ſi uictis ſint paruis quibuſdã rebus ſuperiores, nec poſtulant, ut priora inſtituta uel mores mutentur.*

Caput VI.

TOT autem eſſe ſtatus popularis & paucorum potentiæ genera, palam fit ex his ipſis quæ memorauimus. Neceſſe eſt enim vt populi partes, de quibus diximus, vel omnes Reipub. ſint participes, vel quædam, & quædam ſecus. Cum igitur agricolæ, & qui mediocres habent fortunas, magiſtratibus præſunt, Reſpub. legibus adminiſtratur, quoniam hoc hominum genus operando viuere poteſt, otioſum eſſe nõ poteſt. Itaq; vbi legem ſciuere, ad populariter conſultandũ, neceſſariis duntaxat ex cauſis cõueniunt: aliis verò Reſpub. patet, cum ad cẽſum legibus definitum peruenerint. Nam omnino non patere omnibus aditum, ad paucorum potẽtiam pertinet. Vi-

uere autem in otio vectigalibus non ſuppetentibus non datur. Atq; hoc quidẽ eſt genus vnũ ſtatus popularis, propter has cauſas. Alterũ genus eſt per proximam rationem mandandi magiſtratus: nam fieri poteſt vt cunctis quos modo generis exceptio non excludat, aditus ad Rempub. pateat: tamen iis tantũ magiſtratus communicentur, quibus otioſis eſſe licet. itaq; in tali ſtatu populari leges inopia vectigaliũ dominantur. Tertium genus eſt, vt omnibus Remp. gerere liceat, qui modo liberi ſint, non tamẽ cuncti ſint participes, ob eam quã modò diximus cauſam, vt in hac quoque leges imperare ſit neceſſe. Quartum ſtatus popularis genus eſt, quod temporibus vltimum fuit in ciuitatibus inuentum. Nam cum ciuitates ad longè maiorem amplitudinem quã initio peruenerint, abundè etiam veſtigalibus ſuppetentibus, omnes & propter maximam multitudinẽ participes ſunt, & publicis muneribus fungẽtes, Remp. adminiſtrant, quoniam pauperes mercedem capientes vacare poſſunt: & quidem hæc hominum multitudo ex omnibus maximè vacat, cum eos rei familiaris nulla cura impediat: quæ diuitibus adeò eſt impedimẽto, vt hac ſæpe tum à concionibus, tum à iudiciis excludantur: ita Reſpub. in egenorum arbitriũ non in legum poteſtatem redigitur. Status igitur popularis genera tot ſunt, & talia, propter has neceſſarias cauſas. Paucorum potentiæ primum genus eſt, cum plures ciues opes habent, ſed minores, nec valde magnas. Nam huiuſmodi patrimonium poſſidentiũ cuique Rempub. adminiſtrare licet: & quia multi

ſunt

ſunt eius participes,idcirco neceſſe eſt vt non homines,ſed leges dominentur. Nam quo longius abſunt à monarchia,nec tanta patrimonia poſſident,vt curam remittétes in otio viuant: nec rurſus tá exigua, vt ex publico ſint alendi:hoc magis eſt neceſſe,vt legem potius,quàm ſe ipſos dominari cenſeant. Sed ſi fuerint pauciores qui facultates habent, ſi vt prius, maiora tamé patrimonia poſſideant, ſecunda ſpecies efficitur paucorum potétiæ: nam cum vires maiores habeant,plus ſibi Reipub. vindicandum putant. Itaque ipſi collegas ex aliis ad Rempub. gerendam cooptant. Sed quia nondum hactenus inualuerũt,vt ſine lege poſſint imperare, idcirco legem huiuſmodi conſtituunt. Sin autem eo proceſſere,vti & pauciores ſint,& locupletiores, tertium paucorum potentiæ genus accreſcit,vt ipſi per ſe quidem magiſtratus obeát, beneficio autem legis filii in demortuorum patrum locum ſuccedát. Cum verò & opibus, & clientelis magnopere creuerunt, hic dominatus propè ad vnius imperium accedit, & Reſpub. non lege,ſed hominum arbitrio gubernatur:& hoc paucorum potétiæ quartum genus,vltimo ſtatus popularis generi reſpondet,atque eum æmulatur.

Scholia in Caput VI.

TOT *autem eſſe ſtatus popularis & paucorũ potentiæ genera.) Commemoratis ſtatus popularis,& item paucorum potẽtiæ generibus, ſiue ſpeciebus,eaſdem explicat accuratius,reddita cuiuſq; ratione. Primum igitur Reipub. popularis genus eſſe dicit ex paruo cenſu,cũ agricolæ,& qui mediocres fortunas habent,ſumma poteſtate Rempub. gerunt,ſed lege ſuam uim retinente. Secundũ genus, cum nulla cenſus ha*

bita ratione Reſpub. communicatur cunctis, qui nulla generis exceptione repelli poſſunt. Tertium, cum ſerui duntaxat excluduntur: ſed in his duobus generibus multos ipſa egeſtas & neceßitas impedit, quo minus gerendæ Reipub. uacare poßint. Quartum eſt, quum non legibus, ſed multitudinis arbitrio Reſpub. geritur, quod extitiſſe ait poſtquam ciuitates hominum multitudine, diuitijsq́ue creuerunt, & merces fuit gerentibus Rempub. propoſita. Eodem modo explicat genera paucorum potentiæ. Nam primum genus eſt, cum plures gerũt Rempub, a cenſibus non magnis, ſed qui modò pauperes repellant, lege tamen dominante. Secundum, cum pauciores, & à paulo maioribus, & ab ipſis magiſtratus cooptantur, lege quoque imperium tenente. Tertium, cum à maioribus etiamnum, nec omnino receditur à legibus, & filij parentibus ſuccedũt. Quartum, cum paucißimi & ditißimi non legibus, ſed ſua libidine rem communem gerunt, quorum omnium cauſas reddit.

Hoc hominum genus.) *Qui mediocres habent facultates, ſi curam & rei ſuæ familiari laborem aliquem impendant, uiuere poſſunt, atque alere familiam: ſi otio indulgeant, hoc facere nequeũt. Quare cũ Reip. quantũ neceſſe fuit uacauerunt, ad opus redire coguntur, & leges dominari uolunt.* Non patere omnibus aditum.) *Aliquod genus hominum excludi. Hic enim omnibus patet aditus agricolis, opificibus, & forenſibus, dummodo mediocres facultates habeãt: qui uerò excluduntur, ij non tam lege quàm neceßitate, ſuáque inopia excluduntur: cum uel ſi maximè uelint, Rempub. adminiſtrare non ualeant, cum ab operibus neceſſarijs nullo modo uacare poßint.* Per proximam rationem mandandi magiſtratus.) *Poſt primam rationem quæ cenſum ſequitur, proxima eſt in ordine, quò ſuprà memorata ſunt, illa, qua nemo excluditur, niſi qui refelli generis exceptione poßit, ut ſi nothus ſit, aut non ex utroque parente ciue natus, aut ſaltem altero.* Inopia uectigalium.) *Non paupertas obeſt quo minus ſæpe ualeant in concionem conuenire, & decreta de rebus ſingulis facere, ac perinde placet eis, ut Reſpub. ex legibus ſancitis adminiſtretur.* Tertium genus eſt.) *In tertio genere Reipub. popularis nemo excluditur à Repub. dummodo ſit liber, quanuis neutro parente ciue ſit procreatus, uel nothus. Itaque hoc genus eum illo congruit, quod primo loco numeratum eſt cap. iiij. ac idcirco cum illic quinque genera fuiſſent numerata, hic ad quatuor redacta ſunt.*

ſunt: aut potius primum illud genus latius patet, & aduenas etiã & inquilinos complectitur: ad ſummam omnes liberos homines urbem inhabitantes: quod hoc in loco idcirco prætermiſſum eſt, quia illic cauſa eius expoſita fuit, ut hic reliquorum quatuor, ut ſint quinque genera in hunc modum diſtincta. Primum, quo nemo liber ex habitãtibus urbem excluditur à Repub. ne inquilinus quidem. Secundum, quo ratio cenſus habetur. Tertium, quo quidam generis exceptione repelluntur, ut nothus, aut non utroque parente ciue natus. Quartum, quo inquilini tantum excludũtur. Quintum, cum omnibus aditus ad Rempub. patet, & omnia non lege, ſed arbitrio multitudinis geruntur. Nam in quatuor ſuperioribus leges dominari intelliguntur, accommodatæ ſcilicet Reipub. populari. Vltimum fuit inuentum.) Antiquitus enim propter publicam inopiam non erat merces Rempub. adminiſtrantibus propoſita.

Propter maximam multitudinem.) Quia multitudo popularis cum maxima ſit, multo potentior eſt, quàm nobiles & diuites, ut ab his nemo popularis prohiberi poßit, quo minus Remp. capeſſat. Ita Reſp. in egenorum arbitrium, nõ in legum poteſtatem redigitur.) Quia egeni cum mercedis beneficio uacare poßint, nec cura rei familiaris impediãtur, frequentius in concionem conueniunt, & de cunctis rebus populariter conſultare uolunt: & cum ſint plures numero, ratũ eſt quod ipſis placet: itaque omnia decretis adminiſtrantes, legibus locum non relinquunt. Cum plures ciues opes habent, ſed minores.) Vtrunq; ad proximum, ſiue ſecundum genus refertur. Nam in primo plures ſunt ciues locupletes qui Rempub. adminiſtrant, & minores opes habent quàm in ſecundo, & in hoc quàm in tertio, & in cæteris eodem modo. Si ut prius.) Si facultates non ualde magnæ ſint, ut primorum, ſed aliquanto maiores. Huiuſmodi legem conſtituunt, ut à gerentibus Rempub. deficientes magiſtratus ſufficiantur. Propè ad unius imperium accedit.) Ad tyrannidem.

Caput VII.

SED præter ſtatum popularem, & paucorum potentiam, duo Reipub. genera ſunt, quorum alterũ memorant omnes, & vnum genus eſſe quatuor rerum publicarum dictum eſt. Quatuor verò genera

memorantur, imperium vnius, paucorum potentia, ſtatus popularis: Græci monarchiam, obligarchiam, ac democratiam dicunt, & quartum ſtatus optimatum, quę Gręcis eſt ariſtocratia. Quintum genus eſt, quæ cũctarum communi vocabulo Reſpub. nominatur: tamen quia non ſæpe fit, ignotum eſt his qui rerum publicarũm genera commemorare conantur: & quatuor duntaxat vtuntur, vt Plato in libris de Rep. Rectè igitur ſtatus optimatum is dicitur, de quo ſuprà diſſeruimus. Nam quę optimis ſimpliciter ex virtute viris conſtat, & non bonis viris ad finem quendã relatis, hæc ſola iure dicitur optimatũ Reſp. quippe in ea ſola idem eſt vir bonus, & bonus ciuis. Nam qui in aliis rebus publicis boni nominantur, hi relati ad ſuam Remp. tali nomine cenſentur: veruntamen ſunt quædã Reſp. quæ tum ab his quæ paucorum arbitrio gubernantur, tum ab ea quę dicitur Reſpub. differunt, vocantúrque ſtatus optimatum. Certè vbi non diuitiarũ modo, ſed virtutis etiã ratio in mandandis magiſtratibus habetur, hæc ab vtroq; genere differt, vocatúrque ſtatus optimatum. Nam & quibus in ciuitatibus virtutis non eſt publica cura, ſunt tamen quidam quos fama commendat, quíque probi viri eſſe putãtur. Vbi ergo Reſpublica ad opes, virtutémq; & populum ſpectat, vt Chartagine, hic ſtatus eſt optimatum: & item in quibus duorum tantũ habetur ratio, virtutis, & populi, vt apud Lacedæmonios, quibus ratio popularis cum virtute miſcetur. Hæc igitur genera ſunt ſtatus optimatum, præter illam optimam Rempub. Tertio genere

nere continentur ſpecies Reipublicæ vocatæ, quæcunque ad paucorum potentiam magis inclinant.

Scholia in Caput VII.

SED præter ſtatum popularem & paucorum potentiam.) Genera Rerumpub. quatuor à pleriſque memorantur Græcis nominibus, Monarchia, Oligarchia, Democratia, Ariſtocratia: Latinis autem, unius imperium, paucorum potentia, ſtatus popularis, optimatum Reſpub. his addit Ariſtoteles quintum genus, quod communi uocabulo Reſp. nominatur. Eſt autem optimatum Reſpub. quæ à uiris ſimpliciter bonis, id eſt ſic ex uirtute uera nominatis, gubernatur. Sunt & aliæ Reſpub. quæ optimatum appellantur, nõ propriè, ſed quia proximè ad hanc accedunt. Quorum alterum memorant omnes.) De altera, hoc eſt de optimatum Repub. quàm eandem optimam Remp. uocant, ferè omnes differunt, qui de Repub. diſputãt. Omnes enim optimum ſtatum Reip. potiſſimũ declarare conantur, & in huc pertinentibus præceptis dandis ſunt occupati, non habita ratione rerum ſuppetentium, aut de communiſſima, quam etiam optimam putant, ut ipſe ſuprà teſtatus eſt cap. primo. Non bonis uiris ad finem aliquem relatis.) Boni uiri ſimpliciter dicuntur uirtute uera præditi: boni uerò pro ratione finis, qui aliquã facultate inſtructi ſunt ad eum finem conſequendum. hic igitur bonos uiros ut ad finem referuntur, appellat: bonos ciues pro cuiuſque Reip. etiam deprauatæ ratione. nã poſitio quæ græcè eſt ὑπόθεσις, quo uerbo hic utitur Ariſtoteles, interdum finem propoſitum ſignat, quo facultas ſi aptè referatur, uirtus expoſitione ſiue fine dicitur. Ab utroque differt.) A paucorum potentia, & Repub. uocata. Vbi ergo Reſp.) Tria genera ſtatus optimatum facit, præter illud optimum & maximè proprium, quorum unum eſt, ubi in mandandis magiſtratibus, diuitiarum & uirtutis populique habetur ratio. Alterum, ubi uirtutis & populi. Tertium, quo Reſpublicæ communi uocabulo dictæ, in paucorum potentiam inclinantes continentur.

Caput VIII.

RELIQVVM eſt, vt de nominata Rep, déq; tyrannide diſſeramus: quem ordinem idcirco ſecu-

ti ſumus,quoniam licet necReſpublica nec ii,de quibus modo diximus, ſtatus optimatum aberrariones ſint:tamen ſi verum quærimus, omnes à rectiſſima Reipublicę ratione deflexerunt:deinde connumerantur cum his, & hæ ſunt ipſarum, vt principio diximus,digreſſiones.Sed de tyrannide,iure poſtremo loco mentionem fecimus, quoniam hæc minimè omnium Reipublicæ rationem attingit. Nos autem de Republica diſſerendi negotium ſuſcepimus,ac huius quidem ordinis, diſpoſitioníſque cauſam expoſuimus : poſt hac de Republica diſputabimus;eius enim vis explicatis,quæ ad paucorum potentiam & ſtatum popularem pertinent, facilius intelligetur. Eſt enim Reſpub.vt ſimpliciter loquar, quædam ex paucorũ potentia,& ſtatu populari tẽperatura.Cæterum quæ ad rationem popularem inclinant,hæ ſolent Reſpub.nucupari:ſtatus verò optimatum, quæ magis ad paucorum potentiam,propterea quod diſciplina, ſiue recta educatio & generis nobilitas,magis ſunt locupletiorũ comites.Præterea res,quarum cauſa ſolent homines ad iniuriam inferendam impelli, diuitibus adeſſe videntur : quo fit,vt eos virtute præſtãtes,ac nobiles appellent. Eſt igitur cauſa, quoniã ſtatus optimatum optimis quibuſque ciuibus præſtantiam tribuere ſolet: & paucorum potentia ex virtute præſtantibus potius videtur cõſtare.Porro fieri non poſſe videtur,vt rectè ex legibus adminiſtretur ciuitas,non quæ optimis, ſed quæ à prauis ciuibus gubernatur.Eodéq; modo, vt optimorum imperio gubernetur, quæ non rectè

ex

ex legibus adminiſtratur. Neque verò bona ex legibus adminiſtratio eſt, vt bonæ ſint leges, nec tamen eis obtemperetur. Itaque vna bona ex legibus adminiſtratio putari debet, impoſitis legibus parere.. Altera rectas eſſe leges,& harū decretis ſtare. Nam fieri poteſt, vt prauis etiam legibus pareatur. Hoc autem fieri bifariam poteſt: leges enim quibus homines parent, aut optimæ ſunt ex his quibus ipſi vti valent,aut ſimpliciter optimę. In hoc autem potiſſimum ſtatus optimatum poſitus eſſe videtur, vt honores virtuti tribuantur. Nam finis optimatum Reipublicæ virtus eſt: paucorum potentiæ, opes: populi verò, libertas. Vt enim vincat plurium ſententia,Rebuſpublicis omnibus eſt commune, quoniam in paucorum potentia,in ſtatu optimatum, & populari, quod eorum qui Rempublicam gerunt, maiori parti viſum fuerit, id ratum eſt. In pleriſque igitur ciuitatibus Reipublicæ genus nominatur. Sola enim mixtio locupletum, & egenorum, ad opes & libertatem ſpectat, quoniam apud pleroſque diuites virtute præſtantium locum habere videntur. Sed quoniam tria ſunt quæ de Reipubblicæ paritate certant,libertas,diuitiæ,virtus, (nā generis nobilitas,quæ quarto loco numeratur,duorum eſt comes: eſt enim generis nobilitas,veteres opes, atque virtus.) ſatis intelligitur duorum generū locupletū ac egenorum mixtionem eſſe Remp. appellandam, trium autem ſtatum optimatum maximè omnium vocari debere,præter illam veram & primam optimatum gubernationem. Eſſe igitur alia genera præ-

ter vnius,ac populare,paucorúmque imperium expoſuimus:& quo inter ſe optimatũ gubernationes, & quo Reſpublicæ ab optimatum adminiſtratione differant : & hæc genera non longè inter ſe diſtare declarauimus.

Scholia in Caput VIII.

RELIQVVM *eſt,ut de nominata Repub,déque tyrannide diſſeramus.) Reddita ratione ordinis diſputandi de Reipub.generibus,de Repub.diſſerit, quæ ſic communi uocabulo nominatur.Eſt igitur Reſp. adminiſtratio quædam ciuilis,ex paucorum potentia & ſtatu populari conflata : quæ compoſitio ſeu temperatura cum ad popularem inclinat, Reſpub. dicitur:cum uerò ad paucorum potentiam, ſtatus optimatum: quoniam uirtus & nobilitas diuitias magna ex parte aſſectãtur.Item eám ciuitatem benè legibus inſtitutam eſſe dicit, in qua non ſolum bonæ leges ſunt, ſed etiam legibus ipſis obtemperatur. Tria ſunt, inquit, quæ de paritate in Repub. certant,libertas,diuitiæ,uirtus.Diuitum autem & egenorum mixtio Reſpub. nominatur:omnium uerò triũ temperatura,ſtatus optimatum dicitur. De nominata Repub.) Quæ cunctis communi uocabulo Reſpub. dicitur. Si uerum quærimus.) Re uera.itaque non ſine cauſa de Repub. & duabus ſtatus optimatum ſpeciebus diſputatur, cum de generibus erratis diſſeritur. A rectiſſima Reipub. ratione.) A regno & ſtatu optimatum potiſſimo,quia utrunque in optima Repub. continetur:nam de his diſputare, ut ſuprà dixit cap.ij.nihil eſt aliud,quàm de optimo ſtatu Reipub. diſſerere. Connumerantur cum his.) Cum aberrationibus. Hæ ſunt ipſarum digreſſiones.) Hæ,id eſt cæteræ omnes ſunt ab ipſis regno ſcilicet, & optimatum rectiſſima Rep. digreſſiones & aberrationes. Minimè omnium Reipub. rationem attingit.) Quoniam minimè omnium ordinem ſeruat,in quo ratio Reipub. conſiſtit, minimè legibus paret: quæ ubi non ſeruantur,nulla eſt Reſpub. ut ſuprà dixit cap.iiij. Vt ſimpliciter loquar.) Summatim,nec accuratiſſimam rationem explicando. Propterea quod diſciplina & generis nobilitas magis ſunt locupletiorum comites.) Diſciplina & nobilitas in locupletibus magis quàm in pauperibus reperiuntur,quod græce eſt παιδεία, latinè autem diſciplina,*

quam

quam ſæpe Ariſtoteles in mentione ciuilium facultatum nominat, dupliciter intelligitur: uno enim modo peritiam quandam & conſuetudinem legibus ab ineunte ætate parendi ſignificat, quod pertinet ad rectam educationem, & uirtutis uſum: homines enim quædã aſſueſcendo, quædam audiendo diſcunt, ut ipſe ait libro ſeptimo, cap. xiij. altero modo doctrinarum cognitionem, quæ homines nobilitat, idoneóſque ad remp. gerendam reddit, aut ciues probis moribus ac præceptis inſtituendos, quæ & ipſa facultas magna ex parte diuitias ſequitur, pauperibus otio ad ſtudium literarũ non ſuppetente. Res quarum cauſa ſolent, &c.) *Solent homines ad iniuriam inferendam impelli, modò ut pecunias aſſequantur, & alia commoda: modò ut fruantur uoluptatibus, & ſimilibus rebus quæ diuitibus adſunt.* Eſt igitur cauſa.) *Cur ſcilicet tales Reſpub. cum ad paucorum potentiã inclinant, dicantur ſtatus optimatum.* Impoſitis legibus parere.) *Siue bonæ, ſiue malæ ſint.* Ex ijs quibus ipſi uti ualent.) *Optimæ ex his legibus quæ conueniunt ſtatui Reipub. quo ipſi uti poſſunt: nec enim omnibus datum eſt, ut utantur optimo ſtatu Reipub. rebus ſcilicet neceſſarijs, & commodis non ſuppetentibus.* Reipub. genus nominatur.) *Adminiſtratio ciuilis Reſpub. uocatur.* Diuites uirtute præſtantium locum habere uidentur.) *Locupletes pro uiris optimis habentur.* De paritate Reipub. certant.) *Nam his rebus præditi ſibi quiſq; pares alteri honores & commoda in Republica deberi contendunt.* Nobilitas generis duorum eſt comes.) *Diuitiarum & uirtutis: nobilitas enim diuitias, & uirtutem ſequitur.*

Caput IX.

DEINCEPS Reſpub. vocata, quomodo ex populari, & paucorum potentia fiat, & qua ratione conſtitui debeat, diſſeramus. quod ex iis quoque perſpicuum fiet, quibus ſtatus popularis, & paucorum potentia definiuntur: facta enim harum partitione, ex vtraq; velut ſymbolum accipientes, Remp. conſtituere debemus. Tres enim ſunt compoſitionis & temperaturę termini. Vnus, ſi vtriuſque inſtituta ſumantur, vt in iudiciis, quoniam in paucorum

potẽtiis diuitibus pœnam cõſtituunt, ſi iudicia non exerceant, egenis merces nulla propoſita eſt: in ſtatibus popularibus egenis merces conſtituta, diuitibus nulla mulcta: quorum cõmune ac medium, ac proinde Reipub. conſentaneum eſt, vt vtrunque conſtituatur, cum ex vtraque temperetur. Hic igitur eſt vnus copulãdi modus. Alter, vt mediũ ſumatur eorum quæ ab vtraque ſanciuntur, vt in concionibus, quibus intereſſe licet per alios ex nullo vel tenui ad modum cenſu: per alios ex magnis opibus, quorum neutrum eſt commune, ſed medium vtriuſque cenſus. Tertia ratio Reipub. eſt ex duobus inſtitutis cõflata, vt partim ex lege conueniente paucorum potentiæ ſumatur, partim ex ea quæ pertinent ad ſtatum popularem. Verbi gratia, ad ſtatum popularem magiſtratus ſortibus mãdare pertinet, ſuffragiis verò ad paucorum potẽtiam: item non ex cenſu mandare populari conuenit, ex cenſu autem paucorum potẽtiæ. Fuerit igitur optimatum ſtatui, atque Reipublilæ conueniens, vt aliquid ex vtraque ſumatur: ex paucorum potentia, vt ſuffragio mandentur magiſtratus: ex populari ſtatu, vt cenſus ratio non habeatur. Hic eſt igitur miſtionis ac temperaturæ modus. Tunc autem ſtatus popularis, & paucorum potentia rectè temperati eſſe ſtatuuntur, cum eandem Rempublicam, tum popularem ſtatum, tum paucorum potentiam nominare licet. Nec dubiũ eſt, quin variæ appellationis occaſio inde naſcatur, quia ſit probè temperata: quod in medio quoque ſolet vſu venire, quoniam in eo vtrunque extremum appa-

ret:

ret: quod accidit in Lacedæmoniorum Rempublicam: hanc enim multi popularem eſſe contendunt, propterea quòd ſic inſtituta eſt, vt habeat multa quæ pertinent ad ſtatum popularem: primum pueros alendi rationem: quippe ſimiliter diuitum filii atque pauperum aluntur, inſtituuntúrq; eodem modo quo poſſent filii pauperum inſtitui: & pari ratione cum in proximam ætatem adoleuêrint, & item cum ad virilem peruenerint. Nihil eſt enim quo diues à paupere diſcernatur, vſqueadeò nullum eſt ciborum in comeſationibus diſcrimen: atque ea veſte diuites vtuntur, quam pauperum quiuis ſibi comparare queat. Præterea quoniam ex duobus maximis magiſtratibus alter mandatur ſuffragio populi, alter etiam populo communicatur. Nam Senatores à populo deliguntur, idêmque populus particeps eſt ephorię. Alii paucorum potentiam eandẽ eſſe confirmant, quia multa in ea ſunt paucorum imperio conuenientia, quale illud, quod magiſtratus nullus ſortito, ſed omnes ſuffragio mandantur: quódque penes paucos eſt vitæ, necíſque poteſtas, & exilii, & aliorum talium quæ multa ſunt. Oportet autem vt in Republica probè temperata, vtrunque & neutrum eſſe videatur, ac vt per ſe conſeruetur, nõ extrinſecus: per ſe, inquam, non quòd plures extrinſecus ſint qui eam ſaluã velint, (hoc enim prauæ quoque Reip. poteſt cõtingere) ſed quòd nulla prorſus pars ciuitatis ſit, quæ aliam Reip. formam deſideret. Quo modo igitur Rẽp. cõſtituere cõueniat, & item ſtatus quos optimatum vocant, nunc explicuimus.

ſcholia in *Caput* IX.

DEINCEPS *de Repub. uocata.*) *Docet quomodo Reſpub. quæ ſic communi uocabulo dicitur, ex uarijs generibus, id eſt populari, & paucorum potentia conſtituatur, quod tripliciter fieri poſſe declarat. Primum, ſi utriuſque inſtituta ſiue leges accipiantur: deinde ſi medium eorum: tertio, ſi partim ex una, partim ex altera inſtituta ſumantur. Erit autem temperatio tunc optima ratione facta, cum eadem Reſpub. ſtatus popularis, eadem paucorum potẽtia eſſe uidebitur, tum hoc, tum illud: modo utrunque, modo neutrum.* Ex utraq; uelut ſymbolum accipientes.) *Partem utriuſque commune conferentes. Nam ſymbolum eſt, quod contribuitur ad rem communem, ut cum ſodales ſuam quiſq; partem conferunt ad conuiuium.* Vtrunque conſtituatur.) *Pœna diuitibus, niſi munus publicum obeant: merces pauperibus, ſi obeant.* Vt in concionibus.) *In popularibus deliberationibus.* Medium utriuſque cenſus.) *Vt à mediocri cenſu magiſtratus mandentur.* Variæ appellationis occaſio.) *Vt tum ſtatus popularis, tum paucorum potentia nominetur.* In medióque ſolet uſu uenire.) *Vt in liberalitate quæ media eſt inter prodigalitatem & auaritiam. Nam liberalis comparatus prodigo, auarus eſſe uidetur: uiciſsimque prodigus, ſi cum auaro conferatur.*

Aluntur, inſtituuntúrque.) *Alterum ad cibum pertinet, alterum ad diſciplinam & educationem.* In proximam ætatem.) *In adoleſcentiam.* Particeps eſt Ephoriæ.) *Quoniã Ephori, qui numero erant quinque, ex omni pópulo deligebantur.* Hoc enim prauæ Reipub. poteſt contingere.) *Vt Athenis triginta præfectorum tyrannidi ſeu dynaſtiæ, quam Lacedæmonij qui eos impoſuerant, ſaluã eſſe uolebant: per ſe autem conſeruari, propterea quòd nulla pars ciuitatis aliam Reipub. formam deſideret: ſed ſint omnes præſenti ſtatu contenti, non poteſt, niſi rectæ Reipublicæ contingere.*

Caput X.

SVPEREST vt de tyrãnide diſſeramus, non quòd longam orationem deſideret, ſed ne in commentatione quam de Republica ſuſcepimus, parte ſua fraudari videatur, cum ipſam Rerũpublicarum partem

partem eſſe ſtatuamus. De regno igitur ſuperiore libro diſputauimus, quo in loco de regno, quod maximè dicitur, ſit'ne inutile, an ciuitatibus conducat, diſſeruimus: & quem regem, & vnde, & quomodo conſtituere oporteat, declarauimus. Tyrannidē autem in quæſtione de regno in duo genera partiti ſumus, quia horum poteſtas & regnum quodammodo alterum pro altero ſumitur: quoniam vtrunque imperium legitimum eſt. Sunt enim barbaræ quædam nationes, quæ monarchas cum ſumma poteſtate deligunt, & antiquitus inter Græcos veteres quidam ad hunc modum monarchæ fiebant, quos Aeſymnetas ab imperando nominabāt. Habent autem hæc imperia differentias inter ſe: erantq; regia, tum quia legitima, tum quia vnus in volentes imperium tenebat: tyrannica verò, quoniam herile imperium exercebāt arbitratu ſuo. Tertium genus eſt tyrannidis, quæ maximè tyrannis eſſe videtur, quęque regno eſt oppoſita: quam tyrannidem monarchiam eſſe neceſſe eſt, quæ ſine prouocatione in ſimiles atq; meliores omnes imperium tenet, ipſúmque in ſuam, non in eorum quibus præeſt vtilitatem refert, ac proinde inuitis imperat. Nemo enim ingenuus tale imperium ſua voluntate ferat. Hæc igitur & tot numero ſunt tyrannidis genera, & propter cauſas memoratas.

ſcholia in Caput X.

SVPEREST *ut de tyrannide diſſeramus.) Tyrānis quanquam rationem Reipub. ut ſuprà dictum eſt, non habet, cum leges in ea uim non habeant, ſed omnia unius libidine adminiſtrantur: tamen inter de-*

prauatas Reipub. formas annumerari ſolet. Tyrannis autē non una eſt, ſed multiplex. Nam regna Barbarorum & Græcorum Aeſymnetiæ licet uolentibus legéque imperent, & hac parte regnum imitentur, tamen quoniam herile imperium in bonos etiam & meliores exercent, idcirco tyrannides eſſe dicuntur. Propriè tamen tyrānis intelligitur, quæ in liberos inuitos herile imperium exercet. Rerump. partem.) Reip. ſpeciem quandam deprauatam. De regno, quod maximè dicitur.) De regno pleno, ubi unus ſummam rerum omnium poteſtatem & uicem totius Reipub. tenet. Quia horum poteſtas, & regnum quodammodo alterum pro altero ſumitur.) Regum Barbarorum & Aeſymnetarum qui ad hunc modum ſunt tyranni, poteſtas regnum, & ipſi Reges nominantur, quia lege & uolentibus imperant: uiciſſimque Reges tyranni quandoque dicuntur, propter horum ſimilitudinem. Vnde antiquitus tyranni nomen non erat inuidioſum, quin & Ariſtotelis memoria, quidam, ut Iſocrates, ſæpe tyrannum pro rege dicebant, quod poetæ tum Græci, tum etiam Latini factitarunt. Monarchas cum ſumma poteſtate.) Monarcha dicitur qui ſolus habet imperium: ſed quia hic eſſe poteſt cum certa & definita poteſtate, ut Reges Laconici, idcirco adiecit cum ſumma poteſtate. Erantq; regia.) Ea parte regna erant, quod lege deferebantur, & uolentibus imperabant: quo intelligitur tyrannum propriè non dici, niſi qui per uim ſeu factionem, deniq; præter leges ciuitatis aut gentis imperium occupauit. Sine prouocatione imperium tenet.) A quo non licet prouocare, nec ad populum, nec ad Senatum, aut alios magiſtratus: hoc autem commune eſt tyranno cum rege, qui propriè dicitur. In ſimiles ac meliores omnes.) In ſimiles habere im rium perpetuum iniuſtum eſt: quāto igitur iniuſtius in meliores omnes, ut neminem uel parem habeat, uel ſuperiorem imperio? Nemo enim ingenuus.) Natura liber: nam qui ſunt natura ſerui, facilè imperium herile ferunt, quippe quòd ipſorum naturæ conuenit.

Caput XI.

QVAE verò ſit optima Reſpublica, quæ optima vita pleriſque ciuitatibus, & pleriſque hominibus qui non ægregia virtute, nec doctrina, quæ res naturam adiumentáque fortunæ deſiderāt, Reipublicæ

blicę viuendíque rationem metiuntur,nec dirigunt ad normam eius quæ optari poſſet Reipublicæ,ſed vitam quærunt quæ hominum maiori parti poſſit eſſe communis,& Rempublicam qua ciuitatum magna pars vti poſſet: nam qui ſtatus optimatum vocantur,de quibus modo diſſeruimus,partim non cadunt in pleraſque ciuitates, partim propè ad Rempublicam vocatam accedunt: vt de vtriſque ſit,tanquam de vna diſputandum.Harum igitur quæſtionum omnium,iudicium ex eiſdem principiis eſt faciendum. Nam ſi rectè in libris de moribus dictum eſt,vitam beatam effici virtute non impedita,& virtutem eſſe mediocritatem,neceſſe eſt vt ea ſit optima vita, quæ media eſt, ea mediocritate quæ poteſt ſingulis contingere. Ac eodem modo de virtute & vitio ciuitatis & Reipub.ſtatuere neceſſe eſt.Reſpupub. enim vita quædam ciuitatis eſt. Ciuitates verò cunctę ternis partibus conſiſtunt,ditiſſimis,pauperrimis, & tertio loco iis qui medii ſunt inter eos interiecti. Cum igitur id optimũ eſſe conſtet,quod mediocritatem mediúmque tenet, ſatis intelligitur fortunarum etiam mediocrē poſſeſſionem omnium eſſe optimā,quippe quæ facillimè rationi paret:nam qui pulchritudine aut viribus,aut generis nobilitate, vel diuitiis magnopere præſtant, quíque his contrarii ſunt, nimiũ vel paupertate vel imbecillitate depreſſi,hi vt rationem ſequantur,difficile eſt. Alteri enim palam contumelias magis inferunt, & in magnis rebus improbi ſunt. Alteri aſtuti ad nocendum fiunt, & valde in rebus paruis delinquunt. Iniuriæ

verò quædam per apertam contumeliam, quædam per aſtutiam inferuntur. Adhæc iſti minimè ſtudent imperiis, & ſunt imperandi percupidi, quod vtrunque ciuitatibus nocet. Præterea qui proſperis rebus, potentia, opibus, clientelis, cæteriſque id genus excellunt, hi nec volunt, nec ſciunt imperia pati: quo malo domeſtico iam tunc ab ipſa ineunte ætate inficiuntur. Nam propter delitias, ac indulgentiam, ne in ludo quidē literario parere conſueuerunt. Illi verò propter nimiam harum rerũ inopiam nimis ſunt animo deiecti: igitur alteri imperare neſciũt, ſed imperio ſeruili ſubeſſe: alteri nulli imperio parere ſciunt: imperare autem, vt domini ſeruis. Itaque ciuitas ex ſeruis, dominiſque cōſtituitur, non ex liberis: eorúmque alteri inuident, alteri contemnunt: quæ res longiſſimè ab amicitia & ſocietate ciuili abſunt: ſocietas enim à beneuolētia proficiſcitur. Nam inimicos ne itineris quidē ſocios habere volumus. Ciuitas autem ex paribus, & quammaximè ſimilibus conſtare vult, quod mediis omnium maximè ineſt, vt ſit neceſſe hanc ciuitatem optima ratione gubernari, quæ ex his conſtat, ex quibus ciuitatis conſtitutio naturalis eſſe dicitur: & quidem hoc ciuiũ genus maximè in ciuitatibus conſeruatur. Non enim aliena concupiſcunt, vt pauperes: nec quæ horum ſunt alteri, vt pauperes expetunt locupletũ bona: & quoniam inter ſe non inſidiantur, ſine periculo degunt. Quocirca Phocylides rectè multa optima mediocribus precabatur, cum ipſe mediocris eſſe vellet in ciuitate. Non eſt igitur dubium quin ea ſit optima ſocietas

cietas ciuilis,quæ ex mediocribus conſiſtit:& ciuitates eæ poſſint rectè gubernari, in quibus pars mediocris magna eſt,& quàm vtraque aliarum potentior, quod eſt maximè optandum, aut certè quàm vtrauis:adiuncta enim ciuitatem inclinat, ad ſeq; trahit, & oppoſitos exceſſus exiſtere prohibet. Itaque maximum eſt fortunæ beneficium,vt qui Rempub. adminiſtrant,ii mediocres opes,& quæ ſatis ſint,habeant. Nam vbi alteri nimis magna patrimonia, alteri nullam rem familiarem poſſident,ibi aut populus extremus, aut impotens paucorum dominatus, vel tyrannis,propter ambos exceſſus efficitur: quoniam tum ex validiſſimo ſtatu populari,tum ex paucorum nimia potentia tyrannis exiſtit:ex mediocribus autem & quorum eſt diſcrimen exigûum, multominus,cuius cauſam poſtea cum de Rerumpublicarum mutationibus agetur,explicabimus. Eſſe tamen optimam quæ mediocris eſt, non poteſt dubitari:ſola enim à ſeditionibus abhorret. nam vbi magna pars eſt interiecta,nec ſeditiones fiũt,nec diſtractiones Rerumpublicarũ:& magnæ ciuitates idcirco à ſeditionibus abhorrent, quia magna eſt pars quæ mediocritatem tenet. In exiguis autem ciuitatibus facilè factu eſt,vt omnes ſic in duas partes diſtrahantur,vt nihil ĩ medio relinquatur, & omnes ferè ſunt vel egeni,vel locupletes. Status quoque populares vt tutiores ſint & magis diuturni quàm paucorum potẽtię,in cauſa ſunt mediocres,qui & plures ſunt, & magis honoribus participant.In ſtatibus popularibus quàm in paucorum potentiis, quoniam quum

abſque his egeni in magnam multitudinem excreuere, miſera ſit ciuitatis conditio, celeritérque labefactatur. Illud etiã eſt argumento, quòd optimi quique legumlatores ex mediocrium ciuium numero fuerunt. Huius enim ordinis fuit Solon, vt ex carminibus eius apparet, & Lycurgus (nec enim rex erat) & item Charondas, & cæteri ferè omnes. Ex his cauſam licet perſpicere cur Reſpublica magna ex parte vel populares ſunt, vel paucorum potentiæ. Nam cum ſæpe in eis exigua ſit pars quæ medium tenet, vtri ex locupletibus & popularibus medium tranſgreſſi ſuperiores euaſerint, hi Rempublicã ad ſe trahunt. Itaque populus efficitur, aut paucorum potentia. Præterea cum ſeditiones & pugnæ inter populum & diuites oriantur, vtris victoria de aduerſariis contigerit, hi Rempub. nec communem nec æquabilem conſtituunt: ſed in Republica excellere præmium victoriæ faciũt, & alteri in ſtatum popularem redigunt, alteri in paucorum potentiã. Præterea qui rerum in Græcia potiti ſunt, cum vtrique ad ſuam Rempublicam ſpectarent, alteri populares ſtatus, alteri paucorũ potentias in ciuitatibus conſtituebant, non ciuitatum, ſed ſuorum commodorũ rationem ducentes. Ob has igitur cauſas Reſpublica media, aut nunquam, aut raro, & apud paucos efficitur. Vnus duntaxat vir ex principibus ſuperioribus extitit, qui hanc Reipublicæ rationem inſtituere animum induceret: ſed iam hæc conſuetudo in ciuitatibus inualuit, vt homines æqualitatem odio habeant, & malint aut imperio potiri, aut ſi victi fuerint, imperio ſubeſſe.

ſubeſſe. Quæ ſit igitur optima Reſpublica, & quam ob cauſam, declarauimus. Ex cæteris autem Reipub. formis, quoniam ſtatus popularis, & item paucorum potentiæ complura genera facimus, quæ prima ſtatuenda ſit, quæ ſecunda, quæ deinceps, eodem modo, propterea quòd alia potior ſit, alia deterior, optima conſtituta, non erit intellectu difficile. Nam quæ proximè accedit ad optimam, hæc neceſſariò potior eſt. Deterior verò quæ longius à medio receſſerit, niſi fortè iudicium ſit pro fine propoſito faciẽdum. Pro fine propoſito dico, quoniam cum ſæpe ſit alia Reipublicæ forma magis expetenda, fieri poteſt vt alia ſit nonnullis accommodatior.

Scholia in Caput XI.

QVAE verò ſit optima Reſpub. quæ optima uita pleriſque ciuitatibus.) Optima Reſpub. eſt quæ ex ciuibus mediocres diuitias habentibus conſiſtit. Nam neque ditiſsimi nec pauperrimi ſunt ad ſocietatem ciuilem idonei. Alteri enim nimis ſuperbi, alteri nimis deiecti fiunt: alteri contemnunt, alteri inuident: alteri imperant ut domini, alteri parent ut ſerui: ciuitas autẽ ex paribus & ſimilibus conſtare debet, quod mediocribus accidit. Itaque plurimũ ciuitas ex mediocribus conſiſtẽs conſeruatur, eáq; optima eſt, & à ſeditionibus adhorret. Nam ubi omnes aut plurimi ſunt diuitijs uel paupertate extremi, facilè aut tyrãnis exiſtit inualeſcentibus locupletibus, aut extremus populus, ſi uincat pauperum multitudo. Quæ optima uita pleriſque ciuitatibus.) Hæc oratio pendet uſque ad illa uerba, Harum igitur quæſtionum. Dupliciter autem dicitur optima Reſpub. uel quia ſimpliciter eſt optima, ſi talis contingeret qualis optari poſſet: uel quia optima eſt earum quæ non difficillimè poſſunt hominibus contingere, & pleriſque ciuitatibus conuenire poteſt. qualis autem hæc poſterior ſit, & quomodo conſtitui & conſeruari queat, ex ijs principijs conſiderari poteſt, quæ tradita ſunt in libris de moribus ad Nicomachum, in quorum primo & decimo de-

claratum eſt uitam beatam ſeu felicitatem in uſu uirtutis non impeditæ conſiſtere: uirtus autem egeſtate & aduerſa ualetudine, & ſimilibus malis impeditur. Nam egenus non poteſt nec liberalitate uti, nec magnificentia, præterquam uoluntate: nec qui aduerſa ualetudine laborat, is rectè poteſt fortitudinem exercere: in libro uerò ſecundo Ethicorum, uirtus in mediocritate quadam conſiſtere declaratū eſt. Qui non egregia uirtute.) Qui non optimam ciuitatem quærūt, & quæ optimis & prudentiſſimis ciuibus conſiſtat, ad quas res optima ciuium natura ut ſint ad uirtutem maximè proni, & adiumētis naturalibus inſtructi, & fortuna deſideratur ut adſint, ſuppetantq́; omnia neceſſaria ad uitam cum uirtute non impedita degendam: quæ res optari magis quàm hominibus & ciuitatibus contingere ſolent. Alteri palam.) Ditiſſimi homines palam inferunt iniuriam, & in magnis rebus peccant: quidam enim aliena modo priuata, modo etiam publica inuadunt: alij homines interficiunt, & ſimilia: alteri aſtuti ſiunt ad nocēdum, egeni ſcilicet, qui per fraudē & machinationes & occulta furta res quæ ſunt ad uitam neceſſariæ conquirunt. Adhæc iſti minimè ſtudent imperijs, & ſunt imperādi percupidi.) Prior pars ad egenos referri debet, qui ob egeſtatem abhorrent ab imperijs, quæ otium requirunt, quod ipſis neceſſaria ad uitam quærētibus non ſuppetit. Poſterior ad diuites, quos otium & ambitio facit imperandi cupidiſſimos. Ciuitas ex ſeruis dominisq́ue conſtituitur.) Cum ex omnibus ditiſſimis aut pauperrimis conſtituitur, & nullis aut pauciſſimis mediocribus. Nam ditiſſimi imperant ut domini, pauperrimi obtemperāt ut ſerui. Quocirca Phocylides.) Mileſius hic fuit philoſophus, qui carmina & elegias & præcepta ſiue ſententias, ut refert Suidas, conſcripſit. Quàm utraque aliarum.) Ut mediocres ſint plures & potentiores, quàm diuites & pauperes ſimul, aut certè quàm diuites per ſe, & quàm pauperes ſeparatim. Aut populus extremus.) Peſſima forma Reipub. popularis, quam mox ualidiſſimum ſtatum popularē appellat, quia populus in eo plurimum inualuit.

Impotens paucorum dominatus.) Extrema paucorum potentia, quæ dynaſtia dicitur, de quibus Rerumpub. formis libro quinto diſſeritur.

Egeni abſque his.) Sine mediocribus. Qui rerum in Græcia potiti ſunt.) Qui imperium in Græcia tenuerūt, Athenienſes & Lacedæmonij.

Alteri populares.) Athenieſes quia Rempub. ad popularem inclinantem

tem habebant,quaſcunque ciuitates ſubegiſſent,in popularem formam redigebant:Lacedæmonij in paucorum potētiam,quoniam ipſorū Reſp. huc magis inclinabat.Itaque utriq; eam formam in ciuitatibus à ſe deuictis conſtituebant, quæ ſimilis eſſet, ac proinde magis faueret ſtatui præſenti,quo ipſi uictores utebantur. Vnus duntaxat uir.) Theopompum deſignat regem Lacedæmoniorum. hic enim ſuorum cōmodorum & ambitionis oblitus,ut ciuitati conſuleret,cum eſſet rex Lacedæmoniorum Ephoros creauit, ad quos eſſet à regibus prouocatio: minuitq; regiam poteſtatem & auctoritatem,ut popularē augeret,& regnum in formam Reipub. redegit,de quo Theopompi facto ipſe memorat libro quinto. Iudicium ſit pro fine faciendum.) Conuenienter propoſito ciuitati fini, & pro ratione rerum ſuppetentium ſit de Republicæ bonitate iudicandum.

Caput XII.

PROXIMVM eſt vt quæ quibus, & qualis qualibus Reſp. conueniat, diſſeramus. Sed primum omnium quod idem in omnes Reſpub. vniuerſaliter conuenit, proponendum eſt Oportet enim vt quæ pars ciuitatis Rempublicam eſſe ſaluam cupit,ea potentior ſit quàm quę non eſt præſenti ſtatu contenta. Conſtat autem ciuitas omnis ex quali & quanto: quale dico libertatem,opes,doctrinā,& generis nobilitatem: quantum verò multitudinis magnitudinem. Fieri autē poteſt vt ex partibus quibus ciuitas conſiſtit,alteri quale adſit,alteri quantum: verbi gratia, vt plures numero ſint ignobiles quàm nobiles, vel egeni quàm locupletes, ſed ita vt non tā quanto excellant, quàm ſuperantur quali. hæc igitur inter ſe conferri debent. Vbi ergo multitudo egenorum qua proportione diximus excellit, hic ſtatus popularis exiſtere aptus eſt: genus autem quodque ſtatus

popularis pro exceſſus cuiuſque populi ratione, ad hunc modum,ſi agricolarum multitudo vincat,prima ſpecies ſtatus popularis efficitur: ſin opificum & mercenariorum,vltima, ac eodē modo cæteræ quæ ſunt inter has duas interiectæ. Vbi verò locupletes atque nobiles magis quali præſtant,quàm ſuperētur quanto,hic paucorum potētia exiſtere apta eſt,eiúſque genus quodque eodem modo pro ratione exceſſus multitudinis ad paucorum potentiam pertinentis. Debet autem ſemper legumlator in Repub. medios adciſcere. Nam ſiue leges paucorum potentiæ conuenientes ſtatuat, ad medios ſpectare debet, ſiue ſtatui populari aptas,hos quoque legibus conciliare. Vbi verò medii,vel vtrunque ſimul, vel certè vtrumuis extremorum excedit, hic poteſt firma,ſtabiliſque Reſpublica conſiſtere. Nec enim verēdum eſt, nequando in hos diuites cum pauperibus conſpirent, quia nūquam alteri alteris ſeruire animum inducēt. Communiorem autem,cum ab hac diſceſſerint,nullam reperient:imperandi verò viciſſitudinem idcirco non probabunt, quoniam alteris alteri ſuſpecti ſunt. Cæterum arbiter vbiq; fidiſſimus habetur:medius autem arbiter eſt. ſed Reſpublica ſtabilitatem hoc maiorem habebit, quo melius fuerit temperata. Errāt autem plerique eorum quibus eſt optimatū Reſpublica conſtituere propoſitum, non eo ſolum quòd locupletibus maiorem partem attribuunt, ſed etiam quod populares excludunt. Ex iis enim quæ falſam bonorum ſpeciem præferunt, neceſſe eſt vt tempore aliquādo verum malum eueniat,

niat: ſi enim alterutri ſuperiores ſint, diuites potius quàm pauperes Rempublicam euertant.

Scholia in Caput XII.

PROXIMVM *eſt ut quæ quibus, & qualis qualibus.*) *Antequam Reſpub. quæ quibus hominibus conueniat explicetur, illud ſtatui debet, quod eſt omni Reipub. commune oportere ad Reipub. conſeruationem, ut quæ pars ciuitatis Rempub. eſſe ſaluam cupit, hæc potentior ſit, quàm quæ non eſt præſenti ſtatu contenta. Sunt autem duo in partibus ciuitatis cōſiderāda: Qualitas, quæ libertate, opibus, doctrina, uirtutéque & generis nobilitate conſtat: Quantitas, qua ciuium numerum qui ſunt in partibus, intelligimus: quibus rebus inter ſe collatis uaria genera Rerumpub. exiſtunt. Nam ubi egeni plus numero uincunt, quàm ſuperentur qualitate, ibi Reſpub. popularis exiſtit. Contrà uerò paucorum potētia, ubi diuites magis excellunt qualitate quàm ſuperentur numero. Itaque legumlator plurimam rationem mediorum habere debet, ſiue paucorū potentiæ, ſiue populari Reipub. leges ferat, ne in extremum malum delabantur. Vbi uerò medij potentiores ſunt quàm diuites & egeni ſimul, aut certè quàm diuites per ſe, & quàm pauperes, ſeparatim hic magna eſt occaſio Reipub. ſtatuendæ, tum ad firmitudinem, tum ad diuturnitatem: plus autem diuitibus tribuere in Repub. quàm pauperibus periculoſius eſt, quàm oppoſitū. Libertatem opes, doctrinam, & generis nobilitatem.*) *Liber opponitur ſeruo: ſed quia ſeruus dicitur non ſolum mancipium quod propriè intelligitur, ſed etiam qui ſordidam artem exercet, qui eſt quaſi ſeruus publicus, idcirco libertas, quæ utrique ſeruituti opponitur, honeſta quædam ciuium conditio eſt, in qua ſunt mediocres facultates habentes, quam hic deſignare uidetur. Doctrinam uerò ſiue diſciplinā quæ græcè eſt* παιδεία *ſolet Ariſtoteles in hoc opere, tum doctrinarum cognitionem, tum rectam & liberalem educationem uocare, ut in ea uirtus quoque intelligatur. Qua proportione diximus.*) *Vt plus excedat numero quàm ſuperetur qualitate. Prima ſpecies.*) *Minimè mala, ut ultima intelligitur peßima. Medios adſciſcere.*) *Mediorum beneuolentiam captare, leges ipſis accommodādo, quod alijs uerbis paulò pòſt dixit, medios legibus conciliare, quod eſt amicos Reipub. facere. Ad medios ſpectare*

debet.) Ad *mediocriter diuites, ut in populari ad mediocriter paupe-res.* V*bi uerò medij.)* Inter *diuites & pauperes.* Ne*quãdo in hos.)* In *medios.* Com*muniorem autem.)* Q*uæ magis ſit diuitibus ſimul & pauperibus apta, quàm* R*eſpub. communi uocabulo nuncupata.* Alte-*ris alteri.)* P*auperibus diuites, & contrà.* Lo*cupletibus maiorem par-tem tribuunt.)* No*n eſt contra iuſtitiam, nec rationem* R*eipub. plus in* R*epub. tribuere diuiti quàm pauperi, ſed toti diuitum ordini plus tri-buere quàm toti pauperum multitudini periculoſum eſt.* Na*m diuites ad publicam iniuriam inferendam, quàm pauperes procliuiores ſunt.*

Caput XIII.

RES autem quibus ſpecie quadam commoditatis prætenta populum circunuenire moliuntur, quinque numero ſunt, concio, magiſtratus, tribunalia, arma, & exercitationes. In concione, vt huic omnibus intereſſe liceat, ſed diuitibus ſit pœna, niſi interſint conſtituta, vel ſolis vel multo maior. In magiſtratibus, vt qui cenſum habent, iis eiurare magiſtratum non liceat, pauperibus liceat. In tribunalibus, vt diuites niſi iudicia obierint, mulctentur, pauperes impune ferant: aut illis magna, his parua mulcta ſit cõſtituta, vt eſt in Charondæ legibus. In quibuſdam verò ciuitatibus, cunctis licet datis nominibus, publicis conſultationibus intereſſe, & exercere iudicia: ſi tamen cum deſcripti fuerint non interſint, aut iudicia non obeãt, magnis mulctis afficiuntur, vt timore mulctæ profiteri recuſent, & quoniã deſcripti non ſunt, nec iudicia nec publicas deliberationes obeant. Eodemq; modo de armis & exercitationibus ſancitur, vt egenis arma non habere liceat, diuites ſi non habeant, mulctentur: & ſi ſe non exerceant, alteris impune ſit, diuitibus pœna conſtituta:

tuta: vt hi propter mulctam exercitationes obeant, illi nihil tale metuentes non obeant. Hæ ſunt igitur legumlatorum captiones, paucorũ potentiæ accommodatæ. In ſtatibus verò popularibus, contra hæc captiones adhibẽt oppoſitas: nam pauperibus ſi concionibus interſint, exerceant've iudicia, merces eſt propoſita, diuitibus nulla pœna conſtituta. Quo intelligitur, ſi quis iuſtam facere temperaturam velit, huic eſſe vtrorunque inſtituta conflanda, vt aliis merces tribuatur, aliis conſtituatur mulcta: ſic enim fiet, vt omnibus Reip. cõmunicetur, quæ illo modo in alterius duntaxat partis poteſtatẽ cõcedit. Oportet autem vt Reſpublica ex iis duntaxat qui arma tenent, cõſiſtat. Cenſus verò quãtus ſuppetere debeat, certa magnitudine definiri ſimplibiter non poteſt: ſed habita ratione quàm latè ad ſummũ patere debeat, vt ii quibus Reſpublica communicatur, plures numero ſint, quàm quibus interdicitur, tantus definiri debet. Pauperes enim non inuiti quieſcunt, & ſi non fungantur honoribus, modo ne quis ipſis aut contumeliam, aut rei familiaris detrimẽtum inferat: quod non facilè cõtingit. nec enim ſemper vſu venit, vt viri probi ſint, qui publicis muneribus præſunt: & pauperes cum bellum extiterit, niſi de publico alãtur, militiam detrectare ſolent: qui ſi commeatus ſuppeditentur, bellũ gerunt non inuiti. Quidam Rempublicam non modo ex iis qui arma ferũt, ſed ex iis etiam qui arma tulerint, conſtitutã habẽt. Malienſibus quidem ex his Reſpublica cõſtabat, ſed qui magiſtratus gererent, ex bellum gerentibus de-

ligebantur. Et prima Reſpublica inter Græcos poſt regna ex militantibus conſtituta fuit, initio quidem ex equitibus, quia robur exercitus, dum bella gererent, in equitatu conſiſtebat, propterea quòd peditatus ſine ordine inutilis eſt. Hoc autem genus hominũ antiquitus nec vſum rei militaris habebat, nec ordinem: itaque robur in equitatu erat. Poſtquam verò creuere ciuitates, & milites inualuerunt, pluribus eſt communicata Reſpublica. quamobrem quas nunc Reſpublicas nominamus, hæ populares adminiſtrationes à prioribus dicebantur. Veteres autem Reſpublicæ non ſine cauſa paucorum & regio imperio gubernabantur, quia partem mediam non magnam habebant propter hominum paucitatem: ita cum pauci numero eſſent, atque ordine deficerent, imperium magis patiebantur. Cur igitur Rerumpublicarum complures formæ ſint, & cur aliæ præter eas quę eſſe dicũtur (nec enim vnus eſt numero ſtatus popularis, & cæteræ ſpecies eodẽ modo) & quibus diſcriminibus diſtent, & quam ob cauſam accidat: præterea quæ ſit magna ex parte omnium optima Reſpublica, & ex aliis Rebuſpublicis qualis qualibus conueniat, declarauimus.

Scholia in Caput XIII.

RES *autem quibus ſpecie quadam commoditatis prætenta.*) *Dolis quibus diuites egenos, & hi uiciſsim locupletes eludere conãtur, ad Rempub. ſibi uendicandam expoſitis, quod pro utriſque eſt, id ſumendum eſſe tradit legumlatori ad Rempub. quæ iuſta ſit, & utriſq; communis inſtituendam, cuius præcepti ſumma eſt, ut merces pauperibus gerentibus Rempub. propoſita ſit, diuitibus autem pœna, ſi munus publicum*

blicum recuſauerint, conſtituta. Debet autem Reſpub. ijs tantū qui arma tenent communicari, cenſus uerò ea magnitudine conſtitui, ut plures numero ſint, quibus per cenſum Reſpub. patent, quàm qui per eundem excluduntur. *In concione.)* In populari deliberatione. *Vel ſolis uel multo maior.)* Vt pauperibus nulla pœna ſit conſtituta, ſed ſolis diuitibus aut multo maior diuitibus quàm pauperibus. *Eiurare magiſtratum.)* Magiſtratum iureiurando recuſare, iurantem ſcilicet ſe magiſtratum gerere non poſſe. *In Charondæ legibus.)* Charondas leges condidit Catanenſibus in Sicilia de quo libro ſecundo memoratum eſt. *Datis nominibus.)* Dare nomina dicuntur, qui uelle ſe munus obire profitentur, & ſe id profeſſis adſcribi poſtulant, ut milites qui nomina in delectibus militaribus dabāt. *Propter mulctam exercitationes obeant.)* Metu pœnæ exerceantur. *Vtrorunque inſtituta conflanda.)* Miſcendas leges populares cum ijs quæ paucorum potentiæ accommodantur. *Quam late patere debeat ad ſummū.)* Quo progredi poſſit maximus cenſus qui ea ratione conſtituatur, ut pauciores excludantur à Repub. gerenda, quàm quibus per cenſum Rempub. capeſſere licet. *Si commeatus ſuppeditentur.)* Si conferantur cibaria. *Malienſibus quidem.)* Malienſes ſunt incolæ Maliaci ſinus in ora Locrorum. *Hoc autem genus hominum.)* Pedites in bello. *Magna ex parte.)* Pleriſq; ciuitatibus. *Ex alijs Rebuſpublicis.)* Extra optimam:

Caput XIIII.

SED rurſus tum de omnibus communiter, tum de quaque ſeparatim præcipiamus, ſumpto eorum quæ deinceps differenda ſunt, conueniente principio. Omnium igitur Rerumpublicarum tres omnino partes ſunt, de quibus quid cuique Reipub. conueniat, munus eſt probi legumlatoris conſiderare quibus partibus rectè ſeſe habentibus, vt Reſpublica rectè habeat, neceſſe eſt, vt'que Reſpulica pro harum partium diſcrimine, ipſæ differant inter ſe. Harum trium partium vna eſt, quæ de rebus communibus conſultat: altera quæ magiſtratus attingit, id

eſt quos eſſe magiſtratus oporteat, & quarũ rerum habere poteſtatem, & quomodo creari debeāt. Tertia pars in iudicibus conſiſtit. Eſt autem penes conſultores belli, pacíſque arbitrium, & item bellicam ſocietatem, fœderáque ineundi poteſtas, & horum iudicio ac voluntate leges & res capitales atq; exilium bonorúmque publicationes, & magiſtratuum correctiones temperantur. Neceſſe eſt autem vt vel ciuibus omnibus hæc omnia iudicia committantur, aut quibuſdam omnia, hoc eſt vni cuipiā magiſtratui, aut pluribus: vel aliis alia, vel quædam omnibus, quædam quibuſdam.. vt igitur omnes & de omnibus iudicent, populare eſt: talem enim æqualitatem populus quærit. Multis autem modis complures omnes deliberare poſſunt: Vno vt per vices, nō cuncti ſimul deliberent. (vt in Telеclis Mileſii Republica: in aliis autē Rebuſpublicis qui ſimul gerunt magiſtratus, in vnum coacti conſultant: ſed magiſtratibus omnes viciſſim ex tribubus, aut ex partibus prorſus minimis præficiuntur, donec ad omnes viciſſitudo perueniat.) Conueniũt autem ſciſcendarum legum cauſa, aut de Republica velut audiant, quæ à magiſtratibus edicuntur. Alter modus eſt, vt omnes ſimul iudicent, cōueniant tamen comitiorum duntaxat, & ferēdarum legum cauſa: & cum eſt de bello pacéque deliberãdum, aut magiſtratus corrigendi ſunt: cætera conſilio magiſtratuum, qui cuiq; negotio ſunt pręfecti, committãtur: qui magiſtratus ex omnibus vel ſuffragio vel ſortito creētur. Alius modus eſt, vt ad creandos & corrigendos magiſtratus,

ciues conueniant: & item cum eſt de bello aut belli ſocietate ineunda, deliberandum. Cætera verò gerant qui magiſtratibus præſunt ſuffragio, quot licet mandandis, cuiuſmodi ſunt, qui neceſſariò debent à ſciētibus adminiſtrari. Quartus eſt modus vt coeāt omnes, déque rebus omnibus conſultent: magiſtratuum iudicio nihil relinquatur, niſi vt ad populum referant, qua ratione nūc extrema popularis Reſpublica adminiſtratur, quam æmulā eſſe diximus paucorū potentiæ, quæ dynaſtia nominatur, & monarchiæ tyrannicæ. Omnes igitur hi modi populares ſunt. Vt autem quidam de rebus omnibus conſultent, conueniens eſt paucorū potentiæ, quod ipſum complures habet differentias. Nam cum à cenſibus mediocribus deliguntur, & maiore numero ſunt propter cenſus mediocritatē, abſtinentq; ab iis quæ lege vetantur, & quo lex duxerit ſequuntur, & quicunque cenſum nactus ſit, ei patet aditus ad Rempublicam: eſt quidem adminiſtratio talis paucorum potentia, ciuilis tamen ac Reipublicæ conueniens, propter eius mediocritatem. Cum verò non omnes ad deliberandum admittuntur, ſed qui delecti fuerint, ex lege tamen publico munere funguntur, vt prius, hæc paucorum eſt adminiſtratio: ſed cum ſeipſi cooptant, ii penes quos eſt arbitrium deliberandi, & cum filius patri ſuccedit, legéſque arbitratu ſuo moderantur, hæc inſtitutio neceſſario pertinet ad paucorum potētiam. Cum verò partita ſunt munera, vt exempli gratia, de bello pacéque deliberatio & correctio magiſtratuū ſit omnibus permiſſa,

cætera gerantur ab iis qui magiſtratibus pręſunt,& hi ſuffragio vel ſortito mandentur,hæc eſt optimatum gubernatio,vel Reſpublica. Sinautē magiſtratus ad res quaſdam gerendas ſuffragio , ad alias ſortito mandentur:ſortito autem vel ſimpliciter vel ex iis qui prius fuerint ſuffragio delecti, vel communiter ſuffragio ſortibúſque mandentur,hæc partim ad optimatum gubernationem,partim ad ipſam Rempublicam pertinent. Conſultores igitur pro ratione Rerumpublicarum ad hunc modum diuidūtur: & Reſpublica quęque,vt eſt à nobis definitum,adminiſtratur. Quod verò pertinet ad rationem conſultandi,intereſt Reipublicę,quæ nunc maximè videtur eſſe popularis·hanc dico in qua ſumma poteſtas etiam legum penes populum eſt, vt cū id commodius faciant, quod de tribunalibus ſolet in paucorum potentiis: nam quos volunt exercere iudicia , his pœnam conſtituunt, vt hac ratione cogantur iudicandi munus obire: populares autem egenis mercedem ſtatuunt, tum hoc de concionibus conſtituant. Commodius enim conſultabunt,ſi cōmuniter id fiat ab omnibus, & plebs cū nobilibus conſilia conferat, ac viciſſim nobilitas cum multitudine deliberet. Proderit etiam vt conſultores vel ſuffragio,vel ſortito, æquè tamen ex partibus deligantur. Confert autem ſi ciuiles numero à popularibus magnopere vincātur,aut non omnibus mercedem tribuere, ſed quot mediocres numero ſint nobilium numero comparati, vel certè plures ſortibus excludere. In paucorum verò potentiis commodum fuerit,

rit, vel aliquos ex multitudine deligere, vel magiſtratum conſtituere, qualis in quibuſdam Rebuſpublicis habetur, cui qui præſunt, præconſultores, cuſtodéſque legum nominantur, & de iis rebus cõſultare de quibus illi prius deliberauerint. Sic enim populus particeps conſultationum erit, nec quicquam diſſoluere ex iis quæ pertinent ad Reipublicæ rationem poterit. Prȩterea vt populus aut eadem ſciſcat, aut certè nihil poſſit oppoſitum iis quæ fuerint ad ipſum relata decernere, vel omnibus conſilia communicentur, ſed ita vt magiſtratus conſultent, fiátque contrà quàm in Rebuſpublicis efficitur, vt in abſoluendo rata ſit populi ſententia, in cõdemnando non item, ſed rurſus ad magiſtrarus reiiciatur. Nam in Rebuſpublicis contrarium fit: paucorum enim liberatio rata eſt: iidem ſi condemnauerint, cauſa rurſus ad pleroſque ſemper reiicitur. Ac de conſultoribus quidem & iis quorum arbitrio Reſpublica gubernatur, diſſeruimus.

Scholia in Caput XIIII.

SED *rurſus tum de omnibus communiter, tum de quaque ſeparatim præcipiamus.*) *Tres ſunt potiſſimæ partes Reip, conſultores, magiſtratus, & iudices: in quarum partium diſcrimine, Rerumpub. diſcrimina conſiſtunt: ſolet autem cõſultari de pace, de bello, de ſocietate, & de fœderibus. Item de deferendis & abrogandis legibus, de rebus capitalibus, de exilio, de bonorum publicatione & correctione magiſtratuum, quarum rerum deliberationes omnes omnibus committi poſſunt, uel omnes quibuſdã, uel aliæ aliјs, uel quædam omnibus. Vt omnes conſultent, populare eſt: quod fieri multis modis poteſt. Vt autem quidam de rebus omnibus ad paucorum potentiam pertinet. Partitæ uerò deliberationes & iudicia ad optimatum adminiſtrationem, & Rempub.*

pertinent. Bellicam ſocietatem,fœderáque ineundi.) Quod græcè eſt διάλυσις,interpres fœdera conuertit,quia in hunc intellectum Ariſtoteles uti hoc uocabulo ſolet,quod propriè diſſolutionē ſignat. Sed quia fœderibus diſſoluuntur, ac dirimuntur controuerſiæ , idcirco auctores idem ad fœdera tranſtulerunt,ut alio quoq; in loco admonuimus. Res capitales.)Capitalia crimina. Magiſtratuum correctiones.) Magiſtratus corriguntur cum ab eis ratio geſti muneris repoſcitur,& cum ſententia ab eiſdem lata ex prouocatione corrigitur. Quibuſdam omnia.) Hoc eſt uni cuipiam magiſtratui, ut Senatoribus qui omnes unum magiſtratum gerunt. Aut pluribus.) Magiſtratibus. In Telecłis Mileſij Republica.) Quam Telecles Mileſius inſtituit,ſcripto ſcilicet,uel legibus ferendis. Ex partibus prorſus minimis.) Vt ex ſingulis uicis,aut níjs,aut ſi quæ ſint minores partes, in quas huius rei cauſa ciuitatē diuidi placeat. Sciſcendarum legum.) Sanciendi leges cauſa. Aut de Repub.) Conuenire de Repub. dicuntur,qui conueniunt ad deliberandum de re ad uniuerſam Rempub. pertinente. Omnes ſimul.) Vniuerſus populus. Comitiorum cauſa.)Magiſtratus creandi cauſa. Suffragio quot licet mandandis.) Ratio Reipub. popularis poſcit , ut magiſtratus non ſuffragio madentur,ſed ſortibus: permittit tamen ut ſuffragio mandentur qui debent à doctis,aut peritis adminiſtrari neceſſitatis cauſa,ut iudicia quæ ab imperitis legum rectè exerceri nequeunt, & ductus militaris qui non rectè niſi rei militaris peritis committitur.

Niſi ut ad populum referant.) In concione deliberanda proponant, & ſententias exquirant,hoc eſt enim græcè προσανακεινειν. Nam qui negotium refert ad conſultores, is ſæpe ſolet in utranque partem diſſerere, & quandoque ſuam ſententiam exponere. Extrema popularis Reſpub.) Peſſima forma Reipub. popularis. Aemulam eſſe diximus.) Similem.Nam qualis hæc eſt in populari genere, talis dynaſtia in paucorum potentia,& tyrannis in monarchia : nam in ſuo quæque genere peſſima eſt. A cenſibus mediocribus.) Cum aditus ad Rempub. gerendam licet egenis ſit negatus, patet tamen ijs qui mediocres habent facultates,qui magno numero ſint,& Rempub.ex legum decretis adminiſtrent. Cum ſeipſi cooptant.) Cum deficientes magiſtratus ab ipſis qui Rempub. gerunt,ſufficiuntur. Cum id cōmodius ſtatuatur.) Id quod pertinet ad iudicia, ut pauperibus obeuntibus iudicia, merces

diuitibus mulcta niſi obeant, conſtituta ſit. Tum de concionibus.) Vt *idem ſcilicet de concionibus, & de liberandi munere in pauperes & diuites ſtatuatur: ſic enim Reſpub. popularis cõmodius iudicijs & deliberationibus adminiſtrabitur.* Aeque tamen ex partibus.) Ex *diuitibus pariter & pauperibus.* Si ciuiles.) *Viri probi & facultate ciuili ad Rempub. gerendã inſtructi, quales nobiles & diuites eſſe ſolent.* Quot mediocres numero ſint.) *Tot popularibus ſeu pauperibus merces eſt tribuenda, ut ipſorum multitudo non ualde nobilium numerum excedat.*

Caput XV.

PROXIMVM eſt vt de magiſtratibus diſputemus: nam hæc quoque Reipublicæ pars complures habet differẽtias. Videndum eſt enim quot ſint magiſtratus conſtituendi, & quarum rerum poteſtatem habere debeant, & de tempore quandiu quiſq; Rempublicam gerere: (nam quidam ſemeſtres, alii breuioris temporis, nonnulli annuos: ſunt qui longioris temporis magiſtratus faciãt.) item perpetuos eſſe oporteat magiſtratus, an diuturnos, an neutrũ: ſed vt ſæpe iidem magiſtratibus fungãtur, an ſatius ſit eundem non bis, ſed ſemel dũtaxat magiſtratum gerere. Præterea de ratione conſtituendi magiſtratus, diſpiciendum eſt ex quibus, & à quibus, & quomodo creari debeant: hæc enim cuncta quot modis fieri poſſint, diſcernendi, tum qui quibus Rebuſpublicis conueniant, conſtituendi & aptandi facultas adeſſe debet. Sed nec illud in prõmptu eſt cõſtituere, quos oporteat magiſtratus ſeu imperia nominare: multis enim præfectis ſocietas ciuilis indiget. Itaque non omnes ſiue ſuffragio ſiue ſortito præficiantur, magiſtratus ſiue imperia eſſe ſtatuere oportet. Vt

primum omnium ſacerdotes: hoc enim munus diuerſum eſſe à ciuilibus imperiis cenſeri debet. Præterea chororum præfecti & præcones legati quoque deliguntur. Ex præfecturis autem quædam ſunt ciuiles vel omnium ciuium ad aliquam actionem, vt imperator militantium: vel partis, vt gynæconomus & pædonomus, hoc eſt mulierum & puerorũ præfectus. quędam œconomicæ, (nam ſæpe fit vt aliqui metiendo frumento præficiantur.) aliæ miniſtratrices, quæ ſi copia ſit, ſeruis mandantur. Cæterùm, vt ſimpliciter loquar, magiſtratus ſiue imperia nuncupari hi potiſſimum debent, quibuſcunque poteſtas de quibuſdam deliberandi & iudicandi atque imperandi adeſt: ſed hoc maximè, iubere: nanque magis imperium attingit. verũtamen quo nomine vocentur, ad vſus nihil ferè intereſt. nũquam enim de nomine lis agitata eſt in iudicio, ſed differẽdi rationem ad intelligentiam pertinentem habet. Cæterùm qui & quot magiſtratus neceſſarii ſint vt ciuitas conſiſtat, & qui ſint non quidem neceſſarii, vtiles tamen ad probam Rempublicam, in controuerſiam magis venire poteſt, cum ad omnem Rempublicam, tum ad paruas ciuitates. In magnis enim vnus magiſtratus ad munus vnum obeundum conſtitui & poteſt & debet, quia multi magiſtratibus præfici propter ciuium multitudinem poſſunt. Itaq; quoſdam magiſtratus in longũ tempus intermittere licet, quoſdã ſemel dũtaxat gerere. Et profectò munus quodque melius, ſi quis vni tantum procurationi vacet, obitur, quàm ſi multis negotiis diſtineatur. In paruis autem

autem ciuitatibus neceſſitas multos magiſtratus in paucos homines conferre cogit. nam paucitas hominũ facit ne multi poſſint magiſtratus gerere. vbi enim ſunt qui rurſus his poſſint in magiſtratus ſuccedere? Sed interdum paruæ ciuitates eiſdem & magiſtratibus & legibus indigent quibus magnæ, niſi quòd alteræ ſæpe indigẽt eiſdem, alteris longo poſt tempore hoc vſu venit. Itaq; res patitur vt idem pluribus ſimul magiſtratibus præficiatur, cum magiſtratuum alter alteri non ſit impedimento, & paucitas hominum magiſtratus facere cogat, tanquam verulucernas. Si ergo explicare valeamus quot magiſtratus omni ciuitati adeſſe ſit neceſſariũ, & quot non quidem neceſſarium, ſed tamen conueniens, facilè fuerit his cognitis, qui magiſtratus congruenter in vnum magiſtratum conferantur, colligere. Illud quoq; cognitum eſſe oportet, quibus magiſtratibus per loca ſit multarum rerum cura mandanda, & quas res vbique vnius magiſtratus arbitrio geri conueniat: exempli gratia, modeſtè viuẽdi rationem, vtrum in foro huius rei cura ad ædilẽ pertinere debeat, & alio in loco ad alium, an vbique ad vnum: & vtrum pro rerum an pro ratione hominum partitio ſit facienda: vt vnus, exempli gratia, curam modeſtiæ gerat, an ea cura alteri in pueros, alteri in mulieres mandari debeat: ac item per Reſpub. vtrum magiſtratuum genus per ſingulas differat, an ſecus: hoc eſt, vtrum in ſtatu populari & paucorum potẽtia & optimatum gubernatione & vnius imperio iidem magiſtratus ſummi, non tamẽ ex paribus nec

ex ſimilibus ſint,ſed alii in aliis,hoc eſt,in ſtatu optimatum ex doctis ac rectè inſtitutis:in paucorum potentiis,ex locupletibus: in ſtatibus popularibus,ex liberis,an ſint quidam pro magiſtratuum diſcriminibus,ſed alicubi iidem magiſtratus ſimiles ſint,alicubi differant: hic enim magnos eſſe cõuenit,illic paruos. Sint tamen quidam proprii, qualis eſt præconſultorũ:hic enim magiſtratus non eſt popularis,conſilium tamen populare eſt: aliquos enim tales eſſe oportet, quibus ante populum conſultare curæ ſit, ne populus ab operibus auocetur:qui ſi pauci numero fuerint,hoc ad paucorum potentiam pertinebit: præcõſultores autem paucos eſſe neceſſe eſt: hic igitur magiſtratus paucorum potentiam attingit. Vbi verò eſt vterque magiſtratus, præconſultores contra conſultores conſtituuntur.Nã conſultor ad popularem, præconſultor ad paucorum ſtatum pertinet. conſilii verò poteſtas in his popularibus adminiſtrationibus perit, in quibus populus ipſe conueniens cuncta negotia tractat: quod vſu venire ſolet, ſi opes abundè ſuppetãt,aut ſit merces propoſita iis, qui publicè conſultandi gratia conueniant:nam otio ſuppetente frequenter conueniũt, ac ipſi omnia decernunt. Porrò qui puerorũ,quíque mulierum modeſtæ ac temperatæ vitæ, cultúſque curam gerit,& ſi quis alius magiſtratus eſt tali negotio præfectus, hic ad ſtatum optimatum,non ad popularem pertinet: quomodo enim pauperum vxores ne domo exeant prohibeantur, ſed neque paucorum potentiæ conueniens eſt hic magiſtratus. Nam paucorum dominan-

minantium vxores delitioſè viuũt: ſed de his rebus hoc in loco hactenus. De ratione verò conſtituendi magiſtratus, conandum nobis eſt vt denuò diſſeramus. Differẽtiæ autem tribus terminis continentur, quibus compoſitis, vt modí omnes exiſtant neceſſe eſt. Horum autẽ trium primum eſt, à quibus creandi magiſtratus ſint: ſecundum, ex quibus: tertium, quomodo. Eorundem trium cuiuſque tres differentiæ ſunt. Nam vel ab omnibus ciuibus magiſtratus creantur, vel à quibuſdam. Itẽm aut ex omnibus aut ex certis quibuſdam & definitis, vt ex cenſu, genere, vel virtute, aut tali quopiam alio, vt Megaris, ex iis qui conſpirarunt, ſimúlque bellum aduerſus populum geſſerũt: Et hæc ſuffragio vel ſortito rurſus eadem copulantur in hunc modum, vt quidam à quibuſdam, alii ab omnibus, & alii ex omnibus, alii ex quibuſdã, partim ſuffragio, partim ſortibus. Harum autem differentiarum cuiuſque quatuor erũt modi. Nam vel omnes conſtituuntur ex omnibus ſuffragio, vel omnes ex omnibus ſortito: itẽ vel ex omnibus vniuerſis, vel ex omnibus per partes, vt tributim, aut per cœtus hominum, vel ſodalitates, donec ſit ad omnes ciues peruentum, aut ſemper ex omnibus, & hi modo vno, illi alio. Rurſus ſi à quibuſdam creentur, vel ex omnibus ſuffragio, vel ex omnibus ſortito, vel ex quibuſdam ſuffragio, ex quibuſdam ſortibus, vel partim vno modo, partim altero, id eſt quidam ex omnibus ſuffragio, quidam ſorte. Itaque præter duas copulas modi duodecim exiſtunt. Harum autem conſtitutionum duæ ſunt populares, vt

ab omnibus ex omnibus omnes magiſtratus ſuffragio vel ſorte creentur:aut vtroq; modo,partim ſorte,partim ſuffragio.vt autem nō ab omnibus ſimul, ex omnibus tamen conſtituantur,vel ex quibuſdam ſorte vel ſuffragio vel vtroque modo, aut quidam ex omnibus,quidam ex certis(vtroque modo, id eſt partim ſorte,partim ſuffragio)ad Rēpublicam pertinet. ad paucorum autem potentiam, vt à quibuſdam ex omnibus hi ſuffragio deligātur,illi ſorte:vel vtroque modo,partim ſorte,partim ſuffragio.ſed illud eſt magis paucorum dominatus, vt ex vtriſque. vt autem quidam ex omnibus conſtituantur, quidam ex certis,ad Rempublicam optimatum pertinet: vel partim ſuffragio, partim ſorte. vt autem à quibuſdam ex quibuſdam,ad paucorum: & item vt à quibuſdam ex quibuſdam,quod tamen non ſimiliter fiat,vt à quibuſdam ex quibuſdam vtroq; modo. ſed vt à quibuſdam,ex omnibus: ex quibuſdam verò à cunctis ſuffragio,conueniens eſt optimatum Reipublicæ. Modi ergo magiſtratus conſtituendi tot numero ſunt,& ad hunc modum per Reſpublicas diuiduntur.Cæterùm quæ quibus conueniat,& quomodo magiſtratus cum poteſtatibus mandari debeant, & qui ſint,facilè intelligetur.Poteſtatem magiſtratus dico, exempli gratia, vt vectigalia eius arbitrio adminiſtrentur, & item cuſtodia. Eſt enim aliud poteſtatis genus, vt imperandi in bello ſumma poteſtas:diuerſa genere eſt à poteſtate de forenſibus commerciis ſtatuendi & iudicandi.

Scholia in Caput XV.

PROXIMVM *eſt ut de magiſtratibus diſputemus.*) *De magiſtratibus pro ratione Reipub. conſtituendis conſiderare oportet, quot eſſe conueniat, & ad quæ munera obeunda, & in quod tempus. Item ex quibus creandi ſint, & à quibus, & quomodo. Magiſtratus autem ſiue imperia propriè intelliguntur, quibus deliberandi, uel iudicādi, uel imperandi poteſtas adeſt, ſed potiſsimum quibus imperandi. Magiſtratus autem quidam ſunt in quaque ciuitate neceſſarij, quidam non neceſſarij, utiles tamen quibus magnæ & opulentæ ciuitates utuntur. Nā paruæ propter hominum idoneorum paucitatē pluribus neceſſarijs magiſtratibus, interdum hominem unum præficiunt. Videndum eſt etiam, utrum in omni genere Reipub. ijdem magiſtratus ſint inſtituēdi, quanuis ex diuerſis hominum generibus: an diuerſi pro diuerſitate Reipub. & qui cuique Reipub. conueniant. Conſtituendi uerò magiſtratus rationes uariæ ſunt pro diuerſitate compoſitionum trium terminorū. Sunt autem termini, qui, ex quibus, & quomodo deligere debeāt, ut omnes, aut quidam ex omnibus, aut ex quibuſdam, ſuffragio uel ſortibus deligant.* Facultas eſſe debet.) *Homini ciuili, qui ſit de Repub. præcepta ſeu leges daturus.* Magiſtratus ſeu imperia nominare.) *ἀρχὰ græcè, quo uocabulo utitur Ariſtoteles: modo magiſtratus, modo imperium latinè dicitur, idcirco interpres unum uocabulum duobus declarauit.*

Præfectis indiget.) *Præfectus latiſsimè patet, qui græcè eſt ἐπιστάτης. Nam cui munus aliquod mandatur, is eius muneris præfectus eſſe dicitur: ut ſacerdotes, qui procurandis ſacris præficiuntur, ſacrorū præfecti nominantur: & præfectus chori, qui chorum ducit, aut impenſas ad chorum ſeu ludum ſuppeditat, quia eius uoluntate cuncta fiunt. ſed ἀρχὴ, hoc eſt magiſtratus ſiue imperium, eſt conſultandi, ſeu iudicandi, ſiue imperandi publicè poteſtas.* Præcones & legati.) *Præcones olim more Græcorum, ut docet Homerus, non ſolum edicta & decreta principum pronūtiabant, ſed etiā paruis legationibus fungebantur, ut nunc in bellis tubicines.* Mulierum & puerorum præfectus.) *Præfectus mulierum græcè γυναικονόμος erat, qui publicè curam gerebat, ut mulieres domi ſe continerent, honeſtéque uiuerēt: ac eodem modo quidam pueris, ut modeſtè agerent, præfectus erat, qui græcè παιδονόμος dicebatur.* Quædam œconomicæ.) *Procurationes œconomicæ dicūtur,*

quæ domeſticam patrisfamilias rerum neceſſariarum curam imitātur. Miniſtratrices.) *Quæ ad exequendum duntaxat munus aliquod publicum pertinebant.* Ad uſus nihil ferè intereſt.) *Ad Rempub. inſtituendam uel adminiſtrandam parum aut nihil refert, quo nomine præfecturæ quæque nominentur, quamuis ad cognitionem nonnihil faciat. hoc dicit, quoniam ut alio in loco adnotauimus, & ſæpe ipſe admonet, in doctrina ciuili, licet pleraque omnia ad actionē pertineant, ut in cæteris doctrinis practicis ſiue actiuis, tamen quædam cognitionis duntaxat gratia traduntur.* Non quidem neceſſarij, utiles tamen.) *Omnis procuratio publica neceſſaria utilis eſt, ſed non reciprocatur: nam fieri poteſt ut ſit utilis, non tamen neceſſaria, ut mulierum aut puerorū præfectura.* Licet intermittere.) *Vt idem magiſtratus non ab eodem homine geratur, niſi longo poſt tempore.* Alteræ ſæpe indigent.) *Magnæ ciuitates.* Vt idem pluribus ſimul.) *Vt idem homo plures magiſtratus gerat, quia rarus eſt eius uſus in paruis ciuitatibus.* Magiſtratus facere cogit uerulucernas.) ὀβελισκολύχνον *græcè, quod interpres ad uerbum conuertit uerulucernam: eſt ferreum inſtrumentum quod altera parte figendis & aſſandis carnibus accōmodatur, ex altera uaſculum eſt in lucernæ modum formatum, quo pauperes ad utrunque utuntur. Nam cum terræ infigitur parte acuta, oleum in uaſculum ſuperius infunditur, & pro lucerna eſt. huius inſtrumenti Ariſtoteles etiam in libro quarto de partibus animalium, capite ſexto meminit in eandē ferè ſententiam, ut unū opus uno inſtrumento melius fieri declaret, quàm ſi unum inſtrumētum duobus operibus accommodetur. Simile huic inſtrumēto eſt illud alterum quod gladius delphicus appellatur, de quo meminit libro huius operis primo in eandem ſententiam. Magiſtratus igitur uerulucerna fiunt, cum uni homini plures ſimul mandātur, quia unus homo pluribus muneribus publicis fungitur, quod fit propter hominum paucitatem. ut uero lucerna, & gladius delphicus ob ferri penuriam ita fiunt, ut poſſint pluribus uſibus accommodari.* Ex doctis rectéque inſtitutis.) *Ex ſapientibus & probis uiris: hoc enim Ariſtoteles ſolet* πεπαιδευμένους *appellare.* Aliquos enim tales eſſe oportet.) *Aliquos ex alterutro genere qui pro tota ciuitate conſultēt, ne populares omnes diu conſultando ab operibus neceſſarijs, rebúſque ſuis auocentur: qui cōſultores, ſi pauci ſint, qui primum agenda deliberent, deinde*

inde ad populum deliberata de rebus grauioribus referant, Præconſultores dicuntur. Si autem multi, quorum conſilio & arbitrio Reſpub. adminiſtretur, Conſilium dicitur ſiue Senatus, quorum Præconſultores cum neceſſario pauci ſint, ad paucorum potẽtiam, Senatores ad ſtatum popularẽ pertinent, præſertim ſi illi ex certis generibus, hi ex omni populo deligantur. Conſilij poteſtas.) Senatus poteſtas. nam ubi populus uniuerſus in concione de rebus ſingulis conſultat, non relinquitur locus Senatorijs conſultationibus. Quomodo enim pauperũ uxores.) Hic locus declarat mulieres domo exire prohibitas fuiſſe lege, cuius adminiſtri erant mulierũ præfecti. Cenſu, genere, & uirtute.) Diuitijs, genere, & peritia ſeu doctrina cum uirtute. Nam eandem rem modo παιδείας, ut paulò antè, id eſt peritiam ſiue diſciplinam, modò ἀρετὴν, id eſt uirtutem uocat Ariſtoteles, quoniã hæ ſolent eſſe altera alterius comites. Vt Megaris ex ijs qui conſpirarunt.) Megara urbs eſt in Peloponneſi, & Atticæ regionis, atque Bœotiæ confinio ad Iſthmum ſita, in qua cum exorta inter nobilitatem & populum de Reipub. diſſenſione, uictoria penes nobiles fuiſſet, facta eſt paucorum potentia, & conſtitutũ, ut magiſtratus ex ijs qui populum deuicerant deligerentur. De forenſibus commercijs.) De emptionibus, & uenditionibus, & contractibus.

Caput XVI.

SEQVITVR vt ex tribus partibus ad iudicia pertinentẽ explicemus. Qua in re modi quoque inſtituta ratione ſumendi ſunt. Tribunalium autem diſcrimen in tribus terminis conſiſtit, ex quibus, de quibus, & quomodo. ex quibus dico, vtrũ ex omnibus, an ex quibuſdam: de quibus verò, quot eſſe debeant tribunalium genera: quomodo autem, ſuffragio, an ſortito deligendi ſint iudices. Tribunaliũ igitur, vt de his primum diſſeramus, octo genera ſunt. Vnum ad corrigendos magiſtratus. Alterum ſi quis in re quapiam communi deliquit. Tertio de iis quæ Rempublicam attingũt. Quartum de cauſis quæ in-

ter magiſtratus, & priuatos homines de irrogatis mulctis agitantur. Quintum de priuatis rerum magnarum commerciis: præterea de rebus capitalibus & de peregrinis. Sed tribunal rerum capitalium has habet ſpecies, ſi cauſa iudices ipſos attingat, ſi inter alios agatur, item ſi quid capitale ex induſtria, & ſi quid ab inuito fuerit admiſſum, item ſi de re capitali conſtet, ſed iure, an iniuria patrata fuerit diſceptetur. Quarta ſpecies eſt reorum capitis, quorum cauſa ad ſubterraneum carcerem referatur, quale Athenis eſt tribunal, quod puteale nominatur: cuius generis flagitia pauca omni tempore & in magnis vrbibus patrãtur. Peregrinorum verò tribunalis, vna ſpecies eſt peregrinorum inter ipſos, altera peregrinorum cum ciuibus. Eſt aliud tribunalis genus præter hæc omnia de re pecuniaria ab vna vſque ad quinq; drachmas, vel paulò amplius, nam de his quoque iudicium fieri oportet, quod tamen in iudicum multitudinem nõ cadit. Sed harum rerum, & capitalibus peregrinorúmque iudiciis omiſſis, de ciuiliũ rerum tribunalibus diſputemus, de quibus rebus niſi rectè fuerit iudicatum, ſeditiones & Rerumpublicarũ mutationes exiſtunt. Neceſſe eſt autem, vel omnes de cunctis controuerſiis ſuffragio, vel ſorte conſtitutos iudicare, vel omnes de omnibus, partim ſorte, partim ſuffragio delectos, vel omnes de quibuſdã eiuſdem generis controuerſiis, partim ſorte, partim ſuffragio. hi ergo modi quatuor numero ſunt, totidéq; alii per partes. nam rurſus ex quibuſdam ſuffragio deliguntur qui iudicent de omnibus, vel ex quibuſ-

dam

dam ſorte, qui item de omnibus iudicēt, aut partim ſorte, partim ſuffragio, aut quædam tribunalia ſunt, de eiſdem rebus ex iudicibus ſorte, ſuffragióque conſtitutis. Igitur hi modi iidem ſunt, qui ſuperiores de quibus diximus, atque eadem erunt tribunalia, ſi copulentur in hunc modū, partim ex omnibus, partim ex quibuſdam, partim ex vtriſque, id eſt ſi eiuſdem tribunalis iudices quidam ex omnibus, quidam ex quibuſdam conſtituantur, item ſorte vel ſuffragio, vel vtroque modo. Quot igitur modis tribunalia conſiſtere queant declarauimus: quorum prima Reipublicæ populari conueniunt, quæcunque ſunt ex omnibus, vel de omnibus. ſecunda verò paucorum dominatui, quæcūque ex quibuſdam de omnibus. tertia pertinēt ad ſtatum optimatum, & Rempublicam, quæcunque partim ex omnibus, partim ex quibuſdam deliguntur.

Scholia in Caput XVI.

SEQVITVR *ut ex tribus partibus ad iudicia pertinentem explicemus.*) *Tribunalium ſiue iudiciorum differentiæ in tribus terminis cernuntur: ex quibus ciuibus deligendi ſint iudices, & quibus de rebus ſint iudicaturi, & quomodo ſint deligendi. Numerat antē octo genera tribunalium pro diuerſitate cauſarū, deinde modos deligendi perſequitur, per ſuffragia, & ſortes, & ex quibus, ex cunctis, uel ex quibuſdam.* Ex *tribus partibus.*) *Suprà capite quartodecimo tres partes eſſe dixit* R*eipub. potiſſimas, de quibus legumlatores conſiderare debeant, conſultores, magiſtratus, & iudices.* E*xplicatis igitur duabus partibus, ad tertiam progreditur.* In*ſita ratione.*) *Quemadmodum conſtituimus per copulationem terminorum.* Q*uot eſſe debent tribunalium genera.*) *Quot genera iudiciorum.* In *re communi deliquit.*) V*t ſi* R*empub. compilauit.* Q*uæ* R*empub. attingunt.*) *Quæ pertinēt ad ſtatum* R*eipub. ut crimina læſæ maieſtatis.* De *rebus capitalibus.*)

Res ſiue cauſa capitalis eſt, in qua de capite, hoc eſt de uita reus periclitatur, ſiue de exilio, quæ mors ciuilis appellatur. ad ſummam in qua de crimine agitur, non de contractu ciuili. Ad ſubterraneũ carcerem.) *Solent qui magnum aliquod flagitium cõmiſerunt, in loca carceris ſubterranea & obſcura triſtiáque detrudi, ad quos audiẽdos & iudicandos tribunalia ſubterranea ſunt apud quoſdam conſtituta, ut Athenis tribunal, quod puteale dicebatur.* Vel omnes de cunctis controuerſijs.) *Neceſſe eſt ut uel iudices ex omni populo delecti cauſas omnes ciuiles dijudicent, idque bipartito, ut omnes ſuffragio deligantur, uel omnes ſortibus, qui ſunt duo modi: uel ex omni populo partim ſuffragio, partim ſorte delecti de omnibus cauſis ſtatuãt, qui tertius: uel ex omni populo, partim ſuffragio, partim ſorte delecti de quibuſdam cauſis decernant, qui quartus modus eſt. Nam omnes dicit pro ex omnibus delecti, ut ipſe declarat in fine huius capitis illis uerbis, prima, inquit, tribunalia Reipub. populari conueniunt, quæcunque ſunt ex omnibus, propterea ſcilicet, quia cum ex omnibus delecti iudicãt, omnes iudicare uidentur. Nam omnes iudices de omnibus cauſis iudicare, ſi non ex omni populo, ſed ex certis quibuſdam fuerint delecti, haudubiè non ad ſtatum popularem, ſed ad paucorum potentiam pertinet.* Vel omnes de quibuſdam eiuſdem generis controuerſijs.) *Vel ex omni populo delectos, de quibuſdã ciuilibus controuerſijs iudicare.* Alij per partes.) *Vt non ex omnibus, ſed ex ordine aliquo deligantur. Ex ijs ergo tribus generibus omnes primi generis modi conueniunt populari Reipublicæ, quia in eis omnibus iudices diliguntur ex omni populo: ſecundi ad paucorum potentiam, quia omnes ex quibuſdã, ut ex diuitibus ſeu nobilibus: tertij uerò ad ſtatum optimatum, quia partim ex omni populo, partim ex certis ordinibus deliguntur.*

Finis libri quarti.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA Liber quintus, interprete & enarratore Io. Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

QVIBVS de rebus diſſerere ſtatueramus, eas cæteras ferè omnes explicuimus. Deinceps ex quibus, quot, & qualibus Reſpublicæ mutentur, & quæ res cuique Reipub. interitum afferant, & ex qualibus potiſſimum in quales tranſeant, & quæ ſint Rebuſpublicis ſalutaria, tum communiter, tum cuique ſeparatim, diſſerendum nobis eſt. Item per quas res potiſſimum Reſpublica quæque conſeruetur, vt inſtituimus declarandum: hinc, vt oportet, initio ſumpto. Multa Reipublicæ genera facta ſunt, cunctis iuſtum, & quod proportione ſit æquum tenẽdum eſſe confitentibus, ab hoc tamen, quemadmodum ſuprà diximus, aberrantibus. Status enim popularis exiſtit, dum qui ſunt vtcunque pares, hi ſimpliciter ſe pares eſſe putãt. Paucorum dominatus, dum qui quadam ex parte ſuperiores ſunt, hi ſe prorſus eſſe ſuperiores arbitrãtur. Nam qui ſunt opibus ſuperiores, hi prorſus ſe ſuperiores eſſe putant: tum alteri quaſi pares ſint, paria cuncta ſibi tribui putant oportere: alteri velut ſuperiores ſint, maiorem partem vẽdicare ſibi moliuntur. nam quod plus eſt, maius eſt. Omnes igitur Reſpublicæ iure quodam nitũtur, ſimpliciter tamen aberrant. Ita fit vt cum vtriſq; pro ſua opinione

Reſpublica non communicatur, ſeditiones oriãtur, quas iuſtiſſimè omnium excitarent qui minimè id faciunt virtute præſtantes, quippe qui ſoli ſuperiores ſimpliciter haberi maxima ratione debent. Sed quidam genere præſtantes ipſis non putant paria deberi, propter hanc inæqualitatem ſeu præſtantiã. nam genere nobiles eſſe videntur, quibus maiorum virtus diuitiæq; adſunt. Hęc igitur ſunt initia & fontes, vnde ſeditiones oriuntur. Itaque merito fiunt mutationes. Iam enim mutatio fit in Rempublicam, vt ex vno ſtatu fiat alter: exempli gratia, paucorum potentia ex adminiſtratione populari, aut popularis ex paucorum gubernatione, vel ex his Reſpub. & ſtatus optimatũ, aut hæc ex illis. Iam verò non in aliud Reipublicæ genus mutatio fit, ſed Rempublicam in eodẽ ſtatu, per ſe tamen adminiſtrari volunt: exempli gratia, paucorũ potentia, aut monarchia retenta. Fit præterea mutatio in pluris minoríſque ratione, vt ſi paucorum potentia ad pauciores vel aliquanto plures redigatur, aut ſi popularis adminiſtratio magis aut minus popularis fiat, ac eodem modo in cæteris Reipublicæ formis, vt intendantur, aut viciſſim remittantur. Fit etiam mutatio ad partem aliquam Reipublicæ variandam, vt ad magiſtratum aliquem conſtituendum, aut viciſſim antiquandum: vt Lacedæmonę, Lyſander regnum, Pauſanias rex, Ephoriam tollere tentaſſe à quibuſdã traditur. Epidamni quoque Reſpublica ex parte mutata eſt: nam pro tribuum præfectis Senatus eſt cõſtitutus. Ad Heliſam autem magiſtratus cum ſuffragio creantur, ex his

etiam

etiam nunc creari neceſſe eſt,qui Rempublicam adminiſtrant. Pertinet etiam ad paucorum potentiam princeps vnus,qui imperium in hac Republica tenebat. Omnes enim propter inæqualitatem diſſident, cum imparibus nō tribuitur, quod proportione debetur. Nam regnum perpetuum inæquale eſt,ſi habeatur in pares, quoniam omnino æquum petentibus,ſeditiones excitantur. Aequū autem eſt duplex, numero, & dignitate. æquum numero dico, quod eſt idem & par multitudine,aut mole:dignitate verò quod ratione, verbi gratia, tria pari numero ſuperāt duo,& hæc vnum: pari verò ratione quatuor duo, & hæc vnum, quoniam duo pars æqualis eſt quatuor,& vnum duorū, nam vtrunque dimidium eſt. Et quum omnes cōfiteantur ſimpliciter iuſtum eſſe, quod ratione eſt aut proportione æquale, diſſentiunt: tamen,quemadmodū ſuprà diximus,quidam quoniam cum aliquo pares ſint, prorſus ſe pares eſſe cenſent,alii cum ſint aliqua re impares,ac ſuperiores,cūctis in rebus plus ſibi deberi putāt. Quo fit vt duo potiſſimum exiſtant genera Reipublicæ, populare, & paucorum, quoniam generis nobilitas & virtus in paucis reperitur,hęc autem in pluribus. nobiles enim & probi nuſquam centum ſunt,pauperes paſſim multi. vt autē ſimpliciter omnino forma Reipublicæ inſtituatur ex alterutra æqualitate, vitioſum eſt:quod euentus ipſe rerum declarat,nulla enim harum Rerumpublicarum ſtabilis eſt, cum fieri non poſſit, vt ſi in primo atque principio peccatum fuerit,non ad extremū malum aliquod eua-

dat. Itaque oportet partim numeri, partim rationis æqualitate vti. Cæterum ſtatus popularis tutior eſt, minúſque ſeditionibus patet, quàm paucorum dominatus. hic enim duplex eſt ſeditio: nam tum inter ſe diſſentiunt, tum cum populo. in ſtatu vero populari, cum paucorum duntaxat potentia diſſidetur: populus autem inter ſe aut nihil, aut perparum diſſentit. Præterea mediocriũ Reſpublica quæ talium omnium eſt tutiſſima, propius ad ſtatũ popularem, quàm ad paucorum potentiam accedit.

Scholia in Caput I.

QVIBVS *de rebus diſſerere ſtatueramus, eas cæteras ferè omnes explicuimus.*) *In quatuor libris ſuperioribus de ciuitate & eius partibus, déque omni Reipub. genere, tum communiter, tum ſingulatim diſputauit: multáq; de legumlatoris officio, & quorundam erroribus commemorauit. Deinceps de Rerũpub. mutationibus, & mutandi cauſis ediſſerit: & quibus rebus unumquodque Reipub. genus conſeruetur, & quibus uiciſsim labefactetur declarat. Caput autem omnis ferè ſeditionis eſſe tradit, quod cum omnes æquũ proportione dignitatis eſſe cuique tribuendum confiteantur, tamen quidam cum pares ſint in una re duntaxat, omnium rerum paritatem ſibi poſtulant. alij cum una ſint ſuperiores rerum omnium, maiorem partẽ ſibi uendicare conantur: quæ cum ſimul fieri non poſsint, ex hac opinionum cõtrarietate & contentione ſeditiones exiſtunt. Dupliciter autem fit in Repub. mutatio: nam uel Reſpub. tranſit in genus diuerſum, ut cum fit popularis ex paucorum potentia: uel retenta eadem Reipub. forma mutantur rectores, aut magiſtratus aliquis nouus inſtituitur, aut uetus antiquatur: uel ratio Reipub. intenditur uel remittitur ut fiat, exẽpli gratia, magis aut minus popularis, uel tyrannica.* Quod proportione ſit æquum.) *Vt ſeruetur proportionis æqualitas, ut ſi par ſit dignitas, paria tribuantur præmia: ſin impar, eadem ſit proportio præmiorum quæ dignitatum. Itaque tota controuerſia eſt de dignitatis ſeu meritorum paritate, uel inæqualitate.* Qui ſunt opibus ſuperiores.) *Locupletes, quia diuitijs ſuperant,*

perant, quæ eſt pars una dignitatis, putant ſe ſimpliciter eſſe ſuperiores, non animaduertentes fortaßis, quòd quos opibus ſuperant, ab ijs uirtute & doctrina ſuperantur, quæ multo maior dignitas eſt. Quod plus eſt, maius eſt.) *Vt plus honoris maius præmium eſt. Nam licet inæquale dicatur, tum quòd minus eſt, tum quòd maius, tamen hoc in loco & quæſtione, inæquales & inæqualia ſolet Ariſtoteles ſuperiores & maiora uocare, more Græcorum, qui* διαφέρειν *quoque, hoc eſt differre, pro præſtare dicunt.* Iure quodam nituntur.) *Parte quadam iuris.* Qui ſoli ſuperiores ſimpliciter.) *Nam diuites opibus nobiles genere ſuperiores eſſe dicuntur, ſcilicet ſecũdum quid: at qui uirtute præſtant, ſimpliciter ſuperiores ſunt.* Ipſis non putant paria deberi.) *Id eſt uirtute præſtantibus, uel ſibijpſis: nam ad utroſq; referri poteſt. eadem eſt tamen ſententia ſumma. genere nobiles putare ſe cæteris etiam uirtute præſtantibus eſſe ſuperiores: nitũtur enim tum uirtute, tũ etiam opibus: quod iure facerent, ſi ſua etiam non ſolum maiorum aliena uirtute niterentur.* Lyſander regnum.) *Lyſander Lacedæmonius uir fuit rebus geſtis clarißimus, ex Heraclidarum genere: cuius uitam perſequitur Plutarchus, eúmque conatum fuiſſe tradit, ut regnum non ſucceßionẽ perpetua, ac iure hæreditario Eurytionidis & Agidis dũtaxat duabus Heraclidarum familijs traderetur, ſed præmium eſſet uirtuti, ac meritis optimi cuiuſque Spartani propoſitum. Aut hoc igitur innuit Ariſtoteles, aut Lyſander regnum prorſus tollere conatus eſſe traditur ab alijs auctoribus, ut Pauſanias rex Ephororum magiſtratum delere. Erat enim Ephoria magiſtratus penè tyrannicus, & regibus potißimum inimicus.* Epidamni.) *Dyrrhachij, quod oppidum eſt in Illyria, de quo ſuprà memorauimus.* Ad Heliæam autem.) *Heliæa maximum tribunal erat Athenis, unde Heliaſtæ iudices in eô tribunali iudicantes, qui ex publico alebantur. Ad hunc igitur magiſtratum neminem deligi conſueuiſſe tradit Ariſtoteles, niſi ex ijs qui eſſent in Reipub. adminiſtratione, alióſque magiſtratus gererent, quod durabat etiam nunc ex antiqua paucorum potentia, ad quam illud quoque pertinere ait, quòd unus qui Archon ſeu princeps dicebatur, ſummo magiſtratui præerat, qui primum perpetuus erat, deinde ad decennium, poſtremo annuus, ut refert Euſebius: quæ omnia tradũtur ab Ariſtotele, ut doceat Rempub. Athenienſium ex paucorum potentia factam fuiſſe popularem.* Nam

regnum perpetuum.) Id eſt ſumma unius poteſtas ſi perpetua ſit in ciues pares, qualis erat Archontis Athenis, nō ſeruatur æqualitas proportionis: nam ſi annua ſit, ſiue ad certum aliud tempus, ut ſit locus uiciſſitudini, æquior eſt & ciuilior. *Aequum autē eſt duplex, numero, & dignitate.*) Duplex eſt æqualitas, quam quidam proportionalitatē nominant, arithmetica & geometrica. Arithmetica, cum idem eſt exceſſus, ut idem eſt exceſſus trium ad duo, quæ duorū ad unum: nam utrobique exceditur uno. Geometrica uerò, cum eadem eſt utrobique proportio, ut quatuor ad duo eadem eſt proportio, quæ duorum ad unum: nam utrobique eſt dupla proportio, hoc enim eſt quod ait. *Vtrunq; dimidium eſt, hæc autem in pluribus.*) Libertas qua pauperes nitūtur.

Pauperes paßim multi.) ἄποροι δὲ πολλοὶ πολλαχοῦ. ſic enim legitur in codicibus emendatis, non εὔποροι, ut habet impreſſa & uulgata editio. Quæ ſcriptura nec conueniens eſt, nec uera. *Tū inter ſe diſſident.*) Diuites inter ipſos, tum diuites cum popularibus. *Mediocrium Reſpub.*) Quæ conſtat ex ciuibus mediocria patrimonia poßidētibus.

Quæ talium omnium eſt tutißima.) Deprauatarum, ſeu quæ ab optimo ſtatu Reipublicæ deflexerunt.

Caput II.

SED quoniam ex quibus rebus ſeditiones exiſtant, & Rerumpublicarum mutationes fiant, conſideramus: primum omnium vniuerſè principia & cauſas eorū intelligere oportet. Sunt autē ferè tres numero, quas per ſe ſummatim primùm definire oportet. Intelligendum eſt enim quomodo animati homines in ſeditionem concitātur: deinde quarum rerum cauſa: tum tertio quæ ſint ciuilium perturbationum, & inteſtinarum diſſenſionum origines. Vt igitur quodammodo ſint animati ad mutationē, id quod ſuprà diximus, in cauſa eſſe putare conuenit, quod quidam dum æqualitatem cupiunt, ſeditionem faciūt, ſi ſe minus habere putent, cum pares

res

res ſint iis qui plura ſibi vendicāt. Alii dum imparitatem & præſtantiam appetunt, ſi ſibi perſuaſerint nihilo ſe plus habere, ſed par aut minus, cū ſint præſtantiores. Hæc autem poſſunt iuſtè appeti, poſſunt etiam iniuſtè: nam cum ſint inferiores, vt pares ſint per ſeditionem moliūtur: & cum pares, vt maiores. quomodo igitur affecti ſeditiones faciant, explicuimus. Res autem de quibus diſſidetur, ſunt quæſtus, & honor, & his oppoſita. Nā tum vt dedecus, tum vt detrimentum in ſe vel in amicis euitent, ſolent homines ſeditiones in ciuitatibus cōmouere. Cauſæ verò & principia motuum, vnde quemadmodum diximus afficiuntur, & prò rebus memoratis, ſunt quodammodo ſeptem numero, quodammodo plura, quorum duo eadem ſunt, & quæ ſuprà diximus, ſed non eodem modo. Nam & compendii & honoris cauſa alii aliis ſuccenſent, non vt ſibiipſis vendicent, vt ſuprà dictum eſt, ſed quòd alios vident partim iuſtè, partim iniuſtè his rebus magis auctos: item propter cōtumeliam, propter timorem, propter excellentiam, propter cōtemptum, & ſi quis pluſquam pro ratione dignitatis augeatur: adhæc alio modo ob verecundiam, ob negligentiam, ob exiguitatem, ob diſſimilitudinem.

Scholia in Caput II.

SED *quoniam ex quibus rebus ſeditiones exiſtunt.*) *Quoniam ſermo de ſeditionibus popularibus inſtituitur, tria conſideranda ſunt. Primum, quomodo affecti, quáue perſuaſione inducta ciues in Repub. ſeditiones moliantur: deinde quibus de rebus cōtendentes, tum quæ ſint initia & irritamenta ſeditionum. Eſt autē perſuaſio, qua ciues ad diſ-*

ſidendum inducuntur, quòd quidam ſe pares eſſe putant alijs à quibus ſuperantur, ſeq́ue illis uolunt in Reipub. commodis exæquari. Alij cum pares ſint, ſe ſuperiores eſſe putant, & plus ſibi Reipub. deberi contendunt. Res autem de quibus contenditur, ſunt commoda & honores quibus ſe ciues aut æquari, aut præferri uolunt. Principia uerò & cauſæ diſſenſionum ſeptem memorantur, de quibus ſuo loco diſſeremus.

Sunt autem ferè tres numero.) Ferè dixit, quoniã ſi plures ſint cauſæ, ad tres tamẽ referri poſſunt. Quomodo animati.) Qua inducti perſuaſione. Imparitatem & præſtantiam appetunt.) Plus commodi & honoris in Repub. Cum ſint inferiores.) Dignitate & meritis. Vt pares ſint.) Commodis uel honore. Vt maiores.) Vt plus commodi uel honoris accipiant. Quæſtus & honor.) Vt commodis uel honoribus afficiantur. Et his oppoſita.) Vt detrimentum uitent, aut dedecus.

Cauſæ uerò & principia.) Irritamenta & ſeditionum origines. His enim rebus laceſſiti & irati homines initio ad ſeditionem impelluntur. Quodammodo ſeptem numero.) Nam ſeptem ſunt quæ magis per ſe iram & ſeditionem mouent: alia uerò, ut negligentia & uerecundia, magis ex accidenti: quæ omnia quomodo cauſæ & origines ſeditionum fiant, ipſe deinceps ſigillatim declarabit. Sed non eodem modo.) Nam ſuprà compendium & honores conſiderantur, ut ſunt res, de quibus contenditur in ciuilibus diſſenſionibus, dum ea ſibi quiſque petit. Nunc autem alia ratione, ut homines iniquo animo, alios his bonis præter meritum auctos eſſe ferunt, & interdum etiam ſi iuſtè augeantur, per inuidentiam ſcilicet indignantur.

Caput III.

EX his contumelia & compendium quam vim habeant, & quomodo cauſæ ſint, penè in promptu eſt intelligere. Nam ſi magiſtratus contumelioſè & auarè imperent, non ſolum ciues inter ſe diſſident, ſed etiam à Rebuſpublicis quæ licentiam præbent, animos auertunt. Auaritia verò nunc in priuatis rebus, nunc in communibus verſatur. Honor quoq; quantũ valeat, & quomodo ſit cauſa ſeditionis, manifeſtum

niféſtum eſt. Nam homines tum quòd ipſi inhonorati fiunt, mouent ſeditiones, tum quòd alios videât in honore eſſe. Hæc autem fiunt iniuſtè, cum aliqui præter meritum vel honorantur, vel ſunt inhonorati: iuſtè verò, cum pro cuiuſq; dignitate fit. Ob excellẽtiam ſeditio exiſtit, cum aliquis maiorem habet potentiam, ſiue ſit vnus ſiue plures, quàm pro ratione ciuitatis & virium Reipub. ex talibus enim monarchiæ vel dynaſtiæ ſolent exiſtere. Quamobrem in quibuſdam ciuitatibus tales homines in exilium ad tempus mittere conſueuerunt, vt Argis & Athenis. Atqui ſatius erat ab initio ne qui tãtopere eminerẽt prouidere, quàm poſtquam fuerit permiſſum, mederi. Propter timorem ſeditiones mouent quidam, metuentes ne illatarum iniuriarum pœnas luere cogantur. Alii prouidentes ne iniuriis quas metuunt afficiantur, vt in Rhodo, nobiles in plebẽ conſpirarunt, iudicia & impetum popularem metuentes. Propter cõtemptum etiam ſeditiones conſpirationéſque fiunt, vt in paucorum quidem dominatibus, cũ plures ii ſunt quibus Reſpublica non communicatur: putant enim ſe potentiores eſſe. In ſtatibus verò popularibus diuites ſeditionẽ mouẽt, dum rerum perturbationem, quę citra ordinem & imperium adminiſtrantur, contemnunt, vt Thebis poſt prælium ad vineta, cum prauè adminiſtretur Reſpublica, ſtatus popularis eſt deletus: & item Megaris, quòd nec ordine nec imperio adminiſtraretur Reſpublica popularibus deuictis: & Syracuſis ante Gelonis tyrannidem: in Rhodóque inſula ſtatus popu-

laris ante defectionem eſt diſſipatus. Cum autẽ quidam fuerint præter proportionẽ aucti, idcirco fiunt Rerumpublicarum mutationes. Quoniã vt corpus ex partibus conſiſtit, proportionéq; augeſcat oportet vt commẽſus ſeruetur, alioquin perit ſi pes quatuor cubitorum fiat, reliquũ autem corpus duabus palmis pateat: interdúmque in aliam tranſit animalis formam, ſi non ſolum quãto, ſed quali etiam augeſcat, non ſeruata proportione: ſic ciuitas ex partibus conſtat, quarum ſæpe aliqua latenter augeſcit, vt in popularibus & Rebuſpublicis egenorum multitudo: quod accidit nonnunquam forte fortuna, vt Tarenti, victa pleraque nobilitate, & à Iapigibus deleta paulò poſt Medorum bellum, ex Republica factus eſt ſtatus popularis. Et in Argo poſt eorum cædem qui fuerunt ad hebdomam à Cleomene Lacedæmonio cõſciſi, quoſdam periœcorum in ciuitatem adciſcere coacti ſunt. Et Athenis cum terreſtri prælio infeliciter fuiſſet dimicatum, nobilitas ad paucitatem redacta eſt, propterea quòd ex delectu milites ad bellum Laconicũ mittebantur. Hoc quóque rarius quidem accidit, tamen in ſtatibus popularibus. Nam cum locupletum numerus factus eſt amplior, aut patrimonia creuerũt, populares in paucorum dominatus tranſeunt, vel dynaſtias. Mutantur etiam Reſpublicæ citra ſeditionem propter pudorem, vt accidit in Heræa. Hæc enim cauſa fuit, vt magiſtratus mandandi ratio ex ſuffragio transferretur ad ſortes, propterea quòd pudendi homines ſuffragio adciſcebantur. Adhæc ob negligentiam, cum

ad

ad ſummos magiſtratus eos peruenire permittunt, quibus diſplicet ratio Reipublicæ, vt in vrbe Oreo paucorum potentia diſſipata eſt, cum ad Heracleodorum magiſtratus eſſet delatus, qui ex paucorũ do minatu Rempublicam & ſtatum popularem conſtituit. item quia paulatim efficitur. dico autem paulatim, quoniam ſæpe magna legum atque morum mutatio latenter obrepit, cum negligitur exiguum, vt in Ambracia cenſus erat exiguus. poſtremo nullius cenſus homines magiſtratus gerebãt: quaſi vix, aut ne vix quidem paruum à nihilo differret. Generis etiam diuerſitas ſeditionis eſt cauſa, donec animi conſentiant. Nam quemadmodum ciuitas non ex quauis multitudine fit, ſic non efficitur in quolibet tempore. Quare qui inquilinos & aduenas antehac in ciuitatem receperunt, hi magna ex parte ſeditionibus iactati ſunt, vt Achæi Sybarim oppidum, cum Trœzeniis incoluerũt, deinde cum Achęi in maiorem numerum excreuiſſent, Trœzenios expulerunt, quæ Sybaritis fuit malorum origo. Quibus in Thuriis idem accidit cum inquilinis. Nam cum agri tanquam ſui maiorem ſibi partem uendicarent, exorta ſeditione, ſuperati pulſiq; ſunt. Et Bizantini aduenarum in ſe inſidiis deprehenſis eos commiſſo prælio vrbe depulerũt. Antiſſæi quoque Chiorum exules, quos in ciuitatem receperant, armis itidem eiecerũt. Zanclæi cum Samios recepiſſent, ab eis ſuperati & eiecti ſunt. Et Apolloniatę qui ſunt ad pontum Euxinum cum aduenas recepiſſent, ſeditionibus laborarunt. Et Syracuſani poſt tyrannica tempora, cũ pe-

regrinos & mercenarios ciuitate donaſſent,ſeditionibus agitati ſunt,ad certaménque deuenerunt. Et Amphipolitæ receptis Chalcidenſibus colonis, ab iis fuerunt plerique eorum eiecti. In paucorum dominatibus populares mouent ſeditionem,velut iniuriam accipiant, quòd eis Reſpublica cũ pares ſint, non pariter communicetur, quemadmodum ſuprà diximus. In ſtatibus verò popularibus nobiles diſſident,quòd cum ſint ſuperiores, pariter tamen Republica participãt. Ciuitates autem interdum propter loca etiam tumultuantur, cum natura regionis parum eſt ad vrbem vnam conſtituendam idonea: vt Clazomenis qui Chytron habitant, alienos gerũt animos ab incolẽtibus inſulá: & Colophonii à Notienſibus & Athenis non vnus eſt cunctorum animus,ſed qui Pyræum habitant,hi magis ſtatui populari ſtudent,quàm qui vrbem ipſam incolunt. Nam vt in bellis interiectę foſſæ,quanquam exiguæ,diſtinent tamen phalanges, ſic omnis differentia diſſenſionem parere videtur. Sed forſitan omnium maxima diſſenſio eſt virtutis cum vitio, proxima diuitiarum cum egeſtate,& ſic diſcrimen aliud alio magis diſſenſionem parit,quorum vnum eſt,quod memorauimus.

Scholia in Caput III.

EX *his contumelia & compendium.*) *Declarat quomodo rerũ memoratarum quaq; ſit cauſa & origo ſeditionis. Cõtumelia,inquit,quæ opponitur honori, & compendium ſiue quæſtus ſeditionem mouent, ſi magiſtratus per libidinem aut cõtemptum iniuriam & contumeliam inferant,aut habeant quæſtui Rempub. aut bona priuatorum inuadũt. Quæ res non ſolum in magiſtratus importunos mouet odium,ſed etiam*

in ipſam Rempub. quæ magiſtratibus eam licentiam tribuit. Honor verò, ſi uel ipſi ſine honore ſint, uel alios in honore eſſe indignentur. Excellentia, quum aliquis ſic inter ciues excellit, ut periculum ſit, ne totam ad ſe trahat Rempub. uel ſi plures ſint trahãt. Timor dupliciter, uel ne pœnas luant admiſſi criminis, uel ne iniuria afficiantur. Conteptus, cum q̃ quibus honores non communicantur, ſperni ſe putant. Pudor, cum pudendis hominibus mandãtur magiſtratus. Negligentia, cum ciuium incuria ſummo magiſtratui præficitur is cui odio eſt præſens Reipub. ſtatus. Exiguitas, cum paruum diſcrimen ad nullum redigitur, ut in cenſibus paruis. Generis diuerſitas, cum aduenis aut inquilinis Reſpub. communicatur. Quàm pro ratione ciuitatis & uirium Reipub.) Vt ſi quis unus aut pauci potentia & opibus cæteram omnem ciuitatẽ & Rempub. exuperent: hinc enim fit ut uel unus tyrãnidem occupet, uel pauci dynaſtiam, qui peſſimus ſtatus eſt paucorum potentiæ. In exilium ad tempus mitti conſueuerunt.) In decennium per oſtraciſmum ex urbe pelli. Vt in Rhodo nobiles in plebẽ conſpirarunt.) Metuentes ne commiſſorum criminum aut malæ geſtæ Reipub. pœnas dare cogerentur.

Putant enim ſe potentiores.) Paucis diuitibus, ac ideo cõtempta ipſorum paucitate Rempub. inuadunt. Thebis poſt prælium ad uineta.) Prælium innuere uidetur, quo Megalopolitæ & Achæi uicti ſunt à Lacedæmonijs duce Cleomene rege, ad locum, ut ait Plutarchus, uitibus conſitum, & foſſis & parietibus impeditum. Nam licet Thebani huic prælio non interfuerint, hac tamen uictoria à Lacedæmonijs parta magna fuit in omni Peloponneſo animorum facta commotio. Thebæ autem urbs eſt celeberrima Bœotiæ, licet multæ aliæ huius nominis in alijs regionibus memorentur, ut Megaræ multæ nominantur, ſed celeberrima, de qua hic loquitur Ariſtoteles, ad Iſthmum eſt in confinio Peloponneſi, & Atticæ atque Bœotiæ, cuius alumni Theognis & Euclides fuerunt.

Syracuſis ante Gelonis tyrannidem.) Syracuſæ urbs eſt Siciliæ, nutrix tyrannorum: huius enim tyrannidem tenuere Gelon, Hieron, & duo Dionyſij, quorum Gelo tyrannidem obtinuit Olympiade trigeſima ſeptima. Ante defectionem.) Antequam ab Athenienſibus deficeret, auctore fortaſſis Alcibiade, qui cum exul bellum aduerſus patriã pro Lacedæmonijs gereret, acceptis quinq; nauibus, ut refert Trogus Pompeius, in Aſiam contendit, & tributarias Athenienſium ciuitates aucto-

ritate ſui nominis ad defectionem compulit. Commenſus ſeruetur.) Symmetria & proportio partis ad totum,& partium inter ipſas ſeruetur. Quatuor cubitorum.) Cubitus menſura eſt quæ ſex palmis patet: palmus autem quarta pars pedis, patétque digitis tranſuerſis quatuor: digitus enim ſexta decima pars pedis eſt. Non ſolum quanto, ſed etiam quali.) Non ſolum quantitate creſcat, ſed etiam qualitate: alteratio enim quæ uia eſt ad generationem formæ ſubſtantialis, per qualitatem fit. Vt Tarenti.) Tarentum oppidum eſt in Italia, cuius uicini ſunt Iapyges. Paulò poſt Medorum bellum.) Poſt bellum à Xerxe Medorum Perſarúmque rege Græcis illatum. Qui ad hebdomam.) Hebdoma græcè ſeptimam ſignificat, ut ſeptimam diem, aut ſeptimam pugnam ſignare uideri poſſit: ſed probabilius eſt locum hebdomam appellari, ad quem Argiui uicti ſunt, & conciſi à Cleomene rege Lacedæmoniorum, quocirca interpres græcum uocabulum reliquit quaſi proprium. Quoſdam Periæcorum.) Subiectorum ruſticorum ſeu Caſtellanorū. Vt accidit in Heræa.) Heræa oppidum eſt Arcadiæ, cuius Reſpublica cum populariter adminiſtraretur, & abiectiſſimi homines à ſui ſimilibus ſuffragio deligerentur, ſuffragium mutatum eſt in ſortes.

Vt in urbe Oreo.) Quod oppidum eſt in Euboea inſula Græciæ celeberrima, ut Ambracia urbs eſt Epiri. Achæi Sybarim oppidū cum Trœzeniis incoluerunt.) Achæi populi ſunt in Peloponneſo quemadmodum & Trœzenij, qui ſimul Sybarim Italiæ urbem in Thurino agro inhabitarunt. Bizantini.) Conſtantinopolitani in Thracia. Antiſſæi quoque Chiorum exules.) Antiſſa urbs eſt in Lesbo inſula. Chios quoq; inſula eſt Ionum cum urbe cognomine. Zanclæi cū Samios recepiſſent.) Zanclæ urbs eſt in Sicilia. Samos inſula quæ Cariæ adiacet, à quibus Zanclæi & Samij. Apolloniatæ, qui ſunt ad pōtum Euxinum.) Viginti quinque Apollonias numerat Stephanus, quamobrem Ariſtoteles, ut declararet, cuius Apolloniæ ciues diceret, adiecit ad pontum Euxinum, ſcilicet in Myſia regione. Poſt tyrannica tempora.) Exacto Dionyſio inferiore Corinthiorum auxilio. Amphipolitæ receptis Chalcidenſibus colonis.) Amphipolis urbs eſt in Macedonia. Chalcis uerò cuius colonos hic memorat, urbs eſt ad Athon montem Thraciæ, quamuis ſint aliæ eodem nomine uocatæ urbes. Vt Clazomenis qui Chytron habitant.) Clazomenæ urbs eſt ad oram maris Ionij, in loco quem Chytron

ſiue

ſiue Chytrion appellant,ut docet Strabo,habétque ante ſe octo paruas inſulas.Itaq; urbs ipſa tum partem cõtinentis quæ Chytron dicitur,tum aliquam ex his inſulis occupat breuiſsimo interuallo direptam, eóque ponte ſeu pontibus fortaſſe commiſſo. Colophonij à Notieſibus.) Colophon & Notium in Ionia Haleſo flumine interfluente, qui pontibus erat commiſſus dirimebãtur,ut poſſent duo oppida uideri, cum tamen eſſet urbs una, quæ communes habebat magiſtratus, ut Hiſpalis & Tranſamnia,quæ corrupto uocabulo Triana uocatur, interfluẽte Bæte: Et Roma,& trãſtyberina regio interfluente Tyberi. Cæterũ propter fluminis diuiſionem Colophonij cum Notienſibus non admodum cõſentiebant. Qui Pyræum habitant.)Pyræus portus eſt Athenarũ,quo nomine tota urbis pars portui coniuncta ſignificatur, cætera uerò Aſty, hoc eſt urbs appellatur. Interiectæ foſſæ diſtinent phalanges.) Solent in bello caſtra uallo foſsiſque muniri,quæ foſſæ licet anguſtæ ſint, hoſtes tamen compeſcunt,ne poſsint oppugnare caſtra.eodem modo phalanges,id eſt militum acies confligere,foſſa intercedente quanuis exigua nequeunt.quo exẽplo omne diſcrimen cauſam eſſe diſſenſionis declaratur. Quorũ unum eſt quod memorauimus.)Diſcrimen loci unius urbis cum locus non eſt ad unam urbem condendam idoneus.

Caput IIII.

SEDITIONES igitur non de paruis rebus fiunt,ſed ex paruis orta ſeditione, de rebus magnis diſſidetur. Cæterum tunc potiſſimum paruæ ſeditiones inualeſcunt,cum inter Reipublicæ principes agitãtur,vt olim Syracuſis accidit.Nam ex duorum adoleſcentium qui magiſtratibus præerant, diſſenſione ex amatoria cauſa ſtatus Reipublicæ mutatus eſt: nam cum alter peregrè profectus eſſet, quidam eius ſodális amicam ipſius ad ſeſe pellexit:rurſus ille huic iratus, vxori eius vt ad ſe veniret perſuaſit, vnde reliquos Reipublicæ præfectos adciſcentes, omnes in ſeditionem concitarũt.Itaque talibus malis

initio occurrere,& principum potentiúmq; diſcordias dirimere oportet, quoniam peccatũ eſt in principio:principium autem dimidiũ totius eſſe dicitur. Itaque paruus error in ipſo,proportione reſpõdet in aliis partibus. Ad ſummam, nobiliũ diſſenſiones ſecum vniuerſam ciuitatem trahunt,vt accidit in Heſtiæa poſt tẽpora Reipublicæ popularis in duorum fratrum diſſenſione,quibus erat de paternorum bonorum diuiſione controuerſia. Nam qui pauperior erat,dolens quòd alterum bona & theſaurum quod pater inueniſſet occultare putabat, populares adſciuit:alter qui ditiſſimus erat locupletes.Delphis orta ex affinitate ſeditio, cunctarum quę pòſt extiterunt ſeditionum origo fuit.Quidam enim cum ei auguranti infortunium quoddam portẽderetur, ad ſponſam reuerſus,accipere recuſans diſceſſit.Alteri verò quod ſibi contumeliam accepiſſe viderẽtur,inſimulantes eum res ſacras inter ſacrificandum ſurripuiſſe,ipſum tanquam ſacrilegũ occiderunt, & ad Mytilenem ex puellis orbis hęreditate auctis orta eſt ſeditio,quæ multorum malorum fuit initium,origóque belli cum Athenienſibus geſti, quo Paches vrbem ipſorũ cepit.Nam cum Timophanes homo locuples duas filias reliquiſſet, Doxandrus qui eas ſuis filiis accipere conabatur, repulſam paſſus ſeditionis fecit initium,& Athenienſes cuius ciuitatis erat hoſpes, concitauit. Et apud Phocenſes propter puellam etiam orbam orta ſeditio eſt inter Mnaſeam Mneſonis patrem, & Euthicratem patrẽ Onomarchi,quæ ſeditio Phocenſibus principium belli ſacri fuit.

fuit. In vrbe Epidamno ex nuptiali cauſa ſtatus Reipublicæ mutatus eſt: nam cum filiam quidam deſpondiſſet, & ab ſponſi patre magiſtratum gerente ei fuiſſet irrogata mulcta, quaſi per calumniam fuiſſet mulctatus, cum iis qui erant extra Rempublicam conſpirauit. Fit etiam in paucorum potentiam, & in popularem ſtatum, atque Rempublicam mutatio, ex eo quòd magiſtratus aut pars ciuitatis opinionem virtutis adepta ſit, aut viribus aucta, vt Areopagi conſilium cum Medicis temporibus ore omnium celebraretur, ſeueriorem facere rationem Reipublicæ viſum eſt: viciſsímque claſſica turba cum cauſa fuiſſet partæ ad Salaminem victoriæ propter hunc principatum & maritimam potentiam, vires addidit ſtatui populari: & in Argo nobiles ea gloria ſublati, quòd Lacedæmonios prælio ad Mantineam ſuperaſſent, ſtatum popularem diſſoluere tentarunt. Syracuſis autem plebs, quia cauſa fuerat victoriæ in eo bello quod cum Athenienſibus geſſerunt, Rempublicam in ſtatum popularem conuertit. Et in Chalcide plebs Phoxo tyranno cum nobilitate ſublato, protinus Rempublicam occupauit: rurſúſque eodem modo in Ambracia Lyſandro tyranno cum conſpirantibus exacto, plebs in ſe Rempublicam conuertit. Ad ſummam intelligendum eſt, quicunque cauſa fuere potentiæ, tum homines priuati, tum magiſtratus, & tribus, pars denique, aut qualiſcunque multitudo ab iis moueri ſeditionem. Nam vel ab iis qui horum inuident honoribus, initiũ ſeditionis exoritur,

aut iſti propter præſtantiam amplius uti conditione pari nolũt. Mutantur etiã Reſpublicæ, cum partes ciuitatis quæ videntur eſſe contrariæ, vt diuites & populares, adæquantur inter ſe: pars autem media vel exigua eſt, vel nulla omnino. Nam ſi alterutra pars multum excedat, altera non vult aduerſus eos qui ſunt haud dubiè potentiores rem in diſcrimen adducere, quæ cauſa eſt vt ferè nunquam virtute præſtantes ſeditionem moueãt, quoniam pauci ſunt ſi cum vulgo conferantur. Vniuerſaliter igitur niſi genere Reipublicæ principia tum ſeditionum, tum mutationum ad hunc modum ſeſe habẽt. Mutãtur autem Reſpublicę tum vi, tum dolo: vi autem aut ab initio cogendo, aut poſtea. Nam & dolus duplex eſt, quoniam interdum per fraudem initio ad Reipublicæ mutationem inducũt, & poſtea per vim continent inuitos, vt tempore quadringentorũ populum deceperunt, fore confirmantes vt rex pecuniam ad bellum quod cum Lacedæmoniis erat, ſuppeditaret, & per hoc mendacium Rempublicam occupare conati ſunt. Quandoq; ab initio perſuadent, & rurſus poſtea perſuaſis & volentibus imperãt. Ex cauſis igitur memoratis vniuerſaliter omnes Reſpublicæ mutari ſolent.

Scholia in Caput IIII.

SEDITIONES *igitur non de paruis rebus fiũt, ſed ex paruis.) Cum ex paruis initijs ſeditiones oriantur, res tamen de quibus dißidetur magnæ ſunt. Sæpe nanq; res exiguæ occaſiones magnarum diſſenſionum præbent, ut multarum ciuitatum exemplis docet. Sed orta ſeditione de magnis rebus contenditur, interdúmque de ſummâ Reipub. dißidetur,*

diſſideretur, unde Rerumpublicarum mutationes exiſtunt, quod dupliciter fit, ui & dolo coniunctim & ſeparatim, uariáque ratione. Paruæ ſeditiones inualeſcunt.) Fiunt magnæ, & uires acquirunt. Inter principes Reipub.) Inter eos qui ſummis magiſtratibus præſunt, uel inter eos qui multum ualent in ciuitate, ut nobiles & diuites. Quoniã peccatum eſt in principio.) Principium appellat principes Reipub. quia ſunt quaſi fundamentũ Reipub. Nam licet quilibet ciues ſint ciuitatis principium, tamen multomagis principes, & qui præſunt magiſtratibus. Peccatum autem ſiue erratum in principio cuiuſque rei, magna errata & incommoda in cæteris partibus, ipſáque tota Repub. parit. Vt ſi erratum fuerit in domus fundamento, magna incommoda in parietibus & tecto ſequuntur, ac interdum ruit tota domus, quare initio ſcilicet temporis naſcenti in principio rei malo occurrendũ eſt: tunc enim paruum eſt id malum, & facilè tolli poteſt, antequam ulterius ſerpat: ſin autem inualuerit in alias partes diffuſum, difficulter curatur. Proportione reſpondet.) Minimum erratum in principio mediocre malum parit in cæteris partibus, ſed paulò maius erratũ proportione maius malum parit. Exempli gratia, ſi peccatum ut unũ in principio parit incommodum, ut quatuor, peccatum ut tria parit, ut duodecim, ut ſit utrobique tripla proportio. Quorumcunque igitur ciuium diſſenſio magnum malum parit in ciuitate. Sed diſſenſio magiſtratuum, aut nobilium, ſeu diuitum, quia maius peccatum eſt in principio, idcirco tanto maius malum parit, proportione ſcilicet peccatorum in principio. Vt accidit in Heſtiæa) Vrbe in Eubœa inſula. Populares adſciuit.) Pauperes in ſui auxilium conuocauit. Delphis orta ex affinitate ſeditio.) Ex ſponſalibus. Delphi autem urbs eſt in monte Parnaſo, clara Apollinis oraculo ad Phocidem regionem. Ad ſponſam reuerſus.) Accepto enim augurio ad ſponſam rediuit, & cauſam expoſuit, cur eam ducere non poſſet, prohibitus ſcilicet religione. Inſimulantes eum.) falſis ſcilicet teſtimonijs. Ad Mytilenẽ ex puellis orbis.) Ex puellis quæ græcè dicuntur ὡδικλῆροι, quo nomine puella orba uocatur, cum ad eam paternũ patrimonium peruenit ſine fratribus, licet ſint duæ. Phocenſibus principium belli ſacri fuit.) Phocenſes accolæ ſunt Parnaſi montis, qui rebus deſperatis cum agris, liberis, coniugibúſque à Thebanis priuarentur, templum Apollinis delphici occuparunt, ut Iuſtinus refert, & inde an-

ro & pecunia diuites conducto milite bellum Thebanis intulerũt. Victi autem Thebani Philippum regem Macedoniæ ducem elegerunt, atque id bellum propterea quòd in Phocenſes ſacrilegos gerebatur, ſacrum eſt appellatum, quo Phocenſes neceſſitate uicti, pacta ſalute deditionem fecerunt, fide tamen non ſeruata paſſim cæſi ſunt, & ſupplicio affecti. Illa igitur mutua Phocenſium ſeditio cauſam aliquam dedit, ſiue occaſionem, ut Phocẽſes templum Apollinis ſpoliarent, unde natum eſt ſacrum bellum. Cum ijs qui erant extra Rempub.) Cum ijs qui Rempub. non adminiſtrabãt, uel quibus Reſpub. non communicabatur.

Vt Areopagi cõſilium cum Medicis temporibus celebraretur.) Areopagitæ, hoc eſt Senatores Athenienſes: quo tempore Xerxes Medorum Perſarúmque rex Græciam maximo exercitu uaſtabat. deficiẽte pecunia publica de ſuo ſingulis militibus Athenienſibus octonas drachmas præbuerunt, quo factum eſt ut frequentiores milites triremes conſcenderent, cum auctore Themiſtocle urbe relicta naues conſcẽderent, quæ cauſa fuit uictoriæ Græcorum ex Barbaris, parte commiſſo prælio nauali ad Salaminem inſulam, quemadmodum refert Plutarchus, citátq; Ariſtotelem auctorem. Quod Areopagitarum factum cũ laude omnium efferretur, ſpiritus eis adiecit, quibus illi ſublati ſeuerius imperiũ exercebant: ſed contra populares, cum ipſorum potiſſimum uirtute fuiſſet uictoria de Medis ad Salaminem parta, ipſi quoque arrogãtiam ſumentes, ſublatiq́ue ſtatum popularem confirmabant. Propter hunc principatum.) Propter principatum maritimum. Nam licet toti officio maritimo claſſiq́ue dux unus præficeretur, ea tamen munera à claſſicis militibus popularibúſq; hominibus obibantur. Prælio ad Mantineam.) Mantinea urbs eſt Archadiæ, multis ad ipſam factis prælijs clara. In eo bello quod cum Athenienſibus geſſerunt.) Nicia ſcilicet ac Demoſthene ducentibus Athenienſes qui amiſſo exercitu, ipſi quoque capti interfectiq́ue ſunt. Diuites & populares.) Locupletes & pauperes. Nam ſi alterutra pars.) Diuitum aut pauperum. Vt tempore quadringentorum.) Cum bellum inter Athenienſes & Lacedæmonios gereretur, Alcibiades exul cum metuens Lacedæmoniorũ inſidias ad Tiſafernem Darij regis præfectum confugiſſet, multúmque apud eum gratia ualeret, legatis Athenienſium qui ad ſe uenerant, regis amicitiam pollicetur, ſi Reſpub. à populo fuiſſet ad optimates tranſlata. Itaque permit-

tente populo imperium ad quadringentos uiros trãſlatum eſt: qui cum crudeliter in plebẽ conſulerent, Alcibiades, ut callidè moliebatur, à populo reuocatur, & dux claßi præficitur, qui ſtatim Athenas mittit, breui ſe cum exercitu uenturum, recepturúmque à quadringentis iura populi, niſi ipſi redderent. qua denunciatione optimates territi, primo urbem Lacedæmonijs prodere tentarunt. deinde cum conatus non proceſſiſſent, in exiliũ profecti ſunt, ut Trogus tradit. Hi ſunt igitur quadringenti qui ad Rempub. inuadendam populũ deceperunt, pollicentes auctore Alcibiade Darium regem Perſarũ pecuniã Athenienſibus ad bellum in Lacedæmonios miſſurum.

Caput V.

PER ſingulas verò Reipublicę ſpecies, ex his facta partitione, accidẽtia conſiderare oportet. Popularis igitur ſtatus magna ex parte propter aſſentatorum popularium improbitatẽ mutantur, qui modo priuatim locupletes calumniando eos vires conferre, ac inter ſe conſpirare cogunt. Nã timor communis etiam inimiciſſimos conciliat, modo publicè plebem in eoſdem concitando, quarum rerũ exempla multis in ciuitatibus contueri licet. Nam in Co popularium ducum nequitia popularem ſtatum mutauit, nobilitate conſpirante. Et item in Rhodo vbi duces populares mercedem tribuerũt, & quæ triremium præfectis debebantur reddi vetarunt: hi verò iudiciorũ metu coacti ſunt facta conſpiratione populum diſſoluere. Heracleę quoq; ſtatus popularis ſtatim poſt deductam coloniam, propter aſſentatores populares eſt diſſolutus. Nobiles enim cum ab ipſis per iniuriam ſuperati & pulſi fuiſſent, agmine facto, illatóque bello ſtatum popularem euerterũt. Ac ſimili modo Megarẽſium ſtatus popularis deletus eſt,

quoniá populares duces multos nobiles vt ipſorum bona publicarēt,in exilium miſere,donec exules aucti multitudine bellum inferentes,ac populo pugna ſuperato paucorum dominatū conſtituerunt. Quod perinde Cumis in Rempublicam popularem accidit,quam Thraſymachus euertit. Ac cæterarum ferè omnium mutationes in hunc modum factas eſſe licet animaduertere,dum iſti nunc vt populo gratificentur, diuites iniuria illata vel inducta bonorum æquatione,vel ex vectigalibus mercedem magiſtratibus inſtituentes,nunc eoſdem calumniis impetentes,dum cauſam locupletum bona publicādi quærunt,ad conſpirandum impellūt. Cæterum antiquitus, cū idem eſſet aſſentator populi, idem exercitum duceret,in tyrannidem mutabantur. Nam maxima ex parte veteres tyranni ex popularibus aſſentatoribus fiebant. Cur autem tunc tyranni fierent,nunc non item in cauſa eſt, quod antiquitus ductores populares erant ex iis qui exercitum ducebāt,nondum hominibus dicendi facultatem adeptis. Nunc autem cum creuerit dicendi facultas, diſerti homines populares aſſentatores fiunt:qui cum ſint rei militaris imperiti, efficitur vt Rempublicam non inuadant, niſi forte parum aliquid huiuſmodi mali in aliqua ciuitate accidit. Exiſtebant autem olim tyrannides magis quàm nunc,propterea quod quidam magnis magiſtratibus præficiebantur, vt Myleti ex prytatania:cui magiſtratui qui pręerat,huius arbitrio multæ res atque magnæ gerebantur. Præterea cum vrbes nō eſſent magnæ,ſed populus ſparſim agros inhabita-

habitaret, & ei parũ otii ab operibus neceſſariis ſupereſſet, qui populo præerant, vſum rei militaris nacti, tyrannides occupabant, quod omnes, dum eis à populo fides haberetur, faciebant. Fides autem erat odium & ſimultas quam cum diuitibus gerebant, quod Athenis Piſiſtrato ſimultatem gerẽti cum Pediacis accidit: & Megaris Theageni qui pecora diuitum cum ad flumen paſcentes deprehẽdiſſet, concidit: & Dionyſius cum Daphnæum accuſaret, ac diuites inſectaretur, dignus eſt habitus qui tyrannus efficeretur, habita fide, quòd popularis eſſet propter inimicitias. Mutatur etiã ſtatus popularis ex vetere & maioribus conſueta forma in nouiſſimam. Nam cum ſuffragio magiſtratus à populo mãdantur, nulla cenſus habita ratione duces populares imperãdi cupidi rem in eum ſtatum deducunt, vt leges etiam arbitrio populi ſubiiciantur. Quod malum vt ne accidat, vel minus accidat, remedium eſt in eo, vt magiſtratus à tribubus nõ ab vniuerſo populo creentur. Statuum igitur popularium omnes ferè mutationes propter has cauſas exiſtunt.

Scholia in Caput V.

PER *ſingulas uerò Reipub. ſpecies.)Cauſas deinceps perſequitur, quæ cuique generi Reipub. mutationem afferunt. Primúmque de populari diſſerit, quam multis modis euerti, mutaríque docet, aſſentatorum popularium improbitate. Vno modo coactis diuitibus in populum conſpirare, dum uel ipſi priuatim calumniantur diuites, uel populum in locupletes concitant. Harum rerum exempla multa commemorat, qua ratione popularis Reſpub. in paucorum potentiam mutatur, ſed interdum aſſentatores ipſi populares Rempub. inuadunt, fiuntque tyranni, quòd olim magis quàm ſuis temporibus fieri docet, & cauſam expo-*

nit. Facta partitione.) Vt non ſimul de omni Repub. ſed de ſingulis formis ſeparatim diſſeratur. Aſſentatorum popularium.) Principum uirorum, qui ſe duces & aſſentatores populo præbent, captãtes auram popularem. Priuatim.) Dum ipſi per ſe inſectantur, calumniantúrque diuites ut ſe populo commendent. In Co.) Cos inſula eſt Cariæ cũ urbe cognomine, ubi conſpirantes nobiles inuito populo Rempub. popularem in paucorum potentiam conuerterunt, ut Rhodi. Mercedem tribuerunt.) Conſtituerunt mercedem iudicibus, & ijs qui Rempub. gererent, ut hac ratione firmior eſſet Reſpub. popularis ſuppetente otio pauperibus ad Rempub. gerendam. Hi uerò iudiciorum metu.) Præfecti triremium & nobiles (ex his enim præfici triremibus ſolẽt) metu iudiciorum, ne pœnas dare obiectorum criminum cogerẽtur, conſpirantes in plebem ex populari ſtatu paucorum potẽtiam reddiderunt. Heracleæ quoque.) Multæ fuerunt Heracleæ, ſed celeberrima quam ſignificare uidetur, eſt ad Pontum Euxinum in Thracia, quò deducta eſt Athenienſium Colonia. Exules aucti multitudine.) Facta magna multitudine diuitum eiectorum. Perinde accidit Cumis.) Locupletes eiecti Thraſymacho duce populo bellum intulerunt, eóq; ſuperato ſtatum in paucorum potentiam conuerterunt. Videtur autem Cumas ſignificare quæ ſunt in Aeolide cõtra Lesbum, unde Ephorus hiſtoricus, & Heſiodus poeta. nam ſunt non paucæ aliæ hoc nomine uocatæ. Inducta bonorum æquatione.) Vt patrimonia fiant omnia æqualia, quod fit cum maxima locupletum iniuria. Cur autẽ tunc tyranni fierent, nunc non item.) Quamobrem aſſentatores populares olim tyrãni fierent, his autem temporibus non fiant. Niſi forte parum aliquid mali huius accidit.) Nam interdum oratores populares uel tyranni fiunt, licet raro: uel tantum ualent in aliqua ciuitate, ut tyrãnidem exercere uideantur, cuncta gerentes arbitratu ſuo. Mileti Prytania.) Prytania erat ampliſsimus magiſtratus in Mileto urbe Cariæ. Quod Athenis Piſiſtrato ſimultatem gerenti cum Pediacis accidit.) Populum Athenienſem olim in tres partes diuiſum fuiſſe memorat Plutarchus, Diacrios qui ſtatui populari maximè ſtudebant, Pedieos qui paucorum potentiæ, Paralos qui medium tenebant. Piſiſtratus igitur cum eſſet Pedieis nobilitati ſcilicet ac diuitibus infenſus, acceptus erat popularibus, itaque horum fauore tyrannidem occupauit. Nam Plutarchus Pedieos uocat, quos

Ariſtoteles

Ariſtoteles Pediacos, niſi forte menda eſt in alterutro. Ad flumen paſcentes.) In loco ſcilicet prohibito & publico, quò tanquam ſuo diuites utebantur, & per contemptum legum huc armenta ſua compellebant. Ex uetere & maioribus conſueta in nouiſſimam.) Ex mediocriter populari, qualis eſſe ſolebat apud ueteres, ubi leges ualebant in deprauatiſſimam & nouiſſimè inductam, ubi omnia arbitrio & decretis populi geruntur. A tribubus creentur.) Vt ex ſingulis tribubus, bini, aut terni, aliòue paruo numero ſuffragium pro tota tribu magiſtratibus mandandis ferant.

Caput VI.

PAVCORVM potentiæ duobus potiſſimum modis manifeſtiſſimis quidem mutãtur: vno, ſi iniuriam inferant in multitudinem: quiuis enim ad ducendum populum eſt idoneus, præſertim ſi quis ex ipſis paucis imperantibus ſeſe ducem præbeat, vt Lygdamis in Naxo, qui huius inſulæ poſtea tyrannidem occupauit. Principium quoque ſeditionis quod ab aliis oritur, differentias habet, quoniam interdum ab ipſis locupletibus qui non ſunt in imperiis ſtatus paucorum diſſoluitur, cum admodum pauci ſunt qui honoribus funguntur, vt in Maſſilia, Iſtro, & Heraclea, & in aliis ciuitatibus vſu venit. Nam quibus imperia non communicabantur, hi tandiu ſeditionem agitauerunt, donec ſtatum Reipublicæ mutarent: primum fratres maiores natu, deinde rurſus minores. quoniã in quibuſdã ciuitatibus, pater, filiuſq; magiſtratum ſimul gerere nõ permittũtur: in aliis maior & minor natu fratres prohibẽtur. Atq; hic quidẽ ciuilior facta eſt paucorũ potentia. In Iſtro autem in popularem tranſiuit: at

in Heraclea ex paucis ad ſexcẽtos peruenit. In Cnido paucorum potentia,ipſa inter ſe nobilitate diſſidente mutata eſt, quia paucis Reſpublica patebat,& quemadmodum diximus,patre gerente Rempublicam filius non admittebatur: ex fratribus ſi plures erant,nulli niſi natu maximo magiſtratum gerere licebat. Nam nobilibus inter ſe diſſidentibus ſuperueniens populus,acceptóque duce,ex ipſa nobilitate facto impetu, victoria potitus eſt. Quoniã quod inter ſe diſſidet,infirmum eſt.In Erythris olim cum Baſilidæ pauci imperium obtinerẽt,quanquam qui Rempublicam adminiſtrabant,rectè ſuũ munus obirent,tamen populus ægrè ferens,quòd paucorũ imperio ſubiectus eſſet,ſtatũ Reipublicæ mutauit.Mutantur etiam paucorum dominatus, ipſorum paucorum opera per contentionem aſſentatorum populariũ.Nam duplex eſt aſſentatio popularis, altera inter ipſos paucos,quoniã etiam inter admodũ paucos aſſentator popularis exiſtit, vt Charicles Athenis inter triginta potẽs eſt factus, dum ſeipſis triginta ducem aſſentatorem præbet. Et Phrynicus inter quadringẽtos eodem modo.Altera cum paucorum dominantium aliquis popularem turbam ducit, vt in Lariſſa politophylaces, quoniam ſuffragio plebis deligebantur, ſe turbæ populari aſſentatores ac duces exhibebant:quod fit in omnibus paucorum dominatibus, vbi magiſtratus non ſunt ex iis quorum ſuffragio deliguntur,ſed magiſtratus ex magnis cenſibus, aut ex factionibus creantur.Leguntur autem à militibus,vel à populo:quod accidit in Abydo &

do,& vbicunque iudicia non exercentur, ab iis qui Rempublicam adminiſtrant. Nam duces populares ad iudicia Rempublicam transferũt, vt in Heraclæa Ponti factum eſt. Præterea cum ipſam paucorum potentiam aliqui ad minorem paucitatem redegerint. Nam qui paritatem quærunt,populum in ſui auxilium adhibere coguntur. Mutãtur etiam paucorum dominatus, cum patrimonia intemperatè viuendo conſumpſerunt: nam tales homines ſtudium rerum nouarum inceſſere ſolet, & tyrannidem vel ipſi occupant,vel vt alter inuadat moliuntur,quemadmodum Hipparinus Syracuſis Dionyſio viã ad tyrannidem inuadendam muniuit:& in Amphipoli quidam Cleotimus nomine Chalcidẽſium colonos induxit, ac inter eos & locupletes ſeditionem concitauit. Et in Aegina qui negotium egit Chareti,per talem cauſam Rempublicã mutare conatus eſt.itaq; modo mouere aliquid nituntur, modo res communes compilant,vnde ſeditiones concitantur, vel ab his inter ipſos, vel ab eis qui ſe compilantibus opponunt,quemadmodum in Appollonia Ponti vſu venit. Cum autem paucorum dominantium conſentiens eſt animus, non facilè à ſe dominatus ipſorum euertitur. argumento Reipub. Pharſalicæ.illic enim pauci in multos imperium tenent, propterea quòd ipſi pauci rectè gerunt inter ſe.Diſſoluitur etiam ſtatus hic, cum in paucorum potentiam alteram paucorum potentiam inducunt: quod efficitur quando cum pauci ſint qui Rempublicam adminiſtrãt, non tamen paucis omnibus ſummi magiſtratus commu-

nicantur:quod olim in Elide accidit.nam cum pauci Rempublicam gererent, perpauci Senatores fiebant, quoniam perpetui erant numero nonaginta, erátque dynaſtica delectio, atque ei ſimilis qua Senatores Lacedæmone legũtur.Mutantur autẽ paucorum dominatus,tum in bello,tum in pace.In bello quidem,quoniam cum populum ſuſpectum habeant,vti militum præſidio coguntur, cui qui fuerit præfectus,ſæpe tyrãnidem inuadit,vt Timophanes Corinthi:vel ſi plures ſint,dynaſtiam ſibi vendicãt. interdum autem harum rerum timore,cum vti populo cogantur, remp.cum ipſo populo communicant.In pace verò fit mutatio paucorum potentiæ, cum inter ſe alii aliorum fidem ſuſpectam habentes, cuſtodiam cõmittunt militibus,& pręfecto,qui medius ſit:nec in alterutram partem inclinet, qui partis vtriuſque dominus interdum efficitur, vt accidit Lariſſæ in Aleuadarum Samniorum principatu: & Abydi factionum tempore,quarum vna erat Iphiadæ.Exiſtunt etiã ſeditiones ex mutuis offenſis, quas pauci dominantes alii aliis inferunt inter ſe,& quia matrimonii iudiciorũmve cauſa ſimultates ſuſcipiũt : matrimonii cauſa,vt in exemplis ſuprà memoratis. Eretriæ paucorum potentiam quam equites tenebant, Diagoras diſſoluit, accepta iniuria in negotio matrimonii. Ex iudicio verò tribunalis orta ſeditio eſt in Heraclea, & Thebis propter cauſam adulterii, pœnis ſumptis iuſtè quidem,ſed tamen ſeditioſè.Heracleæ de Euritione,Thebis verò de Archio : in quos tam pertinaciter inimici ſimultatem exer-

exercuerũt,vt fuerint ad palum in foro vincti. Multæ autem paucorum potentiæ idcirco ſunt euerſæ, quòd nimis heriliter imperarent, ídque à nonnullis adminiſtrationis Reipublicæ ſociis,iniquo animo ferentibus importunum dominatum,vt in Cnido,& in Chio accidit. Caſu quoq; mutationes fiunt, tum Reipublicæ vocatæ,tum paucorũ potentiæ,in quibus ex cenſu conſultores ac iudices leguntur,ac cęteri magiſtratus.Nam ſæpe cum cẽſus fuerit pro ratione temporum definitus,vnde pauci in paucorum potentia, in Republica verò mediocres magiſtratus adirent:tamen temporum felicitate propter pacem, aut rebus aliter proſperè cedẽtibus efficitur,vt eædem poſſeſſiones pretio longè maiore æſtimẽtur,vt poſſint omnes omnium eſſe participes,modo paulatim ac latenter mutatione facta, modo celerius.Ob has igitur cauſas paucorum potentiæ mutantur, & ſeditiones exiſtunt.Sed omnino ſtatus populares & paucorum potẽtiæ interdum non in oppoſitas Reipublicæ formas mutantur, ſed in alias quæ genere continentur eodem,vt ex legitimis ſtatibus popularibus, & paucorum potentiis in dominantes, & ex his viciſſim in illas.

Scholia in Caput VI.

PAVCORVM *potentiæ duobus potiſsimum modis.*) *Vna ratio mutandi paucorum potentiam eſt, ſi pauci dominantes iniuriam inferant in multitudinem, quæ laceſsita conſpirationem facit, deiectiſque paucis Rempub. occupat. Altera eſt diuitum inter ipſos diſſenſio, quæ multiplex eſt: modo enim à diuitibus priuatis ſeditio naſcitur, indignãtibus ſibi non cõmunicari Rempub. quam perpauci ſuo arbitratu mo-*

derentur, quod exemplis declaratur. Modo *ſeditio ex ipſorum paucorum contentione oritur, cum eorum aliquis dux & aſſentator popularis ipſorum quaſi turbæ fit.* Quandoq; *cum eorundem paucorum quiſpiam ſe turbæ populari contra ipſos paucos ducem & aſſentatorem præbet.* Item *cum pauci ad pauciores rediguntur: tunc enim excluſi ſeditionem mouent.* Præterea *cum ex ipſis paucis quidam per luxum patrimonia conſumpſerũt: tales enim rebus nouis ſtudere ſolẽt, ut uel ipſi tyrãnidem inuadant, uel aliјs auctores inuadendi fiant.* Item *cum ſummi magiſtratus non paucis cunctis communicatur, quod eſt unam paucorum potentiam alteri addere.* Quandoque *præfectus præſidij tyrannidem inuadit.* Item *ex mutuis paucorũ iniurijs ſeditiones exiſtunt, quæ* Rempub. *euertunt.* Adhæc *ex crudelitate & auaritia paucorum imperantium.* Præterea *caſu tum* Reſpub. *tum paucorum potẽtiæ mutãtur: ut ſi manente eodem cenſu, temporũ felicitate pretia poſſeſsionum augeſcant: ſed mutationes modo in diuerſum genus, modo in aliam formam, ſed intra idem genus fiunt.* Maniſeſtiſsimis quidem.) Nam *fortaſſe alij præterea modi ſunt, ſed non perinde maniſeſti: quorum modorum alter eſt, ſi plebs à diuitibus diſſentiat: alter ſi diuites ipſi diſsideant inter ſe.* Vt Lygdamis in Naxo.) Naxus *inſula eſt ex Cycladibus, in qua* Lygdamis *cum eſſet ex numero paucorum qui* Rempub. *tenebant, & plebem iniuſtè tractabant, concitatæ plebi ſe ducem contra paucos exhibuit, & fauore populari tyrannidem inuaſit.* Principium quoque ſeditionis quod ab alijs oritur.) Secũdus *modus mutandi paucorum potentiam qui conſiſtit in principio ſeditionis quæ ab alijs quàm à plebe, id eſt ab ipſis diuitibus oritur, eſt multiplex.* Vt in Maſsilia, Iſtro, & Heraclea.) Maſsilia *urbs eſt prouinciæ* Narbouenſis, *celebris etiam nunc, ſed olim celeberrima* Phocẽſium Colonia. Iſtrus *multarum urbium nomen eſt, ſed* Cretenſem *fortaſſe ſignificat, &* Heracleã *quæ eſt ad* Pontum *in* Thracia. Fratres maiores natu.) Vbi *cum patribus* Rempub. *gerere non dabatur.* Deinde rurſus minores.) Vbi *maximis duntaxat natu* Reſpub. *communicabatur.* Atque hic quidem.) Maſſiliæ *paucorum potẽtia ciuilior facta eſt, ut pluribus communicaretur, & humanius adminiſtraretur: in* Iſtro *uerò in popularẽ tranſiuit.* In Cnido.) Vrbe Cariæ, *unde* Eudoxus Cnidius Platonis *diſcipulus, &* Agatharchides *peripateticus ſcriptor, &* Theopompus *dictatoris* Cæ-

ſaris

ſaris familiaris, ut refert Strabo. hanc Plinius Gnidum uocat cum G. litera, non ut Græci cum C. & inter inſulas numerat, ſcilicet quoniam pars huius ciuitatis continẽtem, pars inſulam proximam incolit, ut eſſe urbes duæ uideantur, ut refert Strabo. In Erythris olim cum Baſilidæ.) *Erythra ſiue Erythria urbs eſt Ioniæ. Baſilidæ autem uocabantur qui genus ducebant ab Androclo filio legitimo Codri regis Athenienſium Epheſi cõditore, qui prius Ioniæ, Coloniæ, deinde Aeolum imperauit, & Epheſum urbẽ condidit, quare Ionum regia conſtituta eſt Epheſi, ut Strabo memorat lib. xiiij. qui Androcli poſteros nõ Baſilidas quaſi regios, ſed reges nominari ſolitos ſcribit, & regia inſignia retinere, & quibuſdam in rebus habere prærogatiuam, quemadmodum hodiéque in Italia Comites uocantur, qui genus à Comite, & Marchiones qui à Marchione ducunt, quamuis nihil principatus habeant, niſi fortè βασιλεῖς mendoſè pro βασιλίδαι, in Strabonis codice ſcriptum eſt, quemadmodum in Ariſtotelico corruptè, ut arbitror, ſcriptũ eſt, βασιλιδῶν, id eſt reginarum, pro βασιλιδῶν, id eſt regiorum, diſcrimine accentus duntaxat: ſic enim uocantur qui genus à rege ducunt. Poſteri ergo Androcli regis ut uidetur, in Erithra, & alijs fortaſſe Ioniæ ciuitatibus paucorum potentiam exercebant, qui ut Heraclidæ ab Hercule, ſic ipſi à rege Androclo Baſilidæ nominabantur.* Etiam inter admodum paucos aſſentator popularis exiſtit.) *Nam etiam in ipſis paucis cũ ſint quidam qui maiorem habent auctoritatem, præ quibus cæteri ſunt quaſi uulgus ſeu plebs, fit nonnunquã ut aliquis his qui tanquam uulgus inter paucos ſunt, ſe ducem & aſſentatorem præbeat.* Vt Charicles Athenis inter triginta.) *Bello Laconico uicti Athenienſes à Lacedæmonijs duce Lyſandro coacti ſunt ex ipſis Athenienſibus triginta rectores ciuitatis accipere, quorum arbitrio Reſpub. gereretur, ut ex Repub. populari paucorum potentia fieret, quod ubique Lacedæmonij facere conabantur, qui triginta pro rectoribus tyrãnos ſeſe præbuerunt. Horum igitur triginta, quaſi uulgo ducem & aſſentatorẽ ſeſe Charicles præbuit, & inde potentiam eſt adeptus, ut Phrynicus inter quadringẽtos, de quibus ſuprà diximus cap. iiij.* Vt in Lariſſa Politophylaces.) *Lariſſam Theſſaliæ quæ celeberrima fuit dicere uidetur. Nam multæ aliæ Lariſſæ fuerunt. Politophylax nomen magiſtratus eſt, quod ciuium cuſtodem ſignificat.* Magiſtratus ex magnis cenſibus uel factionibus

R ii

creātur.) Vt ſi nemo imperator, ſiue dux exercitus conſtitui inter Romanos poſſet, qui Senatorium cenſum non haberet, uel non eſſet ex factione Pompeiana: ut ſæpe cum ciuitas ſciſſa eſt in partes ſeu factiones accidit, quarum quæ inualuerit, hæc ex altera magiſtratus deligi non ſinit. *Vt accidit in Abydo.*) Abydos urbs eſt in Aſia ad Heleſpontum contra Seſtum urbem alteram in Europa. Abydo igitur accidit, ut populus duce quodam ex ipſis paucis Rempub. inuaderet. *Vbicunque iudicia exercentur.*) Quod fit dupliciter, uel à iudicibus priuatas etiam controuerſias minuentibus, & cauſas dijudicātibus: uel à ciuibus magiſtratus mandantibus. nam hoc etiam eſt de candidatorum dignitate, alijs alios præferendo iudicare. Itaq; ipſam magiſtratuum delectionem iudicium ſolet Ariſtoteles nominare. *Nam qui paritatem quærunt.*) Pauci per reductionem ad minorem numerum excluſi, dum in honoribus & commodis pares eſſe paucißimis illis moliuntur, auxilium petunt à populo. *Et Amphipoli.*) Quod oppidum eſt in Macedonia. *Et in Aegina.*) Inſula una ex Cycladibus, ubi quidam conſumpto patrimonio Charetem amicum ſuum tyrannum facere conatus eſt, ut ea ratione ipſe quoque opes adipiſceretur. *Mouere aliquid.*) Statum Reipub. mutare. *Res communes compilant.*) Rempub. furto defraudant. *Vel ab his inter ipſos.*) Vel hi pauci dißident inter ſe, uel ſeditio inter compilatores, & eos qui ſeſe illis opponunt oritur. *Reipub. Pharſalicæ.*) Oppidi Theſſaliæ. *Erátque dynaſtica delectio.*) Conueniens dynaſtiæ, qui eſt peßimus ſtatus paucorum potentiæ. *Atque ei ſimilis, quæ Senatores Lacedæmone leguntur.*) Apud Lacedæmonios uiginti octo Senatores erant, uel triginta, duobus regibus connumeratis: in demortui uerò locum ſufficiebatur, qui eſſet optimus uirtute iudicatus, annos natus ſupra ſexaginta. De ratione autem eligēdi uide Plutarchum in Lycurgo. *Vel ſi plures ſint dynaſtiam.*) Si unus eſt præſidij paucorum præfectus, is tyrannidem interdum inuadit, ſi plures uno hi Remp. ad ſe trahunt, & dynaſtiam quæ tyrannidi ſimilis eſt exercent. *Remp. cum ipſo populo communicant.*) Et ſic deſinit eſſe paucorum potentia.

Aleuadarum Samiorum principatu.) Aleuadæ, ut refert Suidas, erant nobilißimi Lariſſæ urbis Theſſaliæ, genus ab Aleuo rege ducētes, quos Samios uocat Ariſtoteles, uel quia ex Samo erant oriūdi, uel quia Samo imperitabant. *Factionum tempore.*) Tempore Lyſandri Lacedæmo-

niorum

niorum ducis, qui Athenienſes debellauit. Hic enim cum Epheſum audaciſsimum quenque ex urbibus euocaſſet, hos hortatus eſt ut factiones in ſuis ciuitatibus inirent, ac res nouas molirentur, imperia & honores pollicitus cum Athenienſes fuiſſent debellati. Itaque auctore Lyſandro factiones per urbes extiterunt, & paucorum potentiæ, & decemuiratus euerſis ſtatibus popularibus facti ſunt. Hos igitur decẽuiratus, quos potẽtes & factioſi homines inuaſerũt, ἑταιρείας, hoc eſt factiones Ariſtoteles uocat, ut Plutarchus & cæteri ſcriptores, propterea quòd ex partibus quæ per factionem uiciſſent, decemuiri conſtituebantur, qui Rempub. ſua libidine gerebant. Quarum una erat Iphiadæ.) Vnius factionis princeps erat Iphiades. Et Erethria.) Quod oppidum eſt in Euboea inſula. Ex iudicio tribunalis.) Non ex iudicio ſuffragiorum.

Nimis heriliter imperarent.) Imperium in plebem, ut importuni domini in ſeruos exercerent. Nam ſæpe cũ ſenſus fuerit pro ratione temporum definitus.) Vt ſi in paucorum potentia tẽpore aliquo cenſus unde magiſtratum adire liceret, quadringentorum numorum definiretur, qui eſſet tũc temporis magnus, fieri poteſt ut poſſeſsiones quæ eo tempore quinquaginta numis ualebant, eædem poſtea quadringentis æſtimentur, qua ratione pleriſque magiſtratus patebunt. Itaque caſu deſinet eſſe paucorum potentia, quemadmodum hac memoria in Hiſpania propter magnam auri & argenti copiam ex orbe nouo importatã, pretia poſſeſsionum in quintuplum, eóque amplius creuerunt. Ex legitimis ſtatibus popularibus.) Qui tolerabiles ſunt, & in quibus leges uim & auctoritatem habent. In dominantes.) Dominantes uocat ſtatus populares & paucorum potentias, ubi non ex legibus, ſed ex uoluntate imperantium Reſpub. adminiſtratur: dominantur enim populus & pauci non leges qui ſunt peſsimi ſtatus utriuſque Reipublicæ.

Caput VII.

IN ſtatibus autem optimatũ ſeditiones quædam exiſtunt, quia pauci ſunt qui honoribus funguntur, quare paucorum etiam potentias mutari diximus. Status enim optimatum quodammodo eſt paucorum potentia. Nam vtrobique pauci ſunt qui tenẽt

imperium,licet non eadem ratione pauci,idcirco enim ſtatus optimatum videtur eſſe paucorū potentia.Sed hoc tūc maximè vſu venire neceſſarium eſt, cū multi ſunt ea opinione ſublati, quòd virtute ſibi pares eſſe videntur, vt Lacedæmonii Parthenii nominati:ex ſimilibus enim procreati fuerant, qui deprӕhenſis inſidiis quas Reipublicæ tendebāt,Tarentum in colóniam deducti ſunt : vel cum quidā viri magni & nihilo virtute inferiores indignè & cum dedecore ab aliquibus honoratioribus tractantur,vt Lyſander à regibus:vel cū aliquis à fortitudine præſtans ad honores non admittitur , vt Cinadon,qui tempore Ageſilai auctor fuit cōſpirationis in Spartanos factæ.Pręterea cum alii nimia paupertate ſunt depreſſi,alii magnas opes habent , quod maximè in bellis efficitur, acciditque Lacedęmone ſub bellum quod cum Meſſeniis fuit,vt Tyrtæus poeta in opere quod inſcribitur Eunomia teſtatur:quidam enim bello attriti,vt fieret bonorum æquatio poſtularūt. Item ſi quis magnus ſit , & facultatem habeat augeſcendi,dum cupit ſolus imperio potiri, quod Lacedęmone Pauſanias qui dux bello Medorum fuerat, molitus fuiſſe videtur,& Hāno Carthagine.Sed maximè tum Reſpublica , tum ſtatus optimatū diſſoluuntur,ſi ius in ipſa Republica violetur.Nam principium eſt,quod non eſt rectè ſtatus popularis cum paucorum potētia in Republica temperatus,& hæc vtraque cum virtute in optimatum gubernatione, ſed duo maximè, popularem dico,& paucorum potētiam:hæc enim Reſpublica & magna pars earum

quæ

quæ ſtatus optimatum dicuntur,miſcere conantur. Nam hoc diſcrimine ſtatus optimatū à vocatis Rebuſpublicis differunt, ac propter hoc quædam ipſarum minus: aliæ magis ſunt ſtabiles, quoniam quæ magis inclinant ad paucorum potētiam,ſtatus optimatum nominantur:Reſpublica verò quę ad multitudinem. Quamobrē quæ huiuſmodi ſunt,tutiores aliis habentur:nam quod plus eſt,plus habet roboris:& qui habēt æquale, magis ſunt præſenti ſtatu contenti. Locupletes autem ſi cæteris in Republica præferantur, contumelias inferre, & plus ſibi vendicare conantur. Ad ſummam,ſi Reſpublica in partē alterutram inclinet,in eam transfertur,vtriſque ſuam partem augere conantibus, hoc eſt Reſpublica mutatur in ſtatum popularem: optimatum gubernatio in paucorum potentiam:aut in oppoſita,vt ſtatus optimatum in popularem,quoniā egentiores quaſi iniuriam accipiāt, Rempublicam in oppoſitum trahunt: Reſpublica verò in paucorum do minatum:hoc enim ſolum confirmat,ſtabilēmque facit ſtatum Reipublicæ, ſi pro dignitate paria tribuātur,& quæ ſua ſunt quiſque retineat. Quod verò dictum eſt,id in Thuriis vſu venit·Nam cum magiſtratus à maiore cenſu crearētur, in minorē tranſiuit, & plures magiſtratus. Cum autē nobiliores totius regionis agros ſibi vendicaſſent,erant enim potentiores,cum Reſpublica ad paucorum potentiam inclinaret,populus armis bellóque exercitatus, potentior præſidio factus eſt,donec qui plura poſſidebant,agris ceſſerūt. Præterea quoniam omnes opti-

matum Reſpublicæ in potentiam paucorum inclinant, idcirco nobiles plura ſibi vendicant: vt Lacedęmone patrimonia in paucorum poſſeſſionem redacta ſunt, magiſq; licet nobilibus quicquid voluerint efficere, & cum quo velint affinitatem contrahere, quæ cauſa fuit interitus Locrorum Reipublicæ, propter Dionyſii affinitatem, quod nec in ſtatu populari, nec in optimatum bene temperata Republica vſu veniret. Sed tum maximè ſtatus optimatũ latenter diſſoluitur, cum paulatim intercidit, vt ſuprà de cũctis Rebuſpublicis vniuerſaliter diximus, exiguitatem mutationum eſſe cauſam. Nam cum ex his aliquam Reipublicæ partem neglexerint, aliud deinde paulò maius facilius mutant, donec totum ornatum ac ordinem euertant, vt in Thuriorũ Republica uſu venit. Nam cum eſſet lege cautum ne quis exercitum duceret, niſi quinquẽnio intermiſſo: quidam ex iuuentute rei militaris vſum opinionémque virtutis apud præſidiariam multitudinem nacti, dũ magiſtratus contemnunt, & ſe facilè id obtinere poſſe putant, primum hanc legem antiquare conantur, vt eiſdem continenter duces eſſe liceret, cum ſe non dubitarent populi ſuffragio huic muneri libẽter eſſe præficiẽdos. Magiſtratus verò, conſiliarii nuncupati, quibus fuerat huius rei cura delegata, cum ſe primum illorum conatibus oppoſuiſſent, ceſſere tamen, dum ſibi perſuadent hac lege ſoluta, illos à cętera Repub. temperaturos. Sed poſtea cum aliarum rerum mutationi vellent obſiſtere, nihil profecerunt, ſed totus ordo Reipublicæ in eorum

rum

rum qui rebus nouis ſtuduerant, dominatum tranſiuit. Cæterum Reſpublicæ omnes modo à ſe, modo extrinſecus diſſoluuntur, cum prope eſt contraria Reſpublica, aut procul quidem, alens tamen exercitum. quod Athenienſium atque item Lacedæmoniorum principatui accidebat. Nam vbique Athenienſes paucorum ſtatus, Lacedæmonii populares diſſoluebant. Mutationes igitur ferè Rerumpub. ac ſeditiones vnde naſcerentur, explicuimus.

Scholia in Caput VII.

IN ſtatibus autem optimatum ſeditiones quædam exiſtunt.) Multis ex cauſis ſeditiones in optimatū Rep. commouentur. Primum ob hoc tantum quòd pauci ſunt, qui Reip. præſunt, ut ſuperiore capite de paucorum potentia, præſertim in exempo Baſilidarum memoratum eſt. Sed cauſæ potiſsimæ ſunt, quum præter optimates ſunt alij in ciuitate qui ſe illis uirtute non inferiores eſſe putant: uel cum uiri uirtute præſtantes indigne tractantur ab honoratioribus, uel ad honores non admittuntur. Præterea cum alij ditiſsimi ſunt, alij pauperrimi. Item ſi quis magnopere emineat, & habeat tyrānidem occupandi facultatem. Sed tūc maxime Reſp. & ſtatus optimatum euertitur, ſi ius in ipſa Rep. uioletur. huius enim mali origo eſt in eo quòd nō recte Reſp. popularis cū paucorum potētia in Rep. mixta eſt, nec Reſp. popularis & paucorum cum uirtute in ſtatu optimatum. Quo fit ut hi ſtatus modo in paucorū potentiam, modo in popularem tranſeāt, ſed omne genus Reip. nunc interno & domeſtico malo, ut declaratum eſt, euertitur, nunc ab externis potentioribus qui talem ſtatum ciuitatis non probant, deletur. Non eadem ratione pauci.) Quoniā in paucorum potētia pauci diuites Reip. præſunt, in ſtatu optimatum pauci uirtute præſtantes, quorum utrique pauci eſſe ſolent. Idcirco enim.) Quia pauci ſunt optimates qui Rēp. moderantur.) Ex ſimilibus enim procreati fuerant, quoniā Lacedæmonij, ut Trogus refert, cum Meſſenijs propter ſtupratas uirgines ſuas in ſolenni Meſſeniorum ſacrificio bellum intuliſſent, grauiſsima ſeſe execratione obſtrinxerunt, non priuſquam Meſſenam expugnaſſent, reuer-

ſuros. ſed cum bellum eſſet in decenniū protractum, ut poſteritati conſulerent, legunt iuuenes ex eo genere militum, qui poſt iuſiurandum in ſupplemētum uenerant, quibus Spartam remiſſis promiſcuos omnium fœminarum concubitus permiſerunt, maiorem futuram conceptionem rati, ſi eam ſingulæ per plures uiros experirentur: ex his nati ob notam materni pudoris Partheniј ſunt uocati. Hi ergo deprehenſis inſidijs, quas patriæ moliebātur, in coloniam Tarentum deducti ſunt, quoniam excedere iuſſi ipſi, ut Trogus ſcribit, aſſumpto Phalanto duce ad ſedes requirendas proficiſcuntur, diúque & per uarios caſus iactati, tandem in Italiam deferuntur, & oppugnata Tarentinorum arce, ac ueteribus colonis expugnatis ſedem ſibi conſtituerunt. Lyſander à regibus.) Lyſander dux Lacedæmoniorum, à regibus ipſius uirtuti & gloriæ inuidentibus male tractabatur: quare & ipſe regnum mutare ratione quadā conatus eſt, de qua ſupra memorauimus. Vt Cinadon, qui tempore Ageſilai.) Cinadon authore Xenophonte, iuuenis erat robuſtus & audaciſſimus, qui primo anno Ageſilai regis cum alijs Spartanis in regem & primos ciuitatis conſpirauit. Quod cum eſſet per indicem delatum, comprehenſus eſt, rogatúſque cur tantum facinus moliretur, nihil aliud reſpondit, quàm ne poſtremus eſſet Lacedæmone. Itaque manibus ad tergum reuinctis per urbem cum conſcijs circunferretur, cæſique primùm uerberibus, pœnas cogitati ſceleris dederunt. Vt fieret bonorū æquatio.) ut agri pariter inter omnes diuiderētur. Qui dux fuit bello Medorum.) Deuictis, pulſisq; Græcia Perſis (quos Ariſtoteles Medos uocat, quia idem erat Perſarum Medorúmq; rex, & utrique Xerxem ſequuti ſunt) Lacedæmonij ut Perſas ulciſcerētur, ultro eorum fines depopulari conſtituunt. Cuius rei gratia ſuo, ſociorúmque exercitui Pauſaniam præficiunt, qui pro ducatu regnum Græciæ affectans, proditionis præmiū cum Xerxe, nuptias filiæ eius, paciſcitur. quo enunciato, Pauſanias non multo pòſt accuſatus & damnatus eſt. Et Hanno Carthagine.) Hāno cum ſuis opibus Carthaginienſis Reip. uires ſuperaret, ſenatum concidere, & regnū occupare conatus eſt. quo enūciato captus eſt, uirgisque cæſus, & effoſſis oculis, & manibus cruribúſque fractis, in cōſpectu populi occiſus. Nam principium eſt.) Principium, unde iuris uiolatio, & ſeditiones oriuntur, eſt in eo, quod non recte miſta temperatáque eſt Reſp. popularis cum paucorum potētia: quarum

quarum proba temperatio probam Remp. *& firmam facit.* Eodémq; *modo recta popularis & paucorum potentiæ cum uirtute temperatio, rectam & ſtabilem facit optimatum* Remp. Atque ediuerſo *non recta debilem & infirmam: contraria enim contrariorum efficientia ſunt.*

Quæ *huiuſmodi ſunt tutiores alteris habentur.*) Reſp. *quæ ad popularem formam inclinant, tutiores ſtabilioréſque ſunt, quàm optimatum ſtatus, qui ad paucorum potentiam.* Nam *quod plus eſt, id plus habet roboris.*) In Rep. *quæ ad populare͂ inclinat, plures ſunt ij quibus* Reſp. *communicatur, quàm in ſtatibus optimatum, qui ad paucorum potentiā inclinant, ac proinde plus roboris ac uirium ad ſtabilitatem, & firmitudinem habent, licet ſtatus optimatum perfectior atque expetibilior ſit.* Si *pro dignitate paria tribuantur.*) Si *pro ratione proportionéque meritorum & dignitatis honores & commoda cuiq; tribuantur, quæ æqualitas geometrica nominatur.* Erant *enim potentiores.*) ἐδύναντο πλεονεκτεῖν. Hoc *enim uerbum* πλεονεκτεῖν, *quo frequenter utitur* Ariſtoteles, *multas habet intelligentias. nam & auare ſeſe gerere ſignificat, & aliena inuadere, & pluſquam oportet ſibi ſumere, & interdum maiorem facultatem ſeu adiumenta ad rem gerendam habere, ut hoc in loco.* Propter Dionyſii *affinitatem*) Dionyſius *ſenior uxorem* Dorida *ex gente* Locrorum *duxit nobilis, atq; potentis familiæ, cuius affinitatis occaſione* Locrorū Remp. *inuaſit.* Bene *temperata* Rep.) Recte *ex populari & paucorū potētia mixta.* In Thuriorum Rep.) *quæ ciuitas* Græca *eſt, in* Italia. Apud *præſidiariā multitudinē.*) Apud *multitudinē militū qui erant in præſidio.* Continentes *eſſe duces.*) Nullo *interiecto tempore.* In *eorum, qui rebus nouis ſtuduerant dominatū tranſiuit.*) In *paucorum potentiam mutatus eſt, eámque formam quæ dynaſtia ſiue dominatus dicitur, quæ huius generis peßima eſt, paucis illis turbulentis hominibus* Rempub. *arbitratu & libidine ſua exagitantibus.* Nam *ubique* Athenienſes.) Athenienſes *quoniam ipſorum* Reſp. *ad popularem inclinabat, quaſcunq; urbes in ditionem redegiſſent, earum* Reſp. *populares faciebant:* Lacedæmonij *contrà paucorum potentias, quia talis erat ipſorum* Reſpublica.

Caput VIII.

SEQVITVR, vt de ipſarum conſeruatione,

tum communiter, tum ſeparatim de ſingulis diſſeramus. Sed illud primum omnium dubitari non poteſt, quin cognitis iis quæ Rebuſpublicis interitum important, ea quoque quæ ſalutem afferunt intelligantur, cum contraria contrariorum ſint efficientia. Interitus autem ſaluti cõtrarius eſt. Igitur in Rebuſpublicis bene temperatis prouidẽdum eſt in primis, ne quid præter inſtituta moréſque fiat, ſed maximè omnium quod exiguũ eſt, caueri debet. Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum ſimul contrahitur: ab his enim rebus decipitur intelligentia, vt ratio illa captioſa eſt, Si vnũquodque paruum eſt, erunt & omnia parua: quod eſt quodammodo verum, quodammodo ſecus. Nam totum & omnia non ſunt res parua, ſed ex paruis conſtituuntur. Vna igitur cautio in hoc initium eſt adhibẽda, deinde videndum ne fides habeatur cõmentis callide ad populum circunueniendum excogitatis, quippe quæ rebus ipſis conuincuntur. Quę autem commenta & dolos Rerũpublicarum dicamus, ſuprà declaratum eſt. Licet autem animaduertere quoſdam nõ ſolum optimatum, ſed paucorum etiam ſtatus conſeruari, non quòd ſint Reſpublicæ tutæ, ſed quoniã qui magiſtratibus præſunt, tum in eos qui extra Rempublicam ſunt, tum in ſocios Reipublicæ adminiſtrandæ rectè ſe gerunt, dũ eos quibus Reſpublica non communicatur, iniuria non afficiunt, & ipſorum primarios in publicam adminiſtrationẽ accipiunt, nec ambitioſos honore, nec multitudinem quæſtu defraudant. Ipſi verò qui Rempublicam gerũt, inter ſe populariter

pulariter tractant:quam enim æqualitatem populares in multitudine quærunt,hanc ſimiles inter ſe tenere non modo iuſtum eſt,ſed etiam vtile.Itaque ſi complures ſint qui Rempublicam gerunt,multa inſtitua popularia his tenere conducit.exempli gratia, vt Semeſtres ſint magiſtratus, quo ſimilibus cunctis communicentur. Nam qui ſimiles ſunt inter ſe, hi quaſi populum quendam conficiunt.quo fit vt ſæpe inter eos duces & adulatores populares, vt ſuprà docuimus, exiſtant. Item hac ratione paucorum potentiæ & ſtatus optimatũ minus in dynaſtias tranſeunt:non enim ſimilis eſt occaſio malũ aliquod mo liendi, ſi breui tempore, ac ſi diutius magiſtratibus præſint. Nam hæc eſt cauſa cur in paucorum potentiis & ſtatibus popularibus tyrannides occupentur: aut enim qui ſunt in vtraque Republica maximi, in altera aſſentatores ducéſque populares,in altera dynaſtæ,aut qui maximis magiſtratibus præſunt,ſi lon go tempore imperiũ teneant,tyrannidem inuadunt. Conſeruantur etiam Reſpublicæ non ſolum quia procul abſunt ab iis quæ interitum afferunt, ſed interdum etiam quia prope ſunt.Nam timor intẽtiore cura Reipublicæ cõſulere cogit. Quibus ergo cordi eſt Reipublicæ ſalus,hos oportet timores iniicere,vt vigilantiores ſint ciues, nec Reipublicæ cuſtodiam tanquam excubias remittant, & pericula quæ procul abſunt velut impendentia denũtiare. Ad hæc ne contentiones ac ſeditiones inter nobiles oriãtur,per leges oportet cauere, & eorũ qui extra ſeditionem ſunt,animos antequam eodem malo implicẽtur,oc-

cupare. Nec enim cuiuſuis hominis eſt, ſed ciuili intelligentia præditi, malum quod efficitur in principio cognoſcere. Vt autem paucorum potentiæ vel Reipublicæ mutationi, quæ per cenſus efficitur occurratur, cùm hoc, manentibus eiſdem cenſibus, ſed vbertate ſuccedente vſu venit, cõmodum eſt communis cenſus magnitudinẽ cum præterito conferre: in ciuitatibus quæ cenſentur ſingulis annis, per hoc tempus: in maioribus autem, tertio vel quinto quoque anno. & ſi multis partibus aut maior fuerit, aut minor quàm eo tempore cum ratio cẽſus ad capeſſendam Rempublicam fuit inſtituta, ex conſtituta lege vel augere, vel cenſus rationem minuere: augentes, ſi creuerint opes: minuẽtes, ſi decreuerint, pro ratione factę acceſſionis aut deceſſionis. Quo prætermiſſo, in paucorum potentiis ac Rebuſpublicis, vno modo hic potentia paucorum exiſtit, illic dynaſtia: altero ex Republica ſtatus popularis, ex paucorum potentia Reſpublica vel populus fit. Illa verò cautio in populo paucorúmque potẽtia, & in omni Republica communis eſt, ne quem augeant vltra cõmenſum, ſed curent vt paruos & diuturnos honores potius quàm ad breue tẽpus magnos attribuant. Corrumpuntur enim, nec cuiuſuis hominis eſt ſecũdam fortunam ferre: aut certe cauẽdum eſt ne cum multos ſimul honores tribuerint, eoſdem ſimul auferãt. Sed paulatim ac primum omnium magna cura legibus eſt prouidendum, ne quis magnopere vel clientelis, vel opibus potentior fiat: ſi quis autem contra eas leges fecerit, exilio ſancire. Et quoniam per vitam

quoque

quoque priuatam res nouas moliũtur, magiſtratum conſtituere conuenit, ad obſeruandum eos quorum vita à Reipublicæ rationibus abhorreat, ſtatus popularis in ſtatu populari, paucorum potentiæ in paucorũ dominatu, & in cæteris Rebuſpublicis eodem modo. Ab iis quoque per partes cauendum eſt eiſdem de cauſis, qui vitam in vrbe per otium & voluptatem trãſigunt. Cuius mali medicina in eo poſita eſt, vt rem gerẽdi cura, magiſtratúſque partibus oppoſitis tribuatur (oppoſitas autẽ eſſe dico viros probos vulgari turbæ, egenóſque diuitibus.) curãdúmque vt egenorum multitudo cũ oppulentis miſceatur, vel media pars augeatur: hæc enim ſeditiones dirimit, quæ propter imparitatem exiſtere ſolent. Sed caput eſt in omni Republica, vt legibus, & omni alia ratione prouiſum ſit, ne qua facultas quęſtus faciẽdi magiſtratibus relinquatur. Quod maximè cauẽdum eſt in paucorum potẽtiis. Nec enim vulgus tam moleſtè fert excludi ſe à magiſtratibus gerendis, quin lætatur potius, ſi ſuis rebus vacare permittatur, q̃ ſi ſibi perſuaſerit Rempublicam à magiſtratibus compilari: tunc enim vtruque ei moleſtum eſt, quòd nec honorum particeps ſit, & quòd à quæſtibus ſummoueatur. Cæterum vna duntaxat ratio eſt, qua ſimul eſſe poſſint ſtatus popularis & optimatum, ſi quis id quod fieri poteſt perficiat, vt tum nobilibus, tũ plebi quod vtrique petũt tribuatur. Vt enim cunctis aditus ad magiſtratus pateat, populare eſt: vt autem nobiles magiſtratus gerãt, rationem optimatũ attingit. quod fiet ſi magiſtratibus ſublata ſit quęſtus facien-

di facultas: Inopes enim magiſtratum gerere nullo compendio propoſito recuſabunt, ſed res ſuas agere præoptabunt: Diuitibus autē cum nihil rebus communibus indigeát, magiſtratus gerere licebit: ita fiet vt inopes operibus vacantes diteſcant, nobiles non ſint imperio vulgarium hominum ſubiecti. Compilationibus autem Reipublicæ ſic occurretur, ſi ciuibus omnibus præſentibus pecunię tradantur, & rationum exempla per claſſes centuriáſque & tribus deponātur. Vt verò magiſtratus ſine quæſtu gerantur, legibus oportet honores eſſe propoſitos iis, quorum induſtria fuerit approbatione omnium commēdata. In ſtatibus autem popularibus ſic locupletibus parcere conuenit, vt non modo poſſeſſionum, ſed ne fructuū quidem fiat ęquatio. quod in quibuſdā Rebuſp. latēter efficitur. Quin ſatius eſt eos prohibere, ſi munera velint ſumptuoſa quidem, ſed inutilia vt ſpectacula, & ludos, ac cætera id genus exhibere. In paucorum autem potētiis magna eſt egenorum habenda cura, eíſq; mandandi quęſtuoſi magiſtratus: & grauiori pœna ſanciendum, ſi quis locupletum in pauperes, quàm ſi quis ipſorum contuliam inferat. Commodum eſt etiam vt hæreditates non donatione, ſed iure cognationis tradantur, vtq; ad eundem vna non plures hæreditates perueniant: ſic enim erunt magis æqualia patrimonia, pluréſque fient ex pauperibus locupletes. Sed & illud tū in populari, tum in ſtatu paucorū prodeſt iis potius quibus minus Reſpublica cōmunicatur ex cæteris rebus paria, vel etiam potiora tribuere: diuitibus dico

in po-

in populari,egenis in paucorum dominatu: imperia tamen ſeu magiſtratus,quibus eſt in Rempublicam ſumma poteſtas, iis qui de Republica ſunt,vel ſolis, vel pluribus mandare.

Scholia in Caput VIII.

SEQVITVR *ut de ipſarum conſeruatione, tum communiter, tum ſeparatim.*) *Multæ ſunt Reſpub.conſeruãdi rationes,ſed illa communis,ne quid fieri cõtra leges & inſtituta permittatur:quod maximè cauendum eſt in rebus exiguis, quoniam hæ maximè latent.Item ne ſe homines callidis commentis capi permittant,quibus inſidiæ cuiq; Reip. generi tenduntur, de quibus ſuprà memoratum eſt. Prodeſt etiam eos qui magiſtratibus præſunt rectè ſe gerere,tum cum ijs qui Remp. non gerunt,tum cum cæteris, quibus Reſpub. communicatur, ut illos iniuria non afficiant, cum his populariter ſe gerant. Item curam præſentis ſtatus Reipub. non remittere,ad quod utile eſt timores injcere quò diligentius cuſtodiatur.Præterea legibus cauere nobilium ſeditiones, & ſi oriantur,eorum animos occupare,qui nõdum ſeditione ſunt implicati. Sed in paucorum potentia, mutationi quæ per cenſum ubertate ſuccedente fit occurritur,ſi ciuitas certis temporibus cenſeatur,& inita patrimoniorum diuitiarũmque ratione, cẽſus uel augeatur uel minuatur, ut proportione ad primum inſtitutum redeat.Illa quoq; cautio cunctis Rebuſpublicis communis,nequis honoribus,& potẽtia ultra commenſum augeatur.Item legibus prouidere,ne quis opibus & clientelis nimium creſcat,conſtituta exilij pœna,ſi quis legis terminos excedat.Eſt etiam utile magiſtratum creare, qui priuatorum uiuendi rationem exploret,ſi qui ſint uitam Reipub. rationibus contrariam agentes, quiq; in otio & uoluptate degant, qui interdum rebus nouis ſtudere ſolent. Sed primum omnium eſt in omni Repub.prouidendum,ne qua ratio ſeu facultas magiſtratibus,habendi quæſtui Rempub.relinquatur:cui malo ſic occurri poteſt,ſi pecuniæ coram omni populo tradãtur,& exempla rationum apud tribus ſeu centurias deponantur, item ſi præmium bene geſtæ Reipub. honores proponantur. Confert etiam tum in ſtatu populari,tum in paucorum potẽtia,exceptis ſummis magiſtratibus,& in quibus ſumma Reipub.uertitur,cætera liberaliter ijs qui minus ſunt*

Reipub. participes communicare. In Rebuſpublicis bene temperatis.) *Rectâ ratione mixtis ex populari & paucorum potentia.* Vt ratio illa captioſa eſt.) *Ea ratiocinatio qua homines hac in parte decipiuntur, fallax eſt.* Quodammodo uerum eſt.) *Nam omnia diſtributiuè parua ſunt, non autem collectiuè.* Quæ rebus ipſis conuincuntur.) *Quæ factis & exitu redarguuntur, & fallacia eſſe declarantur.* Qui extra Rempub. ſunt.) *Qui non gerunt magiſtratus, uel potius quibus non patet aditus ad Rempub. gerendam.* Ipſorum primarios.) *Ad populares in paucorum potentia hoc referri debet, ut qui inter populares eminent, ij in paucorum ſocietatem ad Rempub. capeſſandam aſſumantur.*

Inter ſe populariter tractent.) *Vt mutua conſuetudine ſic utantur inter ſe, ut populares ſolent inter ipſos, ut pares ſcilicet cũ paribus uiuere conſueuerunt.* Item hac ratione.) *Si æquabilitatem quandam ſeruent inter ſe, & rationem ineant, ut ipſis omnibus honores contractis temporibus communicentur, minus paucorum potentia aut ſtatus optimatum tranſeant in dynaſtiam, quæ ſimilis eſt tyrannidi.* In altera aſſentatores, ducéſque populares.) *In populari principes populo blãdientes.*

In altera dynaſtæ.) *In paucorum potẽtia aliquis ex ijs paucis qui ſua libidine Rempub. agitant, quæ forma Reipub. cum ad eam paucorum licentiam peruenit, dynaſtia nominatur.* Si longo tempore teneant imperium.) *Vt accidit Iulio Cæſari inter Romanos cum decem annos imperium militare in Gallia tenuiſſet.* Quibus cordi eſt Reipub. ſalus.) *Qui Rempub. ſaluam eſſe uolunt.* Tanquam excubias remittant.) *Quaſi nocturnas ſtationes ſeu uigilias quæ intẽto animo agi debẽt, imminente periculo.* Qui extra ſeditionem ſunt.) *Qui nondum participes ſunt ſeditionis.* Malum quod efficitur in principio.) *Non temporis principium dicit, ſed rei: nobilitas enim quaſi principium eſt Reipub. ut ſuprà declarauimus.* Sed ubertate ſuccedẽte.) εὐπορίαν γιγνομένης. *Sic enim legitur in exemplaribus emendatis, ſublato uerbo* νομίσματος *quod in uulgatis redundat. Nam quod hic* εὐπορίαν, *id eſt ubertatem ſiue copiam, idem ſuprà capite ſexto,* εὐετηρίαν, *id eſt temporum felicitatem uocauit, cum per otium & pacem aliáſue cauſas pretia poſſeſſionum augeſcunt.* Per hoc tempus.) *Id eſt ſingulis annis.* Si creuerint opes.) *Pretia poſſeſsionum uel diuitiæ multorum.* Acceſsionis aut deceſsionis.) *Augmenti uel decrementi.* Vno modo.) *Per deceſsionem*

ſeu

ſeu decrementum. Altero.) Per acceſsionem & incrementum. Vltra commenſum.) Vltra ſymmetriam ſeu proportionem, quod fit cum pars maior quàm pro ratione totius exiſtit, & ciuis potentior fit, quàm pro ratione ciuitatis, præſertim ſi ſuis uincat ciuitatis opes. Secundã fortunam ferre.) Non inſoleſcere rebus proſperis. Exilio ſancire.) Exilij pœnam conſtituere, ut per oſtraciſmum Athenis fiebat, aut aliter in exilium mittere, ſi quis legibus modum diuitijs & clietelis imponentibus non paruiſſet. A Reipub. rationibus abhorreat.) Si quis aliter uiuat quàm ratio Reipublicæ poſtulat, cuiuſcunque generis ſit. Per otium & uoluptatem tranſigunt.) Quod partim ſocordia & inertia fit, ut in pauperibus qui dum laborem fugiunt, furtis, alea, uel alijs malis artibus uictum quærunt, partim morum corruptione, ut in diuitibus qui ſe nec ad Rempub. gerendam conferũt, nec literis aut philoſophiæ, alijs'ue honeſtis ſtudijs uacant, ſed turpes uoluptates conſectãtur. Media pars.) Qui mediocres habent facultates. Propter imparitatem.) Ditiſsimorum & egenorum. Et à quæſtibus ſummoueatur.) Quos faceret, ſi ad gerendam Rempub. admitteretur. Vna duntaxat ratio eſt, qua ſimul, &c.) Nam quia cunctis Rempub. gerere licet, idcirco popularis dici poteſt: quia uero nobiles & optimates magiſtratus gerũt, ſtatus optimatum. Rationum exempla.) Exempla librorum accepti & expenſi. Quod in quibuſdã Rebuſpub. latenter efficitur.) Duobus potiſsimum modis hoc fieri poſſe uidetur: Vno ſi magna tributa diuitibus imponãtur ad pauperrimos alendos, ad publicóſue ſumptus, ut pauperes ſint immunes: Altero ſi diuites ipſi ſua ſpõte magnas popularium familias alant, ut proceres in Hiſpania, tum factionum gratia, tum per liberalitatem uel ambitionem conſueuerunt: hac enim ratione fructus uectigaliáque locupletum latenter inter populares diuiduntur. Quin ſatius eſt eos prohibere, ſi munera populo dare uelint.) βέλτιον δὲ καὶ βουλομένους κωλύειν λειτουργεῖν. Sic enim ſcriptum eſt in codicibus emendatis. Quàm ſi quis ipſorum.) Pauperum, ut contumelia à diuite illata pauperi grauius uindicetur, quã ſi ab altero paupere inferretur.

Non donatione, ſed iure cognationis.) Ne liceat patri filios exhæredare, & cui uelit, patrimonium relinquere, ut licet in Aragonia. Qui de Repub. ſunt.) Id eſt ex eorum numero, in quorum poteſtate Reſpublica eſt, ut ſolis paucis in paucorum potentia, optimatibus in ipſorum

T ii

ſtatu, popularibus in populari magiſtratus mandentur, uel ſi cum alijs gerant, ſint ipſi numero plures.

Caput IX.

SED tria quædam adeſſe iis oportet, qui ſummis magiſtratibus præeſſe debent. primum præſentis ſtatus Reipublicę charitas, deinde maxima facultas ad munera magiſtratus obeunda, tum virtus & iuſtitia in Republica, cuiuſque Reipublicæ rationi accommodata. Nam ſi ius non idem eſt in omnibus Rebuſpublicis, neceſſe eſt vt iuſtitiæ diſcrimina ſint. Sed cum hęc non omnia in eodem reperiuntur, qua ratione ſit electio faciēda quæritur: exempli gratia, ſi quis facultate præditus ſit ducendi exercitum, improbus tamen habeatur, nec amicus Reip. alter iuſtus ſit, & Reip. ſtudioſus, quomodo ſit facienda delectio. Duorum tamen ratio habenda eſſe videtur, cuius rei magis ſint omnes compotes, & cuius minus. Itaque in imperatore deligēdo, rei militaris peritia magis quàm virtus ſpectari debet, nam minus rei militaris, magis autem probitatis compotes ſunt. Ad cuſtodiam verò & quæſturam contraria debent ſpectari, hoc enim munus virtutē vulgari maiorem deſiderat, ſcientia verò omnibus eſt communis. Sed quærat aliquis, ſi facultas adeſt muneris obeundi, & ſtudium Reipublicę, quid opus eſt virtute, cum hæc duo ad commodè Rempublicam adminiſtrandam ſint ſatis? an idcirco virtus etiam deſideratur, quoniam fieri poteſt, vt qui duobus his præditi ſint, tamen incontinentes habeantur? Ergo quēadmodum incontinentes, cum ſciant, & ſeipſos ament, non tamen

men

men ſibi obtemperant, ſic accidere quibuſdam in Rempublicam poteſt. Cæterum vniuerſè quæcunque legibus ſancita Rebuſpublicis commoda eſſe dicimus, his omnibus Reſpublicæ conſeruantur. Sed caput eſt, quẽadmodum ſæpe diximus, vt quo multitudo quæ præſenti ſtatu Reipublicæ contenta eſt, potentior quàm diuerſa ſit prouideatur. Sed præter hæc omnia illud intelligere oportet, cuius nũc ignoratione Reſpublicæ quæ à medio diſceſſere tenentur. Nam multa ſunt quæ cũ popularia eſſe videantur, tamẽ Reſpublicas populares labefactãt: & paucorum potẽtias, multa quæ huic generi accommodata eſſe videntur, euertũt. Qui verò hanc vnã virtutem eſſe putãt, hi ad exceſſum trahũt, magno ſcilicet errore. vt enim naſus qui à pulcherrima rectitudine in aduncum aut ſimum deflexit, adhuc tamen honeſtus eſt, & viſu non iniucundus, ſi quis autem immodicè producat, primum mediocritatem partis ſuſtulerit, ad extremum vt ne naſus quidem eſſe videatur, propter exceſſum & defectum contrariorũ, effecerit, quæ ratio eadem eſt cæterarum partium: ſic in Rebuſpublicis omnibus accidit. Nam fieri poteſt vt tum paucorum potentia, tum ſtatus popularis commodè ſeſe habeant, quanuis ab optima Reipublicæ forma diſceſſerint, ſi quis tamen alterutram magis intenderit, primum deteriorem Rempublicam reddet, poſtremo vt nec Reſpublica quidem ſit efficiet. Itaque legumlatori ac homini ciuili cognitum eſſe debet, cuiuſmodi res populares ſtatum popularem tueantur, & quales interimant: eodẽmque

modo paucorum potentiam,quę pertinent ad paucorum dominatum: quorum neuter ſtatus eſſe & conſeruari abſque diuitibus & multitudine poteſt. Nam ſi bonorum æquatio fiat, eam Rempublicam diuerſam eſſe neceſſe eſt. Ergo qui euertunt legibus modum excedentibus,ii Reſpublicas euertunt. Sed tum in ſtatibus popularibus, tum in paucorum potentiis peccatur:in popularibus quidem adminiſtrationibus,vbi leges arbitrio populi temperantur:ductores populares peccant, qui cũ diuitibus contendentes, & quaſi bellum gerentes,ex vna duas ciuitates faciunt, cum oppoſitum facere conueniat, vt ſemper pro diuitibus dicere videantur, & viciſſim pro populo:in paucorum potentia,qui ſtudent paucorum dominatui, & vbique iureiurando contra quàm nunc fit,paucorũ potentiæ ſtudioſi profiteantur. Nunc enim in quibuſdam paucorum potentiis hæc eſt iuriſiurãdi formula,Inimicus ero plebi, & in eam quicquid mali potero moliar, cum oppoſitum oſtentare atque ſimulare conueniat, ac iureiurando nullam ſe in plebem iniuriã illaturos profiteri. Sed ex omnibus quę diximus,maxima prouiſio ad Rempub. cõſeruandam eſt in eo,quod nunc ab omnibus negligitur, vt educatio Reipub. conſentanea fiat. Nam vtiliſſimæ leges & omnium Rempublicã adminiſtrantium conſenſu ſancita decreta nihil proſunt, niſi homines in Republica populariter ſi leges ſunt populares, aſſueſcant & inſtituãtur:vel conuenienter paucorum potẽtiæ, ſi huic leges accommodantur. Nam ſi eſt in vno incontinentia,eſt etiam in

ciuitate.

ciuitate. Educari autem ſiue inſtitui conuenienter Reip. non eſt hoc vt ea faciãt quibus qui paucorum tenent imperiũ, vel populares delectantur, ſed quibus alteri cum paucis, alteri populariter Rempublicam adminiſtrare valeãt. Nunc autem in paucorum dominatibus eorum qui tenent imperium filii delitioſè ac molliter degunt, egenorum verò exercitati ſunt, & laboribus durati. Itaque magis & volunt, & res nouas moliri poſſunt. In popularibus verò Rebuſpublicis quæ maximè videntur eſſe populares, inſtituta ſunt Reipublicæ commodis, & rationibus inimica, cuius cauſa eſt parua libertatis definitio. Duobus enim Reſpublica popularis definiri videtur, tũ eo quod ſumma poteſtas penes maiorẽ partem ſit, tum libertate, quoniã ius æquum eſſe videtur: æquum autẽ, vt ratum ſit quicquid multitudini placuerit: libertas autẽ & æquitas, vt faciat quiſque quod velit. Itaque in huiuſmodi ſtatibus popularibus vnuſquiſque viuit vt vult, & ſuę libidini (vt Euripides ait) indulget, quod vitioſum eſt. Nam viuere conuenienter Reipublicæ, non ſeruitus, ſed ſalus eſſe putari debet. Hæc igitur ſunt quibus, vt ſimpliciter loquar, Reſpublicæ mutantur & pereunt, & quibus conſeruantur, & incolumes perſeuerant.

Scholia in Caput IX.

SED *tria quædã adeſſe ijs oportet, qui ſummis magiſtratibus præeſſe debent.*) *Quoniam ad* Reipub. *conſeruationẽ magni intereſt, idoneis hominibus magiſtratus ſummos mandari: idcirco quibus rebus inſtructus eſſe debeat is cui rectè ſummus magiſtratus committitur declarat, quas tres eſſe docet.* Primùm, *ut ſit amicus* Reipub. Secundo *ut*

facultatem,ingenium,& uſum ad rem gerendam habeat.Tertio,ut ſit ea uirtute & iuſtitia præditus, quæ illi Reip.generi conuenit. Quæ res ſi non omnes in eodem homine congruant,ea plus ponderis habere debet in electione,quæ rarior in hominibus reperitur. Sed nihil eſt quod magis Rempub. conſeruet,quàm ſi ea pars quæ ſtatũ præſentem Reip. probat,quàm quæ non eſt eo contenta,potentior ſit.Cauẽdum eſt etiam ne modus in his rebus excedatur quæ Rempub. popularem faciũt,aut paucorum,& alias eodem modo:nedum nimis,exẽpli gratia,popularis efficitur,deſinat eſſe popularis aut paucorũ potentia, ſi hæc nimis talis efficiatur. Sed ea ratio maximè ad Reipub.cõſeruationem facit,ſi prouideatur ut ciuium inſtitutio & educatio ſit Reipub.accommodata,ne uita & moribus,à legibus & inſtitutis diſcedatur. Præſentis ſtatus Reipub. charitas.) Vt magnopere uelit præſentem ſtatum Reip. conſeruari. Maxima facultas.) Vt ſit ingenio & uſu ad eius magiſtratus officia obeunda maximè idoneus & inſtructus. Cuiuſque Reipub. rationi accommodata.) Non enim eadem eſt boni ciuis uirtus, eadémue iuſtitia in omni Repub. ſed uaria pro diuerſitate Rerumpub. quãquam in optimo ſtatu Reipub. eadem eſt uirtus boni ciuis,quæ boni uiri. ita fit ut quod uirtus & iuſtitia eſt in Repub.deprauata,ut in tyrannide uel paucorũ potentia,id in optima Repub. & ſimpliciter, improbum & iniuſtum habeatur.Nam iuſtus & bonus ciuis habetur in quaque Repub.qui eius Reipub. leges obſeruat.Leges autem deprauatæ,Reipub.conuenientes,deprauatæ ſunt & ſimpliciter iniuſtæ. Cuius rei ſint omnes magis compotes.) Ex ijs rebus quæ ſpectari debent in deligendo uiro,qui cæteris debeat ad magiſtratum mandandũ præferri,quæ res in hominibus rarior ſit, & quæ frequentius adſit conſiderari debet,& ea plus habere ponderis,quæ rarius in hominibus reperitur.Itaque in deligendo imperatore ſiue duce exercitus, is qui naturalibus adiumẽtis & uſu rei militaris præſtat,quia hoc rarius eſt,probo & iuſto uiro præferri debet.Ad quæſturã uerò egregiè probus & iuſtus,habenti ad id munus obeundum facultatem, hoc eſt ingenium, & uſum,præferendus eſt. Hæc enim facultas pluribus cõtingit,quàm egregia probitas & iuſtitia ſingularis, quæ in quæſtore deſideratur.

Scientia uerò omnibus eſt communis.) Cognitio eorum quæ agenda ſunt,tum habenti uſum & adiumenta naturalia, tum probo & iuſto adeſſe

adeſſe debet. aliud eſt enim experiētia & uſus, aliud ſciētia: hæc enim uniuerſalior eſt, ut ipſe docet Metaphy. i. Cū *ſciant & ſeipſos amēt.)* Incontinēs, *ut* Ariſtoteles *cum alijs locis, tum ſeptimo* Ethicorum *docet. hoc differt ab intemperato, licet uterq; propriè in gulæ & ueneris uoluptatibus uerſetur, quòd intēperatus habitum uitioſum iam ingeneratum habet, & rationē deprauatam cum appetitu conſentientem, & iucunda honeſtis per ignorantiam quandam, in qua omnes uitioſi uerſantur præferentem.* Hæc *autem eſt ignorantia in electione, quæ ut ipſe ait tertio* Ethicorum, *non inuoluntarij, ſed prauitatis eſt cauſa.* Incontinens *autem nec uitioſum habitum, nec rationē deprauatam habet, nec in uitioſorum ignorantia uerſatur, ſed rectè iudicat, & quæ bona ſint, & expetenda nouit, & quæ uiciſsim mala & fugienda, ſed infirmitate & inconſtantia labitur, nec paret ſuo iudicio: quanquā hanc ipſam infirmitatem & perturbationem philoſophus ignorantiam quandam eſſe interpretatur, ut omnino uerum ſit cōmune dogma philoſophorū, omnes malos ignorare quæ oporteat facere,* Ethic. iij. Quēadmodū *igitur incōtinētes expetēda & fugiēda ſciunt, & ſeipſos amore naturali diligūt, tamen nec ſtant iudicio ſuo, & cōtra quàm ipſis cōuenit agūt: ſic accidere in eos poſſet, qui facultatem ad* Rempub. *gerendam haberent, & eſſent præſentis ſtatus ſtudioſi, niſi habitum uirtutis quo ab incommodis* Reipub. *auocarentur haberent.* Hanc unam uirtutem *eſſe putant.)* Vt Reſpub. *exempli gratia popularis, ſit ualde popularis.* Mediocritatem partis.) *Commenſum & proportionem quam naſus debet ad totum corpus, & cæteras partes habere.* Nam *partes hominis rectè à natura compoſiti certam commenſus proportionem habent ad totum corpus, ut pes, exempli gratia, ſit ſexta partis altitudinis corporis, cubitus quartæ, facies uerò à mento ad frontem ſummam, & radices imas capilorum decimæ, & cæteræ partes eodem modo. quam rationem, ut docet* Vitruuius *pictores, & ſtatuarij ſolent in conficiendis imaginibus ſequi.* Propter exceſſum & defectū cōtrariorum.) Contraria *uocat rectum naſum, & curuum, aut ſimum.* itaq; *exceſſus referri debet ad naſum curuū, qui ſæpe magnitudine & longitudine excedit rectum: defectus uerò ad ſimum qui minor eſſe, & uix à facie extare ſolet.* Ergo qui euertunt legibus modū excedentibus, ij Reſp. euertunt.) τοῖς καθ᾽ ὑπεροχὴν νόμοις φθείρουσι. Sic *legitur in exem-*

plaribus emendatis. Qui euertunt, inquit, ſiue tollunt diuites, aut populum legibus modum excedentibus, hi Rempub. euertunt, & tollunt popularem ſublatis diuitibus, paucorum potentiam ſublato populo.

Duas ciuitates.) Vnam diuitum, alteram egenorum. Iureiurando.) Quod accipitur ab ijs qui magiſtratibus præficiuntur. Vt fiat educatio.) Vt ciues inſtituantur, & ijs rebus quæ legibus & rationibus Reipub. ſunt accommodatæ, aſſueſcant. Nam ſi eſt in uno.) In eo ſcilicet qui ſummo magiſtratui præeſt, uel in principe, uel in uno, id eſt in uno quoque, ſiue in ſingulis ciuibus. Non eſt hoc, ut ea faciant.) Hic locus apertè declarat uerbum παιδεύεσθαι, quod interpres uertit educari uel inſtitui, & quo ſæpe utitur Ariſtoteles, non tam ad diſciplinam pertinere, quæ ex audiendo aut legendo ingeneratur, quàm ad aſſuefactionem operum, quæ ſolet latinè educatio nominari. Praua libertatis definitio.) Nam perperam liberum eſſe definiunt, cui facere licet quicquid uult: eſt enim addendum, præterquàm quod lege prohibetur. nam hoc eſt quod ait. Viuere cõuenictèr Reip.) Leges Reip. nõ uiolare.

Caput X.

SVPEREST vt de vnius imperio diſſeramus, quæ res ad ipſius interitum, & quæ ſint ad ſalutem accommodatæ. Veruntamen quæ in regna & tyrannides accidunt, ſimilia ſunt iis quæ in Reſpublicas accidere memorauimus. Nam regnũ optimatum Rempub. æmulatur. Tyrannis autem ex extremo paucorum dominatu, & ſtatu populari conſiſtit: itaque ſubiectis maximè omnium eſt pernitioſa, quippe cum ſit ex duobus malis Rebuſpublicis conſtituta, habeátque vtriuſq; aberrationes & peccata. Cæterũ vtraque monarchia ab ipſo ſtatim initio ex rebus cõtrariis nata eſt. Nam regnum in præſidium proborum hominum contra iniurias popularium eſt conſtitutum: & rex ipſe ex numero proborum virorum creatus eſt, propterea quòd virtute

aut

aut rerum virtute geſtarum magnitudine pręſtaret, aut propter talis generis excellētiam. Tyrannus autem ex populo & multitudine aduerſus nobilitatē, vt populum iniuriis eorum prohiberet, quemadmodum res ipſa declarat. Nam tyrāni plerique ex ducibus popularibus facti ſunt, qui nobiles calumniādo, vt ſibi à populo fides haberetur, ſunt aſſecuti. Quædam igitur tyrannides ad hunc modum auctis iam ciuitatibus extiterūt. Aliæ ante has ex regibus, qui moribus inſtitutiſque maiorum violatis, imperia magis herilia concupierunt. Aliæ ex his quibus mādati fuerāt ſummi magiſtratus. Antiquitus enim populi munera publica & Reipub. cōſulendi curam diuturniores conſtituebant: quædam ex paucorum potentiis, cum vnum aliquem cuius arbitrio imperia maxima cōmitterent delegiſſent. Nam his omnibus modis tyrannidem inuadendi, ſi modo velint, facultas adeſt, propterea quòd iam potentiam habent alii principatus regii, alii magiſtratus, vt Phidoni inter Argiuos accidit, & aliis qui regnum quod prius erat in tyrannidem cōuertunt. Qui verò ad Ioniam tyranni facti ſunt, & Phalaris ex magiſtratu tyrānidem inuaſerunt. Panætius autem inter Leontinos, Cypſelus Corinthi, Piſiſtratus Athenis, Dionyſius Syracuſis. Et alii eodem modo ex ducibus & aſſentatoribus popularibus facti ſunt tyranni. Regnum igitur, vt ſuprà diximus, optimatum ordinem imitatur. Nam regnum propriæ virtutis, aut generis, vel beneficiorum, aut honorum ſimul atque potentiæ meritis tribuitur. Omnes enim hūc honorē ſunt

adepti, quòd ciuitates beneficiis vel demeruiſſent, vel demerendi facultatem haberent: quidam bello ne in ſeruitutem redigerentur, prohibentes, vt Codrus: alii in libertatē vendicātes, vt Cyrus: alii quòd vrbis fuiſſent cōditores, vel agros ſeu fines in ditionem redegiſſent, vt Lacedæmoniorum & Macedonum, Moloſſorúmque reges. Pertinet autē ad regis officium cautum ac prouidentem eſſe, vt nec diuites iniuria, nec populares contumelia afficiātur. Tyrannis, vt ſæpe dictū eſt, nullam habet boni publici rationem, præterquam compēdii ſui gratia. Eſt autem tyrannicum propoſitum voluptas, regium autē honeſtas. Itaq; velle pecuniis excellere tyrannicum eſt, honoribus verò magis regium. Item cuſtodia regis, ciuilis eſt: tyranni, ex externis conſtat. Tyrānidi porrò tum ſtatus popularis, tum paucorū potentiæ mala ineſſe perſpicuum eſt. Ex paucorū potentia tyrannis habet, quod ſibi diuitias tanquam finem proponit: aliter enim præſidium manere nequit, nec lautitia, & quod ſuſpectam multitudinē habet, quæ cauſa eſt arma popularibus auferendi. Itémque afficere plebem incommodis, atque vrbis munitiore loco ſummouere, & ſeorſum habitare cogere, commune eſt paucorum potentiæ atque tyrannidis. Ex populari verò habet, bellum gerere cum nobilibus, eóſq; tum latēter, tum palam interimere, & in exiliū mittere tanquam artis æmulos, & dominatū impedientes. Ab his enim inſidiæ parari ſolēt, dum quidā eorum imperare volūt, alii ſeruire recuſant. Vnde conſilium natum eſt, quod Periander Thraſybulo dedit,

vt ſpicas eminentes mutilaret, tanquá ſemper oporteat præſtátiores ciues de medio tollere. Eadem igitur eſſe principia ferè putare conuenit, vt ſuprà memorauimus, in Rebuſpub. & in monarchiis mutationum. Nam iniuria, timor, & contemptus magna ex parte ſubiectos ad conſpirandum in monarchias compellunt, ſed ex iniuriis maximè contumelia, interdum tamen ſi quis fuerit fortunis ſpoliatus. Sunt autem hi fines vt illic, ſic etiam in tyrannide & regno. Nam qui ſoli tenent imperium, hi plurimum habent, tum diuitiarum, tum etiam honorum, quæ res ab omnibus expetuntur. Conſpirationes auté quædam in caput principum, quædam in principatum fiunt. Quæ igitur à contumelia proficiſcuntur, hæ in caput fiūt. Sed cū multiplex ſit contumelia, quælibet eſt iræ, ſeu indignationis cauſa. Porrò irati magna ex parte non præſtantiæ, ſed vltionis gratia in malum alterius incitantur. Nam conſpiratio quæ facta eſt in Piſiſtratidas, inde orta eſt, quòd Harmodii ſororem contumelia affecerant, ipſum verò Harmodium offenderāt. Itaque Harmodiū ſororis contumelia, Ariſtogitonem verò Harmodii iniuria ad facinus impulerunt. Inſidiæ quæ in Periandrū Ambratiæ tyrannum inſtructæ ſunt, hinc ortum habuerunt, quòd adoleſcentem cuius conſuetudine turpiter abutebatur, num iam vterum ex ipſo ferret, in conuiuio interrogauit. Philippum Pauſanias idcirco peremit, quòd contumeliam quam ipſe acceperat ab Attalo negligeret. Derdas Amyntę paruo propterea inſidiatus eſt, quòd in ipſius ętaté gloriabatur:

Euagoras Cyprius Eunucho. Nam filium eius quòd vxorem repudiaſſet, quaſi accepta contumelia peremit. Et multæ conſpirationes & inuaſiones in monarchas propter pudendas cōtumelias in corpus illatas factę ſunt, vt Cratęi in Archelaū. Semper enim moleſtus erat ad conſuetudinem ſolicitando. Itaque vel minor prætextus ſatis erat: vel quòd nullā ex filiabus, vt erat pollicitus, ipſi dediſſet, qui bello quod cum Sirrha & Arrhabęo gerebat implicitus, maiorē natu dedit Elibeę regi, minorem verò filio Amyntæ, dum ſic fore putat, vt minus ille diſſentiat ab eo qui fuerat ex Cleopatra procreatus: principium tamen alienationis ex amatoria moleſtia natum eſt. ſimul etiam Hellanocrates Lariſſæus ob eādem cauſam conſpirauit. Nam cum abuſus eius ætate ipſum ab exilio, quemadmodum fuerat pollicitus, non reuocaret, conſuetudinem non ab amatoria cupiditate, ſed à voluntate inferēdi contumeliam profectam fuiſſe putauit. Paro & Heraclida Aenienſes patris iniurias perſequentes Cotyn necauerunt, à quo defecerat Adamas velut accepta contumelia, quòd puer ab eo fuiſſet exectus. Multi etiam quòd corpore plagas accepiſſent, irati, quaſi accepta contumelia principes ac reges occiderunt, aut occidere conati ſunt, vt in Mitylene Megacles facta cum amicis conſpiratione, Pentalidas qui circuentes virga obuios percutiebant ſuſtulit. Et poſtea Smerdes quòd plagis fuiſſet affectus, abſtractúſque ab vxore Penthilum interfecit. Cōſpirationis autem in Archelaum factæ Decamnichus dux & auctor fuit, qui primus cæteros

ros

ros conſpirantes concitauit, iratus quòd Euripidi poetæ traditus ab eo fuiſſet verberandus. Euripides autem indignatus erat, quòd illi neſcio quid de ore ipſius grauiter olente dixiſſet, & aliis multis propter ſimilem cauſam, vel mors illata eſt, vel inſidiæ inſtructæ. Eodem modo fit propter timorẽ: hæc enim erat ex cauſis vna, vt in Rebuſpub. ſic etiam in monarchiis, vt Artapanes Xerxem inuaſit calumniam De Dario timens, quem iniuſſu Xerxis ſuſpenderat, putans tamen ſe impune laturum, eo dante veniam, velut immemorem propter cœnam. Quædam conſpirationes ex contemptione oriuntur, vt in Sardanapalum, cum quidam inter mulieres nentem conſpexiſſet, ſi verè hoc eſt à fabulantibus traditum, ſin aliter, in alio tamẽ verè poteſt accidere. Et Diõ propter contemptum, Dionyſium poſteriorem inuaſit, cũ ciues ſic affectos, & ipſum ſemper eſſe temulentum videret. Et amicorum quidam propter cõtemptum monarchas adoriuntur: nam cum ipſis fides habeatur, tanquã improuiſi facinus patrare valeant, contemnunt. Ii quoque contemptione quodammodo inferri videntur, qui ſibi imperium occupandi facultatem adeſſe putant: quaſi enim rem perficere valeant, periculum contemnentes propter potentiam ſine timore aggrediuntur, vt faciunt belli duces in monarchas, quemadmodũ Cyrus in Aſtyagem, dum eius tum vitam, tum exercitum contemnit. Nam milites otium & vecordia corruperat, ipſe vitã delitioſè tranſigebat. Et Seuthes Thrax cũ exercitum duceret, Amadocum eſt adortus, in quod facinus

quidam harum rerum pluribus impelluntur, exem-pli gratia, contemptione & quæſtu: vt Mithridates in Ariobarzanem. Sed maximè ob hanc cauſam adoriũtur ii, qui cum ſint audaces natura, honore bellico apud principes funguntur: nam fortitudo quæ potentiam habeat, audacia eſt. Propter quas ambas velut exploratam victoriam habentes, inferuntur. Eorum verò quos ambitio vt tyrannos adoriantur impellit, alius eſt cauſæ modus ab iis quos ſuprà diximus diuerſus. Nõ enim vt quidã in tyrãnos quæſtus & magnos ipſorum honores ſpectãtes inferuntur, ſic eorum quiſque, quos ambitio ad inuadẽdum impellit, periculum ſubire animum inducit: ſed illi propter memoratam cauſam, hi tãquam aliud ingẽs facinus patretur, quo nobilitentur, fiantq; apud cæteros illuſtres. Itaque monarchas non vt ſibi vendicent monarchiã inuadunt, ſed vt famam & gloriam indipiſcantur. Veruntamen perpauci numero ſunt, quos ea cauſa ad patrãdũ facinus inducit. Hos enim ſic animatos eſſe oportet, vt niſi facinus patrauerint, vitam ſibi acerbam eſſe putent, quorum comes eſſe debet Dionis opinio, quæ non facilè multis ingeneratur. Nam ille cum paucis militibus Dionyſium eſt adortus, ſic ſe animatum eſſe profeſſus, vt quocunq; procedere daretur, ſatis eſſet habiturus cogitato facinore fungi, hoc eſt præclaram eam mortem non recuſaturus, vel ſi ſtatim ſibi mori accideret, modo vel ad breue tempus facinori ſupereſſe contigiſſet. Tyrãnis autem vno modo deletur, quemadmodum alia quæque Reſpublica extrinſecus, ſiqua contraria

Reſpub.

Reſpub. potentior ſit. nam velle dubium nō eſt, propter inſtituti diuerſitatem, quæ verò volunt, hæc omnes, ſi facultas adſit, faciunt. Sunt autem tyrannidi contrariæ Reſpublicæ populus quidem, vt figulus figulo, quemadmodum ait Heſiodus, nam vltimus ſtatus popularis tyrannis eſt: regnum verò & ſtatus optimatum, propter Reipub. contrarietatem. Quare Lacedæmonii multas tyrannides ſuſtulerūt, & item Siracuſani, quo tempore rectum Reipub. ſtatum obtinebāt. Alio modo à ſe tyrannis deletur per ſociorum ſeditionē, vt Gelonis, & nuper Dionyſii: Gelonis, auctore Thraſybulo Hieronis fratre, qui Gelonis filium blanditiis & voluptatibus in facinus compulit, vt ipſe imperaret: conſpirātibus autem domeſticis ac neceſſariis ne tyrānis omnino deleretur, ſed tolleretur de medio Thraſybulus, iidem cōſpirantes occaſionem nacti eos omnes exegerunt. Dionyſium autem Dion eius affinis coacta militum manu, adiunctiſque popularibus tyrannide deiecit, & ipſe interfectus eſt. Sed cum duæ cauſæ ſint, quibus potiſſimum in tyrannides conſpiratur, odium & contemptus, horum alterum, odium dico, tyrannis adeſſe neceſſe eſt: tamen ex contemptu, tyrānides magna ex parte diſſoluūtur. Argumēto, quod qui occuparunt imperia, eorum plerique eadem retinuerunt: qui verò tradita ab aliis accepere, hi ſtatim ferè omnes amiſerunt. Nam cum ſe voluptatibus dedāt, facilè in contemptionem veniunt, & multas ſe opprimendi occaſiones conantibus præbent. Cæterum iram, partem eſſe odii ſtatuēdum eſt, nam quodam-

modo actionum earundem cauſa fit. Eſtq; interdum odio ad agendum accõmodatior, quoniam irati maiore impetu ac vehementius inferuntur, propterea quòd animi perturbatio non vtitur ratiocinatione, ſed iræ homines ob contumeliá potiſſimum indulgere ſolent. Qua ex cauſa Piſiſtratidarũ tyrannis, & aliorum multæ ſublatę ſunt. Odium tamẽ magis eſt in cauſa: nam ira cum dolore adeſt, quare vti ratione iratis non facilè datur, odium ſine dolore. Ad ſummam, quot cauſas eſſe diximus euertendi meram & extremam paucorum potẽtiam, & vltimum ſtatum popularem, totidem tyrannidis delendæ cauſas eſſe putare conuenit, quoniam formæ illæ Reipub. tyrannides diuiduæ ſunt. Regnum à cauſis externis omnium minimè deletur, quare diutius conſeruatur. Sed plurimę pernicies intrinſecus exiſtunt, idque duobus modis. Vno per regni ſociorũ ſeditionem: Altero ſi reges tyrannicè magis imperare conantur, cum plura ſuo arbitratu ac præter leges gerere volunt. Cæterum iam noſtris temporibus regna non conſtituuntur, ſed ſi quæ monarchiæ fiunt, tyrannides potius exiſtunt, propterea quòd cum regnum ſit imperium voluntarium, & rex maiorum rerum ſummam habeat poteſtatem, multi ſunt ei ſimiles, nec tanto opere quiſquam excellit, vt imperii magnitudinem ac dignitatem exæquet. Itaque ob hãc cauſam regnum ſua voluntate non ferunt. Quod ſi quis per fraudem aut vim occupauerit, iam hoc tyrannis eſſe videtur. Regnorum autem quæ ex genere tribuuntur interitus, cauſam præter ſupradictas

ſtatuere

ſtatuere oportet, quod multi ſuccedunt tales, vt facilè contemnantur, & quod non tyrãnicam potentiam, ſed regium honorem obtinentes cõtumeliam inferant: quoniam facilè factu eſt regnum diſſoluere. Nam ſi non volentibus imperet, protinus deſinet eſſe regnum. Tyrannus autem etiam inuitis dominatur. Monarchiæ igitur propter has & ſimiles alias cauſas euertuntur.

Scholia in Caput X.

SVPEREST *ut de unius imperio diſſeramus.*) *Quibus rebus conſeruari Reſpub. ac uiciſſim deleri, diximus. Quas regnum & tyrãnis imitãtur, eædem regno tyrannidíque ſalutares ſunt, aut pernicioſæ. Regnum autem optimatum Remp. imitatur: Tyrannis uerò paucorum ſimul potentiam & popularem, ut rationibus multiſque exemplis declarat. Regi publica commoditas tãquam finis quo referat omnia. Tyranno uoluptas eſt propoſita. Officium regis eſt prouidere, ut nec in locupletes iniuria cuiuſque generis, nec in pauperes inferatur cõtumelia. Tyrannus autem nihil facit quod ad bonum publicum pertineat, præterquam ut ſuis commodis proſpiciat: habétque omnia tum paucorum potentiæ, tum Reipub. popularis uitia, quæ nominatim explicãtur. Tria ſunt quæ potiſſimum ſubiectos ad conſpirandum in monarchas impellunt, iniuria, timor, & contemptus. Sed cum conſpiratio uel in caput principis, uel in ipſum principatũ fiat. Quæ ex iniurijs à cõtumelia proficiſcitur, ea capitalis eſſe ſolet, quanquam ambitio quoſdam, ſed alia ratione ad tyrannum tollendum impellit, ut magnam ſcilicet gloriam conſequantur. Sed duo ſunt quæ potiſſimũ homines ut in tyrannos conſpirent impellunt, odium cuius pars eſt ira & contemptio. Regnum ex cauſis extrinſecus illatis raro deletur. Itaque plurimi ipſius interitus à domeſtico malo duorum modorum altero proficiſcuntur, uel conſpirantibus regis amicis, & quorum opera utitur in adminiſtrãda Repub. uel ipſo principe leges contẽnente, & tyrãnicum imperium regio præferente. Cæterum regna hæreditaria interdum per cõtemptum eorum euertuntur, qui regno impares indigníque ſuccedunt. Nam re-*

gnum optimatum Rempub. æmulatur.) Regnum ſimile eſt optimatum Reip. Nam ut in hac prima ratio uirtutis habetur, & optimis quibuſque uiris magiſtratus mandantur, ſic regnum optimo cuique defertur, & utriſque publica commoditas propoſita eſt. Extremo paucorum dominatu.) Quæ dynaſtia dicitur, ubi pauci contemptis legibus cuncta ſua libidine gerunt, commodis ſuis duntaxat ſeruientes. Vtraque monarchia.) Regnum & tyrannis. eſt enim monarchia unius imperium, ſiue in unam ciuitatem, ſiue in plures habeatur. Talis generis.) Familiæ, uirtute aut gloria rerum geſtarum præſtantis. Cunctis iam ciuitatibus.) Quæ initio rerum erant paruæ. Aliæ ante has.) Priſcis temporibus, cum regibus ferè mortales parerent. Vt Phidoni inter Arginos accidit.) In Argo urbe Peloponneſi, ubi cũ ſummo magiſtratui Phidon præeſſet, eius occaſione tyrannidẽ occupauit. Qua ratione quoſdam ad Ioniam in Aſia, & Phalarim apud Agrigentinos in Sicilia tyrannidem inuaſiſſe ait. Panætius inter Leontinos.) Ciuitatem Siciliæ. Dionyſius Syracuſis.) Dionyſius ſuperior: nam poſterior patri in tyrannide Syracuſanorum Siciliæ ciuitatis ſucceſsit. Vt Codrus.) Vltimus rex Athenienſium, de quo Trogus lib. ij. Vt Cyrus.) Qui Aſtyage auo rege Medorum, quibus Perſæ parebant deuicto, imperium Medorum ad Perſas, unde genus paternum ducebat tranſtulit, & ſic hos in libertatem uindicauit. Moloſſorum.) Hi populi ſunt Epiri. Ne diuites iniuria, nec populares contumelia afficiantur.) Iniuria latiſsimè patet, nam quicquid in aliquem fit contra ius, iniuria dicitur. Cõtumelia uerò ſpecies eſt iniuriæ, quæ pertinet ad dedecus, & indignitatẽ. Præterquam compendij ſui gratia.) εἰ μὴ ἰδίας ὠφιλείας χάριν: ſic enim ſcribẽdum eſt. Imperium tyrannicum ſimile eſt ei, quod dominus exercet in ſeruos, ut declaratum eſt: dominus autem omnia ad ſuam utilitatem refert. cuius cauſa ſeruorum ſaluti, & neceſſarijs commodis proſpicit, ne pereuntibus ſeruis, imperium ipſius & dominatus pereat. Sic tyrãnus interdum bono publico conſulit, cũ id in ipſius cõmoditatem recidit. Tyrannicum propoſitum.) Finis quo refert imperium. Honoribus uerò.) Fama & gloria. Cuſtodia regis ciuilis eſt.) Ex ciuibus conſtat: ciues enim regem ſuum cuſtodiunt, tyrannũ milites mercenarij externi. Aliter enim præſidiũ manere nequit.) Sine pecunijs cuſtodes milites alere non poteſt, quibus ſummotis in magno periculo uerſatur. Nec lautitia.)

tis.) οὐδὲ φυφλῶν: ſic enim ſcribendum eſt, non φοφλῶν, ex emendatis exẽplaribus. Vrbis munitiore loco ſummouere.) ἐκ τοῦ ἄστεως ἀπελαύνειν. Vrbem Græci plerunque πόλιν, interdum ἄστυ nominant. Sed Athenienſes cum ipſorum urbe Piræus etiam contineretur, ut Roma transtyberina regio, tamẽ ἄστεως nomine munitiorẽ, editioremq́; urbis partem, uel ſolũ, uel potiſsimum uocabant. Vnde factũ eſt, ut cuiuſq; urbis pars editior & munitior ἄστυ nominetur, ut hoc in loco ab Ariſtotele. Sed & ipſum nomen ἄστυ, παρὰ τὸ ἄνω ἵστασθαι, deduci Græci interpretãtur. Eſt igitur ſenſus: tyranni populares ab urbe ſummouẽt, id eſt ab urbis editiore, & munitiore loco, quo ipſi cum externo præſidio continentur, ut hunc locũ, nec adeat popularis multitudo, niſi ſi quis uocatus fuerit, nec incolat, ſed uicos ſuburbanos inhabitet, uel urbis demiſſa & infirma loca. Bellum gerere.) Inimicitias & ſimultatẽ exercere. Tanquã artis æmulos.) Tanquã inuidos imperij, quo ipſi quoq; fungi uellẽt: ut figulus figulo inuidet, & faber fabro, ut ait Heſiodus. Quod Periãder dedit Thraſybulo.) Periãder tyrãnus fuit Corinthi, filius Cypſelli, Thraſybulus tyrãnus Mileti. Hanc hiſtoriã Herodotus in Terpſichore refert, ſed conſiliũ à Thraſybulo datum eſſe Periãdro tradit, cõtra quàm Ariſtoteles, ſed nihil ad exẽplum intereſt, de quo ſuprà meminit etiã Ariſtoteles, & nos latius explicuimus. Sunt autẽ hi fines.) Diuitiæ & honores. Vt illic.) In Rebuſp. Quædã fiunt in caput.) Vt tyrannũ interficiant. Non præſtãtiæ.) Non ut alteri honore præferatur, ſed ut acceptam contumeliã ulciſcatur. Conſpiratio facta in Piſiſtradidas.) Cõiuratio Athenis in Dioclẽ, Hipparchum, & Hippiam filios Piſiſtrati facta: quorũ Diocles per uim ſtuprata uirgine Harmodij ſorore ab ipſo occiditur. Hippias cũ imperiũ paternũ teneret, Harmodiũ cõprehendit, qui cõſcios cædis nominare p tormẽta iuſſus, omnes amicos tyrãni nominauit: quibus occiſis, q̃rẽti Hippiæ nũ alij cõſcij ſupereſſent, nemo ſupereſſe reſpõdit, quẽ amplius mori cupiã, q̃ tyrãnũ ipſum. Huius uirtute ciuitas libertatis admonita, Hippiã in exiliũ egit, ut refert Trogus, uel interfecit, ut Suidas: ſocius autẽ cõſpirationis fuit Ariſtogitõ, quibus Athenienſes ſtatuas cõſtituerũt, ut Pli. refert. Euſebius Hipparchũ ab his interfectũ fuiſſe tradit. Vterũ ex ipſo ferret.) Ex ipſo pregnãs eſſet. Philippũ Pauſanias.) Pauſanias primis pubertatis annis, ut Trogus refert, ſtuprũ per iniuriã paſſus ab Attalo fuerat. Cuius indignitati hæc etiã fœditas

acceſſerat, quòd perductum in conuiuio ſolutúmque mero Attalus, non ſuæ tantum, uerumetiam conuiuarum libidini uelut ſcortum uile ſubiecerat, ludibriúmq; omniũ inter coæquales reddiderat. Hanc rem ægrè ferẽs Pauſanias, querelam Philippo ſæpe detulerat. Sed cum uarijs fruſtrationibus non ſine riſu differretur, & honoratum inſuper ducatu aduerſarium cerneret, iram in ipſum Philippum uertit, ultionémq; quam ab aduerſario non poterat, ab iniquo iudice exegit, ipſúmq; interfecit.

Amyntæ paruo.) Paruus ſcilicet cognominabatur Amyntas hic rex Macedoniæ, qui ſe abuſum fuiſſe Derda puero iactabat. Euagoras Cyprius Eunucho.) Huius Euagoræ encomium ſcripſit Iſocrates, pulſúmq; ab eo tradit Cypro tyrannum, nec tamen nominat. Sed ex hoc Ariſtotelis loco Eunuchum eum fuiſſe ſuſpicor, non re, ſed nomine, auctore Suida, qui Eunuchum uirum quendam fuiſſe mollem animo, & effeminatum tradit. Nam quòd uxorem repudiaſſet, filium eius interfecit.) Huius regis qui Eunuchus dicebatur, filius, ut uidetur, uxorem repudiauit ſororem, aut filiam Euagoræ: qua contumelia concitatus Euagoras, ipſum occidit. hiſtoriam quære. In Archelaum.) Regem Macedoniæ, cuius familiaris fuit Euripides poeta. Simul conſpirauit.) In Archelaum ob cauſam eiuſdẽ generis. Aenienſes.) Ab Aenia urbe Theſſaliæ, cuius tyrannus erat Cotys. Ab eo fuiſſet exectus.) Caſtratus, ut ipſius ſcilicet ætate diutius abuterentur. Penthalidas.) Nobiliſſimã familiam quæ Mitylenæis imperitabat. Et poſtea Smerdes.) In eadem ſcilicet inſula & ciuitate. Hæc enim erat ex cauſis una.) Hãc unam cauſarum eſſe diximus. Propter cœnam.) Quod cœnatus & temulentus feciſſet. Vt in Sardanapalum.) Hic Aſſyriorum rex ultimus fuit, quem cum Artabactus Medorum præfectus inter mulieres purpuram nentẽ muliebri habitu uidiſſet, indignatus quòd uiri fortes effœminato regi parerent, facta conſpiratione ei bellum intulit: uictus autem Sardanapalus, & in regiam reuerſus, ſeſe, diuitiáſq; in pyrã coniecit, hoc ſolo uirum imitatus: in cuius locũ ſuffectus Artabactus imperium ab Aſſyrijs in Medos tranſtulit, ut poſtea Cyrus ex Medis ad Perſas. Dion propter contemptum Dionyſium poſteriorem.) Dion Syracuſanus Platonis diſcipulus fuit, frater Ariſtomachæ uxoris huius Dionyſij, cui cum ſuſpectus eſſet Dion propter optimos mores & philoſophiam, quòd tyrannidi eſſet infeſtus, ipſiq́ue inſidiaretur, in Græciam

relegatus

relegatus ab eo est,unde coacta manu Syracuſas reuerſus, capta urbe Dionyſium in arcem primum confugere,deinde ex arce profugere coegit. Sed liberata ciuitate interemptus eſt inſidijs peßimi hominis Callippi Athenienſis ſocij & amici ſui,ut Plato refert. Ciues ſic eſſe affectos.) Syracuſanos etiam contemnere Dionyſium. Seuthes Thrax Amadocum est adortus.) Dux exercitus regem. erat autem Amadocus rex Odryſiorum gentis Thracis. horum contentionis Xenophon rerum græcarum iiij. meminit. Mithridates Ariobarzanem.) Eum Mithridatem deſignare uidetur, qui fugiens inſidias Antigoni regis Macedoniæ in Cappadociam confugit,ac ut ait Plutarchus, lata & ubere regione potitus,actor ſtirpsq́ue fuit regum qui ad Pontum imperium uſque ad octauam ſucceßionem tenuere, cum fuerunt à Romonis deleti. Hic igitur Mithridates, ut uidetur,cum Ariobarzane rege ſuis copijs fuiſſet præfectus, per contemptum & cupiditatem ipſum aggreſſus, uel interfecit,uel regno ſpoliauit. Mithridatis Lycaoniæ & Cappadociæ præſidis meminit Xenophon libro ſeptimo de Cyri expeditione,& item Seuthis qui Thracibus imperitabat. Tanquam aliud ingens facinus patretur.) Quaſi rem faciant ingenti gloria dignam, & excellentis uirtutis. nam περιττὰ ſolet Aristoteles nuncupare excellentia, & rebus neceſſarijs commodisq́ue maiora. Quorum comes eſſe debet Dionis opinio.) Eum animum habere debent quem habuit Dion, ut niſi rem conficeret,uiuere turpe putaret: re autē confecta mori, ſi fortuna ferret non eſſet recuſaturus. Potentior ſit.) Quæ prope ſcilicet ſit,aut quæ prope alat exercitum,ut ſuprà dixit. Populus quidem ut figulus figulo.) Populum uocat extremam & peßimam formam ſtatus popularis,ubi nō ex legibus,ſed arbitrio populi atq; decretis Reſp. geritur: quam formam tyrannidi ſimilem eſſe dixit. Itaque ut tyrānus tyranno,ſic populus inuidet, infeſtúſque est tyranno, quemadmodum figulus figulo, & faber fabro,ut Heſiodus ait exordio operis, quod dies & opera inſcribitur,iámque abijt in prouerbij locum. Per ſociorum ſeditionem.) Socij tyrannidis ſunt amici tyranni, quorum opera in adminiſtratione imperij utitur. Vt Gelonis.) Tyrannus hic Syracuſanorum fuit,ut poſtea Dionyſius. Plerique imperia retinuerunt.) Magna pars eorum qui occuparunt imperia tyrannica,tyrannides ipſas retinuerunt. Nam ira cum dolore est.) Qui dolor non permittit uti ra-

tione & conſilio,quo maximè opus eſt ad negocium conficiendum,ſed properare ad ultionem cogit,quæ huius doloris medicina eſt. Formæ illæ Reipub. tyrannides diuiduæ ſunt.) Extremus populus, & extrema paucorum potentia, tyrannides ſunt non unius, ſed plurium ſimul, paucis,aut ipſo populo tyrannidem exercente. Per regni ſociorum ſeditionem.) Ducum & Præfectorum, quorum opera rex utitur in adminiſtranda Repub. Multi ſunt ei ſimiles.) Multi ſunt uirtute ac meritis regi pares. Vt imperij magnitudinem ac dignitatem exæquet.) Debet enim rex uirtute cæteros omnes ſuperare, ut tertio libro declaratum eſt. Tyrannis eſſe uidetur.) Tyrannis eſt. nam uerbum uidetur,& forte,fortaſſiſque, & talia ſæpe ab Ariſtotele in rebus nō dubijs uſurpantur modeſtiæ gratia,ne temerè aſſerere uideatur. Quæ ex genere tribuuntur.) Quæ ſunt in aliquo genere, ſiue familia hæreditaria. Regium honorem obtinentes.) Abſque externo præſidio. Facilè factu eſt regnum diſſoluere.) Facile eſt regnum euertere.Nam ſi ſubiecti parere nolint, uel regem deijciant, uel ſi inuiti parere cogantur, iam non erit regnum,ſed tyrannis.

Caput XI.

CONSERVANTVR autem haud dubiè, vt vniuerſè loquar,ex cōtrariis: ſingulatim verò,regna ſi ad mediocritatem magis reuocentur. Nam quò pauciorum rerum ſummam poteſtatem habet, hoc diuturnior eſt omnis principatus, quoniam & ipſi minus fiunt heriliter imperioſi, moréſq; æquabiles magis ac humaniores induūt, & ſubiectorum inuidiam minus contrahunt. Quæ cauſa fuit, vt diu regnum moloſſorum duraret,& item Lacedæmoniorum: quoniam ab initio imperium fuit in duas partes diuiſum,& poſtea Theopōpus, vt cæteris in rebus,ſic hac in parte egregia moderatione vſus,Ephororum magiſtratum contra regnum conſtituit, detrahens de potentia, & addens regno diuturnitatem,

tem,vt id quodammodo minus, ſed maius effecerit. quod ipſum ferunt, vxori reſpondiſſe, qua exprobrante quòd minus regnum filiis tradere, quàm accepiſſet à patre ipſum nõ puderet,minimè verò,inquit,trado enim diuturnius. Tyrãnides duobus modis maximè contrariis conſeruantur, quorum alter traditus eſt, & à pleriſque tyrãnis in imperio adminiſtrando tenetur,cuius multa à Periandro Corinthio inſtituta fuiſſe ferunt, & multa ſimilia licet à Perſarum imperio ſumere.Hæc autem ſunt ea quibus ſuprà Tyrannides quoad fieri poteſt conſeruari diximus, viros præſtantes deprimere, & qui ſunt elato animo de medio tollere, nec conuiuia,nec ſodalitatem, nec doctrinam, nec tale quicquam aliud permittere,ſed omnia vnde duo ſolent exiſtere,animi elatio,& fides cauere,colloquia vetare,& omnes alios otioſorum conuentus prohibere,& cunctis rationibus dare operam,vt inter ſe omnes ſint maximè ignoti, vtq; peregrini ſemper conſpiciantur, & circa fores obambulent,ſic enim latere non poterit, ſi quid ſiniſtri molientur, & ſemper ſeruitute preſſi animos attollere minus cõſueſcent,& cætera id genus Perſica & Barbara ad tyrannidem tuendam faciunt, habent enim omnia eandem vim.Item dare operam vt quid ſubiectorum quiſque dicat & agat non ignoretur,& exploratores habere,quales erant Syracuſis Proſagogidæ, quaſi delatores nominati. Hieron etiam vbicunque cœtus & conuentus erat, Otacuſtas,hoc eſt auſultatores ſubmittebat,quippe talium hominum timore minus audent, & ſi quid

audent, minus latet. Prodeſt etiam alios apud alios calumniari,& amicos cũ amicis, populares cum nobilibus, & diuites inter ipſos cõmittere. Subiectos etiam in paupertatem redigere, tyrannicum eſt, ne præſidiũ alatur, nec ab operibus quotidianis ocium eis ad parandas inſidias ſuperſit. Huius rei exemplo ſunt Pyramides Aegypti, Cypſelidarúmque diis immortalibus erecta templa, & Piſiſtratidarum fanum Olympio Ioui ædificatum, & Policratis opera quæ in Samo viſuntur: hæc enim cuncta pertinent eodẽ, vt qui ſub imperio ſunt, nec ocium habeant, & pauperes reddãtur. Quo item ſpectat tributorum exactio, vt Syracuſis, vbi Dionyſii tyrãnide quinque annis omnes opes tributi nomine collatæ fuerunt. Eſt etiam tyrannicum commentum bellum gerere, vt occupati ſint, & ductore ſemper indigeant. Porrò cum Regnum per amicos conſeruetur, tyrãnidis tamen ratio poſcit, vt amicis minimè omnium fides habeatur: nam cum velint omnes, hi tamen maximè poſſunt tyrannum de medio tollere. Ea quoque tyrannica ſunt, quę in extremis ſtatibus popularibus fiunt, mulierũ licentia per domos, vt facta virorúmque conſilia deferãt, ſeruorúmque remiſſio ob eandem cauſam. Quoniam neque ſerui neque mulieres tyrannis inſidiantur, quos propter viuẽdi vt velint licentiam in tyrãnides & ſtatus populares amicos animos gerere neceſſe eſt. Nã populus etiã expetit eſſe monarcha. quo fit vt apud vtrũque in pretio ſint adulatores, apud populos dux popularis. (hic enim populi aſſentator eſt.) apud tyrãnos, qui ſe demiſſe

miſſe in conſuetudine gerunt: quod eſt aſſentationis opus. Nam tyrãnis improborum eſt amica, quoniam tyranni adulationibus delectantur. Adulatur autem nemo qui liberum animum gerat: nam viri probi vel amant, vel certè non blandiuntur. Itē improbi ad res improbas vtiles ſunt, quoniam clauus, vt eſt in prouerbio, clauo truditur. Eſt etiam tyrannicum, grauis ac liberi hominis conſuetudine nõ delectari: nam talē ſe ſolum eſſe tyrãnus vult. At qui ediuerſo grauitate ac libertate vtitur, is præſtantiam ac tyrannidis dominatum tollit. Tales igitur odio ſunt tyrannis, tanquam imperium diſſoluētes. Illud quoque tyrannicum eſt, ad conuiuia & fruendas voluptates peregrinos potius vocare quàm ciues, quaſi hoſtes hi ſint, illi verò non aduerſarii. Hæc igitur & talia tyrannica ſunt, & tyrannidem tuentur: quibus tamen nihil improbitatis abeſt. Sed hæc omnia ferè tribus generibus cõtinentur. Nam tria ſunt quæ tyrannis efficere molitur. Primum vt ſubiecti demiſſos animos gerant: nam qui eſt abiecto animo, is nemini parat inſidias. Deinde ne fidem habeant inter ſe: nec enim ante tyrannis euertitur, quàm ſint aliqui fidentes inter ipſos. Quo fit vt tyrãni viros probos tanquã hoſtes inſectentur, propterea quòd obſint imperio: non modo quoniam imperium herile recuſant, ſed etiã quia ſunt tum inter ſe, tum etiam aliis fidi, nec ſe nec alios accuſant. Poſtremo vt ne habeant quidem efficiendi facultatem. Nam cum nemo quod facere non poteſt aggrediatur, nullus facultate non ſuppetēte tyrannidem euertere tenta-

bit. Hi ſunt igitur tres fines ad quos ſpectant tyrannorum molitiones. omnes enim tyrānici conatus ad hos fines referri poſſunt, partim ne fidem habeant inter ſe, partim ne poſſint, partim ne gerant animos elatos. Hic eſt igitur vnus modus tyrānidem tuendi. Alter modus rationem & curam iis quæ diximus contrariam habet, & poteſt ex interitu regnorum ſumi. Nam vt euertendi regnum vnus modus eſt, ſi fiat imperium magis tyrānicum, ſic eſt tyrannidi ſalutare, ipſam reddere magis regiam, vno dūtaxat retento, potentiā dico, non ſolum volētibus, ſed etiam inuitis imperandi, quippe quo amiſſo tyrannis amittitur. Hoc igitur vt ſtabili fundamento iacto & conſeruato, cætera partim facere debet, partim ſpeciem oſtentare, callide regiam adminiſtrationē ſimulans: primum, vt curam rerum communium habere videatur, ne ſumptus in ea munera quę multitudinem offendunt faciat, dum ab ipſis operantibus ac laborātibus exigit, quæ vix ſuppeditare poſſunt, & ſcortis ac peregrinis & artificibus effuſè largitur. Item vt accepti & expenſi rationem reddat, quod quidam tyrannorum ſuperiorum fecerunt. Nam ſi quis ad hunc modum res communes adminiſtret, is paterfamilias, non tyrannus eſſe videatur. Nec enim verendum ei eſt, ne pecuniarum inopia laboret, cum ſit dominus ciuitatis. Quin etiā hoc tyrannis eſt, cum domo diſceſſerint vtilius, quàm congeſtas pecunias relinquere, quoniam cuſtodes minus imperium inuadūt, qui tyrānis abſentibus formidabiliores ſunt, quam ciues: nam ciues comites peregrinationis fiūt,
cuſtodes

cuſtodes ipſorum loco ſuccedunt. Tributa quoque & exactiones ſic imponere debet, vt prouidendi ac diſpenſandi gratia numos congerere videatur, cum bellum inciderit ad vſum militarem. Ad ſummum ſic ſe comparare, vt tanquam publicæ pecuniæ, non priuatæ cuſtodem & quæſtorem agat, vtq; non difficilis & ſuperbus, ſed grauis eſſe videatur: & item talis, ne ſit colloquentibus formidoloſus, ſed potius venerandus, quod ei non facilè cõtingit, qui talis eſt vt facilè contematur. Itaque curare debet, vt ſi non cæteris virtutibus, at certè prædiţus ſit ciuili facultate, & talem de ſe opinionem faciat: vtq; nõ ſolum ipſe, ſed omnes eius domeſtici à ſubiectorum contumeliis puerorum, puellarúmq; abſtinere videantur: vtq; ſuas mulieres eodem modo in officio contineant, ne ſint in alias cõtumelioſæ, quoniam multæ tyrannides ſunt propter mulierum contumelias euerſæ. De voluptatibus corporeis oppoſitum eós facere oportet, quàm nunc tyranni quidam faciunt, qui nõ ſolum id protinus ab hora matutina, & continenter multos dies faciunt, verumetiam id notum cæteris eſſe volunt, vt ſe quaſi beatos & felices admirentur. Sed maximè in his rebus ſe moderatè gerere debet, aut ſaltem de ſe cæteris facere opinionem temperãtiæ. Non enim qui ſobrius eſt, is inuadendi ſui, aut contẽnendi præbet occaſionẽ, ſed qui ebrius, nec vigilans, ſed ſomno deditus, ſuntq; opppſita iis quę ſuprà diximus facienda. Nã ciuitas ei cõponenda & ornanda eſt, quaſi procurator ſit, non tyrãnus. Præterea curãdum eſt, vt deos, religionémque ſem-

per egregiè colere videatur. Nam minus iniuriã homines à talibus hominibus metuũt, cum principem religioſum eſſe, ac Deos vereri putãt: minúſque inſidiãtur ei, qui deos auxiliares habere videatur. Talis autem citra ineptitudinẽ videri debet: & item probos & præſtantes viros ſic honorare, vt ſe non putent à ſuis ciuibus, ſi liberi eſſent, plus honoris fuiſſe làturos: & hos honores ipſe per ſe tribuere: pœnas autem per alios magiſtratus & iudices irrogare. Eſt autem omnis monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnũ, aut certè pluſquam vnum facere: ipſi enim inter ſe quid quiſq; agat obſeruant. Aut ſi vnum aliquem augere oporteat, vitandus tamen eſt, ſi quis ſit moribus audax: nam tales mores in cunctis actionibus maximè ſunt ad vim inferendam accommodati. Et ſi cuius ſit minuenda potentia, paulatim id faciendum eſt, non tota ſimul auferenda. Et cùm ab omni contumelia temperandum, tum maximè à duabus, à percuſſione corporis, & ab iniuria libidinoſa: quę cautio maximè eſt in homines ambitioſos tenenda. Nam iniuriam ſibi per contemptionem inferri grauiter ferũt auari, ſi bonorum detrimento: ambitioſi & probi homines, ſi dedecore, ſiue infamia afficiãtur. Quare à talibus pœnis abſtinendum eſt, aut curandum vt legibus vel more maiorum, non per contemptum irrogari videãtur: vtq; venereæ cõſuetudines ex cauſis amatoriis, non à potentia proficiſci putentur. Ad ſummã, ſi quid de honore detraxerit, debet id maioribus honoribus ſarcire. Eorum autem qui capitaliter inſidiãtur, hi ſunt

maximè

maximè formidandi, ac diligentiſſime cauendi: qui modo necem inferant, nihil ſunt de ſalute ſua ſolliciti. Itaque maximè caueri debet, qui ſe aut ſibi charos affectos eſſe contumelia putant: nihil enim ſibi parcunt, qui per iram inferūtur, auctore Hereclito. Difficile eſt, inquit, cum ira pugnare, quippe quę anima redimitur. Cum autem ciuitates ex duabus partibus, diuitibus & egenis conſtent: prouidere oportet, vt vtrique ſe per imperium conſeruari putent: nec alteri ab alteris iniuria afficiātur. Qui tamen potentiores ſunt, ii maximè debent imperio conciliari. Vt ſi ſumma rerum in tale diſcrimē adducatur, non ſit tyrāno aut ſeruos manumittere, aut arma demere neceſſe: quoniam altera pars adiuncta potentiæ ſatis eſt ad conatus impetentium ſuperandos. Cæterum talia ſingula perſequi ſuperuacaneū eſt, cum propoſitum ſit manifeſtū. Huc enim ſunt omnia referenda, vt iis qui ſub imperio ſunt, non tyrannum, ſed patremfamilias aut regē agere videatur: & rem non quaſi dominus, ſed quaſi procurator & præfectus adminiſtrare ac moderatè viuere, nec quod nimium eſt ſectari. Præterea nobilium vti conſuetudine debet, populares indulgenter tractare. Ex his enim neceſſario fiet, vt imperium non modò honeſtius ac magis expetēdum ſit, propterea quòd erit in meliores nec animo deiectos, & ipſe nō erit odio, nec timori, ſed etiam diuturnius. Adhæc probis moribus eſſe præditus, aut certè ſemibonis, & non malis, ſed ſemimalis.

Scholia in Caput XI.

CONSERVANTVR *autem haud dubiè, ut uniuerſè loquar, ex contrarijs, ſingulatim uerò.*) *Hactenus cauſas pereuntium Rerumpub. expoſuit, hinc quibus rebus conſeruentur declarat, primúmq; uniuerſali præcepto Reſpub. rebus contrarijs, ijs quibus euertuntur, conſeruari docet. Sed ad ſingula genera deſcēdens, regnum, inquit, conſeruatur ſi medium teneat, ne nimis multa regis arbitrio gerantur, quod exemplis præſertim Theopompi regis Lacedæmoniorum declarat, qui Ephoros ad regiam poteſtatem, licentiámque temperandam inſtituit. Tyrannides duobus modis inter ſe contrarijs conſeruātur, cuius prioris magiſter magna ex parte Periāder Corinthius tyrannus fuit, uiros præſtantes, atque eos qui magno celſoque animo ſunt de medio tollerę, non pati in ciuitate cōuentus hominum fieri, nec literarum ac proborum inſtitutorum ſtudia, quæ liberos reddunt animos permittere, & dare operam ut ciues inter ſe minimè noti ſint, utque ciuitas exploratorum plena ſit, qui facta & conſilia ciuium deferant. Item per calumnias, amicos cum amicis, uulgus cum nobilitate, & diuites inter ipſos committere, ſubiectos ad paupertatem redigere, & occupatos tenere, ne diuitiarum occaſione, aut per otium eis inſidiari tyranno liceat, implicatóſque bello tenere, ut ipſo ductore ſemper indigeant. Debet præterea tyrannus amicorum inſidias cauere, mulieribus & ſeruis uiuendi licentiam præbere, ut utriſque exploratoribus contra uiros & dominos utatur, quæ omnia tribus generibus ſeu finibus continentur: primum, ut ſubiecti abiecto animo ſint, deinde ne alij alijs fidant, tertio, ut etiam uolentibus tyrannidē euertere facultas abſit. Atque hic quidem unus eſt modus tyrannidem tuendi, alter huic contrarius, ut tyrannus regiam adminiſtrationem æmuletur, & regiam uoluntatem oſtentet, hoc tamen iacto & retento fundamēto, ut etiā nolentibus imperare poſſit. Oportet etiam, ut rerum communium curam habere uideatur, ne ſumptus faciat, quibus populares offendantur, ut non tyrannus eſſe uideatur, ſed paterfamilias, non dominus pecuniæ communis, ſed quæſtor & cuſtos, nec difficilis & ſuperbus, ſed grauis eſſe, nec modo ſeipſum, ſed etiam domeſticos à contumelijs contineat, Deos & religionem colere uideatur, egregios & præſtantes uiros honorare debet, & hoc per ſe, pœnas autem per iudices irrogare. Illud autem eſt regi cum tyranno commune,*

mune, ne quem nimis magnum faciat, aut faciat plures. Cauendum eſt etiam ne contumelia homines ambitioſi afficiantur. Veneri ita ſeruiendum, ut amore ductus, non potentia uſus fuiſſe uideatur. Cum autẽ ciuitas ex diuitibus pauperibúſq; conſtet, utri potẽtiores fuerint, hos ſibi debet amicos reddere, ut horum auxilio poſsit aliorum conatibus obſiſtere: præterea uti nobilium conſuetudine, & indulgenter tractare populares: moribus uti uel bonis uel certè ſemibonis, hoc eſt non turpiſsimis. Vt uniuerſè loquar ex contrarijs.) *Vt generaliter dicam ex rebus contrarijs ijs quibus diximus eaſdẽ Reſp. deleri.* Quo pauciorum rerũ.) *Quo pauciora imperantis arbitrio permittuntur.* Heriliter imperioſi.) *Minus fiunt procliues, ut imperium exerceant, quaſi domini in ſeruos.* Et item Lacedæmoniorũ.) *Vt Lacedæmoniorũ regnum diu ſeruaretur.* In duas partes diuiſum.) *In duos reges: ab initio enim Lacedæmonij binos reges habuerũt.* Ephororũ magiſtratũ.) *Qui regibus erat oppoſitus, ut Romæ tribunatus conſulibus, de quo ſuprà pluribus memorauimus.* Maximè contrarijs.) *Inter ſe.* Traditus eſt.) *A prioribus, ſcilicet à Platone in libro octauo de Rep. illic enim omnes prioris modi rationes tuendi tyrannidem à Socrate commemorantur. Ergo alij, inquit, ante me de ipſo diſſeruerunt, quo innuit alterum modum à ſe potiſsimum fuiſſe annotatũ.* A Periandro Corinthio.) *Tyranno Cypſelli filio.* Nec ſodalitatem. *Societatem amicorum, qualia ſunt collegia: hæc enim cũcta, & item factiones nomine* ἑταιρία, *quo hic uſus eſt Ariſtoteles, ſignificantur.* Nec doctrinam.) *Non permittere gymnaſia, ubi adoleſcẽtes probis inſtitutis & diſciplinis liberalibus erudiantur, quæ animos liberos reddũt, ut nunc fit inter Turcas, apud quos nulla ſunt ſtudia literarum, ob hanc ipſam cauſam.* Peregrini.) *Milites mercenarij, quibus externis tyranni ad corporis ſui cuſtodiam utuntur.* Perſica & Barbara.) *Nam reges Perſarum herile imperium in ſubiectos exercebant, nec tamen erant tyrãni, quoniam id ſubiectorum uolũtate fiebat, ut ſunt Aſiani barbari natura ſerui, ut ipſe ſuprà teſtatus eſt.* Quales erant Syracuſis Proſagogidæ.) *Proſagogidæ à uerbo* προσάγειν, *quaſi delatores uocabantur Syracuſis, qui facta & conſilia popularium explorabant, & ad tyrannum deferebant, de quibus meminit Plutarchus in Dione. Cuius & aliorum auctoritatem ſequutus interpres, locum ut deprauatum emendauit, & pro* ποταγωγίδες *re-*

poſuit οἱ πρὸς ποταγωγίδας. Hiero etiam.) *Hic quoque ut Gelo & duo Dionyſij Syracuſanorum tyrannus fuit.* Otacuſtas.) *Ab auribus & audiendo dictos. utitur hoc nomine idem Ariſtoteles in libro de mundo ad Alexandrum.* Ne præſidium alatur.) *Sic enim ſublato aut imminuto periculo, non erit tyranno externorũ præſidium alere neceſſe, aut paruum præſidium erit ſatis. uel ſenſus eſt, ne populares ſi conſilium in tyrannum inierint, militem conducere poßint, qui contra tyrãnum ipſis præſidio ſit.* Pyramides in Aegypto.) *Sic appellabantur ædificia miræ altitudinis in acutum deſinentia, quas reges Aegyptij maximo ſumptu, & innumera hominum multitudine ædificabãt, uelut ad ſepulchra regia & ad miraculum: re autem uera, ut imperatis ad ea tributis popularium facultates exhaurirent, ſimúlque ipſos in opere aßiduo occupatos continerent, ne per otium regum flagitia perſpicere, & in ipſos inſidias moliẽtes conſpirare poſſent. De Pyramidibus his multa Herodotus & Diodorus Siculus commemorant, noſtérq; Plinius.* Cypſelidarum.) *Corinthi tyrannorũ, qui genus à Cypſelo ducebant, ut Athenienſes tyranni filij Piſiſtrati, Piſiſtratidæ uocabantur. Policrates autem Sami inſulæ tyrannus fuit, qui omnes magnifica ædificia erigenda curarunt, eadem ratione, qua reges Aegyptij Pyramides.* Tyrannicũ commentũ.) *Verſutia tyrannica hoſtes facere uicinos ſuæ ciuitati, ut ad bellum gerendum ſemper indigeant ipſo ductore.* Hi tamen.) *Amici tyranni, qualis erat Laurentius medices, qui nuper Alexandrum medicem Florentinum ſuſtulit: erat enim eius amicus & propinquus.* Nam populus expetit eſſe monarcha.) *In extrema & peßima Rep. populari, ubi cuncta fiunt arbitrio populi, populus ipſe tyrannum imitatur.*

Quod eſt aſſentationis genus.) *Se demiſſe gerere, & in cunctis obſequi, genus eſt adulationis: nam uerus amicus libertate uti debet, & in rebus turpibus aut iniuſtis amicum admonere & obſiſtere.* Nam talem ſe ſolum eſſe uult.) *Tyrannus neminem uult uti libertate præter ſe.* Præſtantiam tollit.) *Aequalem ſe præſtat ei qui uult eſſe ſuperior.* Quibus tamen nihil improbitatis abeſt.) *Hoc dicit, ne huiuſmodi conſilia probare uideatur, quæ licet ſint ad tyrannidem tuẽdam utilia, ſunt tamen ſceleſta & nefaria, quemadmodum ipſa tyrannis.* Hi ſunt igitur tres fines.) *In quos referuntur tyrannorum conſilia.* Alter modus rationem habet cõtrariam.) *Ratio prioris modi ad ſui timorem*

incu-

incutiendum, & ſubiectos deprimendos pertinet: hic autem poſterior ad gratiam aucupandam, & popularium animos alliciendos. Partim ſpeciem oſtentare.) *Quadã ſimulare, ſpeciem boni uiri præferens.* Nam *ſi hæc omnia non ficto, ſed probo animo faceret, regem ſe, quantum eſt in ipſo, non tyrannum præberet.* Scortis ac peregrinis, & artificibus.) *Quorum ſcilicet opera uti ſolẽt ad ludos Theatrales & fabulas agendas.* Cuſtodes minus imperium inuadunt.) *Præfecti quos tyranni ad ciuitatem adminiſtrandam, & pecuniam repoſitam cuſtodiendam relinquunt, minus pecuniarum occaſione conſilia in abſentes tyrannos ineunt, ut his non receptis ipſi imperium per tyrannidem occupent, uel in aliud genus* Reipub. *cõuertant.* Præditus ſit ciuili facultate.) *Vt probè ſciat, prudentérque animos hominum tractare, ne formidabilis ſit: nec rurſus contemptui habeatur, ſeque in popularium beneuolentiam inſinuet.* Ab hora matutina.) *Per totum diem.* Quaſi procurator.) *Quaſi nomine ciuitatis, ab ipſaque publico muneri præfectus rem gerat, non quaſi tyrannus.* Talis autem citra ineptitudinem uideri debet.) *Ne dum imprudenter religionem ſimulat, impietatem & uerſutiam prodat.* Eſt autem omnis monarchiæ cautio communis.) *Non ſolum tyrannorum, ſed etiam regum.* Quæ cautio maximè tenenda eſt in homines ambitioſos.) *Qui honoribus ſtudẽt, & famæ, cuiuſmodi fere ſunt nobiles & diuites, minimè omnium ſunt pulſatione corporis, uel libidinoſa contumelia afficiendi: aut ſi quam huiuſmodi contumeliã talibus hominibus tyrãnus intulerit, debet iniuriam alijs honoribus ſarcire, & eoſdem honeſtando compenſare.* Qui capitaliter inſidiando.) *Qui tendunt inſidias in caput, ut tyrannum interficiant.* Anima redimitur.) *Inferenda morte ſedatur.* Imperio conciliari.) *Vt ſint Reipublicæ præſenti ſtatu contenti.*

Caput XII.

CAETERVM ex Rebuſpub. omnibus paucorum potentia & tyrannis citiſſimè delentur. Nam cunctarum diutiſſimè durauit tyrãnis quam Orthagoræ filii, ac ipſe Orthagoras Sicyone tenuerunt: quippe ad centeſimum annum perducta eſt. Cuius

cauſa fuit, quoniam ſubiectos moderatè tractabant, & pleraque ex legum præſcriptis gerebant. Et Cliſthenes quia bellicoſus erat, non fuit habitus cõtemptui. Item populares indulgenter habebant, ipſorum rebus conſulendo. Quinetiam Cliſthenes eum qui ſibi fuerat in iudicio victoriæ refragatus, corona donaſſe memoratur: & quidam ſtatuam quę in foro poſita eſt, imaginem eius eſſe tradunt, qui ſic iudicauit. Et Piſiſtratum ferũt, cum dies ei dicta fuiſſet, iudicium ad Areopagum ſubiiſſe. Secundo loco diu Cypſelidarum tyrannis Corinthi cõſeruata eſt: nam hæc tres ac ſeptuaginta annos & ſex menſes durauit, quoniam Cypſelus annos triginta tyrannidem tenuit, Periander quadraginta quatuor, Pſamnitichus Gordii filius annos tres. Cuius tyrannidis conſeruandæ eædem cauſæ fuerunt, quoniam Cypſelus populum indulgenter tractabat, nec vnquam præſidio ad ſui corporis cuſtodiam vſus eſt. Periander tyrannicus fuit, bellicoſus tamẽ. Tertia diuturnitate Piſiſtratidarum tyrannis Athenis fuit, qua tamen non ſunt continenter vſi. Nam Piſiſtratus dum tyrannidem teneret, bis vrbe pulſus eſt. Itaque ex triginta tribus, decem & ſeptem annos tyrãnidem tenuit, filii autem decem & octo. ſumma igitur triginta & quinque annorũ fuit. Ex reliquis maximè diuturna fuit, quam Hiero, Gelóq; Syracuſis tenuerunt. Veruntamen hæc nõ diu durauit, ſed ad annos duntaxat decem & octo producta eſt. Nam Gelo cum ſeptẽ annos tyrãnidem geſſiſſet, octauo vita functus eſt. Hiero decem annis tyrannidem tenuit. Thraſybulus

bulus vndecimo mẽſe fuit deiectus. Sed omnino pleræque omnes tyrannides breui tempore delentur. Ac Reſpub. quidem & monarchię quibus rebus deleantur, & quibus viciſſim conſeruentur, explicuimus, cuncta ferè perſequuti. In Repub. Platonis Socrates de mutationibus diſſerit, ſed non rectè diſſerit: nec enim optimæ Reipub. quæ prima eſt, mutationẽ priuatim exponit, qui cauſam eſſe tradit, quòd nihil perpetuo maneat, ſed omnia motu quodã orbiculari mutentur. Principium autem horum eſſe dicit ea quorum radix ſeſquitertius numerus quinario coniũctus duos præbet cõcentus, id eſt quando huius deſcriptionis ſeu figuræ numerus ſolidus efficitur: quaſi natura quandoque prauos homines gignat, quorum prauitas diſciplina & virtute ſuperari nequeat: quod fortaſſe non improbè dicit. fieri enim poteſt, vt aliqui ſint qui rectè inſtitui, ac fieri boni viri nequeant. Hæc autem mutatio cur eius Reipub. quam ipſe optimam eſſe dicit, propria magis quàm omnium aliarum, & rerum omnium naſcentium communis eſſe dicatur: & profecto, quod ad tempus attinet, quo dicit cuncta mutari, etiã quæ non ſimul fieri cœperunt, ea tamen ſimul mutãtur, vt pridie ſolſtitii facta ſunt, ſimul ergo mutabuntur. Præterea quam ob cauſam ex hac fit in Laconicam mutatio, cum Reſpub. omnes ſæpius in contrariam, quàm in proximam mutentur. Quæ ratio eadem eſt cæterarum mutationum. Nam ex Laconica, inquit, in paucorum potentiam, & ex hac in ſtatum popularem, ex populari ſtatu in tyrañidem tranſit. Atqui

etiam diuerſa ratione mutantur, vt ex populari in paucorum potentiá,& quidem magis quàm in monarchiam. Præterea tyrannis ſiue mutationem recipiat,ſiue ſecus,quam ob cauſam id fiat,non exponit: nec in qualem Rempub. mutetur: idcirco ſcilicet, quia non erat ei facilis explicatio: non eſt enim definitum,quoniam per ipſum vt in primá & optimam tranſiret,oportebat. Sic enim circulus cõtinenter efficeretur. At mutatur nonnunquam in tyrannidem tyrannis,vt Sicyone Myronis tyrannis in Cliſthenis tyrannidem mutata eſt. Tranſit etiam in paucorum potentiam,vt in Chalcide tyrannis Antileõtis: & in ſtatum popularẽ,vt Gelonis Syracuſis: & in ſtatum optimatum,vt Charilai Lacedæmone,& item Carthagine. Ex paucorum etiam potentia fit in tyrannidem mutatio,vt ex veteribus pleraque pars:in Sicilia apud Leõtinos in Panætii tyrannidem:Gelæ in tyrannidem Cleandri: Rhegii in Anaxilai,& multis in aliis ciuitatibus eodẽ modo. Eſt etiam abſurdũ, idcirco mutationem in paucorum potentiam fieri putare, quòd auari ſint, & quæſtui magiſtratus habeant,& non potius quia multi cum ſint opibus ſuperiores,non putant eſſe iuſtum,vt egeni paria opulentis habeãt in ciuitate. Et in multis paucorum potentiis quæſtum facere nõ licet,ſed leges ſunt quæſtum prohibentes. Et Carthagine cum populariter adminiſtratur, quæſtus faciunt, nec dum tamen ſtatum Reipub. mutauerunt. Eſt etiam abſurdum dictu,paucorum potẽtiam duas ciuitates eſſe,diuitum & egenorum. Nam cur hæc magis quàm Laconica

vel quæuis alia, vbi non omnes habent paria patrimonia, vel non omnes ſimiliter ſunt viri probi? At licet nemo fuerit pauperior factus, tamen ſi creuerit egenorum multitudo, ex paucorum potentia ſtatus popularis efficitur: viciſsímque paucorum potentia ex populari, ſi diuites plebe potentiores exiſtant, & alii negligentes, alii vigilantiores ſint. Sed cum multæ ſint mutationum cauſæ, vnam duntaxat memorat, quòd per ſumptus immoderatos, & vſuras, in egeſtatem redigantur: quaſi omnes aut plerique ab initio diuites fuerint. quod eſt commentitium. Sed cum ex primariis aliqui bona diſſiparunt, ii res nouas moliuntur, cum ex aliis nihil accidit quod magnopere Rempub. perturbet: & nunquam magis in ſtatum popularem quàm in aliam Reip. formam mutantur. Præterea ſiue honoribus excludantur, ſiue iniuriam accipiant, ſiue afficiantur contumelia, ſeditiones mouent, & Reſpub. mutãt, etiam ſi patrimonia nõ abſumpſerint, propterea quòd licet eis facere quod volunt, cuius cauſam nimiam libertatem eſſe dicunt. Et cum multa ſint paucorum potentiæ genera, & item ſtatus popularis, Socrates tamen ita de mutationibus diſſerit, quaſi vnum duntaxat cuiuſque genus habeatur.

Scholia in Caput XII.

CAETERVM *ex Rebuſpub. omnibus, paucorum potentia, & tyrannis citiſsimè delentur.*) Ex *omni genere* R*eip. paucorum potentia & tyrannis breuiſsimo tempore durant: quod argumento tyrannidũ quæ diutiſsimè durarunt, declarat, ſubiectis tantæ durationis cauſis.* D*einde* P*latonem accuſat, quòd nõ rectè in ſua* R*epub. de* R*erumpub.*

mutationibus diſſeruit. Cliſthenes quia bellicoſus erat.) Licet ex poſteris Orthagoræ Cliſthenes magis tyrannicè imperauerit, tamen quia bellicoſus erat, timore populares, ne in ſe conſpirarent, continuit. In uictoriæ iudicio.) Cum Cliſthenes tyrannus Sicyonius, quæ ciuitas eſt in Peloponneſo, in certamen gymnicũ fortaßis deſcẽdiſſet, ut tyranni quidẽ ambitioſè feciſſe traduntur, is qui certantibus datus erat iudex, aut unus ex multis iudicibus Cliſtheni fuit in iudicio refragatus. Cuius factum & libertatem non modo non ultus eſt tyrannicè Cliſthenes, ſed etiam probauit, iudicémque corona donauit, quòd eo iudicio declaraſſe uideretur Cliſthenem non eſſe tyrannum, cum in ea ciuitate etiam in ipſum uti libertate liceret. Quæ in foro poſita eſt.) Sicyonis urbis. itaque maximè diuturna tyrannis, non ultra centeſimum annum perducta eſt, cum regna diutißimè ſeruentur, ut regnum Pelagidarum in Hiſpania, quod perpetua huius familiæ succeßione deductum, hac memoria uel maximè floret, quam Carolus pater tuus rex Hiſpaniarũ, & idem Romanorum imperator, poſt annũ à Pelagio amplius octingenteſimum illuſtrat. Quæ prima eſt.) Duas Reſpub. Plato conſtituit, unam in libris de Repub. quam Ariſtoteles primam uocare ſolet, alteram in libris de legibus, quam ſecũdam. Principium autem horum eſſe ea, quorum radix ſeſquitertius numerus.) Hæc à Platone in octauo libro de Rep. traduntur, ſed locus eſt obſcurißimus. Itaque Theon Smirnæus, qui ſolet dicta Platonis mathematica interpretari, hunc locum prætermiſit. Nec Iamblicus Chalcidenſis commodè ſatis explicare potuit, & Marſilius Ficinus Apolline interprete eundem indigere teſtatus, intactum reliquit. Diuus Thomas quædam diuinare conatus eſt. Sententiæ tamen ſummam huc pertinere docet Ariſtoteles, quoſdam homines tales nonnunquam à natura generari, ut prauitas ipſorũ nulla ratione, nullis iuſtis legibus & probis inſtitutis uinci queat. quo genere hominũ in Rep. ſuccedente, horum prauitate optima Reſp. deleatur, & in aliam formam tranſeat. Sed hæc ratio non eſt, inquit, talis Reip. delẽdæ propria, ſed omnibus communis: nam ſuccedentibus hominibus quorum natura ſit cuique Reip. eiúſq; legibus & diſciplinæ, ſiue inſtitutis penitus oppoſita, ab his delebitur illa Reip. forma, & in aliam mutabitur. Vt pridie ſolſtitij facta ſunt, ſimul ergo mutabũtur.) Hoc exemplo ſententiam Platonis explicat, ut ipſam falſam eſſe doceat. Nam fieri poteſt, ut

aliqua facta ſeu incepta ſint pridie ſolſtitij, quæ tamen non ſimul eſſe deſinãt. Hoc autẽ exemplũ ſpectare uidetur ad id quod Plato in 6. lib. de legibus tradit, ubi magiſtratus placet ſiue ad annum ſiue ad maius tempus deſignatos in templum aliquod conuenire pridie Calend. eius menſis, a quo poſt ſolſtitium æſtiuum nouus annus initiũ ſumit. Hic autẽ menſis Hecatonbæon ab Athenienſibus uocabatur, à Romanis eo tempore Quintilis, qui eſt idem qui Iulius, nunc enim Iunio reſpondet, quoniam in hunc menſem ſolſtitium incidit. Athenienſes enim annũ ab æſtiuo ſolſtitio inchoabant, ut Romani ab ipſa bruma ſeu brumali ſolſtitio, quo die Chriſtus natus eſt, nouo ſcilicet Sole: in quem diem initiũ anni Romani multifariam deprauati redigendum erat, ut in eundem diem bruma, & Chriſti natale, & Calendæ Ianuarij congruerent, ut libello ſeparatim huic quæſtioni dicato declarauimus. Sed hæc, ut obiter dicerem admonitus ſum mentione ineuntis anni. Sed ad propoſitum redeamus. Non eſt uerum, inquit: hæc facta ſunt ſiue incepta pridie Calendas Iulij, ſimul ergo mutabuntur. Nam multi magiſtratus pridie earundem Calendarum conſtituebãtur, quorum tamen quidam annui, alij longioris temporis erant. Itaque non ſimul mutabantur. Non eſt enim definitum.) Nam tyrannis nõ in certam quandam formam, ſed in diuerſas, modo in hanc, modo in illam mutatur. In tyrannidem tyrannis.) Vna ſpecies tyrannidis in aliam: non enim tyrannis in tyrãnidem mutari dicitur, cum uno tyranno alter tyrãnus ſuccedit, ſi eandem tyrannidis rationem teneat, ſed tunc demum ſi alter altero magis aut minus heriliter, crudeliterq; imperet. Nam tyrannidis multæ ſunt ſpecies, ut cuiuſq; generis Reip. quemadmodum lib. iij. docuit. In tyrannidem Cliſthenis.) Quæ magis fuit herilis. Charilas Lacedæmone.) Charilaus filius fratris fuit Lycurgi, qui cum tyrãnicè imperaret, propter leges Lycurgi temperauit imperium, & ſic ex tyrannide facta eſt optimatum Reſp. Gelæ.) In Gela urbe Siciliæ tyrannorum nutricis. Eſt etiam abſurdum.) Quod ſcilicet traditum eſt à Platone in lib. 8. de Rep. Propterea quòd licet eis facere quod uolunt.) Ad cæteras cauſas mutationum Rerump. nimiã libertatẽ adiungit, qualis eſt in extrema Rep. populari. in qua quia populo quicquid libitũ fuerit facere licet, nec legibus locus relinquitur, Rẽp. cũ libet, in aliã formã quæ magis ipſis placet, cõmutant.

Finis libri quinti.

ARISTOTELIS DE REPVBLI-
ca Liber ſextus,interprete & enarratore
Io. Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

QVOT & quæ ſint differẽtiæ eius partis ciuitatis quæ cõſultandi munere fungitur, quæq; ſummam habet Reipub. poteſtatẽ, & magiſtratuum ordinis, déque tribunalibus, & quæ cuique Reip. conueniant, ſuprà diſſeruimus: & item de interitu & conſeruatione Rerumpub. ex quibus & propter quas cauſas fiant,diſputauimus. Cæterum quia multæ ſunt ſtatus popularis, & perinde cuiuſque cæterarum Rerumpublicarum ſpecies, non fuerit ab re ſimul de ipſis,ſi quid ſupereſt, diſſerere, ac proprium & cuiq; accommodatum modum exponere, & item copulationes omnium dictorum modorũ explicare: hæc ènim coniuncta, Reſpub. variare faciunt, vt ſtatus optimatum ad paucorum potentiam,Reſpub.ad populares magis declinent. Dico aútem copulationes, de quibus diſſerere oportet, nec eſt hactenus diſputatum:exempli gratia,ſi conſilium,& item mandandi magiſtratus ratio conuenienter paucorum potentiæ conſtituta ſit: tribunalia verò optimatum Reipulicæ,aut conſilium,prout ratio paucorum potẽtiæ poſcit:ratio verò mãdandi magiſtratus cõuenienter ſtatui optimatũ,vel per alium quendam modum,ne cuncta quę Reip.propria ſunt,componantur. Qualis ergo

ergo ſtatus popularis quali ciuitati conueniat, ac eodem modo quæ paucorum potentia cui multitudini ſit accommodata, & ex cæteris Rebuſpub. quid quibus conducat, ſuprà eſt à nobis declaratum. Veruntamē oportet non ſolum ex his Rebuſpub. quæ ſit optima ciuitatibus, ſed etiam quomodo ſit conſtituenda declarare. De his igitur ac cæteris Rebuſpub. pauca diſputemus, ac primum de ſtatu populari. Nam ſimul quod ad oppoſitā Remp. pertinet, id eſt ad eam quam nonnulli potentiam paucorum appellant, cognoſcetur. Ad hanc autem diſſerendi rationem ſumenda ſunt popularia cūcta, & quæ ſtatibus popularibus videntur eſſe conſentanea. Ex his enim copulatis, ſpecies ſtatus popularis exiſtunt, efficitúrque vt plures quàm vna ſint, & variȩ populares Reſpub. Nam duæ ſunt cauſæ, cur plures ſint ſtatus populares. Prima quam ſuprà memorauimus, quoniam populi diuerſi ſunt. Eſt enim vna multitudo agricolarum, altera opificum, alia mercenariorum: quorum ſi prima addatur ſecundæ, ac rurſus ambabus tertia, non ſolum in eo diſcrimen erit, quòd melior, & viciſſim peior ſtatus popularis fiet, ſed etiam in eo quòd non erit idem. Secunda cauſa eſt, quam in præſenti tractamus. Nam quæ ſtatibus popularibus conſentanea ſunt, & huius Reipub. propria eſſe videntur. Hæc compoſita, diuerſos ſtatus populares faciunt, quoniam hunc pauciora, illum affectantur plura, quendam etiam hæc omnia: quorum ſingulorum cognitio, tum ad conſtituendū, ſi cui libeat conſtituere, tum etiā ad emēdandum prodeſt. Nam

qui Reſpub. conſtituunt, ii cuncta quæ propria ſunt ad finem propoſitũ congerere nituntur: peccant tamen hoc facientes, vt ſuprà in quæſtione de interitu, & ſalute Rerumpub. declarauimus. Nunc autem communes ſententias & mores, & quæ expetant diſſeremus.

Scholia in Caput I.

QVOT *& quæ ſint differentiæ eius partis ciuitatis, quæ conſultandi munere fungitur.) In huius ſexti libri præfatione, de quibus rebus in ſuperioribus libris præſertim quarto & quinto diſputauit, ſummatim commemorat, ac ſimul de quibus deinceps diſputaturus ſit, proponit. Oportet, inquit, non ſolum qui ſit optimus ſtatus Reip. ſed etiam quomodo conſtitui debeat explicare. Et quia primum de ſtatu populari differendum eſt, conſideranda ſunt omnia quæ habentur popularia, & ex his uariæ temperaturæ faciendæ. Hinc enim complures ſpecies cuiuſque generis exiſtunt, in quo non ſolum populi partes conſiderari debẽt, de quarum uarijs mixtionibus in quarto diſputatum eſt, ſed etiam de accidentibus proprijs cuiuſq; Reipub. quarum rerum cognitio non ſolum ad conſtituendam initio Rempub. ſed etiam ad corrigendũ deprauatam iam conſtitutam facit. Quæque ſummam habet Reipub. poteſtatem.) Hoc ad eandem partem refertur: nam quorum conſilio Reſp. gubernatur, hòrũ ſumma eſt Reip. poteſtas. Status popularis ſpecies.) Nam Reſpub. popularis genus eſt, quod multas ſpecies complectitur, & item paucorum potentia, & regnum, ut tertio & quarto libro declaratum eſt. Si conſilium & ratio mandandi magiſtratus.) Hic eſt unus tẽperãdi ſeu miſcendi modus, ſi tum Senatus, tum ratio deligendi magiſtratus ſint conuenientes paucorum potentiæ, tribunalia uerò optimatum adminiſtrationi. Nam in uulgatis codicibus Græcis hæc uerba deſiderantur. τὰ δὲ περὶ τὰ δικαστήρια ἀριστοκρατικῶς, ἢ τὸ μὲν περὶ τὸ βουλευόμενον, &c. Sic enim eſt in emendatioribus ſcriptum.*

Et conſilium prout ratio poſcit.) Quæ alia temperatura eſt. Suprà eſt à nobis declaratum.) Libro quarto. Quod pertinet ad oppoſitum.) Nam contrariorum eadem eſt diſciplina & ſcientia. octauo de phyſico auditu. Non erit idem.) Non erit eadem ſtatus popularis ſpecies. Ad emen-

emendandum.) Ad *corrigendum uitium iam conſtitutæ* Reipub. *Peccant tamen hoc facientes.)* Nam *qui popularem* Rempub. *nimis popularem facere conatur legibus modum excedentibus, hoc ipſo eandem euertit, ac eodem modo paucorum potentiam, ut libro ſuperiore docuit.*

Communes ſententias.) Quæ communiter omnes opinantur. Et quæ expetunt.) Quæ cupiunt: ſolet enim Ariſtoteles *ſententijs & moribus hominum communibus, & deſiderijs naturalibus uti pro legibus naturæ.Nam quod omnibus uidetur, id uerum eſt, ut ipſe ait* Ethicorum *decimo. ut quod omnibus aut pleriſque iuſtum eſſe uidetur, id ius eſt. in* Rhetoric.*ad* Alexandrum.*Quid autem homines ſentiant, non minus moribus factisque declarant, quàm uerbis, imò magis, ut ipſe decimo* Ethicorum *libro teſtatur.*

Caput II.

FINIS igitur ſtatus popularis eſt libertas: ſic enim dici conſueuit, in ſola populari Repub. homines libertate frui, quoniam huc ſpectare ſtatus omnis popularis dicitur. Eſt autem vnum libertatis ſignum, ſi ſit imperandi viciſſitudo. Ius enim populare eſt, vt æquale quiſque ſecundum numerũ, non ſecundum dignitatem habeat. Cum hoc autem ſit ius, neceſſe eſt multitudinem eſſe dominam: & quicquid pluribus viſum fuerit, hoc eſſe finẽ, & hoc eſſe ius. Nam ciuis quiſq; vt æquum habeat, oportere aiunt. Quo fit, vt in ſtatibus popularibus egeni maiorem auctoritatem quàm locupletes habeant, quoniam plures ſunt: ratum eſt autem quod pluribus videtur. Hoc eſt igitur vnum libertatis ſignum, quod omnes populares finem Reipub. conſtituunt. Alterũ ſignum eſt viuere vt quiſque vult. hunc enim libertatis effectum eſſe dicunt, cum ſeruitutis argumentum ſit, quod viuit non vt vult. Hic eſt igitur ſecũdus ter-

minus ſtatus popularis. Vnde natum eſt illud, nullius imperio parendum eſſe, quod primum eſt: vel quod proximum, viciſſim eſſe parẽdum. & hoc modo ad libertatẽ ex æquali confert. His poſitis, & tali principio iacto, hęc popularia ſunt, vt omnes magiſtratus ex omnibus conſtituantur: vt omnes imperium in ſingulos, & ſinguli viciſſim in omnes teneãt: vt ſortibus mandentur magiſtratus, vel omnes, vel certe quicunque peritiam & artem non requirunt: vt à nullo, aut quàm minimo cenſu mandentur: vt nullum magiſtratum idem bis gerat, vel non ſæpe, vel paucos, bellicis exceptis: vt breuis tẽporis magiſtratus ſint, vel omnes, vel certe ii quorum ratio id patitur: vt omnes iudicia exerceant ex omnibus ac de omnibus, vel de pleriſque, & de maximis, & in quibus vertitur ſumma rerum, vt de correctione magiſtratuum, & de Repub. & contractibus priuatis: vt conuentus popularis ſummam omnium rerum poteſtatem, aut certe maximarum habeat: nullius autem magiſtratus arbitrio quicquam, vel quàm pauciſſima permittantur. Ex magiſtratibus autem maximè populare cõſilium eſt, vbi non ſuppetit omnibus mercedis copia: hic enim huius quoque magiſtratus poteſtatem minuũt, quoniam populus mercede ſuppetente ad ſe cuncta iudicia trahit, vt in ſuperiore commentatione declarauimus. Præterea vt merces omnibus tribuatur, quod primum eſt concioni tribunalibus & magiſtratibus: ſin hoc minus licet, at ſaltem magiſtratibus, tribunalibus, cõſilio, & concionibus principalibus, aut ex magiſtratibus iis,
quibus

quibus eſt ſimul cibum capere neceſſe. Adhæc cum paucorum potentia, genere, diuitiis, ac doctrina definiatur, quæ his oppoſita ſunt, ea videntur eſſe popularia, ignobilitas, egeſtas, & ſordida opificia. Eſt etiam populare in magiſtratibus nullum eſſe perpetuum, aut ſi quis ſit ex vetere mutatione relictus, vt potentia ipſius amputetur, vtq; ex ſuffragiis ad ſortes reuocentur. Atque hæc quidem ſunt ſtatibus popularibus communia. Cæterum ex iure, quod eſt omnium cõſenſu populare: hoc autem eſt, vt omnes habeant æquale, ſecũdum numerum ſtatus, qui maximè popularis dicitur, & eſſe videtur, & populus exiſtit. Eſt enim æquũ, vt imperia nihilo magis egeni teneant quàm locupletes, nec ſoli ſummam poteſtatem, ſed omnes ex æquo ſecundum numerum teneant. Sic enim æqualitatem, libertatémque Reipublicæ adeſſe putant.

Scholia in Caput II.

FINIS *igitur ſtatus popularis eſt libertas.*) *Finis quo ſpectat ſtatus popularis eſt libertas. Signũ popularis gubernationis eſt imperandi uiciſsitudo. Ius populare eſt æqualitas arithmetica. Alterũ ſignum eſt, ſi quiſque uiuat, ut uult: hinc enim illa communis ſentẽtia uana eſſe uidetur, nemini eſſe parendum, aut certè uiciſsim parendum. Res inſtitutáq; popularia hæc ſunt, ut omnes magiſtratus ex omnibus ordinibus conſtituantur: ut omnes ſingulis, uiciſsimq́ue ſinguli omnibus imperẽt: ut magiſtratus ſortito mandentur, ijs exceptis qui uſum aut artem requirunt, hi enim ſuffragio mandari debent, ut nullus cenſus, aut minimus ad gerendum magiſtratum requiratur: ut nullum aut paucos magiſtratus bis gerere liceat, aut non ſæpe præter bellicos: ut omnes ad breue tempus ſi ratio magiſtratus ferat, mandentur: ut omnes & ex cunctis ordinibus iudicia de omnibus rebus, aut certè de pleriſque & grauiſsimis exerceant. Eſt etiam populare ut ſit conſilium, ſiue Senatus*

ad publicas deliberationes, ſi merces egenis conſultandi gratia populariter conuenientibus non ſuppetat, ut merces omnibus Rempub. gerentibus, ſi facultates adſint, tribuatur: ſin minus, ijs qui maximos magiſtratus gerunt, & ſimul cibum capiũt. Sunt etiam popularia, ignobilitas, egeſtas, & artes ſordidæ, utq́ue nullus magiſtratus ſit perpetuus.

Finis igitur.) ὑπόθεσις inter alia id ſignificat, quo res maximè nititur, & quod maximè ſpectat, quaſi quod primum eſt & ultimum, quod utrunque in fine congruit. Nam primum omnium in deliberatione finis eſt, qui quaſi fundamentum toti deliberationi iacitur: in actione autem idem finis eſt ultimus. Quo fit, ut eadem res, quæ ὑπόθεσις nomine ſignificatur, modo fundamẽtum, modo finis recte conuertatur. Nam ὑπόθεσις ad uerbum eſt ſuppoſitio, quo nomine principia in mathematicis appellantur. Finis autẽ principium eſt in actionibus, perinde ac ſuppoſitiones in mat hematicis. Ethic. ſeptimo. Sic dici conſueuit.) Quaſi dicat cõmunis eſt hominũ ſententia. Huc ſpectare.) Huc omnia referre, quaſi ad finem. Vnum eſt.) Vnum ſignum popularis adminiſtrationis eſt, ut unuſquiſque modo imperet, modo pareat imperio. Vt quiſque æquale ſecundum numerum, non ſecundũ dignitatem habeat.) Vt in diſtributione Reip. æqualitas arithmetica, non geometrica ſcrutetur, ut tantum uni quantum alteri tribuatur, non autem pro ratione ſeu proportione diuitiarum, aut nobilitatis. Multitudinem eſſe dominam.) Arbitrio multitudinis Rempub. geri. Hoc eſſe finem, & hoc eſſe ius.) Vt non ſit amplius deliberandum, ſed pro iuſto habendum, quicquid uiſum fuerit multitudini. Secundus terminus.) Secundus finis. Nam hæc duo ſigna fines quoque ſunt qui ſpectãtur in Repub. populari. Libertatẽ ex æquali.) Vt non ſit unus liberior altero, ſed æquo iure omnes modo imperent, modo pareant. Ex omnibus.) Ex omni ordine diuitum & pauperum. Ac de omnibus.) Generibus cauſarum.

De Repub.) De cauſis pertinentibus ad Rempub. Hic enim huius quoque magiſtratus.) Vbi merces omnibus in concionem ad publicas deliberationes conuenientibus tribuitur, populus cum plurimi, & ſæpe ad deliberandum conueniant, auctoritatem & poteſtatem conſilij ſiue ſenatus tollit, quoniam nihil ei relinquit, quũ de omnibus populus ipſe deliberet & conſtituat. Nam mercede non propoſita egeni res priuatas publicis anteponunt, ut uictum & res neceſſarias parent. Et ſic eſt

conſilio,

conſilio, ſiue Senatui locus. Quibus eſt cibum ſimul capere neceſſe.) Nam ut Lacedæmone ciues omnes quinideni, aut alio munere comeſabantur, ſic in quibuſdā alijs Rebuſpublicis quidam magiſtratus ſimul cibum capiebant. Aut ſi quis ſit ex uetere mutatione relictus.) Status popularis quandoque non à principio in aliqua ciuitate cōſtituitur, ſed ex alia Reipub. forma mutatur, ut ex paucorum potētia, ſed ita ut non omnia moueantur, ſed quædam inſtituta & quidam magiſtratus maneant. Ex tali ergo mutatione ſi quis magiſtratus perpetuus fuerit relictus, huius poteſtatem minuendam eſſe dicit in ſtatu populari: & ſi ſuffragio mandabatur, ad ſortes eſſe redigendum. Qui maximè popularis eſſe uidetur, & populus.) Extrema & peſſima formà ſtatus popularis, quam ſolet Ariſtoteles populum nominare, ubi nihil ferè ad legum præſcripta, ſed cuncta populi arbitrio decretiſque geruntur.

Caput III.

HINC ſequitur, vt quomodo æquum habebunt, diſſeramus. Vtrum quingentorū cenſus oporteat mille hominibus partiri, vtq; ipſi mille tantum quantum quingenti valeant? an non ſit hac ratione æqualitas conſtituenda, ſed facta in hunc modū partitione, totidē ex quingentis quot ex mille ſumere conueniat, & his ſummam conſultandi, & iudicandi poteſtatem tradere? Vtrum igitur hæc Reſpub. iuſtiſſima eſt iure populari, an potius quæ multitudinem ſpectat? Nā populares quicquid pluribus viſum fuerit, iuſtum eſſe confirmant: paucorum verò potētiæ ſtudioſi, quicquid maioribus patrimoniis placuerit, nam ex opum magnitudine iudiciū eſſe faciendum. Sed vtrunq; iniquitatem & iniuſtitiam habet. Nam ſi pro iure habendum eſt quicquid pauci conſtituerint, vtiq; res ad tyrānidem ſpectat, quoniam ſi vnus plura quàm cæteri diuites poſſideat, is vtique iure

paucorum potentiæ merito imperium ſibi ſoli vendicabit. Sin autem quod pluribus numero, iniuriam inferent, bona diuitum & paucorum, vt ſuprà diximus, publicantes. Quæ igitur erit æqualitas de qua inter vtroſq; conueniet, ex iuſtis quæ vtrique definiunt, conſiderari debet. Id enim ratum eſſe oportere aiunt, quod ciuium maiori parti placuerit. Sit igitur ſanè hoc, non tamen omni ratione, ſed cum ſint duæ partes ex quibus ciuitas cõſtat, id ratũ ſit, quod vtriſque fuerit vel maiori parti viſum: & ſi cõtraria placuerit, id quod pluribus viſum fuerit, & iis qui maiorem cenſum habent: exẽpli gratia. Sunt alteri decẽ, alteri viginti: & ex illis ſex aliquid placuit, aliud quĩdecim ex pauperibus: & pauperibus diuitũ quatuor acceſſerunt, diuitibus autem pauperum quinque: quorum cenſus vtriſque connumeratis ſuperauerint, horum ſententia vincat. Quod ſi forte pares fuerint, hæc controuerſia perinde fuerit dirimenda, vt nunc, cũ populares conuentus aut iudices in duas æquas partes ſcinduntur, dirimitur: aut enim ſortibus minuenda eſt controuerſia, aut alia ratio ſimilis ineunda. Cæterum de æquo & iure quanuis difficillimum ſit veritatem inuenire, facilius tamen id fortuna continget, quã iis perſuaſis, qui ſuperiores eſſe poſſunt. Nam imbecilliores ſemper æquũ & iuſtum quærunt, potentioribus autem id nihil eſt curæ.

Scholia in Caput III.

HINC *ſequitur, ut quomodo æquum habebũt diſſeramus.*) QUONIAM *ſumma popularis adminiſtrationis eſt, ut æqualitas inter omnes ſeruetur, uidendum eſt qua potiſſimum ratione ſeruari debeat.* Nam *una*

una ratio eſt, ut tantum ponderis ſentẽtia mille pauperũ habeat, quantum quingentorum diuitum. Alia, ut ex quingentis diuitibus tot homines ad gerẽdos magiſtratus, quot ex mille pauperibus deligãtur: quarum utraque ratio iuſtior & æquior eſt, quum illud, ut ratum ſit, quicquid multitudini uiſum fuerit, ut placet popularibus, & quam ut ratum ſit quod placet ijs, in quibus uincit patrimonium, quoniam ex ambabus poſterioribus rationibus magna incommoda oriuntur. Quomodo æquũ habebunt.) Quomodo æquè honoribus & cõmodis Reip. participabunt. Quingentorum cenſus partiri mille hominibus.) Conferre & æquare mille pauperes cum quingentis diuitibus, ut bini pauperes cenſu ſingulos diuites æquare uideatur, & ita ſententia quingentorum diuitum, quantum mille pauperum ualeat, & unus diues ſit pro duobus egenis. Totidem ex quingentis.) Vt uiginti, exempli gratia, deligantur ex ægenis, ſiue ſorte ſumantur, & totidẽ ex diuitibus. Et his ſummam conſultandi & iudicandi poteſtatẽ tradere.) Quod græcè eſt διαιρέσιν, & plerunq; diuiſiones ſignificat, hoc interpres commodius ad conſultandi intelligẽtiam retulit. Nam uerbũ διαιρέω, quod propriè eſt diuido, ſæpe cum ab alijs auctoribus, tum frequẽter ab Ariſtotele pro differere & diſceptare dicitur, & διαίρεσις pro diſputatione ſeu diſceptatione, & hoc in loco pro deliberatione ſeu conſultatione. Nam cõſultatio, diſputatio, ac diſceptatio, quædam eſt quæ intelligẽtia aptiſsimè huic loco quadrat. Omnes enim magiſtratus aut certè grauiſsimi quique in cõſultando aut in iudicando, uel in utroq; uerſantur: diuiſionis autẽ intelligentia longè aliena huic loco eſſe uidetur.

Quæ ſpectat multitudinem.) In qua numeri ratio non fortunæ & conditionis habetur. Maioribus patrimonijs.) Locupletioribus hominibus, qui habent maiora patrimonia. Iudicium eſſe faciendum.) Sententias eſſe exiſtimandas & ponderandas. Bona diuitũ publicantes.) Per bonorũ æquationem. Exempli gratia, ſunt alteri decem, alteri uiginti.) Decem diuites, & uiginti pauperes, ut ſint pares cenſus diuitum & pauperum. Nam unuſquiſque diuitum pro duobus pauperibus habendus eſt, ut in uno diuite duos cenſus intelligamus, in pauperibus autem ſingulos: hic enim ſenſus ad id quod paulò antè dixerat refertur. Quingentorum cenſus diuidantur mille hominibus, quod eſt, ut declarauimus, quingentorum diuitum cenſus, pro cẽſibus mille pau-

perum habeantur. Si ergo aliud uiſum fuerit ſex diuitibus & quinque pauperibus, aliud quindecim pauperibus & quatuor diuitibus, uincat horum ſententia, quoniam cenſus eorundem ſuperat. Nam quatuor diuites pro cenſibus octo ſunt, qui pauperibus quindecim adiecti, fiunt uiginti tres cenſus, cum illi alteri ſint omnino cẽſus decẽ & ſeptem: nam in ſex diuitibus duodecim cenſus intelligimus, qui additi quinque pauperibus, fiunt decem & ſeptem. Facilius fortuna cõtingat quàm perſuaſis, qui ſuperiores eſſe poſſunt.) Facilius quod iuſtum eſt beneficio fortunæ per ſortes obtineri ualeat, quàm perſuaſis aduerſarijs, qui poſſunt eſſe aliqua ratione ſuperiores, ad id de quo contenditur obtinendum. Itaque cõmodius ac tutius eſt ei parti quæ imbecillior eſt in Reipub. ſi ſententiæ pares ſint, rem ſortibus fortunæq; committere, quàm iuris & æqui rationes alias experiri.

Caput IIII.

SED cum ſtatus populares ſint quatuor, is optimus eſt qui ordine primus habetur, quẽadmodum libris ſuperioribus declarauimus, & quidem hic eſt ex omnibus vetuſtiſſimus. Primum dico, vt ſi quis populos partiatur, optimus enim populus eſt agricolarum. Itaque ſtatus popularis cõſtitui poteſt, vbi multitudo ex agricultura, aut pecore paſcendo viuit. Nam propter rei familiaris tenuitatem non viuit in otio, & proinde conciones frequẽtare nequit: & rebus neceſſariis non ſuppetentibus, diutius in operibus verſatur, nec expetit aliena, magíſque opere quàm Rempublicam vel magiſtratum gerendo, cum magiſtratus non ſunt admodum quęſtuoſi, delectatur. Nã vulgus quæſtui ſtudet magis quàm honori. Argumẽto, quòd & olim tyrannides ferebant, & ferunt etiam nunc paucorum potentiæ, ſi nec ab operibus prohibeantur, nec ſpolientur re familiari.

Sic enim fit vt quidam eorum celeriter diteſcant, alii non opprimantur egeſtate. Præterea ſi deligendi & corrigẽdi magiſtratus poteſtatem habeant, hac ratione quod deeſt, ſi quid ambitione ducuntur, reſarcietur: quoniam in quibuſdam populis, & ſi poteſtas deligẽdi magiſtratus eis non communicetur, ſed quibuſdã per partes ex omnibus delectis, quemadmodum Mantineæ fit, habeant tamen conſultandi facultatem, hoc contenti ſunt populares, & hanc putare conuenit formam quandam eſſe Reipublicæ popularis, qualis erat olim Mantineæ. Itaque commodũ eſt ſtatui populari, de quo ſuprà diximus: idque fieri ſolitum erat, vt omnes deligant & corrigant magiſtratus, exerceantq́; iudicia: maxima tamen imperia & magiſtratus à maiore cenſu, prout maior erit quiſque magiſtratus, delecti gerant: aut in nullo cenſus habita ratione gerant, qui gerẽdi facultatem habent: hac autem ratione recte Rempublicam adminiſtrari neceſſe eſſe. Nam ſemper magiſtratus ab optimis quibuſque volente populo, nec probis viris inuidente gerentur, & hoc ordine probos & nobiles viros contentos eſſe neceſſe eſt: quoniam nec ſuberunt deteriorum imperio, & ipſi iuſtè fungẽtur magiſtratu, cum penes alios ſit poteſtas magiſtratus corrigẽdi. Eſt enim cõmodũ vt animi pẽdeãt, nec eis quicquid velint efficere liceat. Nã licẽtia quicquid libet agẽdi, nõ poteſt malũ, quod eſt in quoq; homine cauere. Vnde neceſſario, id quod eſt Rebuſp. vtiliſſimũ, fiet vt boni citra peccatũ magiſtratus gerãt, ſine vllo multitudinis detrimento. Huc igitur ex ſtatibus

popularibus optimum eſſe, & quam ob cauſam, perſpicuum eſt, propterea ſcilicet quòd talis eſt populus. Vt autẽ populus ad agriculturæ ſtudium inducatur, vtiles omnino ſunt leges quibus multi antiquitus vtebantur, vt prorſus non liceat cuiquã agri plus certa mẽſura poſſidere, vel à certo loco ad vrbem & oppidum. Antiquitus etiam in multis ciuitatibus primæ ſortes vẽdi lege vetabãtur. Eſt etiam lex quam ab Oxylo latam eſſe ferunt, agrum fœnori ad certam partem addicere vetans. Nunc autem dirigere oportet à Phytalorum lege: eſt enim ad id quod agimus accommodata. Nam cum illi anguſtos fines pro multitudine hominum poſſideant: omnes tamen ſunt agriculturæ dediti, quia nõ cenſent totas poſſeſſiones, ſed per tãtas partes, vt poſſint etiam pauperes cenſibus ſuperare, diuidunt. Poſt agricolas optimus eſt paſtorum populus, & qui ex pecore viuunt: multa enim habent quæ proximè ad agriculturam accedunt: & hi maximè per exercitationẽ habitus nacti ſunt bellicis muneribus accommodatos, & habent durata corpora, vt facilè ſub diuo manere poſſint. Cæteræ multitudines ex quibus alii ſtatus populares conſiſtunt, his multo ſunt deteriores. Eſt enim vita ignaua, nec cum virtute fit opus vllum ex his quæ opificum, & forenſium, & mercenariorum hominum multitudo tractat. Et quoniã hoc ferè genus hominum circa forum & frequẽtiorem vrbem verſatur, facilè in concionem conueniũt. Agricultores autem cum ſint per agros diſperſi, non congrediuntur inter ſe, nec eis perinde huiuſmodi conuen-

tus

tus eſt cordi. Veruntamen vbi regionis ſitus is eſt, vt agri procul ab oppido diſtent, hic facilè eſt optimum ſtatum popularem & Remp. conſtituere: multitudo enim in agris quaſi per colonias habitare cogitur. Itaque in ſtatibus popularibus, quanuis turba forenſis adſit, tamen ſine agreſti concionem cogere non oportet. Cum igitur optima atque prima Reſpub. popularis quomodo conſtitui debeat, ſit à nobis explicatum: in promptu eſt intelligere, quomodo ſint cæteræ conſtituendæ. Nam eandem rationem ſequentes diſcedere oportet, & ſemper multitudinem peiorem ſeparare. Extrema verò popularis Reſpub. cum omnibus communicetur: nec ferri ab omni ciuitate, nec facilè cõſeruari poteſt, niſi rectè fuerit legibus atque moribus conſtituta. Cæterum quæ res hanc & cæteras Reſpub. labefactare ſoleant, magna ex parte ſuprà fuit à nobis explicatum. Sed ad hunc ſtatum popularem conſtituendũ, & populum validum efficiendum, qui huic muneri præſunt, tum quamplurimos adſciſcere, tum ciues non modo legitimos, ſed etiam nothos, & ex altertro parente ciue procreatos, id eſt ex patre aut matre ciue genitos facere conſueuerunt. Hoc enim genus omne accommodatius eſt tali ſtatui populari. Ad hunc igitur modum duces populares cõſtituere ſolent: adſciſcere tamen oportet, donec multitudo nobiles aut mediocres excedat: nec tamẽ vltra procedere conuenit. Nam ſi nimium excedant, ſtatum Reipub. magis perturbant, magíſque ira nobiles incendunt, quo minus ſtatum popularem ferãt: quod

Cyrenis cauſa ſeditionis fuit. Nam exiguum malum non animaduertitur: idem ſi fiat maius, magis eſt in oculis. Sunt etiam huic Reipub. populari commoda cõſilia, quibus & Athenis Clyſthenes, cum vellet adminiſtrationem popularem augere, & Cyrenis vſi ſunt qui ſtatum popularẽ conſtituebant. Nam & tribus aliæ frequentiores conſtituendæ ſunt, & ſodalitates per priuata ſacra in pauciores & publicas redigendę, & callide omnis ineũda ratio, vt cuncti quàm maximè miſceãtur inter ſe, ac priores conſuetudines aboleantur. Præterea tyrannicæ molitiones cunctæ populares eſſe videntur, vt ſeruorum indulgentia: hæc autem quadamtenus fuerit vtilis, & mulierum ac puerorum licentia. Item viuere vt quiſque velit permiſſio, quoniam ſic magna erit tali Reipublicæ fauentium multitudo. Nam vulgo diſſoluta gratior eſt, quàm temperata vita.

Scholia in Caput IIII.

SED *cum ſtatus populares ſint quatuor.) Quatuor ſunt Reipub. popularis formæ ſiue ſpecies, quarum illa optima eſt & uetuſtiſsima, cuius populus conſtat agricolis: qui cum inopia ſtudere rei familiari cogantur, non ſæpe in concionem cõuenire poſſunt. Quo fit ut leges in tali Repub. dominentur, ut in quarto libro declaratum eſt. Vulgus enim quæſtui magis quàm honori ſtudet: & ſiqua eſt ambitio, huic erit ſatisfactum, ſi populo magiſtratus mandandi & corrigendi, rationémq; geſti muneris repoſcendi poteſtas promittatur, aut certè publicis deliberationibus intereſſe liceat. Prima igitur forma & optima eſt agricolarum, utq́ue omnes aut ex omnibus delecti mandandi & corrigendi magiſtratus & iudicandi facultatem habeant, ita tamen ut ſummi magiſtratus à maximis cenſibus mandentur: aut certè gerantur ab ijs qui gerendi facultatem, id eſt uirtutem, otium & peritiam habeant.*

Secunda,

ſecunda,& huic proxima Reſpub. popularis eſt,cuius populus paſtoribus conſtat,qui animo & corpore ad munera quædam bellica obduruerunt. Nam Reſpub. quarum populus mercatoribus omnis generis, opificibus & mercenarijs cõſtat,multo ſunt deteriores:tum quia iſtorum ſtudia & opera nihil habent cum uirtute commune,tum quia facilius poſſunt in concionem cõuenire. Cui malo ſic eſt occurrendum,ut huic turbæ ſine agricolarum multitudine in concionem cogi, ſeu populariter de Repub. conuenire non liceat. Vltima uerò ut peßima eſt,ſic multis cautionibus ut conſeruetur indiget:quarum illa maxima eſt, ne omnis generis turba popularis ultra modum, ſed quantum ſatis eſt, ut potentior diuitibus & mediocribus ſit,augeatur.Prodeſt etiã tribuum augere numerum , & omni ratione ut omnes inter ſe miſceantur prouidere,& ſeruis mulieribúſque & pueris uiuendi licentiam permittere,ut in tyrannide dictum eſt.hic enim populus,ut ſæpe dicimus,tyrannum æmulatur. Status popularis.) Vna ſpecies ſtatus popularis.

Hac ratione quod deeſt,ſartietur.) Quòd magiſtratus non gerant in paucorum potentia, deligendi magiſtratus, & eoſdem corrigendi facultate compẽſatur. Sed quibuſdam per partes ex omnibus delectis.) In quibuſdam Rebuſp. non omnes ſimul populares ad mandandos magiſtratus conueniunt,ſed ex ſingulis tribubus,exempli gratia,deni aut duodeni deliguntur,qui pro cunctis ſuffragia ferant:tamen omnes habent facultatẽ in populari concione deliberandi,ut olim Mantineæ,quæ ciuitas eſt Arcadiæ. Deligant & corrigant magiſtratus.) Quod dupliciter fit,ut alio in loco declarauimus, uel ex prouocatione ſententias & iudicia ipſorum emendando, uel geſti muneris rationẽ repoſcendo.

Aut in nullo cenſus habita ratione,qui habent gerẽdi facultatem gerant.) Aut nullus magiſtratus pro ratione cenſus mandetur,ſed ſummi magiſtratus ab idoneis hominibus quibus otiũ ſuppetat,& uirtus atq; peritia neceſſaria gerantur. Vt animi pẽdeant.) Animi pendere dicitur magiſtratus , quem ea cura ſollicitat, ne perperam aut iniuſtè aliquid geßiſſe ijs quorum iudicium ſubire debet,uideatur. Malum quod eſt in quoque homine cauere.) Iram & cupiditatem, quibus malis homines,ſi impunitas adſit,agitantur.Nam timor,pœna ſæpe iram & cupiditatem reprimit. Plus certa menſura poßidere.) Vt Romæ poſt exactos reges cuique de plebe aßignata erat menſura,ſeptem iugera, ut

refert Plinius. Itaque hac ratione Ariſtotelica factum eſt, ut diu populus Romanus maxima ex parte agricolis conſtaret. Nā agri ſi per exiguas partes diuidātur, omnes ciues fiunt participes. Qui autem agellum habent, ij omnes ferè ipſum colere coguntur. pauci enim locant aut conducto aratore utuntur: ut initio Romani ab aratro ad conſulatum & dictaturam uocabātur, & quidam functi publico munere ad aratrum redibant. Vel à certo loco ad urbem & oppidū.) Intra certum interuallum ab urbe ſiue oppido. Primæ ſortes uendi lege uetabātur.) Primas ſortes uocat partes agri, quæ cōdita urbe aut colonia deducta, ſingulis conditoribus ſiue colonis per ſortes, ut fieri ſolet diſtribuuntur, quantū ſcilicet ſatis cuique fore uidetur ad uſus neceſſarios, ſi induſtria adhibeatur. Ab Oxylo.) Legumlatore. Fœnori ad certam partem addicere.) Exempli gratia, ad quartā partem pretij quo totus ager æſtimaretur, ne ſors & uſura procedere poßit ad quartā partem. Aphytalorum lege.) Aphytali qui ſint apud Geographiæ auctores inuenire non potui, ſed fortaſſe ἀφυταιῶν pro ἀφυτάλων legēdum eſt, Aphyteurum pro Aphytalorum facillimo lapſu: nam interdum æ diphthongus ſic ſcribitur producto ι, ut uideatur αι, Aphytei autem ab Aphyta dicuntur urbe Thraciæ. Non cenſent totas poſſeßiones, ſed per tantas partes diuidunt.) Sic habent agros diſtributos ut omnes habeāt æquas partes, exempli gratia, ſeptena iugera. Itaque ſi qui fundus quadraginta duobus iugeris conſtet, is non ab uno aliquo, ſed a ſex ciuibus poßidetur, quo fit ut pauperes, qui ad modum multitudine, ſic etiam cenſibus uincāt diuites qui pauci ſunt, non igitur cenſent totam poſſeſſionem in unius ſcilicet ciuis patrimonio, ſed partem in quóque. Itaque quod pertinet ad agros omnes habent paria patrimonia, quanuis pecunijs & ſupellectile diuites excedant. Poſt agricolas.) Poſt agricolarum populum. Habitus bellicis muneribus accommodatos.) Nam per conſuetudinem algores æſtúſque ferendi, & frugalißimè uiuendi, & ſub diuo pernoctandi habitus induunt. Forenſium.) Mercatorum & tabernariorum, & inſtitorū. Quaſi per colonias habitare.) Nam ex una domo filiorum & poſterorum numero augeſcente, aliæ propagantur. Cum autem ex una domo, qui domum aliam ſeparatim in agro habitent emittuntur, ſimile eſt, ac ſi ex una urbe nimis aucta multitudine hominum, colonia in aliquod oppidum deducatur, ut primo libro declaratum

ratum eſt. Sine agreſti.) *Sine turba agricolarum.* Idcirco autem *prouidendum eſt, ne frequentes conciones fiant, quoniam ſi frequenter populus ad publicè deliberandum in concionem conueniat,* Reſp. *non ex legibus, ſed decretis de ſingulis rebus quæ quotidie contra leges fiunt, pro libidine & temeritate populi geritur: qui ut eſt* Reipub. *dominus, poteſt quicquid uelit cõtra leges, per decreta ſeu plebiſcita conſtituere, & ita* Reſpub. *in peſſimum ſtatum tyrãndi ſimillimum delabitur, ut lib. iiij. declaratum eſt.* Suprà fuit à nobis explicatum.) *Libro quinto.*

Populum ualidum.) *Remp. popularem peſſimã, & cui parum ſit ex alijs generibus admiſtum.* Donec multitudo nobiles ac mediocres excedat.) *Donec egeni numero uincant eos qui diuitijs, genere, uirtute ſeu doctrina nobiles ſunt, his enim generibus nobilitas continetur, & eos qui medium tenent inter egenos & nobiles.* Quod Cyrenis fuit ſeditionis cauſa.) *Nam propter magnam rerum perturbationem quã* Reip. *turba popularis inferebat, irata nobilitas aduerſus populũ conſpirauit.* Cyrenæ *autẽ urbs eſt* Africæ, Græci *generis, caput* Cyrenaicæ *regionis, quæ* Aegyptũ *attingit.* Quibus Clyſthenes uſus eſt.) Clyſthenes *Ariſtide ſocio poſt exactos tyrannos* Remp. Athenienſium *conſtituit, ut refert* Plutarchus. Nam tribus aliæ frequentiores.) *Pleniores hominibus, ut latius pateat tribulium neceſſitudo. Numerus igitur tribuũ minui debet quemadmodum ſodalitatum, ut ſic cuiuſq; multitudo hominum creſcat, & mutua charitas per conſuetudinem mutuam quam tribules habent inter ſe dilatetur.* Priores conſuetudines.) *Familiaritates & ſocietates quæ fuerunt in ea* Republica, *quæ in hanc popularem extremam tranſiuit.*

Caput V.

EST autem legumlatoris munus, ac eorum qui talem quandam Remp. conſtituendam ſuſceperint, non maximum opus ſtruere, nec ſtruere ſolum, ſed multo etiam magis rationem qua diu conſeruetur inire. Nam vnum aut alterũ tréſve dies qualemcũq; Reip. rationem cõſeruari, non eſt difficile. Itaq; ex iis præceptis quę ſuprà ad ſalutẽ, viciſſimq; Rerumpub.

perniciem pertinentibus dedimus,diligenter oportet præſidium, tutior ſit Reſpub, comparare, vitandis iis quę labefactare ſolent,& legibus tum nō ſcriptis,tum etiam ſcriptis ferendis,quæ Reipub. præſidia ſalutaria maximè cōtineāt: nec id populare eſſe, aut conueniens paucorū potentiæ exiſtimare,quod facit vt ciuitas nimis vel populariter,vel cōuenienter paucorum potētiæ adminiſtretur, ſed quod diuturnitatem parit. Quare cum huius temporis duces populares,vt populis gratificentur, multorum bonorum publicationem tribunalium occaſione moliantur: contra hæc, quibus cordi Reſpub. eſt,contraria præſidia comparare debent,ac lege ſancire,vt damnatorum quæ publicantur bona, non populo, ſed ſacris adiudicētur. Nec enim minus homines ab iniuria deterrebuntur,cum perinde mulctentur, & turba popularis nullo quæſtu propoſito magis à reorum damnatione temperabit. Prouidendum eſt etiam vt ſemper iudicia quæ publica fiunt, quàm pauciſſima ſint,magnis pœnis, ſi quis falſum crimen intulerit,ſanciēdo:nec enim egenos,ſed nobiles ſolent in crimen vocare.Oportet etiā vt ciues omnes Reipub. ſint amici, aut certè ne ſummos magiſtratus hoſtili odio proſequantur.Sed cum extremi ſtatus populares multis hominibus conſtent, & ſine mercede conciones obire difficile ſit, quod nobilibus,vbi vectigalia non ſuppetunt, pernitioſum eſt, cum hoc ex collatione tributorū, & bonorum publicatione,& falſis iudiciis fieri ſit neceſſe: quæ res multos ſtatus populares euertit. Hæc igitur cum ita

ſint,

ſint,vectigalibus non ſuppetētibus,raras conciones cogere, & iudicia de multis quidem rebus, ſed tamē paucis diebus exerceri cōſueuit. Hoc enim prodeſt,vt diuites ſumptus ne metuant, ſi merces non diuitibus,ſed egenis tribuatur,ac vt cauſæ commodius diiudicentur,quoniam diuitibus diutius abeſſe à re ſua familiari moleſtum eſt, quod iidem paucis diebus non ægrè ferunt. Vbi verò vectigalia ſuppetunt,vitari id debet:quod nunc duces populares faciunt,qui quod ſupereſt diuidunt,& ipſi partem accipiunt,ruſuſque indigent eodē:nam tale ſubſidium quaſi dolium perforatum pauperibus eſt. At qui verè popularis eſt, huic ne multitudo nimium egeſtate laboret,prouidendum erit. hæc enim cauſa eſt,vt prauus ſit ſtatus popularis. Vt diutius igitur copia ſuppetat,ratio eſt ſolerter ineūda. Quod cū ſit etiam locupletibus vtile pecunias ex vectigalibus congerere, & congeſtas pauperibus diſtribuere conuenit, præſertim ſi tantū cogi poſſit,vt emendo agello ſufficiat:ſin minus,quod ad mercaturæ agriculturæ've occaſionem ſit ſatis. & ſi cunctis non liceat, at certè per tribus, aut alias ciuitatis partes viciſſim fiat diſtributio:ſed interim diuites mercedem ad habendas conciones conferre debent. Sumptu & cura munerum inaniū liberati Carthaginiēſes, huiuſmodi quadam ratione Rempub. adminiſtrantes,gratiam à popularibus ineunt. Semper enim quoſdam eorum ad populos circunie ctos mittētes locupletant. Eſt autem intelligentium prudentiúmque nobilium, vt egenos inter ſe partiti occaſiones eis operandi præ-

beant. Eſt etiam honeſtum Tarentinos imitari, qui poſſeſſiones ad vſum communes cum pauperibus faciunt,& ſic gratiam multitudinis aucupantur. Præterea magiſtratus omnes bifariam diuidebant,vt alteri ſuffragio,alteri ſortibus mandarentur: ſortibus, vt ſic populo communicarentur:ſuffragio, vt commodius adminiſtraretur Reſpub. Sed hoc facere licet eundem magiſtratum diuidendo,vt aliis ſortito, aliis ſuffragio mandetur. Quomodo igitur ſtatus populares conſtituendi ſint,declarauimus.

Scholia in Caput V.

EST *autem legumlatoris munus, ac eorum qui talem quandam Rempub.)* *Præcipua cura legumlatoris qui quartam ſpeciem Reip. popularis conſtituere uelit eſt,ut eam diuturnam faciat,quanquam ea cura in omni Repub. conſtituenda debet eſſe prima. Ad diuturnitatē igitur Reipub. popularis facit, ut bona damnatorum ſi fuerint publicāda, non populo,ſed templis ad cultū diuinum & ſacrorum procurationem adiudicentur. Item prouidendum eſt, ut perpauca ſint iudicia de rebus Rempub. attingentibus,quæ capite ſolent & bonorū publicatione ſanciri. Adhæc ut omnes ciues præſenti ſtatu contenti ſint,aut certe ne odio ſummos magiſtratus habeant:utq́ue raro populus in concionem ad publicè deliberandum conueniat, præſertim non ſuppetentibus uectigalibus. Eſt etiam prouidendum ne multitudo nimium paupertate laboret.*

Non maximū opus ſtruere,nec ſtruere ſolum.) *Non conſtituere maximam ciuitatē,ne ſua mole labatur: nec conſtituere dūtaxat,ſed prouidere etiam ut diu conſeruari poßit.* *Tribunalium occaſione moliantur.)* *Multi diuites calumniantes efficiunt, ut à pauperibus in quorum poteſtate ſunt tribunalia damnētur,& ipſorum bona publicentur,hoc eſt fiſco ſeu publico ærario adiudicentur.* *Iudicia quæ publica fiunt.)* *Quæ pertinent ad Rempub. Nam talia crimina ſummis pœnis uindicari ſolent,ut crimen læſæ aut imminutæ maieſtatis, quod capite & bonorum publicatione ſancitum eſt. Quod ita demum fiet, ſi magnæ pœnæ fuerint ijs, qui talia crimina falſo detulerint, aut eorum actionē intenderint*

tenderint conſtitutæ. Sine mercede conciones obire.) Vt pauperes nulla mercede propoſita ad populariter deliberandum conueniant, cum eis ciuium non ſuppetat res neceſſarias conquirentibus. Vbi uectigalia non ſuppetūt.) In Repub. populari, in qua ex publicis uectigalibus non poteſt merces pauperibus in concionem conuenientibus conſtitui. Vt diuites ſumptus non metuant.) Impenſam timeant, quæ tribuenda mercede pauperibus qui ad concionem conuenerint fit. Quaſi dolium perforatum.) Nam quemadmodum humor in dolium perforatum infuſus protinus defluit, ſic parua pecunia pauperibus diſtributa celeriter conſumitur. Qui uere popularis eſt.) Qui uere ſtudet Reipub. populari. Nam duces & aſſentatores populares non uere ſunt populares, ſed hunc animum & ſtudium oſtentāt, ut influant in animos popularium, & ea ratione uiam ſibi ad tyrannidem muniant, uel ut publicis bonis alantur. Cum hoc ſit etiam locupletibus utile.) Vt populares fortunis augeantur. Sic enim minor erit publica indigentia, minoréque diuitum detrimento expleri poterit. Ad mercaturæ agriculturæue occaſionem.) Vt poßint in tempore aliquid emere, quod poſtea carius uendant, uel ſerere aliquid ex cuius prouentu quæſtus fiat. Sumptu & cura munerum inanium liberati.) Ludorum Theatralium, quos exhibere populo diuites ſolent, ut pro his impenſas Reip. neceſſarias ſuppeditent, ut quæ ratione dictū eſt, populares facultatibus augeātur: quo in loco ἀχρείων legēdū eſt pro ἰσχυρῶν, ex ueteri exēplari. Locupletant,) Diuites faciunt, ex mercede quam laboris oppidū ſeu gentem adminiſtrandi capiūt. Occaſiones operandi.) Cōductis eorū operis ne uolētibus deſit occaſio uictū ex labore quærēdi. Cōmunes ad uſum.) Permittentes ſcilicet, ut fructibus poſſeßionū utātur, cū aliquo fortaſſe moderamine: ut poſſint, exēpli gratia, uuis & ficis ac cæteris fructibus famē explere, dūmodo nihil præterea ſecū auferrēt. Eūdē magiſtratū) Vt Senatores aut iudices partim ſuffragio, partim ſortibus crearentur.

Caput VI.

VNDE rationem quoque paucorum potētias conſtituendi facilè eſt intelligere. Ex oppoſitis enim potentia quæq; paucorū conficienda eſt ad oppoſitā popularem ſpectantibus, preſertim quæ probè tēpe-

rata eſt,& prima ex paucorũ potentiis. Hæc autem eſt quæ propè ad vocatam Rempub.accedit,in qua cenſus partiri, & alios minores,alios maiores facere oportet:minores,à quibus neceſſarii magiſtratus:maiores,à quibus ſummi mandentur:&,vt quicunque cenſum nactus fuerit,huic aditus ad gerendã Rempub. pateat,& eo numero populares per cẽſum adſciſcantur,vt qui gerunt Rempub. reliquis ſint potentiores. Sed ex meliore ſemper populo Reipub. gerendæ ſocios adſciſcere oportet: proximam verò paucorum potentiam ſimili ratione conſtituere, parum ſcilicet intendentes. At paucorum potentia quæ extremæ populari opponitur,quęque maximè herilis eſt & tyrannica,hæc vt peſſima eſt, ſic maxima cautione ac prouiſione indiget. Vt enim corpora firmæ valetudinis, & nauigia recte nautis ad nauigantium inſtructa, plura errata citra interitum patiuntur, corpora verò tenuis valetudinis & nauigia dehiſcentia, & prauis inſtructa nautis, ne parua quidem errata ferre queunt: ſic peſſima quæque Reſp. plurimam cautionem ac prouiſionem deſiderat. Populares igitur Reſpub. omnino magna copia hominum cõſeruat. Hoc enim oppoſitum eſt ei quod eſt pro dignitate iuſtum. quo intelligitur haud dubiè econtrario, paucorum potentiæ ab ordine petẽdum eſſe præſidium.

Scholia in Caput VI.

VNDE *rationem quoque paucorum potentias conſtituendi facilè eſt intelligere.*) *Docet rationem conſtituẽdi genera Reipub. paucorum potentiæ. In quorum primo quod optimum eſt, & propè ad uocatam Remp.*

Rempub. accedit,cenſus diuidendi ſunt in minores, à quibus aditus ad magiſtratus neceſſarios gerendos pateat:& maiores, ex quibus deligantur qui ſummis magiſtratibus præſint. Quæ ratio ſic eſt ineunda,ut ſemper ij qui magiſtratibus funguntur,reliquis ſint potentiores,& ex popularibus ſemper optimi quique ad gerendam Rempub.cooptentur. Quæ deinde ſequitur paucorum potentia eodẽ modo cõſtitui debet,ſed ad minorem numerum redigendo. Extrema uerò & quæ tyrannidem æmulatur,quo deterior eſt, hoc maiore cura ad ſui conſeruationem indiget. Vt autem Reſpub. populares magna hominum multitudine conſeruantur:ſic paucorum potentiæ ordine ſunt,& ratione tuendæ. Ad oppoſitam ſpectãtibus.) Vnaquaque cum ea populari cui maximè aduerſatur comparata. Neceſſarij magiſtratus.) Sine quibus ciuitas adminiſtrari nequit:uel qui in rebus ad uitam neceſſarijs uerſantur,qualis eſt annonæ præfectura. A quibus ſummi.) Qui ſummam habent Reipub. poteſtatem. Ex meliore populo.) Optimum quenque popularium. Parum ſcilicet intendentes.) Magis talem efficientes,quod eſt ad pauciores redigere. Magis herilis & tyrannica.) In qua pauci imperiũ in populares,ut dominus in ſeruos,uel tyrannus in oppreſſam ciuitatem exerceat. Hæc autem eſt paucorum potentia,quæ dynaſtia ſiue dominatus dicitur. Oppoſitum eſt ei,quod eſt pro dignitate iuſtum.) Vt à plurimis hominibus Reſpublica adminiſtretur,& id iuſtum habeatur, quod pluribus numero uiſum fuerit. Id oppoſitum eſt iuſto, quod refertur ad hominum dignitatem & merita, in quo diuitiarum ratio,nobilitatiſque & uirtutis habetur.

Caput VII.

SED cum multitudinis partes maximæ quatuor ſint,agricolæ,opifices,forenſes,ac mercenarii:& item quatuor quę gerendis bellis accommodantur, equitatus,pedites grauioris armaturæ, ferentarii,& claſſici milites, vbi ager compeſtris eſt,& equitibus accommodatus,hic ſitus natura eſt ad validam paucorum potẽtiam conſtituendam idoneus, quoniam

incolarum præſidium, ſalúſq; in equeſtri manu conſiſtit. Equos autẽ alere, hominum eſt magna patrimonia poſſidentiũ. Vbi verò ager eſt peditibus grauioris armaturæ conueniens, hic locus eſt proximæ potentiæ paucorum accommodatus, quoniam grauis armatura locupletum potius quàm egenorum eſt. Expeditorum autẽ & claſſicorum militum manus, prorſus eſt Reipub. populari coueniens. Nunc igitur vbi magna eſt talis hominum multitudo, exorta ſeditione, ſæpe peius pugnãt. Cui malo ſumpta à bellicis ducibus medicina mederi conuenit, qui cũ equitatu & armatis peditibus conuenientem ferentariorum numerum coniungunt: qua ratione populares in ſeditionibus opulentos vincunt. nam cum ſint expediti, facilè equitatum, & grauiter armatos oppugnant. Ex his ergo hanc manum cõſtituere, eſt contra ſe cõſtituere. Sed cum duplex ſit ætas, ſintq; alteri ſeniores, alteri adoleſcentes, filios ſuos in ætate puerili leuia & expedita munera docere conuenit, ipſóſque cum à pueris exceſſerint, eſſe operum athletas. Sed multitudini magiſtratus, aut quemadmodum ſuprà diximus, communicandi ſunt, hoc eſt iis qui cẽſum nacti fuerint: aut more Thebanorum, iis qui certo tẽpore à ſordidis artibus abſtinuerint: aut ritu Maſſilienſium, facto dignorum iudicio, tum eorum qui Rempub. adminiſtrant, tum eorum qui ſunt extra munera publica. Sũmis autem magiſtratibus, quos ab iis qui ſunt in Repub. geri oportet, annectẽda ſunt munera ſumptuoſa, vt populus libenter huiuſmodi magiſtratu careat, nec iis inuideat,

quibus

quibus tam magna mercede contingit. Conuenit autem vt magiſtratus ineuntes magnifica ſacrificia faciant, ac ædificiũ aliquod ad publicos vſus erigendum curent, vt populus particeps conuiuiorum factus, & vrbem partim templis, partim ædificiis publicis ornatam cernens, libenter ſaluam Rempub. aſpiciat: & ſimul hæc diuitibus erunt facti ſumptus monimenta. quod nunc tam longè abeſt ab eorũ qui tenent paucorum potentias conſuetudine, vt faciãt etiam oppoſitum: quippe qui non minus quæſtui ſtudent quàm honori, vt rectè has poſſis paruas populares Reſpub. nominare. Ac ſtatus quidem populares & paucorum potentias, qua ratione conſtituere conueniat explicauimus.

Scholia in Caput VII.

SED *cũ multitudinis partes maximæ quatuor ſint.) Vt doceat quæ regio apta ſit paucorum potentiæ, quæ Reipub. populari pergátque rationes quibus paucorum potentia cõſeruatur edocere, cum quatuor, inquit, ſint partes quibus tota multitudo cõtinetur, agricolæ, opifices, negociatores, & mercenarij: & item quatuor quæ in bello numerantur, equites, pedites grauioris armaturæ, ferentarij, & claſsici milites, quæ regio campeſtris eſt & equitibus apta, hæc paucorum ultimæ potentiæ cõuenit: hic enim robur eſt in equitatu: equos autem alere locupletum eſt. Media uerò apta eſt, quæ grauioris armaturæ peditibus conuenit. In qua uerò claſsicorum militum magna copia eſt, & ferentariorum, hæc apta eſt Reipub. populari. Sed quia in ſeditionibus equites aut pedites grauioris armaturæ ſunt ſine ferentarijs infirmi, idcirco in paucorum potentia diuites debent filios ſuos ab adoleſcentia bellicis ferẽtariorum muneribus aſſuefacere: præterea ad Reipub. gerendæ ſocietatem populares aſſumere, uel ex cenſu, ut dictum eſt, uel ex ijs qui longo tempore à ſordidis artibus abſtinuerint, aut quos eo beneficio dignos eſſe iudicauerint. Item ad uitandam popularũ inuidiam ſummos magiſtra-*

tus cum onere magnorum ſumptuum mandari prodeſt. Partes maximæ.) Quæ totam multitudinem complectuntur. Ferentarij, Pedites leuis armaturæ.) Vt funditores & miſsilibus iaculis armati & ſagittarij. Validam paucorum potentiam.) Valde modum excedentem, id eſt ultimam & peßimam. Proximæ paucorum potentiæ.) Quæ minus mala eſt, ſed proximè ad huius prauitatem accedit. Sæpe peius pugnant.) Semper ferè uincuntur equites aut pedites grauioris armaturæ. Ex his ergo.) Ex popularibus ferentariorum manum conficere.

Ipſoſque cum è pueris exceſſerint eſſe operum athletas.) Ipſos diuitum filios cum adoleuerint ultra pueritiam, uſum cuiuſque muneris militaris habere, ut poßint etiam uicem ferentariorum explere: & cuiuſque generis armorum uſui apti reddãtur, ut athletæ uarijs certaminibus ſunt apti. More Thebanorum qui certo tempore.) Thebis lege cautum erat, ne quis magiſtratum gereret qui ante decem annos mercaturam exercuiſſet, ut ipſe libro tertio tradidit: qua lege, ut uidetur, opifices quoque excludebantur. Facto dignorum iudicio.) Vt ſi quis gerentium Rempub. dignus eſſet iudicatus, ad potiorem magiſtratum proueheretur: & ſi quis ex popularibus dignus eſſet cui magiſtratus mandaretur, is ad gerendam Remp. adſciſceretur. Particeps conuiuiorum.) Quæ fiunt in ſacrificijs. Libenter ſaluam Rempub. aſpiciant.) Contenti ſint præſenti ſtatu. Paruas populares Reſp.) Nam ipſi pauci populum extremum imitantur, qui ſuis commodis, non Reipublicæ, nec honori, aut famæ in adminiſtranda Republica ſtudet.

Caput VIII.

SEQVITVR vt rectè de magiſtratibus, quot & qui ſint, & quarum rerum, vt ſuprà dictũ eſt diſſeramus. Nam nec eſſe ciuitas poteſt ſine magiſtratibus neceſſariis: nec rectè ſine iis qui pertinent ad rectum ordinem, & ornatum adminiſtrari. Præterea in paruis ciuitatibus pauciores, ĩ magnis plures eſſe magiſtratus, vt ante diximus, neceſſe eſt. Itaque quales in vnũ cõferre, & quales ſeiungere conueniat, non decet ignorare. Prima ergo ex neceſſariis procuratio eſt

eſt quæ in foro verſatur:cui muneri magiſtratū qui commercia & decentiá diſpiciat,præficere oportet. Nam ferè omnibus ciuitatibus quædam emere, alia vendere,ad mutuos rerum neceſſariarū vſus neceſſe eſt:quod proximè ad rerū copiam accedit,cuius gratia in vnam Rempub. homines conueniſſe vidétur. Secūda,& huic proxima procuratio eſt vrbanarum rerum,tum communium, tum etiam priuatarum:vt cum decente ornātu ædificia & viæ cóſeruentur, & collapſa reficiantur, & limites comunes ſine querimonia teneātur,& cætera quæ ſimilem procurationem attingūt. Qui magiſtratus ædilitas à pleriſq; nominatur,habetq; partes numero complures:quarum aliis alii in magnis ciuitatibus præficiūtur,vt quidam conſtruendis muris, alii fontibus & ductibus aquarum præſunt,nonnulli portubus tuendis. Alia procuratio eſt neceſſaria,huic finitima: eſt enim eiſdem de rebus,per agrum tamē extra vrbem:cui qui præſunt agrorū præfecti, & ab aliis ſyluarum inſpectores nominātur. hæ igitur harum rerum procurationes tres ſunt.Eſt alius magiſtratus ad quem publica vectigalia referuntur,quiq; publicam pecuniam cuſtodit,& ad ſingulos vſus Reipub partiendo ſuppeditat: cuius muneris præfectos receptores,& quæſtores appellant. Alius apud quem cōtractus & tribunalium iudicia ſcribi debent:apud hos quoq; acta cauſarum,& accuſationes,ac litium intētiones conſici oportet. Sed in quibuſdam ciuitatibus hic magiſtratus in plures diuiditur, vnus eſt tamen his omnibus præfectus, qui ſcribæ, & tabelliones, & aliis

ſimilibus vocabulis appellātur. Proximus huic magiſtratus,eſt ex omnibus ferè & maximè neceſſarius & idem moleſtiſſimus, qui in iudiciorum executionibus ſiue damnatus quis fuerit,ſiue factus reus verſatur,quíque carceri, cuſtodiiſque præeſt. itaq; propter odiū quod magnū incurrit,moleſtus eſt. Quāobrem vbi non eſt merces magna propoſita, hunc magiſtratum homines recuſant:nec qui ſuſceperūt, fungi munere ex legis præſcripto volunt, eſt tamen neceſſarius. fruſtra enim exercentur iudicia, niſi ad finem perducātur. Quare ſi communitas cōſtare nequit niſi iudicia fiant, ne conſtabit quidem,ſi nemo quod iudicatum fuerit exequatur. Itaque commodius eſt hunc magiſtratum non eſſe vnum, ſed alios ex aliis tribunalibus. Eodémque modo propoſitiones eorum quæ in acta referuntur,diuidere conuenit: præterea vt quædam diuerſi magiſtratus exequātur,& cauſas iuniorum iuniores potius magiſtratus,cauſas verò conſiſtentium quas vnus magiſtratus condemnauerit,alius exequatur:exempli gratia, quæ pręfecti annonæ iudicauerint,hæc pręfecti ædificiorum exequantur, & alii quæ ab aliis fuerint iudicata. Nam quominus odii executores cōtraxerint, hoc magis executiones ad finem perducentur. Igitur ſi condemnantes iidem ſint & exequentes, duplex odium contrahatur:ſin iidem de cūctis,omnium hoſtile odium incurrant. Multis in ciuitatibus cuſtodiarū præfectus diuerſus eſt ab executore, vt Athenis magiſtratus eorum qui vndecim viri nominantur. Itaque commodius eſt, vt hic magiſtratus diui-

ſus ſit,& ſolerter quod eius ratio poſtulat,prouideatur. Nec enim minus hic neceſſarius eſt, quàm is de quo modo diſſeruimus.Nam viri probi maximè magiſtratum hunc recuſant: improbis non rectè committitur,qui cuſtodiri magis debent,quàm alios cuſtodire. Itaque non vnus ſeparatus magiſtratus penes eos eſſe debet,nec idem continenter geri,ſed iuuenes,vbi aliquis iuuenum & cuſtodum eſt ordo,diuerſi per vices munus magiſtratuum obire.Hos igitur magiſtratus vt maximè neceſſarios primos eſſe ſtatuere oportet, deinde eos qui nihilominus ſunt neceſſarii, maioris tamen auctoritatis, quoniam peritiam & fidem magnam requirunt,cuiuſmodi ſunt qui cuſtodiam vrbis & vſus belllicos attingũt.Nam tum in pace,tum in bello pręfectos eſſe oportet,qui portarum atque murorũ ſimili modo cuſtodiæ pręſint,& ciuium delectus habeant, ipſorúmque ordines conſtituant. Hic ergo præter hos omnes magiſtratus alii complures ſunt, alicubi pauciores, vt in paruis ciuitatibus vnus eſt his cũctis muneribus pręfectus: cui officio qui præſunt, imperatores & belli duces nominantur. Præterea ſi equites vel pedites expediti vel ſagittarii vel claſſici fuerint,harum cuiuſque manuum præfectus interdum conſtituitur, quæ claſſis,& equitum præfecturæ,atque ordinum ductus nominantur:& per partes quæ his ſubiiciuntur,triremis,turmæ,ac tribus præfecturæ,& quæcũque harum partes ſunt. Sed vniuerſum harum rerum bellicarũ procurationis genus vnum quiddam eſt. Atque hæc quidem eſt huiuſmodi magiſtratus

ratio. Sed quoniam magiſtratus ſi non omnes, certè aliqui res multas communes tractant, idcirco vnum alium qui rationes conficiat & emendet, nec aliud ipſe tractet eſſe neceſſe eſt: quos quidam correctores, alii ratiocinatores vocant, ſunt qui exquiſitores, & qui procuratores appellẽt. Sed pręter hos omnes magiſtratus eſt is qui rerum omnium ſummam po teſtatem habet, nam idem ſæpe pecuniá ex vectigalibus tributiſq; collatam habet: qui multitudini pręeſt, vbi res geritur arbitrio populi. Ná eſſe aliquem oportet qui eos in vnum cogat, quíque ſummá habeat Reipub. poteſtaté: qui magiſtratus apud quoſdam præconſultores dicuntur, quoniam prius ipſi conſultát: ſed vbi multitudo eſt, Senatus potius ſiue conſilium nominatur. Tot igitur ferè ſunt ciuiles magiſtratus. Sed eſt aliud procurationis genus, quod cultum deorum immortalium attingit, vt ſacerdotes, & qui curæ pręſunt earum rerum quæ ad ſacra pertinent, vt ſtantia conſeruentur, & quæ corruerint reficiantur, & cætera quæ diuini cultus ratio poſtulat procurant. quæ procuratio apud quoſdam vna eſt, vt in paruis ciuitatibus: apud quoſdam multæ, & à ſacerdotio diſiunctæ, vt templorum ædificatores, æditui, & ſacrarum pecuniarum quæſtores. Proxima huic procuratio eſt publicis omnibus ſacrificiis ſeparatim deſtinata, quæcunque lege non ſunt ſacerdotibus attributa, ſed honorem à communi ge nio ſortiuntur, quos quidam principes vocant, alii reges, ſunt qui Prytanes appellát. Procurationes igitur neceſſariæ, vt ſummatim referam, de his ferè rebus

buſ ſunt, & in rebus diuinis,rebus bellicis, vectigalibus, ſumptibus,annona,& rebus venalibus,in vrbe,portubus,& agris verſantur: Præterea in tribunalibus,cõtractibus,ſcripturis iudiciorum,executionibus, cuſtodiis, putandis rationibus, in delectibus, magiſtratibúſque corrigendis:Deniq; quorum munus eſt deliberare: ii quoque ſunt de numero cõmunium magiſtratuum,ſed priuatim in ciuitatibus quę otio magis & iucunditate fruuntur, quæque curam habent ornatus. Hi quoque magiſtratus habentur, mulierum præfecti,legum cuſtodes,præfecti puerorum,& gymnaſiorum præfecti : præterea gymnicorum, & Dionyſiacorum certaminum curatores, & ſi qua ſunt alia id genus ſpectacula. Harum autem præfecturarum quædam ſunt perſpicuè non populares,vt mulierum ac puerorũ præfecturæ. Tenuiores enim ſeruorum inopia, mulieribus & pueris vt famulis vti cogũtur.Sed cum tres magiſtratus ſint, per quos quidam ſummos magiſtratus deligunt, legum cuſtodes,pręconſultores,& conſilium:optimatum Reipub. legum cuſtodes cõueniunt,paucorum potentiæ præconſultores, conſilium verò populari. Ac de magiſtratibus quidem ferè omnibus ſummatim diſſeruimus.

Scholia in Caput VIII.

SEQVITVR *ut de magiſtratibus diſſeramus.) Qui ſint neceſſarij cuiq;* Reip.*magiſtratus,& qui nõnullis commodi atq; decori declarat.*Ex *neceſſarijs, inquit. primus in rebus uenalibus uerſatur.* Se*cundus in publicorum & priuatorum ædificiorum ornatu,quæ,ut uaria ſunt, ſic ipſa procuratio eſt multiplex.*Tertius *huic ſimilis eſt,qui*

eandem ferè curam gerit, ſed in agris. Quartus, qui publicam pecuniam cuſtodit. Quintus, tabelliones & ſcribæ. Sextus, executores iudiciorum, & carceris præfecti: qui magiſtratus ut maximè neceſſarius, ſic moleſtiſsimus habetur, ac ideo in multos diuidendus eſt. Sunt etiam alij perinde neceſſarij, ſed maioris dignitatis, qui in urbe tuẽda & in bellis gerẽdis uerſantur, ut portarum, murorúmq; præfecti. Itẽ imperatores, ducéſq; bellorum, quibus minores alij magiſtratibus obtemperant. Eſt alius magiſtratus qui rationes ineat, & cũ aliis magiſtratibus qui pecuniam publicã tractãt, conficiat. Sed præter hos omnes magiſtratus eſt is qui ſummam Reip. poteſtatem obtinet, qui ſcilicet concilium eorũ cogat, quorũ arbitrio geritur Reſp. Eſt alia procuratio publica quæ pertinet ad deorum cultũ, ut ſacerdotia, & itẽ ea qua fungitur qui rex ſacrorum nocatur. Præterea tẽplorum & earũ rerum quæ ad ſacra pertinẽt curationes: qui omnes magiſtratus & procurationes ſunt in ciuitate quaq; neceſſarij, & omnibus Rebuſp. communes. Sed in opulentis & otio fruẽtibus ciuitatibus, priuatim ſunt alij magiſtratus, ut mulierũ, puerorúmq; præfecti. Quales in unũ cõferre.) Quales magiſtratus poſsint plures ſimul uni homini mandari. In foro uerſatur.) In rebus uenalibus. Commercia & decentiã.) Ne dolus aut fraus in emptione & uenditione admittatur, ac ut res uenales aptis locis proponãtur, & conuenienti precio uendantur, néue forũ & uiæ ſordeſcant. Proximè ad rerum copiã accedit.) Nam cum ciuitas perfecta debeat copiam rerum neceſſariarum & commodarum habere, ut declaratum eſt primo libro, hæc copia dupliciter contingit, uno modo ſi ager ſit rerum neceſſariarum, & commodarum ferax: alio per emptionem rerum importandarum quibus regio caret, & uenditionem exportandarum quibus abundat. Nam hoc perinde propemodum eſt, ac ſi omnia in agro prouenirent. In unam Rempublicam.) In unam communem & ciuilem ſocietatem, ut per commutationem rerum, aut emptionem & uenditionem, omnibus rerum copia ſuppeteret. Vrbanarum rerum.) Aedificiorum & uiarum. Scribæ & tabelliones.) Hos Græci, ſi ad uerbum libeat conuertere, ſacrimemores, & magiſtros, memoréſque uocant, ſed interpres commodius putauit uti uerbis Romanis, dum latinè loquitur.

Siue damnatus quis fuerit.) Vt in eis legitimis pœnis animaduertatur. Siue factus reus.) Siue fuerit alicuius criminis accuſatus, cuius

cauſæ

cauſa ſit in carcerem trudendus. Qui carceri cuſtodijſque præeſt.) Cuſtodiæ uocantur, qui in carcere cuſtodiuntur. Sed alios ex alijs tribunalibus.) Vt alij exequantur contractuum iudicia, alij capitalia: quæ cauſæ in diuerſis tribunalibus, ſiue à diuerſis iudicibus cognoſci debẽt.

Propoſitiones eorum quæ in acta referuntur.) Vt pro cauſarũ & tribunalium diuerſitate uarij ſint qui iudicibus proponant, hoc eſt exponant & referant omnia, quæ in acta pro utraq; parte redacta fuerint: quod Romæ fit in duodecimuirali tribunatu, quam rotam dicunt, ab eo iudice, cui cognitio cauſæ fuit commiſſa: hic enim teſtes rogat, & ſcripturas, & quæcunque fuerint ab utraque parte allegata & probata, per ſcribas in acta refert: & inſtructa concluſaque cauſa cuncta proponit, ſummatimque undecim collegis explicat: qui quod uiſum è iure fuerit, conſtituunt: nec aliter ille quàm ex collegarum iudicio ſentẽtiam pronũtiat. Hoc eſt igitur quod ait Ariſtoteles, alios eſſe oportere qui cauſam inſtruant, & ſtatum eius actáque proponant: alios qui iudicẽt, & diuerſos pro diuerſitate tribunalium, hi ab Hiſpanis relatores uocãtur, nec ſunt de numero iudicum, nec eſt aliud eorum muneris quàm ſtatum cauſæ, & quæ fuerint pro utraque parte allegata & probata ſummatim iudicibus referre. Sin ijdem de omnibus.) Si ijdẽ magiſtratus iudicia de rebus omnibus exequantur, cunctorum graue odiũ incurrant.

Non rectè cõmittitur.) Non tuto mãdatur. Penes eos.) Penes prauos homines, ut cũ cæteri magiſtratus geri debeant à uiris probis, hic tantũ quia odioſus eſt, prauis hominibus mãdetur. Vbi eſt aliquis iuuenũ, & cuſtodũ ordo.) Si quis cœtus ſit, aut conuentus iuuenũ Reip. uacãtium, cuiuſmodi eſt cohors prætoria, quæ iuuenibus militibus magna ex parte conſtat. Ciuiũ delectus habeant, ipſorumq; ordines conſtituant.) Vt ab his delectus ciuiũ militares fiant, tũ ad urbis cuſtodiã, tum ad externa bella, atq; item ordines militares conſtituãtur equitatus & peditatus grauis & leuioris armaturæ. Alicubi uerò pauciores.) Non quòd in aliqua ciuitate non ſint hi magiſtratus, nam cunctos eſſe neceſſarios ſuprà dixit, ſed quia in paruis ciuitatibus complures huiuſmodi magiſtratus ſiue procurationes ſimul uni homini mandantur. His cunctis muneribus.) Bellicis & cuſtodia portarum & murorum. Harũ cuiuſq; manuum.) Singularum copiarum, ut ſit unus equitum præfectus, alter ſagittariorum, alius claſſicorum militum. Res multas commu-

nes tractant.) *Bonam partem publicæ pecuniæ.* *Sed ubi multitudo eſt.*) *Vbi Præconſultores ſunt multi, uocantur Senatus, ſiue Conſilium.*

Sed eſt aliud procurationis genus.) *Sacerdotes, & qui templorum rerúmque ſacrarum curam gerunt in alio genere, diuerſo ſcilicet à ciuilibus magiſtratibus uerſari dicit. Nam ſacerdotum officium & ſacrarum rerum procurationes non eſſe ciuiles magiſtratus, ipſe libro quarto docuit.* *Honorem à communi genio ſortiuntur.*) *Genios deos, qui & lares uocabantur, & penates, ſingulis & hominibus, & domibus, atque item urbibus adeſſe antiquitas exiſtimauit: quod mutatis nominibus non longè abhorret à Chriſtiana philoſophia, quæ angelos cuſtodes ſingulis hominibus, atque item ciuitatibus & prouincijs attribuit. Cõmune igitur Genium uocat Ariſtoteles Deum ſiue angelum, qui præſidio eſt toti ciuitati, cuius quaſi ſacerdos eſſet rex ſacrificulus, de quo ſuprà pluribus memorauimus.* *Hi quoq; ſunt de numero communium magiſtratuum.*) *Communes magiſtratus uocat, quos ſuprà neceſſarios appellauit, quoniam magiſtratus neceſſarij ſunt omnibus Rebuſpublicis communes, cum nulla poſsit ſine ipſis adminiſtrari.* *Per quos quidam ſummos magiſtratus deligunt.*) *Id eſt quos cum deligũt, ſummos magiſtratus deligunt. nam ipſi ſummi magiſtratus ſunt, per quos deligi ſummos magiſtratus dicit, ut ſuprà hoc ipſo capite declarauit. Nam ab his in ſua quibúſque Repub. concilium eorum cogitur, qui arbitrio ſuo Rempub. adminiſtrant, à legum cuſtodibus optimatum, à præconſultoribus paucorũ concilium, à Senatoribus concio popularium.*

Finis libri ſexti.

ARISTOTELIS DE REPVBLICA Liber ſeptimus, interprete & enarratore Io. Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

QVI de optimo ſtatu Reipub. conueniente ratione diſputare debet, hic primùm quæ ſit maximè expetẽda vita ſtatuat oportet: hoc enim ignorato, optimam Rempub. ignorari neceſſe eſt, cum eos optimè viuere cõſentaneum ſit, qui optimo ſtatu Reipub. pro ratione rerum ſuppetentium vtuntur, niſi ſi quid præter rationem fiat. Itaque primùm omnium quæ viuendi ratio ſit maximè cunctis ferè hominibus expetenda, conſtare debet: deinde num eadem publicè ſit, quę priuatim optima vita, an diuerſa. Cum igitur multa ſint à nobis commodè (vt equidem exiſtimamus) de optima vita in libris externis diſputata, eadem hoc quoque in loco vſui nobis eſſe debẽt. Nam profecto quod ad vnam diuiſionem pertinet, non eſt dubitabile, cũ tria ſint bonorum genera, externa, corporis, & animi, quin hæc omnia felicibus hominibus adeſſe debeant. Nã qui fortitudinis, temperantiæ, iuſtitiæ, atq; prudentiæ expers muſcas circum volãtes metuat, & quicquid libuerit etiam extremorum edendo vel bibendo à nullo ſe continẽs perſequatur, nec parcat amiciſſimorum vitæ, vt auctior fiat vno quadrante, hunc nemo felicem eſſe dixerit, ac eodem modo quod pertinet ad intelligen-

tiam,ſi tam imprudēs ſit,& mentjs errore deprauatus,quàm puer,aut furioſus. Sed cū de his quæ modo diximus, inter omnes ferè conueniat: tamen de quanto & modū excedentibus magnitudinibus controuerſia eſt.Nam virtutis quantulumcunque adſit, hoc ſatis eſſe putāt:diuitias,opes,potētiam, gloriam, ſine fine quærūt,ac his excellere nituntur. Quorum errorem facilè nobis fuerit rebus ipſis conuincere, cum non virtutes rebus externis, ſed has virtutibus parere homines atq; tueri videamus, ipſamq; vitam beatam ſiue in voluptate hominibus poſita ſit, ſiue in virtute,ſiue in vtraq;.Tamen iis qui cum morum probitate intelligentiáque excellant,externorū bonorum mediocritatem tenēt,magis adeſſe notemus, quàm qui ex his plus habent,quàm ad vſus vitæ ſatis eſt:illorum autē inopes habentur. Cæterū ſi animū aduertas, idē te ratio quoq; facilè docebit, quoniam bona externa velut inſtrumetum quoddā ſuo fine terminantur.Nam quæ res vſui accōmodantur, earum nimia magnitudo neceſſario aut nocet habētibus,aut nihil prodeſt.Ex animi verò bonis quo magis quodq; excellit, hoc habetur vtilius, ſi hæc non tantum honeſta,ſed etiā vtilia nominari debent. Ad ſummā,dubium nō eſt,quin optimæ rerum affectiones inter ipſas ſequantur exceſſum,quo res differunt inter ſe,quarum rerum has affectiones eſſe dicimus. Itaq; ſi anima tum opibus, tum etiā corpore & ſimpliciter, & nobis eſt potior, vt optima cuiuſq; affectio horum proportionē obtineat,neceſſe eſt. Præterea hæc animi gratia,nō animus illorum cauſa na-

turaliter

turaliter expetuntur, & à prudẽtibus cunctis expeti debent. Maneat igitur, cõſtitutumq́; nobis ſit, quantum cuiq; virtutis & prudentiæ, & quæ ab iis proficiſcuntur actionum adeſt, tãtum felicitatis adeſſe: vt Deus ipſe teſtis eſt, qui cum beatus felixque ſit, nullo tamen externo bono, ſed per ſe, & quia talis eſt natura, beatus habetur: quoniam ſecũdam fortunam à felicitate diuerſam eſſe idcirco neceſſarium eſt, quia bona quæ extra animam ſunt, caſus & fortunæ beneficio contingunt. Iuſtus autem & prudens nemo neque à fortuna eſt, neque propter fortunam. Quo fit, eiſdémque rationibus cõcluditur, beatam eſſe ciuitatẽ quæ optima eſt, & rectè agit. Vt autem rectè agant qui recta non agunt, fieri non poteſt: & opus vel ſingularis hominis, vel ciuitatis, abſque virtute & prudentia nullum rectum eſſe poteſt. Fortitudo autem ciuitatis, & iuſtitia, atque prudentia, eandem vim & formam habent quam ea quibus præditi ſinguli homines iuſti eſſe ac prudentes & temperati dicũtur. Sed hæc hactenus præfati ſumus: quæ vt præterire non licuit, ſic nec omnia quæ hãc quæſtionem attingunt, cum huius loci non ſint, explicare conuenit. Nunc autem poſitum ſit, optimam eſſe vitam, etiam publicè ciuitatibus, quæ cum virtute degitur, & hactenus eſt adiumẽtis inſtructa, vt virtutis officia poſſit obire. Porrò in eos quorum eſt dubia ſententia, ſi cui fortè quæ diximus, non ſatis probãtur, omiſſa hoc in loco diſputatione, poſtea erit diſſerendum.

Scholia in Caput I.

QVI de optimo ſtatu Reipub. conueniente ratione diſputare debet.) In hoc ſeptimo libro de optimo genere Reipub. diſputat Ariſtoteles, & quod ipſe maximè poſt regnū probat, hoc enim omnibus præfert, ſi rex ad ipſius normam, de qua in libro tertio diſputatū eſt, contingat, qualis optari magis poteſt, quàm multis ſeculis reperiri. Sed ut optimus Reipub. ſtatus qui ſit appareat, ſingulorum hominū uita beata in quo poſita ſit ſtatuere oportet, cum eadem ſit priuatim, publicéq; felicitas. Igitur ſingulorū felicitas poſita eſt, inquit, in uſu uirtutis non impeditæ, ſed cum uirtutis uſus modo corporeorum, modo externorum bonorum inopia impediatur, fit ut cuncta bonorum genera homini felici, ac proinde ciuitati adeſſe debeāt. Sed quoniam animi bona primam dignitatem & auctoritatem ad uitam beatam efficiendam habent, idcirco uirtus quo maior eſt, hoc plus uirīū ad felicitatem habet, cum in cæteris bonis mediocritas maximè probetur. Maximè expetenda uita.) Quæ ſit uita beata, quæ eadem felicitas appellatur. Eos optimè uiuere.) ἄριστα πράττειν, quod eſt ad uerbum optima, uel optimè agere, interpres conuertit optimè uiuere, quia in hunc ſenſum dictum eſt ab Ariſtotele, ut cum in alijs locis, tum in primo Ethicorū libro εὖ πράττειν dicit pro bene beatéque uiuere. Conſentaneum eſt.) Conueniens eſt. nam Reſp. ut dictum eſt in quarto libro, ciuitatis eſt uita. Niſi quid præter rationem fiat.) Niſi ſi quis caſus ordinem & rationē Reipub. perturbet. Cunctis fere hominibus.) Non enim cunctis hominibus ſtatus Reipub. conuenit, qui optimus ſimpliciter eſt, quia non omnia adiumenta cunctis ciuitatibus ſuppetunt. Num eadem ſit publicè, quæ priuatim optima uita.) Vtrum eadem res ciuitatem faciat felicem, quæ ſingulos homines beatos facit. In libris externis.) In alio opere extra hoc in quo uerſamur: non enim genus aliquod ſcriptorū ſignificat, quod exotericum inſcribatur, ut eſt publicus error ſuprà à nobis cōfutatus. Ethicorum igitur libros deſignat, in quorū primo hæc, & partim etiam in decimo traduntur. Etiam extremorum.) Extrema uocat ea quæ niſi ab intemperātiſſimis non appetuntur, ut Apicius Luſciniarum linguas appetiuiſſe, & comediſſe fertur. Vt auctior fiat uno quadrante.) Vt unum quadrantem lucrifaciat. Illorum autem inopes habentur.) Parum habent bonorum morum & intelligentiæ, hoc eſt uirtutum

tum intellectualium. Ratio quoque te facilè docebit.) Dixerat rebus ipſis, atque uſu declarari animi bona cæteris bonis corporis atque externis eſſe potiora: nunc idem ratione quoque poſſe confirmari & concludi docet. Quin optimæ rerũ affectiones.) Affectiones conuertit interpres, quod eſt græcè διαθέσεις, id eſt diſpoſitiones. Sunt autẽ diſpoſitiones, qualitates primæ ſpeciei facilius mobiles q̃ habitus: quanquã habitus etiã diſpoſitiones interdũ nominãtur, ut hoc in loco, queãdmodũ ipſe docet in libro prædicamentorũ. nã diſpoſitio latius patet quàm habitus. Itaque optimas diſpoſitiones nunc uocat, in animo uirtutes, in corpore bonam ualetudinem, in rebus externis qualitates, quibus ad uſum hominum commendantur. Eſt autem ſenſus, optimas affectiones, quæ ſunt ipſa triplicia bona, hanc inter ſe exceſſuum proportionem habere, quam ipſarum ſubiecta inter ipſa tenẽt. Vt enim anima potior eſt corpore, ſic animi bona ſunt bonis corporis potiora, ac eodem modo bona corporis bonis externis. Et ſimpliciter & nobis.) Meliora ſimpliciter ſunt quæ ſua natura ſunt meliora: meliora nobis, quæ nobis ſunt commodiora. Quædã autem ſua natura meliora ſunt, quæ nobis nõ ſunt meliora: ut malefica animalia ſimpliciter meliora ſunt quàm frumẽta, quia omne animatum melius & nobilius eſt quàm inanimatum, nobis tamen melius eſt frumentum. Bona uerò animi tum ſimpliciter, id eſt per ſe meliora ſunt, tum etiam ad commoditatem noſtram relata, quàm bona corporis. Quantum cuique uirtutis ac prudentiæ.) Hoc quiſq; felicior eſt, quo magis uirtutibus moralibus & intellectualibus præditus: qui habitus ſunt, aut plus actionibus fungitur, quæ ab his habitibus proficiſcuntur. Nam bona corporis & externa non ſunt partes felicitatis, ſed tanquam inſtrumenta, ut in artificijs ſine inſtrumẽtis opus confici non poteſt, ipſa tamen non ſunt partes ipſius artis, quo intelligitur felicitatem non conſiſtere in indiuiduo, ſed patere latius, & alium, alio feliciorem, ut fortiorem & liberaliorẽ eſſe, ſed quicquid bonis addatur, id nullum bonũ maius felicitate reddit. Eſt enim felicitas ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus. Itaque felicitas non poteſt cum alio bono connumerari: nam quodcunq; bonum addas, pars eſt felicitatis, uel eius inſtrumentũ: hoc eſt enim, ut obiter difficilẽ locum expediamus, quod Ariſtoteles Ethicorum libro primo tradit, felicitatem eſſe maximè omnium expetendam, non cõnumeratam. Nam connume-

FF

rata, inquit, expetibilior eſſet, uel cũ minimo bono. Eſt enim ſenſus, Felicitas connumerari non poteſt cum alijs bonis, quoniã ipſa cuncta bona complectitur. Nam ſi quis ad ea bona quibus aliquis felix eſt, bonũ aliquod addat, non aliquod bonum effecerit maius aut expetibilius felicitate, ſed fortaſſe maiorem felicitatem efficiet. Nam felicitatem connumerari non poſſe, nec cum alio bono eſſe magis expetendam, ut pleriq; putant, ipſe docet decimo Ethicorum, & primo magnorum moralium libro. Eandem uim & formam habet.) Eiſdem rebus, eademque ratione ciuitas dicitur fortis, iuſta, & prudens, quibus ſinguli homines.

Hactenus eſt adiumentis inſtructa.) Cui res & facultates ſuppetũt quantum ſatis eſt ad uirtutes fungendas.

Caput II.

SVPEREST vt felicitas eadem ſingulorum hominum & ciuitatis dici debeat, an ſecus differamus. quod tamen conſtituere in promptu eſt, cunctis eandem eſſe conſentientibus. Nam qui ſingulorum hominum beatam vitam opibus metiuntur, ii omnes ciuitaté ſi fuerit opulenta, felicem eſſe con firmabunt. Qui verò tyrannicá vitam cęteris omnibus anteferunt, hi ciuitatem plurimis imperantem feliciſſimam eſſe cõfitebuntur. Si quis autem ſingularem hominem propter virtutem maximè probat, is ciuitatem quo magis virtute prædita ſit, hoc feliciorem eſſe aſſeuerabit. Sed hæc iam duo ſunt quæ diſputatione indigẽt. Primum vtra ſit magis expetenda vita, quæ in adminiſtratione Reipub. & ciuitatis communione verſatur, an quæ velut peregrini & hoſpitis vita eſt, & à ciuili communitate ſeiuncta. Deinde quæ ratio Reipub. & ſtatus ciuitatis optimus ſit, ſiue Reipub. adminiſtratio omnibus expetẽda ſit, ſiue quibuſdam, non pleriſq; tamen. Hoc enim

enim intelligentiæ & conſiderationis ciuilis munus eſt, non quid ſingulis expetendum ſit conſtituere. Nos autem hoc in loco quæſtionem hanc explicandam ſuſcepimus. Nam vt illud eſſet extra negotium vagari, ſic huius commentationis hoc munus habetur. Hæc igitur neceſſario eſt optima Reſpub. per quem ordinem rectiſſimè quiſque habere, ac beatè viuere poteſt. Nec id eſt dubitabile, ſed inter ipſos qui vitam quæ cum virtute degitur, maximè expetendam eſſe conſentiunt, controuerſia eſt, vtra ſit magis expetenda, ciuilis & actiua, an quæ à rebus omnibus exterioribus ſeiuncta eſt, hoc eſt contemplatiua, quam ſolam nonnulli vitã philoſophorum eſſe dicunt. Has enim duas vitas ferè qui virtutem maximo ſtudio & ambitione colunt, tũ priores, tum etiam noſtra memoria deligere videntur, duas vitas dico, ciuilem, & philoſophorum. Neq; verò parui refert, vtri veriora dicant. Neceſſe eſt enim vt qui intelligentia prudentiáque valent, tum ſinguli homines priuatim, tum Reſpub. communiter vitam inſtituant ad meliorẽ finem ſpectãtes. Quidam igitur ſic exiſtimant finitimis imperare, ſi heriliter fiat, iniuſtiſſimum eſſe: ſin autem ciuiliter, abeſſe quidem iniuriam, tamen impedimento eſſe, quominus liceat otio & iucunditate frui. Alii tanquã ex aduerſo ſolam actiuam, ciuilémque vitam viro dignam eſſe putant: officia enim quæ à ſingulis virtutibus ducuntur, nõ magis priuatos homines attingere, quàm eos qui funguntur publicis muneribus & Rempub. adminiſtrant. ſic igitur quidam exiſtimãt. Alii ſolam

herilem & tyrannicam Reipub. rationem felicem eſſe dicunt. Quinetiam apud quoſdam hic eſt Reip. finis, quo leges ſpectant, vt vicinis dominentur. Itaque cum multi multorum mores inſtitutáque ſint, latéque pateant: tamen ſi leges ad vnum quoddam referantur, omnes huc ſpectāt, vt victoria & imperio potiantur: vt Lacedæmone, atque in Creta, tum educatio, tum ſumma legum ferè bellis accommodantur. Præterea in cunctis nationibus quæ poſſunt eſſe facultate rei gerendæ ſuperiores, huiuſmodi facultas in honore eſt, vt apud Scythas, Perſas, Thraces, & Gallos. Apud quoſdam enim leges quædam ſunt in hanc virtutem incitantes, vt Carthagine ferunt, annulorum ornatum cuique pro numero bellorum, quibus interfuerit, cōcedi. Et olim apud Macedones lex erat, vt capiſtro cingerētur, qui nullum hoſtem occidiſſent: & apud Scythas, qui nullum interemiſſet hoſtem: hinc ex poculo, quod in ſolenni quodam epulo circunferebatur, bibere non licebat. Et apud Hiſpanos bellicoſam gentem faſtigiatæ baſes circū cuiuſque tumulum tot numero erigebantur, quot hoſtes interemiſſet: & multa huiuſmodi alia, apud alios partim legibus ſancita ſunt, partim moribus recepta. Quāquam ſi cōſiderare libeat, per abſurdum fortaſſe videatur, hominis ciuili facultate præditi officium eſſe præcepta dare poſſe, quomodo in finitimos volentes iuxta, & inuitos imperium dominatúſq; teneatur. Nam quod ius nō eſt, id quomodo ad ciuilis hominis & legūlatoris officiū pertineat? Non eſt autem ius, vt non modo iuſtè imperitetur,

ritetur, ſed etiam iniuſtè. Fieri autē poteſt, vt iniuſtè quis vincat. At in cæteris ſciētiis hoc fieri non videmus. Neq; enim medici vel gubernatoris munus eſt, vt hic nautas, ille ægrotantes vel perſuadeat, vel cogat. Multi tamen herilem dominatum, ciuilem principatum eſſe putāt. Et quod in ſe quiq; nec iuſtum eſſe, nec vtile dicunt, hoc eos in alios exercere non pudet, cum ipſi inter ſe iuſtum imperium quærant, in alios autem quid iuſtum ſit, nihil laborent. At hoc natura heriliter imperare, illud non heriliter probabile eſt. Quod cū ita ſit, non eſt conandū, vt omnibus heriliter imperetur, ſed iis duntaxat, qui tali imperio ſunt idonei: quēadmodum ad epulum ſeu ſacrificium non homines, ſed quod eſt huic rei ad venādum idoneum, venari oportet: eſt autē idoneum animal ſylueſtre mēſis accōmodatū. At fieri poſſet, vt ciuitas vna beata, quę rectè ſcilicet adminiſtraretur, ſeparatim ſita eſſet. Quid enī prohibet, quominus alicubi ſeorſū habitetur, & iuſtis legibus vtatur? Cuius Reip. ratio nec ad bellū, nec ad ſuperādos hoſtes eſſet accōmodata. Faciamus enī nihil adeſſe tale. Omnes igitur bellicas procurationes honeſtas eſſe, ſtatuere cōuenit, nō tamē quaſi rerū omniū vltimū, ac ſummū bonum, ſed illas huius eſſe gratia. Eſt autē probi legūlatoris munus, ciuitatē ac genus hominū, & omnem aliam cōmunitatē intueri, & quomodo recta vita & felicitate, quæ in eos cadere poſſit, potiātur cōſiderare. Erit tamē in quibuſdā legitimis inſtitutis differētia. Illud quoq; legūlatoris officiū eſt, ſi qui finitimi ſint, quo quiq; modo tractari debeāt,

& quæ in quoſq; ſint officia ſeruanda diſpicere. Cæterum ad quem finem ſpectare, & quo dirigi optima Reſpub. debeat, poſtea ſuo loco diſſeremus.

Scholia in Caput II.

SVPEREST *ut felicitas eadem uniuſcuiuſque hominis, & ciuitatis dici debeat.) Eandem eſſe ciuitatis felicitatem, quæ hominis ſingularis commum hominum ſententia declarat. Nam quicunque beatum eſſe hominem locupletem dixerit, is ciuitatem opulentam felicem eſſe confirmabit: eodémque modo de imperio & uirtute ſtatuet, qui alterutro uitam beatam metietur. Sed illud differendum eſt, utra ſit magis expetenda uita, quæ in actione & ciuili adminiſtratione uerſatur, an quæ procul ab huiuſmodi negotijs abeſt. Illud autem conſtat eum eſſe optimum ſtatum Reipub. cuius ordine recte beatéque uiuitur. Sed inter eos qui beatam uitam uirtute metiuntur, controuerſia eſt, alteris actiuam, alteris uitam contemplatiuam præferentibus. Sunt autem qui felicitatem in imperio herili & tyrannico poſitam eſſe ducāt, quorum leges huc maximè ſpectant, ut ciuitas latiſſimè dominetur. Itaque fortiſſimis uiris honores apud eos propoſiti ſunt, & ignauis ignominia, cū tamen iniuſtum ſit, in omnes ſubiectos heriliter imperare. Nam imperium herile in eos duntaxat conuenit, qui natura uel ſerui ſunt, uel tam improbi, ut ſint herili imperio coercendi. Itaque non eſt rectè inſtituta Reſpub. in qua ſumma legum ad uictoriam & imperium propagandum dirigitur. Opibus metiuntur.) Felicitatem in diuitijs conſiſtere putant. Propter uirtutem maxime probat.) Felicem eſſe putat, quia uirtute præditus eſt. Peregrini & hoſpitis uita.) Abhorrens à ciuilibus muneribus, ut peregrini in aliena ciuitate ſolent. Quæſtionem hanc.) Quæ ad ciuitatem & ciuilem adminiſtrationem pertinet. Nam quæ ſingulorum uirtutem & felicitatē attingunt, hæc in libris de moribus diſputata ſunt. Per quem ordinem.) Per quam Rempub. Nam Reſpub. eſt ordo ciuitatis, ut tertio libro memoratū eſt. Vtra ſit magis expetēda.) Hanc quæſtionem ipſe libro decimo Ethicorum dirimit, ubi contemplatricem uitam actiuæ præfert conuenienter, ſcilicet Chriſtianæ philoſophiæ, & euangelico illi teſtimonio, Maria optimam partem elegit: elegerat enim contemplationem, dum Martha rebus agēdis*

eſſet

eſſet occupata. Officia quæ à ſingulis uirtutibus ducuntur.) Actiones quæ à ſingulis uirtutibus manant, non magis ad eos qui uitam degunt priuatam, coluntque uirtutes intellectuales pertinere, quàm ad eos qui Rempub. adminiſtrant, & in moralibus uirtutibus uerſantur. Ad unum quoddam.) Ad ultimum finem ipſis propoſitum. Tum educatio.) Inſtitutio morum. Qui poſſunt eſſe ſuperiores.) Qui uires & facultatem habent ad uincendum. Volentes iuxta, & inuitos.) Velint nolint. Nam liberis hominibus inuitis imperare iniuſtum & tyrannicum eſt, niſi natura ſerui ſint, & iniuſtè, contráque ſuam utilitatē imperium recuſent: tunc enim cogi bello poſſunt: eſtque id bellum natura iuſtum, ut ipſe libro primo, capite quinto teſtatur. Tales enim prudētiorum ac potiorum imperio iuſtè, & cum ſua cōmoditate parent: ad iuſtitiam autem compellere, ut conuiuij euangelica parabola confirmat, Auguſtinus, iuſtum & pium eſt. Inter ſe.) Inter ipſos ciues. In alios.) In ſubiectos populos. At hoc eſſe natura heriliter imperans, illud non heriliter.) Credibile eſt quoddam imperium herile lege naturæ niti, id ſcilicet quod habetur in homines natura ſeruos. aliud imperiū lege naturæ non eſſe herile, quod in liberos habetur. Separatim ſita.) Longiſſimè ab alijs ciuitatibus & hoſtibus remota, ubi nulla eſſet occaſio, uel neceſſitas, nec inferendi, nec propulſandi bellum. Sed illas huius eſſe gratia.) Bellicas procurationes ſiue actiones ad ſummum bonū referri.

Caput III.

IN eos autem utroſque qui cum vitam quæ ex virtute degitur, omnibus anteferendam eſſe confiteantur, de vſu tamen eius diſſentiunt, nobis diſputandum eſt. Alteri enim imperia ciuilia idcirco improbant, quoniam liberi hominis vitam à vita ciuili diuerſam, & maximè omnium expetendam eſſe putant. Alteri hanc cunctarum optimam eſſe contendunt. Nam fieri poſſe negant, vt rectè is agat, qui nihil agit: felicitatem autem idem eſſe, quod rectam actionem confirmant, quoniam vtrique partim rectè, partim perperam ediſſerunt: Quod enim alteri

ceſſit. Nam ſimilibus, honeſtum & iuſtum in viciſſitudine poſitum eſt. hoc enim & æquum eſt, & ſimile. non æquum autem inter pares, & non ſimile inter ſimiles, præter naturá eſt. Quæ autem præter naturam ſunt, horum nihil eſt honeſtum. Si quis igitur alius virtute & agendi facultate optimis etiam præſtet, huic obſequi honeſtum, & huic parere iuſtú eſt. Oportet tamen nó modo virtutem, ſed etiam facultatem, qua ſit ad agédam inſtructus, adeſſe. quæ ſi rectè dicuntur, & felicitas in recte agendo conſiſtit, efficitur vt vita actiua tum publicæ cuiuſque ciuitatis, tum etiam ſingulorum priuatim optima ſit. Veruntamen actiuam vitam ad alios referri non eſt, vt quibuſdam videtur, neceſſarium: nec eæ tantum cogitationes actiuæ ſunt, quæ earum rerum gratia fiũt. quæ res ex actionibus exiſtunt, ſed eæ multo etiam magis quæ ſeipſis contentæ ſunt, & contemplationes, & conſiderationes quæ propter ipſas expetuntur. Nam recte agere, ac proinde actio quædam finis eſt. Sed & eos maximè propriéq; agere dicimus, qui cogitationibus ſunt actionum externarum architecti. Cæterum quæ ciuitates ſeorſum ſitæ ſint, & vitam huiuſmodi cæteris prætulerint, has ceſſare & nihil agere non eſt neceſſe. Hoc enim per partes fieri poteſt, quoniam ciuitatisp artibus inter ipſas multæ communitates ſunt. quod ipſum eodem modo in vno quoque homine fit: alioquin vix Deus ipſe rectè ſeſe haberet, & vniuerſus mundus qui præter proprias actiones ſuas nullis actionibus externis funguntur. Eandem igitur vitam cuique hominum, &

publicè ciuitati,ac hominibus optimã eſſe,haud dubiè neceſſarium eſt.

scholia in Caput III.

IN eos autem utroſque qui cum omnibus anteferendam eſſe confiteantur uitam,quæ cum uirtute degitur.)Qui uitam beatã uirtute metiuntur, horum alteri ciuili damnata, contemplantium uitam maximè probant: alteri ciuiles actiones ita commendant, ut pro nihilo contemplationem habeant,quorum utroſque in errore uerſari docet. Nam qui uitam publicæ adminiſtrationis immunem imperanti præferunt,errant in eo,quòd omne imperium dominatũ eſſe putant:dominatus enim ſeruorum eſt, qui longe diſtat ab imperio quod in liberos habetur. Errat item qui ceſſare & nihil agere actioni præferendũ eſſe putat,cum felicitas actio quædam ſit,non tamẽ quia in principatu multæ ſunt agendi occaſiones,idcirto principatus eſt ſummum bonum, præſertim ſi eſt iniuſtus. Sed quanquam uita actiua tum priuatim, tum etiam publicè optima eſt,non tamen ÿ ſolum agere putandi ſunt,qui iuſtitiã & uirtutes ad alios relatas colunt,cum ÿ etiam qui philoſophantur in actione uerſentur.Contemplatio enim actio quædam eſt. De uſu eius diſſentiunt.) Nam qui ſe Reipub. dedunt,ÿ philoſophos quiq́ue in rerum cognitione uerſantur,uti uirtute negant,cum nihil agere uideãtur. Liberi hominis uitam.) Nam qui publicis muneribus fungũtur, ſerui eſſe uidentur,ſeruiunt enim Reipub. Hanc cunctarum optimam eſſe.) Ciuilem præſtare omnibus. Rectè is agat qui nihil agit.) Rectè agere quid communiter ſignificet,nemo ignorat, ſed conſuetudine Græcorum rectè agere,eſt etiam felicem eſſe.Hæc tamen oratio utrunque ſignificatum ſpectat. Seruo,quia ſeruus ſit uti.) Qui ſeruum prudentẽ adhibet conſilio,is nõ utitur ſeruo,quia ſeruus ſit,ſed quia uir prudẽs & amicus.qui uerò utitur eius opera ad corporea & neceſſaria munera, is ſeruo utitur, ut ſeruo: hæc autem imperare nihil habet gloriandum.

Quod eſt natura liberũ.) Genere neutro dixit,ut omnia genera complecteretur.Nam & ratio appetitui,ut libero imperat, anima corpori, ut ſeruo,quibus de rebus libro primo diſputatum eſt. Nec uera commendatio eſt,ceſſationẽ magis laudantis quàm actionem.)Errat etiam qui nihil agere potius eſſe dicit,quàm agere. Quoniam felicitas actio eſt.)

eſt.) Vſus uidelicet uirtutis. *Multarum honeſtarúmque rerum finem habent.*) Viri iuſti & temperantes multa præclara facinora edunt, ut iuſtè ſeu temperanter agant. Itaque uſus uirtutum in quo felicitas conſiſtit, finis eſt uiro iuſto & temperanti propoſitus, quem dum ſequitur & ſpectat, res multas præclaras agit. *Nec ut pater filiorum, nec patris filij rationem habeāt.*) Vt nulla quiſquam neceßitudine deterreatur, quin alterum, ſi poßit, ſpoliet imperio, ut ſibi uendicet. *Hoc igitur uerè forſitan dicunt.*) Sibi quenque ſummum bonum quærere debere. *Hoc perperam ponitur ab eis.*) Velut conſtans & indubitatum ſtatuitur, optimum eſſe & maximè expetendum imperium quacunq; ratione partū, iure, uel iniuria, ſiue uirtus adſit, & facultas imperandi, ſiue ſecus. *Qui non tantum excellat.*) Non eſt iuſtum imperium, niſi uirtute & facultate imperans longè præſtet ſubiectis, præterquam ſi pareatur, & uiciſſim imperetur, ut inter pares in rectè inſtituta Rep. fit. *Cū deflexerit.*) Cū aberrauerit à uirtutis & honeſtatis uia. *Nam ſimilibus.*) Imperium inter ſimiles paréſque, ut ſit iuſtū & honeſtum, alternum eſſe debet, ut eorum quiſque modo imperet, gerátue magiſtratum, modo pareat imperio. *Si quis igitur alius potior uirtute ſit, & facultate.*) Si quis tantopere excellat, ut uirtute & agendi facultate cæteros omnes etiam optimos ſuperet, huic uni tanquam regi eſt imperium deferendum, ut lib. iij. declaratum eſt. Eademque ratione ſi qua gens uirtute & prudentia, ac imperandi facultate alteri præſtet, inferior ſuperioris imperio parere debet iure naturæ. *Non modo uirtutem adeſſe, ſed etiā facultatem.*) Virtutem dicere uidetur iuſtitiam, & cæteras morum uirtutes, facultatem uerò prudētiam, & peritiam, & fortaßis etiam uires ad cogendum iuſtum imperium recuſantes. *Ad alios referri.*) Vt opus iuſtitiæ uel liberalitatis. *Quæ res ex actionibus exiſtunt.*) Vt de uictoria quæ fortiter agendo paritur. *Quæ ſe ipſis contentæ ſunt.*) Vt cogitationes ſeu contemplationes mathematicorum theorematum, & motuum naturalium, quæ ſui cauſa, non alterius obeuntur. *Sed eos maximè.*) Eos potißimum auctores eſſe externarum actionum, exempli gratia, uictoriæ, qui cogitationibus architectos imitantur, id eſt quorum conſilio, non opera, res efficitur, ut imperator, cuius conſilio & imperio prælium eſt in tempore, æquóq; loco commiſſum, magis agit, paritque uictoriam, quàm milites qui pugnan-

de hoſtes concidunt, & in fugam uertũt. quo intelligitur cogitationem, actionem quandam eſſe, & qui contemplatur hũc non ceſſare, ſed aliquid agere. Hoc enim per partes fieri poteſt.) *Id eſt uiciſsim, ut modo ciues philoſophẽtur, modo Rempub. gerant, uel per partes ciuitatis. Nam licet eis res non ſit cum hoſtibus, & externis ad actiones obeundas, tamen in communionibus, quas partes ciuitatis habent inter ſe, diuites cum pauperibus, nobiles cum popularibus iuſtitiæ, fortitudinis, liberalitatis, & aliarum moralium uirtutum actiones obire poſſunt, & ita modo philoſophari, modo ciuilibus muneribus, & moralibus uirtutibus fungi.* Idque eodem modo fieri poteſt, in uno quoque homine.) *Vt idem modo philoſophetur, dum ſuppetit otiũ: modo gerat Rempub. aut alias res agat, quæ ad uſus uitæ & uirtutes morales pertinẽt.* Alioquin uix Deus ipſe.) *Si ſemper eſſet cõtemplandum, & omnino à cæteris actionibus abſtinendum, contemplatio ſola non ſatis eſſet ad commodam & beatam uitam hominis, qui multis rebus indiget ad uitam degendam. Nam philoſophantium contemplatio, ut ipſe libro primo de prima philoſophia teſtatur, nobilior eſt quàm ut ad humanas utilitates referatur, ac idcirco Deo magis qui nulla re indiget, conuenit, quàm hominibus qui multis rebus indigent, quique ob eam cauſam omiſſa contemplatione, rebus neceſſarijs interdum ſeruire coguntur. Siue ergo ciuitas, ſiue ſingularis homo uitam contemplatiuam elegerit, non tamen poteſt ſemper cõtẽplari, quin propter humanas neceßitates alijs actionibus implicetur, tum ut ſibi, tum ut officio poſcente, domeſticis, cognatis & amicis, denique ijs qui ſunt fidei ſuæ commißi proſpiciat. Vt enim re nulla indigeat, quæ à contemplatione & proprijs actionibus ad externas auocet, uix Deo, & uniuerſo mundo datum eſt, qui nulla externa re indigent, cuius cauſa externas obire debeãt. Quæ omnia huc ſpectant, ut doceat errare, qui nihil eos agere dicunt, qui contẽplationi uacant. Agunt enim non ſolum cogitando, cum cogitationes actiones quædam internæ ſint, ſed etiam externis actionibus fungendo, ad quas neceſſario propter humanam indigentiam deflectunt.* Aut illud. Alioquin uix Deus.) *Referendum eſt ad id quod dixerat contemplationes & cogitationes eſſe actiones, & qui contẽplatur agere, alioquin Deus non eſſet beatus, quia nihil ageret, cum non agat extrinſecus, ſed contempletur tantum. Nam ſi nihil agit, non rectè agit, ac proinde non eſt*

felix,

felix, cum felicem eſſe ſit rectè agere. Sed prior ſententia commodior uidetur, & proximè dictis conuenientior. Vocat autẽ uniuerſum mundum cælum ſupremum, omnia ſuo complexu continens, quod animatum Ariſtotelis opinione, & quaſi Deus quidam eſt. Quod autem dicit, uix Deo datum eſſe, ut ſine externis actionibus ſit felix, non ſic accipi debet, quaſi felicitati Dei obſit aliqua difficultas, ſed referẽdum eſt ad noſtram intelligentiam, qui quomodo Deus ſine ulla externa actione felix eſſe, & quomodo uiuere ualeat, uix poſſumus intelligere, proprijs tantum actionibus, contemplationique uacando poßit ſine ulla ad actiones externas deflectendi neceßitate: non quòd Deus non ſit actionum externarum auctor, ſed quia internis dũtaxat actionibus intellectus aut uoluntatis cuncta conficit. Nam ipſe dixit & facta ſunt, id eſt ſola uoluntate confecit omnia.

Caput IIII.

SED quoniam quæ nunc de ipſis dicta ſunt, præfati ſumus, ac ſuprà de cæteris Rebuſpublicis diſputauimus, hinc initium ad reliquam diſputationem capiemus. Vt primum quæ fundamenta ciuitatis ex animi ſententia conſtituendæ iacienda ſunt diſſeramus. Nec enim fieri optima Reſpublica poteſt, niſi copia rerum ſit mediocriter inſtructa. Itaque multa prius fundamenta velut optãdo iaci debent, quanquam horum nihil adeſſe impoſſibile eſt, vt ciuium multitudinem & magnitudinem agri. Nam quemadmodum cæteris artificibus, vt textori & nauium ædificatori materia ſuppetat oportet operi conueniens, quæ quo fuerit commodius præparata, hoc artis opus neceſſario pulchrius exiſtet: ſic homini ciuili legumq; latori apta, conuenienſq; materia adeſſe debet. Cæterum ex iis quæ ad ciuilem

copiam faciunt,primum de hominum multitudine, quot & quales natura adeſſe cõueniat,déque agro eodem modo quantus & qualis eſſe debeat, diſſerendum eſt. Plerique igitur felicem ciuitatem magnam eſſe oportere putant. Quod ſi verum eſt,quę ciuitas magna ſit,quæ viciſſim parua,non intelligũt, habitantium numero & multitudine ciuitatis magnitudinem metientes, cum tamen ad potentiã magis quàm ad multitudinem ſpectare oporteat. Eſt enim ciuitatis officiũ quoddam & opus, quod quæ obire maximè poteſt, hanc maximam eſſe ciuitatem exiſtimare conuenit: vt Hippocratẽ non hominem, ſed medicum maiorem eſſe dicas altero, à quo magnitudine corporis ſuperetur. Cæterum quanuis in æſtimanda ciuitatis magnitudine ſit multitudinis habenda ratio, non tamen oportet quamcunq; multitudinem ſpectandam eſſe putare. Nam fortaſſe in ciuitatibus magnum ſeruorum,inquilinorúmque & peregrinorum numerum adeſſe neceſſe eſt: ſed eorum multitudinẽ intuẽdam, qui pars ciuitatis ſunt, & ex quibus vt propriis partibus ciuitas conſiſtit: quippe horum ingẽs multitudo magnæ ciuitatis eſt argumẽtum. Ex qua verò ciuitate opifices ſordidarum artium complures numero, armati vero pauci prodeunt, hęc non poteſt eſſe magna. Nec enim magna ciuitas hoc eſt, quod ciuitas hominibus frequẽtiſſima. Vix autẽ fieri poſſe, ac fortaſſe ne vix quidem, vt ciuitas hominibus frequentiſſima rectè legibus adminiſtretur: res ipſa declarat. Nã quæ rectè adminiſtrari videntur, harum nullam eſſe cernimus mul-

titudine

titudine redundantem. cuius rei ipſa quoque ratio fidem facit. Nam lex ordo quidā eſt, recta legum inſtitutio, vt ordinatione recta ſit neceſſe eſt. At nimius numerus ordinem tenere nequit. Hoc enim diuinæ potētiæ, quæ hoc vniuerſum continet, munus eſt. Cum igitur pulchritudo in multitudine & magnitudine conſiſtere ſoleat, cui ciuitati cum magnitudine memoratus terminus adeſt, hęc eſt neceſſario pulcherrima. Sed vt cæterarum rerum animalium, ſtirpium, & inſtrumentorum, ſic ciuitatis menſura quædam eſt, & modus: horum enim quodque nec ſi valde exiguum ſit, nec ſi excedat magnitudine, vim ſuam retinebit, ſed modo prorſus naturam amittet, modo in ſtatum cōmodū delabetur. Vt nauigium prorſus nō erit, nec ſi vnius palmi ſit, nec ſi pateat ſtadiis duobus, ſed ad quandam magnitudinem progreſſum, modo propter exiguitatem, modo propter exuperātiam incommodam nauigationem efficiet. Eodē modo ciuitas ſi ex admodum paucis conſiſtat, adiumentis neceſſariis carebit. ſin autem ex nimium multis, abundabit quidem neceſſariis adiumētis, ſed quaſi gens non ciuitas erit: nec enim facilè eſt Rempub. adeſſe. Quis enim dux nimiæ multitudinis erit, aut quis præco niſi extētori ſimilis? Itaque prima ciuitas ea ſit neceſſe eſt, quæ ex multitudine quanta primum ſatis eſt ad rectè viuendum in communitate ciuili conſtat. Sed quanquam fieri poteſt, vt maior ciuitas ſit, quæ hanc multitudinē excedat, hoc tamen, vt diximus, nō eſt indeterminatum. Quis autē ſit exuperantis magnitudinis terminus, ex operibus

intelligere in promptu eſt. Nam ciuitatis actiones quædam imperantium, aliæ ſunt imperata facientium. Eſt autem imperantis munus imperare & iudicare ad iudicandum. Porrò de iuſtis & magiſtratus pro dignitate mandandos, vt ciues qualis quiſq; ſit, cognoſcat inter ſe neceſſe eſt. quod vbi fieri non poteſt, neceſſario praua erit eorũ quæ iudicia & magiſtratus attingunt conditio. Quippe in vtroque temerè agere iniuſtũ eſt, quod haud dubiè in nimium frequẽti ciuitate vſu venit. Ad hæc peregrini & inquilini haud magno negotio poſſunt ad Rempub. obrepere, quippe vbi latere propter nimiam ciuitatis multitudinem non eſt factu difficile. Hæc eſt igitur optima ciuitatis finitio, maxima multitudo copia rerum ad viuendum inſtructa, quæ perſpici ſine magno negotio poſſit. Sed de magnitudine ciuitatis hactenus.

Scholia in Caput IIII.

SED *quoniam quæ nunc de ipſis dicta ſunt præfati ſumus.*) *Quæ hactenus dicta ſunt de uita beata, exordij loco ſunt ad diſputationem de optima* Repub. *propoſita, cuius fundamentum eſt, ut copia rerũ neceſſariarum adſit.* Sed *hæc copia duas habet potiſsimas partes, quarum altera in multitudine hominum, altera in regionis, ſiue agri magnitudine conſiſtit.* Itaque *conſiderandum eſt, quot homines, & quales natura ſuppetere debeant, & item quantus & qualis ager.* Cæterum *ad magnitudinem ciuitatis facultas eſt potius, & potentia quàm multitudo hominum ſpectanda, & in ipſa multitudine conſtituenda ciuiũ multitudo, non ſeruorum, & inquilinorũ, & peregrinorũ intuenda.* Neque *uero ciuitas optima putanda eſt, quæ ſit hominibus frequentiſsima. talis enim rectè adminiſtrari non poteſt, ut res ipſa & exempla optimè inſtitutarũ ciuitatum declarant, quæ non ſunt nimium hominũ multitudine frequentes, quod ipſum ratione quoque demonſtratur.* Nam *maxima*

ma hominum multitudo turbam confuſionémq; parit. Lex autem ordo quidã eſt. quo fit, ut maxima multitudo legi & legitimo ordini ſit aduerſaria. Debet igitur eſſe magna ciuitas, ut pulchra ſit, non tamen nimis magna, ſed in qua ciues inter ſe cognoſci queant, ne uirtutes cuiuſque uitiáq; ad deligendos magiſtratus & iudices ignorentur, neúe peregrini latenter poßint ad magiſtratus obrepere. Ciuitatis ex animi ſententia conſtituendæ.) Ad condendam, & legibus inſtituendam ciuitatem, qualem optare poſſemus, ut intelligatur hoc meliorẽ quanquam ciuitatem ſeu Rempub. fore, quo propius ad hãc formam quam animo & cogitatione conſtituimus, acceſſerit. Quanuis horum nihil adeſſe impoßibile eſt.) Sic formam ciuitatis & Reipub. cogitatione, quaſi optãdo fingimus, ut cum aliqua deſiderari poßint, quædam tamen adeſſe neceſſe ſit, ut hominum multitudinem, & agrorum. Hæc enim legumlatori ſuppetere debent, non ab ipſo exquirenda afferendáq; ſunt, ut textori lana, fabro materia ſuppeditandæ ſunt, non ab ipſis faciẽdæ.

Ad potentiam magis quàm ad multitudinẽ.) Nam ſi omnes ſerui aut inopes ſint, ciuitas, ut in tertio libro docuit, non erit, quanuis ſit magna multitudo. Eorum multitudinem intuendam.) Quot ſunt ij, ex quibus quaſi ex partibus ciuitas conſiſtit, id eſt quibus aditus eſt ad Rempub. gerendam, qui propriè ciues appellantur. Opifices complures.) Sordidarum artium artifices, qui numero ciuium non habentur. Ipſa quoque ratio fidem facit.) Non ſolum ſenſus & experientia, ut modo diximus declarat, ſed ipſa quoque ratio docet. Hoc enim munus eſt diuinæ potentiæ.) Solus Deus hoc præſtare poteſt, ut maximam multitudinem in ordine contineat, & rectè moderetur, qui uniuerſum mũdum ſumma ratione gubernat. Cui cum magnitudine memoratus terminus adeſt.) Quæ magna quidem eſt, ſed ita ut rectè poßit legibus adminiſtrari, & ciues inter ſe cognoſci. Ad quandam magnitudinẽ progreſſum.) Cum ad aliquem terminũ magnitudinis in maius aut minus proceſſerit. Quaſi gens erit.) Quaſi natio quædam ex multis populis conſiſtẽs. Aut quis præco niſi ſtentori ſimilis.) Stentor præco uocalißimus fuit in bello Troiano libro quinto Iliados ab Homero celebratus, quem hominum quinquaginta uocem æquaſſe tradit. Prima ciuitas.) Quæ minor multitudo ciuitas non eſſet. Sed hoc, ut diximus, non eſt indeterminatum.) Id eſt infinitum. nam licet prima ciuitate poßit eſſe

altera maior, & hac etiam alia maior, tamen tantum poteſt creſcere multitudo,ut ciuitas eſſe deſinat. Eſt autẽ imperantis munus.) *Imperans in* Rep. *dicitur,qui magiſtratum gerit.*Nam *magiſtratus ipſe imperium dicitur,& iudices magiſtratũ gerunt.* Ad iudicandũ de iuſtis.) *Ad deligẽdum uiros iuſtos,quibus tribunalia & iudicia recte committantur.*Nam *iudicare ſæpe* Ariſtoteles *pro eo dicit quod eſt ſuffragio deligere,ut nos quoq; ſæpe admonuimus.* Pro dignitate mandandos.) *Vt delectus hominum ad magiſtratus gerẽdos pro uirtute & cuiuſq; facultate fiat.* Nam in utroq; temerè agere.) *In deligẽdis iudicibus, & cæteris magiſtratibus mandãdis errare.* Maxima multitudo.) *Ciuium multitudo,copia rerum ad uſus uitæ,nõ modo neceſſarios,ſed etiam liberales inſtructa,& ea quidẽ maxima,ſed ita, ut ciues inter ſe cognoſci poßint.*Nã *licet minor multitudo poßit eſſe ciuitas,tamẽ ut ſit optima & pulcherrima ciuitas,qualẽ uelut optantes inſtituimus,debet eſſe maxima, dum tamen modum non excedat, ſed omnes inter ſe cognoſci poßint, & quæ magnam copiam rerum uitæ commodarũ habeat.*Nam *pulchritudo non eſt ſine magnitudine,ut ſuprà dixit, & item in quarto libro* Ethicorum,*in quæſtione de magnitudine animi.*

Caput V.

SIMILIS eſt regionis agríque ratio, de cuius qualitate non dubiũ eſt,quin maximè copioſus cunctorum approbatione ſit cõmendabilis,qualem eſſe neceſſe eſt rerum omnium feracẽ. Nam omnia ſuppetere,& nihil deſiderari,hoc demum eſt eſſe copioſum.Multitudine verò & magnitudine tãta eſſe debet,vt incolentes valeãt in otio liberaliter ſimul,& tẽperãter viuere: quod rectè an ſecus præcipiamus, poſtea erit accuratius diſpiciendum, cũ omnino de opibus atq; diuitiis mentionẽ faciemus,& quam rationẽ modumq; habere in ipſo vſu conueniat diſſeremus. Hæc enim cõmentatio multas habet controuerſias propter eos qui in vtranq; vitæ exuperãtiam, quidam in tenuem & illiberalem vitã,alii è contrario

rio in luxũ trahunt. De forma verò regionis non eſt factu difficile præcipere, ſed in quibuſdã eſt rei militaris peritis habẽda fides, qui oportere aiunt, vt hoſtibus ad inuadẽdum difficilis, ipſis verò facilis ſit ad eruptiones & excurſiones faciẽdas. Præterea quemadmodum hominum multitudo cognitu facilis eſſe debet (vt diximus) ſic item ager. Agrũ autẽ facilem eſſe cognitu eſt eius eſſe naturæ, vt facilè poſſit ſubſidium ferri. Vrbem verò ſi ex animi ſententia cõſtituere licet, opportuno loco ad mare poſitam eſſe oportet. Vt autem ad agrũ probè ſita ſit, vna cõditio (de qua diximus, adeſſe debet) vt ſit locis omnibus ad ferandam opem communis: altera vt commodè fructus prouenientes deportari poſſint. Præterea vt ligna ſeu materia, & ſi quid aliud id genus ager ferat, non incommodè conferri valeant.

Scholia in Caput V.

SIMILIS *eſt regionis, agriq́; ratio.) Regio ſiue ager optimus eſt, conſenſu omniũ, qui maxime copioſus & rerũ omnium ferax ſit, eáque magnitudine & bonitate, ut ciues poßint ex eo liberaliter & ſimul tẽperate uiuere. Forma uerò regionis maxime probatur, quæ ad bellũ gerendum eſt accõmodata, ut hoſtibus aditu difficilis ſit, ciuibus facilis ad eruptiones & excurſiones faciẽdas, & huiuſmodi, ut facilè in omnes partes ſubſidio iri poßit. Situs ad mare cõmodißimus habetur, ſed ager non ſolũ ad res bellicas debet eſſe, quẽadmodum diximus, acccõmodatus, ſed etiã ad fructus prouenientes, & materiã atq; ligna in urbẽ importãdũ. Similis eſt regionis agriq́; ratio.) Quod græce eſt χώρα, id latinè modo regio dicitur, modo ager: quocirca interpres uerbũ unũ græcum duobus latinis expoſuit. Multitudine & magnitudine tãta.) Tam longè & tã late patere. Facile poßit ſubſidiũ ferri.) Vt quocũq; loco hoſtes incubuerint, facile poßit ex urbe in uicos, aut caſtella, & poſſeßiones, & ex caſtellis in urbem ſubſidium mitti.*

Caput VI.

COMMERCIVM verò maritimum ciuitatibus, quæ rectis legibus adminiſtrantur, conferat an ſecus, nõ deſunt qui multifariam in quæſtionem trahant, quoniam in ea peregrinos diuerſis legibus aſſuetos verſari ad rectam legum inſtitutionem nocere, & vrbem nimis frequentem facere contendũt. Nam ex vſu maris importandis, exportandíſque rebus multos mercatores fieri, ídque à recto ſtatu ciuitatis abhorrere tradunt. Cæterum his incommodis vitatis, tutius eſſe, & ad rerum neceſſariarũ copiam commodius, vt vrbs atque regio maritima ſit, non poteſt dubitari. Nã vt hoſtibus obſiſtatur, eos quorum ſaluti conſulitur, vtrinque terra maríque ſubſidii facultatem habere debẽt: iidem ſi vtriuſq; compotes ſint, inuadentibus, ſi non vtrinque, at certè ex altera parte nocẽdi maiorem facultatem habebunt. Præterea ex rebus neceſſariis quæ apud eos deſiderantur, inuectas accipere, & viciſſim quæ de prouenientibus ſuperſunt, has exportare licet. Nam ciuitas mercaturã ſibi, non aliis exercere debet. Qui verò apud ſe cunctis mercatum inſtituunt, hi quæſtus gratia mercaturam exercent: quę auaritia ſi vitanda ciuitati eſt, fugienda eſt etiam talis mercatus inſtitutio. Sed cum multis in regionibus & ciuitatibus naualia & portus ad vrbem opportuno loco ſitos nũc quoque videamus, atque ita vt neque oppidum turba naualis habitet, neque tamen procul abſit in loco muris & aliis huiuſmodi munitionibus ſepto, non dubium eſt, ſi commodum ex horum hominũ communitate

munitate capitur, quin id bonum huiuſmodi ciuitati ſit affuturum. Sin autem incõmodum, non eſt difficile ferendis legibus cauere, & quos oporteat, & quos inter ſe verſari non conducat conſtituendo. Cæterum copiarum naualium aliquem numerum ſuppetere commodiſſimum eſſe, in promptu eſt intelligere, cum nõ ſibi ſolum, ſed finitimorum etiam quibuſdam præſidium habere paratũ, & timori eſſe cõueniat, vt terra, ſic item mari. De multitudine verò & magnitudine harum copiarum, pro ratione vitæ ciuitatis ſtatuendum eſt. Nam principalem & ciuilem vitam acturæ ciuitati potentiã hanc ad actiones obeũdas mediocrem ſuppetere neceſſe eſt. Hominum verò magnam multitudinem quæ ex turba nauali conficitur, vt ciuitatibus adſit, non eſt neceſſe. Nec enim conuenit, vt hoc hominum genus pars ciuitatis ſit, quoniam vectores, claſſiciique milites, qui principatum tenẽt, & in quorum poteſtate turba naualis eſt, liberi ſunt, & ex pedeſtribus copiis. Quod ſi accolarum & agros colétiũ multitudo adſit, nautarum copiam abundè ſuppetere neceſſe eſt, vt hac quoque memoria quibuſdam vſu venire notamus, vt Heracleotarum ciuitati, qui licet minorem aliis vrbem obtineant, multas tamen triremes complent. De regione igitur & portubus, déque vrbibus & mari, copiiſque naualibus, ad hunc modum diſſeruiſſe ſatis ſit. De ciuili verò multitudine, quo termino finienda ſit, ſuprà eſt à nobis declaratum.

Scholia in Caput VI.

COMMERCIVM *uerò maritimum conferat, an ſecus.*) Com-

mercium maritimum quaſdam habet incommoditates:nocet enim ciuitati rectè inſtitutæ. Peregrinorum qui facilè undiq; per mare influunt, cõſuetudo,prauis ſcilicet moribus,& diuerſis inſtitutis imbutorũ,quorum contagione uitium in ciuitate cõtrahitur.Item facit ut urbs hominum frequẽtiſsima turba repleatur, quæ rerum perturbationem parit. Sed contra reputando his incommodis uitatis,commercium maritimum magnas commoditates affert.Nam ſi bello ciuitas laboret,facilius poteſt ab amicis & ſocijs ſubſidium per mare ſubmitti, & ipſi poſſunt facilius hoſtibus nocere.Præterea ſi quæ res neceſſariæ in urbe deſiderantur,ex alijs regionibus importandi facultas adeſt,& uiciſsim quæ ſuperſunt ex ijs quæ abunde in regionem agróque proueniunt exportandi. Incommoda uerò peregrinorum influentium, & turbæ naualis uitari poſſunt,ſi locus muniatur ab urbe diſcretus, ubi hoc genus hominum diuerſetur. Prodeſt etiam ciuitati, ut claſſe ualeat:ſic enim & amicis ſubuenire facilè poteſt,& hoſtibus terrori eſt. Ad rectam legum inſtitutionem nocere.) Nam legibus legúmque ordini & inſtitutis,conſuetudo diuerſis moribus & inſtitutis aſſuetorum hominum obeſt. Et quia plurimi confluunt, urbs nimis magna turba repletur, quæ nocet,ut ſuprà diximus,ciuitati. Ex altera parte.) A mari uel à terra bellum inferentibus nocendi. Et quæ ſuperſunt.) Ex ijs quæ in ea regione proueniunt. Sibi mercaturam exercere.) Emere res ſibi ad uitam neceſſarias aut commodas,& uendere fructus agrorum ſuperuacaneos,non autem emere ut uendant externis quæſtus gratia:hæc enim negotiatio cupiditatem & auaritiã parit. Ad urbem opportuno loco.) Vt Piræus Athenis & Romæ, etiã nunc trans Tyberim regio,& Hiſpali Tranſamna. Copiarum naualium aliquem numerum.) Claſſem,claſsicóſque milites aliquo numero. Principalem & ciuilem uitam.) Si debet alijs populis imperare. Vectores claſsicique milites liberi ſunt.) Vectores uocantur,qui naui uehuntur,nec ſunt remiges,aut nautæ. Hi ergo & milites qui ad pugnas nauales imponuntur, ingenui homines ſunt,& poſſunt eſſe pars ciuitatis, & ex pedeſtribus copijs aſſumuntur: & item dux ipſe præfectúſq; claſsis ciuis eſt,& qui copijs pedeſtribus interdum præſit, & in horum poteſtate turba naualis eſt.uocantur autem pedeſtres copiæ in terra militãtes,etiam equitatus. Nam iter pedibus conficere dicitur,etiam qui equo inuehitur. Quod

ſi

accolarum & agricultorum multitudo adſit.) Accolarum cõuertit interpres, quod græcè eſt περιοίκων, quo nomine uocãtur ruſtici circum urbem habitãtes, quorum opera ciues ad ſuos agros colendos utuntur, ut Bononiæ, & in cætera Gallia Ciſalpina: quorũ ſi adſit in agris multitudo, facilè eſt tempore belli, & cum res poſcit ex ipſis remiges, & nautas imponere, ut Heracleotæ faciebãt. Licet minorẽ alijs.) Qui pauciores triremes Remigibus inſtruũt. quo in loco uulgatus codex græcè ἐμμελιστῆρει habet pro ἐνδεεστῆρει, & ἐκπληροῦτι pro ἐκπληροῦσι.

Caput VII.

DEINCEPS autem quales natura ciues eſſe oporteat explicemus. Quod ſi quis Grȩcorum fama celebres ciuitates, atque orbem terræ vniuerſum, & gentiũ, quibus incolitur diſcrimina conſideret, haud erit intellectu difficile. Homines enim qui frigida loca, Europámq; inhabitant, ſunt illi quidem animoſi, intelligentia tamen & arte minus ſolertes habẽtur. Itaque cum libertatem cõſtantius tueantur, tamen à recta Reip. ratione ſunt alieni, nec finitimis imperandi facultatẽ habẽt. Qui verò Aſiam incolunt, vt intelligentes & artificioſi ſunt, ſic parum animoſi. Itaq; imperio ſemper ſubiecti ſunt, & ſeruitute preſſi. Græcorum autẽ genus, vt locorum mediũ tenet, ſic eſt vtraq; natura præditum: quippe animo ſimul & intelligentia valet. Quãobrẽ in libertate perſiſtit, & optima ratione ciuilẽ ſocietatẽ adminiſtrat, & vnã Remp. nactum, poſſet vtiq; cũctis hominibus imperare: quanq̃ Græcorũ gentes eandẽ inter ſe differentiam habent, & cum quædã ſimplici natura præditæ ſint, aliæ ad vtranq; facultatẽ ſunt probè temperatȩ. Igitur vt legũlatori faciles ſe, dociléſq; ad virtutem præbeãt, intelligẽtes haud dubiè, & natura animoſi

eſſe debent. Nam quòd quidam ſic cuſtodes affectos eſſe oportere tradunt, vt ſe notis amicos, ignotis autē intractabiles exhibeāt: animus eſt qui amorem ingenerat. quippe hanc animæ facultatem eſſe, qua diligimus, argumento eſt, quòd animus in familiares & amicos, quàm ignotos, cū ſe cōtemni putat, magis exaſperatur. Rectè igitur Archilochus amicos incuſans, cum animo ſuo colloquitur. Nōne, inquit, ab amicis cruciaris? Item imperiū atque libertas ab hac potentia cunctis hominibus proficiſcitur: Animus enim iratus imperioſus & inuictus eſt. Neq; verò rectè præcipiūt, qui difficiles ignotis eſſe oportere tradunt, cum erga neminem talem eſſe conueniat. Nec magnanimi intractabiles natura & difficiles habeantur, præterquam in eos à quibus iniuria laceſſuntur: quod tamen in familiares & amicos, vt ſuprà diximus, ſiqua iniuria ab eis ſe affici putēt, magis vſu venit, idque nō ſine ratione. A quibus enim iuuari ſe beneficio oportere putāt, ab eis tum offenſam ferre, tum etiā hoc beneficio priuari exiſtimant. vnde prouerbium natū eſt, Difficiles fratrum diſſenſiones: & qui valde amant, valde habent odio. Ciues igitur quot & quales eſſe natura, & regio quanta & qualis eſſe debeat, penè declarauimus: non enim tam accurata & exquiſita confirmatio poſcēda eſt, cum nitimur rationibus, & cū ſenſum ſequimur, & argumenta rerum.

Scholia in Caput VII.

DEINCEPS *autem quales natura ciues eſſe oporteat.*) *Quatenus procedere oporteat hominum multitudinem in ciuitate, ſuprà docuimus:*

cuimus. Nunc *autem de ipſorum natura diſſerendum eſt,quæ talis eſſe debet,ut ciues nec ingenio & intelligentia,nec animo deficiant, quales in medio regionum, medijſq; mundi declinationibus proueniunt, quarto ſcilicet & quinto climate, quibus* Græciæ & Italiæ *atque* Hiſpaniæ *pars bona continetur.* Nam *frigoris & caloris temperamentum, ingenio & animo temperatos homines mitéſque & humanos reddit.* Errant *enim qui bellicoſos homines, quibus conſtat ciuitatis præſidiũ,ſuis mites,alienis difficiles eſſe oportere putant,more canum.* Nam *qui magno animo ſunt, mitiores habentur , nec cuiquam infenſos ſe & intractabiles præbent, niſi à quibus afficiuntur iniuria.* Qui *frigida loca,* Europámq; *inhabitant.)* Qui *loca tenent* Europæ *in* Septentrionẽ *uergentia.*Nam Græcia *quæ propriè intelligitur, ut* Attica & Peloponneſus,Europæ *partes ſunt,ſed mediũ tenent frigoris & caloris,quia medij ſunt inter* Septentrionẽ & Meridiem. Libertatẽ *conſtantius tuentur.)* Quia *cum ſint animoſi, audacius ſe contra uim inferentes, & in ſeruitutem redigere uolentes ſeſe tuentur: ſed quia non ualent ingenio, neſciunt cæteris imperare.* Qui *uerò* Aſiam *incolunt.)*Ad *meridiẽ ſcilicet & calorẽ ſolis,ut in tertio & ſecundo climate.*Nã *qui in* Septentrionem *uergunt, ut* Scythæ,*ſimiles* Scythis Europæ *ſunt.* Qui *uerò ad torridam zonam receſſerunt,nec ingenio ualẽt, nec animo propter caloris intemperiem,quæ infeſtat illas regiones, licet nõ tam uehementer quàm ueteres exiſtimabant , qui prorſus inhabitabiles eas eſſe credebant.*Nulla *eſt enim mundi plaga quæ habitari nequeat, licet quædam incommodè,partim nimio calore,partim nimio frigore habitentur.*Non *igitur ut* Scythas *nimius algor reddit animoſiſſimos, ſic feruor,æſtúſq; ſolis ingenioſiſſimos eos qui ſolis radijs ad perpẽdiculum iactis feriuntur : ut exploratum habemus iampridem nauigationibus fere* Oceano *perluſtrato, & altera continente, & nouo, hoc eſt ne fama quidẽ ueteribus cognito orbe, magna ex parte à noſtris hominibus peragrato, & in ditionem redacto. quanquam in his quoque regionibus homines reperiuntur ad artificia ingenioſi magis quam ad prudentiam, & hoc eſt fortaſſe, quòd* Ariſtoteles *ait in regionibus calidis , homines artificioſos procreari,quia nimius calor corporis temperiem corrumpit, qua intus ad rectas imaginationes indiget,quibus utitur ad intelligendum.* Nã *intelligere, ut ipſe tradit libro primo de anima,uel imaginatio eſt,*

nil non ſine imaginatione, quæ ſine corpore nõ efficitur. In frigidiſſimis autem regionibus Dei naturæque prouidentia, homines ſanguine caloréque abundant, quæ res homines animoſos efficiunt: neque enim aliter tanto frigori reſiſtere ualerent, quia humor, qui aquoſus animalibus in eis regionibus cõtingit gelaſceret. Quo fit, quemadmodum ipſe in libro de longitudine & breuitate uitæ tradit, ut animalia quibus parum aut nihil ſanguinis eſt, partim nequaquam gignantur in locis adiacentibus Septentrioni: neque in terra pedeſtria, neque in mari aquatilia, partim procreentur quidem, ſed minora, & breuioris uitæ, rigore incremẽtum auferente. Rempub. unam nactum.) Si Græci omnes conſentirent, & unam Rempub. haberent, cuius caput eſſet una ciuitas, Athenæ, exempli gratia, uel Lacedæmon, ut Roma erat Italiæ, cum rerum potiebantur. Quædam ſimplici natura præditæ ſint.) Quædam Græcorũ gentes animo magis ualent, quàm intelligentia, quales habiti ſunt Thebani, aut contrà. Aliæ ad utranque facultatem.) Ad animum & intelligentiam. Nam quod quidam.) Platonem deſignat, qui ſecundo libro de Repub. cuſtodes urbis mites ſimul in ſuos, & iracundos in alienos eſſe oportere tradit: nam tales eſſe generoſos canes. Animus eſt, qui amorem ingenerat.) Animus eſt potentia quædam animæ eius partis quæ ratione uacat, ut ipſe tradit libro tertio de anima, atque eadem pars animæ cupiditatas dicitur, ſi cupiat, ſi iraſcatur animus. Nam θυμὸς græcè, quo uerbo hic utitur Ariſtoteles, modo animus conuertitur latinè, modo ira: & ipſe Ariſtoteles animoſos & iracundos eodem uocabulo ſolet θυμοειδεῖς appellare. Cupiditas autem & ira ad eandem animæ partem referuntur; & ira eſt quædam cupiditas: eſt enim appetitus uindictæ, ut ipſe lib. primo de anima teſtatur. Animus ergo ingenerat amorem, quoniam beneuolentia ex hac animi potentia proficiſcitur. Itaque animoſi fortéſque uiri ad beneuolentiam procliues ſunt, nec aſperi & intractabiles in quempiam, præterquam in eos, à quibus afficiuntur iniuria, quam moleſtius ferũt ab amicis, quàm ab alienis illatam. Itaq; citius amicis quàm ignotis iraſcuntur: tantũ abeſt, ut ſemper alienis infenſi & irati ſint, quod Platoni placebat. uocat autẽ Ariſtoteles ἀγρίους, id eſt agreſtes & intractabiles, quos Plato modo χαλεποὺς, id eſt difficiles, modo θυμοειδεῖς, hoc eſt iratos dicit. Archilocus amicos incuſans.) Archichilocus poeta fuit Lacedæmonius, metri iambici

bici inuẽtor. quo Licambem acerrimè inſectatus eſt, propterea quòd filiam quam ſibi deſpõderat denegauit, de quo Horatius noſter: Archilocũ proprio rabies armauit iambo. Cum ſequimur ſenſum & argumenta rerum.) Cum experimẽtis, ut hoc in loco, & exemplis agimus, quæ ratio quædam eſt differendi popularis & oratoria, & minus exactæ in confirmando diligentiæ deſiderans, quàm cum ingenio nitimur, & rationibus.

Caput VIII.

SED quemadmodum in rebus naturalibus partes totius conſtitutionis non hoc ſunt, quod ea ſine quibus totũ cõſiſtere non poteſt: ſic haud dubiè ne ciuitatis quidem parteseſſe exiſtimari debẽt omnia, quę neceſſario ciuitatibus adſunt: nec alterius cuiuſpiam cõmunitatis, ex qua genus vnũ efficitur. Nam vna quædam res æquè inequalitérve cõmunicata, communis atque eadem cõſortibus eſſe debet, ſiue cibus ea ſit, exempli gratia, ſiue longè, latéque patẽs ager, ſiue aliud id genus quicquã. Quarũ igitur rerum ea conditio eſt, vt hæc illius gratia ſit, illa cuius gratia ĩ his nihil eſt cõmune, niſi quod hæc facit, illa ſumit. Vt inſtrumẽto cuiuis & artifici nihil eſt cum opere quod efficitur commune: nihil eſt enim quod fiat domui animi ſtructore commune, ſed ſtructoris arti domus eſt quaſi finis propoſita. Ita cũ opes ciuitatibus ſuppetere debeant, ipſe tamen in ciuitatis parte non numerãtur. Complures verò res animatæ diuitiarum partes ſunt. Eſt autẽ ciuitas ſimilium hominum cõmunio quædam optimæ, quoad eius fieri poteſt, viuendi cauſa cõflata. Sed cũ ſummũ bonum felicitas ſit, hęc autẽ actio, & virtutis vſus quidã perfectus, cuius quidã cõpotes ſunt, alii parũ aut nihil

participes:hęc eſt perſpicuè cauſa cur genera & diſcrimina ciuitatis exiſtant,& complures Reſp. fiant. Nam cum hoc quiq; alio modo & per alia venētur, diuerſas vitas & varias Reſpub. efficiunt.Cæterum quot ſint ea ſine quibus ciuitas non conſiſtat, conſiderare conuenit. In his enim neceſſario ſunt, quas ciuitatis partes eſſe dicimus. Operum ergo numerus ſumendus eſt:ex his enim facilè res intelligetur.Primum igitur alimentum,deinde artes ſuppetāt oportet.vita enim multis inſtrumentis eget. Tertio loco arma deſiderātur.Nam qui Reipub.præſunt,hos armis,tum ad tuendum imperium,vt detractantes coerceantur,tum ad vim, ſi quis iniuriam extrinſecus inferre conetur,propulſandā inſtructos eſſe neceſſe eſt.Præterea pecuniarum copia quædam ad vſus & ciuiles & militares deſideratur.Quinta eſt,ſed cunctis præferenda rerum diuinarum procuratio,quod ſacerdotium nominatur.Sextum,iudicium de commodis & iuſtis inter ipſos, quæ res eſt omnium maximè neceſſaria.Hæc ſunt igitur opera quæ in omni ferè ciuitate requirūtur. Nam ciuitas multitudo eſt, nō quæuis,ſed cui copia ſuppetit (vt ſæpe dicimus) ad vitam degēdam. Siqua verò multitudo ſit his rebus deſtituta, ea ſocietas non poteſt ſimpliciter eſſe copioſa . Cum igitur per has operationes ciuitatem conſiſtere oporteat,agricolarum multitudinem,qui in cibo parando ſunt occupati,artifices, manum militarem, locupletes, ſacerdotes, & rerum neceſſariarum commodarúmque iudices ciuitatibus adeſſe neceſſe eſt.

scholia

Scholia in Caput VIII.

SED *ut in rebus naturalibus partes totius conſtitutionis non hoc ſunt quod ea ſine quibus.*) *Non omnia ſine quibus ciuitas conſtare nequit, ſunt partes ciuitatis, quia in omni communitate aliquid debet eſſe commune, ſiue æqualiter id, ſiue inæqualiter cõmunicetur, quod tamen non eſt pars communitatis. Sed quarum rerum una eſt alterius gratia, his nihil eſt cõmune, ea quidem ratione: ſed alterum agit, alterũ commoditatem ex illa actione ſeu factione recipit. Itaque licet opes neceſſariæ ſint ciuitati & ipſius gratia, tamen non ſunt partes ciuitatis, ac proinde ne homines quidẽ omnes qui opes & res neceſſarias ad uitam ſuggerũt, ut agricolæ & opifices. Sex autem opera ſunt ſine quibus ciuitas conſtare non poteſt, cibi comparatiõ, quæ ad agricolas paſtoreſque pertinet: multorum inſtrumentorum confectio, quæ ad opifices uſus armorum, quod eſt militum officium: opum comparatio & ſuppeditatio, quod diuites faciũt: ſacrorum procuratio, quæ propria eſt ſacerdotum: item iudicatio, quæ duplex eſt: altera, qua iudices & tribunalia funguntur: altera, qua ſenatores & Conſultores. Nam conſultare eſt de rebus honeſtis & utilibus iudicare. Quæ ſex opera cũ ſint ciuitati cuiq; neceſſaria, efficitur ut nulla ciuitas ſine ijs conſtare poßit, à quibus hæc opera ſiue officia præſtantur. hoc eſt ſine agricolis, paſtoribúſque, opificibus, militibus, locupletibus, ſacerdotibus, iudicibus, & conſultoribus.* Totius conſtitutionis.) *Conſtitutionẽ uocat rem compoſitam ex diuerſis partibus.* Non hoc ſunt.) *Non ſunt idem: hæc enim latius pátent quàm partes. Nam omnes partes ſunt ex ijs, ſine quibus totũ conſtare non poteſt: ſed non reciprocatur, ut ſine quibus totũ conſtare non poteſt, ea cuncta ſint eius partes.* Nam una quædam res.) *In omni communitate oportet eſſe aliquid unum commune conſortibus ſocijſq; communitatis, quod non eſt pars communitatis.* Siue cibũs hoc ſit.) *Vt in animali, cuius omnes partes ſumpti cibi participes ſunt, licet alia magis, alia minus participent.* Quarum igitur rerũ.) *Fini, & his quæ ad finem referuntur, nihil eſt cõmũne, ſed illa faciunt, ut ſtructoris ars, & inſtrumenta: finis, ut domus accipit eſſe, aut commoditatem ab illis. Sic igitur opibus & ciuitati, cuius cauſa petuntur, nihil eſt commune.*

Quoad fieri poteſt.) *Pro ratione rerum ſuppetentium.* Et eius quidam compotes ſunt.) *Cum quidam ſint uirtute præditi, cuius uſu feli-*

citas continetur, alij parum aut nihil uirtutis attingant, hinc uaria genera Rerumpublicarum exiſtunt. Nam qui uirtutem conſequuntur, & ueram felicitatem, hi bonas Reſpub. habent: qui uerò felicitatem alio quàm uirtute metiũtur, hi malas. Omnes enim felicitatem quærũt, & quaſi uenãtur, ſed uarijs ſemitis: quidam per uirtutem (quorum eſt uera, recta, & cõpendiaria uia) alij per diuitias, alij per imperia & gloriam bellicam, à uera ſcilicet uia deflectentes. Vt id detrectantes coerceantur.) Vt qui imperio parere in ciuitate recuſant, ui & metu in officio contineantur. Cunctis præferenda procuratio.) Nam pietas in Deum, cultúſq; diuinus cunctis procurationibus, & muneribus publicis, & priuatis debet iure naturæ, nõ diuino ſolum anteferri. Iudicium de rebus commodis & iuſtis.) Iudicare de rebus commodis eſt deliberare in Senatu uel concione, quod pertinet ad conſultores. De rebus uerò iuſtis iudicare, eſt reddere ius ex tribunali, quod pertinet ad iudices. Rerum neceſſariarum & commodarum iudices.) Iudices & conſultores. Nam res neceſſarias nunc uocat, quas paulò antè iuſtas, quia nihil magis eſt neceſſarium in ciuitate, quàm ut cuiq; quod ſuum eſt tribuatur, quod à tribunalium iudicibus efficitur.

Caput IX.

HIS rebus cõſtitutis, reliquum eſt vt vtrum hæc omnia ab omnibus obiri debeãt diſpiciamus. (nam fieri poteſt vt omnes agricolæ ſint, & iidem opifices, iidem conſultores, & iidem iudices,) an ex ſingulis muneribus memoratis, aliis alia mandari debeant, & quædam propria, quædam neceſſario cõmunia ſint, non tamẽ hoc in omni Rep. quoniam, vt diximus, fieri poteſt vt ab omnibus omnia, & non omnia ab omnibus, ſed quædam à quibuſdam obeantur, vnde Rerumpublicarũ diuerſitas exiſtit. In ſtatibus enim popularibus cuncta munera ab omnibus obeuntur, quod contra fit in paucorum potentiis. Sed cum nos de optimo ſtatu Reipub. id eſt qui maximè omnium

poſſet

poſſet ciuitatem reddere felicem diſſeramus. nec ſine virtute queat, vt ſuprà declarauimus, felicitas cõtingere, ſatis intelligitur oportere, vt in ciuitate quæ optimo Reipub. ſtatu fungitur, & viros ſimpliciter, non poſitione iuſtos ſortita eſt. Ciuium vita nec forenſis ſit, nec in ſordidis artibus verſetur: talis enim vita parum ingenua, & virtuti nonnihil aduerſaria eſt. Sed nec agricultores eſſe cõuenit futuros ciues. otium enim tum ad virtutem ingenerandam, tũ ad ciuilia munera obeunda requiritur. Sed cum genus militare adſit, & item eorum qui de rebus cõmodis conſultãt, & qui iudiciales cõtrouerſias cognoſcũt, & hi potiſſimi partes ciuitatis eſſe videãtur, vtrum hæc diuerſa ſint ſtatuẽda quæritur, an eiſdẽ vtrunq; munus mandandum, quod tamen diiudicare non eſt difficile. quodãmodo enim eiſdem mãdari oportet, quodammodo diuerſis. Nam quia vtrunque munus diuerſum ętatis robur deſiderat: alterum enim prudẽtiam, alterum vires requirit. hac quidem ratione diuerſis mãdari debent, ſed illa eiſdẽ, quia fieri non poteſt, vt qui vim facere & prohibere poſſunt, ii ſemper ſub imperio contineãtur. Nã quorũ in poteſtate ſunt arma, horum arbitrii eſt, maneat, an ſecus Reſp. relinquitur ergo vt vtriſq; ſit hęc Reſp. nõ tamẽ eodẽ tẽpore cõmittẽda, ſed prout ratio naturæ poſtulat: quæ vt iunioribus vires, ſic ſenioribus prudentiã largitur. Ad hũc igitur modũ vtriſq; tribuere, & expedit, & iuſtũ eſſe videtur, quoniã hæc diuiſio rationẽ ſeqtur dignitatis, quin etiã cũ ciuibus ſit res familiaris neceſſaria, & ii ſint ciues, penes hos ipſos opes eſſe

neceſſarium eſt. Nam neq; opificibus ciuitas, nec alteri cuiquam generi, cuius munus à virtute abhorreat, communicatur: quod expoſitione planum efficitur. Nam vita beata neceſſario cũ virtute contingit: beatam verò ciuitatem nõ ad partem quandam ipſius, ſed ad ciues omnes ſpectãtes dicere debemus. Nec verò dubitari poteſt, quin horum poſſeſſiones eſſe oporteat, ſi quidem neceſſe eſt agricultores ſeruos, aut barbaros eſſe, vel ruſticos homines circum vrbem accolentes, quos Græci periæcõs appellant. Cæterum ex iis quæ ſuprà recenſuimus, ſupereſt vt de ſacerdotum genere diſſeramus: quãquam hic ordo parum dubitationis habet. Nam cum deos immortales à ciuibus coli fas ſit, ſatis intelligitur nec agricolam, nec opificẽ ſacerdotem eſſe conſtituendum. Sed cum ciues bipartiti ſint, armis alteri, conſultationibus alteri vacãtes, deceãtque cultum diis immortalibus exhiberi, & in his colendis qui ætate cõfecta ſunt requieſcere, his ſacerdotia rectè fortaſſis mandarentur. Quæ ſunt igitur ea ſine quibus ciuitas non conſiſtit, & quæ ciuitatis partes, expoſuimus. Nam cum agrorum cultores & opifices, & omne mercenariorũ genus ciuitatibus adeſſe neceſſe ſit, partes tamen ciuitatis milites & conſultores ſunt, & horum quodq; genus diuiſum eſt: quædam enim munera perpetua ſunt, quædam per vices geruntur.

Scholia in Caput IX.

HIS rebus conſtitutis reliquum eſt, ut utrum hæc omnia.) *Explicatis operibus in omni ciuitate neceſſarijs, ſequitur ut omnéſne ciues*

cuncta

cuncta opera, an alij alia obire debeant conſideremus. Nam utrunque fieri poteſt, licet non in omni Repub. Cæterum in optimo ſtatu Reipub. ubi ciues ſimpliciter boni & iuſti ſunt, ciues, nec artifices eſſe debent, nec mercatores, quippe quorum uita nec ingenua eſt, & à uirtute propter mendacia & auaritiam abhorret, quibus malis frequenter implicantur: nec item agros colere debent, quoniam agricolis otium nec ad officia, quibus fungendis uirtus ingeneratur, nec ad obeũda ciuilia munera ſuppetit, quamuis eorum uita procliuior ad uirtutem, innocentiórq; ſit: ergo nec opifices, nec mercatores, nec agricolæ partes ciuitatis eſſe debent, quanquam ſine his ciuitas eſſe non poteſt. Munera uerò militaria, & conſultandi, iudicandiq; officia, quæ ad ciues maxime pertinent, eiſdem hominibus mandari debent, ſed diuerſis ætatibus, prout natura poſcit, quæ iuuenibus uires ad munera militaria, ſenioribus uerò prudentiam, & rerum maiorem ad iudicandum & deliberandum cognitionẽ tribuit. Præterea diuitiæ & poſſeßiones penes hos ciues eſſe debent, qui maxime partes ciuitatis eſſe uidẽtur, atq; eo magis, quòd ſerui aut barbari ſeu periœci agros colere debẽt. Sacerdotia quoque ciuibus maximis natu, poſtquam ciuilibus muneribus functi fuerint, & quaſi emeriti, mandandi ſunt, ut in cultu diuino, & procurãdis ſacris acquieſcant. Vt ijdem omnes.) *Simul, aut per uices, ut fit in Rep. populari, ubi omnibus omnia munera communicantur.* Quædam propria ſint.) *Quibuſdam, certiſque hominibus mandẽtur.* Vnde Rerumpub.) *Nam ubi unus tenet imperij ſummam, monarchia eſt: ubi paucis communicatur Reſpub. paucorum potentia: ubi cunctis ſeu pleriſq;, Reſp. popularis: quæ genera rurſus in alias ſpecies diuiduntur.* Et uiros ſimpliciter, non poſitione iuſtos.) *Iuſtos ſimpliciter appellat probos uiros, & uirtute præditos. nam iuſtus eſt qui iuſtitiam colit: iuſtitia uerò idem eſt re, quod uirtus, licet ratione differant. nam iuſtitia dicitur quatenus eſt ad alterum: uirtus uerò, qua talis quidam habitus, ut ipſe docet Ethicorum quinto. Simpliciter autem iuſtus ſeu probus ciuis eſt, qui ueram iuſtitiam habet, uerâſque uirtutes, & quibus uir probus cenſetur: poſitione autem qui pro ratione Reipub. bonus ciuis dicitur, quia eſt tali Reipub. accommodatus etiam prauæ, quamuis homo prauus ſit, ac uitioſus. Nam in optimo ſtatu Reipub. eadem eſt uirtus ſimpliciter probique uiri, quæ probi ciuis, ac idcirco iuſtos uiros dixit pro iuſtis ciuibus*

Nec forenſis eſſe debet, nec in ſordidis artibus uerſari.) Mercatorum̃ iaſtitorum, tabernariorúmque uita, ut ſæpe diximus, forenſis ab Ariſtotele nuncupatur. Artes uerò ſordidæ, opificum artificia. Virtuti nonnihil aduerſa.) Quoniam auari, aſtuti, & mendaces magna ex parte homines id genus fiũt, præſertim forenſes. Otium enim ad uirtutem ingenerandam.) Virtus cum ſit habitus ex actibus frequenter obeundis gignitur, ad quos fungẽdos quoniã agricolis otium non ſuppetit ut fortiter, exempli gratia, in bello uel iuſte iudicãdo faciant, idcirco agricolis quaſdam uirtutes comparare nõ datur præſertim ciuiles, licet eorum uita non ſit uirtuti contraria, ſed potius opportuna, nec ab operibus neceſſarijs otium ad Rempub. gerendam ſupereſt. Vtrunque munus.) Tria genera, de quibus proximè agebat, nunc confert in duo, nã utrunque de duobus dicitur, ſcilicet, quia iudices in tribunalibus controuerſias minuentes, & conſultores, in uno iudicum genere continentur, ut ipſe capite ſuperiore uno genere complexus eſt, & infrà in hoc ipſo.

Diuerſum ætatis robur.) Nam munus militare uires corporeas deſiderat, quæ in ætate iuuenili contingunt, munus uerò conſultandi & iudicandi uires & robur mentis ac intelligentiæ, quod accidit circa annum ætatis quinquageſimũ, ut ipſe docet hoc ipſo libro cap. decimoſexto. Itaq; iuuenes ad munera militaria maturi ſunt & robuſti, ſenes uerò ad iudicandum & deliberandum. Hæc diuiſio rationẽ ſequitur dignitatis.) Quia pro facultate & dignitate cuiuſq; ordinis hæc munera diſtribuuntur. Et hi ſint ciues.) Milites, conſultores, & iudices: itaque horum debent eſſe poſſeßiones. Quod expoſitione palam fit.) Quoniam in optimo ſtatu Reip. quẽ inſtituimus, ciues ut beati ſint, oportere probos eſſe uiros, & uirtute præditos, uelut indubitatũ poſuimus. Quo planè intelligitur, non eſſe conſentaneum, ut ciues ſint, qui abhorrent à uirtute, ut opifices, & cæteri, de quibus eſt memoratum. Non ad partem quandam ſpectantes.) Non ſiqua ciuitatis pars felix eſt, protinus erit ciuitas beata, ſed omnes partes felices eſſe oportet: ſine uirtute autem felicitas non contingit: ordines igitur hominum abhorrentiũ à uirtute, cum non ſint felices, non ſunt partes ciuitatis felicis, qualis eſt quæ optimo ſtatu Reip. utitur. Aut barbaros.) Barbaros Græci uocant cæteros omnes extra ſuum genus. Ariſtoteles autem ciuitatem in Græcia mente & cogitatione fingit, in regione ſcilicet temperata, ut ſuprà dixit,

xit, & ferace, quò ſolēt externi homines mercenarij victus cauſa confluere, & agros mercede colere: ut Cordubæ, unde nos ſumus accidit regioni, ut hominū & equorū, ſic omniū frugū feraciſſimæ. Huc enim magna turba ruſticorum hominum, ex partibus Hiſpaniæ Septētrioni adiacentibus quotānis confluit, quorū opera ciues Cordubenſes magna ex parte ad agros colendos utuntur. Ex ijs quæ ſuprà recenſuimus.) Ex hominū ſex generibus, ſiue ordinibus, quos capite ſuperiore recenſuit: nam ſacerdotes quinto loco numerauit. Armis alteri, conſultationibus alteri.) Vt ſuprà nomine iudicum complexus eſt cōſultores, ſic nunc nomine conſultorum iudices complectitur. Nā utrique conſultant, diſceptantque de rebus alij iuſtis, alij commodis, & utrique iudicant de rebus eiſdem, quæ ſint iuſtæ, & quæ utiles.

Caput X.

NEQVE verò nunc primum aut nuper hoc in eorum, qui de Rep. philoſophantur, notitiam veniſſe videtur, ciuitatem per genera diuidi, & militarem manum ab agricolis diuerſam eſſe oportere. Quippe hoc modo etiam nūc ſeſe res habet, tum in Aegypto, tum in Creta, quod illic Seſoſtris, in Creta vero Minos ſanxiſſe memorātur. Comeſationum etiam inſtitutū antiquū eſſe videtur: in Creta quidem ab ipſis vſque Minois regis temporibus: in Italia vero multo vetuſtior. Cuius gentis hiſtoriæ Italum quēdam Oenotriæ regnum obtinuiſſe tradūt, à quo Itali nomine mutato pro Oenotriis fuerint appellati, & oram illam Europæ, quæ intra Scyleticum, & Lameticum ſinum dimidiati diei itinere diſtantes cōtinetur, Italiam fuiſſe nominatam. Ab hoc igitur Italo Oenotrios ex nomadibus agricolas factos & cum alias leges traditas, tum comeſationes primum inſtitutas fuiſſe produnt. Itaque nonnulli

ex poſteris illius concœnationibus etiam nunc, & quibuſdam legibus vtuntur. Accolebãt autem mare Tyrrhenum Opici, vt antiquitus, ſic etiã nunc Auſones cognominati: ad Iapigiam verò & Ionium mare, Syrtímque appellatam, Chaones. ſed Chaones genus ab Oenotriis ducebant. Comeſationum igitur inſtitutum hinc habuit originem, diuiſio verò ciuilis multitudinis in genera, ex Aegypto. Seſoſtris enim regnum longo temporum interuallo regnum Minois anteceſſit. Vt igitur cętera ferè longo tempore ſæpe ac potius ſæpiſſimè ſine fine inuenta fuiſſe putare conuenit (vt enim ratio ſuadet, res neceſſarias inueniendi indigentia ipſa magiſtra eſt: his autem ſuppetẽtibus, quæ ad ornatum & vſus liberales pertinent accreſcunt:) ſic in ea quę Reſpub. attingut, accidiſſe credi par eſt. Eſſe autem omnia vetuſta ex Aegyptiis argumẽtum ſumi poteſt, qui cum vetuſtiſſimi eſſe videantur, leges atque ordinem ciuilem ſortiti ſunt. Ergo quæ rectè tradita ſunt, iis vtendũ eſt: quæ verò prętermiſſa, hæc vt inueniantur, curandum. Agros igitur ab iis qui arma tenent, quíque Rempub. adminiſtrant poſſideri oportere, & cur ab his agricolas diuerſos eſſe cõueniat, & quantus qualíſque ager eſſe debeat, ſuprà declarauimus. De diſtributione verò, & quos qualéſque agricolas eſſe conueniat, primum eſt diſſerẽdum. Nobis enim nec bona, vt quidam dixerunt, communia eſſe, ſed per amicitiam vſu fieri comunia, nec quenquam ciuium alimento indigere placet. Comeſationes autem rectè conſtitutis ciuitatibus eſſe cõmodas, communis

munis eſt omnium conſenſus. Sed quam ob cauſam idem quoq; nobis videaturpoſtea diſſeremus. Cum autem concœnationes ciuibus cunctis patere conueniat, nec facilè egeni de ſuo conſtitutam partem cõferre,& reliquam familiam alere poſſint, & ſumptus in deorum cultum facere,ad vniuerſam ciuitatem communiter pertineat,nimirum agros bipartitos, & alteram partem publicam, alteram priuatam eſſe: & rurſus vtranque in duas ſecari neceſſarium eſſevidetur,vt publica vectigalia,partim in ſacrificia cultúmque deorum,partim in cõcœnationum ſumptus impendantur: ex priuatorũ autem agris altera pars in extremis finibus, altera ad vrbem eſſe debet, vt cũ binæ ſortes ſingulis fuerint diſtributæ, omnes ſint vtriuſque loci participes: ſic enim & pari iure continebuntur, & erunt ad finitimorum bella concordes.nam vbi res ſeſe aliter habet,alteri finitimorum inimicitiã parui faciunt, alteri nimis ea& turpiter ſollicitantur. Quare qui finitimis ſunt uicini apud quoſdam lege à conſiliis, cum de bello cum finitimis gerendo deliberatur excluduntur,quaſi rectè dum ſuis rationibus ſeruiunt,conſultare nequẽt. Agros igitur in hunc modum propter memoratas cauſas diuiſos eſſe oportet. Agrorum autem cultores vt ſerui ſint, non omnes eiuſdẽ rationis,nec animoſi, ſic enim & ad opus conficiendum commodi ſunt,& periculum abeſt,ne quid noui moliantur optabile eſt:ſin minus, vt barbari circum vrbẽ accolentes modo dictis natura ſimiles,quorum priuati in agris priuatis ſint,& priuatim eis qui poſſeſſiones ha

bent famulétur, publici verò in agris publicis. Quomodo autem ſeruis vtendum ſit, & cur eis libertatem præmium proponere conueniat, poſtea diſſeremus.

Scholia in · Caput X.

NEQVE *uerò nunc primum, aut nuper.*) *Aegyptiorum & Cretenſium exemplo ſeu teſtimonio, ciuitatum per genera diſtributionẽ ueterem eſſe docet: & comeſationes in Creta à Minoe uetuſtiſſimo rege, & ante hunc in Italia ab Italo rege inſtitutas fuiſſe. Italus autem, inquit, nomen dedit genti, quam ex paſtorali uita ad agros colendos reuocauit. Itaque diuiſionis generum in ciuitate Seſoſtris rex Aegyptius auctor fuit, Italus concœnationum. Nam ut cætera, ſic quæ pertinent ad ſtatum ciuitatis ſæpe fuiſſe inuenta longiſſimo tempore probabile eſt. Agros autem bipartitos ſic eſſe oportet, ut altera pars ſit publica ciuitatis, altera ſingulorum priuata. Tum publica in duas partes ſecari debet, quarum una comeſationibus deſtinata ſit, altera ſacrorum procurationi, & ſacerdotijs. Porrò ſingulorum agri ſic per ſortes debent eſſe diuiſi, ut binæ cuique tribuantur, altera circa urbem, altera in extremis regionis finibus, ut par ſit omnium iuris conditio, æqua ſecuritas & uiciſſim ſollicitudo, ſi bellum cum finitimis extiterit. Agros uerò colendi optima ratio eſt, ſi à ſeruis non eiuſdem nationis, nec animoſis colantur, ut facilius pareant, néue rebus nouis ſtudeant. Proxima ut à barbaris qui rure inhabitent, uel mercede conducti, uel partem fructuum, quibus alantur ferentes. Quæ intra Sclleticum & Lameticum ſinum.*) *Qui locus eſt in ea parte Italiæ, quæ magna Græcia nominatur. Scylleticus autem ſinus à Scylletio oppido ab Athenienſibus condito cognominatur: Lameticus uerò is forſitan eſt, qui Prinaus alio nomine uocatur, ad quem eſt Lacinium promontorium, quod fortaſſe Lametium ab alijs eſt nominatũ, aut hic uocabulo à librarijs corrupto. Nam his duobus ſinibus peninſulam effici, paſſuum uiginti millia patentem Plinius eſt author, quod interuallum non abhorret ab Ariſtotelica menſura* Ex Nomadibus.) *Ex uita paſtorali. Nomades enim uocantur, qui pecora ſequuntur in certis ſedibus uagi, nec tecta ſubeuntes.*

ſubeuntes. Comeſationes tum primum inſtitutas.) Cœnæ communes, ad quas quinideni, ut Lacedæmone: aut uiceni, aliόne certo numero diebus omnibus conueniebant. Accolebant autem mare Tyrrhenum opici.) A Liguſtico mari ad Siciliam, ut Plinius teſtatur, mare Thuſcum appellatur: quòd ex Græcis alij notium, alij Tyrrhenum, ex Romanis plurimi inferum uocant. Auſones autem ab Strabone regionem campeſtrem circa Pometiam, & item Campaniam tenuiſſe memorantur.

Ad Iapygiam uerò & Ionium mare, & Syrtim appellatam Chaones.) Iapygia regio eſt ad Apuliam ſic dicta ab oppido Iapyge, quod poſtea Barion nomen habuit ad mare Ionium, & eam partem quæ Syrtis uocatur. Appellantur autem Syrtes loca maris breuia, & uadoſa. Chaones uerò, quos hic memorat, populi ſunt ad Apuliam Italiæ regionem, diuerſi ſcilicet à Chaonibus Epiri, gente ab auctoribus maximè ad montes Acroceraunios celebrata. Chaones igitur Italiæ ab Oenotrijs genus ducere dixit, ut intelligatur hos quoque, ut Oenotrios uſos fuiſſe comeſationibus, & cæteros de quibus hic meminit in Italia. Qui cum uetuſtiſſimi eſſe uideantur.) Non quòd Aegyptus ſit regio uetuſtiſſima, quam ipſe Ariſtoteles inuectu Nili amnis magna ex parte non ita pridem fuiſſe factam, cum prius mare fuiſſet, primo libro metheororum docet: ſed quia ſuperior ac prior eius pars iam olim habitetur, cum aliæ regiones diu fuerint ab habitatoribus uacuæ. Conſtitutam partem.) Vt Lacedæmone conſtitutum erat quantum quiſque de ſuo ad comeſationes quæ non fiebant ex publico eſſet collaturus, ut explicuimus ſecundo libro. In extremis finibus.) In locis agri ab urbe maximè remotis. Pari iure continebuntur.) Si alteris prope urbem ſors agri tota tribueretur, alteris in loco remotiſſimo, hi non uterentur pari iuris conditione: nec in bellis uel propulſandis, uel inferendis idem eſſet utriſque animus, ſed ut agrorum ſuorum rationibus conuenire quiſque putaret, ſic de bello ſuſcipiendo ſententiam diceret.

Alteri nimis.) Qui agros habent ab urbe remotos, in hoſtiúmque confinio, qui dum agris metuunt, timidè ſolent de bello aduerſus finitimos ſuſcipiẽdo deliberare, quo fit ut lege à talibus deliberationibus in quibuſdam ciuitatibus excludantur. Et periculum abeſt, ne quid noui moliantur.) Nam qui ſunt eiuſdem nationis facilè fidem habent,

& conſpirant inter ſe, & ſi audaces ſunt, non deeſt animus ad delibe rata perficiendum: diuerſis autem, & facilius imperatur, nec adeſt occaſio in dominos conſpirandi. vt ſint barbari circa urbem accolentes.) Supra barbaros, & periœcos diſtinxit, nunc eoſdem facit. Nam fieri poteſt, ut non indigenæ, ſed aduenæ ſint qui uillas inhabitent, & mercede conducti agros colant, ut magna ex parte fit in agro Cordubenſi.

Caput XI.

VRBEM continēti, mariq́;, & perinde quoad fieri poteſt, omni agro communem eſſe oportere ſupra declarauimus. Situm verò ipſius vrbis ad ipſam relatum, ad quatuor ſpectātes optare debemus. Primum ad valetudinem, vt rem neceſſariam. Vrbes enim quæ in ſolem orientem inclinant, & ventis ab ortu flantibus expoſitæ ſunt, ſalubriores habentur. Proximæ ab his quæ in Aquilonē vergunt: hę nanque magis commodis auris refrigerātur. De reliquis autem videndum eſt, vt ſitus vrbis ſit ad ciuiles & bellicas actiones accommodatus. Ad bellicas igitur oportet vt oppidanis ſit exitus facilis, hoſtibus aditus impeditus, difficultérq́; oppidū obſideri queat. Quod verò pertinet ad aquas & fontes, primū eſt, vt aquarum ſuppetat intima copia. quod ſi non contingat, inuenta eſt à prioribus huic incommodo medendi ratio per ciſternas imbribus excipiendis comparatas, magnas, & multarū aquarum capaces, quæ nunquam oppidanos deficiant, ſi bello intra oppidum compulſi, vſu agri prohibeantur. Sed quoniam incolentium valetudinis habenda ratio eſt, hoc autem primum in ſitu, vt in tali loco, & ad talem vrbs poſita ſit: deinde in ſalubrium aquarum vſu cōſiſtit:

huius

huius quoque rei cura eſt non negligenter adhibenda. Nam quibus rebus plurimis ad corpus & ſæpe vtimur, hæ plurimum ad valetudinem cõferunt. Cũ igitur aquarum ventorũmque vis talem naturã obtinent, in ciuitatibus quæ prudenter adminiſtrantur, aquas niſi omnes ſimiles ſint, nec fontium puteorũmq; copia ſuppetat, diuiſas eſſe oportet, vt quæ potui ſunt aptæ, ſeparatæ ſint ab his quæ aliis vſibus accommodantur. Quod verò pertinet ad loca munita, non eadem perinde ſunt omnibus Reip. generibus accommodata: vt arces paucorum potẽtiæ & vnius principatui conueniunt: loci æqualitas ſtatui populari apta eſt: quorum neutrum, in optimatum Rep. ſed plura loca natura munita deſiderãtur. Priuatarum domorum forma gratior, & ad cæteras actiones commodior eſſe putatur, ſi ſcite cõciſa, & ad recentiorem & hippodamium morem ædificata ſit: ad bellorum autẽ pericula, diuerſa & antiqua ratio tutior habetur, vt exitus hoſtibus difficiles, & inuaſoribus inextricabiles præbeat. Itaque vtriuſque rationis particeps eſſe debet: quod fieri poteſt, ſi ædificium ruſticum opus, quod quidam vitiũ ordines appellant, imitetur: ſed nec totam vrbem conciſam facere conuenit, ſed per partes, & loca: ſic enim & munitior & ornatior fuerit. De muris autem qui vrbes laudi & virtutis opinioni ſtudentes cinctas eis eſſe oportere negant, hi nimis ruditer & priſca ſimplicitate præcipiunt, præſertim cum earum ciuitatum, quæ illo modo ſeſe iactant & oſtentant, errorẽ rebus ipſis conuictum eſſe videant. Præterea licet

aduerſus ſimiles, nec longe numero ſuperiores velle ſeſe murorum præſidio tueri turpe ſit, tamen quoniam accidit fieríque poteſt vt qui bellum inferunt tanto ſuperiores ſint, vt humana & paucorum virtute impetus eorum ſuſtineri nequeat, idcirco ſi ſaluti conſulendum eſt, & iniuriæ contumeliæq́; vitandæ, murorum præſidium tutiſſimum, & bellicis rationibus conuenientiſſimum eſſe putari debet, præſertim hoc tempore tormentis & machinis ſolerti ratione ad obſidendas oppugnandáſque vrbes inuentis. Simile eſt enim non eſſe muros vrbibus circunducendos cenſere, & regionem quærere incurſionibus opportunam, æditioráq; loca demoliri: eodémque modo non circundare parietes domibus priuatis, quominus habitatores imbelles & ignaui fiant. Sed nec illud ignorare oportet, qui vrbes incolunt muris circumuallatas, his vtroque modo vrbibus vti licere, quaſi habentibus muros, & quaſi non habentibus: quod ſi muris careant, fieri non poteſt. Hoc cum ita ſit, non ſolum muri circunducendi ſunt, ſed danda etiam opera, vt tum ad vrbis ornatum, tum ad bellicos nuper excogitatos vſus ſint accommodati. Vt enim qui bellum inferunt, rationes quærunt quibus ſuperiores ſint rei gerendæ facultate: ſic quædam inuenta ſunt, alia quærenda & ſolerter inueſtiganda his, qui bellum propulſant. Nam qui rectè inſtructi ſunt, & habent parata pręſidia, in hos ne ſuſcipere quidem bellum animos inducunt.

Scholia in Caput XI.

VRBEM *continenti, mariq́ue, ac perinde quoad fieri poßit, omni agro communem eſſe oportere.*) In deligendo loco urbis cōdendæ quatuor rerum eſt habenda ratio, ualetudinis, belli, ciuilium actionum, & rerum neceſſariarum inuectionis, aut etiam exportationis. Ad ualetudinem ſalubritatémque facit, ut urbs in ſolis ortum, aut certè in Septentrionem uergat: deinde ut eam poſitionem ac formam habeat, ut oppidanis exitus ſit facilis, hoſtibus difficilis aditus, ſitúſque incommodus ad urbem obſidendam. Quod uerò pertinet ad aquas, quarum penuria interdum obſeſſos ad deditionem compellit, fontes aut putei ſuppetere debent: qui ſi minus contingant, capaciſsimas ciſternas comparatas eſſe oportet ad pluuias aquas excipiendas. Et quoniam magni intereſt ad ualetudinem, quibus aquis utamur, ſi copia nõ ſuppetat ſimilium, & commodarum aquarum, diuidendæ ſunt, ne ſalubres & commodæ in alios uſus, quàm in potum abſumantur. Loca uerò munita, nõ eadẽ omnibus Rebuſpub. conueniunt, ſed arces paucorum potentiæ & monarchiæ, æquatus locus populari Reipub. ſtatui optimatum neutrum, ſed complura loca munitiora natura. Domus quoque priuatæ ea forma ſunt ædificandæ, ut exitus domeſticis pateat, inuadentibus autem ſit aditus difficilis. Vrbs quoque ipſa muris debet eſſe munita, ut tormentis etiam & machinis bellicis, eorum firmitudo reſiſtat. *Et perinde quoad fieri poteſt, omni agro communem.*) Sic urbem ſitam eſſe oportere ait, ut continenti mariq́ue media ſit, ac eodem modo quatenus fieri poßit, in media regione locata, nõ in loco mediterraneo, ſed ſic in ora maritima, ut agros habeat ex omni parte continentis. *Ipſius urbis ad ipſam relatum.*) Quatenus pertinet ad poſitionem ipſius urbis, & murium, ac ædificiorum, non ad regionem ſiue agrum, & ea quæ extrinſecus ſunt.

Vt aquarum ſuppetat intima copia.) Vt ſit aquarum ſcatentium intra oppidum copia ex puteis aut fontibus. *Si bello intra oppidũ compulſi.*) Si preßi obſidione aquam ex agro petere prohibeãtur. *In tali loco, & ad talem.*) Intereſt enim ad ualetudinẽ, ut poſita ſit urbs non ſolum idoneo loco utpote edito, non depreſſo & paludoſo, ſed etiam ad ortum, uel ſeptentionem uergẽte, quiq́ue longe à locis paludoſis & ſimilibus abſit. *Aquarum uentorúmque uis talem naturam obtineat.*) Quoniam aqua & in potu, & in multis obſonÿs utimur: uentos autem

ut aerem ſpirando in præcordia frequenter recipimus, eiſdémque per omnes corporis partes afflamur. Diuiſas eſſe oportet.) *Varijs ciſternis & receptaculis ſeparatas, ut ad hominum potum cōmodiores hauriantur adiumentorum, & cæteros uſus diuerſæ.* Loci æqualitas.) *Vt nulla ſint loca, nec opere, nec natura munita.* Ad hippodamium morem ædificata.) *Ad eam rationem, cuius auctor fuit Hippodamus architectus Mileſius, qui Piræum Athenienſibus ædificauit.* Totam urbem conciſam.) *Vrbem conciſam, ut domum conciſam, quod græcè eſt εὔτομον, uocat, quæ ſit ſcitè & ratione ad ornatum & commodam habitationem ædificata.* Rebus conuinci.) *Vſu rerum & periculis experimentiſque redargui, & declarari errorem earum ciuitatum quæ ſe muris non indigere iactant, ut Lacedæmonij, quorum Almacidas rogatus, cur ipſorum urbs non eſſet muris munita, reſpondit: hi ſunt, inquit, Lacedæmoniorum muri: oſtēdebat autem Lacedæmoniorum iuuentutem. quorum errorem Thebani duce Pelopida & Epaminunda, conuicerunt & declararunt, qui magno exercitu Laconicam regionem hoſtiliter ingreſſi, urbem ipſam Lacedæmonem obſidione cinxerūt, & parum abfuit, quin expugnarent, quo tempore optandum Lacedæmonijs, ut urbē firmiſſimo muro munitam haberent.* Aduerſus ſimiles.) *Contra hoſtes qui ſimili apparatu & facultate belli gerendi ſunt inſtructi.*

Vt humana & paucorum uirtute.) *A paucis hominibus, qui quamuis fortiſſimi ſint, homines tamen ſunt, nō dij.* Quaſi habentibus muros.) *Si ſe intra urbem continentes muros hoſtibus obiecerint.* Quaſi non habentibus.) *Si eductis copijs caſtra extra urbem poſuerint.* Ad bellicos nuper excogitatos uſus.) *Propter machinas & tormenta bellica, quæ his tēporibus ſunt ad urbes opugnādas inuenta.* Ne ſuſcipere quidem bellum animos inducunt.) *Inſtructos & munitos, non ſolum non ſuperant hoſtes, ſed ne bello quidem laceſſunt.*

Caput XII.

SED cum ciuium multitudinem in comeſationes, muros autē in propugnacula & turres locis opportunis diſpoſitas diuiſos eſſe oporteat, res ipſa monere videtur, vt comeſationes quædam in propugna-

gnaculis conſtituantur: atque hæc quidem ad hunc modum cuipiam inſtituenda eſſe videantur. Templa verò diis immortalibus dicata, & principales magiſtratuum comeſationes locum opportunum & eundem habere debent, exceptis ſacellis, quæ lege ſeparantur, & ſi quod aliud eſt oraculum: talis autem erit locus, ſi eminentiam probe ad virtutis ſitũ accommodatum habeat, ſitq; vicinis partibus vrbis munitior. Sub hoc autem loco forum cõſtituere oportet ei ſimile, quod in Theſſalia Liberũ appellant. Hoc autẽ eſt huiuſmodi, vt nec rebus venalibus inquinari, nec artificibus, aut agricolis, & cæteris id genus patere debeat, niſi ſi quis fuerit à magiſtratibus accerſitus: qui locus gratus etiã atque iucũdus erit, ſi fuerit ſeniorum exercitationibus deſtinatus. Nam & hunc ornatum per ætates diuiſum eſſe decet: & apud adoleſcentes quoſdam magiſtratus, apud magiſtratus autem ſeniores verſari: præſentia enim magiſtratuum ante oculos obuerſando verum pudorẽ ingenerat, & timorem ingenuum. Forum autem rerum venalium huic diuerſum eſſe debet, ſeiuncto loco, & ad res quę tum à mari, tum ex agro mittuntur conuehẽdas opportuno. Sed cum ciuitatis multitudo in ſacerdotes & magiſtratus diuidatur, locum ad cœnam conueniendi ſacerdotibus iuxta ſacras ædes conſtitutũ eſſe decet. Magiſtratibus autem qui contractuum curam habent, quique cauſarum ſcripturis & intus vocationibus cæteriſque ſimilibus præſunt, item ædilibus & vrbanorum ædificiorum præfectis, comeſandi locus circa forũ & publicum ali-

quem conuentum debet eſſe conſtitutus,cuiuſmodi eſt locus foro neceſſario circumiectus: ſuperius enim forum vacare,hoc autem actionibus neceſſariis ſeruire cenſemus.In agro autem memoratum ordinem imitari oportet,vt ibi,quo magiſtratibus(quos quidam Syluarum cuſtodes,alii præfectos agrorum appellant) propugnacula,& ad cuſtodiã comeſationes ſuppetere neceſſe eſt. Fana quoq; per agrũ eſſe debẽt, tum Diis,tum etiam heroibus diſtributa.Sed nunc tempus in his accuratius explicandis contere re ſuperuacaneum eſt.Nec enim talia intelligere,ſed facere potius difficile eſt. Nam dicere optantis eſt opus,vt autem eueniat,fortunæ beneficium. De his igitur hactenus.

Scholia in Caput XII.

SED *cum ciuium multitudinem diuiſam eſſe in comeſationes oporteat.) Cum totam ciuitatem in conuentus hominum qui ſint una cœnaturi partitam eſſe oporteat, conſentaneum eſt, ut in murorum turribus ſint loca militum comeſationibus conſtituta: in urbe autẽ opportuno ac ædito loco,tum templa dijs immortalibus dicata,tũ ſummorum magiſtratuum cœnationes extrui debẽt, ut hæc utraque ædificia uicina aut etiam contigua,ſint inter ſe ſublimitate cõſpicua.Infra hunc locum forum ſit,quod magiſtratibus tantum & ciuibus frequentetur ad colloquẽdum,& ſeniorum deambulationes.Seorſum autem forum rerum uenalium eſſe debet,opportuno loco ad merces & fructus,tum à mari,tum ab agris excipiendum. Sacerdotibus quoque comeſationum loca iuxta templa locanda ſunt:Tabellionibus uerò ac ædilibus,& præfectis ædificiorum circa forum rerum uenalium.Eodem modo per agrum munita loca exædificare conuenit agri præfectis,tũ cuſtodiæ,tum etiam comeſationibus apta,atque item deorum,heroúmque templa. Comeſationes quædam in propugnaculis.) Comeſationes nunc appellat loca ipſa, quo cœnandi cauſa conueniebant, alias cœnæ ipſæ communes, ſeu*

conuiuia

conuiuia comeſationes uocantur. Locum opportunum & eundem.) Vt *in eadem urbis parte loco ſcilicet edito, ſint ſummorum magiſtratuum cœnationes, & deorum templa, exceptis fanis quibuſdam, aut oraculis, & adytis, quæ lege ſolent à populi frequentia ſummoueri. Si eminentiam probè ad uirtutis ſitum accommodatam habeat.)* Locus *ſummorum magiſtratuum comeſationibus, templiſq; deorum idoneus erit, ſi cæteris urbis partibus ſublimior munitiorq; ſit, qualem decet eſſe ſitum ædificiorum quibus uirtus continetur.* Vocat autem *uirtutem, tum deos, deorúmq; imagines, tum ſummos magiſtratus, quippe quorũ uirtute & prouidẽtia ſtat ciuitas, & Reſp. gubernatur. Quod in Theſſalia Liberum appellatur.)* Mos *ſcilicet erat Theſſalicarum urbium forum habere à uulgari turba & rebus uenalibus uacuũ, quod Liberum appellabant. Nam & hunc ornatum per ætates diuiſum eſſe decet.)* Ornatum *uocat gymnaſia, ut tale forum ſit locus, ubi ſeniores deambulando ſe exerceãt, alius uerò locus ſit palæſtris & pilæ, cæteriſq; adoleſcentũ exercitationibus conſtitutus. Timorẽ ingenuum.)* Qualis *decet liberos homines infamiã & turpitudinis notam in primis metuentes.* Nam *pœnæ plagarumq; timore à rebus turpibus deterreri, ſeruile eſt. Cauſarũ ſcripturis, & in ius uocationibus præſunt.)* Tabelliones, *qui acta cauſarũ & uocationes in ius actionumq; intentiones conſcribant.* Foro *neceſſario circuniectus.)* Forum *neceſſarium uocat forũ rerum uenalium quæ ſunt ad uitam neceſſariæ, unde emptiones & uenditiones actiones neceſſarias appellat: & forſitan etiã iudicia quæ ſint ad hoc forum exercẽda.* Nam *tribunalia iudicia de rebus neceſſarijs ſuprà nominauit.* Adiuuat *hanc ſentẽtiam, quod modo de tabellionum comeſationibus præcepit. Tum dijs, tum etiam heroibus.)* Heroes *appellantur homines, qui præſtantia uirtutis eam gloriam ſunt inter mortales conſecuti, ut fama fuerint inter deos relati. Dicere optantis eſt.)* Præcipere *faciẽda perinde eſt, ac ſi quis ea precibus à* Deo *petat, quod perfacilè eſt: conficere autẽ pertinet ad fortunam, ut ſcilicet perficiendi facultas adſit, & adiumenta neceſſaria.*

Caput XIII.

DE his igitur longiore diſputatione omiſſa, iam de ipſa Repub. ex quibus & qualibus ciuitas con-

ſtare debeat vt ſit beata & rectè adminiſtretur, diſſeramus. Duo ſunt in quibus cuiuſque rei bonitas & rectitudo conſiſtit: vnum vt propoſitum atque finis actionum ſit recte conſtitutus: alterum vt actiones quæ ducunt ad finem inueniãtur. Hæc enim & diſcrepare inter ſe, & conuenire poſſunt. Nam modo finis rectè propoſitus eſt, ſed homines agẽdo ipſum non aſſequuntur: modo cuncta quæ ducunt ad finẽ faciunt, ſed finis quem ſibi propoſuerunt eſt malus: interdum in vtroque peccatum eſt, vt in medicina nonnunquam nec rectè quale corpus ſanum eſſe debeat iudicant, nec eius quem ſibi finem propoſuerunt res efficientes inueniunt: cum tamen in artibus & ſcientiis vtrunque tenere, & finem & actiones, quibus finis comparatur, oporteat. Omnes igitur rectè viuere, vitámque beatam expetere peſpicuum eſt, ſed quidam id aſſequi poſſunt, aliis facultas propter fortunam quandam vel naturam abeſt. Quoniam ad rectè beatéque viuendum adiumenta quædam deſiderantur, ſed pauciora rectius affectis, peius autem plura: ſed quidam protinus ab initio vitã beatam facultate ſuppetente, non rectè quærunt. Sed quoniam propoſitum nobis eſt Rempub. optimam conſiderare, hæc autem eſt, per quam optimè ciuitas adminiſtratur: per hanc verò adminiſtratur optimè, per quam licet fieri beatam: ſatis intelligitur in quo vita beata poſita ſit, exploratum eſſe oportere. qua de re in libris de moribus. Si qua eſt illorum librorum commoditas, & felicitatem virtutis vſum perfectum eſſe diximus, & hunc non expoſitione, ſed

ſimpliciter,

ſimpliciter: expoſitione dico, quæ neceſſaria ſunt: ſimpliciter verò, quod eſt honeſtū: vt ex iuſtis actionibus pœnæ & animaduerſiones proficiſcuntur, illæ quidem à virtute, tamen neceſſariæ ſunt, neceſſarióque honeſtatem habent. Vt enim neq; ſinguli, neque ciuitas vniuerſa quoquam horum indigeat, expetibilius eſt: actiones verò quę pertinent ad honores & rerum copiam, ſimpliciter ſunt honeſtiſſimæ: illud enim eſt malū tollere: huiuſmodi verò actiones è diuerſo præparationes bonorum effectionéſq; ſunt. Cæterum licet vir probus paupertatem, morbúmque & cæteras calamitates rectè magnoq; animo ferat, felicitas tamen in rebus oppoſitis ſita eſt. Nam & illud eſt in libris de moribus declaratum, virum probum eſſe, cui per virtutem bona ſunt quæ ſimpliciter ſunt bona, vt intelligatur neceſſariū eſſe hos vſus ſimpliciter & probos & honeſtos eſſe. Quo fit, vt bona externa felicitatis cauſam homines eſſe putent, perinde ac ſiquis lyram optimè & commodiſſimè fidibus canendi potius, quàm artem cauſam eſſe putat. Ex dictis igitur quædam ſuppetere, alia à legumlatore comparari neceſſe eſt. Itaq; vrbis ac ciuitatis ex his rebus quę arbitrio fortunæ gubernantur, conſtitutionem precibus optamus: ipſam enim dominam eſſe conſtituimus. Vt autem ciuitas probis moribus prædita ſit, iam non fortunæ, ſed ſcientiæ opus eſt, atque conſilii. Eſt autem proba ciuitas, eo quod ciues omnes quibus Reſpub. communicatur, probi ſunt: nobis porrò Reſpub. ciuibus omnibus communicatur. Hoc igitur vidēdum eſt, quo modo

vir probus fiat. Nam ſi fieri poſſet vt probi eſſent ciues vniuerſi, non autẽ ſinguli, ſic eſſet expetibilius: quoniã vt ſint vniuerſi, ſequitur ex eo quod ſinguli ſunt. Fiunt autem boni probíque tribus rebus, natura, moribus, atq; ratione. Nam primũ naſci oportet, id eſt hominem eſſe, non ex alio genere animantium, tum vt certo quodam modo corpore & animo ſit affectus. Quædam verò ſunt quæ natura exiſtere non ſatis eſt: moribus enim mutantur in diuerſa, cum nonnulla ancipitis naturæ ſint, quæ per mores nunc in peius, nunc in melius mutantur. Cætera igitur animantia ſic viuunt, vt naturam maximè ſequantur, quędam nonnihil etiam mores: homo verò ducitur etiam ratione, qua ſolus ipſe præditus eſt. Hæc igitur inter ſe congruere & conſentire debẽt. Multa enim homines pręter mores & naturam propter rationem faciunt, ſi ſibi aliter eſſe melius perſuaſerint. Quales igitur ciues eſſe oporteat vt tractatabiles ſe, dociléſque legumlatori præbeant, ſuprà declarauimus. Reliquũ eſt vt de diſciplina, educationéque diſputemus: homines enim quædam aſſueſcendo, quædam audiendo diſcunt.

Scholia in Caput XIII.

DE *his igitur longiore diſputatione.*) *Duo ſunt in quibus rectè ac viciſsim perperam agere contingit, finis, & ea quæ ad finem ducunt: in quibus rectè fit, ſi finis bonus proponatur, ſimulq; inueniantur ea, quæ quaſi uia recta ducunt ad finem: erratur autem ſi uel finis improbus proponatur, uel ſi probus, tamen uia quæ ducat ad finem non inueniatur. Cum igitur in neutro errare oporteat, & omnes uitam beatam expetant, quidam tamen hanc aſſequuntur, alijs aſſequẽdi facultas, uel à fortuna negata eſt, uel à natura. quidam & ſi facultas adſit, tamen in*

ipſa

ipſa uita beata conſtituenda labuntur. Itaque primum omnium quæ res uitam beatam efficiat, ſtatuere oportet: hoc autem ſumendum eſt ex libris Ethicorũ, in quibus uitam beatam poſitam eſſe in uſu perfecto uirtutis declaratum eſt, ad quem bona externa & corporis debent tanquam inſtrumenta ſuppetere. Eſt igitur beata ciuitas, quæ uirtutem colit, probáq; eſt. Ciuitas porrò proba eſt, cuius ciues omnes, quibus Reſp. communicatur, uiri probi ſunt. Itaque legumlatoris munus eſt, quomodo uir probus fiat conſiderare, deq; educatione & diſciplina præcipere. Probus autẽ tribus rebus efficitur, natura, moribus, & ratione, quæ interdum diſcrepant inter ſe. Erit igitur optima educatio & inſtitutio, ut ſic homo afficiatur, ut natura & mores, ipſaq; ratio inter ſe ad uirtutem colendam conſentiant. Propoſitum atque finis ſit rectè conſtitutus.) Vt quod proponitur quaſi finis, ſit uere bonum, non ſpeciem duntaxat boni præferens. Omnes igitur rectè uiuere.) Bonam uitam ducere, ſed bonitatem uitæ non omnes uirtute metiũtur. Nam quidam qui uoluptatibus fruuntur, eos bene uiuere & bene agere dicunt, & quod quiſque maximè probat, hoc habentem ſiue fruentem rectè, ſeu bene uiuere, & dicit, & putat, & hac ratione omnes rectè uiuere cupiunt. Nam ſi rectè uiuere ad uirtutem referas, multi fuerũt & ſunt qui non expetunt rectè uiuere, ſed prauè, hoc eſt uitioſè ſeu delitioſè. Propter fortunam quandam uel naturam.) Si deſint bona externa quæ ad fortunam referuntur, uel bona corporis, ut ſi prauè cõſtitutum corpus habeat, & faciem turpem & minimè liberalem, quæ pertinent ad naturam. Adiumenta quædam deſiderantur.) Externa bona, & corporis.

Sed pauciora melius affectis.) Maiore animi uirtute præditis. Nam quo quiſque melior eſt, & uirtutibus inſtructior, hoc minus adiumenta uel fortunæ, uel corporis ad rectè uiuendum deſiderat. Quidam tamen protinus ab initio uitam beatam non rectè quærũt.) Quidam cum bene beatéque uiuendi adiumenta & facultatem habeant, errant tamen in ultimo bono, quæ felicitas dicitur, conſtituẽdo, ab ipſo deliberationis initio. Nam primum in deliberatione ineundóq; conſilio eſt finis, quo ferri dirigíque debet omnis deliberatio. In libris de moribus.) In primo & decimo Ethicorum. Siqua eſt illorum librorum commoditas.) Si quam utilitatem afferre poſſunt illi libri, & nobis hoc in loco uſui eſſe poſſunt. Ex poſitione dico, quæ neceſſaria ſunt.) Poſitione di-

citur aliquid eſſe tale, cũ tale eſt, ſi poſitũ ſit aliud quaſi ex cõditionẽ, ut poſito aliquo fine quaſi bono, licet malus ſit, quæcunq; ad illũ finem ducunt, ſunt bona poſitione, id eſt ex cõditione, ſi finis bonus eſt, uel pro ratione finis: quæ differẽdi ratio multis in locis uſurpatur ab Ariſtotele. Hic igitur opera uirtutis poſitione honeſta ſe dicere declarat, opera neceſſaria ut mulctas & animaduerſiones. Nã ſi peccata & flagitia in urbe patrẽtur, pœnarũ irrogationes neceſſariæ ſunt, ac proinde iuſtæ & honeſtæ nõ per ſe, ſed ex poſitione & cõditione, ſi ſint homines improbi & ſcelerati: aliter enim non licet otio & tranquillitate frui, ſi crimina maneãt impunita. Itaq; neceßitas hæc opera reddit honeſta. Illud enim eſt malũ tollere.) αἵρεσις græcè modo electionẽ ſignificat, ut προαίρεσις, modo deletionẽ ſiue ſublationẽ, ut ἀφαίρεσις. Itaq; αἵρεσις uocabulum eſt ancipitis intelligẽtiæ, ut tollere latinè, quod modo accipere ſiue aſſumere ſignificat, modo auferre, & de medio tollere, quo uerbo ex induſtria uſus eſt interpres, ut quẽadmodum græcè, ſic itẽ latinè flecti poßit in utranq; partẽ pro cuiuſq; ſentẽtia: nã locus utrunq; intellectũ admittit. Tollere ergo malũ dixit pro eo quod eſt de medio tollere, & auferre. Nam pœnæ & animaduerſiones uelut medicinæ ad ſanandos animi morbos adhibentur, ut alios plectendo, alios exemplo deterrendo uitia criminaque ex animis hominum & ciuitate tollantur: optabilius eſt tamen ut nulla tali medicina ſit opus: uel tollere malum dixit pro ſumere & eligere malum, quoniã ex duobus malis, leuius ſeu minus eſt eligẽdum, ut ipſe docet Ethicorũ tertio. Cum igitur crimina & flagitia in urbe patrantur, aut iniuriæ ſingulorum, perturbatióq; ciuitatis permittenda eſt, aut pœnis & animaduerſione delicta uindicãda, quod utrunq; per ſe malum eſſe uidetur, ſed poſterius minus malum, ac proinde cum neceßitas urget eligendũ: quia minus malum, ut habetur Ethic. quinto, uicem habet boni: ſed utriuſque ſenſus eadem eſt ſumma, punitiones non eſſe per ſe bonas, ſed ſuppoſitione & neceßitate. Huiuſmodi uerò actiones.) Rectè diuitijs & imperijs ac honoribus uti, quod per uirtutes morales efficitur. Nã tales operationes & uirtutum uſus præparant, efficiuntq; felicitatẽ. Hos uſus.) Vſus uirtutis quibus uita beata cõſiſtit. Quo fit ut homines bona externa felicitatis cauſam eſſe putent, quia ipſorum rectus uſus uitam beatam facit: quod tamen debet utẽtis uirtuti, non ipſis externis bonis acceptũ referri, quæ uirtuti

ſunt

ſunt pro inſtrumēto, ut lyra fidibus canēti, ſiue arti fidibus canendi inſtrumentum eſt. Itaq; urbis ac ciuitatis.) Velut optando, & precibus à Deo (quam fortunā interdū uocamus) expoſcēdo, ſitum urbis ac regionis mente cōſtituimus, & qualis eſſe debeat declaramus: & itē ex quibus & qualibus hominibus ciuitas conſiſtere diuitias habentibus, & moderatè ſolertibus & animoſis & ad uirtutē procliuibus: quæ quia non ſunt in noſtra poteſtate, ad fortunā referimus, quaſi beneficia fortunæ ſint: probos autē mores & uirtutes ingenerare, & rectis legibus inſtituere legūlatoris opus eſt, cū hæc ad ſcientiā prudentiamq; & conſilium pertineant, ſintq; in noſtra poteſtate. Nobis autē Reſp.) Ex noſtra ſententia & inſtitutione non ſunt ciues, quibus Reſp. non cōmunicatur. Nā ſi fieri poſſet.) Si fieri poſſet ut ciues uniuerſi probi eſſent, ipſaq; ciuitas uelut animal quoddā probum eſſet probitate quadā à ſingulariū partiū & uniuſcuiuſq; ciuis bonitate diuerſa, expetibilior eſſet uniuerſorum, & totius ciuitatis quàm ſingulorū, ſiue uniuſcuiuſq; probitas. Nam bonū quo latius patet, eſtq; magis uniuerſale, hoc expetibilius habetur, ut ipſe tradit Ethic. 1. Quoniā ut ſint uniuerſi.) Quemadmodum ciuitas eſt effectione ſingulis hominibus & uicis poſterior, ſic eſt natura prior, ut lib. 1. dictum eſt, ac proinde perfectior, & finis atq; totum. quo fit ut eius bonitas bonitati partiū ſit præferēda. Tamē fieri non poteſt ut uniuerſi ſimul ſint boni, quin ſinguli boni ſint. Immo quia unuſquiſq; bonus eſt, idcirco uniuerſi ſunt boni, & ciuitas proba, & hoc eſt fortaſſe quod ait. Quoniam ut ſint uniuerſi.) Vt ſit ſenſus, ſi fieri poſſet ut uniuerſa ciuitas eſſet proba abſq; eo, ut quiſq; ciuis eſſet probus, expetibilius foret ut tota ciuitas eſſet proba, atq; proinde felix, q̃ ut ſinguli ciues: quoniā bonū uniuerſale maius eſt & expetibilius priuato. Tamē id fieri nō poteſt, quoniā idcirco omnes ſimul, ſiue uniuerſa ciuitas eſt proba, quia unuſquiſq; ciuis probus eſt, ut paulò ante dixerat.

Vt certo quodāmodo corpore & animo ſit affectus.) Vt corpus ſit ſanum & firmæ ualetudinis, anima ad uirtutes procliuis. Quædam uerò ſunt q̃ exiſtere natura non ſatis eſt.) Vt ingeniū & ſolertia, & uirtutes naturales quæ ſunt ancipitis naturæ: poſſunt enim tum ad bonū, tum ad malū per conſuetudinē flecti: hoc eſt enim quod ipſe 1. lib. dixit, hominē eſſe armatū prudentia & uirtute, quibus uti poteſt in utranque partē. Non igitur ſatis eſt habere natura facultatē ancipitē, niſi rectè agendo

ex ancipiti certum faciat, & in ſolam uirtutem per uſum & conſuetudinem reuocet, morem ſiue habitũ ueræ uirtutis ingenerãdo. Quædam nonnihil etiam mores.) Vt equi, canes, & elephanti, qui habent quiddam ſolertiæ ſimile, & quædam meditando, aſſueſcendóq; diſcũt, unde quoſdam quaſi mores induunt, quos à natura non acceperant.

Caput XIIII.

SED cum omnis communitas ciuilis ex imperantibus, ac imperio ſubiectis conſtet, num qui præſunt, & qui paret diuerſos an perpetuo eoſdem eſſe oporteat, vidẽdum eſt. Huic enim diuiſioni conſentanea debet eſſe diſciplina. Si ergo alii aliis tantopere præſtarent, quanto dii heroëſque hominibus excellere putantur, primum ipſo ſtatim corpore, deinde animo longè ſuperantes, vt indubitata eſſet maniſeſtâque ſubiectis imperantiũ præſtantia, haud dubiè commodius foret, eoſdem ſemper imperare, & eoſdem ſemper eſſe ſubiectos. Sed quoniam hoc ſumere non facilè eſt, nec id vſu venit, quod Scylax de regibus Indorum prodit, qui tãtopere ſubiectos excellunt, multis ex cauſis neceſſe eſſe intelligitur, vt omnibus ſimiliter imperandi, & parendi viciſſitudo communicetur. Aequabilitas enim eadem eſt ſimilibus, & Rempub. quæ ſit præter ius conſtituta, difficile factu eſt permanere. Cũ ſubiectis enim faciunt regionis incolæ, quicunque ſunt rerum nouarũ ſtudioſi, nec poſſunt tot eſſe numero qui Rempub. adminiſtrant, vt his omnibus ſint potẽtiores. Nam qui tenent imperium, ſubiectis potiores eſſe oportere, nõ eſt dubitabile. Quæ qua ratione fiãt, & quomodo ſit Reſpub. communicanda, munus eſt legumlatoris

toris conſiderare: qua de re ipſi quoq; ſuprà memorauimus. Quippe ipſa natura delectum dedit ex eodẽ genere, alios iuniores, alios ſeniores efficiens: quorum illos imperio ſubeſſe, hos autem imperitare decet. Neq; verò quiſquam quòd propter ætatẽ ſubiectus ſit indignatur, nec ſe potiorẽ eſſe cenſet, præſertim qui ſit hoc honore ſuam vicem, cum proceſſerit ætate, functurus. Quodãmodo igitur iidem eſſe dicendi ſunt qui tenent imperium, & ſubiecti quodammodo diuerſi: ac proinde diſciplinam quodammodo eandem eſſe neceſſe eſt, aliàs diuerſam. Nam vt rectè quiſquã imperet, hic oportere aiũt, vt prius fuerit imperio ſubiectus. Sed imperium, vt ſuperioribus libris memorauimus, alterum ad imperãtis, alterum ad parẽtis commoditatem refertur: quorum illud herile, hoc liberorum eſſe dicitur. Cæterũ imperata quædam non operibus differunt, ſed fine. Itaque multa quæ ſeruilia opera eſſe videntur, honeſtè ab ingenuis adoleſcentibus obeuntur: actiones enim honeſti & inhoneſti diſcrimine, non tam per ſe, quàm ex fine diſtinguuntur, & eo cuius gratia gratia fiũt. Sed quoniam ciuis & imperantis eandem virtutem eſſe ſtatuimus, quam viri optimi, eundẽmque parere prius oportere, deinde imperio fungi, hoc legumlatori prouidendum & conſiderandũ eſt, quomodo, & per quæ ſtudia & exercitationes viri boni fiant, & qui ſit optimæ vitæ finis. Sed duæ ſunt animę partes, quarum altera per ſe rationis eſt compos, altera per ſe quidem ratione vacat, poteſt tamẽ rationi parere: quarũ partium virtutes eſſe dicimus,

per quas vir bonus quodámodo dicitur.Sed in vtra magis finis poſitus ſit,dubium eſſe nō poteſt iis qui noſtram partitionem ſequūtur. Semper enim deterius melioris eſt gratia,vt licet tū in iis quæ per artem fiunt,tum in rebus naturalibus animaduertere. Eſt autē potior pars rationis compos:quæ ratio noſtro partiendi more duplex eſt,actiua & contemplatiua.Vt hanc quoq; partem eodem modo ſecari ſit neceſſe,ſimilis eſt actionū ratio:quarū quæ ſunt rei natura melioris, hæ ſunt iis qui omnes aut duas aſſequi poſſunt expetibiliores.Semper enim id cuique maximè expetendum eſt,quo ſummo potiri poteſt. Omnis autē vita in negotium & otium , bellum & pacem diuiſa eſt. Et ex rebus agendis quædam neceſſariæ & vtiles,quędam honeſtæ ſunt,quarū eundem eſſe neceſſe eſt quem de partibus animæ & earum actionibus delectum, vt bellū pacis,negotium otii : neceſſaria verò vtiliáque honeſtorum cauſa ſuſcipiantur. Adhæc igitur omnia ſpectanti viro ciuili condēdæ ſunt leges,tum per animæ partes,tum per ipſarū actiones,ſed ad meliora & fines ſpectare magis debet: eodémque modo vitæ atque rerum partitiones conſiderare.Facultas enim negotia atq; bella gerendi adeſſe debet,magis tamen pace atq; otio fruendi:item neceſſaria commodáq; agendi, ſed magis quę honeſta ſunt obeūdi.Ad hos igitur fines pue rorum educatio, & cæterarum quæ diſciplina indigent ætatum inſtitutio dirigenda eſt.At tamen qui ex Græcis optimam Reipub . formam his temporibus habere putātur,& legumlatores qui has Reſp. condi-

condiderũt, hi neque ad meliorem finem earum rationem direxiſſe, nec ad omnes virtutes legibus diſciplináque tradendis ſpectaſſe videntur: ſed ad eas importunè delapſi ſunt, quæ vtiles eſſe putantur, & ad vincendum accommodatiores. A quorum errore poſterorum quorundam ſcriptorum ſenſus & præcepta non abhorrent, qui Lacedæmoniorum Rempub. laudantes propoſitum legumlatoris probant, quòd omnia ad victoriam & bellum dirigendo conſtituerit: quorum vitium cum ratione poteſt facilè conuinci, tum rebus ipſis nuper cõuictum eſt & declaratum. Vt enim pleriq; hominum latè dominari felicitatem eſſe putant, propterea quòd inde magna rerum commodarũ copia ſuppeditetur, ſic Thibro, & quicũque de Lacedæmoniorum Repub. ſcripſere, ipſorum legumlatorem laudant, quia cũ eſſent periculis exercitati, multorum imperio ſunt potiti. Quod ſi verum eſt, dubitari non debet, quin Lacones, poſtquam imperare deſiuerunt, nec amplius ipſi felices ſint, nec probus legumlator. Hoc quoque dictu ridiculũ eſt, Lacedęmonios in eius inſtitutis manentes, nulláque re legum vſum impediẽte, rectam beatámque vitam amiſiſſe. Sed neq; de imperio rectè exiſtimant, quod legumlator in honore habere putari debet. Nam liberorũ imperium quàm herile honeſtius eſt, & magis cum virtute coniunctum. Præterea nulla cauſa eſt cur ciuitas beata putari aut legumlator commendari debeat in eo, ſi finitimis imperandi gratia ad victoriam exercuit, cum in his rebus magnum inſit nocumẽtum, quoniam haud du-

biè eandem rationem ſequutis, ſuæ cuique ciuitatis imperio, ſi facultas adſit, potiri conādum eſſet: quod crimen Pauſaniæ regi, quanuis talem honoris gradum obtinenti, Lacones obiiciunt. Nulla igitur talis vel ratio vel lex nec ciuilis eſt, nec vtilis nec vera. Hæc enim eadē priuatim ac publicè optima eſſe legumlator perſuadere debet, & talem opinionem animis hominum ingenerare. Bellicas autē exercitationes non idcirco meditari homines debēt, vt in ſeruitutem redigant ea cōditione indignos: ſed primum ne ipſi aliis ſeruiant, deinde, vt principatum quærant, quo ſubiectorum vtilitati conſulant, non vt in omnes dominatum exerceāt, tum vt ſeruitute dignis dominētur. Cæterum legumlatori id potius elaborandum eſſe vt tum leges quæ res bellicas attingunt, tum cætera inſtituta ad otium & pacem referantur, res ipſæ docent cum rationibus congruentes: quoniam tales ciuitates magna ex parte bellum gerentes conſeruantur, eædem imperio potitæ corruunt. Nam pacem agentes, tanquam ferrum ſplendorem amittūt, idq; legumlatoris culpa, qui rationē, qua quieſcere poſſint & in otio eſſe, non docuerit.

Scholia in Caput XIIII.

SED *cum omnis communitas ciuilis ex imperātibus conſtet, ac imperio ſubiectis.*) *Vt rectæ educationis præcepta dentur, illud primū ſtatuere oportet, num ijdem ſemper imperium tenere debeant, an diuerſi, qui per uices imperent, rurſuſque pareant imperio. Si ergo, inquit, alij alijs eſſent longe tum corpore, tum animo præſtantes, eſſet haud dubiè commodius, ut potiores ſemper imperarent. At inter ſimiles & pares iuſtior eſt atque tutior imperandi & parendi alterna uiciſsitudo. Duce igitur natura quæ alios iuuenes, alios ſeniores effecit, ſic eſt Reſpub.*

conſti-

conſtituenda, ut ſeniores imperent, iuniores imperio pareãt, ut quodammodo ijdem, quodammodo diuerſi teneãt imperium, eandemque rationem & diuerſitatem ſequatur educatio. Cæterum imperium in adoleſcentes liberorum eſſe debet, non herile, id eſt ad parẽtium, non ad imperantium commoditatem referri. Nam opera ipſa imperata honeſta ſint, an ſecus, non tã re ipſa quàm ex fine iudicantur. Eſt igitur legumlatoris munus, quibus ſtudijs & moribus ciues optimi fiant conſiderare, cum eadem ſit uirtus optimi uiri, & optimi ciuis, & imperantis in optimo ſtatu ciuitatis. Sed cum uirtutes habitus quidã animæ ſint, partium animæ differentiam legum conditori cognitam eſſe oportet. Cum duæ ſint igitur animæ partes, altera rationis per ſe compos, altera expers, apta tamen parere rationi, hæc tanquam ſubiectum eſt uirtutum moralium, illa intellectualium, quibus utriſque uir bonus eſſe dicitur. Cæterum beatam uitam in uſu intellectualium uirtutum, quæ potiores ſunt, poſitam eſſe non eſt dubitabile. Sed quemadmodum ratio duplex eſt, actiua & contemplatiua, ſic etiam uirtutes eandem habent differentiam: quarum cum ſint potiores contemplatiuæ, harum uſu fieri uitam beatam, potius quàm actiuam ſtatuendum eſt: honeſta enim neceſſarijs & utilibus, otium negotio, pax bello præferenda eſt, & hac ratione dirigenda puerorum educatio, & reliquarum ætatum inſtitutio. quo intelligitur non rectè cõſtituta eſſe Lacedæmoniorum Reſpub. cuius inſtituta cuncta ferè ad bellum & uictoriam, non ad otium & pacem ſpectant: quæ res multorum incommodorum eſt cauſa. Huic enim diuiſioni cõſentanea eſſe debet educatio.) Aliter enim educandus ac inſtituendus eſt qui ſemper imperare debet, uel ſemper parere: aliter qui modo parere, modo imperare. Manifeſtáque ſubiectis imperantium præſtantia.) Vt ſubiecti planè intelligerent, ſe ab imperantibus tum corporis, tum etiam animi uiribus ſuperari, ac proinde imperium ipſorum æquo animo paterentur. Hoc ſumere non facile eſt.) Hoc ita eſſe conſtituere, & ponere, quaſi poſtulatum & principium, ut ſolent mathematici. Quòd Scylax de regibus Indorum.) Scylax Cariandenſis, quæ urbs eſt in Caria prope Alicarnaſſum, ſcriptor uetuſtus & mathematicus fuit, ſcripſitque de ſitu Orbis. Hic igitur, ut uidetur, Indos in deferẽdo regno proceritatem corporis in primis ſpectare ſolitos eſſe prodidit, ut de Aethiopibus ipſe tradidit lib. iij. Aequabilitas enim ea-

dem eſt ſimilibus.) Similibus & uirtute paribus æquus honor & par commoditas in Repub. debetur. Itaque niſi paria tribuantur, iniuria fit, & difficile eſt Rempub. permanere. Nam quibus iniuria fit, nec honores & imperia communicantur, hi ſolent in imperantes conſpirare.

Cũ ſubiectis faciunt.) Subiectis ciuibus conſpirantibus fauent ruſtici, qui uicos per agrũ & caſtella incolentes ſeruire cogũtur: ad ſummam, quicunque non contenti præſenti ſtatu Reip. rebus nouis ſtudent. *Subiectis potiores.*) Vt qui tenent adminiſtrantque Remp. potentiores ſint ſubiectis. *Ipſa enim natura delectũ dedit.*) Deligere & ſeparare docuit, dum alios iuuenes facit ad parendũ propter uires idoneos, alios ſeniores ad imperandum propter prudentiam accommodatos. *Cæterum imperata quædam.*) Nonnulla opera quæ imperantur ipſa per ſe ſeruilia eſſe uidentur, ut fodere, foſſamque & aggerem ducere, & ſimilia. Hæc enim à ſeruis copia ſuppetente, & mercede conductis, operarijſq; fieri conſueuerunt. Sæpe tamen iuſſu imperatoris ab ipſis militibus & ingenuis ciuibus honeſtè fiunt urgentibus hoſtibus. Antiquitus autem hæc officia in bello præſtare conſuetum ac legitimũ erat militibus Romanis, cuius rei gratia eorum quiſque præter arma & quindecim dierum commeatum (auctore Ioſepho) ligonem & ſecurim, ſerrámque & ſportam ſeu ciſtam portabat. Itaque eadem opera ſi mercede aut incommoditatem imperantis fiant, ſeruiliter fiunt: ſin ſuæ ſalutis & Reipub. cauſa, honeſtiſsimè. *Et qui ſit optimæ uitæ finis.*) Quod ſit ſummum bonum, uitam beatam efficiẽs. *Per quas uir bonus quodammodo dicitur.*) Virum bonum propriè dicere & ſentire ſolemus, qui iuſtus ſit, & cæteris moralibus uirtutibus præditus: qui uerò ſapiẽtia & intellectu ſit inſtructus, hunc ſapiẽtem potius quàm bonum uirum appellare ſolemus, idẽ tamen uir bonus quodãmodo nominatur ob ipſam quam habet ſapientiam, quæ uirtus eſt. Nam uirtutis proprium eſt, ut habẽtem bonum faciat & perfectum, cum ipſa ſit perfectio quædam, ut ipſe libro ſeptimo de phyſico auditu teſtatur. *Semper deterius melioris eſt gratia.*) Cum alterum ſcilicet ad alterum refertur natura, uel recta ratione. *Vt hanc quoque partem eodem modo ſecari.*) Cum ratio ſit duplex, pars quoque animæ particeps rationis erit duplex, actiua & contemplatiua: ac eodem modo actiones ipſarum alterius actiuæ, alterius erunt contemplatiuæ: quarum actionum hæ ſunt magis expetendæ,

tendæ, quæ proficiſcuntur à re, quæ melior eſt natura: pars autem animæ contemplatiua melior eſt natura quàm actiua, quoniam in optimarum & maximarum neceſſariarúmque rerum contemplatione uerſatur, cum actiua in rebus conſtantibus & uariantibus uerſetur. Iis qui omnes aut duas aſſequi ualet.) *Qui poſſunt moralibus, quæ ſunt in parte rationis expertes & utriuſq; partis animæ, quæ rationis eſt compos, uirtutibus fungi aut duarum ex his tribus.* Quo ſummo potiri poteſt.) *Quod eſt maximum ex ijs, quorum ipſe poteſt fieri compos: non enim ſibi impoßibilia, ſed ex poßibilibus optimum quodque expetere debet.* Eundem eſſe delectum.) *Vt quemadmodum ex partibus animæ ea præfertur alteri, cuius gratia altera eſt, ſic honeſta rebus neceſſarijs & utilibus præferantur. Hæ nanque honeſtarum rerum, hoc eſt uirtutum & officiorum gratia ſunt, & expeti debent: eadémque ratione pax bello præferenda eſt otium negotio. Hanc igitur rationem legumlator ſequi, & optima quæque ſpectare optimúmque finem condendis legibus intueri debet: neque uerò negligenda ratio eſt, quæ negotia belláque gerẽdi facultatem præbeat: ſed ita ut hæc ad otium & pacem referantur, & hac uelut norma eſt puerorum educatio, & ciuium omnis ætatis inſtitutio dirigenda.* Tum rebus ipſis nuper conuictum eſt.) *Nuper res ipſa declarauit. Nam imperio Græciæ potiti Lacedæmonij cum pace imperióque uti neſcirent, imperium amiſerũt, qua de re Cicero, Quid, inquit, Lacedæmonios iniuſtè imperantes, nónne repente omnes ferè ſocij deſeruerunt, ſpectatoréſque ſeſe otioſos præbuerunt Leutricæ calamitatis?* Hoc quoque dictu ridiculum eſt.) *Ridicula eſt commendatio laudantis legumlatorem, qui eas leges tulerit, quibus cum uti poſſent Lacedæmonij, rectam & beatam uitam amiſerunt.* Quanuis talem honoris gradum obtinenti.) *Pauſanias quanuis regium gradum obtineret, accuſatur tamen à Lacedæmonijs, quòd affectata tyrannide ſolus ciuitati ſuæ uoluerit imperitare.* Ea conditione indignos.) *Qui liberi ſunt natura, nec digni quibus heriliter ut ſeruis imperitetur.* Vt ſeruitute dignis dominentur.) *Vt natura ſeruis, aut ijs quorum deprauatati mores id poſtulant, heriliter imperent, iure ſcilicet naturæ, de quo libro primo memoratum eſt.*

Caput XV.

CVM autem publicè priuatímque hominibus

finis idem eſſe videatur, eodémque modo virum optimum quo Rempub. optimã definiri ſit neceſſe, non dubium eſt quin virtutes ad otium faciẽtes deſiderentur. Vt enim ſæpe diximus, belli pax, otium negotii finis eſt. Cęterum ad otium & vitam liberalem virtutes tum quibus in otio, tum quibus in negotio vtimur, conducunt Multa enim ex rebus neceſſariis, vt otioſis eſſe liceat, requiruntur. Itaq; temperans ciuitas & eadem fortis eſſe debet, & quæ laboribus & calamitatibus non ſuccumbat. Nam ſeruis, vt in prouerbio eſt, otium nõ ſuppetit. Qui autem fortiter pericula ſubire nequeunt, hi ſerui fiunt inuadentium. Fortitudine igitur & tolerantia ad negotium, ad otium autẽ philoſophia opus eſt. Temperantia verò & iuſtitia vtriſque quidem temporibus aptæ ſunt, ſed pacem agentibus & otioſis magis neceſſariæ. Nam bellũ iuſtos & temperantes eſſe cogit. Secunda fortuna, & otium cum pace, contumelioſos magis reddit. Multa igitur iuſtitia, multa temperantia iis opus eſt, qui felices eſſe videntur, & rebus omnibus fruuntur, quæ vitam beatam efficere putãtur, vt ſi qui ſunt, quales à poetis eſſe in fortunatis inſulis memorantur. His enim maximè philoſophia, temperantia, & iuſtitia opus eſt, quo magis otioſi ſunt, & talium bonorum copia fruuntur. Cur igitur ciuitatem ad rectè beatéque viuẽdum his virtutibus præditã eſſe oporteat, in promptu eſt intelligere. Cur ergo turpe ſit bonis vti non poſſe, ſed negotia bellàque gerẽtes probos eſſe videri, pacem autem & otium agitantes mancipiorum uitam imi-

tari,

tari,efficitur vt in virtute colenda non ſit Lacedæmoniorum ciuitas imitanda, qui non eo differunt à cæteris,quòd non idem quod alii ſummum bonum eſſe exiſtiment, ſed quòd id per quandam virtutem parari putant. Cum autem hæc ſint maiora bona, hinc palam fit, his frui quàm virtutibus præſtare, & horum fruitionem eſſe propter ſe expetendam: ſed quomodo & quibus id rebus contingat, conſiderare oportet. Natura igitur moribúſq; & ratione opus eſſe, ſuprà diſſeruimus. Ex quibus cùm quales natura ciues eſſe oporteat antè ſit à nobis declaratum, ſupereſt vt ratione an moribus inſtituẽdi ſint conſideremus. Nam hæc inter ſe optima conuenientia congruere oportet. Ratio enim ab optimo fine aberrare poteſt,& per mores ſimiliter duci. Sed nec illud eſt dubitabile,primũ quod vt in cęteris,ſic hac in re generatio à principio eſt,& finis à principio quodam,quod eſt alter finis. Cùm igitur ratio & intelligentia nobis ſit naturę finis,vtique ad has oportet generationẽ & morum inſtitutionẽ accommodare. Deinde queadmodũ anima & corpus duo ſunt, ſic animæ partes duas eſſe rationi expertẽ & cõpotem rationis:harúmque habitus duos eſſe numero videmus,quarum partium altera eſt appetitus,altera intellectus. Vt autem corpus prius gignitur quàm anima,ſic pars rationis expers quàm compos:argumento,quòd ira & voluntas,itémque appetentia pueris etiam ſtatim genitis adſunt, ratiocinatio autẽ & intelligẽtia ętate progredientibus naturaliter ingenerantur. Itaq; neceſſario prior eſt corporis cura, quàm

animæ, deinde appetitionis: verũtamen appetitus cura ad intellectũ, corporis ad animã referri debet. Si ergo legumlatoris partes ſunt, vt alendorum optima corpora generẽtur, ab initio prouidere, nimirum prima cura de matrimonio eſt adhibẽda, quando & quales in maritalẽ conſuetudinẽ conuenire debeãt.

Scholia in Caput XV.

CVM autem publicè priuatimq; hominibus finis idem eſſe uideatur.) Cum ſummum bonum in eadem re poſitum ſit ſingulis hominibus & uniuerſæ ciuitati, ſitque una & eadem uirtus, qua uirum optimum & optimam ciuitatem facit, ijs potiſsimum uirtutibus præditam eſſe ciuitatem oportet, quæ paci & otio ſunt accommodatæ, ut iuſtitia & temperantia & philoſophia, id eſt uirtutes intellectuales: pax enim belli otium finis eſt negotij. Sed quia pax interdum bello quærenda eſt, & otium negotio, uirtutes quoque quibus bellum negotiúmque geritur, ſunt neceſſariæ. Colẽdæ ſunt igitur uirtutes, ſed eæ maximè quæ pacem tuentur. Nec imitãdus error Lacedæmoniorum, qui licet felicitatẽ, ut cæteræ bene inſtitutæ ciuitates uirtute metirentur, tamen in hoc errabant, quòd eam per bellicam uirtutẽ maximè contingere ſtatuebant, & hanc potiſsimum exercebant. Itaque bellum gerentes ſeruabantur, in pace felicitatem & imperium amiſerunt. Prima igitur legumlatoris cura ſit, ut futuri ciues rectè generentur, deinde ut probis moribus inſtituantur. Primũ ergo legumlatori quæ ad matrimonia pertinent prouidenda ſunt, ut uir & uxor quales eſſe & quo tẽpore conuenire debeant rectè ſanciatur. Eodem modo uirum optimum.) Quemadmodum uir optimus eſſe definitur, qui ueris optimiſq; uirtutibus eſt præditus, ſic ciuitatem optimam eſſe definimus, quæ ueris optimiſque uirtutibus inſtructa eſt. Opus eſt ad negotium.) Vt ad bellum gerendum. Ad otium philoſophia.) Id eſt uirtutes intellectuales, ſtudiúmq; bonarum artium, cum ad mores inſtituendos, tum maximè ad contemplationem. Cum turpe ſit bonis uti non poſſe.) Cauſam reddit cur ciuitas pacis uirtutibus inſtructa eſſe debeat, ſcilicet quia turpe eſt non habere otij & pacis bonis utendi, ſiue fruendi facultatem quæ meliora ſunt, quàm belli negotiorúmque bona. Mancipiorum uitam imitari.)

Turpiter

Turpiter & intemperanter uiuere, ut ſerui ſolent. Qui non eo differunt à cæteris.) Lacedæmonij, ut cæteræ rectè ſentiẽtes ciuitates uitam beatam in uſu uirtutis eſſe conſtituunt, ſed eo differunt, quòd Lacedæmonij uſum bellicæ duntaxat uirtutis ſummum bonum eſſe putant, alij cunctarum uirtutum uſum, præſertim earum quæ ad otium magis conducunt. Cum autem hæc maiora bona ſint.) Cum otium & contemplatio maiora bona ſint, quàm morales & bellicæ actiones, conſentaneum eſt uitam quæ otio & cõtemplatione fruitur, præferendã ei eſſe, quæ fruitur ſiue utitur uirtutibus moralibus, & in ciuilibus actionibus uerſatur. Et horum fruitionem.) Otij & contemplationis fruitionem per ſe expetendã eſſe. Actiones enim, ut ipſe primo libro de prima philoſophia docet, nõ ſua ſponte, ſed propter cognitionem expetuntur: cognitio autem propter ſe expetenda eſt. Quibus rebus hæc bona contingant.) Quomodo ad otium & contemplationẽ peruenire ualeamus. Hæc enim inter ſe.) Natura mores & ratio. Nam ſi conſtitutio naturalis ſit in uitia ualde procliuis, & abhorrens à recta ratione, aut ſi ratio & mores inter ſe diſcrepẽt, nunquam uir optimus fiet.

Vt ratio aberret ab optimo propoſito.) Vt ratio deflectat ab optimo fine, id eſt non rectè ſibi ultimum finem conſtituat. Per mores ſimiliter duci.) Hic locus in græcis exẽplaribus uariat: in quibuſdam enim διὰ τῶν ἠθῶν ὁμοίων *ſcriptum eſt, id eſt per mores ſimiles, in alijs* διὰ τῶν ἠθῶν ὁμοίως, *per mores ſimiliter, in nonnullis* διὰ τῶν ὁμοίων. *per ſimilia, quarũ dictionum mediam ut cõmodiſſimam ſecutus eſt interpres. Reddit igitur cauſam philoſophus, cur cum dixiſſet naturam, rationem & mores inter ſe congruere debere, addidit optima conuenientia: non enim ſatis eſt ut congruant, niſi optima conuenientia congruãt, ut in homine rectè natura conſtituto ratio recta ſit in ſummo bono conſtituendo, & mores optimi, eidémque fini conuenientes. Nam fieri poteſt ut congruant praua cõuenientia, quod fit cũ ratio aberrat ab optimo fine, & eadẽ ſimiliter mores ſic inſtituendos eſſe ſtatuit, ut ſint fini ultimo perperam ab ipſa conſtituto conueniẽtes, ab optimóque fine abhorreant: tunc enim ratio praua cum prauis moribus congruit, non tamen conuenientia optima, ſed peſſima, quarum conuenientiarum prior bonorum & uirtute præditorum uirorum propria eſt, poſterior uitioſorum. Nam ut in homine uirtute prædito, recta ratio cũ moribus pro-*

bis,id eſt uirtutibus moralibus,qui ſunt habitus in appetitū ingenerati, congruit: ſic in uitioſo praua ratio cōgruit cum prauis moribus quæ uitia dicuntur. Nec enim ante uitiū generatū eſt,quàm praua ratio congruat cum deprauato appetitu. Nam cōtra rectæ & incorruptæ rationis quæ in ipſo ſit,iudicium turpiter facere non eſt uitioſi, ſed incontinentis, Ethicorum ſeptimo. Mores autē hoc in loco uocat uirtutum & uitiorum habitus. Quod autem dictum eſt de ratione & moribus,poteſt de natura ſimul dici,ut praua natura & praua ratio & praui mores inter ſe congruant,quæ erit peſsima conuenientia. Quemadmodum cæteris in rebus generatio à principio eſt,& finis à principio quodam quod eſt alius finis.) Vt in cæteris rebus naturabus uel artificioſis, ita fit in homine. Nam freni,exempli gratia,generatio a principio quodam eſt : ab artifice nanque ferrum præparante & aptante initium ſumit, ipſaque effectio generatio dicitur,cuius finis eſt ipſum frenum commodum atque perfectum. Hic autem finis principium,eſt finis ultimi freni, qui eſt equi cōmoda flexio & moderatio. Sic igitur accidit in homine, cuius generatio eſt à principio à parentum ſcilicet concubitu & præparatio ſemine,cuius generationis primus finis eſt perfecta hominis cō ſtitutio,cū ad perfectam ætatem peruenerit: hactenus enim homo generari dicitur,ut teſtatur ipſe Ariſtoteles, qui libro ſecundo de generatione tempus naturalis generationis æquale dicit eſſe tēpori corruptionis ſiue interitus. Hæc autem perfecta cōſtitutio,qui eſt proximus finis generationis, eſt ultimi finis humani principium, qui poſitus eſt in uſu uirtutis intellectualis. Ergo finis,ait,ſcilicet ultimus eſt à principio quodam,quod principiū eſt,alter finis proximus uidelicet generationis. dictio enim græca ἀπό τινος ἀρχῆς ἄλλου τέλους, ſic eſt ad uerbū conuertenda,à quodam principio alio fine,id eſt quod eſt alius finis,ut interpres conuertit. Quarum partiū.) Ex duabus memoratis partibus, quæ rationis eſt expers, appetitus dicitur, cuius habitus ſunt uirtutes morales:cōpos uerò rationis intellectus nominatur, cuius habitus ſunt uirtutes intellectuales. Ira & uoluntas.) Voluntatem impropriè dixit pro cupiditate quadā. Vt enim ipſe libro tertio de anima tradit, Voluntas in parte rationis compote, cupiditas uerò in rationis experte ſit. Nam philoſophi quoque, ut cæteri auctores,interdum popularem conſuetudinem ſequentes,impropriè uocabulis utuntur. Deinde appetitionis.)

nis.) Prima cura debet eſſe corporis in prima ſcilicet generatione & infantia: proxima appetitus, ut moralibus uirtutibus per optimã educationem informetur. In hac enim parte animæ uirtutes omnes morales generantur, ut ipſe teſtatur magnorum moralium libro primo. Alendorum.) Qui alendi ſunt poſteritatis, & Reipub. cauſa. Nam in quibuſdam ciuitatibus, ut Lacedæmone, ſi quis ualde deformis aut membris neceſſarijs orbatus, aut quoquo modo natura deprauatus naſceretur, lege ali uetabatur, ſed iuſſu magiſtratuum, qui huic officio conſiderandiſque fœtibus præerant, in barathrum proijciebatur, à qua ſententia ne ipſe quidem Ariſtoteles abhorrere uidetur proximo capite.

Caput XVI.

OPORTET autem legumlatorem in hac ſocietate inſtituenda, ad ipſos & viuendi tempus ſpectare, vt ætatibus ad tempeſtiuitatem congruant: nec diſſentiãt facultates, vt cum vir generare queat, vxor non poſſit, aut contrá: quæ res ſeditiones inter ipſos mouẽt, & animos alienãt: deinde ad filiorum ſucceſſionem intueri, quoniam filii neque nimio ætatum interuallo ſubſequi parentes debent, tunc enim parum commodè vel filii ſenioribus parentibus gratiam referre, vel parentes filiis opitulari poſſunt: nec rurſus propè ad parentũ ætatem accedere. Eſt enim hoc multifariam incommodum, tum quia tales filii minore verecundia patres velut æquales ſuos colũt, & ætatum propinquitas familiarem adminiſtrationem contentioſam facit: præterea ob id, vnde huc digreſſi ſumus, vt corpora procreandorũ filiorum apta ſint legumlatoris voluntati, quæ cuncta ferè vna prouiſione continget. Nam cum generandi finis magna ex parte viris ſit annus ad ſummũ ſeptuageſimus, mulieribus quinquageſimus, debet

autem coniunctionis initium per ætatẽ in hæc tempora congruere. Cæterum adoleſcentium coniunctio ad filios procreãdos incommoda eſt. Nam cum in omni genere animantium fœtus nouellorum imperfecti & fœminei, exiguáq; forma ſint: eodem modo in homines accidere neceſſe eſt: argumẽto, quòd quibus in ciuitatibus adoleſcentibus ſolent puellæ nubere, in his homines imperfecti & corporibus exigui ſunt. Ad hæc in partubus puellæ magis laborãt, & plures intereunt. Itaq; ob talem cauſam Trœzeniis editum eſſe oraculum quidam interpretantur, velut multis intereuntibus, propterea quòd adoleſcentulæ nuptui traderentur, non propter fructuum perceptionem. Ad temperãtiam quoq; nuptui tradi grandiores conducit. Nam quę aduleſcentulæ rebus venereis vſæ ſunt, hæ minus temperãtes eſſe videntur. Marium quoque corporibus ad incrementum abeſſe videtur, ſi coitus inter augeſcẽdum fiat. Nam huius rei determinatum eſt tempus quoddam, vltra quod augeſcens non progreditur. Itaque mulieres annos decem & octo, viros autem circiter triginta ſeptẽ natos matrimonio copulari cõuenit. Sic enim coniunctio vigentibus florentibúſque corporibus fiet, & eodem tempore opportunè filios procreare deſinent: & illis ineunte ætatis robore filii, ſi ſtatim pro ratione temporis generatio fiat, his ætate iam in annum ſeptuageſimum deficiẽte ſuccedent. Ac coniunctio quidem maritalis quando fieri debeat explicuimus. Anni verò temporibus vti oportet, vt multi nunc vtuntur, hybernum tempus huic conſuetu-

dini deſtinantes. Ipſi ergo ad filios procreandos medicorum & naturalium præcepta conſiderare debebunt. Medici enim rectè de corporum tempeſtiuitatibus diſſerunt, & de ventis naturales auctores, qui flatus Aquilonios Auſtralibus anteponunt. Cæterum qualia corpora fœtibus generandis maximè conducant, proprius erit diſſerendi locus, cũ de puerorum inſtitutione diſputabitur. Nunc rem ſummatim attingere ſatis habeamus. Nam nec athletarum habitus ad rectam habitudinem ciuilem, vel valetudinem, vel filiorum procreationẽ vtilis eſt: nec rurſus imbecillus, ac nimis calamitatibus afflictus conuenit, ſed horum medius deſideratur. Habitum ergo laboribus exercitatum habere oportet, ſed non violentis, nec, vt athletarum habitus, ad vnum opus, ſed ad liberorum hominum actiones accõmodatis. Hæc autem in viris perinde ac in mulieribus deſiderãtur: quibus mulieribus vterum gerẽtibus corporum eſt adhibenda cura, vt neque deſidia torpeant, nec cibo vtantur tenuiore: quod facilè fuerit legũlatori prouidere, ſi lege ſanxerit, vt ſingulis diebus ſpatium aliquod deos qui generationi præeſſe putantur, venerandi gratia cõficiant. Mentem autem contra quàm corpus tranquillam ſecurâmq; gerere conuenit. Vt enim quæ ex terra gignuntur, ſic fœtus ex pregnante matre bona maláque contrahunt. De exponendis autem alendíſque fœtibus eſto lex, vt nihil alatur mancum, aut membris orbatum. Propter filiorũ autem multitudinem ſi fœtus exponi morum inſtituto prohibeãtur, determinãda eſt enim procreando-

rum filiorũ multitudo. Sed ſi quibus fuerit aliquid præterea genitum, abortionem ante ſenſum & vitam facere cõueniet. quatenus enim fas ſit, progredíque liceat, ſenſu & vita terminabitur. Sed quoniã ætatis initium viro & vxori quando ſit coniunctio maritalis ineũda, definitum eſt: illud quoque quandiu liberis operã dare cõueniat definiatur. Vt enim iuniorum, ſic etiam ſeniorũ filii imperfecti, tum corpore, tum etiam mente: confectorum autem ætate imbecilli generantur. Cum igitur ad eam ætatẽ fuerit proceſſum, qua mens & intellectus maximè viget, hæc autem eſt in pleriſque (vt poëtæ quidam ætatem hebdomadis metientes tradiderunt) circa quinquageſimum annum. Circa hanc igitur ętatem, quarto pòſt vel quinto anno deſiſtere à filiorũ alendorum generatione tẽpeſtiuum eſt: in poſterum ita temperandũ, vt valetudinis gratia, vel ob aliam huiuſmodi cauſam conſuetudinem habere videantur. Cum alia verò vel alio conſuetudinem habere, dum coniuges erunt & vocabuntur, in rebus turpiſſimis habeatur. Intra tempus verò filios procreãdi ſi quis tale quicquam viſus fuerit admittere, infamia notetur, prout criminis magnitudo poſtulat.

Scholia in Caput XVI.

OPORTET *autem legumlatorem in hac ſocietate inſtituenda, ad ipſos & uiuendi tempus ſpectare.*) *Primum in legibus ferendis ad matrimonium pertinentibus habenda eſt uiri & uxoris inter ipſos ratio, ut ea ætate conueniant, initiúmque generãdi faciant, ut eodem tempore utrique tempeſtiuum ſit deſinere: deinde filiorum ſucceſſionis ne nimium diſtent, aut propè ad patris ætatem accedant. nam utrunq; incommodum eſt: quod fiet, ſi uxor annorum decem & octo à uiro an-*

num

num nato circiter trigeſimum ſeptimum ducatur, quoniam & adoleſcentium, & rurſus ſeniorum filij imperfecti corpore & animo atque imbecilli generantur. Tempus autem anni gignẽdis filijs accommodatum eſt hybernum, & flantibus aquilonibus uentis. Habitus uerò corporis in generantibus probatur, non nimis robuſtus, qualis eſt athletarum, nec rurſus imbellicus & laboribus fractus. Mulieres quoq; prægnãtes ambulationibus exerceri, & cibis uti ſolidioribus oportet. Præterea ut incipiendi, ſic deſinendi filios procreare tempus debet eſſe definitum, ne quinquageſimum quintum annum in uiro excedat. Adulteria uerò ex utraque parte in rebus turpiſſimis habenda ſunt, & infamia, ſi tempore generationis patrentur, notanda. *Debet autem coniunctionis initium per ætatem in hæc tempora congruere.)* Ea ætate uir uxórque debent in matrimonium conuenire, ut initiũ liberos generandi cum temporibus deſinendi congruat, ut eodem tempore uir ad annum ſeptuageſimum, uxor ad quinquageſimũ perueniant. Nam καταβαίνειν dixit philoſophus, pro συγκαταβαίνειν, quo uerbo bis hoc ipſo cap. uſus eſt in eandem conueniendi ſeu congruendi intelligentiam, ac eadem de re diſſerens. *Quia parum commodè uel filij ſenioribus parentibus.)* Prius enim ſenes patres moriuntur, quàm filios alere, & probis moribus inſtituere, & à filijs gratiam eis referẽtibus iuuari poſſint. *Contentioſam facit familiarem adminiſtrationem.)* Quia filius non facilè iuſſis paternis obtemperat, cum eſt patri propemodum æqualis. *Apta legumlatoris uoluntati.)* Virtutibus accommodata, quæ ſunt legumlatoris prudentia, & inſtitutis in utraque parte animæ ingeneranda, & ad munera corporea, cum res poſceret obeunda. *Itaq; ob talem cauſam Trœzenijs.)* Quære hiſtoriã: cuius tamẽ ſumma eſſe uidetur, Trœzenios cum multæ mulieres apud eos partubus interirent, oraculum ab Ioue Dodoneo fortaſſe uel Appolline Pythio quæ cauſa eſſet tãti mali petiiſſe, aut qua ratione deorum ipſis infenſorum ira placari poſſet, oraculúmque huiuſmodi ex adytis æditum fuiſſe, fore ut deorum in Trœzenios ira & calamitas ceſſaret, ſi fructus ſerius perciperent. quod oraculum ſic quidam exponũt, ut eo immaturas nuptias, & feſtinatam filiorum procreationem oraculo prohibitas eſſe interpretentur, nõ uindemias, aut meſſes intempeſtiuè properatas. *Si coitus fiat inter augeſcendum.)* Dum creſcit adoleſcẽs, ἐὰν ἔτι αὐξανομένου ποιῶνται τὴν

συνουσίαι. Sic enim legitur in exemplaribus emēdatis, in quibuſdā additum eſt τοῦ σπέρματος, in alijs τοῦ σώματος, ſed utrobiq; perperam, ut arbitror, & ſine ulla neceſsitate propter phraſis ignorātiam. Nam huius rei determinatum eſt tempus, ultra quod augeſcens non progreditur.) Quod tempus animal ſiue homo augeſcendo non excedit. Annos decem & octo, aut circiter.) Plato in libro quinto de Repub. uiginti annorum ætatem in muliere, triginta in uiro tempeſtiuam eſſe tradit ad nuptias, ut mulier ad quadrageſimum uſque pariat. Vir generet uſque ad quinquageſimumquintum. Et illis ineunte.) Qui adoleſcentuli duxerint uxores. His ætate iam.) Qui perfecta ætate matrimonio iuncti ſunt. Succedere autem filius patri, in aliqua ætate intelligendus eſt, cum filius adoleuit, patre illam ætatem agente. Huic conſuetudini.) Generationi filiorum. Athletarum habitus.) Vt ſint robuſtiſsima corpora. Nec ut athletarum ad unum opus.) ad palæſtram potiſsimum.

Ad liberorum hominum actiones.) Vt ad curſum, & iaculādum, & munera militaria obeundum. Vterum gerentibus.) Prægnantibus. Vt nihil alatur mancum, aut membris orbatum.) Lacedæmoniorum inſtitutū probare uidetur, quod idem Platoni placuiſſe uidetur in lib. quinto de Repub. de quo inſtituto ſuperiore capite memorauimus. Propter filiorum autem multitudinem.) Quidam putauerunt modum imponendum eſſe filiorum generationi, ne propter multitudinē ciues inopia laborarent, quod eſſe neceſſarium Ariſtoteles tradit lib. ij. in ea ciuitate, ubi patrimonia lege æquantur. Si ergo procreatione deſiſtendum eſt, quoniam filios cæteros ultra præſcriptum numerum genitos exponere, ſeu perimere inhumanum eſt & contra mores, ratio uerò à procreatione filiorum deſiſtendi, quam quidam tradiderunt per turpiſsima diuerticula, nefaria eſt, idcirco abortionem potius inducendam eſſe dicit, antequam fœtus animetur. Hucuſq; enim ſine magno flagitio progredi licet. Nam fœtum delere, cum ad ſenſum & uitam peruenerit, homicidium eſt, quod præceptum aduerſus Platonē datum eſſe uideri poteſt. Plato enim libro quinto de Repub, Fœtum ſi quis poſt tempus generationi præſcriptum genitus fuerit, & in lucem editus, exponi iubet. qui quanquam non edi melius eſſe dicit, non tamen addit abortionem ante ſenſum & uitam eſſe faciendam. Circa quinquageſimum annum.) Anno quadrageſimonono, ſi ſequamur hebdomadum rationem: nam ſeptics

pties ſeptē ſiunt quadraginta nouem. Cum alia uerò uel alio.) *Vt neque uir cum alia muliere conſuetudinem habeat, nec uxor cum alio uiro. Nam utrunque ut eſt, ſic turpiſsimum eſſe putari, & legibus uindicari debet.*

Caput XVII.

FILIIS autem procreatis, magni referre ad vires corporis putãdum eſt, quali cibo nutriãtur. Sed ex cæteris animantibus ac gentium conſuetudine, quæ bellicæ habitudini ſemper ſtudent, ſi quis animaduertat, facilè intelligat lactis copioſum cibum corporibus eſſe conuenientiſſimum, ſed qui vini ſit expers, morborum cauſa. motibus etiam qui cadere in hanc ætatem poſſũt, exerceri confert. Cæterum ne propter teneritatem membra torqueãtur, nationes nõnullæ quibuſdã artificioſis inſtrumẽtis vtuntur, quæ talium corpus tutum à torſionibus reddũt. Eſt etiam vtile, ſtatim ab ineũte ætate frigoribus aſſueſcere. hoc enim tum ad valetudinẽ, tum ad munera militaria commodiſſimum eſt. Quamobrẽ barbari magna ex parte, alii frigido flumine infantes mergere, alii paruis indumẽtis veſtire conſueuerũt, vt Galli. Nam quibuſcunque rebus fieri poteſt, ſtatim ab ineunte ætate aſſueſcere cõmodius eſt, paulatim tamẽ aſſueſcere. Eſt autem habitus puerorum aptus natura, propter calorem, vt frigoribus exerceatur. In prima igitur ætate, hęc & huic ſimilis cura adhiberi debet. Proxima verò ætas vſque ad annum quintum, quam nec diſciplinæ conuenit, nec laboribus neceſſariis tradi, quo minus ſit augeſcẽtibus impedimento, motu debet, ſed quatenus modo deſi-

diam effugiat exerceri. Qui motus cũ per alias actiones, tum per ludos parandus eſt: ludi verò nec illiberales, nec laborioſi, nec diſſoluti eſſe debent. Neque verò magiſtratibus qui pædonomi ab inſtituendis pueris nominantur, negligenda cura eſt, quales ſermones & fabulas audire huic ætati conueniat. Hæc enim cũcta exordia poſterioribus exercitationibus debent eſſe accommodata. Itaq; ludi magna ex parte imitationes eſſe debent earũ rerum quæ ſerio poſtea ſunt obeundæ. Puerorum autem fletus & ploratus qui legibus prohibent, non rectè faciunt: conſerunt enim ad augeſcendum, quia ſunt quodammodo corporum exercitationes. Spiritus nanq; cõtentio vires ſuggerit laborãtibus, quod plorãtibus contingit. Eſt autem pædonomorum officium, tum reliquam horum viuendi rationem non negligere, tum prouidere, vt ſeruorũ cõſuetudinẽ vitent: hęc enim ætas vſq; ad ſeptenniũ domi alatur neceſſe eſt. Huius igitur ætatis pueri, ne quid illiberale vel audiãt vel videant prohibẽdi ſunt. Ad ſummã, vt cætera mala, ſic debet legumlator ſermonis turpitudinem è ciuitate pellere. Nam facilè turpia loquendo, efficitur vt homines his proxima faciant. quod maximè prouidendũ eſt in adoleſcentibus, ne quid tale vel dicant, vel audiãt. Si quis autem dicere vel agere vetitorum quicquam viſus fuerit, hunc oportebit, ſi quidem liber ſit, nondum tamen ad comeſationes admiſſus, & caſtigari, & verberibus puniri: ſin hac ætate maior, ignominiis illiberalibus, propterea quòd ſeruiliter viuat, notari. Cum autẽ ne quis talia loquatur prohibetur,

hibetur, ſatis intelligitur vetari, ne turpes vel pictu-ras vel fabulas ſpectet. Ad officium igitur magiſtratuum pertinet curare, vt nihil nec fictũ, nec pictum ſit, quod tales actiones imitetur, præterquam apud deos quoſdam, quibus lex laſciuiam attribuit, apud quos lege pro ſe liberiſq; & vxoribus litare permittitur. Iuniores autẽ ne iamborum vel comœdię ſpectatores fiãt, lege prohibẽdi ſunt, donec ad diſcumbendi ætatem peruenerint, & omnes educatio à temulentia & huiuſmodi rerum nocumento tutos reddiderit. Nunc igitur paucis de his rebus diſſeruimus. Pòſt autem accuratius erit diſputãdum, oporteat, an ſecus, & quomodo: nunc autem locus neceſſario fuit attingendus: nã fortaſſe Theodorus Tragœdus nõ errabat in eo, quod nulli vnquam ne abiecto quidem hiſtrioni, vt ante ſe in ſcænam prodiret concedebat, propterea quòd ſpectatorum animi primis auditibus capiãtur, quod idem in hominum atque rerum cõſuetudines accidit. Nam prima quæque magis delectant. Cũcta igitur mala, ſed ea maximè quæ turpitudinem habẽt, uel odium pariunt, ſunt procul pueris remouenda. Poſt quinquennium verò duobus annis vſque ad ſeptem, doctrinarum quibus inſtitui debent, ſpectatores fiãt oportet. Sunt autem ætates duæ, in quas diſciplinam diuidere neceſſarium eſt: poſt ſeptẽnium vſq; ad pubertatem: & rurſus hinc ad annum vnum & vigeſimũ. Nam qui hebdomadis ętates partiũtur, hi magna ex parte non rectè præcipiunt. Sed cum omnis ars omníſque diſciplina naturæ defectus explere ſoleat, naturæ di-

uiſio nobis ſequenda eſt. Primum igitur videndum erit, nunquis ordo in pueros ſit ſtatuendus: Deinde publicè, an priuatim, vt nũc in pleriſque ciuitatibus fit, curam puerorum adhibere oporteat: Tertio, qualis demum ſit ea procuratio ſtatuenda.

Scholia in Caput XVII.

FILIIS *autem procreatis, magni referre ad uires corporis putandum eſt, cuiuſmodi cibo ijdem alantur.*) *Explicatis quæ ad rectam filiorum generationem pertinent, iam uidendum eſt primum qui cibus ſit infantibus accommodatus, & quæ exercitationes, deinde animus qua ratione ſit inſtituendus. Vſus ergo naturalis cæterorum animãtium, & conſuetudo earum gentium, quæ uiribus ad bellum aptis ſtudent, apertè declarant, lac eſſe cibum infantibus accommodatiſſimum. Prodeſt etiam infantibus agitari motibus, qui cadere poſſunt in illam ætatem. Præterea frigoribus aſſueſcere ualetudinẽ confirmat, & corpus aptum ad officia militaria reddit. à quinquennio ad ſeptennium luſionibus exercendi ſunt honeſtis, nec talibus, ut corpus affligant. puerorum ploratus prohibendi non ſunt, quippe cum ad augeſcẽdum faciant. Quod uerò pertinet ad morum inſtitutionem, curandum eſt, ne pueri cum ſeruis uerſentur, aut colloquantur, néue quicquam turpe uel uideant uel audiant. Sunt etiam pueri ab omni turpi ſpectaculo ſummouendi.* Sed *qui uini ſit expers.*) *Lac cibus commodiſſimus eſt pueris, niſi uino fuerit corruptum: quod accidit, ſi merum nutrix largiter hauſerit, perinde eſt enim, ac ſi puer ipſe biberet, ut eſt in libro de ſomno & uigilia. quãobrem, inquit, nec infantibus uinum, nec nutricibus conducit. Nam fortaſſe nihil intereſt, ipſi bibant, an nutrices, ſed aquoſum bibere oportet, & modicum uinum, quoniam eſt ſpiritoſum, & tanto magis atrum, propterea ſcilicet, quod infantes reddit comitiales (ut Galli) Celtas uocat Ariſtoteles, quos interpres Gallos uertit, publicam ſententiam conſuetudinémque ſequutus. Suſpicor tamen Ariſtotelem Celtarum nomine Germanos ſignificaſſe, non ſolum hoc in loco, ſed in quibuſdam alijs. Nam quod hic Ariſtoteles de Celtarum moribus refert, idem Cæſar in commentarijs, & Mella de ſitu Orbis, de moribus Germanorum memorant, & quod Ariſtoteles libro tertio Ethicorum tradi refert, Celtas*

nec

nec in terræmotu, nec in maris tempeſtate timere, multo magis Germanorum naturæ conuenit, quàm Gallorum: quam mihi ſuſpicionem mouit Honoratus Ioãnes Valentinus uir domi nobilis, græcè & latinè doctiſſimus, cum quo propter egregiam eius eruditionem & humanitatem libenter ſoleo ſermones tum familiares, tum etiam literatos conferre.

Turpes fabulas ſpectet.) Vt comœdias turpes, dum agũtur in theatris. Quibus lex laſciuiam attribuit.) Vt Priapo deo, & Baccho, ac Veneri. Spectatores iam fieri oportet doctrinarum.) Vt exercentes ſe in palæſtra, currentes, iaculantes, ludos equeſtres agitantes conſpiciant, atque item uoce uel fidibus canentes audiant. Hæc enim ſtudia & exercitamenta doctrinas uocat, quia ſunt à pueris & adoleſcentibus diſcenda, ſed ea maximè quibus & corpora & animi durantur ad bellum, ut indicat Vergilius noſter, qui ex præceptis, ut uidetur, Ariſtotelis ſtudia puerorum, duritiæ ac labori ſtudentium pulcherrimè perſequutus eſt illo carmine,

Durum à ſtirpe genus natos ad flumina primum
Deferimus, ſæuóque gelu duramus & undis:
Venatu inuigilant pueri, ſyluáſque fatigant,
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.

Finis libri ſeptimi.

PP iii

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ARISTOTELIS DE REPVBLIca Liber octauus, interprete & enarratore Io. Geneſio Sepulueda.

Caput primum.

LEGVM igitur latori plurimũ operæ ponẽdum eſſe in puerorum educatione, quod in ciuitatibus prętermiſſum Reipub. nocet, nemo dubitauerit: quoniam ad quanque Rempub. ſua eſt adminiſtratio dirigenda, cum ſui quanq; mores & tueri, & ab initio fundare ſoleant, hoc eſt populares mores Rempub. popularem, & paucorũ potentiam, qui ſunt huic generi accommodati: ſemper tamen optimi quique mores melioris Reipub. ſunt cauſa. Prętereа cũ ad omnes facultates & artes quędam ſint exordia doctrinæ, & quibus antea aſſueſcere conueniat: vt earum cuiuſque muneribus fungamur, dubium eſſe non poteſt, quin idem in virtutis actiones accidat. Sed quoniá vnus eſt omnis ciuitatis finis, haud dubiè neceſſarium eſt, vt vna eadémque ſit cunctorum educatio & diſciplina, eadémque cura & procreatio, ídq; publicè, nõ priuatim, quemadmodum nũc ſuorum quiſq; filiorum curam gerit, & eos prout viſum eſt, priuatim inſtituit, cum tamẽ communium communẽ eſſe exercitationem oporteat, & ſimul ciuium quiſque ſe nõ ſuum, ſed omnes ciuitatis eſſe putare debeat. Eſt enim vnuſquiſq; ciuitatis pars: procuratio verò cuiuſque partis procurationem totius ſpectare debet lege naturę. quo nomine

mine laudandi ſunt Lacedęmonii,qui magnum ſtudium in pueros,& magnam curam,eámque publicè conferunt.De educatione igitur leges eſſe ferendas, eámque publicam eſſe oportere,perſpicuum eſt.

Scholia in Caput I.

LEGVMLATORI *plurimum operæ ponendum eſſe in puerorum educatione.*) *Perſequitur rationem pueros educandi & inſtituendi inchoatam libro ſuperiore, quam curam legumlatori maximè neceſſariam eſſe docet. Nam mores ciuium tum ad inſtituendam, tum ad conſeruandam cuiuſque generis Rempub. multum faciunt. Placet autem non priuatim inſtitui pueros,ſed publicè,more Lacedæmoniorum. Reipublicæ nocet.*) *Neglecta cura pueros inſtituendi Reipub. officit. Sui quanque mores.*) *Sic quæque Reſpub. optimè & inſtitui ab initio,& deinde conſeruari poteſt,& ſolet,ſi mores ciuium ei generi conſentiāt.*

Vnus eſt omnis ciuitatis finis.) *Quia ciuitas uniuerſa unum & eundem finem ſpectat,eadémq; re felicitatem metitur,idcirco ciues omnes eodem modo inſtitui ac educari debent publicè. Procuratio cuiuſque partis.*) *Adminiſtratio ſingularum partium debet ad totius adminiſtrationem referri.*

Caput II.

QVAE ſit autem educatio,& quomodo pueri inſtitui debeāt,cognitū eſſe oportet. Nunc enim de operibus ambigitur, cum non eadem omnes pueris diſcenda eſſe exiſtiment,nec ad virtutē,nec ad optimam vitam.Sed neque illud ſatis conſtat, ad mores animæ,an ad intelligentiam potius inſtitutio ſit dirigenda.Ex vſitata quidem educatione turbulenta eſt & obſcura conſtituendi ratio: num rebus ad vitam vtilibus,an iis quæ ad virtutem pertinent,an rebus præſtātioribus exerceri debeāt.Nam hæc omnia quibuſdā ſe iudicibus tuentur.De his enim quæ vir-

tutem attingunt, nihil eſt de quo inter omnes conueniat. Nam virtutem ſtatim non eandem colunt omnes, vt merito de ipſius exercitatione diſſentiant. Ex operibus igitur vtilibus neceſſaria eſſe diſcenda certum eſt: ſed cum liberalia illiberalibus diuiſa ſint, non eſſe omnia diſcenda, perſpicuum eſt, ſed ea duntaxat ex vtilibus eſſe obeunda, quæ obeuntem ſordidum non efficiunt. Sordidum autem opus & ars doctrináque ſordida putari debet, quæcunque liberorum hominum corpus vel animum vel intelligẽtiam inutiles ad vſus actionéſque virtutis reddunt. Quamobrem quæcunq; artes corpus in deteriorem habitum inducunt, mercenariáſque operas ſordidas appellamus, propterea quòd mentem impediũt abiectámque reddunt. Scientiis autem quibuſdam liberalibus operam quadamtenus impẽdere, non eſt illiberale, ſed qui hoc facit aliorũ cauſa, is ſæpe mercenaria ſeruiliq; opera fungi videri poteſt. Vulgatæ igitur diſciplinę, vt ſuprà diximus, ancipites ſunt, & in vtranque partem flecti poſſunt.

Scholia in Caput II.

QVAE *ſit autem educatio, & quomodo pueri inſtituti debeant.*) *Duo ſunt legumlatori conſideranda in conſtituẽda educatione, Primum quæ ſint pueris addiſcẽda: Secundũ quomodo ſint inſtituendi. Nec enim conſtat quo referri debeat educatio, ad commoditatem, an ad morales uirtutes, an ad cognitionem rerum & contemplationem: quanquam ex rebus utilibus non dubium eſt, quin neceſſariæ ſint addiſcendæ, non tamen illiberales, ſed quæ ſint homine ingenuo digna. Scientiæ uerò liberales non propter alios, ſed propter ſe cuique ſunt addiſcẽdæ. De operibus ambigitur.*) *Non de modo, ſed de rebus ipſis & ſtudijs ac exercitamentis, quibus pueri ſunt inſtituendi. Nec ad uirtutẽ.*) *Quoniam*

alij

alij aliam uirtutem magis probant. Nec ad optimã uitam.) *Alij enim alio felicitatem metiuntur.* Ad mores animæ.) *Ad uirtutes morales.*

An ad intelligentiam.) Ad contemplationem, & intellectuales uirtutes. Ex uſitata quidem educatione.) *Si ad uulgarẽ & communem educationem ſpectare libeat in præceptis educationis tradendis, ut ea ſcilicet edoceamur & dirigamur, parũ nos iuuare poterit.* Quæ pertinent ad uirtutem.) *Moralem intellige.* An rebus præſtantioribus.) *In cognitione rerum & contemplatione. Nam* τὰ περιττὰ, *quas res præſtantiores ſolet interpres conuertere, Ariſtoteles quæ neceſſarijs & utilibus excellentiora ſunt, uocare conſueuit, qualis eſt rerum naturalium, & Dei, mundique, & maximarum mundi partium cognitio & contemplatio, ut ſuprà non ſemel declaratum eſt, & in primo libro de prima philoſophia Alexander Aphrodiſienſis exponit, quem ipſi adoleſcentes uoluntate Clemẽtis pontificis maximi è græco in latinum ſermonem conuertimus.* Quibuſdam ſe iudicibus tuentur.) *Suos auctores habent, à quibus tradita ſunt.* Animum uel intelligentiam.) *Partem animæ rationis expertem, in qua uirtutes morales ingenerãtur: uel ſuperiorem, qua prudentia & cæteræ intellectuales uirtutes gignuntur. Itaque non ſolum artificum, ſed etiam agricolarum, & omnis generis mercatorum & mercenariorum uitam in artibus & actionibus ſordidis uerſari tradit.* Scientijs quibuſdam liberalibus.) *Vt muſicæ, & arti pictoriæ. poteſt etiam hoc ad doctrinas referri, in quarum ſtudio uitiũ illud uitari debet, quod Cicero in C. Sulpitio, & in Sex. Pompeio damnauit, quod alter in aſtrologia, alter in geometria magnũ ſtudium, multámque operam in res obſcuras atque difficiles contuliſſent, eaſdémque minimè ad ſolidam illarum ſcientiarum cognitionem neceſſarias, quæ doctrinæ & artes, ſi non ſponte ſua & cognitionis gratia, ſed ob alias cauſas, uel ut aliorum uoluptati quiſpiam aut commoditati ſeruiat petãtur, mercenariæ fiunt & ſeruiles.* Vulgatæ igitur diſciplinæ.) *Rationes inſtituendi pueros quæ traditæ ſunt & uulgatæ, quam ſuprà uſitatam educationem uocauit, nihil habẽt certi & definiti, quo poſſimus ad ueram inſtituendi rationem tradendam erudiri: hæc uerò ſunt literæ, palæſtra, muſica, & pictura, de quibus deinceps diſputabit. Nam literæ poſſunt tum ad mercaturam referri, & opera neceſſaria & utilia, tum ad liberales diſciplinas & contemplationem: & pi-*

ctura & muſica eodem modo, ut proximo capite declarabitur. Quo fit ut hæc uulgaris inſtituendi ratio ſit anceps, cum poßit ut ad honeſtam & liberalem uitam, ſic ad utilitatem referri.

Caput III.

SED quatuor ferè ſunt, quibus inſtituere pueros conſueuerunt, literæ, palæſtra, muſica, & quarto loco ars pictoria, qua nonnulli pueros inſtituendos curant: ſed literaria & pictoria tanquam vtiles ſint ad vitam, & multifariam commodas: palæſtra quaſi ad fortitudinem conducat. Cæterum muſica in controuerſiam venire poteſt, vtpote cui plerique nunc dant operam voluptatis gratia, cum tamen initio in diſciplinæ parte poneretur, propterea quòd ipſa natura, vt ſæpe diximus, poſtulat, vt non modo negotia rectè gerendi, ſed etiam otio honeſtè fruendi facultas adſit. Hoc eſt enim cunctorum principium, vt rurſus de ipſo diſſeramus, quoniam & ſi vtrunque expetendum eſt, otium tamẽ præferri debet, ſed non id quod in ludo conſumitur: tunc enim ludus nobis neceſſario finis eſſet vitę. quod fieri nõ poteſt, & inter negotia magis ludis eſt vtendum: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem deſiderat. Eſt autem ludus requieſcẽdi gratia. Negotiũ verò cum labore & contentione geritur. quamobrem inducendi ſunt ludi occaſionem vſus obſeruantibus, vt tanquam medicamentum adhiberi videantur, quoniam hic animi motus remiſſio eſt, & propter voluptatem requies. Otio autem ipſo voluptas felicitáſque & vita beata cõtineri videtur. in hoc enim ipſo, vt otio fruamur, voluptas & felicitas, vitâque beata con-

contineri videtur:quod occupatis non ſuppetit,ſed otioſis. Nam qui in negotio eſt, is cuiuſpiá finis gratia,tanquam is nó adſit,negotiatur. Felicitas autem finis eſt, quam non cum dolore, ſed cum voluptate contingere omnes exiſtimant. Cæterum hanc voluptatem non eandem omnes,ſed ſibi quiſque ſuóque habitui accommodatam ſtatuunt : optimus autem quiſque eam eſſe decernit,quę optima eſt,& à rebus honeſtiſſimis proficiſcitur. Ad otium igitur vitæ liberalis,vt quædam diſcant,ac eis inſtituantur,oportet: vtq; inſtituta hæc & diſciplinæ propter ſe, quæ verò ad negotium pertinét,vt neceſſariæ & aliarum rerum gratia ſuſcipiantur. Quocirca priores muſicam in parte diſciplinæ,non ut rem neceſſariam ſtatuerút (nihil enim habet huiuſmodi) nec vt vtilem, quemadmodum literæ vtiles ſunt ad rationé quæſtuariam,& rei familiaris adminiſtrationé,& ad do ctriná & ad opera multa ciuilia. Sed ars pictoria vtilis eſſe videtur, vt melius de artificum operibus iudicemus. Nec rurſus quemadmodum palæſtra,ſic muſica valetudini viribúſque cófert: neutrum enim ex ipſa videmus exiſtere. Reliquum eſt igitur vt muſica ad vitam in otio liberaliter degendam diſcenda ſit, quo ipſam videmus à veteribus referri. Quam enim vitam liberorum hominum eſſe putant, huic muſicam attribuunt. Itaque Homerus in carminibus ait,

Quàm iuuat ad lautá cœnam accerſire Thaliam?

Et ſic quoſdam alios præfatus,inquit,

Cantorémq; vocát,modulis qui mulceat omnes.

Et alio in loco Vlyſſes eam vitam optimá eſſe con-

firmat, cum homines, inquit, lætitia perfuſi ſunt.

Pérq; domum cantu fruitur conuiua recumbens. Eſſe igitur diſciplinam quandam, qua non vt vtili aut neceſſaria, ſed quaſi liberali & honeſta filii ſint inſtituẽdi, perſpicuum eſt. Cæterum vna ſit, an plures, & hæ quæ ſint, & quomodo docendæ, poſtea diſſeremus. Nunc id tantum profecimus, quod noſtram ſententiam quodam veterum teſtimonio ex traditis diſciplinis confirmauimus. hoc enim muſica declarat. Nec dubitari poteſt, quin ex neceſſariis aliqua doceri pueros conueniat, vt literis erudiri, non ſolum propter commoditatem, ſed etiam quia fieri poteſt, vt ex his ad alias diſciplinas procedatur. Eadémque ratione inſtituendi ſunt arte pingendi, non quo minus in rebus priuatis emendis errent, nec ſupellectilis aut veſtis emptione & venditione fallantur, ſed potius quoniam ex hac exiſtit corporũ pulchritudinem contemplandi ratio. Commoditatibus autem vbique duci, nec magnum decet, nec ingenuum animum: ſed cum moribus, an ratione ſermonéque inſtitui pueri, & corpore prius an mente exerceri debeant, in promptu ſit intelligere. Ex his palam fit oportere pueros gymnaſticæ & pædotribicæ tradi, quarum altera corporis habitus, altera verò opera qualitate quadam afficiuntur.

Scholia in Caput III.

S E D *quatuor ferè ſunt, quibus inſtituere pueros conſueuerunt.*) *Quatuor facultates ſunt, quibus parentes filios ſuos inſtituendos curare ſolent, literæ, palæſtra, muſica, & ars pictoria, propter quaſdam ſcilicet utilitates. Nam literæ ad multa negotia ſunt utiles. Pictoria facit ne fallamur*

lamur in tabulis pictis. Palæſtra ſiue gymnaſtica, quoniam ad res bellicas prodeſt. De muſica dubitari poteſt. Nam licet ea quidam utantur oblectationis gratia, ueteres tamen partem quandam rectæ educationis eam eſſe ſtatuerũt, ad otium ſcilicet rectè fruendum. Nam otium finis eſſe optimæ uitæ ſtatuendum eſt, non tamen otium quod in luſionibus conſumitur, ſed quod in optimarum rerum cõtemplatione ponitur. Nam ludus non finis eſſe, ſed laboribus interponi debet, quaſi medicina ad uires per requiem recipiendas, ut iterum labor ſuſcipiatur. Itaq; ludus tanquam res neceſſaria negotijs obeundis eſt adhibendus: muſica uerò tanquam honeſta, & ad otiũ fruendum in uita liberali accommodata. Eodémque modo facultas pictoria non utilitatis gratia diſcenda eſt, ne in emptionibus fallamur, ſed quia præbet corporis pulchritudinem, dijudicandi & contemplandi facultatẽ. Literæ & palæſtra.) Literæ ſunt legendi & ſcribẽdi facultas. Palæſtra alio nomine, utroque græcè gymnaſtica uocatur. ſed palæſtra, Latinis eſt magis uſitatum uocabulum, quo ſignificantur omnes ferè corporis artificioſæ exercitationes. Tanquam utiles ad uitam.) Itaque finem harum utilitatẽ quandam faciunt, de qua infra memorabitur. Quaſi ad fortitudinem.) Ad munera militaria. Cum tamen initio.) Veteres qui muſicæ fuerũt auctores, ad rectã & honeſtam educationem muſicam pertinere ſtatuerunt, ipſamque in numero liberalium ſcientiarum poſuerunt. Hoc eſt enim cunctorum principium.) Otium cunctis ponitur tanquam principium deliberationis in uita inſtituenda, quia cuncta ad otium referuntur tanquam ad finem. Itaque principium hoc in loco uocat finem, quoniam eadem res & finis dicitur & principium. Nam quod eſt primum in deliberatione & conſideratione, id ultimum eſt in effectione, Ethicorum iij. & finis in actionibus principium eſt, ut ſuppoſitiones in mathematicis, ſeptimo Ethicorum. Tunc enim ludus neceſſario finis eſſet.) Si ludicrum otium eſſet felicitas, finis optimæ uitæ poſitus eſſet in ludo: quod fieri nõ poteſt. Nec enim ad ludum & iocum nati ſumus, ut inquit Cicero, ſed ad ſeueritatem potius, & quædam ſtudia grauiora atque maiora. Cum labore & contentione.) Contentio animi contraria eſt remiſſioni & relaxationi. Occaſionem uſus obſeruantibus.) Debet enim tempus obſeruari ad ludum & iocum, cum ſcilicet requies ad uires corporis aut animi labore defatigati recipiẽdas eſt ne-

ceſſaria. Quoniam hic animi motus.) Motus qui fit in ludo, eſt animi relaxatio, & idem propter uoluptatẽ eſt requies. In hoc enim ipſo.) Otium latè patet, complectitúrq; uoluptatem & uitam beatam, quod negotio abeſt. Nam qui negotiatur, is alicuius rei quam non habet gratia negotiatur, felicitatis ſcilicet cauſa, tãquam eam nondum ſit aſſecutus. Sed ſibi quiſque, ſuóque habitui.) Vitioſus prout ipſi & uitioſis habitibus quos animo induerit conuenit: ſic uoluptatẽ comitem beatæ uitæ ſtatuit, turpẽ ſcilicet & uitioſam: uir probus honeſtam, & quæ ex rebus honeſtiſſimis capitur. Literæ utiles ſunt ad rationem quæſtuariam.) Nam ſine literis non poteſt confici accepti & expẽſi libellus, qui utilis eſt mercatoribus, & patribus familias. Ad doctrinam.) Vt procedatur ad artes, & ſcientias liberales. Sunt etiam utiles literæ ad ciuiles actiones, quæ multifariam ſcripturis indigent & monumentis. Ad uitam liberaliter degendam.) Vitam liberalem uocat, quæ ſibi uacat, nec eſt in rebus neceſſarijs aut utilibus parandis occupata. Nec in ſupellectilis aut ueſtis.) Supellectilis nomine uaſa omnia eſcaria & potoria, menſæ, lecti, & candelabra, & cætera id genus continentur: quæ ſi ſculpta ſint, quaſi picta poſſunt pictoris iudicio diſcerni. Veſtis autem uocabulo tapetes etiã & aulæa ueniunt, & ſtragula omnis generis, quæ omnia græcè τῶν σκευῶν nomine intelliguntur. Gymnaſticæ & pædotribicæ tradi) Gymnaſtica eſt, quæ alio nomine uocatur palæſtra, facultas exercendi corpus ad uires corporis ualetudinémque confirmandam, & bonam habitudinem ingenerandam. Pædotribica uerò pertinet etiam ad corporis exercitationem, non tamen uiriũ habituúmque & ualetudinis gratia, ut gymnaſtica, ſed operũ, id eſt ut pueri diſcant iaculari, gladio punctim caſimque ferire, equos flectere, & cætera corporis liberalia militariáque munera obire. Altera igitur id eſt palæſtra corporis habitus afficitur qualitate quandam, quia robuſtus fit, & rectè ualet. Altera id eſt pædotribica, opera militaria afficiũtur bonitate, id eſt rectè obeuntur.

Caput IIII.

NVNC igitur ciuitates quę curã in pueros maximè conferre videntur, aliæ athletarum habitũ ingenerant, quę res ſpeciem deformat, & obeſt corporum

rum

rum incremento. Lacones autem licet hoc errore non labantur, tamẽ laboribus feros & immanes red dunt, tanquam hoc ſit ad fortitudinem accommodatum. Sed vt ſæpe diximus, nec ad vnã virtutem, nec ad hãc maximè eſt ea cura referẽda: & ſi ad hanc referri debet, tamen qua id ratione fiat, Lacones non compererunt. Non enim neque in cæteris animantibus, neque in gentibus fortitudinem comitem feritatis eſſe notamus, ſed mitiores & leonis ſimiles mores affectari. Sunt autem multæ nationes ad cædes & humanarum carnium epulas procliues, vt ex iis qui Pontum accolũt, Achęi & Eniochi. Et ex mediterraneis gentes aliæ quædam his ſimiles, aliæ etiam immaniores, quæ cũ latrociniis deditæ ſint, à fortitudine tamen abhorrẽt. Pręterea Lacones ipſos ſcimus, dum aſſiduè laboribus exercentur, aliis præſtitiſſe. Nũc autem & ludis gymnicis, & bellicis certaminibus eſſe cæteris inferiores. Non enim idcirco præſtabant, quòd pueros ad eum modũ exercerent, ſed eo tantum, quòd aduerſus nõ exercitatos exercebant. Ad honeſtatem igitur primæ partes deferri debent, non ad feritatem. Non enim lupus, nec alia vlla fera, ſed vir probus aptus eſt honeſto periculo ſubeundo. Cæterum qui pueris ad hæc nimiam licentiam præbent, nec eos rerum neceſſariarum diſciplina imbuendos curant, hi pueros reuera ſordidos efficiunt ad vnum tantum opus vtiles ciuili rationi reddentes, idq;, vt ratio docet, peius aliis. Non igitur ex prioribus factis iudicium, ſed ex præſentibus eſt faciendum. Nũc enim concertatores habent

vere ac pulch

& æmulos diſciplinæ,eiſdem antè carebăt. Gymnaſtica igitur vtendum eſſe,& quomodo,non eſt controuerſia:debent enim ad pubertatem vſque leuioribus exercitationibus tradi,victu violento, & laboribus neceſſariis remotis, ne ſint augeſcentibus impedimēto. Quas res hoc malū parere poſſe nō paruo argumento eſt, quòd inter Olympionicas duos tréſve ad ſummum reperias, qui viri & iidem adulеſcentes fuerint victoria potiti,propterea quòd iuniores dum ſe neceſſariis exercitationibus dedunt, vires exhauriūt. Sed cum tres annos à pubertate diſciplinis aliis tribuerint, tunc conuenit laboribus & certa ciborum neceſſitate proximam ætatem exercere. Nam ſimul mentem & corpus laboribus fatigare non conuenit: quoniam hi labores contrariarum rerū efficientes ſunt. Labor enim corporis menti eſt impedimento,mentis autem corpori. De muſica & ſi quædā ſuprà diſſeruimus,nō tamen erit alienum vlterius eadem repetentes procedere,vt quæſtioni quæ de ipſa poſſet induci,occaſionem præbeamus. Nec enim facilè eſt muſica quā vim habeat,nec cuius gratia ſit capeſſenda conſtituere,num ludi, & quietis alternæ,vt ſomnus & largior vini potus.Hęc enim per ſe non rebus honeſtis, ſed iucundis annumerantur, ſimúlq; ſollicitudinem, vt Euripides ait excutiunt.Itaque muſica in hunc ordinem redigitur: & his vtuntur eodem modo vino, ebrietate & muſica:ſaltationem quoque his rebus annumerant. Ad ludum igitur & requiē muſica referri debeat quæritur, an magis putanda ſit nōnihil ad virtutem pertinere,

tinere, vt quéadmodum gymnaſtica corpus, ſic ipſa mores qualitate quadam afficere valeat, rectè lætandi facultate per conſuetudinem inducta, an aliquid ad vitam liberalem atque prudentiam conferat. hoc enim tertium memoratorum ponendum eſt. Palam eſt igitur pueros non eſſe ludi cauſa inſtituendos: nec enim diſcere ludus eſt, cũ non ſine moleſtia erudiantur. Sed neque vitam liberalem pueris decet ac talibus ætatibus tribuere, cum finis imperfecto non conueniat, ſed forſitan ſtudium puerorum ludi cauſa, quo in virili & perfecta ætate fruantur, inductum eſſe videatur. Quod ſi ita eſt, quid tandẽ habẽt cauſæ cur ipſi doceantur, & non potius Perſarum, Medorúmque regum more per alios id faciant, & voluptate atque diſciplina fruantur, cũ ſit neceſſe melius id fieri ab illis qui hoc ipſum opus & artẽ profitentur, quàm ab his qui tãtum temporis & operæ in eo, quantum modo in diſcendo poſuerunt? Quod ſi ipſos in talibus rebus elaborare oportet, debent iidẽ ipſi etiam condiendorum obſoniorum artem, negotiúmque ſuſcipere: quod multum habet abſurditatis. Eadem manet difficultas, ſi ea vis muſicæ eſt, vt mores meliores efficiat. Nã quid attinet ipſos diſcere, & non potius audire alios, vt rectè & oblectẽtur, & iudicare valeant Laconũ more, qui quanuis non didicerint, tamẽ, vt ferũt, rectè poſſunt qui ſint optimi, & qui non optimi cantus iudicare. Eadem eſt ratio, ſi ad iucundam liberalémq; vitam adhiberi debet. Quid enim attinet ipſos diſcere, & nõ aliis vtẽtibus frui? Licet autem opinionem quam de diis ha-

bemus conſiderare: neque enim Iuppiter ipſe cantare, aut fidibus canere à poëtis memoratur: quin ſordidos tales homines appellamus: atque eo munere præterquam ludentem non eſt viri non temulenti fungi. Sed de his rebus poſtea fortaſſis locus erit diſſerendi.

Scholia in Caput IIII.

NVNC *igitur ciuitates quæ curam in pueros maximè conferre uidentur.*) *Dupliciter erratur in puerorum educatione. Nam quædam ciuitates dum robuſtiſſimos facere conantur, ſpeciem deturpant, corpora detorquentes, & per nimios labores obſunt, quo minus corpora in proceritatem augeſcant. Alij ut Lacedæmonij feras & immanes reddunt, cuncta ad unam uirtutem bellicam referẽtes, cum tamen educatio non ſit ad hanc maximè dirigẽda: nec ſi ſit, feritas faciat ad fortitudinem, ut exemplis declaratur. Itaque ad honeſtatem, non ad feritatem exercitationes ſunt referendæ. Gymnaſtica igitur utendum eſt uſque ad annum quartumdecimum, ſed ita ut pueri leuioribus laboribus exerceantur: nec eis cibus concoctu difficilis tribuatur, ne augeſcentibus obſit. Sed cum tres à pubertate annos ſtudijs alijs tribuerint, hoc eſt ab anno decimo octauo maioribus laboribus eos exerceri conuenit, & cibis ualentibus ali ad opera neceſſaria accommodatis. De muſica in quæſtionem uenire poteſt, requietis uoluptatiſque cauſa ſit capeſſenda, an conferat ad uitam beatam: ſunt enim in utranque partẽ rationes. Athletarum habitum.*) *Robori ſcilicet corporis & uiribus maximè ſtudentes. quæ res homines per labores deformat. de quo Quintilianus ait, ſicut athletarum corpora etiam ſi ualidiora fiant exercitatione, & lege quadam ciborum, non tamen eſſe naturalia, atque ab illa ſpecie quæ ſit conceſſa hominibus adhorrere uidentur. Comitem eſſe feritatis.*) *Fortitudo non ſequitur feritatem, nec eſſe ferum hominem & immanem ſiue crudelem, argumentum eſt fortitudinis. Ex mediterraneis.*) *Ex gentibus Ponticis, quæ non tenent loca maritima, ut Achæi & Eniochi, ſed longius ab ipſo Ponto Euxino habitant. Cæterum qui pueris ad hæc nimiam licentiam præbent, nec eos rerum neceſſariarum diſciplina imbuendos curant.*) *Qui pueris feritati & crudelitati ſtudentibus indulgent,*

dulgent,uel eos ad immanitatẽ inſtitutis ac moribus inducunt,nec temperantia & iuſtitia cæteriſque uirtutibus ad rectè tum in bello & negotijs,tum in pace & otio uiuendum neceſſarijs imbuendos curant, hi puerorum animos deprauant, & parum accommodatos reddunt ciuili rationi,quæ ſunt per leges & mores à legumlatore inſtituendi,ut probi uiri ciuéſque fiant,præterquam ad fortitudinem, bellúmq; gerendum, ad quod etiam ipſum deterius alijs accommodantur. Immanitas enim ac feritas non ſolum iuſtitiæ ac temperantiæ,cæteriſque humanioribus uirtutibus eſt inimica,ſed etiam ad fortitudinem,cuius cauſa petitur à Lacedæmonijs,parum aut nihil iuuat. Non igitur ex prioribus factis.) Ad Lacedæmonios hoc quoque referendum eſt, qui prius idcirco cæteros uincebant, non quòd meliore ratione exercerentur, ſed quia exercitati cum non exercitatis pugnabant: nunc autem quanuis exercitati ſint,uincuntur tamen interdum, quia res eis eſt cum perinde exercitatis. Victu uiolento.) Victu athletico,quem paulò pòſt ἀναγκοφαγίαν uocat,ut exercitationes neceſſarias, quos hic neceſſarios labores, quibus adoleſcentes exerceri pluſquàm uellent cogebãtur:aut labores neceſſarios & neceſſarias exercitationes pro uiolentis ac modũ excedentibus dicit. Nam ut neceßitas latinè, ſic græcè ἀνάγκη uim interdum ſignificat.dicũtur autem uiolenti labores intolerabiles, & qui ſibi fatigatum corpus cogunt ſuccũbere. Inter Olympionicas.) Inter Athletas,qui Olympico certamine uictores fuerunt. Adoleſcentia enim nimio labore exercita,& uiolẽtis exercitationibus antequã robur & ſtatura perficiatur fatigata, exhauſtas uires & quaſi effœtũ corpus tradit ætati uirili. Sed cum tres annos.) Hoc referendum uidetur ad opera, quibus pueri ſunt per pædotribicam,de qua paulò antè diximus,inſtituendi. Certa ciborum neceßitate.) Lege quadam ciborum.Nã utroque modo Quintilianus ἀναγκοφαγίαν interpretari uidetur lib. duodecimo. quoniã Athletæ cibis duntaxat ualidis & ad uires confirmandas & augendas accommodatis utebantur, ficis ſcilicet aridis aut carnibus. Nam uictum Athletarum in ficis aridis, quibus corpus uiréſque iuuentur,olim conſtitiſſe, ac deinde a Pythagora exercitatore tranſlatum eſſe in carnes,Plinius eſt auctor naturalis hiſtoriæ libro uigeſimotertio. A cibis autem leuioribus ſecundiſque menſis uelut lege quadam prohibebantur.Hoc eſt enim quod Paulus ait in epiſtola quæ eſt ad Co-

rinthios prima, quicunque agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet, ab omnibus ſcilicet leuioribus delicatioribúſq; cibis. Vt *ſomnus & longior cibi potus.*) Somnus ut ab ipſo in libro de Somno & uigilia definitur, eſt affectio quædam ſenſibilis partis uinculo & torpedini ſimilis: eſt enim uacatio ſiue quies ſenſuum omnium, qui cum ſentiendo fatigentur, ut aliquando quieſcant neceſſe eſt. Huic igitur ſimilis eſt ludus, ut intentio animi per requiem relaxetur ludendo ſeu iocando. Ludus enim latè patet, pertinétque ad omnia quæ non ſerio fiunt, aut dicuntur. eadem eſt uini largioris potus ratio, qui eſt quaſi requies ſollicitudinum, & ſeueriorum curarum. *Sic ipſa mores qualitate quadam afficiat.*) Vt quemadmodum gymnaſtica bonum habitum corporis ingenerat, ſic muſica bonũ habitum animi. Muſicâ enim homines ſic affici ſolent, ut quandoque irati placentur, triſtes ad lætitiam redeant, quandóque languens animus concitetur, & uarijs modis agitetur, pro diuerſitate ſcilicet concentuum, ſiue tonorũ: quæ ratio ad mores, id eſt ad uirtutes morales pertinet. habitus enim ex actibus generantur. *Ad uitam liberalem atque prudentiam.*) Ad uitam beatam & contemplationem. Nam quod Ariſtoteles græcè dicit διαγωγὴν, hoc interpres modo uitam liberalem, modo uitam beatam conuertit: in hoc enim intellectu utitur eo uocabulo Ariſtoteles: prudentiam autem hoc in loco impropriè pro intelligentia & contemplatione poſuit, ut ſæpe ſolent auctores uocabula ad res ſimiles transferre. Nam prudẽtia propriè in rebus agendis uerſatur: contemplatio & intelligentia in rebus neceſſarijs, aut certè in conſideratione, quæ ad actiones exteriores non refertur: ſed interdum alterum pro altero ponitur, quoniam utrunq; eſt rationis actio & conſideratio quædam. Muſica igitur tunc ad uitam beatam & intelligentiã pertinere dicitur, cum intellectus in muſicæ contemplatione, ut in quodã intelligibili & ſcientia quadam uerſatur, ſonorum ſcilicet proportionem, diſcrimina, compoſitionẽ, & concentuum efficientiam in humanis animis contemplando. *Hoc eſt enim tertium memoratorum.*) Nam primum fuit, quod ad requiẽ & delectationem pertinet. Secundũ, quod ad mores animi & affectus ſedandos aut concitandos. Tertium, quod ad contemplandum & philoſophandum. *Per alios id faciant.*) Per cantores aut tibicines, & alios muſicos artifices, quibus canentibus ipſi delectãtur, & muſica fruũtur. *Laconũ more.*)

Vt *facere*

Vt facere ſolet Lacedæmonij. A poetis memoratur.) Qui ut uiri ſapientes, quid quanque perſonam deceat, maximè conſiderare, & decorum ſeruare ſolent. Non eſt uiri.) Grauis ſcilicet & honorati, ſeu principis, qualem poetæ Iouem faciunt inter deos, præterquam ſi temulentus ſit, aut per ludum faciat, non ſerio, ut mercenarij muſici, unde nata eſt cantorum paulò ambitioſorum conſuetudo, quã Horatius non iuſtiſſimè fortaſſe uitium uocauit, ut nunquam inducant animum cantare rogati, ne turpiter ſcilicet mercenariorũ more alienæ uoluptati ſeruire uideantur: iniuſſi nunquam deſiſtant, cum ſponte ſua ſunt in eam rem, qua ipſi maximè delectantur, ſine nota ſeruilis animi deducti.

Caput V.

SED prima quęſtio eſt, num muſica ſit ex diſciplinarum ordine reiiciẽda, an ſecus: & ex tribus explicatis rebus cuius vim habeat, diſciplinæ, ludi, an vitæ liberalis atque beatæ: ſed tamen rectè omnibus annumeratũr, & omniũ particeps eſſe videtur. Nam ludus requietis eſt cauſa: requies autẽ neceſſario iucunda, cum ſit moleſtiæ quam labores inferunt, medicina. Et vitæ beatæ nõ ſolum honeſtatem, ſed voluptatem etiam ineſſe oportere conſtat, quoniam eſſe felicem ex vtraque conſiſtit. Muſicam verò de numero eſſe iucundiſſimarum rerum omnes conſentimus, tum ſimplicem & nudam, tum in cõcentu. Quare Muſæus cantum mortalibus iucundiſſimum eſſe tradit. Itaque nõ temerè muſica in hominũ cœtus & vitas liberales adhiberi ſolet, quaſi vim habeat oblectandi. quo intelligitur oportere, vt muſica adoleſcentiores inſtituantur. Nã quæ ſunt abſque nocumento iucunda, hæc omnia non ſolum fini, ſed etiam alternæ quieti cõueniunt. Verũtamen cum raro ad finem homines perueniant, ſępe autem

requieſcant,& ludis vtātur,efficitur vt non ſolū ob alia,ſed etiā propter voluptatem cōmodum ſit in iucunditatibus, quas muſica præbet requieſcere. Accidit tamen hominibus vt ludos finem faciant, idcirco fortaſſis, quòd fini voluptas quædam ineſt, & ſi non quæuis:hanc autem inquirentes, pro hac illam accipiunt,propterea quòd quædam habet actionum fini ſimilia.Nam vt finis nullius futuræ rei gratia expetendus eſt, ſic huiuſmodi voluptates nullius rei futuræ gratia petuntur, ſed propter antecedentes, hoc eſt ob labores & moleſtiam.Cur igitur felicitatem per has voluptates quærunt, hanc merito cauſam eſſe dixeris. Sed qui muſicæ nō ob hanc ſolum, ſed etiam quòd ad requieſcendum vtilis eſſe videtur operam impendunt:quærendum eſt vtrum hoc ex accidente fiat. Ipſius autem natura altiorem dignitatis gradum teneat,quàm pro eius vſus de quo memorauimus ratione,oporteâtque nō ſolum voluptate quæ capitur ex ipſa frui,cuius omnes habent ſenſum, nam muſicæ voluptas quædā naturalis ineſt,vnde cūctis & ætatibus & moribus vſus eius eſt iucundus,ſed etiam videre, nūquid ad mores quoque animâmq; pertineat. quod facilè intelligetur,ſi per muſicā qualitate quadā quæ ad mores pertineat afficimur. Affici autē cū alia,tum concentus Olympici declarant,quibus animos conſtat in furorē rapi. Furor autē affectio eſt morum qui animā attingunt. Præterea qui audiunt imitationes conuenienter eis afficiuntur,etiam ſine rythmis & cantibus ipſis.Sed quoniam accidit vt muſica ex numero ſit rerum iucunda-

cundarum,& virtus vt rectè oblectemur,amemúſq; & odio habeamus efficiat, oportet haud dubiè hoc diſcere,nec vlli rei æquè aſſueſcere, ac vt rectè iudicemus,& probis moribus honeſtiſq; actionibus oblectemur. In rythmis autẽ & cãtibus proximè ad veras naturas accedũt iræ,lenitatis,præterea fortitudinis & temperantiæ imitationes,& omnium quæ his rebus cõtraria ſunt,ac cæterorum quæ mores attingunt,quod rebus etiã ipſis declaratur. Talibus enim audiendis animo mutamur. Cui autẽ res ſimiles moleſtæ ſolent eſſe, ac viciſſim iucundæ, hic prope eſt, vt eodem modo ſit ad res ipſas veras affectus. Si quis enim inſpicienda cuiuſpiam imagine, non ob aliam cauſam quàm propter formam ipſam delectatur, huic neceſſe eſt iucunda ſit ipſius, cuius imaginem intuetur,contẽplatio. Accidit autem vt in aliis ſenſilibus nulla ſit morum imitatio, id eſt in iis quæ in tactum guſtatúmq; cadunt. Nam quæ in aſpectum in his exigua quædam eſt imitatio, tales enim ſunt figuræ,ſed parum, & omnibus eſt huiuſmodi ſenſus communis. Præterea hæc non morum imitationes ſunt,ſed potius ſigna,figuras dico & colores quibus mores referuntur,& hæc inter corporis affectus numerantur. Cæterum ſi quid in harum rerũ contemplatione intereſt, adoleſcentes non Paſonis opera, ſed Polygnoti,& ſi quis alius pictor,ſtatuariúſve morum rationẽ habet, intueri debent. At cantibus ipſis morum imitationes inſunt,de quo non poteſt dubitari, cum ipſa ſtatim concentuum natura diſcrimen exiſtat,vt audientes diuerſis modis afficiantur:nec ſi-

militer ad eorum quenque ſeſe habeant,ſed quibuſdam ad fletum magis & mœrorem moueantur, vt eo qui dicitur mixolydius:aliis mente fiant molliores, vt remiſſioribus cantibus: alio concentu media & conſtantiſſima ratione afficiantur, quod ex concẽtibus ſolus Doricus efficere videtur. Phrygius furorẽ infert.Hęc enim rectè traduntur ab iis qui ſunt in hac diſciplina philoſophati: quippe ipſarũ rerum teſtimoniis rationes confirmãt.Nam in rythmis eodem modo ſeſe res habet. Quidam enim mores magis conſtantes,alii mobiliores habent: & ex his quidam importunos motus concitant,alii magis liberales.quo planè intelligitur,vim muſicæ ineſſe mores animi qualitate quadam afficiendi: quæ ſi hanc vim habet,dubium eſſe nõ debet, quin hac adoleſcentes inſtitui ac erudiri deceat. cuius muſicæ doctrina cũ huius naturæ temeritate cõgruit. Adoleſcẽtes enim nihil iniucundũ non inuiti ferunt. Muſica verò ſuapte natura ſuauis eſt, & cõcentus atq; rythmi quandam inter ſe cognationem habere videntur. Quocirca multi ſapientes in hanc opinionem venerunt, vt animam alii concentum eſſe, alii concentum habere proderent.

Scholia in Caput V.

SED *prima quæſtio eſt,num muſica ſit ex diſciplinarũ ordine reijcienda.)* C*ũ ex tribus rebus memoratis,diſciplina,ludo,& uita beata,ad quam muſica referri debeat quæratur, ad omnes tamen referri poteſt.*E*ſt enim ludo ſimilis,quia muſica propter eius iucunditatẽ animum quaſi ludo relaxare licet,ut uegetior ad officia,& ſeueriores curas redeat:poteſt etiam facere ad uirtutes morales ingenerandas,quod eſt diſciplinæ.* I*tem poteſt ad uitam beatam ob eandem iucunditatem pertinere.*

pertinere.Nam uita beata ut ſine honeſtate,ita ſine iucũditate non conſiſtit.Nec enim dubium eſt quin muſica ſit ſua natura iucunda:ſed cum pauci ad uitam beatam perueniant,multi tamen uoluptate fruũtur,non ut requie,ſed ut fine,propter ſimilitudinem quam habet uoluptuoſa uita cum uita beata,quoniam utraque iucunda eſt.Sed & illud quærendum eſt,num muſica præter uoluptatem quam omnibus ſuapte natura præbet, aliquem proprium effectum honoratiorem habeat, & ad uirtutem pertinẽtem:quem muſicæ ineſſe facile intelligetur,cãtus Olympicos conſiderantibus,qui furorem quendam incutere notantur. Itaque multis ex cauſis muſicæ pueros aſſueſcere oportet,tum ludi,tum uirtutis ingenerandæ gratia,atque item iucũditatis ad uitam liberalem pertinentis:maxime tamẽ morum cauſa,quorum imitationes quædam ſunt in cantibus. Diſciplinæ.) *Num ad educationem & uirtutes morales ingenerandas pertineat.* Eſſe felicem ex utraque conſiſtit.) *Vita beata poſita eſt in uſu uirtutis & uoluptate, quæ ex ipſo uſu uirtutis exiſtit.*

· Simplicem & nudum.) *Quæ per unam duntaxat uocem aut unum ſonum editur. Nam concentus eſt multarum uocum aut ſonorum per certas proportiones conuenientia.* Quæ ſunt abſque nocumento iucunda.) *Voluptates ſine nocumento uel dolore ſunt,ut ipſe Ethic.x. declarat,quæ auditu,uiſu,uel odoratu percipiũtur,aut ex doctrinis.Nam uoluptates corporeæ non fiunt ſine antecedente dolore quodam cupiditatis,& interdum pariunt etiam moleſtias & incommoditates.* Cum raro ad finem homines perueniant.) *Ad felicitatem, quæ finis eſt ultimus humanarum actionum.* Hanc autem inquirentes.) *Dum quærunt homines uoluptatem beatæ uitæ conuenientem.hæc autẽ eſt quam præbet uſus ingeneratæ uirtutis.pro hac ſumũt ludicram uoluptatem propter ſimilitudinem,quam uoluptates habent inter ſe.* Actionum fini.) *Felicitati.* Non ob hanc ſolum.) *Non tantum propter iucunditatem uitæ beatæ conuenientem,& ob ipſam uoluptatẽ,ſed etiam propter commoditatem requieſcendi,quæ ad futuros labores cõfert.* Pro eius uſus ratione.) *Vt pertinet ad requiem.* Ad mores pertineat.) *Ad moderandos affectus,& ad educationem ſeu diſciplinam.* Furor autem.) *Furorem appellat uehementem quandam concitationem,qua mẽs ipſa uidetur emoueri, qui affectus ad animæ partem inferiorem pertinet, ad quam ſcilicet ira,quæ ſimilis eſt furori.* Qui audiunt imitationes.) *Vt*

ſi quis uoce etiam ſiue cantu & rythmis iratū, exempli gratia, aut miſereſcentem imitentur, audientes ſolent eiſdem affectibus commoueri.

Et uirtus efficiat.) *Habitus, qui uirtus nominatur, facit ut rebus honeſtis oblectemur, & odio habeamus contraria. Nam ſignum ingenerati habitus eſt uoluptas, quæ ex actibus ab eo proficiſcentibus percipitur, Ethic. ij. Vt rectè iudicemus.) De concẽtibus & omni parte muſicæ. Accidit autem ut in alijs ſenſibilibus nulla ſit morum imitatio.) Imitari mores, eſt affectus imitari: quod in cæteris ſenſibus nō accidit. præterea quæ cadunt in uiſum & auditum, ſed omnium maximè accidit ijs quæ auditu percipiuntur, qualis eſt muſica & concentus. Per uocem enim & concentum ſic potes iram ſiue hominem iratum imitari, ut ipſe iratus eſſe uidearis. Quēadmodum igitur homo cuipiam iratus, uel ſe iratum eſſe ſimulās, ſolet ad iram in eundē geſtu & uerbis alios prouocare, & miſereſcēs ad miſericordiā, ſic qui per muſicam iratum aut miſereſcētem imitatur, is in audientibus eoſdē affectus mouet, quæ eadem eſt cæterorū ratio. Efficitur etiam ut qui cantu delectatur, fortem uirum imitante, is habitū inducat ad fortitudinem inducētem, & fortitudinis actionibus gaudendi, ac in cæteris eodem modo. At figuræ & colores imitantur quidem mores ſiue affectus, ſed leuiter atque parum, ut imago ſimilis intuēti toruo aſpectu, & inflammata facie: quod per figuram & colorē exprimitur. imitatur quidem iram, ſiue iratum hominem, ſed parū, nec uidentes ſic concitat ad iram, uel afficit habitu, ut concentus huic affectui accommodatus. Itaq; figuræ & colores magis ſignificant affectus, quàm imitantur, ut uocabula res ſignificāt, non imitantur: item figura & color corporis affectus imitantur, nō animæ, ut concentus. Et omnibus eſt huiuſmodi ſenſus communis.) Boni & mali, & quibuſcunque moribus præditi ſint, omnes figuras & colores aſpiciunt ſine ullo affectus diſcrimine, aut quàm minimo: quod longè aliter accidit in muſica. nec enim omnes afficiūtur eodem modo, ſed alij magis, alij minus, pro cuiuſq; moribus & natura: omnes tamen auditu plus quàm reliquis ſenſibus afficiuntur. Non Paſonis opera, ſed Polygnoti.) Pictores quidam & ſtatuarij figuram tantum ſeu formam depingunt aut exprimūt, ut ij quibus Paſonem Ariſtoteles annumerat: alij mores etiam exprimunt & ſenſus, quemadmodum factum eſt in Laocoonte & filijs, & comprimente dracone: quæ imago marmorea ho-*

dieque

dieque uiſitur Romæ, cum admiratione omnium in hortis pontificijs ad montem Vaticanũ, in quibus moribus & affectibus exprimendis præſtitit Polygnotus pictor, de quo Plinius multis in locis memorat, qui pictores & ſtatuarij Ethici à moribus uocabantur. Nam ἤθος graece non ſolum habitus animi, ſed quoſcunque etiam affectus apud auctores ſignificat. Vt eo qui dicitur Mixolydius.) Ex diapaſon conſonãtiæ ſpeciebus exiſtunt modi appellati, quos eoſdem tropos uel tonos nominãt. Sunt autem tropi conſtitutiones in totis uocum ordinibus, uel grauitate, uel acumine differentes. Conſtitutio uerò eſt plenum ueluti modulationis corpus ex conſonantiarum coniunctione conſiſtens, quale eſt diapaſon uel diapente. Sunt igitur modi ſiue toni ſeptem, Hypodorius, Hypophrygius, Hypolidius, Dorius, Phrygius, Lydius, Mixolydius, his quidã addunt octauum Hipermixolydiũ, ut tradit Seuerinus Boetius, qui pluribus uerbis de his edifferit libro quarto de muſica, unde cætera huc pertinentia petere licebit. Concentus atque rythmi cognationẽ quandam habent inter ſe.) Rythmos appellat numeroſa carmina, quæ ſimilia ſunt concentibus ſiue harmonijs, ac eodem ferè modo legendo, quo concentus cantando, mores & affectus pro ratione & diuerſitate numerorum imitantur, & mouent affectus. Eadem ferè ratio eſt numeroſæ ſaltationis, quæ & ipſa rythmi nomine poteſt intelligi, ſed propriè in melodia intelligitur. Nam melos, ut teſtatur Plato in tertio de Republica, ex tribus cõſtat, oratione, harmonia, & rythmo, hoc eſt ex uerbis, cantu, & numeris. Itaque pedes, ut dactylus, ſpondæus, iambus, & trochæus, & reliqui ad rythmum pertinent, ut idem Plato declarat. Quocirca multi ſapientes.) Quoniam ſemper à corde, in quo ſedes eſt animæ (ut ipſe docet in libro de motu animalium) numeroſus quidam motus qui rythmus dicitur, per uenas editur, cuius conſtantiam non niſi uehementibus affectibus aut morbis perturbari medici obſeruarunt, idcirco multi ſapientes animam harmoniam ſiue concentum quendam eſſe uel habere putarunt, propter hunc ab ipſa manantem rythmum, cum rythmus ſit harmoniæ cognatus, eiuſdemque naturæ.

Caput VI.

SED vtrum ſic diſcere oporteat, vt ipſi canãt, & manus adhibeant, an ſecus: quam quęſtionem ſuprà propoſuimus, hic eſt locus diſſerendi. Neq; verò dubiũ eſt, quin magni interſit, vt quiſq; talis fiat, ipſum operibus fungi. Nequaquã enim aut vix fieri poteſt, vt probi iudices fiant, qui opera ipſi nõ obierint. huc accidit, quòd pueros oportet eſſe in re quapiam occupatos. Nec ſine cauſa inuẽtum eſſe putare conuenit Architæ, quod præbetur infantibus crepitaculum, vt hoc vtentes nihil ex rebus domeſticis frangant. Nihil enim poteſt ætate ineunte quieſcere: hic igitur ludus infantibus conuenit. Grandioribus autẽ pro crepitaculo eſt diſciplina. Ex his ergo palam fit, ſic muſica pueros eſſe inſtituendos, vt muſicæ operibus fungantur. Quid autẽ ætates deceat, quid non deceat conſtituere, & quæ contradicũtur, ab iis qui ſordidum hoc ſtudium eſſe confirmãt, refellere nõn eſt factu difficile. Nam primum quoniam iudicandi gratia fungi operibus oportet, idcirco dum iuniores ſunt, operibus fungi: maiores verò natu operibus quidem abſtinere debent, poſſe tamen quæ ſunt honeſta diſcernere, & rectè propter diſciplinam qua in pueritia inſtituti fuerunt oblectari. Quod verò quidam muſicam eo nomine damnant, quòd quaſi opifices ac ſordidos efficiat, non eſt eos refellere difficile, ſi ad ciuilem virtutem inſtituendis quatenus obeunda ſint opera conſiderabimus, & qualibus cantibus, qualibúſque rythmis vtendum: præterea qualibus inſtrumẽtis diſcere conueniat. Nam qualibus id fiat,

id fiat,intereſſe probabile eſt.In his enim cõſiſtit incuſationis confutatio.Nam fieri poteſt vt modi quidam muſicæ quod dictũ eſt efficiant.Ex quo intelligitur ſic eſſe adoleſcentes muſica erudiẽdos, vt id nec futuris actionibus obſit , nec corpus ſordidum & inutile ad bellicas & ciuiles exercitationes reddat, prius ad vſus,poſtea verò ad diſciplinas . Quod in doctrina cõtinget,ſi non in iis elaborauerint,quæ ad artificioſa certamina pertinent:nec in admirandis & exquiſitis operibus quæ nunc in certamina,& ex his in diſciplinam proceſſerunt : quin etiam in talibus tandiu elaborãdum,donec honeſtis cantibus & rythmis oblectari queant, non ſolum communi muſica(vt quædam cæterorum animalium,itémq; ſeruorum & puerorum turbæ. ex quibus rebus palam fit qualibus inſtrumentis vti oporteat:non enim tibiæ ad diſciplinam ſunt adhibendæ,neque aliud artificioſum inſtrumẽtum,vt cithara, & ſi quod aliud eſt tale.) ſed quæ probos auditores muſicæ,vel alterius diſciplinæ faciant.Præterea tibia non ad mores inducendos,ſed potius ad furorem incutiendum facit.Itaque iis temporibus vtendum eſt tibia,in quibus ſpectaculum ad purgationem magis quàm ad diſciplinam valet.Adde quod tibiæ,id quod diſciplinæ contrarium eſt,accidit : quòd eius cantus vti ratione prohibet, vt merito fuerit à prioribus vſus eius in adoleſcẽtibus & ingenuis hominibus improbatus,quanuis initio ipſi tibiarum cantu vſi fuiſſent: quippe plus otii copia rerum ſuppeditante,& maiorem animum ad virtutẽ nacti, & ante bellum,quod

cum Medis fuit,& poſt,cum ex rebus geſtis maiores ſpiritus ſumpſiſſent, omne diſciplinarum genus attigerunt, cuncta ſine delectu conquirentes. Itaq; tibiarum quoq; cantus in diſciplinas induxerũt. Nam Lacedæmone quidam qui ſumptus ad ludos ſuggerebat,ipſe tibia choro canebat:& Athenis vſqueadeo venit in conſuetudinem,vt magna ferè pars ingenuorũ muſicã tractaret. Declarãt hoc tabulæ à Thraſippo,qui Ecphantidæ impẽſam ſuggeſſerat dicatæ. Poſtea tamẽ ab expertis improbata eſt, cum melius poſſent quę ad virtutẽ facerent,& contraria,iudicare. Eodẽ modo multa ex veteribus inſtrumentis reiecta ſunt,vt pictides,barbiti,& quæ pertinẽt ad voluptatẽ audientiũ eos qui inſtrumẽtis vtuntur, ſeptangula,triangula,ſambucæ,& quæcunq; manus pulſationem ſcienter adhibitam deſiderãt. Neq; verò ſine cauſa veteres fabulam de tibiis commenti ſunt. Has enim ferunt Mineruę inuentum eſſe,ab eademq; reiectas:quod factum ab ipſa non temerè traditur,oris deformitatem indignante: tamen probabilius eſt, id cauſæ ſecutam fuiſſe,quòd tibiæ cantus nihil facit ad mentem & intelligentiam, cum ſcientiam & artem Mineruæ tribuamus. Sed quoniam inſtrumentorum & vſus diſciplinam artificioſam improbamus: artificioſam autem eſſe conſtituimus, quæ ad certamina pertinẽt, in qua qui agit,non ſuæ virtuti, ſed audientium voluptati ſeruit, & huic importunæ atque moleſtæ,idcirco operis functionem non ingenuis hominibus dignam,ſed mercenariã potius eſſe iudicamus. Nam finis quẽ extremum petunt,turpis

eſt.

eſt. Spectator enim qui eſt importunus, muſicam mutare ſolet. Itaq; artifices qui ad ipſum meditationes accommodãt, tum ipſos, tum ipſorum corpora propter motus afficit qualitate quadam.

Scholia in Caput VI.

S E D *utrũ ſic diſcere oporteat, ut ipſi canant, & manus adhibeãt.*) *Muſicam pueri ſic diſcere debent, non ut audiant tantum, ſed ut ipſi canant uoce, & inſtrumenta pulſent, tum quia non aliter poterunt rectè de cantibus iudicare, tũ ut hoc honeſto negotio ineunte ætate, qua quieſcere nõ poſſunt, ſint occupati, nõ tamen omni generi muſicæ, nec omnibus inſtrumentis aſſueſcere debent, ſed honeſtis cantibus & rythmis, nec admodum artificioſis, niſi quatenus ad rectè & iudicandũ & oblectandum faciunt. Itaque tibia non eſt pueris utendum, quæ iure à ueteribus reiecta eſt, ut alia quædam inſtrumenta; Architæ crepitaculum.*) *Inſtrumentum cauum, quod uulgo ex arundine fit, ut colus breui manubrio continens lapillos, quo agitando & lapillos concutiendo infantes oblectantur. cognominatur autem Architæ, ab inuentore Archita. Nihil enim poteſt.*) *Nullum animal: nam agni quoque & catuli cuiuſque generis, & pulli quieſcere neſciunt. Vt modi quidam.*) *Toni quidam quid autẽ ſit modus ſiue tonus in muſica, capite ſuperiore declarauimus. Prius ad uſus, poſtea uerò ad diſciplinas.*) *Sic pueri muſica inſtituendi ſunt, & talibus cantibus ac inſtrumentis exercendi, ut eis nec corpus remolleſcat, & ad bellicas ciuileſq; actiones inutile reddatur, nec animus ad uirtutes & artes ſeu ſciẽtias deprauetur, quibus inſtituendi ſunt, ut bene beateque uiuant, & optimè ſe tum in bello, tum in pace gerant, cũ ad robur ætatis peruenerint. In admirandis exquiſitiſq; operibus.*) *In modulatione quadã nimis artificioſa & inuſitata, admirationémq; mouente ob artis excellentiam, qua nunc utuntur muſici artifices, & nuper eſt in certamina muſicorũ inducta, ætate ſcilicet Ariſtotelis inuenta, ſiue magnopere aucta. Nam ut pugilibus & palæſtritis, ſic etiã muſicis certamina antiquitus ferãt, & præmia certis locis & tẽporibus proponebãtur. Cõmuni muſica.*) *Inculta, ſine artificio, qua & belluæ quædã delectãtur, ut delphini, ut indicat Arionis fabula, quod Plinius quoq; teſtatur. Spectaculũ ad purgationẽ magis q̃ ad diſciplinã ualet.*) *Spectaculũ ſiue ſpectatio, quod eſt græcè theoria, tribuitur.*

non ſolum uidentibus ludos,ſed etiam ſonos & concentus audientibus, præſertim in theatro. Purgatio autem intelligitur expulſio cuiuſpiam affectus,ut metus,exempli gratia,uel miſericordiæ,quod per quoſdam cantus uehementes efficitur,qualis eſt tubarum cantus,quæ græce αὐλῶν, id eſt tibiarum nomine intelligi poſſunt. Vſus eius à prioribus improbatus.) Tempore ſcilicet Alcibiadis Athenis ipſo authore, ut refert Plutarchus. Vſus diſciplinam.)Artem quæ ad uſum ſiue opus adhibetur. Non ſuæ uirtuti ſeruit,ſed audientium uoluptati.) Non idcirco canit, ut bonum habitum, morémque induat, ſed ut audientibus placeat. Spectator enim.) Quem modo auditorem,nunc ſpectatorem uocat,populum ſcilicet audientem,& ludos ſpectãtem. cuius dum auribus ſeruiunt muſici,& ſuas meditationes accommodant,tum animo, tum corpore deprauantur.

Caput VII.

SED de concentibus & rythmis, & vt ad diſciplinam referuntur,differendum eſt,vtrum omnibus concẽtibus rythmíſque, an quibuſdam cum delectu vti conueniat. Deinde vtrum ſtudentibus diſciplinæ eodem modo præſcribere debeamus, an alia tertia ratio ſit ineunda, cum muſicam in cantus modulatione & rythmis cõſiſtere videamus. Quorũ vtrunque quam vim habeat ad diſciplinã,non decet ignorare: & vtra muſica præferenda ſit, quæ in cãtu verſatur,an quæ in rythmis. De quibus quoniam rectè tum quoſdam huius memoriæ muſicos, tum etiam philoſophos doctrinę muſicæ peritos præcepiſſe putamus,idcirco qui de ſingulis accuratius edoceri velint,hos ad auctores illos reiiciemus. Nũc autẽ quaſi legem ferendo,formulas ˜duntaxat tradẽtes diſſeramus. Sed quoniam cantuum partitionem quam philoſophi quidam induxerũt probamus, qui quoſdam

dam morales, alios actiuos, nōnullos furorem incutientes eſſe ſtatuunt,& concētuum naturam ad horum quodque aliam ad aliam partem accōmodant, nec vnius ſed complurium commoditatum gratia muſica vtendum eſſe dicimus. nam tum diſciplinæ, tum purgationis gratia muſica vtendū eſt. Quid autem purgationem appellemus, nunc quidem ſimpliciter,ſed alio in loco dicemus apertius,cū de arte poetica diſſeremus, tum tertiò ad vitam liberalem & remiſſionem,& alternam ſtudii operiſve ſeuerioris requiem. Hæc igitur cum ita ſint,planè intelligitur concentibus omnibus vti oportere, non tamen cunctis eodem modo,ſed ad diſciplinam iis qui maximè faciunt ad mores: ad audiēdum verò alios qui manus adhibēt,tum actiuis, tum furorem incutientibus. Nam affectus qui quoſdam animos vehementer mouet,cunctis animis adeſt: differt tamen, quòd alios magis, alios minus exagitat, vt miſericordia & metus,adde etiam furorē. Nam & huic motui nonnulli ſunt obnoxii, quos ex cantibus ſacris ſedari videmus,cum cantibus animum concitantibus vtuntur,velut medicinam & purgationē nactos. Quod idem accidere neceſſe eſt miſericordibus & timidis: ad ſummā iis qui ſunt affectibus obnoxii: cæteris autem prout quiſque eſt talibus rebus opportunus: & omnes purgari quodammodo & affectu cum quadā voluptate leuari. Simili verò ratione cantus,quibus ineſt purgandi vis,innocuam hominibus iucunditatem præbent. Quamobrem talibus concentibus & huiuſmodi cātibus ſpectare oportet eos qui mu-

ſicis certaminibus in theatro contendunt. Sed quoniam ſpectator eſt duplex, alter ingenuus atque peritus, alter importunus, quod genus ex opificibus & mercenariis, cæteriſque ſimilibus cõſtat, his quoque certamina ſpectacula quæ ſunt ad requiem exhibenda. Nam vt ſunt ipſorum animæ deprauatæ & auerſæ ab habitu naturali, ſic vehementes & infracti cantus concẽtuum deprauationes ſunt. Delectat autem quenque quod proprium & aptum eſt ipſius naturæ. Itaque certantibus permittendum eſt, vt ad talem ſpectatorem hoc muſicæ genere vtantur. Sed ad diſciplinam moralibus cantibus oportet, quemadmodum diximus, & talibus concẽtibus vti. Talis eſt autẽ Doricus, vt ſuprà memorauimus. Recipiendus eſt etiã is, ſi quem alium philoſophi muſicæ periti probauerint. Socrates autem qui in libris de Republica differit, nõ rectè ſolum Phrygium concentum cum Dorico reliquit, præſertim cum tibias ex inſtrumentis reiecerit. Nam Phrygius ex concentibus eandẽ vim habet, quam tibia inter inſtrumenta, quoniam vtriſque vis adeſt concitandi, affectúſque mouendi, vt poeſis declarat. Nam Bacchica omnis, & motus omnis, eiuſmodi in tibiis maximè ex inſtrumentis ineſt. Ex concentibus autem in Phrygio hæc porrò decorum ſumunt, vt Dithyrambus ſine cõtrouerſia Phrygius eſſe videtur. quod qui ſe huic doctrinæ tradiderunt, cum multis aliis, tum Philoxeni exemplo confirmant, qui Doricè fabulas Dithyrambo canere conatus efficere nõ potuit, ſed natura ipſa duce rurſus in Phrygium cõuenientẽ côncentum

centum delapſus eſt. Doricum autem conſtantē eſſe, & virilibus maximè moribus aptum, omnes conſentiūt. Præterea cum extremorum medium commendetur, & petendum eſſe dicatur, & eius naturæ Doricus ſit inter concentus, ſatis intelligitur decere, vt adoleſcentes Doricis cantibus inſtruantur. Duo tamen ſpectanda ſunt, quid fieri poſſit, & quid deceat. Nam quæ quiſque poteſt, & quæ ipſum decent tractare magis debet. Hæc autem ætatibus ſunt definita, vt qui ſunt affecta ætate, hi contentis vehementibúſque concentibus vti non facilè queunt, ſed remiſſos huic ætati natura ſubiicit. Rectè igitur muſicorum quidam hoc quoque Socrati obiiciunt, quòd remiſſos concentus ad diſciplinam improbauerit, dum eos velut temulentiam inferre ſtatuit, non ſecundum ebrietatis vim, quæ Bacchicum furorē magis infert, ſed quæ vires amiſerit. Itaq; ad maiorum natu futuram ætatē oportet tales concētus & cantus attingere. Pręterea ſi quis talis eſt concentus, aut decet puerorum ætatem, propterea quòd poſſit ornatum & diſciplinam afferre, qualis ex concentibus Lydius potiſſimum eſſe videtur, palam fit, hæc tria ad diſciplinam ſpectari oportere, vt medium teneatur, vt fieri poſſit, vt deceat.

Scholia in Caput VII.

SED *de concentibus & rythmis, & ut ad diſciplinam referūtur, num omnibus concentibus uti conueniat.) Cantus triplici genere continentur. pertinēt enim uel ad mores, uel ad actionem ſiue requiē actionum, uel ad furorem incutiendum: eodémq; modo harmoniæ ſiue concentus diuiduntur, quamobrem trium rerum cauſa utendum eſt muſica, diſciplinæ, purgationis, & delectationis, uel ad requiē, uel ad uitam*

liberalem, prout quæq; pars muſicæ ſiue cõcentuum, his rebus efficiendis accommodatur. Neque *uerò ſolum optimi concentus adhibendi ſunt ingenuorum hominum cauſa, ſed interdum etiam corrupti quidam & deprauati, ut in theatris ad uoluptatem & requiem uulgi.* Animi *enim deprauati ſimilibus cantibus oblectantur.* Itaque *tibiarum & aliorum inſtrumentorum cantus, licet ad diſciplinam & ingenuorũ uſus improbentur, faciunt tamen ad oblectandum uulgus, & ad quorundam affectuum purgationẽ: nec eſt ulla concẽtus ratio, quæ non poßit quandoq; utiliter adhiberi.* De *concentibus & rythmis.)* Per *ſe uel ad requiem ſeu uoluptatem relatis.* Et *ut ad diſciplinam.)* Et *ut referuntur ad educationem & mores.* Nam *primum conſiderandũ eſt ſimpliciter, num omnibus harmoniijs & rythmis utẽdum ſit in ciuitate, cuiuſcunq; rei gratia, an quibuſdã duntaxat.* Deinde *utrũ ad diſciplinam ſiue educationem elaborantibus eadem ſit ſtatuenda ratio, quæ ſimpliciter ſtatuitur, ut omnibus utantur, aut certis quibuſdam, an neutrum horũ ſtatuendum ſit, ſed aliud tertium, id eſt diuerſum.* Quaſi *legem ferendo.)* Vt *non muſicos agere uideamur, ſed legumlatores.* Quoſdam *morales, alios actiuos.)* Morales *cantus uocat, qui mores ſiue affectus imitãtur, pertinentq́; ad educationem.* Actiuos *qui pertinẽt ad requiem & uoluptatem.* Nam *requiei finis eſt actio, quoniam requie corpus & animum fatigatũ relaxamus, ut receptis uiribus uegetiores ad opus ſiue ſtudiũ redeamus.* Furorem *uerò incutientes cantus appellat uehementes, ut tibiarum & tubarum, quibus mens hominis emouetur, ut penè rationis uſum amittat.* Eodemq́; *modo de concẽtuum ſiue harmoniarum natura ſtatuendum eſt: alia enim ad aliam partem accommodatur, quædam ad mores & diſciplinam, alia ad purgationẽ quæ uehementibus cantibus, & certo genere harmoniæ fit: alia ad requiẽ quæ laboribus ſiue actionibus interponitur, uel ad oblectationẽ in uita liberali, quorum utrunq; per uoluptatẽ efficitur, ut ſuprà dictum eſt.* Ad *audiendũ uerò alios.)* Nam *cantus qui ad uoluptatem uel ad mentem concitandam, aut ægritudine alijſue affectibus leuãdam & quaſi purgandam pertinent, ingenui homines non debent ipſi obire, ſed audire canentibus alijs.* Nam *affectus qui quoſdam animos uehementer mouet.)* Quidã *homines ita ſunt corpore & animo conſtituti, ut facilè affectibus permoueantur, exẽpli gratia, metu, aut miſericordia, uel raptu mẽtis, ſiue extaſi, quem*

affectum ἐνθουσιασμὸν græcè, latinè furorē appellamus. Eſt enim furor rationis priuatio, quæ in raptu mētis accidit. Sed cum alij minus his affectibus moueātur, tamen nemo eſt quin eis tāgatur. Itaq; plus & minus, tamē omnes mouentur affectibus, à quibus iucundè per muſicā ſanantur, & quaſi medicamento quodā adhibito purgantur. Recipiendus eſt etiā.) *Quaſi dicat, nos non muſicā docemus, nec quæ ſit cuiuſq; concētus ſiue harmoniæ natura declaramus, ſed tantū præcipimus, muſica utendum eſſe earum rerum, quas ſuprà diximus cauſa, pro natura cuiuſq; harmoniæ. Quæ ſit autem cuiuſq; harmoniæ ſiue concentus ſiue rythmi natura, à muſicis, quiq; in ea doctrina philoſophati ſunt, petēda ratio eſt, & cuiuſq; cantus natura perdiſcenda.* Nā Bacchica omnis.) *Bacchicam poeſim appellat carmina quibus utūtur in feſtis Bacchanalibus, & his ſimilia: quæ omnia furorē & cōcitationem quandā mentis præferunt.* Hæc porrò decorum ſumunt.) *Inſtrumenta & harmoniæ, ſiue concentus decorum ſumunt, ſi rythmi & harmoniæ conſentiant in eandem naturā, & conuenientia inſtrumenta, atq; item carmina, prout rei conditio poſcit, adhibeantur.* Vt Dithyrambus.) *Genus carminis eſt Bacchanalibus conueniens. Bacchus enim Dithyrambus eſt appellatus ab antro Niſæ montis duarū ianuarum, in quo antro nutritus eſſe in fabulis traditur. Dithyrābus igitur extra Phrygium concentū non decet, nec ſeruat ſuum decorum naturale, ut declarat exēplo Philoxeni, qui cū Dorice Dithyrambos facere niteretur, non potuit curſum tenere, ſed ab ipſa natura in harmoniā Phrygiam Dithyrambo conſentaneam eſt reuocatus. Fuit autem Philoxenus Cytheræ natus, quæ urbs eſt in cognomine inſula circa Cretā, poeta Lyricus, quem Dithyrābos ſcripſiſſe Suidas quoq; memorat.* Hoc quoq; Socrati obijciunt.) *Socrates apud Platonem in lib. iij. de Rep. Ionicam & Lydiam harmoniam molles & temulentas eſſe cōfirmat, ac proinde cuſtodibus inutiles & reijciēdas: in quo Plato ſiue Socrates non eſt uſus traſlatione ducta ab ea temulentiæ ui, quæ homines quodammodo furioſos reddit, ſed ab effectu deſinentis ebrietatis, quæ laſſos molleſque relinquit. Hoc igitur obijcitur Socrati, quòd harmonias molles idcirco reiecerit, quia militibus & in prælium irruentibus non conueniunt. Nam cū maioribus natu cōueniant, horum cauſa retinendæ & attingendæ ſunt. Cæterū de natura harmoniarum & rythmorum, & inſtrumentis muſicis multa ſcitu digna Plato in eo quem modo citaui lib. iij. dico de Republica tradit.*

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

LABORATORIO L. BOTTEGHER
VIA DEL BOSCHETTO 87 - ROMA